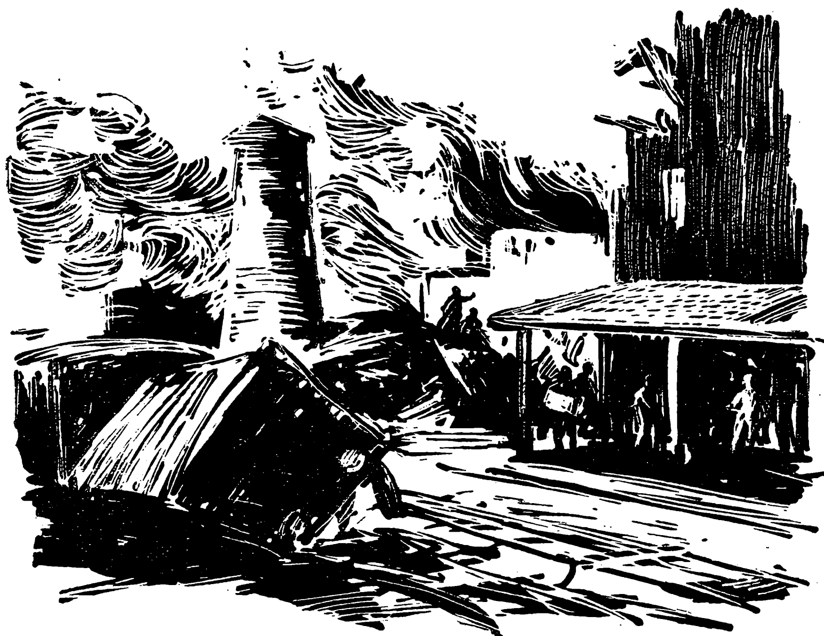
TITUS POPOVICI

STRĂINUL

1955

EDITURA TINERETULUI

ILUSTRAȚII: P. NAZARIE

CAPITOLUL I

Rezemat de unul din stîlpii grosolani care dădeau holului un aer de atrium de operetă, Andrei aştepta să sune de intrare. Nu era nici un pericol să fie descoperit, deoarece direcţiunea interzicea cu asprime elevilor să „murdărească“ mozaicul şters al intrării principale; prin contagiune, ordinul — vechi de cel puţin două generaţii — li se impusese şi profesorilor, aşa că intrarea principală era tot timpul pustie.

În penumbra coloanelor zăceau, claie peste grămadă, modelele pentru lecţiile de desen: un bust al lui Alexandru Ma-

cedon, cu capul aplecat elegant pe umărul stîng, profilul auster al lui Dante, un Voltaire cu surîsul ştirb şi viclean, planşe vechi, negre de praf, o bufniţă mîncată de molii şi cîteva florete rupte şi ruginite; talmeş-balmeş care sporea mereu şi provoca nopţi de nesomn lui Oancea, servitorul liceului. Îi era însă lene să le care în pivniţă.

În colţul unde stătea Andrei, mirosea a hîrtie mucegăită; praful pudrase cenuşiu nasurile şi pometii busturilor, iar geamurile erau atît de murdare, încît atunci cînd le străbătea o rază piezişă de soare, păreau nişte vitralii fanteziste.

Holul semăna cu un bazin de înot; din cele patru colţuri urcau scări largi, mărginite de balustrade de fier forjat. De la intrare, privirile cădeau asupra ceasului, mare cît un dulap: la nouă şi un sfert arătătoarele întregeau în chip ciudat de precis, figura unui om cu mustăţi şi fălci pătrate. De aici se întindea liceul propriu-zis: laboratorul străjuit de o tablă de tinichea albă cu litere în relief: „MUSEU", deasupra căreia un condor împăiat îşi desfăcea aripile protectoare; coridoarele pardosite cu lespezi de piatră cenuşie şi neagră; pereţii spuziţi de tablouri istorice: Dragoş Vodă cu buzduganul ridicat ostentativ, Alexandru cel Bun, căruia barba albă îi împrumuta o seninătate imperturbabilă, Ştefan cel Mare îngenuncheat în faţa paraclisului, Mihai Viteazul cu barda în stînga, Carol I salutînd salvele turceşti („Asta-i musica ce-mi place"), Regina Maria, muma răniţilor; planşe zoologice: dinosauri, archaeoptericşi şi mamuţi; planşe geografice: fauna fiecărui continent (lei măreţi alături de gazele delicate, pinguini şi urşi polari ridicaţi în două labe, crocodili păzindu-şi ouăle în umbra piramidelor, pe marginea unui Nil de circumstanţă); litografii după tablourile lui Grigorescu. În sfîrşit, deasupra sălii de festivităţi, portretul patronului liceului.

Ţintuit în cadrul de mahon, patronul scruta conştiincios depărtările istoriei. Era îmbrăcat într-un costum unguresc de gală, cu brandemburguri, blăniţă, căciulă cu egretă de pietre scumpe şi spadă cu mîner de aur. Pictorul, domnul profesor Baruţia, ieşit la pensie prin 1925, îşi concentrase toată atenţia asupra redării chipului, frunţii şi ochilor. Datele biografice din care reieşeau calităţile patronului ar fi următoarele: fiu de ţăran din jurul Aradului, făcuse studii strălucite la Budapesta, la Jură. Teza lui de doctorat fu magistrală şi Cancelaria o reţinu spre analiză. Se intitula: *De iniquitate Unionis*

trium nationum şi apăra cu tărie, într-o latinească impecabilă, dreptul romînilor de-a se bucura de aceleaşi privilegii ca toate popoarele de sub oblăduirea Regelui-Împărat. După acest debut promiţător, patronul îşi deschise un birou avocaţial, dar nu pledă în nici un proces, deoarece se ocupa cu confecţionarea de teze pentru doctoranzii din marile familii budapestene. Averea îi crescu vertiginos şi după revoluţia din 1848, în timpul căreia numai o boală gravă îl împiedicase să joace rolul strălucit ce i se cuvenea, fu ales în Parlament, unde susţinu o politică plină de cumpăt, la fel ca Emanoil Gojdu, mitropolitul Şaguna şi, mai tîrziu, episcopul morfinoman Vasile Mangra. „In articulo mortis" îşi lăsă imensa avere spre înfiinţarea unei fundaţii care să-i poarte numele.

Operele sale erau adunate într-o monografie, scrisă de „Domnişoara Veturia Pop-Ceica, doctorandă", şi cuprindeau, pe lîngă teza amintită, un lung memoriu în franţuzeşte, adresat „à la Sublime Porte", în care era vorba de pintenii lui Kossuth şi de felonia lui Bolliac, precum şi de unele obscure afaceri consulare; vreo zece scrisori către un cardinal la Vatican, iar în partea a doua şase pagini de amintiri: o călătorie la Blaj cu poştalionul, evocarea mamei, o diatribă împotriva episcopului Bob. Cu lux de amănunte erau comentate „versurile" — în total vreo cincisprezece poezii — pe care-patronul-le lăsase într-un plic, înmînat pe patul morţii canonicului abate de Sîn Giorz, cu specificarea de-a fi deschise la treizeci de ani după moartea lui. Poeziile erau „Varii": un „madrigalle" închinat unei doamne romane, căreia îi muriseră toţi trei copiii, răpuşi de difterie:

Păssărellelle-au svollat
Spre Dominu Omnipater...

şi care se încheia:

Consollă-a ta sufransă
Şi anima-ţi redique!

Mai erau în plicul sigilat cu ceară şi inel un început de epopee: Divul Trajanus părăsind Roma cu gîndul de-a da naştere poporului roman, un *curriculum vitae*[1] poetic şi versuri de iu-

[1] Autobiografie.

bire care au zguduit-o profund pe domnişoara Veturia Pop-Ceica, deoarece-patronul-începea aşa:

Din bumbuleul roşiu al sînului rotund,
Eu sug placieri...

În sfîrşit, opera patronului mai însuma traducerea imnului austriac, dar — printr-un consens unanim al cercetătorilor — faptul acesta fusese trecut sub tăcere. Bătrînii care-şi mai aminteau imnul uitaseră de autor, dacă-l ştiuseră vreodată. Textul suna astfel:

Doamne ţine şi protege
Austria şi pre Imperatu,
Ca păzitu de sînta lege
Să ne reagă luminatu!

Aceste multiple calităţi, pictorul Baruţia le concretizase de minune în tabloul patronului: fruntea lucioasă şi bombată, chelia socratică, şuviţele sure ce se încovrigau pe după urechi, sugerînd un romantic îmbătrînit, sprîncenele ţepoase, argintii, dar mai ales ochii mari, umezi, negri, fără pupilă şi iris, barbetele imperiale, încremenite ca o spumă solidificată şi mîna albă, odihnindu-se pe scoarţele unui in-folio monumental, produceau o impresie de neşters. Printr-un joc al cauzelor şi efectelor prestigiul liceului consolidase faima patronului: instituţia se bucura în toată ţara de o bună reputaţie. Se studia în mod serios, severitatea era maximă, iar cu ocazia sărbătorilor naţionale serbarea ce se dădea pe scena Teatrului Regina Maria marca un eveniment. Corurile, foarte bine puse la punct, erau urmărite cu emoţie, deoarece publicul ştia că profesorul de muzică Toma Corian se afla într-o stare de supremă ebrietate. De aceea publicul aştepta cu inima strînsă o catastrofă, iar personalităţile din staluri auzeau limpede cum profesorul apostrofează sopranii, băieţi din clasele mici care rămîneau cu gura căscată admirînd candelabrele şi uitînd să cînte: „Porcilor! Vă ia mama dracului!... Cînd ţi-oi lipi una, te pupă doamna Munteanu rece!"

Punctul de atracţie, finalul care încorona totul, era fără îndoială drama „Ctitorul", opera profesorului de romînă Silviu Burtea. Mai ales actul ultim. Patronul agoniza pe un pat de campanie (cu toată averea sa el trăia sobru, ca un oştean al neamului său), înconjurat de discipolii ce-şi frîngeau mîinile cu

disperare. Atunci uşa se deschidea şi un ofiţer al Curţii, strălucitor ca un curcubeu, îi aducea patronului cea mai înaltă decoraţie a imperiului austriac: „Legiunea de onoare în grad de comandor, cu briliante şi spade". Pătruns de frigul morţii patronul se ridica într-un cot şi declama: „Văd... văd... cum din neguri se-nalţă o ţară ca soarele... Ea... singura mea dragoste... Toate puterile... toate... i le-am închinat... Vor mai veni clipe grele... da !... vor veni... Fraţii vor mai fi vremelnic despărţiţi... Dar... Niciodată ! Niciodată nu ne vor robi barbarii !" Şi expira cu un surîs plin de încredere pe buzele vinete, în timp ce corul, din culise, intona „Deşteaptă-te romîne !"

Profesorul, băiat tînăr, timid şi încurcat, primea felicitări din toate părţile şi trăia beţia succesului ; de aceea, în fiecare an scria piesa de la început, păstrînd însă liniile mari ale primei acţiuni, pe care-o îmbogăţea în permanenţă cu noi fapte, izvorîte din nesecata-i veneraţie.

În ungherul unde rămăsese, Andrei simţea că înţepeneşte de frig. Soarele primăvăratic de afară părea aici neverosimil. Pielea scorojită a genţii se jilăvise. Încercă să facă un pas, dar colile de desen foşniră, scuturîndu-i pe ghete un praf fin ca polenul. Rămase nemişcat, ascultînd zgomotele stinse ale liceului : o uşă se trînti undeva (probabil Drăgan a dat afară pe cineva din clasă), un geam, uitat deschis, se bălăbănea scîrţîind ; din curtea interioară răsunau zbierete (vreun profesor lipseşte de la cursuri). Atît de familiare toate astea ! În clipa aceea ar fi vrut să facă ceva : să lovească cu piciorul în părul cîrlionţat al lui Macedon sau să strige. Dinspre locuinţa de la demisol a lui Oancea venea în valuri miros de ceapă prăjită. Se rezemă de stîlp şi-şi închise ochii. Ştia că se va întreba iarăşi a suta oară : „Şi pe urmă" ? N-avea rost să nutrească speranţe absurde, că-l vor ierta sau că vor ţine cont de notele lui strălucite. Privi spre ceas : douăsprezece jumătate. Încă treizeci de minute... Cu un zîmbet amărît îşi aduse aminte de bucuria cu care însemnau pe colţul din stînga al tablei zilele ce le mai rămîneau pînă la vacanţă. Unii puteau să spună în orice clipă cît mai aveau pînă la Paşti, în secunde şi minute. Nu, nici la asta nu trebuia să se gîndească. Ca să facă ceva, îşi deschise geanta şi scoase toate cărţile, învelite conştiincios în hîrtie albastră. Le cumpăni în palmă, apoi le aşeză pe jos şi le acoperi cu coli de desen reprezentînd pe Laocoon şi fiii lui înlănţuiţi

de șerpi. În geantă mai erau două felii de pîine cu unt și magiun de prune, acrișor. Mușcă mașinal, dar nu izbuti să mestece. „Mama“, se gîndi — și strînse fălcile să nu-i dea lacrimile. Știa : după primele momente de revoltă, de deznădejde, vor urma consolările : „Nu-i nimic, puiul mamei, lasă...“ Dar cu cîtă spaimă se vor gîndi la viitorul lui! Cîte iluzii spulberate!... Inginer sau medic... Unu fără douăzeci. Îl durea stomacul. De o săptămînă, dejunul, masa de prînz și cina deveniseră un chin. Desigur, prietenii îl vor admira un timp... Îi recapitulă, inutil : Lucian... Dan, vărul său — și atît. Traian Mărieș se va bucura fățiș. Scapă de un rival, premiul întîi e asigurat, poate și o bursă pentru Universitate. Celorlalți le bănuia reacții obișnuite : — „Un îngîmfat, bine că i s-a înfundat și lui!“ — „Săracu' Andrei, tocmai el să facă una ca asta!“ — „Trebuie să mă mut din bancă! De la cine mai copiez eu?“ Pe urmă o să-l uite. Normal. Îi urî pe toți, în bloc, deși acum ar fi fost în stare să schimbe cu oricare, cu cel mai umil repetent. Constatarea asta îl umili și-l înfurie. „De ce dracu stau aici, ca un ocnaș?“ Era unu fără un sfert. Păși apăsat și placheurile de alamă ciocăniră sonor pe pardosea. Urcă treptele și începu să se plimbe pe coridoare, trăgînd cu urechea la cele ce se petreceau în clase. În clipa aceea, cineva-i puse mîna pe umăr. Tresări și se întoarse. Lucian Varga se oprise în fața lui. În dosul ochelarilor bătrînești, înrămați cu sîrmă de aur, privirea lui avea o dureroasă intensitate. Nu știa ce să facă cu mîinile și-și trosnea degetele pătate de cerneală.

— Andrei... te-am așteptat azi. Nici n-am fost la primele ore...

— E un act de curaj, azvîrli Andrei, indiferent, apoi se sperie. S-ar fi putut prea bine ca Lucian, jignit, să-i întoarcă spatele și să plece. Încercă să surîdă și se strîmbă.

— Te-am căutat și acasă... de dimineață, urmă Lucian cu un ton și mai blînd. Apoi, îngrijorat : Ai tăi știu?

— Nu! spuse aspru Andrei, ca să-și ascundă neliniștea. (Dintr-o dată, toate năvăliseră în el, înfiorător de prezente).

— Și ce-ai de gînd să faci? Vocea lui Lucian tremura.

— Habar n-am.

— Andrei... Cu un gest temător, aproape feminin, Lucian îi puse mîna pe umăr, apoi o retrase repede : Să nu faci vreo prostie, auzi?

Andrei izbucni într-un hohot de rîs. Niciodată nu-i fusese

mai drag Lucian decît acum, cu degetele pătate de cerneală, cu ochelarii aburiţi, cu părul tuns reglementar şi pieptănat sever, cu cărare: imaginea elevului bun. Buza de sus, mare, făcea ca orice zîmbet să pară sfios, ca o scuză. Lucian urmă:

— Imi pare aşa de bine că te-am întîlnit! Ce faci după masă? Tăcu speriat. Intrebarea, banală, căpătase o gravitate ciudată.

Andrei ridică din umeri. Tocmai se gîndea: „De azi o să pot fuma liniştit".

— Pentru dumnezeu, Andrei! Lucian îl apucă de mîini şi-l scutură: Dar nu te lăsa aşa... Nu... n-are... Nu găsea cuvintele, dar trebuia să vorbească. Se va face ridicol, tot una-i acum: In fond nici nu ştii ce hotărîre au luat.

— Ştiu.

— De unde? Ai aflat ceva?

Curiozitatea asta îl supără pe Andrei. Răspunse tăios:

— Bănuiesc.

Lucian oftă uşurat. Aruncă o privire spre ceasornicul-brăţară şi spuse grăbit:

— Acum trebuie să sune... Se apropie de el, cu o înfăţişare gravă, ca şi cum ar fi vrut să-i spună un secret: Andrei, dar te rog... nimănui... Răducanu are să te apere. Mi-a spus ieri: „N-avem dreptul să-l lăsăm. Andrei e o conştiinţă curată"... Andi, nu eşti singur... La ce oră...

— La unu. Voi fi punctual.

Ii părea foarte bine că Lucian îl aşteptase. Singur, măcinînd aceste întrebări, s-ar fi prăbuşit. Aşa, impresionîndu-l pe Lucian, nimerise o atitudine. De aceea făcu un gest teatral: îşi scoase chipiul de licean şi-l azvîrli pe geam afară, urmărindu-l cum zboară, înfoiat. Rîse. Lucian îl privea cu ochii mari.

— Ascultă... după ce... după ce... am să te aştept... Noi nu luăm masa decît la trei jumătate, cînd vine tata de la fabrică. Dar dacă vrei, am să rămîn toată ziua cu tine. Am ceva bani... o să mergem la restaurant! Dacă vrei chiar la Pallace! Pe urmă la un film, încercă el să se entuziasmeze.

— Bine, acceptă indiferent Andrei. Inima îi bătea cu putere. Acum trebuie să sune.

Lucian se lipi de el şi-i strînse umerii cu braţul. Se întoarse şi fugi cu paşi repezi, caraghioşi. Andrei se gîndi la cuvintele lui Lucian: „Nu eşti singur... Răducanu are să te apere". Pînă în clipa cînd izbucnise scandalul, Răducanu le fusese diriginte. Era

un om mic, cu fața măslinie, foarte vesel, deși de multe ori părea că rîde și glumește silit. După ce isprăvise cu chiu cu vai liceul, plecase în Franța, călătorind clandestin. Urmase la Sorbona și, ca să poată studia, se angajase spălător de vase în „boîtes"-ele Cartierului Latin, făcuse pe ghidul la Louvre, pentru romînii dornici să vadă Gioconda și pe Venus din Milo, dăduse meditații. Indată ce răsună tropăitul cizmelor nemțești în Paris, se întoarse acasă și directorul Lucaci — care voia să aibă un corp didactic de elită — îi obținu numirea ca profesor de naturale. Răducanu îl simpatiza pe Andrei, deși acesta n-avea aptitudini speciale pentru materia lui. Și atunci, în '43, cînd îl bătuse pe Horciony, Răducanu mușamalizase afacerea. Poate... Andrei ridică din umeri. Era bine, totuși, să știi că nu ești singur.

Clopoțelul sună de recreație. Intr-o clipă, coridorul se umplu de copii. Profesorii treceau gravi, cu catalogul sub braț, fără să-l observe pe Andrei. Părintele Crăioc apăru maiestuos, pășind solemn (suferea de podagră) și ciupindu-și arar, distrat, bărbuța cenușie, din pricina căreia era poreclit „Țapul". Un băiețaș din clasa I-a se ținea scai de el, trăgîndu-l din cînd în cînd de sutană. Plîngea cu lacrimi amare:

— Dom' părinte, vă rog... Do... hom... pă... hă... rinte.... Mă bate tata !...

— Bine ți-a face ! Meri în treabă-ți.

— Dom' părinte... da' n-am făcut nimic !

— Am gătat. Ți-am pus on patru.

Micuțul găsi un argument neobișnuit:

— Dom' părinte, popii trebuie să ierte...

— Ho, bată-te... măăi ! își rostogoli basul dogit părintele Crăioc. Se întoarse cu greu și ridică mîna, mare cît un mai, cu frînghioarele albăstrii ale vinelor puternic reliefate: Ai de grijă, măi Popăscule, că cînd mi-oi băga mînurile în coama ta, te las fără de păr, auzitu-m-ai ? Ciuruc și gunoi omenesc !

Uitînd de toate, Andrei pufni în rîs. Își dădea seama că trebuie să iasă colegii lui și porni spre cancelarie, ca să nu-i întîlnească. In colțul coridorului se ciocni piept în piept cu Traian Mărieș, pîrîtorul clasei. Acesta păli și schiță gestul de-a se depărta grăbit, dar Andrei îi tăie calea.

— Ce mai faci, preote ?

— Bine... Dar tu ? Și Traian începu să rîdă. Avea un rîs

fals, nechezător, care mima veselia atît de grosolan, încît Andrei abia se stăpînea să nu-i trîntească un pumn în obraz.

Fîstîcit, Märieş învîrtea între degete cartea de latină. Era îmbrăcat în acelaşi costum negru, lucios şi înverzit în coate, o fostă reverendă a părintelui Potra; dedesubt purta un jerseu gros de păr de capră, din care răsărea gulerul boţit al cămăşii, sucit parcă în jurul gîtului subţire ca un vrej, unde se înşuruba un obraz mare, osos, cu maxilare uriaşe. Tăcerea dintre ei doi îl stînjenea, de aceea rîse iarăşi. Buzele groase, mereu umede şi roze, se întinseră pînă spre urechi, dezvelindu-i gingiile şi dinţii mărunţi, foarte albi. Andrei se încruntă:

— Şi altfel... ce mai faci? îl întrebă surd.

— Uite, mă, învăţ, răspunse dulceag Märieş. La latină... Ce zici? Frumoasă-i latina, mă! *Vides ut alta stet nive candidum*...[1]

Andrei îi întoarse spatele. „Toţi sînt nişte Märieşi, se gîndi răzbunător. Idioţi şi filistini... Se aşteaptă probabil să le cad în genunchi, să plîng". Şi deodată se simţi mai tare decît toată lumea. „N-o să mă pierd eu... Asta-i esenţialul. Pe urmă vom vedea".

La uşa cancelariei, îl văzu pe inspectorul sosit de la Bucureşti. Era un om între două vîrste, mărunt, bondoc, cu trei rînduri de guşi, drapat în faldurile unui veston larg şi lung, foarte modern. Îl chema Ionescu. De celălalt nume Andrei nu-şi aducea aminte; în orice caz ştia că era istoric şi sunător: Hanibal sau Herodot. Inspectorul privi critic coridorul, îşi consultă ceasul de aur pe care-l scoase dintr-un toc de piele de căprioară, tuşi impozant, apoi intră în cancelarie. Andrei se luă după el şi rămase în anticameră. Merse pînă lîngă geam şi privi afară spre Mureş, dar nu văzu nimic. Se întrebă: „De ce sînt emoţionat? Mai am vreo speranţă? Dacă totuşi... Nu! Nu „dacă"! Acum trebuie să privesc totul în faţă. Altfel vor învinge ei şi mă vor umili".

Auzi uşa deschizîndu-se. Răsuflă adînc, dar nu pe el îl chemau. Ieşise numai domnul Corian.

— Ce vrei? strigă acesta ascuţit, repezindu-se spre Andrei. Nu ştii că nu-i permis în cancelarie? Apoi, recunoscîndu-l, se îmblînzi subit: A! „dumneata" erai? Îndată, îndată, îl linişti politicos... (Din tonul lui, Andrei înţelese că totul s-a sfîrşit).

---

[1] Vezi ce înaltă se-aşează neaua curată...

Corian se apropie de geam şi intră în ungherul pe care-l făcea dulapul condicilor de prezenţă. Scotoci, fără jenă, în buzunarele lăbărţate ale hainei verzi în carouri, se înfurie, mormăi ceva, apoi scoase cu satisfacţie din buzunarul de la spate al pantalonilor o ploscă de metal, plată ca un revolver. Deşurubă dopul, care putea folosi şi drept păhăruţ, şi trase o duşcă.

— Aşa am eu obiceiul în pauza mare, spuse jovial. Sufăr puţin de stomac şi... Un tonic ! Îi întinse plosca lui Andrei : Nu pofteşti ? De acum... ţi-e tot una... Ştii, — se aplecă el confidenţial, — eu n-am fost de acord, în forul meu interior, dar domnii profesori ai dumneavoastră parcă n-au avut tinereţe... Tinereţea e romantică... Dacă ne vom întîlni în societate, să nu-mi porţi pică. Eu, — surîse el indulgent, — un profesor de muzică. Muzica... *ancilla pedagogiae*... Noroc !

Il privi pe Andrei cu milă sau poate numai cu o alcoolică înduioşare şi intră în cancelarie.

Prin uşa deschisă, Andrei văzu masa ca o potcoavă, dulapul cataloagelor şi caietelor de teză. Uşa închisă repede stăvili valul de fum de ţigară.

Pe geam pătrundeau calde, fierbinţi aproape, razele soarelui de început de mai. Uşa s-a deschis din nou. „Gata. Pe mine mă cheamă !"

— Să poftească Sabin Andrei, se auzi vocea fonfăită a profesorului de caligrafie, care îndeplinea benevol rolul de valet al cancelariei.

Andrei îşi lăsă geanta goală pe prichiciul ferestrei şi intră. Cristalul dulapului din faţa uşii îi trimise o imagine străină : o faţă albă, părul negru, căzînd în şuviţe moi în jurul tîmplelor, ochii încercănaţi. Nici o expresie. Exact cum dorise să le apară.

Se temuse că, la intrare, toate privirile se vor întoarce, scormonitoare, spre el, dar nu fu aşa, cu toate că indiferenţa cu care îl primiră n-avea nimic natural ; numai inspectorul de la Bucureşti îl cercetă îndelung, curios şi cu manifestată scîrbă. Andrei se înclină, în chip de salut, apoi rămase drept, aşteptînd. Cancelaria profesorilor era o încăpere mare, octogonală şi, spre deosebire de coridoarele didactic împodobite, aici totul era sobru, ca într-un club frecventat de bărbaţi distinşi. Covorul imens, în tonuri de tabac, ferestrele înalte, voalate de o draperie primăvăratică de muselin, dădeau o impresie de distincţie, de calm şi de studiu. Stăruia un miros bărbătesc de tutun şi piele. Văzînd că nimeni nu-i dă atenţie, Andrei se uită afară pe geam.

In fața liceului se întindea, sîngeriu, terenul de sport, iar în fund se înălța digul de ciment, dincolo de care se vedeau vîrfurile sclipitor de verzi ale arborilor de pe malul Mureșului. In stînga, aproximativ camuflat, șanțul zigzagat al adăpostului părea o groapă comună.

Se silea să afișeze o totală indiferență față de ceea ce se petrecea în cancelarie, dar cu coada ochiului îl văzu pe inspector aplecîndu-se la urechea lui Stan, profesorul de sociologie, și șoptindu-i ceva. Stan aprobă, clătinîndu-și de cîteva ori capul de porțelan trandafiriu.

— Atunci... se auzi vocea subțire, uscată și sfredelitoare a directorului, dr. Viniciu Lucaci. Murmurele încetară, fumul țigărilor pluti o clipă mai intens și Andrei simți un gol înghețat în piept. Mîinile începură să-i asude, rece, de aceea și le șterse, copilărește, de turul pantalonilor. Urechile-i vîjîiau, ca sub presiune.

Aruncă o privire rapidă, circulară : instinctiv căuta aliați, deși știa că n-are nici un rost. In capul mesei directorul răsfoia niște hîrtii, cu o mînă gălbuie, nervoasă. Părul argintiu, odinioară creț, îi străjuia fruntea, ca un corn. Directorul avea o față neașteptat de tinerească, fără riduri, căreia sprîncenele negre, țepoase, îi dădeau un aer de permanentă încruntare. De altfel, Viniciu Lucaci le apăruse întotdeauna elevilor ca mînat de o răutate rece, fără patimă ; nu le vorbise niciodată patern, iar distracția lui era atît de proverbială, încît, mașinal, Andrei căută să vadă dacă nu cumva directorul e descheiat la pantaloni sau dacă bretelele nu-i spînzură la spate. Această neglijență nu fusese însă niciodată prilej de luare în rîs, pentru că Viniciu Lucaci cunoștea două feluri de sancțiuni : eliminarea, ori cîteva lovituri bine aplicate cu piciorul în fund.

Tăcerea aceasta înghețată se prelungea și Andrei începu să-și piardă răbdarea. Așezat incomod, asimetric pe colțul unui scaun, Iosef Drăgan, profesorul de franceză, îl privea apatic, cu ochi rotunzi de crap. Cînd privirile li se întîlniră, Drăgan tuși sec (tusea aceasta era o întregire a demnității sale, uscate și mecanice) și se întoarse spre geograful Blaga. Dar bătrînul, concentrat, își revizuia conținutul buzunarelor, pline cu lucruri confiscate de la elevi : bile, arșice, timbre. „Ce s-ar întîmpla dacă, fără un cuvînt, aș ieși afară ?“ se întrebă Andrei. Atunci dădu cu ochii de Suslănescu, profesorul de istorie. Acesta zîmbi, penibil și îndurerat. „Iată unul care

suferă, de parcă ar fi vinovat", rîse în sine Andrei. Viitorul, tot ceea ce se va întîmpla după încheierea acestei şedinţe, frămîntarea neputincioasă, disperarea surdă, persistentă şi otrăvitoare, nu mai existau acum în el. Nu răspunse privirii lui Suslănescu; n-avea nici un rost. Bietul Suslănescu! Era atît de preocupat să nu greşească, să nu păcătuiască împotriva bontonului, să nu supere pe cineva! Ar fi vrut să trăiască într-o lume politicoasă, cel puţin în manifestările ei verbale, să fie înconjurat de prieteni. De aceea căuta în fiecare clasă pe cel mai bun elev, îl lua la plimbare, la cofetărie, la teatru, îi împrumuta cărţi, iar cu ocazia unei teze excepţionale îi oferea o carte rară, cu o dedicaţie înduioşător de ridicolă, semnată: Alexandru Suslănescu ot Jumărăşti. Cu Andrei se tutuia, cînd erau numai ei doi. Suslănescu avea douăzeci şi şase de ani. Prietenia lor îi fusese scumpă lui Andrei, îl ridica în proprii lui ochi, deoarece profesorul era un om sensibil, fin şi cultivat, cu o vastă cunoaştere a ceea ce se numeşte de obicei „La petite Histoire". Acum însă, Suslănescu îi era indiferent. De aceea îi ocoli privirile. „Un laş", îl catalogă el, întărîtat.

Cu satisfacţie vădită, temperată de un canonic repros, Ioachim Potra, preotul unit şi profesor de latină, dădu din cap. Ochii îi străluceau aprinşi iar între sprîncene i se săpase o cută dreaptă, foarte adîncă. „Iată cel puţin unul care n-o să ascundă ceea ce crede despre mine, îşi spuse Andrei. M-a prevenit de altfel, deseori. Deci totul e în regulă. *Quidquid agis prudenter agas et respice finem*[1], îşi aminti el dictonul preferat al lui Potra. Iezuitism ordinar. De ce nu încep ăştia odată? De s-ar termina cît mai repede".

Răducanu examina un tablou mai mic al patronului, tînăr de data asta. Îşi ţinea mîinile la spate şi-şi trosnea degetele. Se întoarse pe neaşteptate. Era palid şi nervos, dar cînd întîlni privirile lui Andrei, zîmbi larg, cît putu mai larg, şi îşi ridică repede mîinile strînse într-un salut de boxer. O bucurie ciudată îl inundă pe Andrei. Ar fi vrut ca Răducanu să fie mai aproape de el.

Viniciu Lucaci se ridică de pe scaun, luă în mînă hîrtiile din faţa lui şi începu cu vocea răguşită:

— In urma conferinţei noastre de ieri după masă, ne-am

---

[1] Tot ceea ce faci, fă cu prudenţă şi ai în vedere sfîrşitul.

adunat deci să comunicăm elevului Sabin Andrei din clasa a VII-a... — încă este elev... — concluziile noastre.

Buzele palide şi subţiri începură să-i tremure şi atunci se întîmplă un lucru neaşteptat: directorul începu să strige. Înfioraţi, toţi se întoarseră spre el. Suslănescu bătu repede din pleoapele-i albăstrii, Drăgan rămase cu ţigara suspendată în aer, părintele Crăioc, răsucindu-se nedumerit, făcu să scîrţîie scaunul.

— Săcătură! zbieră Lucaci, ne mai putîndu-se stăpîni. Săcătură ce eşti! Ce te-a apucat? La ce-ai făcut asta? Hai? Unul dintre elevii străluciţi ai acestui liceu... La ce? Tat-tu are moşie să te poată ţine? După cîte ştiu, e un pîrlit de cheferist! Şi-a supt de sub unghii să te poată ţine la şcoală, să-ţi cumpere cărţi, dobitocule!

— Domnule director... sugeră inspectorul un ton mai civilizat.

— Da! strigă Lucaci, frămîntînd hîrtiile de pe masă. Inspectorul, speriat că ar putea fi distrus corpul delict, se întinse într-o rînă şi le culese delicat din raza mîinilor directorului. Ce te-a apucat? Hai! Spune! Colţurile gurii lui Lucaci atîrnau, ca şi cum directorul ar fi luptat împotriva unui plîns nervos. Speriat de această ieşire neaşteptată, Andrei îşi auzea bătăile inimii, ca într-o mare tăcere. — Ce-o să faci de acum înainte? Unde o să te duci? Conţopist? Unul dintre cei mai buni elevi ai liceului! urlă el, întors în parte spre Drăgan.

— Elev bun, pocni acesta din buze, sacadat. Completă mintal: N'est-ce pas?

— Şi încă de le-ai fi ţinut dracului, acasă! Dar să le citeşti în clasă, să faci paradă... De ce ai făcut paradă?

„Şi tu ai fost francmason, ştie toată lumea“, cugetă Andrei, dar răspunse stupid:

— Nu ştiu...

— Nu ştii, bodogăni părintele Crăioc... Nu ştie... Fătul meu, eu carele feciorul meu Mihail Dante au căzut la cotul Donului...

Nu mai continuă. Îi dădură lacrimile. Inspectorul prinse ocazia şi, simulînd o indignare nestăvilită, întrerupse avalanşa strigătelor lui Lucaci:

— Vezi, Sabin, durerea acestui părinte ţi-ar putea da de gîndit asupra monstruozităţii gestului tău. Un tînăr romîn să facă asemenea lucruri, pe care numai un jidan, da, un jidan

şi le poate permite. Să citeşti în clasă, în clasă, da, în clasă, aceste... pagini...

Andrei nu mai asculta. Sîngele i se urcase în obraji şi îi era foarte cald. Aceste pagini... Doamne, de cîte ori, în nopţile săptămînii acesteia, nu nădăjduise! Dacă ar arde liceul, dacă Lucaci ar pierde caietul, dacă totul n-ar fi decît... De ce făcuse asta?

— Acum cînd *neamul* nostru se află încleştat în cea mai măreaţă... asta... da, cea mai măreaţă luptă pe care a cunoscut-o istoria... Cînd imperiul ceasului de faţă ne porunceşte să ne uităm pe noi înşine, tu, în loc să-ţi vezi de studii, te apuci să...

Inspectorul, asudat, se opri, îşi trase batista albă din buzunarul de la piept, dar aducîndu-şi aminte că avea alta, folosită, o puse la loc şi-şi şterse sudoarea de pe frunte cu palma, ca un hamal ostenit.

— Tu, Sabin...

— Vă rog să nu mă tutuiţi, se auzi atunci glasul schimbat al lui Andrei.

Geograful se opri din calcule şi holbă ochii. Răducanu zîmbi iarăşi larg, încurajator. Directorul ciocănea absent cu degetele în tăblia mesei. Demontat, Ionescu rămase cu gura căscată. Obrajii umflaţi i se făcură stacojii; înghiţi în sec, apoi urmă extrem de calm:

— De comun acord, noi am hotărît să nu dăm urmarea cuvenită acestui gest al „dumitale", ţinînd cont de faptul că eşti romîn.

Îngrozit, Andrei se rezemă de perete. Cu palmele întinse pipăi zidul neted, umed sub degetele lui. Buzele începură să-i tremure.

— Nu vă bateţi joc de copilul acesta, spuse cu nespusă blîndeţe părintele Potra. Andrei, ai fost eliminat din toate şcolile din ţară; domnul inspector voia să spună...

— Voiam să spun, — mîrîi înăbuşit inspectorul, — că n-am voit să-ţi distrugem viaţa, să căutăm de unde pot să-ţi vină „dumitale" aceste „idei". Cred că părintele „dumitale", om simplu după cîte am auzit, nu era în stare să-ţi inculce asemenea „teorii". Ne-am informat, ştim că este un bun romîn, funcţionar conştiincios şi modest.

„Bietul, bietul Andrei, îl căina Suslănescu... Dragul meu, sărman băieţaş... Nobilul, naivul, caldul eroism umanitar al celor optsprezece ani!"

— Pardon că-mi permit să vă întrerup, se ridică Stan, sociologul. Privi cercetător prin cancelarie, apoi, dînd cu ochii de Răducanu, tresări, ca și cum pînă atunci nu l-ar fi observat. Îndată ce s-a descoperit „cazul Sabin", am avut cinstea de-a fi numit dirigintele clasei a VII-a, pînă atunci condusă de domnul Răducanu. Jalnic, ce-am descoperit. Un liberalism înfiorător, o corupțiune... Domnul Răducanu este un darwinist... Departe de mine, nu-i așa, gîndul de-a nega meritele și studiile domnului Răducanu. Franța... Franța, știm noi...

— Da! strigă părintele Crăioc. Da, da! Pre mine, de o pildă, m-o întrebat Sabin odată: „Dumnezeu samănă cu Pithecanthropus erectus? Că doară l-au făcut pre om dupre chipul și asemănarea Sa".

— Intervenția sfinției tale mă întărește, continuă Stan, îmbujorîndu-se de plăcere. Aș dori să-l rog pe domnul Răducanu să ne spună cîteva cuvinte, dacă domnia sa domnul inspector Ionescu e de acord, bineînțeles. Ce crede domnul Răducanu despre „lucrarea" lui Sabin?

— Să auzim, încuviință inspectorul.

Toți se întoarseră spre Răducanu. Acesta făcu un pas înainte. Vocea-i tremura:

— Aș fi vorbit, chiar fără invitația dumitale atît de binevenită... camarade Stan!

— Heeei! făcu inspectorul.

Toată lumea știa că Stan fusese legionar, dar, cu toate acestea, nu i se întîmplase nimic după rebeliune, deoarece avea un protector influent pe lîngă Mița Antonescu. Stan păli.

— Dumneavoastră n-ați fost tineri niciodată? strigă Răducanu. Niciodată n-ați simțit elanurile generoase ale celor optsprezece ani? Nu v-a încălzit nimic? N-ați avut elanuri, aspirații?

— Ba da, dar nu aspirații neromînești! se răsti Stan.

— Dacă setea de libertate e o aspirație neromînească... spuse răspicat Răducanu. Inspectorul începu să se frămînte pe scaun. Și mai mult, — urmă Răducanu, plimbîndu-se de-a lungul covorului, — oare întrebările care-l frămîntă pe Andrei, acest strălucit elev al liceului nostru, nu vă frămîntă și pe domniile voastre? Domnule director! Domnule Suslănescu! Domnule Blaga! Părinte Potra! În discuțiile noastre nu v-ați exprimat anumite păreri? Vă rog, dacă nu-mi puteți răspunde,

dacă vă sfiiţi s-o faceţi, gîndiţi-vă că e totuşi ceva profund cinstit, tineresc şi romantic, să nu admiţi compromisurile cu propria ta conştiinţă.

— Destul! sări în picioare Ionescu, aproape de apoplexie. Destul! Văd că în acest liceu nu e numai un caz Sabin! După ce isprăvim, o să discutăm puţin şi despre domnul Răducanu! Probabil la Paris l-au influenţat discursurile domnilor Blum, Mandel şi ale altor „francezi" *pur sang!* Se întoarse spre Andrei:

— Ţi-aş putea da exemple din istoria acestui neam...

— Nu e nevoie, spuse foarte încet Andrei. Posed anumite cunoştinţe istorice.

Inspectorul mai mult ghici cuvintele, după mişcarea buzelor. Continuă cu o furie rece:

— Tăria acestui neam, domnule Sabin, constă în faptul că a ştiut totdeauna să-şi strîngă rîndurile în momentele tragice ale existenţei sale, că a ştiut să facă abstracţie de eul său. Noi trăim asemenea momente tragice! exclamă el, ridicîndu-şi braţele.

— Nu sînt eu vinovat, murmură Andrei.

— In consecinţă, ca să nu mai lungim această scenă dureroasă şi pentru noi, îţi comunic că eşti eliminat din toate şcolile din ţară, pentru totdeauna, din cauza manifestărilor politice şi a agitaţiei politice, contrară regulamentelor şcolare în vigoare. Politica şi şcoala, domnule Sabin, sînt două noţiuni incompatibile!

In clipa aceea se auzi, înfiorător de puternic, zumzetul avioanelor şi imediat sirena de deasupra liceului începu să urle plîngăreţ, scormonind nervii. Era ora unu şi un sfert.

Ionescu se dădu înapoi şi icni: î-îhî! Scaunul, lovit, căzu fără zgomot pe covor. Cu o sprinteneală nebănuită, părintele Crăioc ajunse primul la uşă, o deschise smucit şi zbieră: „La adăpost!" De la parter răzbătea înnebunitor zăngănitul besmetic al clopoţelului, tras din toate puterile de Oancea. Fără să se sinchisească unii de alţii, profesorii se repeziră la uşă, bulucindu-se, îmbrîncindu-se, încercînd să-şi facă loc cu coatele. Prin geamul deschis se auzea zbieretul de spaimă al oraşului: de pe acoperişul prefecturii, primăriei şi Palatului Cultural, sirenele se văietau: ouuuuaaauuoooauuuuuuuu... O maşină claxonînd la nesfîrşit trecu ca o săgeată, bubuind, cu eşapamentul deschis.

Uşa cancelariei era barată de Crăioc şi de Blaga, care voiau să iasă în acelaşi timp. In spatele lor se îngrămădeau ceilalţi, muţi de spaimă. Atunci Ionescu se repezi, cu capul înainte, ca un berbec, lovindu-l cu fruntea în şale pe Crăioc. Pe coridoare se auzeau tropăituri de paşi, ţipetele elevilor.

— Pe rînd! răcni Lucaci, repezindu-se în viermuiala de copii de la uşă, smucindu-i de umeri, de pulpanele vestoanelor. Diriginţii să plece la clasele lor! Repede, lua-v-ar dracu!

Andrei rămăsese lipit de zid. Suslănescu, trecînd pe lîngă el, îl înhăţă de mînă, strigînd cu un glas subţire:

— Hai la adăpost, Andrei!

Atunci uşa cedă, scoasă din ţîţîni, şi profesorii se rostogoliră în anticameră. Răsuna mugetul lui Ionescu:

— Unde-i adăpostul? E din beton?

— Haide, Andrei, îl tîrî Suslănescu, livid.

Andrei îl urmă maşinal. Pe coridoare, copiii goneau spre ieşire. Inhăţaţi, pierduţi în mijlocul lor, profesorii îl urmau pe Crăioc.

— In ordine! Fiţi liniştiţi! striga Lucaci.

Ca o gloată, mulţimea se repezi pe scări în jos. Andrei, pe care Suslănescu îl strîngea convulsiv de braţ, rămase în urmă. Păşea nenatural de încet, pipăind, ca orbii, fiecare treaptă. Agăţat de lanţul clopoţelului, Oancea trăgea mereu. Cînd profesorii trecură pe lîngă el, repezindu-se spre intrarea principală, ţipă ceva; văzînd că nu-i auzit, făcu un gest brusc cu mîna stîngă, în timp ce cu cealaltă smucea mereu lanţul: dzing! diling! dling!

Impins, purtat aproape pe sus, părintele Crăioc îşi strivi burta de uşa mare, grea, sculptată. Gemu scurt, se învineţi, apoi încercă să-şi facă loc cu dosul, ca să poată deschide poarta. Dar elevii se înghesuiau mereu şi sforţările de eliberare ale părintelui fură paralizate.

— Fa... ha... ceţi... loc!

— La adăpost!

— Unde-i adăpostul? bolborosea Ionescu, cu spume la gură.

In spatele lor se auzi un zgomot de sticlă spartă.

— Uuua! ţipă un copil.

— Poarta e încuiată! zbieră Oancea şi se atîrnă de lanţul care se rupse. Clopotul zăngăni pe ciment.

Lucaci, care în înghesuială rămăsese la urmă, azvîrli din mers cîteva palme în stînga și în dreapta, își făcu loc și, scotocindu-se în buzunarele vestei, scoase o cheiță ruginită, îl împinse de la poartă pe Crăioc și o deschise, apoi dispăru purtat de valul de copii care se repezise în stradă. Lumina îi izbi, orbitoare. Tropăind, începură să traverseze, îndreptîndu-se spre adăpost.

„Unde-i Dan?“ se întrebă Andrei, apoi începu să strige:

— Dan! Dan!

— Aici, aici, răsună din spatele lui vocea calmă a vărului său.

Liniștit, cu ochelarii ridicați pe fruntea înaltă, foarte bombată, Dan purta vreo opt genți. Clipi glumeț și nu-și grăbi pasul. Ajuns în stradă alături de Andrei și Suslănescu, se opri, își puse mîna streașină la ochi și privi cerul sinistru de senin.

— Ce dracu, doar trec în fiecare zi, mormăi el.

— Intrați în adăpost! le strigă din ușă Corian, care gesticula nestînjenit cu plosca de metal.

— Uite-le, constată Dan, ridicînd mîna. Uite-le.

Zumzăitul crescu: cîteva licăriri argintii fulguiră o clipă în dreptul soarelui.

— Copii, e periculos, scînci Suslănescu. „Scîrbe, — se gîndi, — fac paradă de curaj.“

Un camion apăru după colț. Viră, gata să derapeze, apoi se năpusti drept spre grupul celor trei, pironit în mijlocul trotuarului. Andrei îl trase pe Dan și alergară spre adăpost.

În tranșeea săpată de premilitari era zăpușeală. Andrei trecu printre copiii îngrămădiți lîngă pereții de pe care bulgări de pămînt se scurgeau cu un fîșîit ușor. „Trebuie să ajung lîngă ei“, își spuse. Profesorii se îngrămădiseră în fundul adăpostului și așteptau. Andrei constată că groaza le modela obrazuri grotești, ca măștile. Cărnurile puhave ale feței lui Ionescu tremurau, gelatinoase. Nu mai putea respira. Își lărgi gulerul cămășii. Un nasture mic, de sidef, pocni și se rupse, sărind ca o insectă. Andrei se aplecă, îl culese și-l înmînă inspectorului.

— Mersi, bîlbîi acesta. Îți mulțumesc foarte mult... Oare... apoi nu mai spuse nimic.

Vocea dogită a popii Crăioc psalmodia:

— Doamne și stăpînul vieții mele, duhul adevărului, carele pretutindenea ești și toate le plinești...

Părintele Potra îl strîngea pe Mărieş lîngă el. Buzele groase ale lui Traian albiseră şi mărul lui Adam i se urca şi cobora spasmodic. Potra îi trecu degetele subţiri peste părul ţepos :

— Nu-ţi fie frică, dragule, nu te teme.

— Mamă ! începu să plîngă un copilaş dintr-a I-a.

— Taci ! se răsti Lucaci. Taci odată !

Intimidat, copilul îşi înghiţi lacrimile.

Andrei se rezemă cu spatele de pămîntul zgrunţuros. Nu-i era frică. De altfel, toate cîte se petrecuseră astăzi erau atît de ireale... Ar fi vrut numai ca Ionescu să nu-şi poată dezlipi privirile de la el, de aceea tuşi de cîteva ori.

— Coboară deasupra gării ! strigă cineva de afară.

Grohăitul avioanelor se auzea acum distinct, parcă deasupra capetelor. Inspectorul îşi acoperi faţa cu palmele.

— Vi-e frică, domnule inspector ? întrebă Andrei, dar acesta nu-l înţelese, deoarece în clipa aceea începură să tragă tunurile antiaeriene din cetate. Andrei păli. Oare într-adevăr o să fie bombardament ? Avioanele americane treceau doar în fiecare zi, venind dinspre sonde şi îndreptîndu-se spre Debreţin. Părea că oraşul o să fie cruţat. Ca să nu-l provoace pe inamic, antiaeriana nu deschidea focul. Şi acum...

Pe neaşteptate, părintele Crăioc începu să plîngă. Sughiţa des şi repeta printre lacrimi :

— De ce... doar fiul meu Mihail Dante au murit... şi acum...

— Taci ! îi porunci directorul. Taci, domnule !

Îngroziţi şi mai mult de plînsul popii, copiii începură să zbiere. Andrei porni spre ieşire.

— Unde mergi ? îl întrebă Suslănescu.

— Afară.

— Andrei ! Făcîndu-şi loc cu coatele, Răducanu veni lîngă el. Îl strînse în braţe şi-i spuse cu vocea tremurînd : Nu fii necugetat ! Rămîi aici... Toate astea au să treacă, Andrei ! Şi să ai răbdare e o formă de curaj... Dragul meu...

— Trebuie să ies !

Se smuci din braţele lui şi, călcînd peste picioarele celorlalţi, împingîndu-l din cale pe Drăgan, care rămăsese împietrit în mijlocul adăpostului, cu coatele îndepărtate de trup ca un manechin de modă, ieşi. Dan stătea în genunchi înapoia unui boschet de lemnul cîinelui şi privea cu ochii mari spre cer. Cînd îl văzu pe Andrei, şopti sugrumat :

— Uite !

Deasupra gării, un avion argintiu se lăsase foarte jos; în urma lui plutea o coadă de fum cenuşiu, gros, neaşteptat de drept, ca o linie trasă cu grijă.

— Atins? întrebă Andrei.

— Nu. Marchează gara.

Norişorii de vată ai exploziilor antiaeriene punctau cerul. Avionul se întoarse: fumul se frînse într-un unghi drept.

Zburînd în formaţie de cîte cinci, avioanele apărură exact deasupra patrulaterului de fum: păreau nişte solzi de argint.

Uruitul înnebunise cerul; o limbă de flacără ţîşni foarte sus împreună cu un fum negru, care se vălătucea. Pămîntul începu să se zbată. Andrei nu mai auzea nimic. Văzu doar cum prima escadrilă trece lin deasupra oraşului, apoi apăru alta. Flăcări uriaşe ţîşneau: o clădire cu trei etaje se scurse încet în pămînt, lăsînd în locul ei un nor de praf alburiu.

Deasupra gării şi fabricii de vagoane se sfîşia în răstimpuri un nor rostogolitor: limbi de flăcări albe îl străpungeau ascuţite. Bombele cădeau mereu. Se auzea un şuierat prelung, apoi urma o tăcere scurtă, grea, care plesnea îndată într-o detunătură de nesuportat. Andrei văzu cum un arbore înalt se ridică în aer, apoi se abate şi dispare în dosul acoperişurilor în flăcări. Bombardează şi parcul. Acolo e adăpostul principal al funcţionarilor şi muncitorilor din cartierul gării.

„Acolo... acolo e tata!“ se cutremură Andrei.

Sări în picioare şi căută clădirea direcţiei C.F.R., dar n-o văzu. In locul unde fusese, spumega un ghem de flăcări şi fum. Ameţit, Andrei se clătină de cîteva ori. Se rezemă de umărul lui Dan. Acesta îşi ridică spre el ochii mari, tulburi:

— Unchiul Octavian!

— Mă duc acolo, spuse Andrei, sugrumat.

— Haidem, se ridică Dan, greoi.

— Nu... gîfîi Andrei. Singur... Mergi acasă... Ii spui mamei... Totul e în regulă...

O bubuitură imensă îl asurzi. Dan îl strînse de mînă.

— Şi tu?

— Am fost eliminat... Plec, şi începu să alerge de-a lungul terenului de sport.

Sări peste gardul de sîrmă împletită, pornind în goană pe bulevardul pustiu. Auzi în urma lui ţignalul unui poliţist. Nu se opri. Sudoarea îi inundase fruntea, faţa; o simţea curgîndu-i

fierbinte pe spate. Se înecă şi începu să tuşească. Prin aer pluteau fluturaşii de cenuşă neagră. Îşi privi mîinile. Erau negre. Mai departe ! Fără să mai stea la socoteală, se urcă pe dig. Pe aici va putea intra în gară. Trebuie să ajungă ! Plămînii încinşi respirau cu greutate. Jos, lîngă Mureş, sub sălcii, erau culcaţi pe burtă oameni în cămăşi, femei în capoate. „Trebuie să ajung !" Urechile îi vîjîiau. Din goana-i dezordonată ridică ochii spre cerul negru. Avioanele dispăruseră. Cîte-un şrapnel, tras la întîmplare, plesnea ca o capsulă de bumbac. Avioanele au plecat... Dar dacă se întorc ? Cît să fie ceasul ? Se împiedică de-o piatră şi căzu cît era de lung. Simţi arsura palmelor şi în genunchi îl săgetă o durere ascuţită. Se pipăi grăbit. Pantalonul era rupt şi îi curgea sînge din picior. Scînci scurt. Nu mai putea. Îşi adună puterile şi începu să fugă iar. Coborî în goană de pe dig şi o luă pe o străduţă îngustă, care dădea în şoseaua principală. La colţ se opri, sfîrşit, şi rezemîndu-se de un zid îşi scoase vestonul. În faţa lui, gara, căminul cel nou de ucenici, direcţia C.F.R. ardeau învăluite într-o perdea groasă de fum. Magazinul lui Buznea se prăbuşise. Faţada gării de autobuse nu mai exista. Şi el nu mai putea să meargă. Picioarele începură să-i tremure. „Tata e acolo", se gîndi înfrigurat. Nu mai recunoştea cartierul : casele, făcute zob, erau muşuroaie de cărămizi; hotelul Astoria, tăiat în două, părea un decor de teatru, cu camere vopsite grosolan, albastru palid, roz, galben; o masă spînzura agăţată de grilajul înroşit de foc al unui balcon. O luă la fugă prin mijlocul străzii care ducea spre gară. Sărea peste sîrmele de telegraf care se încolăceau în mijlocul drumului, ocolea stîlpi culcaţi de-a curmezişul străzii. Deodată, la vreo trei sute de metri în stînga, o casă sări în aer. Suflul bombei întîrziate îl doborî la pămînt, cu faţa în jos. Se zvîrcoli de cîteva ori, ameţit. Moloz şi praf îi intrară în gură. Rămase aşa, cu obrazul lipit de pămîntul fierbinte, uscat. Cînd se ridică buimac în patru labe, văzu cum sudoarea de pe obraz îi întipărise profilul în praf. Împleticindu-se, tîrîndu-şi picioarele, începu să fugă iar. Acum, neputincios, plîngea de-a binelea. Auzi, pe cealaltă stradă, claxonul unei ambulanţe a salvării, apoi sirenele începură să sune încetarea, prelung, egal, fără modulaţii. „Trebuie să ajung înainte ca poliţiştii să bareze intrarea în gară", îşi spuse încordat Andrei. Ce gînduri stupide ! Parcă de asta le mai arde acum ! I se păru ciudat că nu vede pe nimeni, dar, întorcîndu-se, zări într-o grădiniţă de flori

— singurul lucru care mai rămăsese dintr-o căsuță cu acoperișul roșu și cu iederă — o bătrînă moartă. Era încovrigată ca un melc, cu capul culcat pe pieptul scofîlcit și cu un picior răsucit în afară, nemăsurat de lung. Tresări, și fără voia lui se apropie, dar nu îndrăzni să intre în grădiniță. Fumul, acum albăstrui, îi zgîria gîtlejul. Privi împrejur. Strada se umpluse de oameni : un bărbat între două vîrste, cu o cămașă înnegrită de funingine, își smulgea părul din cap. „Sidi ! Sidi !" striga, neștiind încotro s-o apuce; pe geamul unei case se aruncau afară plăpumi, perne sfîșiate din care se împrăștiau fulgii în toate părțile, o fetiță cu fruntea plină de zgîrieturi își sugea degetul zdrobit. O birjă întoarsă cu roțile în sus bara strada. Calul era culcat într-o băltoacă de sînge și birjarul îl înjura că nu se scoală; în dreapta lui Andrei, acoperișul unei case se prăbuși într-o ploaie de scîntei; departe, dincolo de gara de triaj, săriră în aer cîteva depozite de benzină. Ca beat, Andrei trecu prin mijlocul mulțimii. Auzea numai frînturi de vorbe. Toată lumea striga :

— Mărineasca e moartă... acolo în curte... cu copiii...

— Unde-i mama ?

— ...slavă domnului, noi...

— Cînd a început să sune alarma...

— Gligoooreee ! Cine l-a văzut pe Gligoree ?

— ...n-am intrat în adăpost. Tocmai acolo a căzut...

O gheară înghețată îi scormonea măruntaiele. Trecu prin fața unei tranșee, în mijlocul căreia explodase o bombă. Un tufiș sfîrtecat își tremura frunzulițele pistruiate cu sînge, iar de sub el răsărea ghetuța ruptă a unui copil, și mai încolo, rostogolit în praf, capul unei femei blonde.

Din parcul alăturat pluteau valuri fierbinți de fum, coaja copacilor trosnea des, un om cu părul, sprîncenele și mustața arse ședea în mijlocul drumului, prostit, și-și lega șireturile ghetelor. Cineva îl înhăță de umăr pe Andrei :

— Vino.., în pivniță... trebuie să-i scot...

Andrei se simțea sfîrșit, și-și repeta mereu, mișcînd din buze : „Tata e în gară, tata e în gară".

— Ce spui ?

— Nimic.

— Vino odată ! strigă omul care-l ținea strîns de mînecă. N-auzi ?

— Unde ?

— Haide... haide... pentru dumnezeu.

N-avea putere să i se împotrivească.

— Aici... aproape... cîţiva paşi... gemea omul, făcînd gesturi largi.

— Nu mă duc! se smuci Andrei. Tata e în gară! Nu înţelegi?

O luă la goană, urmărit de înjurături. Inţepaţi de arşiţă şi de fum, ochii îi lăcrimau mereu. Şi-i frecase cu mîinile murdare şi îl usturau. Un abur umed, puturos, îl lovi în obraz; alunecă pe un povîrniş şi se trezi înfundat pînă la genunchi într-o băltoacă verzuie, cleioasă. Ieşi, căţărîndu-se, şi se pomeni în faţa gării. Aici bombele căzuseră una lîngă alta. Andrei călca în picioare cioburi de sticlă, sfărîmături de cărămidă, scînduri, bucăţi de porţelan, cîrpe, schije fierbinţi, cu margini zimţate. Din gară rămăsese doar un perete înalt, acoperit de o dantelărie neagră de fierărie; restul era înghiţit de fum.

„Pe unde să intru?" se întrebă deznădăjduit. Acum era sigur că tatăl său murise.

Intr-un loc, prin spărtura zidurilor, se ivi o clipă peronul. Un tren de persoane surprins în gară fusese aruncat de pe linii: geamantane, fiare, roţi, mîini şi picioare erau împrăştiate claie peste grămadă.

— Unde mergi, mă? se auzi strigat, dar nu se întoarse. Punîndu-şi batista la gură şi închizînd ochii se avîntă în spărtură.

— Staaai! auzi un răcnet răguşit şi ceva îi fluieră pe la ureche.

Fusese de atîtea ori pe aici, dar acum nu mai recunoştea nimic. Scările interioare, consumate pe jumătate, se răsuceau în gol; o grindă căzu de la înălţime, bubuind. Zăpăcit, Andrei se întoarse. Un fum negru, acru se stîrnise printre ruine. Lovindu-se de bolovani, de mese, de scaune nupte, simţi că o să se prăbuşească, şi atunci, încordîndu-şi ultimele puteri, se repezi drept înainte. Il izbi în faţă un val puternic de apă, silindu-l să dea înapoi. Orbit, căzu în genunchi, dar sări iar în picioare. In faţa lui, un pompier îl stropea cu furtunul.

— Ţi s-au aprins hainele!

— Da?

De-a lungul peronului se înşiruiau pompierii stropind inutil rămăşiţele gării. Pe un zid mai atîrna un afiş pe jumătate ars,

reprezentînd un soldat S.S. în bluză de camuflaj proiectat pe ruinele unui oraş.

Peste tot, sticlă pisată mărunt scîrţîia sub ghete. Căruţa de colete a poştei stătea intactă, încărcată cu geamantane, lăzi, baloturi. Lîngă ea, întins pe spate, un ceferist mort cu braţele în cruce şi gura căscată, plină de sînge închegat. Andrei se apropie. Il recunoscu. Era Vodă, impiegat la Oficiul II. Trecea adeseori pe la el. Mort!... Andrei rămase aşa multă vreme, cu mîinile spînzurînd inerte, fără să-şi poată dezlipi privirea de la cadavrul lui Vodă. Uniforma albăstrie era ruptă în multe locuri şi sub piept i se lăţise o pată de sînge cafeniu. Se întoarse şi-l văzu în mijlocul pompierilor pe Orban, şeful gării. In cămaşă, cu mînecile suflecate, făcea gesturi sacadate, arătînd încotro trebuia îndreptat furtunul. Andrei se repezi spre el şi-l apucă de braţ:

— Unde-i tata?

— Ce-e? se întoarse buimac Orban, apoi, cu un tic care-i sălta o jumătate de obraz, întrebă stupid: Ce mai faci? A! Tatăl dumitale? Da, gara a ars. Eu eram tocmai înăuntru şi totuşi am scăpat. E acolo, la magazie, spuse el, repede. Ai să-l găseşti. Şi el a scăpat. Noi toţi am scăpat, repetă, apoi se încovoie şi-şi prinse obrazul în palme.

Mormăia mereu, dar Andrei nu-l mai auzi. Clătinîndu-se, se îndreptă spre magazia al cărei perete galben-cenuşiu răsărea din cînd în cînd din perdeaua de fum ce se tîra deasupra peroanelor. Dar nu putu ajunge acolo: podul suspendat care trecea peste liniile de cale ferată se rupsese şi-i bara drumul. Trebui să sară peste şine, să ocolească un vagon de marfă, plin cu coteţe de găini. Schijele rupseseră sîrmele şi găinile Leghorn, mici, albe, cotcodăceau printre roţi. Aici morţii erau îngrămădiţi în toate părţile, unii peste alţii. Il izbi goliciunea mată a unei femei robuste, întinsă pe burtă, cu rochia adunată ghem deasupra capului.

Cîteva vagoane se încălecaseră. In jurul lor, în chipurile cele mai neaşteptate, erau semănaţi călători, mecanici, un soldat german aşezat parcă în poziţie de tragere; geamantane deschise răspîndiseră pe jos o mulţime de nimicuri; truse de bărbierit, cravate, o carte cu filele împrăştiate. Dinspre magazie, învăluită încă în fum, auzi un glas cunoscut:

— Nu acolo, măi neisteţule! Dincolo! Dincolo îţi spun, mai e un loc!

— Bine, dom' Sabin, dar...

— Prinde-l cumsecade, Panteo, că-ţi trag o palmă. Nu-i bine!

«Tata! ţipă de bucurie Andrei. Tata „dirighează"».

Fără să privească unde calcă, se repezi înainte, ocoli o locomotivă răsturnată, din cazanul căreia, găurit în mai multe locuri, se scurgeau aburi alburii. Atunci îl zări pe taică-său: mărunt, gras, cu părul rar lipit de fruntea asudată, gesticulînd înfuriat. Funcţionarii cărau răniţii şi-i înşirau pe cărucioarele de transport. Lîngă peretele magaziei, toate coletele erau aşezate în ordine şi un impiegat tînăr, năucit de groază, se cocoţase în vîrful grămezii, de unde striga:

— Dom' Sabin, să dăm un telefon! Vă rog, să nu ne luăm răspunderea! Să dăm un telefon, vă rog!

Sabin se încruntă, scos din fire, dar îndată se îndreptă spre o doamnă tînără care tîra un geamantan de piele galbenă de porc, în timp ce cu mîna cealaltă îşi ţinea ciorapul de mătase, scăpat din jartieră:

— Luaţi loc, aici, stimată duduie, îndată trebuie să vină domnul doctor.

— Tată! strigă Andrei şi se repezi spre el.

Octavian Sabin îl cuprinse în braţe, uluit.

— Ce cauţi aici? îngăimă el. Ce cauţi aici, dragul tatei?

— Am venit să... să...

Nu mai putu urma. Bătrînul, ras proaspăt, mirosea a apă de colonie şi a ţuică de prune şi asta-i aduse aminte — atît de nepotrivit cu locul unde se afla — de serile tîrzii cînd taică-său venea cam cherchelit, silindu-se să ascundă asta sub avalanşa de poveşti: se întîlnise cu un domn controlor de la Cluj şi au luat o ţuică. „Numai o ţuiculiţă, mămică, dacă-ţi spun"... Apoi scotea kilogramul de mandarine: „Uite, Andrei, pentru tine."

— Ce cauţi aici? bolborosi bătrînul. Ţi-a fost frică pentru tata? Nu ştii că tata nu poate muri?

— Domnule Sabin! strigă cineva. Domnule Sabin! O fetiţă!

Andrei se smulse din îmbrăţişare şi-l privi pe tatăl său de sus. Bătrînul era aproape cu un cap mai mic decît el. Întrebă, voind să pară liniştit:

— Ei, ce-i de făcut pe aici? Şi dintr-o dată, înspăimîntat din nou: Şi acasă? Mama o să...

— Fii liniştit. Am trimis pe cineva să spună mamei că totul e în regulă.

— Atunci... îşi umflă pieptul Andrei.

— Hai cu tata. Avem de lucru.

Porniră amîndoi, ocolind magazia. În timpul acesta Sabin îi povestea :

— Le-am spus : staţi liniştiţi, nu ne pot ei omorî pe noi. S-au dus la adăpost şi tocmai acolo au bombardat. Apoi, văzîndu-l pe Caba, un om foarte gras, ştirb şi chel, care gonea spre ei, se încruntă : Ce-i, mă ?

— Dom' Sabin, e o fetiţă acolo... şi... Bună ziua, domnişor, rîse el larg. Iaca, am scăpat. Că dacă nu ascultam pe domnul controlor, tatăl dumneavoastră, nu mai eram vii. E o fetiţă, — urmă el, — şi nu vrea să vină.

Copilul stătea în mijlocul liniilor împrăştiate şi plîngea. Sabin se duse acolo şi se lăsă pe vine în faţa ei :

— Ce-i, domnişoară ?

— Tata ! ţipă fetiţa. Tata ! Tata ! Tata !

Sabin o ridică în braţe. Întorcîndu-se spre Andrei, cu obrazul răvăşit de furie, scrîşni :

— Bată-i bată unul dumnezeu de cîini ! Urmă, pe un ton schimbat : Lasă, dragă, o să-l găsim pe tata. Acum, hai cu nenea.

Andrei tropăia fără rost în urma tatălui său. Văzîndu-l pe Caba care împingea un cărucior cu geamantane, i se alătură, să-l ajute.

— Ce tată aveţi ! spuse prosteşte Caba. Pita lui dumnezeu şi om de corajie. Cînd or început să boncăluie aeroplanele, mai că nu ne-am scăpat pe noi. Adică, ăştia, fiţăngăii. Fiindcă eu şi cu tatăl dumneavoastră, noi nu ! Am ciulit amîndoi urechile şi am zis : e lată ! Nu mergeţi în gropi, a zis domnu' Sabin, că ei gropile le caută mai ales. Şi nu ne-am dus. Or început să fişcure boambele. Mi-am făcut o sfîntă cruce, dar nu m-am temut. Cît de cît. Căci eu am fost şi la Piave, unde m-o îngropat un şrapnel. Atunci o început să se scuture pămîntul şi coletele să sară încoaci şi încolo... Ho, uite că ne-am agăţat de şină.

Andrei se vîrî sub cărucior şi-l săltă cu umărul. Durerea pe care o simţi îi făcu bine. Caba povesti mai departe, în vreme ce înconjurau magazia :

— După aia nu ştiu ce-o mai fost. Parcă am surzit. Cînd

am ieşit de subt berou, domnu' Sabin, alb ca hîrtia, mi-o întins o glaje de pălincă : — „Bea, măi, — zice, — că văd că ţi-ai pierdut firea". — „Îmi pare rău, domnu' Sabin", am zis, apoi am băut. Şi cînd o strigat la mucoşii ăştia, îndată or stat toţi hăptac. Oamenii din chefere nu mai sînt ca pe vremuri. Tulai, maica mea, ce de morţi ! Iaca, am ajuns. Aşa că nu mi-o fost frică.

Pe urmă, Andrei nu-şi mai dădu seama cum trece timpul. Mergea printre linii, aduna colete, geamantane, le încărca pe cărucior, îl împingea pînă la peronul magaziei, unde un tînăr blond, cu un început de chelie, le trecea pe o listă lungă, le dădea un număr, apoi scria pe ele cu cretă albastră. De fiecare dată Andrei îşi spunea : „Asta e cel din urmă", dar se întorcea din nou, încă o dată şi încă o dată. Brancardierii mişunau prin gară, se căţărau în vagoanele sfărîmate şi scoteau morţii. Peronul larg, pardosit cu plăci galbene, era acoperit de cadavre, aşezate în şir ca într-o morgă. Echipe de soldaţi umblau cu detectoarele după bombe rămase neexplodate. Dinspre partea cealaltă a gării, unde erau vilele, coborau trăsuri, cărucioare şi oameni ducîndu-şi boarfele. În urma lor rămîneau zidurile prăbuşite, înnegrite de flăcări, grădinile răvăşite, viile cu araci smulşi. Andrei îl văzu pînă tîrziu scurgîndu-se spre oraş. Era atît de obosit, încît abia se putea ţine să nu adoarmă. Împingea mereu, fără să se uite pe unde merge. De cîte ori se întîlnea cu taică-său, acesta îi spunea sever :

— Du-te acasă, Andrei. Vin şi eu imediat.

De la un timp începu să se gîndească, detaşat : „Şi dacă m-au eliminat ? Poate ar trebui să-i spun tatei. Nu ! Pentru el asta ar fi mai grozav decît bombardamentul şi decît senzaţia că mîine poate să reînceapă totul, de la început. E ciudat : noi doi ne vorbim atît de puţin şi totuşi ne înţelegem. În general se spune că taţii iubesc mai mult... Prostii... Acum trebuie să împing căruţa asta cu boarfele cine ştie cui".

Ajuns pe peron se opri. Un şir lung de maşini „Mercedes" staţionaseră festiv, în semicerc, păzite respectuos de poliţişti în haine de gală, cu căşti caraghioase, prusace, în vîrful cărora sclipea un ţugui de alamă. Andrei îl recunoscu pe generalul Belega, prefectul judeţului, încorsetat în uniformă, înalt, strîns peste piept cu curele şi diagonale. Se apropiase de gară şi cu mîinile la spate contempla dezastrul, făcînd din buze : ţţţţ.

„S-ar putea să fiu remarcat pentru ajutorul benevol, — se

gîndi Andrei, — şi atunci... Iarăşi, iarăşi? Ce-ar zice Lucian dacă mi-ar cunoaşte gîndurile acestea îngrozitoare?"

Rana de la genunchi îl ardea. O pipăi uşor cu degetele, apoi, şchiopătînd, intră în magazie. Aici era aproape întuneric şi curent: geamurile se spărseseră, toate. Pe mese, pe birouri, gemeau răniţi, doamna cu ciorapul rupt vorbea singură, gesticulînd elegant, iar fetiţa în rochie roz adormise, cu gura deschisă. În mijloc, tatăl său şi ceilalţi se aşezaseră jos, în faţa unui jurnal întins în chip de faţă de masă şi mîncau cîrnaţi cu pîine.

— Bine că ai venit, îi făcu semn Sabin să se aşeze lîngă el. Noi ne-am terminat misiunea.

— Orban a turbat de frică, domnule Sabin, rîse Caba, căscîndu-şi gura tăbăcită de tutun. Să fiu al dracului. Umblă pe peron şi ţine discursuri.

— Mănîncă, îi întinse Sabin lui Andrei o felie mare de pîine de casă, pe care tăiase cu briceagul felii subţiri de cîrnat ardelenesc, ardeiat. Eu nu mai pot de foame.

— Îmi permiteţi, domnule, sări femeia elegantă şi se repezi să deschidă geamantanul. Degetele n-o ajutară, şi-şi rupse unghia vişinie de la degetul mic. Ţipă delicat, pe urmă, forţîndu-se, deschise capacul şi scoase o sticlă de coniac.

— Permiteţi-mi să vă servesc. Aţi fost admirabil.

Sabin îşi umflă pieptul, luă sticla, se înclină şi trase o duşcă.

— Martini, spuse competent.

— Exact. Apoi doamna îşi ţuguie buzele şi gemu graţios: Îmi face impresia că mi-a ars părul...

— Pînă la rădăcină! constată Caba. Dar creşte la loc.

— Am văzut o flamă orbitoare, am simţit o căldură grozavă la tîmple, pe urmă mi-am învelit capul cu mantoul. Pentru mine asta a fost tot bombardamentul, spuse ea nepăsătoare.

— Nu-i nimic, dădu din cap Caba, mestecînd cu nădejde. Doamne fereşte de mai rău.

„Cît de stranii sînt toate astea, se mira Andrei. Au scăpat, pe urmă au cărat pachete, şi acum mănîncă."

Tatăl său îi mai întinse o felie.

— Nu mergem acasă? şopti Andrei.

— Nu pot acum. Trebuie să aşteptăm ordine. Tu, du-te.

— Nu...

— Nu-l supăra pe tata... Da' ăştia cine dracu-s?

În cadrul uşii apăru statura înaltă a prefectului, urmat de primar şi de-o suită de ofiţeri. Orban, şeful gării, îşi pusese chipiul roşu pe creştetul capului, dar uitase să-şi ia vestonul. Cămaşa ruptă ferfeniţă nu mai avea nici un nasture şi un crac al pantalonului era sfîşiat de sus pînă jos.

Oamenii săriră în picioare, înecîndu-se cu bucăţile nemestecate. Prefectul se uită circular, îşi vîrî mîna în cheutoarea vestonului şi clipi din ochi, supărat de întuneric:

— Aşa, da. Aici e ordine.

— Permiteţi-mi să mă raportez, înaintă Caba, cu mîinile pe vipuşcă şi pîntecul împins înainte. Toate coletele or fost salvate.

— Bine, bine...

Prefectul îi strînse mîna scurt, sobru. Nu ştia ce să facă; era atît de zăpăcit şi avea impresia că toată lumea îşi dă seama de asta. Toate legăturile cu Bucureştiul fuseseră rupte şi echipele trimise pe traseu n-au făcut pînă acum nimic. Habar n-avea ce măsuri să ia. Spitalele erau pline şi răniţii fuseseră aşezaţi pe coridoare, pe trepte, în stradă. Cu cîteva minute înainte fusese ajuns de o delegaţie de preoţi din cartierul Sapienţei: îi cereau permisiunea să deschidă o colectă, deoarece biserica se prăbuşise din pricina suflului bombelor. Nevastă-sa, turbată de groază, se instalase în biroul lui şi vorbea mereu, ca o nebună. Prefectul se întreba unde va mai merge de la gară şi de ce venise aici. O cizmă, încălţată la repezeală, îi provoca dureri teribile la gleznă.

— Domnilor, — zise, făcînd un pas înainte, — ţara vă este recunoscătoare. Noi...

Tăcu, îşi plecă fruntea şi încurcătura aceasta produse mai mult efect decît toate cuvintele pe care le-ar fi rostit. El simţi asta, ridică pumnul spre tavanul pe care fumul desenase arabescuri fantastice şi scrîşni:

— Canaliile... După o pauză scurtă zîmbi îndurerat: Misiunea dumneavoastră s-a sfîrşit, astăzi. Pichete de militari au fost postate în toate părţile, aşa că nu e nici o primejdie. Vă rog, domnule şef, — se întoarse el spre Orban, — să-mi daţi o listă de cei care au muncit cu abnegaţiune. Încă o dată, vă mulţumesc.

Strînse mîna fiecăruia, apoi făcu stînga-mprejur şi ieşi clincănind argintiu din pinteni. Afară, nu-şi putu stăpîni un oftat de uşurare: se întoarse spre adjutant, a cărui faţă cópi-

lărească reflecta o deznădejde ascuţită, dar milităreşte reţinută, şi-l întrebă din priviri: „Ei, unde mai mergem?“

— Şcoala nr. 5 a fost dărîmată de o bombă, răspunse acesta, răsfoind un carneţel cu scoarţe de piele kaki.

Prefectul făcu iarăşi: ţţ-ţî! îşi trase mănuşile de antilopă, apoi ridică din umeri, resemnat. Mai aruncă o privire asupra gării şi zări afişată pe rămăşiţele de ziduri o hîrtie mare, pătrată, pe care scria cu litere roşii:

ATENŢIUNE!!!

Se atrage atenţiunea că conform cu ord. nr. 38.592/1943 al Conducătorului statului, Mareşalul Ion Antonescu, orice jaf în cartierele bombardate se pedepseşte pe loc cu:

Impuşcarea!!!

Se mai atrage atenţiunea că: chiar proprietarii sau locatarii imobilelor avariate n-au dreptul să ridice nimic din aceste imobile, decît în prezenţa autorităţilor, pentru a se evita accidentele.

Prefect
General Laurenţiu Belega

Primar
Dr. Chidioşanu David

— Bine, dădu generalul din cap. Să se ia măsuri ca aceste afişe să fie puse la loc vizibil, în toate părţile! Unde-i domnul primar?

Primarul, îmbrăcat în negru, cu pălărie rotundă, tare şi mănuşi albe de aţă, stătea de vorbă cu un grup de cetăţeni. Fost chestor de poliţie, avea ceva vulgar şi provocator. Văzînd că prefectul îl aşteaptă, strigă răguşit:

— Om lua măsurile de rigoare! şi se urcă în maşină, protejîndu-şi gambeta.

Maşinile demarară elegant şi mulţimea rămase prostită, înecată în aburii înţepători de benzină.

— Hai să plecăm şi noi, spuse Sabin.

Abia acum oboseala i se citea pe faţă. Mişcîndu-se greoi, îşi îmbrăcă vestonul demodat, la patru nasturi, cu care venea la birou, verifică dacă ceasul Omega era la loc, strînse mîinile colegilor şi se întoarse spre Andrei:

— Unde ţi-e haina?

— Am pierdut-o...

Se simţi, copilăreşte, vinovat; ştia că o duc greu cu banii. Tatăl său îi ghici stînjeneala şi dădu din mînă, dar fără sinceritate:

— Bine că am scăpat noi. Haidem.

Porniră încet. Andrei abia păşea. Se lăsa seara, dar nu bătea nici un fir de vînt. Palele de fum atîrnau, de undeva de sus, ca nişte cortine zdrenţuite. Din cînd în cînd lăsau să se întrevadă albastrul intens al cerului de mai. Andrei nu mai recunoştea nimic: cartierul semăna cu o viziune de jurnal de război. Nepăsîndu-le de ordinul prefectului, oamenii scormoneau printre ruine, adunîndu-şi avutul. Pe trotuare se înşirau sobe de tuci găurite ca sitele, paturi desfăcute, mese cu picioarele rupte, dulapuri care-şi deschideau uşile. O femeie umbla în neştire, ţinîndu-şi rochia cu amîndouă mîinile şi întrebînd cu o voce abia auzită, pierită de atîta plîns: „N-aţi văzut-o cumva pe fata mea, pe Sida? Unde poate fi Sida? De ce s-a dus Sida la gară, tocmai azi, tocmai azi... tocmai... azi? De ce am lăsat-o?"

— Doamne, şopti Sabin, apoi trase cu coada ochiului spre Andrei.

Acesta păşea mecanic, tîrîndu-şi picioarele. Cămaşa cadrilată era udă şi neagră, descheiată pînă la piept; părul năclăit îi aluneca pe faţă şi el îl alunga mereu cu o mişcare bruscă. Numai ochii îi străluceau foarte verzi, înfundaţi în orbitele încercănate. „Copilul meu", se cutremură Sabin. Îi puse mîna pe umeri şi-l întrebă, îngrijorat:

— Nu ţi-e frig cumva? S-a lăsat răcoare...

— Nu, tată...

— Uite, ia haina tatei.

— Dar nu mi-e frig! se răsti Andrei.

— Nu-l necăji pe tata, îl rugă Sabin.

Păstrase un obicei, din vremea cînd Andrei era mic. Vorbea despre sine la persoana a treia şi asta avea o duioşie ciudată, ca şi cum ei doi ar fi fost fraţi şi-ar fi vorbit, respectuos, despre tatăl lor. „Andrei a crescut, e băiat mare. Într-una din zile o să trebuiască să vorbesc cu el. E atît de lipsit de experienţă, seamănă cu mamă-sa... O să mergem împreună la restaurant şi o să legăm o prietenie nouă". Asta-l întrista. Parcă mai ieri venea de la birou, veşnic în întîrziere, mînca grăbit şi, ca să pareze protestele soţiei, îl lua pe Andrei pe genunchi şi-i cînta, încet de tot, cu vocea lui caldă: „Hop ţup, pui de

lup, hai la tata să te țuc", sau o cîntare veche, de-a bunicului: „Mîndră, dac-oi muri eu, nu mă-ngropa-n temeteu"... Andrei rămînea îngîndurat și-și sugea degetul mare. Cît s-a chinuit pînă l-a dezvățat! Acum însă băiatul a crescut și s-ar fi putut foarte bine să nu-l mai vadă niciodată... Își scoase vestonul și i-l puse cu sila pe umeri.

— Tata e gras, nu simte frigul.

Îi era inima grea. Nu știa de ce. Nu se temea de nimic pentru el.

Un altfel de fum, cu miros de ierburi arse, de coajă de copac și de frunze, îl izbi. Îl trase pe Andrei de mînecă:

— Să nu mergem prin parc, spuse, înfiorîndu-se. Acolo-i plin de morți.

O luară pe artera principală a orașului, care vuia. Pe străzi, patrule în ținută de campanie. Dintr-o cîrciumă, în fața căreia staționau vreo zece birji goale, ieși un om clătinîndu-se. Se opri în fața lor și, ridicînd o mînă spre cer, bolborosi:

— Păcatele omenirii multe-s și mari... Hîc! Așa că acuma vin păsările cerului și se c... pe noi.

Sabin șovăi puțin, apoi, fără să-l privească pe Andrei, spuse indiferent:

— Să intrăm o clipă...

— Ne așteaptă mama, protestă moale Andrei.

— Numai o clipă... Sînt atît de obosit! Așteaptă-mă afară...

— Vin și eu.

Sabin tăcu, se încruntă, apoi scutură din mîna murdară:

— Știi ce? încercă să rîdă. Dă-o dracului! Ăștia n-au țuică bună.

Andrei se rezemase de perete, cu ochii închiși. Atunci Sabin își dădu seama că băiatul trebuie să fie mort de oboseală și de emoție și văzînd că tocmai iese un birjar din cîrciumă îi făcu semn:

— Care ți-i trăsura, meștere?

— Poftiți, spuse birjarul cu limba împleticită. Poftiți...

Legănat pe arcurile moi, Andrei fu învăluit de-o moleșeală amară: parcă toate oasele i-ar fi fost sfărîmate cu maiul. În timp ce birjarul își îndemna calul, plesnind fără rost din bici și mirîndu-se cu voce tare că a scăpat cu viață, ei nu-și vorbiră. Numai cînd ajunseră aproape de casă, Sabin se aplecă spre el:

— Spune, Andrei, te-ai temut pentru tata?

— Nu, răspunse el fără să se gîndească, apoi îi păru nespus de rău. Dar bătrînul înțelesese altceva și rîse înveselit:

— Nu pierim noi, Sabinii, așa... cu una cu două. Sîntem neam bun. Aici, spuse el, îmboldindu-l pe birjar cu degetul. Uite, la poarta aia verde. Cît îți datorăm?

— Apoi... Birjarul făcu ochii mari. Nimic! Nimic! O dată trăim. Hai, Elisabeto! își biciui el calul slăbănog. Hai, că a venit sfîrșitul pămîntului!

Auzind scîrțîitul familiar al porții, Andrei avu senzația că ajunsese la un liman. Îi făcu loc tatălui său să treacă, apoi lăsă poarta să se trîntească cu zgomot.

— Niciodată n-o închizi cumsecade, se supără Sabin.

Andrei porni înainte, ocolind rondul de flori: gura leului, petunii și în mijlocul lor, domestice, cîte-o tufă de pătlăgele și ardei. Deschise ușa coridorului și strigă:

— Mamă! Am venit!

În bucătăria mare, igrasioasă, pardosită cu ciment crăpat pe alocuri, mamă-sa îi aștepta, lîngă plită. Cînd îi văzu, se făcu palidă, apoi se încruntă:

— Dumnezeule, în ce hal sînteți!

— Mamă, — se interesă Sabin îngrijorat, — n-a venit omul de la gară?

— Ba da, mi-a spus că sînteți amîndoi acolo.

Zăpăcită, se învîrtea în toate părțile. Bărbia îi tremura ușor. Sabin se apropie și o sărută stîngaci pe frunte.

— Era să nu ne mai vezi, spuse el, apoi dîndu-și seama că a făcut o gafă, începu să se agite: Unde-i ligheanul cu apă? Sînt mort de foame. Zău, mi-e atît de foame...

— Bine, bine, spuse Ana. Spălați-vă întîi.

„Și-n vremea aceasta sute de oameni își plîng copiii morți, casele dărîmate, se gîndi înfuriat Andrei. La noi se discută despre ligheanul cu apă".

— Vino și te spală, îi porunci Sabin, întinzîndu-i săpunul „Cheia". Dă-ți jos cămașa, pînă la brîu.

În clipa aceea se auziră hohote de plîns și amîndoi se întoarseră în același timp: rezemată de perete, cu o mînă adusă în fața ochilor, Ana își mușca buzele, silindu-se să se oprească:

— Am crezut... am crezut că... Eu aici... mereu singură... tu la gară... Să plecăm la Lunca! Acolo n-au să vină, desigur...

— Nu vorbi prostii, mamă, zise enervat Sabin. Mai bine dă-ne să mîncăm.

— Da, da, imediat, spuse ea, şi-şi şterse ochii cu şorţul.

Andrei se lăsă să cadă pe pătuţul mic, acoperit cu o pătură veche, roasă, cafenie. Mîncară în tăcere supă de cartofi şi pui fript încălzit. Ca de obicei, Sabin se supără că nu i se pusese şerveţelul şi-i aruncă lui Andrei o privire semnificativă : s-ar fi putut să am eu şerveţelul la îndemînă ? Plictisit, Andrei întoarse capul. „Tata îmbătrîneşte", se gîndi. Ii era frig.

Mamă-sa stătea în faţa lor, curioasă. „Acum vor urma impresiile, poveştile. Ce bine că tata nu-i vorbăreţ !"

— Dan unde-i ? întrebă el.

— In dormitor. Citeşte. Ana clătină tristă din cap. „Copilul ăsta e atît de rece... Nu ştiu cui îi seamănă."

„Viaţa a intrat în circuitul ei obişnuit, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut. Eu am fost eliminat din toate şcolile, oraşul a fost ars pe un sfert, şi toate astea parcă s-au petrecut cîndva, la o mare depărtare în timp şi spaţiu..." Se sculă de la masă, spuse „mulţumesc", apoi trecu în dormitor. In vreme ce închidea uşa, îl auzi pe tatăl lui :

— Andrei s-a purtat foarte bine. Imi seamănă. Nu-i fricos ca ai voştri.

— Ai venit ? îl întrebă Dan. Stătea tolănit pe o canapea cu arcurile stricate şi citea un roman poliţist.

— Da.

Dan îl pîndea îngrijorat şi Andrei îi ghici întrebările : „Ce-o să facem acum ? Mîine, de pildă, cînd va trebui să porneşti spre liceu".

— Fă-mi loc.

Andrei îl împinse la o parte şi se culcă lîngă el. Il durea capul şi-i era cald, deşi în dormitor era răcoare.

— A fost o frumuseţe întreagă la şcoală, rîse ironic Dan. Parcă au turbat cu toţii. Indată ce-ai plecat, a venit directorul şi m-a înhăţat, ducîndu-mă în adăpost. Aici, sub conducerea popii Potra, uniţii au început să cînte în cor : „Mai aproape de tine, doamne". Mărieş al tău scotea nişte sunete sinistre. Am cîntat şi eu. Iţi poţi închipui ce-a ieşit. Inspectorul ăla a făcut pe el.

— Nu zău, mormăi indiferent Andrei.

— Ba da, nu mă crezi ? Cînd m-a văzut rîzînd, s-a scuzat: „Sînt suferind cu vezica urinară"... Cred că era pe jumătate tîmpit de groază.

Dan socotea că a vorbit destul, ca să calmeze neliniştea pe care-o ghicea clocotind în Andrei. Îşi luă romanul poliţist, dar îşi aduse aminte de ceva :

— A fost aici Lucian. În timpul bombardamentului s-a ascuns în pivniţa liceului. Ţi-a lăsat un bilet.

— Bine.

Andrei închise ochii şi începu să-şi numere încet, rar, fiecare respiraţie. Ştia că nu va ţine mult liniştea asta fizică şi că îndată va începe iar să se gîndească, să clădească proiecte absurde. Părinţilor nu le putea spune nimic ; Dan s-ar fi silit să-şi exprime compătimirea şi i-ar fi propus o partidă de şah. „După ce o să se culce toţi, am să mă furişez în bucătărie. Trebuie să fie în bufet o sticlă de ţuică şi am să mă îmbăt cui ; poate o să adorm." Dacă bombardamentul ăsta s-ar fi întîmplat ieri... Sau, dacă ar fi căzut o bombă deasupra adăpostului, după ce plecase el... „Dar Dan era acolo şi..." Surîse chinuit : nici o evadare nu mai era cu putinţă.

În bucătărie se auzi glasul plîngăreţ al nevestei lui Iurcovici :

— Aţi venit, domnu' Sabin ? Am vrut să-l mîn pe bărbatu-meu după dumneavoastră. Nici azi... şi începu să plîngă. Mai bine ar fi dat o bombă peste noi. Nici azi... şi niciodată... Nu-i om !

— Nu te necăji, spuse Ana. O da dumnezeu odată bine. Uite, ştii, la noi se mănîncă aşa de puţin... Uite aici.. a rămas şi...

— Săru' mîna, săru' mîna. Ce ne-am face fără...

Andrei îşi strînse pleoapele. „De ce-i umileşte ? De ce nu găseşte un alt mod să-i ajute ? E groaznic să-i faci pe oameni să se simtă cerşetori. Trebuie să vorbesc cu mama despre asta, odată".

Aşteptă să plece femeia, apoi se sculă greoi, culese de pe masă plicul lui Lucian (pentru Andrei, personal) se duse în bucătărie şi-i spuse mamei sale că ar vrea să se culce. Octavian adormise pe pătucul de lemn şi sforăia.

— Mai bea un ceai cald, înainte de culcare, Andi. Încearcă să dormi. Arăţi... îmbătrînit...

Andrei îşi bău ceaiul privind pe deasupra marginii ceştii. Şi mama îmbătrînise, n-o văzuse niciodată ca acum : părul cenuşiu murdar îi scăpa în şuviţe de sub o broboadă multicoloră; avea mîinile subţiri, albe şi degeţele mîncate de leşie. Dacă ar

fi singuri, i-ar spune totul şi ea l-ar înţelege. Îl învălui o duioşie fierbinte. Ar fi vrut să se scoale, s-o mîngîie uşor pe mînă şi gestul lui ar fi fost copilăresc şi nou totodată, dar n-o făcu, pentru că atunci i-ar fi dat lacrimile. Înghiţindu-şi un oftat, se sculă încet.

— Nu mai vrei nimic, Andi ? Să vă desfac un compot ?

— Nu, răspunse el răguşit şi citi în ochii ei o mică durere, ca şi cum i-ar fi refuzat un lucru mult mai însemnat.

— Sînt mort de oboseală, — se sili să fie vesel, — am cărat cu tata o droaie de geamantane risipite prin gară, m-am lovit şi la genunchi.

— Du-te şi te culcă, atunci...

În aşternutul răcoros, cu mirosul atît de cunoscut de levănţică, îi fu frig, un frig asemănător cu cel pe care-l simţise în holul mucegăit al liceului, aşteptînd. Şi aşteptarea de acum era la fel, tulbure, încordată. Cu pleoapele strînse, încercă să închege trăsăturile Soniei, rîsul puternic şi totuşi puţin alintat, sclipirea perlată a dinţilor, gropiţa din obrazul stîng, dar se simţi atît de nefericit şi de singur şi n-avea nici un rost...

Mamă-sa, păşind uşor, veni să-l cheme pe Dan la cină. Din bucătărie se auzea sforăitul gros, de salahor, al lui Sabin. Ana şopti :

— Dan, e gata masa... Încet, Andi doarme, sărăcuţul...

Îi potrivi, fără rost, plapuma pe piept. Atunci Andrei deschise ochii şi zîmbi îndurerat.

— Dormi, îi şopti mamă-sa. Încearcă să dormi şi să uiţi...

Dar multă vreme înainte de a se cufunda în smoala somnului, Andrei auzi zgomotele casei : clincănitul vaselor în bucătărie, mormăielile tatălui său, ţăcănitul comutatorului cînd Dan stinse lumina şi foşnetul cărţii aruncate pe covor ; apoi vîntul care scutura castanii de pe stradă, o maşină gonind în noapte... „Şi mîine ? Şi mîine ?“

Pe la miezul nopţii, avioanele trecură din nou, dar sirenele nu dădură alarma. Vuietul profund pluti zguduind tăcerea împietrită a oraşului, dar toţi erau obosiţi de emoţiile zilei în aşa fel, că nu se treziră. Numai Octavian se sculă în capul oaselor, ascultă buimăcit şi socoti că nu trebuie să le tulbure somnul. Plescăi din buze şi mormăi pentru sine :

— Lua-i-ar dracu', că nu lasă pe oameni să se odihnească cel puţin noaptea !

CAPITOLUL II

Mama lui Andrei nu-l trimise la şcoală în ziua următoare. Îl lăsă să doarmă şi el nu se trezi decît atunci cînd Dan, întorcîndu-se de la liceu pe la unsprezece, strigă din uşă:

— S-au suspendat toate cursurile! S-a sfîrşit anul şcolar!

Pe jumătate adormit, Andrei înregistra aceste cuvinte şi ele îi născură o imagine familiară: elevii năpădind în goană treptele scăldate în lumina sărbătorească a soarelui şi îndreptîndu-se spre malul Mureşului, unde urma tradiţionala ardere pe

rug a manualelor de latină, matematică şi franceză. Apoi, într-o secundă, imaginea se şterse, lăsînd loc senzaţiei următoare: bucuria vacanţei, întoarcerea la copilărie. Lunca, pusta înecată în albeaţa după-amiezii, apa molcomă a Teuzului tîrîndu-se leneşă pe sub răchiţile pleoştite; îndată după asta nesiguranţa somnului îl învălui, ca un cearşaf umed. N-avu curajul să deschidă ochii, de teamă ca totul să nu fie decît o iluzie şi în cazul acesta ar fi vrut să mai doarmă multă vreme, dar Dan îl scutură de umăr şi-i şopti la ureche:

— Scoală, Andrei, am luat vacanţă!

Aşadar era adevărat. Se ridică în capul oaselor şi se strîmbă: toţi muşchii îl dureau. Dan se întinse pe plapomă şi povesti cum Drăgan încheiase situaţiile fiecăruia, punînd note din burtă, după aprecierile sale pur subiective, dar imuabile. Strigase catalogul : „Avram Iancu! (numele adevărat era Antoniu). Acesta este un idiot! Media patru. Alexandrescu! Tu... nu! Patru! Anton! Acesta — mişcă! Cinci!" Şi aşa mai departe, pînă cînd ajunsese la Sabin. Aici Drăgan binevoise să zîmbească, privind cu complicitate clasa.

Trîntit alături de Dan, Andrei fu emoţionat şi-l înghionti:

— Şi? Şi?

Dan îl imită mai departe pe Drăgan:

— „Sabin! Unde este acesta?" — „Absent!" am strigat eu. — „Măi! (Dan izbutea să redea cel mai bine din tot liceul tonul sec şi maniera sacadată în care Drăgan îşi puncta gîndurile). Acesta, da! Ze-ce!"... Atunci s-a sculat Mărieş şi zîmbind ca un bou a spus: — „Dom' profesor, Sabin a fost eliminat ieri, pentru totdeauna!" Drăgan l-a privit cu uimire, ca pe un necunoscut, s-a încruntat, a strîmbat din nas, apoi s-a răstit: — „Măi acesta, cine te-a întrebat?" Mărieş s-a făcut alb, credeam că o să leşine de spaimă şi a rîs. — „Pe tine cum te cheamă?" — „Mărieş, dom' prof'sor"... Atunci Drăgan, furios, a început să răsfoiască catalogul filă cu filă — clasa tremura — pe urmă a întors foile în bloc, şi cu aerul „viclean" pe care-l ştii a plesnit din buze: — „'rieş!" L-a căutat în celălalt colţ al clasei şi cînd a dat cu ochii de el, s-a mirat: — „Tu eşti acela, măi? ia s'vedem!" Inghiţind găluşte, Mărieş a început să citească: *Ielviră ma tu fe un raport bien senserî, nă deghiz tu rien dă să căta di mon perî.* — „'stul"! i-a ghilontinat Drăgan lectura. „Tu... nu! Ei, la grammaire!" — „Lio pase sampl",

a suspinat Mărieş. — „Măi! l-a privit Drăgan foarte uimit. Tu, passé „semple“? — „Nu, dom' profesor! — „Eu passé „semple“ spun? Crescendo. Aceştia... passé „semple“? 'stul! Trei cu minuss. Media şapte, ba nu, stai... acesta... ai la mine un opt cu doi minuss. Asta face şapte. Media şase. Joss!“ Ei, ce zici? începu să rîdă Dan. Mărieş s-a aşezat în bancă, ca ameţit. Atunci s-a deschis uşa, a intrat servitorul cu condica. Cursurile s-au suspendat din cauza bombardamentelor. Gata! Mîine plecăm la Lunca.

Andrei îşi căută hainele. Îi era grozav de foame.

— Să nu uit... Dan îşi coborî glasul. După ce s-a sunat încetarea, Răducanu mi-a spus să-ţi comunic că are să treacă pe aici în zilele astea, spre seară. Mi-a spus că-ţi strînge mîna şi... să fii tare... Aşa, şi pe urmă Teddie m-a rugat să-ţi amintesc că trebuie să mergem după masă pe la ei. E un fel de tămbălău. Zicea că are să-ţi facă bine, aşa... bolşevic cum eşti. Şi redevenit timid, Dan adăugă repede: Eu nu mă duc!

— Nici eu, spuse grăbit Andrei, apoi se gîndi: „De ce nu?“

— Ba mergem amîndoi, făcu el vesel. Am chef de dans, de...

— Ai pe dracu, se strîmbă Dan. Mie mi-e greaţă de toţi. Nu ştiu ce găseşti tu la ei şi pe urmă, — surîse el cu vinovăţie, — eu carele sînt un elefant...

— Să nu mă enervezi, gata!

Deşi nu ţinea neapărat să fie într-un loc cu Dan, insistă. Dacă s-ar fi dus singur, mamă-sa i-ar fi reproşat: „Nicăieri nu vrei să-l iei pe băiatul acesta, şi-i aşa de neajutorat! Nu mă aştept de la tine să te porţi astfel, cînd ştii cît bine ne-au făcut. Distrează-l puţin, fă-l să mai uite... Un copil fără tată.“

— Dacă ţii, — mormăi Dan, — am să vin, deşi iar ai să te înfurii pe mine.

— Andrei, — se auzi din bucătărie vocea mamei lui, — hai, dragă, e gata cafeaua. Ai şi o scrisoare.

„Sonia!“ tresări Andrei. Zăpăcit, îşi trase cămaşa, ieşi în bucătăria spălată proaspăt şi luă plicul. Nu era scrisul ei şi o clipă voi să-l arunce în foc, fără să-l mai citească. Scoase totuşi un teanc de foi acoperite cu litere mici, neînchegate: recunoscuse scrisul afectat al lui Suslănescu: „Ce mai vrea de la mine?“ În timp ce sorbea cafeaua începu să citească:

„Marţi, 2 V 1944

Lucrarea ta nu mă poate lăsa indiferent şi deşi nu aveam

de loc dorința de-a scrie, am fost nevoit să-mi las „umilele mele preocupări".

Gestul tău, în sine, îl privesc ca o simplă copilărie, ca o bravadă inutilă, făcută într-un moment cînd — probabil — nu aveai ceva mai bun de făcut, cînd un profesor, „banal ca majoritatea celorlalți", te plictisea cu date, fapte și întîmplări de minimă importanță, cu o lucrare al cărei subiect *nu el l-a conceput* și care poate îl îndurera tot atît de mult ca și pe tine.

Lămurind cauza acestui atît de original răspuns, voi trece la alte puncte ce oglindesc felul tău de-a vedea unele probleme, cele mai grave, prin care trece nefericitul și mult încercatul nostru Neam.

„Lucrarea" ta nu va avea nici un fel de rezultat. După ce ai citit-o și te-am dat afară din clasă (iartă-mă, te rog, dar vei vedea îndată de ce am făcut-o), am stat de vorbă cu colegii tăi, băieți atît de buni, atît de inteligenți, pe care tu, Andrei, îi disprețuiești global. Mi-a promis *fiecare* că nu va spune *un cuvînt* nimănui. Le-am cerut să-mi jure acest lucru! Mi-au jurat. In felul meu poate strîmt de a vedea, am știut și cred că știu încă să respect munca și meritele tuturor celor egali sau mai mici ca mine.

Nu am disprețuit pe nimeni și nici nu voi disprețui niciodată! (este un răspuns la felul tău de-a vedea pe alții) Am îndurat prea mult; în viața mea, nu a surîs niciodată primăvara și nici tinerețea.

Am deschis ochii în fața unui mormînt — *al tatălui meu* — am trăit în suferințele unei mame ce a trebuit să-și vîndă casele și pămîntul, și adaug — poate singura oară cu oarecare mîndrie și totodată reproș față de tine: *strămoșesc.* Am văzut un trecut frumos ce s-a irosit într-o lume în care poate nu sîntem înțeleși; am petrecut anii studenției citind cărți care-mi sînt inutile, trăiesc cu o sfîșietoare intensitate drama țării mele și în sufletul meu s-a produs un gol, o neîncredere pe care caut s-o înlătur prin speranța unui viitor mai bun, pentru mine și pentru toată lumea, viitor pe care nu-l văd venind prin sînge, măceluri, dezbinare între frați, ură și silnicie, ci din crearea unui echilibru sufletesc, al meu, interior, bine ce *nu-l pot vedea* și adaug — *nu vreau să-l văd* venind prin revoluții, ci de la noi înșine.

Am spus cuvîntul *revoluție,* deoarece numai asta poate fi

concluzia teribilă a felului tău de-a gîndi. Dacă toți oamenii ar da frîu liber nemulțumirilor lor...

În lumina acestei concepții, „lucrarea“ ta, iartă-mă Andrei, îmi pare sinistră, crudă și *rea*. Scrii :

„Îmi cereți să scriu despre război. Aș putea fabrica fraze sunătoare despre Decebal, Traian și alți eroi sfinți, despre toate războaiele care de asemenea sînt sfinte, dar nu pot. Nu cred în toate aceste baliverne și nu pot să mint. Cred că nu există mai mare înjosire a demnității umane decît să silești pe cineva să afirme ceea ce nu crede, să-l faci apologetul unor lucruri care-l scîrbesc, să-l împingi pînă la rușinea și sila de el însuși.“

Ce contradicție, Andrei! Tu, un băiat atît de fin, de inteligent, nu înțelegi imperativele istoriei ?! Haosul ei, sau poate ordinea secretă pe care o ignorăm ?! Romînia își urmează destinul ei firesc, de-a lupta împotriva barbariei, așa cum a făcut-o secole de-a rîndul. Nu-i iubesc pe nemți Andrei, le-am văzut insolența, aroganța, le cunosc jafurile... Dar sîntem alături de ei și războiul își are legile lui, cavalerismul lui. Trebuie să mergem pînă la capăt, și îți jur : dacă ar fi să fim învinși, aș lua arma în mînă. Scrii :

„Poate totuși aceste sforăitoare fraze ce ni se spun își au scopul lor. Citeam în „Nimic nou pe frontul de vest“ a lui Remarque despre o clasă de elevi care, amețiți de atîta vorbărie, se duc voluntari pe front. Acolo, în cumplita mizerie omenească, urmează amara trezire.

Dar prea tîrziu, mult prea tîrziu.“

Cine vrei să poarte războiul, Andrei ? Trebuie ca oamenilor să li se dea *un scop*. Te întrebi mai departe : „Ce căutăm noi în Rusia ?“ Sînt de acord că eu, tu, Ion, Petru sau Pavel n-avem acolo interese personale. Dar țară, Andrei, patria ? Ai *tu* dreptul să te substitui ei ?

Citez mai departe din îngrijorătoarea ta lucrare :

„Iar noi, otrăviți de tineri, oameni jefuiți, ne sufocăm în regulile stupide ale unei societăți imbecile. Și cu toate acestea cred, cred din tot sufletul meu, că viața e frumoasă și că odată, dacă vom ști să rămînem noi înșine, vom fi cu adevărat, pentru totdeauna, liberi !“

Poate oare viața să fie frumoasă în afara societății în care trăim ? Și dacă societatea este atît de imbecilă cu regulile ei stupide (inclusiv cele școlare și deci obligația de a da lucrări

al *căror subiect este fixat de MINISTER)*, cum poate fi frumoasă viaţa? În ce să mai nădăjduieşti?

Nu găsesc decît o explicaţie: tot ceea ce doreşti tu ai transformat în imaginaţia ta într-o certitudine, şi mai puternic doreşti ceva acum, în acest sfîrşit de primăvară atît de îngrozitor pentru noi. Pentru noi, romînii, Andrei! Şi apoi, de unde ştii tu că societatea asta atît de imbecilă nu-ţi va da posibilitatea să te realizezi? Înţeleg, eşti la vîrsta marilor iluzii romantice: libertate, dreptate pentru cei mulţi. Dar oare ei, cei mulţi, au nevoie de acest lucru?

N-o să mă crezi. Eşti la vîrsta cînd se nasc Danton-ii, Desmoulins-ii, Robespierre-ii şi Saint-Just-ii. Dar Danton a fost un trădător al revoluţiei, Desmoulins un palavragiu idealist, Robespierre o fiară plin de veninul impotenţei, iar Saint-Just, pe care-l admiri, figura angelică, omul pur, a fost, după caracterizările istoricilor *francezi,* nu ale mele:

Chénier: Tigre altéré de sang.
Mignet: Le monstre peigné.
Rémy de Gourmont: La panthère.
Sainte-Beuve: Jeune homme atroce et théâtral.
Taine: Un glaive vivant.
Lamartine: Rêve de la République de Dracon.
Michelet: L'archange de la mort.

Să-ţi fie însă mereu prezent în minte destinul tuturor acestora.

Dar ce-ţi pasă ţie? Trebuie să fie totul aşa cum doreşti tu în visele tale înfierbîntate, de aceea renegi, alungi, respingi cu îndîrjire viaţa şi societatea reală, cea existentă, bună sau rea.

Aştepţi continuu realizarea lumii visată de tine — poate îmbrăcată în prea mult farmec livresc: Gorki sau alţii — şi îmi face impresia că, deşi n-o spui, tu vezi această realizare venind numai prin sînge, prin răzbunare, prin dezlănţuirea înspăimîntătorului instinct gregar al mulţimilor oarbe.

Şi de se va întîmpla aşa ceva şi se va crea altă societate, *tot nu va fi cea visată de tine.*

Uiţi că revoluţia e un fenomen teribil, un monstru care devoră şi eşti entuziasmat de aspectele ei romantice.

Uiţi că de cînd e lumea şi pretutindeni, *unii au condus, iar alţii au fost conduşi.* Că libertatea e o alegorie poetică şi nimic altceva.

Eu, ca să fiu sincer pînă la capăt, nu văd nicăieri o lume mai bună; o accept cu resemnare pe cea în care trăiesc, o îmbogățesc în sufletul meu cu imaginea făpturilor mărețe ale istoriei noastre și ale Franței.

Am visat ca elev și student prea mult despre „minunățiile vieții" și nu am realizat absolut nimic.

Ai să-mi răspunzi că aici vorbește lașul, dezertorul.

Prefer să mă înșel și să-ți dau ție satisfacția viitorului.

A. S.

P. S. Poți să arzi această scrisoare.

Dar ceea ce este mai grav, Andrei, este că aceste idei ale tale m-au zguduit *pentru tine*".

Andrei citise atît de încordat, încît nu observase că mamă-sa îl privea curioasă. Vîrî hîrtiile în buzunar, mototolindu-le.

— Cine-ți scrie?

— Suslănescu. Profesorul de istorie.

— Da?

Bucuroasă și mîndră, mamă-sa nu-i mai spuse nimic.

Andrei se sculă de la masă și ieși în curte. Merse pînă în chioșcul de sub măr și se cuibări printre lăzile vechi, coteţele stricate și scaunele rupte care erau aruncate acolo. Scrisoarea îl tulburase și îl mișcase, deși îi venea greu să recunoască. „În fond, Suslănescu e sincer, își spuse și adăugă îndată, întărîtat: Dracu să-l ia cu sinceritatea lui cu tot! Prostii. Parcă ar vrea să se scuze... De ce? Eu nu i-am cerut nimic, nici lui și nimănui. Nimănui."

În seara zilei cînd dăduseră teza, se plimbase cu profesorul prin parc. Suslănescu spunea cu o încăpățînare nervoasă tot felul de prostii. Lui Andrei îi era ciudă și totodată îi părea bine că Suslănescu nu aduce vorba despre lucrarea lui. Acum, cînd fierbințeala satisfacției îi trecuse, era neliniștit. S-au despărțit brusc, de parcă ar fi vrut să fugă unul de celălalt. Asta a fost în 2 mai. Luă scrisoarea următoare.

„Miercuri, 3 V 1944

„Singura deosebire între oameni este gradul lor de prostie."

Dragă Andrei,

Te-am văzut aseară mai nepăsător decît oricînd.

Sau poate greşesc ?

Mai pierdut, mai departe de realitatea ce te înconjoară, mai retras în tine însuţi, în gîndurile tale.

După ce ne-am despărţit, am rătăcit pe străzi şi întors destul de tîrziu, în pervazul ferestrei mele parcă vedeam silueta ta structurată în umbra nopţii, prea degajată şi cu un aer puţin cam blazat. Aproape că nu pot să-ţi spun tot ceea ce am simţit şi gîndit. Mă plimb prin odaie cu paşi mărunţi, în aşa fel ca piciorul meu să cuprindă sub el o întreagă floare sau un pătrat de covor.

Mă plictisesc.

Mă opresc şi privesc cele două tablouri de prost gust cu peisaj cîmpenesc „À la Fontainbleau", cu cer prea albastru, cu pete mari de nori albi şi flori de cîmp de un roşu ţipător.

Ca să-mi treacă timpul, am început să scot cărţile din mica şi improvizata mea bibliotecă... Mai ales cărţile privitoare la revoluţia franceză. Răsfoiesc cu spaimă paginile veline şi chipuri familiare mă privesc: Charlotte Corday — un fel de Andrei Sabin feminin — Bailly, Mirabeau, Danton, Saint-Just... Cuvinte mari, splendide, răsună în odaia mea de burlac: *Pour vaincre il faut de l'audace, encore de l'audace et toujours de l'audace! Est-ce qu'on emporte la patrie à la semelle de ses souliers? Mon domicile? Tantôt le néant... Mon nom? Dans le Panthéon de l'Histoire*[1]... Am auzit, îngrozit, accentele sălbatice ale Marseillese-ei la Valmy, cînd brutarii, măcelarii, pantofarii şi plebea Parisului au învins armatele puternice, coalizate, ale lui Braunschweig. Am evocat figurile graţioase ale marchizilor şi viconţilor cu nume răsunătoare, care au urcat scara ghilotinei...

Şi pe urmă, Andrei, am scos o cărţulie de care nu ţi-am vorbit niciodată. Se termină aşa: *Les prolétaires n'ont rien à perdre, sauf les chaînes, ils ont un monde à gagner. Prolétaires de tous les pays, unissez-vous !*[2]

Andrei, mă tem! Am luat cărţulia aceasta şi am rupt-o în bucăţele mici, mărunte de tot. Spune-mi, tu crezi că într-adevăr

[1] Pentru a învinge trebuie îndrăzneală, iarăşi îndrăzneală, mereu îndrăzneală! Oare-ţi poţi duce patria pe tălpile pantofilor? Domiciliul meu? În curînd neantul... Numele meu? In panteonul istoriei... (Cuvinte ale lui Danton).

[2] Proletarii n-au de pierdut decît lanţurile, ei au o lume de cîştigat. Proletari din toate ţările, uniţi-vă!

lumea noastră, amintirile copilăriei, apele, munţii Carpaţi se vor prăbuşi ?

Probabil, în timpul plimbării noastre aşteptai ceva de la mine, dar sufletul meu era atît de încărcat de ruşine şi spaimă ! Şi ţi-am vorbit, aiurea, de tomuri, de cărţile mele, de mine; ai auzit de două ori aceleaşi lucruri, aceeaşi invariabilă discuţie: orăşelul natal, Ist. Slavilor de P. P. Panaitescu, albume „Nemi" şi încă o dată despre sărmanul orăşel cu mahalalele aşezate la poalele unui munte !

După cum vezi, *alfa* şi *omega* conversaţiilor mele. Dar ce să fac ?

Iubesc prea mult *cărţile* (poate mai puţin conţinutul lor, cît forma, ediţia, anul, editura, raritatea, colbul de pe ele — deformaţie profesională, ceva de şoarece de bibliotecă) şi trecutul.

Găsesc în trecut o puternică mîngîiere şi un izvor de optimism pentru prezent şi pentru viitor. Oricum ar fi el. Şi ca să închei, folosesc vorbele prietenului meu Corian: „Oamenii sînt cu picioarele în sus" — titlu pe care vrea să-l dea volumului său de memorii; de altfel nu este original, a mai fost dat de un neamţ romanului său. Dar ce-are a face ? Aceasta nu va scădea cu nimic meritele lui Cori. De altfel, lumea a exprimat de mult, cu alte cuvinte, aceeaşi idee:

„Oamenii gîndesc cu picioarele", sau mai plastic şi mai vulgar: „Oamenii gîndesc cu c..."

A. S.

P. S. Te rog mult să nu arăţi nimănui această scrisoare; ba s-o rupi, e alcătuită într-o clipă de copilărie amarnică, într-o noapte fără cadru romantic — cîntec de cucuvaie şi tic-tac de catedrală ce bate noaptea 12 punct.

Ora 2 noaptea.

Mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint !!!!!! Andrei, s-a întîmplat o nenorocire. Andrei, te rog, încearcă să mă ierţi. Nu am vrut să ţi-o spun, nu am vrut să ţi-o scriu, am minţit pe tot parcursul scrisorii. Nu ştiu cine din clasă a vorbit. Probabil Mărieş, iezuitul acela scîrbos, dezgustător. Astăzi, directorul m-a luat deoparte şi a zbierat la mine: „Ascultă ! Am auzit că la teza dumitale Sabin ar fi scris nişte tîmpenii şi dumneata l-ai pus să citească compunerea în faţa clasei şi erau nişte chestii comuniste acolo !"

A zbierat la mine, m-a amenințat că mă dă afară din liceu! Andrei!

Înțelege-mă! Am o mamă bătrînă care moare de foame, o soră pe care trebuie s-o întrețin la școală, să-i fac un viitor oarecare, am obligații față de aceste ființe scumpe. Dar nu e numai atît: am fost silit să-i dau hîrtiile tale, voia să mă caute chiar în buzunare!

N-o să te mai pot privi în ochi niciodată. Dumnezeule! Tot felul de gînduri absurde îmi trec prin minte. De ce ai făcut asta, Andrei, tocmai la ora mea? N-are importanță ceea ce crezi tu, dar gestul tău mă înspăimîntă.

Andrei, n-am putut face altceva. Te rog, înțelege-mă!

Aștept de la tine un singur gest, numai unul, ca să-mi pot asigura o liniște sufletească relativă. De altfel îți jur, am să te ajut din toate puterile mele. Dacă vrei și dacă s-o mai putea, la vară o să mergem amîndoi la mare, ori la Sinaia.

Cuvintele sînt de prisos. Sînt un mizerabil."

Andrei, înțepenit în poziția incomodă în care citise, acoperi hîrtia cu palma. Topica frazei, cadența ei plîngăreață îi evocă figura lui Suslănescu; obrazul tras, gălbui, veșnic neras, ochii umezi și rugători cu pleoapele bătînd totdeauna speriate. Sărmanul Suslănescu! Ce luptă între dorința lui de-a fi un gentilom secol XVIII și murdăria vieții! Oare astea nu sînt mult mai simple în realitate, așa cum susține Schwartz?

Luă ultima scrisoare, mai scurtă:

„Vineri, 5 V 1944

Nu mai îndrăznesc să te numesc „prietene" și nici să mă privesc pe mine însumi.

Calmul tău, superioritatea care de data asta nu era poză, ci organică și echilibrată, m-a zdruncinat. M-a zdruncinat atît de mult, încît mă întreb dacă are rost să-mi tîrăsc și pe mai departe existența asta mizerabilă și meschină.

Te-am văzut înfruntînd pe inspectorul venit special pentru cazul tău, te-am văzut în momentul cînd a sunat alarma. M-am întîlnit acum cîteva ceasuri cu Lucian și mi-a spus că te-ai dus la gară și că ai muncit acolo alături de domnul Sabin, pînă seara tîrziu, *ca și cum nimic nu se întîmplase,* și abia atunci am avut, clară, precisă, imaginea netrebniciei mele.

În adăpost, în timp ce tu, cum am aflat, alergai pe străzi spre gară, eu tremuram, năucit de frică animalică.

Andrei, s-ar putea ca tu să ai dreptate, nu ştiu. Aş vrea din toate puterile mele să nu fie aşa.

După ce m-am despărţit de Lucian, am intrat într-o cîrciumă unde oamenii, mai mulţi ca niciodată, vorbeau despre morţi, despre îngrozitorul dezastru ce s-a abătut asupra oraşului nostru. Şi vorbeau de asemenea de ceea ce ne aşteaptă. Erau mai mult oameni simpli, în salopete, murdari, neraşi, ştirbi, fără trăsături fine, patinate de vreme şi de fineţea sîngelui şi m-am înfiorat. A cîta oară, doamne? Am ascultat prefăcut interesat povestea unuia care fusese la gară, i-am plătit un sfert de rom şi m-am bucurat cu dezgustătoare laşitate cînd a acceptat. Am băut şi eu, m-am îmbătat. În drum spre casă am vomat, rezemat de un felinar orb.

Nu mai am ce să-ţi scriu.

Sînt singur şi m-a cuprins teama.

A. S.

P. S. Am mai aflat că acum doi sau trei ani ai scris o lucrare strălucită despre război. Vorbeai de acest „măreţ fenomen" care permite Omului să se ridice deasupra sinistrei sale platitudini, te entuziasmai în faţa rezistenţei pînă la ultima clipă (Waterloo sau Thermopyles), tocmai pentru că e lipsită de finalitate. Nu ştiu care a fost drumul tău de atunci pînă azi, nu ştiu ce s-a întîmplat cu tine, nu ştiu nimic. Mi-e groază că sînt om. Groază şi scîrbă.

Răducanu a fost dat afară din liceu, trimis într-un sătuc din Dobrogea. Şi asta mă chinuie. De ce a trebuit să existe totuşi un Om? E şi asta o oglindă în care-mi văd mizerabila, înfiorătoarea, descurajatoarea mea condiţie umană!"

Andrei se ridică gînditor, ţinînd teancul de hîrtii în mînă. Mărturisirile lui Suslănescu îl dezarmaseră; el, orice ar fi făcut, n-ar fi fost în stare să aştearnă pe hîrtie scuze atît de înjositoare; ar fi căutat să prezinte lucrurile cu un alt ton, mai bărbătesc. Acum, desigur, va trebui să arunce scrisorile astea în foc. Era cel mai bun lucru. Ar fi vrut să nu-l mai vadă pe Suslănescu niciodată; era sigur că ar fi citit în ochii lui totdeauna, ori despre ce ar fi vorbit, aceeaşi întrebare mută:

„M-ai iertat ? M-ai înţeles ? Aştept de la tine, oricît de straniu ar părea, o îmbărbătare."

Privi spre cer. Ieri, pe vremea asta, era în faţa comisiei, ori poate începuseră să sune sirenele. Oare şi azi?... In fundul curţii, lipit aproape de gardul de ciment, era un plop, ca un fuior de fum verde. Aşa cum tremura scăldat în razele amiezii, părea că se detaşează cu un dispreţ al înălţimii de ceilalţi pomi ai curţii, cîţiva meri şi pruni pipernicţi. „De ce am stabilit comparaţia asta ?" se întrebă ruşinat.

Intră în casă, trecu în sufragerie şi deschise dulapul în care-şi păstra cărţile. Dedesubt de tot erau hîrtiile lui : o dramă în versuri, începută acum trei ani şi neterminată, jurnalul de zeci de ori părăsit, scrisorile lui Lucian, de la începutul prieteniei lor, şi un album mare, un Hogarth pe care-l primise de la Suslănescu de anul nou. In paginile lui, printre figurile groteşti şi tragice care chefuiau, se iubeau şi mureau, ascunse scrisorile acestea. Rămase multă vreme în faţa scrinului deschis, jucîndu-se distrat cu ciucurii covorului.

CAPITOLUL III

Casa familiei Varga se afla pe o stradă dosnică, liniştită, ocolită de pietonii cărora le făcea impresia unei fundături. La intrarea străzii, într-o mică piaţetă împrejmuită de un lanţ greu de bronz coclit, se ridica silueta neo-gotică a bisericii nemţeşti, una din curiozităţile oraşului, deoarece în 1917, cînd fusese zidită, un arhitect zelos săpase deasupra portalului ogival: *Gott strafe England!* [1] Din 1940 inscripţia devenise iar actuală.

---

[1] Doamne, pedepseşte Anglia!

Casa Varga, construită de acelaşi arhitect, avea aerul unui „châlet" elveţian, dar în loc să se avînte spre cer se lăţea de-a lungul trotuarului pe vreo patruzeci de metri, părînd mai degrabă un cătun alpin. Diverse turnuleţe, geamuri rotunde de mansardă, olane şi geamlîcuri colorate o împodobeau. Pe faţadă era un medalion rotund, reprezentînd un fel de Siegfried sau Sfîntul Gheorghe cu o spadă şi o balanţă în mînă. Sculptorul avusese intenţia delicată să simbolizeze activitatea domnului Salvator Varga, naţionalist şi avocat cu renume.

Cînd fusese invitat prima oară, Andrei privise intimidat clădirea, iar Lucian îi declarase cu vehemenţă că n-o poate suferi, că e o casă dezgustătoare ca de parvenit care vrea să-şi etaleze, impudic, opulenţa. „Noi am dorit o casă simplă, simplă de tot", minţise Lucian, simţind că Andrei o găseşte grozav de caraghioasă. Şi într-adevăr, Andrei se întreba : „Oare cum s-a jucat Lucian, copil, în asemenea templu pompos ? Trebuie să fi umblat toată ziua în hăinuţă de catifea, cu guleraş de dantelă. Aici, spargerea unuia dintre aceste geamuri colorate ar fi devenit o tragedie".

De cîte ori venea, se grăbea, uitîndu-se pe furiş împrejur, pînă la odaia încărcată de cărţi a lui Lucian, unde pînă la şase şi jumătate, cînd servitoarea le aducea ceaiul şi prăjiturile, Andrei îi spunea cu o iritare, a cărei cauze Lucian n-o bănuia, tot felul de lucruri pline de dinamită, după părerea lui : despre inexistenţa lui dumnezeu, despre inutilitatea şcolii, a relaţiilor familiale. Lucian îl privea plin de-o îngrozită admiraţie.

Nu-l invita niciodată pe Lucian la el. N-avea unde sta de vorbă, în linişte, deoarece totul s-ar fi auzit în bucătărie, unde mama lui Andrei croşeta „ca să nu-i tulbure pe băieţi", şi tatăl său sforăia, ostenit de servici, pe pătucul de lemn. Sărăcia lor lustruită îl durea. Îi era ruşine de prăjiturile „de casă", de cele cîteva cuvinte pe care tatăl său se simţea dator să i le spună lui Lucian. Şi îl chinuia faptul că e atît de ticălos şi-şi face probleme din toate astea.

Pentru Lucian conta doar prietenia lor.

Andrei sună de trei ori, apoi se întoarse spre Dan. Acesta se lipise de zid, culegînd tot varul pe umeri. Înţelegînd reproşul vărului său, Dan bombăni ceva. Nu putea suferi societatea, prezenţa fetelor îl fîstîcea. Abia spre sfîrşitul petrecerilor începea să se simtă la largul lui, după ce-i cucerea pe toţi prin răspunsurile lui dure, neaşteptate, de timid incurabil. În fundul sufle-

tului, Dan ar fi vrut să fie ca Andrei, mereu elegant, cu toate că hainele vărului său erau nişte costume vechi de-ale lui Sabin, transformate.

Poarta se deschise şi o servitoare bătrînă, zbîrcită, îi pofti să intre:

— Or şi vinit tăţi domnişorii. Danţează.

Străbătură curtea mare, cu arcade florentine pe care se încolăceau trandafiri agăţători, trecură printr-o alee mărginită de suliţe de lemn, cu globuri de sticlă colorată în vîrf, ocoliră bazinul de înot din faianţă verde, (alături un chioşc de tinichea aducea cu o cutie de conserve), apoi urcară pe terasa vastă cît un patinoar, plină de mese şi fotolii de paie şi intrară în sufrageria spaţioasă unde — cu toate geamurile înalte — era întotdeauna întuneric. Mobilele grele, Biedermayer, păreau nişte rinoceri tupilaţi în colţuri. Cîteva tablouri în rame masive: un asfinţit violet, o natură moartă cu peşti, struguri şi o pipă, iar la loc de cinste portretul lui Iuliu Maniu, conceput de domnul Baruţia în stil Rembrandt.

Uşa salonului se deschise şi Teddie Varga apăru în prag, bătînd cu talpa groasă de plută ritmul unui blues. Era îmbrăcat ca întotdeauna după ultima modă: veston lung, fără talie, cu revere înguste şi umerii largi, căzuţi, pantaloni strîmţi, sub manşeta cărora sclipea ciorapul alb; cravata îi spînzura pînă la genunchi.

— Hallo, Andrei! se agită el, sincer bucuros că-l vede. Te aşteptam. Banda nu-i în stare să asculte o muzică bună, fără să vrea să se bîţîie imediat. Declară solemn: Am cinci plăci noi, cu Louis Armstrong. Auzi? Tocmai cîntă Aint' Misbehavin'. Colosal! Văzîndu-l pe Dan, îşi aminti datoria de amfitrion: Ce mai faci, Bufleo?

— Du-te-n mă-ta, răspunse Dan, calm.

Teddie rîse vesel:

— Eşti grozav, măi, zău eşti grozav! Ii luă pe amîndoi de cîte un braţ şi intrară: Marele erou André Sabin şi vărul său... Jules Verne, adăugă, negăsind altceva la repezeală.

Lucian, care asculta plictisit sporovăiala a două fete, le părăsi şi se grăbi fericit în întîmpinarea lor.

— Credeam că n-ai să vii, îi şopti lui Andrei.

Fără să-i lase mîna îl cercetă nerăbdător. Ar fi vrut să vorbească numai ei doi despre bombardament şi acum, după ce tensiunea trecuse, să-l întrebe pe Andrei de ce, de ce făcuse toc-

mai el, atît de lucid și ironic de obicei, gestul acela nesăbuit...
Dar nu se putea, cel puțin deocamdată, așa că Lucian privi nervos și disprețuitor fetele și băieții care se trîntiseră în fotolii, pe marginea mesei, sau — grămadă — pe divanul larg. Și Andrei îi trecu în revistă repede: era Gigi Moldoveanu, „fiul librăriei Speranția", robust și bronzat, Olimpiu Hanganu, blond și înfipt ca un „Hitlerjugend", Ionel Spinanțiu, mic, bondoc, pipăindu-și cu îngrijorare alternativă părul gominat și costumul nou, Micky Belega, băiatul prefectului, zvelt, șchiopătînd cu distincție (își rupsese de vreo trei ori piciorul stîng la călărie), Sorin Horciony, un urmaș degenerat al familiei „patronului ctitor", pricăjit, spuzit de coșuri pe frunte, cu lopățelele omoplaților ca niște aripi boante, și Petre „Muggsy" Văgălău, celebrul repetent al liceului, feciorul unui morar bogat din Pecica, prietenul nedespărțit al lui Teddie Varga. Între ei doi era un fel de simbioză: Teddie îl șlefuia pe bolovănosul „peizan", iar acesta, boxer amator, îl apăra în bătăliile pe care le provoca insolența nemărginită a mezinului familiei Varga. Pe urmă fetele: Gipsy Belega, înaltă, cu pielea arămie și părul negru, cîrlionțat și aspru, Dia Moldoveanu, sora lui Gigi, durdulie și închipuită, Lili Crăioc (Lili era pseudonim, deoarece numai unchiul și nașul ei, părintele Crăioc, îi știa adevăratul nume: Salomeea) foarte drăguță, blondă, cu un aer sportiv, pur întîmplător, fiindcă părintele, mentor spiritual, nu-i dădea voie decît cu mare greutate să frecventeze societatea: „Ai de grijă, scumpă, — îi spunea, — căci bărbații vor să te *cunoască* pre tine". Lili nu știa sensul biblic al cuvîntului, de aceea evita orice nouă cunoștință. Adelina Botiș, fiica ajutorului de primar, masivă, împlinită, arborînd veșnic un surîs disprețuitor și distant, prin care-și ascundea o dezarmantă prostie. Și toți aceștia, cunoscuți și prieteni de ani de zile, îl priveau tăcuți, curioși, cu o anumită iritare nedeslușită. El zîmbi sfidător dar, cînd se întoarse spre Lucian, în ochi îi tremura o întrebare îndurerată: „De ce ai ținut să viu? Puteam tot atît de bine să..."

Lucian îl bătu pe umăr și, cu toate că își dădea seama că nu face bine, gestul său avu ceva protector. Andrei se feri nervos. În fond, el venise s-o întîlnească pe Sonia, dar nu îndrăznea să întrebe dacă fusese și ea invitată.

— Ei, nu! Să nu credeți că o să începeți să-mi filozofați aici! se sperie Teddie. Ce dracu, doar nu sîntem la Academie!

— Teddie! îl certă Lucian, cu indulgență.

— Nimic! Pentru cine, dacă nu pentru marele specialist, Andrei Sabin, am alergat eu zile de-a rîndul să fac rost de plăcile lui Armstrong? Mă tem, — murmură el mucalit, — că tata va băga de seamă intervenția mea în depozitul bancar de sub rufăria din dulap.

— Teddie e un personaj gidian, rîse Lucian.

— Așadar urmează măreața placă „That's when I'll come back to you". Louis Armstrong, Beethoven-ul muzicii de jazz!

Dan se prăvălise pe un scaun și căsca nestînjenit.

— Ce mai faci, Dan? îl întrebă Lucian politicos. Pe băiatul acesta nu izbutea să-l înțeleagă.

— Mă plictisesc.

Toată lumea începu să rîdă: răspunsul era celebru. În clasa I-a, Dan — de obicei sfios ca o fată mare — căscase sonor, din răsputeri, la ora de religie. „No, ce-i cu tine, Todorăscule?" se interesase părintele Crăioc. „Mă plictisesc". „No, dară Todorăscul se plictisește, spuse clocotind de furie reținută popa. Să-i trîntim on patru!" Dan, convins că un singur patru aducea repetenția, își puse capul pe bancă și începu să plîngă, tăcut. Dar nu se cuminți. La o altă oră, în clasa a V-a, părintele asuda copios, încercînd să răspundă unei întrebări a lui Andrei: „Cum s-au înmulțit primii oameni, dacă lui Adam și Evei nu le-a rămas decît un singur fiu, Cain? Înseamnă că părintele etern a legiferat incestul, sau Cain a trebuit să nască singur?" Dan izbucni într-un rîs cu lacrimi. „Da' ce te hîrjești, domnule Todorăscule? De cine rîzi?" „De dumneavoastră, dom' părinte!" explodase răspunsul limpede al lui Dan. „Eu cred că tu nu ești normal la cap, măi Todorăscule. Tu ești tulburat în criere, măi... Du-te și te bagă la alienați."

— Ce sărbătorim astăzi? întrebă Micky Belega, graseind.

— E ziua de naștere a bătrînei, spuse Teddie. Dar nu știu a cîtea.

— Și nu bem nimic în cinstea onoratei doamne?

— Asta e! Să bem, fraților! strigă Văgălău, cu multă distincție.

Se servi lichior de cafea Mocca. În clipa cînd Andrei își goli păhărutul, intră Sonia. Andrei clipi des și-și strînse fălcile. Simțea cum sîngele îi năpădește obrajii, roșeața aceea care-l făcea stacojiu, ori de cîte ori se întîlnea cu Sonia, în prezența altora. Devenit dintr-o dată stîngaci, puse paharul pe tavă cu degete tremurătoare și voi să meargă în întîmpinarea ei. Dar

Teddie i-o luase înainte. Se repezise la Sonia, își pocnea palmele, admirînd-o:

— Ești foarte frumoasă, sweetheart. Îți mulțumesc că ne-ai onorat... Știu, știu de ce ai venit. E aici, e aici... Uite-l!

Oprit la cîțiva pași, Andrei o privea în ochi. Totul se risipi atunci; nu-i păsa că ceilalți se uitau al el, că Lucian s-a posomorît, știind că azi nu vor mai putea fi numai ei doi, că Teddie îi face semne exagerate de complicitate. Veni la ea și-i strînse degetele fine, prelungi. Șopti ceva, nici el nu știa ce, apoi tăcu. „Nu trebuia să fi venit niciunul, se gîndi. M-aș fi dus la ei, am fi vorbit o mulțime de nimicuri, mi-ar fi cîntat la pian... Apoi liniștea aceea, încrederea..."

Brusc, o luă de braț și o duse într-un colț. Se rezemă cu cotul de bufetul masiv.

— Te-am căutat, Andrei, vorbi ea, îngrijorată. Voiam să...

— Lasă... nu acum... te rog...

O privi. Aproape tot atît de înaltă ca și el, Sonia părea încă fetiță. Ochii mari, albaștri-cenușii, căpătaseră acum o culoare închisă, adîncă. Părul castaniu, ondulat, îi cădea pe umeri încadrîndu-i obrazul mic, ușor îmbujorat. Avea ceva liniștitor pînă și în felul simplu în care-și purta rochia verde, dintr-o mătase grea.

— Dragă Andrei, murmură ea și-și puse palma peste mîna lui. (Strîngerii de mînă a Soniei și surîsului ei, Andrei îi închinase o pagină de jurnal. Vorbea acolo — cu o căldură care-l descumpănea cînd recitea pasajul — de intimitatea caldă, secretă, ce se stabilea între ei doi, printr-o simplă strîngere de mînă și se întreba dacă ea strîngea și mîna celorlalți în același fel). Ce-ai făcut, Andrei? șopti Sonia.

— Nu acum! făcu el, dur. Nu aici!

Simți că o jignise, dar îi era peste putință să vorbească despre asta, acum.

— Pardonați, se vîrî între ei Teddie. Hai să dansăm, Sony. Tu ești singura care...

Ea îi aruncă lui Andrei o privire grăbită. Întunecat, cu ochii verzi, lucitori și încăpățînați, el părea foarte trist. Ridică din umeri.

— Dansați...

Știa că Sonia îl disprețuiește pe Teddie; și totuși, cînd îi văzu dansînd, ceva rău și înjositor se strecură în el. Teddie, cu toate că era mult mai mic decît Sonia, nu părea caraghios ală-

turi de ea. Dansa bine, fără să exagereze. Din colțul celălalt al salonului, Lucian îl urmărea mereu pe Andrei. „Și prietenia noastră devine o povară, se gîndi acesta. Încep să-i ascund o mulțime de lucruri... De pildă, despre Sonia nu i-am vorbit niciodată. Nici de ce am făcut lucrarea aceea nu pot să-i spun. Nu știu nici eu încă. Ba nu, știu, dar nu pot să-i spun."

Gipsy Belega veni în fața lui, îi făcu o reverență și-i spuse ironică :

— Poftesc să dansăm, Andrei. Ce dracu, au trecut trei ceasuri și nu ne-am încălzit.

Fără chef, el îi înlănțui mijlocul. Dansa neglijent, dar avea simțul ritmului într-o măsură atît de mare, încît nu putea greși. Abia acum un an Sonia îl învățase să danseze. „Lasă-te, pentru dumnezeu, — îi spunea, — s-ar zice că ți-e frică sau rușine să dansezi." Gipsy își lipi obrazul de gîtul lui și-i susură în ureche :

— Spune-mi, ce-ai făcut ? Ieri la masă n-a fost vorba decît de tine și de bombardament. Papa spunea că... Zi, ce-ai făcut ?

— Complot împotriva statului. Și dacă mă mai întrebi despre asta, te las aici și mă duc acasă.

— Misteriosule ! Tu ești cel mai drăguț dintre toți băiețoii ăștia. Dar ești un urîcios și-un închipuit.

Se lipi de el, tremurînd. Tulburat, Andrei îi simțea trupul subțire, cu mușchi prelungi, pîntecul neted, înțepătura ușoară a jartierelor pe pulpe și o vibrare intimă, nebănuită. Voi să se dezlipească de ea.

— Ce ? Ți-e frică ? îl întrebă Gipsy, răgușită. Mie nu-mi pasă de nimic... De ce nu vii pe la noi ?

— Nu știu, răspunse Andrei și-i întoarse spatele.

Sonia dansa acum cu Văgălău, care căuta mereu să-și lipească fața de a ei. Andrei strînse pumnii. Văgălău era mai tare ca el și dornic mereu de bătaie. Se apropie de ei, făcîndu-și loc printre perechile care se legănau și-l auzi : «Da-da-de-di-da-da-da oua oua... Asta-i stilul „scat". Așa cîntă și Bix Beiderbreke, mort la douăzeci și trei de ani, din pricina ginului. Așa mi-a spus Teddie. Da-da-da ! Stil „scat"».

Mai încolo, tolănit pe divan, Micky Belega explica Diei cum își rupsese piciorul a treia oară :

— Fulger, un cal grozav... nărăvaș, ptiu ! Papa nu m-a

lăsat: „Încalecă, scîrbă, ești doar fiul generalului de cavalerie Belega!“ Ce era să fac? Și Fulger, mama lui...

— Vai, Mihi, — se înroșise toată Dia, — cum vorbești?

— ...m-a trîntit ca pe un sac cu morcovi. „Boule, — a zbierat tata, — uite aici cum se călărește!“ Și s-a suit pe Fulger, în timp ce eu, mama mea, abia mai vedeam de durere. Fractură la tibia.

— Vai, Mihi.

— Lucian, amețit de singurul pahar pe care-l băuse, îi recita Salomeei Crăioc:

— *Oisive jeunesse, à tout asservie... par délicatesse... j'ai perdu mai vie...* [1]

Ea se mira:

— Ce vorbești, dragă?

Neobosit, Teddie alerga de la un grup la altul:

— Vă distrați bine? Sincer: vă distrați de minune? Stați să vă pun una colosală: Chinatown, my Chinatown!

După ce Văgălău o lăsă din brațe, Sonia voi să vină spre Andrei, dar Teddie o înhăță de mînă:

— The sheik of Arabia. Haidem!

„După ce termină asta, plecăm acasă“, își spuse Andrei, dar tocmai atunci părinții lui Lucian veniră să inspecteze cum se distrează copiii. Perechile se opriră. Avocatul Salvator Varga era un om înalt, uscat, cu părul foarte negru, des, tăiat de o șuviță albă drept în mijloc. Numai buzele groase, roșii, și bărbia teșită de abulic, contrastau cu linia dreaptă a sprîncenelor, cu asprimea ochilor cenușii și cu portul mîndru, distant, al capului. Alături de el, doamna Varga era și mai ștearsă. Părea cu mult mai bătrînă decît soțul ei. Trupul osos i se ghicea sub faldurile unei rochii negre, agățată de șoldurile mari; pe pieptul plat i se bălăngănea o cruce mare, de aur, protopopească.

În timp ce Lucian, palid, înghețat de jenă, se prefăcea că se uită pe geam, avocatul sărută mîna fetelor, privindu-le cu o abia mascată concupiscență; le debită complimente desuete, bătu protector umerii băieților, se uită aspru la Teddie spunîndu-i din priviri „ajunge“, apoi, descoperindu-l pe Andrei, rămase

[1] Leneșă tinerețe, tuturor supusă... din delicatețe... mi-am pierdut viața...

o clipă descumpănit în fața lui. Îl cercetă nedumerit și-i șopti iute, dar cu destulă gravitate :

— Înainte de-a pleca... o, nu acuma, aveți vreme destulă, vreau neapărat să vorbesc cu... dumneata.

Andrei roși, îl înjură în gînd pe Lucian și dădu din cap. Doamna Varga mîngîiase între timp fețele îmbujorate ale fetelor :

— Vai, cît ești de drăguță, păpușo ! Iar în gînd, dură : „Ce curvulițe ordinare !"

Își lăsase mîna sărutată de băieți :

— Ai crescut, domnule Belega. Semeni cu *father*. Apoi se întoarse spre Varga și spuse umilă : Salvator, să lăsăm tinerii. Să nu ne părăsim musafirii.

Varga făcu o strîmbătură care putea însemna : „Îmi pare rău că nu pot rămîne aici, cu voi". Întinse mîna spre sticlele pe jumătate golite :

— Să nu vă întreceți cu lichiorul. Urmează șampania.

— Ura ! urlă prostește, de unul singur, Văgălău și, luîndu-și seama, cîntă „scat" : Da-da-da-de-di-di-do oua oua...

După plecarea bătrînilor urmară cîteva minute de stînjeneală, apoi petrecerea continuă.

„Ce caut eu aici ? se întrebă Andrei. Ce caut ?" Se duse drept la Sonia, care dansa cu Olimpiu Hanganu, și-i spuse :

— Nu mergi acasă ?

— Ba da. Haidem. Și către Olimpiu : Mă ierți.

Teddie, care era peste tot, îi auzi, se repezi la ușă, o încuie și vociferă :

— Ceee ! Nici gînd ! Ăștia vor să plece acasă !

Toți se repeziră spre ei, îi înconjurară.

— De ce vrei să pleci, mă ? se miră Văgălău. N-auziși ? Șampanie !

Andrei dădu din mînă. Sonia îl privea rugătoare. Lucian nu se sculase de pe divan, voind să-și arate astfel indiferența.

— Bine, capitulă Andrei. Mai stăm puțin.

— Mai lăsați-l, măi, să danseze și el cu fata, rîse Teddie. Ce dracu !

Andrei abia se stăpîni să nu-l lovească.

— Dar nu... nu de aceea... ia te uită ! Eram doar obosit și...

Îi făcu Soniei un semn cu capul. Ea zîmbi, stingherită, apoi se duse la Dan, îl trase de mînă și-i porunci :

— Hai, ursule, să te învăţ să dansezi.

Dan, înţelegînd rugămintea ei, se sculă ţeapăn.

— O să-ţi pară rău. Ia-ţi rămas bun de la pantofi.

— Urmează Mood Indigo a lui Duke Ellington and his Orchestra.

— Ce-i asta *mud indigău?* se interesă şcolăreşte „Muggsy".

— O stare de spirit, recită Teddie, bucuros că-şi poate arăta erudiţia. O stare de spirit în care mînia, melancolia, amărăciunea s-au retras, lăsînd loc unei meditaţii solitare...

„De m-ar cuprinde şi pe mine starea asta", se gîndi cu amărăciune Andrei. Simţi că nu mai poate şi se strecură afară din cameră. Voia să fie singur. Străbătu o anticameră capitonată cu lemn de stejar şi plină de pălării, umbrele, mănuşi şi pardesie, apoi intră în bibliotecă. Odaia, foarte înaltă, era înconjurată de un dulap mare, negru, în care se îngrămădeau volumele; într-o parte, manualele şi tratatele juridice ale avocatului Varga, în cealaltă, cărţile lui Lucian: întreaga literatură romînă, operele complete ale lui Voltaire, Diderot, Montaigne şi Rabelais, apoi Baudelaire, Rimbaud, o splendită ediţie Villon ilustrată de Dubout, Balzac, Zola, Maupassant, modernii: Proust, Giraudoux, Annouilh, Gide... Pentru biblioteca asta, Andrei îl invidia de moarte pe Lucian. Ori de cîte ori îi împrumuta vreo carte, acesta-l ruga, cu toate că se simţea meschin: „Vezi să n-o pierzi, Andrei. Tu ştii că pentru mine... cărţile..."

De dincolo, din salonul cel mare, se furişa o dîră de lumină filtrată prin sticla zgrunţuroasă a glasvandului şi discuţiile se auzeau foarte clar. Andrei se trînti într-un fotoliu mare, comod, de piele cenuşie. Închise ochii. Voia să se gîndească la altceva, la orice prostie, dar nu putea, deoarece de alături îl deranjau vocile musafirilor. Jucau pocher.

— Este exclus, vorbea convingător Varga. Evident, Reichul trece printr-o pasă rea, dar este exclus. Nu poate fi bătută o Germanie aşa de uşor. Un popor care a dat un Beethoven, un Goethe, un Koch şi un Bismark şi are o armată atît de formidabilă, să mă ierţi, dragă Vîslan! Te rog să mă ierţi!

— Un om inteligent ca dumneata, Salvator, trebuie să-şi dea seama că ne găsim pe dric. Sînt convins că ţi-ai luat toate măsurile de precauţiune, toa-te! răsună rîsul gutural al lui Vîslan, directorul ziarului local „Tribuna Romînă". O să plătim

oalele sparte, noi, scribii. Dar, ascultă-mă ce-ţi spun, cerneala e înzestrată cu o mare calitate: avînd în principiu o singură culoare, poate sugera tot felul de nuanţe.

— Esact! se auzi un glas hodorogit. Esact! Bine spus, Vîslane.

Andrei vru să se ridice şi să plece, dar tocmai atunci doamna Varga atrase atenţia jucătorilor:

— E prea mult fum aici, o să deschid o clipă numai uşa bibliotecii. Ne sufocăm.

Andrei se strînse în fotoliu. Raza de lumină care mătură covorul, tăind un drum larg, nu ajunse pînă la el, iar în cadrul uşii văzu masa rotundă, peste care se aruncase un postav verde. În capul ei trona un personaj pe care, la prima vedere, Andrei îl luă drept Iuliu Maniu: avea aceeaşi redingotă neagră, monahală aproape, încheiată pînă la gulerul de celuloid înalt de zece centimetri şi o frizură asemănătoare — cărare sobră, austriacă, la dreapta. Ţinea cărţile de joc cu un fel de repulsie, în contradicţie cu privirea cupidă pe care o arunca din cînd în cînd maldărului de fise şi bancnote din faţa lui.

Alături de el, ghemuit servil pe marginea scaunului, Ion Vîslan părea un boem francez cu barba lui ascuţită, castanie. Părul rărit de un început de chelie îi cădea în bucle anemice pe fruntea netedă. Purta un costum nou, la două rînduri, şi o cravată Schubert, cu picăţele. Jucînd indiferent, nu pierdea nici un prilej ca, între două cacialmale, să pîndească pe sub sprîncene dispoziţia în care se găseau partenerii lui, gata s-o înveselească în orice clipă.

În afară de domnul Varga la masă se mai afla doctorul Borza, medicul primar al oraşului, cartofor fanatic, care ori de cîte ori Vîslan întrerupea jocul, îi arunca fulgerele de imputare ale ochilor lui albaştri spălăciţi. Obez, chel ca-n palmă, cu hainele deformate de colăceii de grăsime, asuda mereu şi-şi ştergea fruntea, gîtul şi palmele grase cu o batistă albă, cît un cearşaf. În fundul odăii, doamnele se aşezaseră pe o canapea, în jurul unei măsuţe rotunde cu prăjituri şi ceşti de cafea şi bîrfeau îngrijorate.

— Trei aşi, spuse domnul bătrîn, aplecîndu-se deasupra potului.

— Mă iertaţi, domnule baron, zîmbi — scuzîndu-se — Vîslan. Ful de dame!

— ... şi două rige! izbucni bătrînul, gîlgîind de emoţie. Şi

două rige, măi! Uite aici, întinse el cărţile, cu degetele noduroase, tremurînd de excitare. Am mers, ascultă aici, pe un as şi o rigă. Am ţîpat din mînă doi valeţi!

— Domnul baron este imbatabil la pocher, zîmbi Varga, amabil.

— Da, da, da, mormăia sosia lui Maniu, culegînd banii şi fisele.

Ceva mărunţiş căzu, rostogolindu-se pe jos. Cu o sprinteneală nebănuită, moşneagul se apecă repede şi culese monedele, pe care le integră meticulos în fişicurile din faţa lui.

Vîslan rîse, apoi spuse, mulţumit că poate plasa o vorbă de duh:

— Am citit că la o conferinţă, unul... *Taleiran* juca pocher cu nişte englezi. Unui englez i-a căzut mărunţişul sub masă şi el s-a băgat după bănuţi. Atunci, *Taleiran* ăsta a aprins un teanc de miare şi s-a aplecat să-i facă lumină englezului. Şi...

Toată lumea încremenise din pricina gafei.

— Englezii-s cuminţi, dădu din cap bătrînul. Foarte cuminţi. Ce, tu crezi că ne-or lăsa aici, cu bărbarii?

— Politica lui Talleyrand, în perioada aceea, e plină de învăţăminte, sublinie domnul Varga.

Precis nu prea ştia ce făcuse Talleyrand la Berlin, dar avea clară imaginea vicleniei şi a inteligenţei lui diplomatice, care salvaseră Franţa dintr-un mare impas.

— Ehe, rîse bătrînul. Ehe... Avem şi noi Taleirenzîi noştri.

— Să dea dumnezeu, zise cucernic Varga.

— Să nu te îndoieşti, Salvator! îl dăscăli bătrînul. Sînt şi la noi oameni care ştiu sta în umbră, în opozîţiune! Noi i-am spus ofiţeraşului: „Mă, nu te întinde mai mult decît ţi-i pătura, dară lui i s-au suit sifilisul la cap. Nu-i nici on bai".

— Eu ştiu, — spuse cu delicateţe Varga, — că domnul Maniu...

— Ssssst! şuieră supărat bătrînul, împrăştiind o ploaie fină de scuipat. *Prudentissimus et discretissimus.*

— *Primum vivere deinde filosofare,* cită enervat doctorul, care pierdea şi începu să împartă cărţile. Vîslan aruncă neglijent:

— Am auzit că prinţul Ştirbey...

— Ouah! făcu bătrînul cu dezgust, dînd un bobîrnac cuiva invizibil. Puah!

— Ar fi vremea să se facă ceva! strigă medicul, scos din fire. Dumneavoastră nu ştiţi că numai în urma acestui bombardament am avut peste două mii de morţi? Să nu mai vorbesc de schilozi şi de răniţi. Şi, după cîte-mi spunea domnul colonel Papastate, au fost doar treizeci şi cinci de avioane. Treizeci şi cinci!

— Este o mare nenorocire, clătină din cap bătrînul. Dar însă, pe vremea mea era o vorbă: *Krieg ist Krieg.* Ce vrei să facă aliaţii? Nemţii nu i-or bombardat cînd or avut cu ce?

— Bine, dar noi? Ce le-am făcut noi? se supără doctorul. Haide-ţi, domnilor, să jucăm mai departe.

— Bădie, — spuse moşul, clipind exagerat din ochiul stîng, cu o veselie rigidă de manechin, — la Berlin ţirculă on witz: zice că în aceea urbe sînt două feluri de oameni: optimişti şi pesimişti. Optimiştii-s aceia care învaţă englezeşte, iar pesimiştii cei care învaţă ruseşte. Tu ce eşti, Vîslane?

— Romîn, suspină ziaristul. Am deschis...

— Mă duc şi eu, fătul meu, se smeri bătrînul. N-am cine ştie ce, dar...

Medicul făcu repede o socoteală mintală. Pierduse vreo mie cinci sute şi acum trebuia să-i recîştige. In curînd vor merge la cină, iar după aceea era exclus să se mai aşeze din nou la masa de joc.

— Pe de trei ori! izbucni cu măreţie moşul.

— Intru, bîigui medicul. Avea trei popi.

Vîslan şi Varga se retraseră din joc.

— Eu mi-s servit, zise bătrînul.

Medicul ceru două cărţi, le filă, pătîndu-le de sudoare. Nu-i intrase nimic. Celălalt o fi avînd cel puţin chintă...

— Şi totuşi eu cred că plecarea la Cairo a...

— Domnule, — răcni Borza, — lasă-ne să jucăm! O sută de lei.

— Leberallii şi-or trăit traiul şi mîncat mălaiul, declară bătrînul, care-şi pusese indiferent cărţile pe masă. Nu-mi compete să vorbesc acuma, vietoriul va proba... O sută ai spus? Iacă-tă-o... Dă-mi mie... Se întoarse spre Varga: Esperienţia noastră politică, prestijiul înaintea mulţimii...

— Nu mai vorbiţi de prestigiu! spuse cu răutate medicul. Eram la Sibiu cînd s-a cedat Ardealul şi s-a anunţat „mare" discurs al lui Maniu. S-au adunat mii de oameni... Cînd colo,

Maniu renunţă la discurs şi ne îndeamnă la supunere şi la rugăciuni... Prestigiu!

— Cît ai cerut? O sută? se miră moşul: No, apoi ce ne cîcîrlim aşa? Pe de trei ori potul.

— Poftim. Şi încă o sută. „Dacă plătesc sec am pierdut, se gîndea Borza. Dacă relansez... Bătrînul e servit... Sufere de artritism cronic, de atrofie a ficatului, de aici tenul cafeniu," îl diagnostică veninos.

— Mai dă-mi una mie lei!

Medicul azvîrli cărţile.

— Din politeţe, încercă să explice cu o ironie imbecilă.

— Aşa? No, uită-te încoa, scumpeteo.

Bătrînul înşiră pe masă un valet, un as, un opt, o rigă şi un nouă:

— Pofteşte, Esculape! Am fost „servit". „Şi mîna greblă se făcu", psalmodie el.

Vîslan izbucni în aplauze. Luă cărţile doctorului.

— Trei popi! îşi pocni el palmele. Trei popi! Te prinzi cu domnul baron?

Varga era foarte încurcat. Se sculă, îşi aprinse o ţigară şi merse să închidă uşa bibliotecii. Atunci dădu cu ochii de Andrei.

— Tu aici? se miră el. Bine, dar... ce s-a întîmplat? Ţi-a venit cumva rău? se interesă sever, apoi, găsind o modalitate să risipească atmosfera încordată din salon, îl luă de braţ, strîngîndu-l tare şi înainte ca Andrei să se dezmeticească, îl trase în cameră.

— Uitaţi pe cine am găsit în bibliotecă, spuse el cu voioşie. Pe tînărul acesta.

Vîslan ridică imperceptibil din umeri, medicul îl privi cu furie oarbă, bătrînul cu o glacială indiferenţă.

— Vino să te prezint, continuă vesel Varga. Întinse mîna: Domnule baron, acest tînăr este un coleg al fiului meu. Acela care... v-am vorbit de el. La o teză a scris că va veni revoluţia, sau cel puţin aşa am auzit. Domnia sa este domnul baron Romulus Papp de Zerind.

— Măi! rîse acru baronul. Mucosul aesta? Îi întinse un deget sleit.

Roşu ca focul, Andrei se simţi năpădit de o sudoare rece. Înghiţi nodul care i se suise în gîtlej.

— Mă-hăi! plescăi din buze baronul Papp de Zerind. Ia vină mai aproape să te văd. Tu ești acela? se întoarse el spre Varga, așteptînd o confirmare.

Varga clătină din cap, mimînd mirarea, o anume indignare și un pic de admirație față de valurile tinereții. In realitate, prezența lui Andrei în casa lor îl supăra și se temea de urmările pe care influența lui le-ar fi putut avea asupra lui Lucian.

Andrei stătea cu capul în piept, tremurînd de enervare. Doamna Varga sări repede și-i oferi un scaun:

— Șezi, drăguțule... Ce-a zis mămica de fapta dumitale? „Un niemand, completă mintal, ranchiunoasă. Și Lucian îl adoră. Ce-o fi găsind la el? E frumușel, da. Băiatul unui funcționăraș de la gară".

Andrei se lăsă ușor pe marginea scaunului. Baronul nu-l slăbea. In licărirea fugară a ochilor gălbui, ca de găină, se citea un interes nedeghizat, o anumită amabilitate care-l derută pe Varga. „Baronul s-a ramolit", cugetă el.

— Cîți ani ai, tinerule?

— Optsprezece, scăpă Andrei printre dinții strînși.

— No, no, no, își pendulă baronul capul în formă de pară. Și ia spune-ne tu nouă, ce-ai scris acolo?

„E nedelicat, dobitocul, își zicea medicul. Tînărul e atît de emoționat! Pulsul îi bate neregulat. Fire sensibilă, ușor biliar... Ar trebui să intervin: Lăsați copilul în pace... Dracu să-i ia pe toți!"

— Mi-am exprimat anumite concepții!

— Și care erau aestea?

— Diferite.

Obrajii baronului se îmbujorară; păru, brusc, întinerit. Fără să-și ia ochii de la Andrei, își plimbă mîinile mari, osoase și galbene deasupra mesei, împărțindu-și banii: mărunțișul în stînga, grosul la mijloc și cîteva hîrtii albastre la margine.

— Ei, spune, — urmă implacabil, — și ce ziceai acolo?

— Că... Andrei trase aer în piept, apoi ridică fruntea și spuse sfidător: Că are să se ducă dracului toată șandramaua asta!

— Andrei! se sperie Varga.

— Șandramaua! gîlgîi baronul. Nu vorbi, măi! Șandramaua ai spus?

Ii făcu semn să vie cu scaunul mai aproape de el și cu

dreapta îi deschise uşor buzunarul vestonului, în timp ce cu stînga îi mătură înăuntru hîrtiile de pe marginea mesei. Andrei îşi auzi inima zvîcnind de cîteva ori. I se părea că toţi îl privesc. Baronul, parcă ameţit, vorbi :

— Şi te-au eliminat, zici ? Te-au dat afară ? Estraordinar ! Estraordinar ! Dacă ştiam, aş fi putut... dară nu ! e mai bine aşa.

Andrei nu putea repeta în gînd decît : „Porcii... porcii... porcii..."

— Ia on creion ! porunci deodată baronul.

— N-am, spuse Andrei, răguşit.

— Poftim, îi întinse Vîslan, servil, tocul Pelikan.

— Scrie, urmă pe acelaşi ton Papp : Baron Papp de Zerind, strada Episcopiei nr. 7, etajul II, telefon 22-09. Cînd ai ceva pe suflet, orice grijă au neplăcere, poţi veni să mă cauţi. Te primesc. La bună vedere.

Îi strînse mîna, de astădată cu toate degetele.

Andrei ieşi împleticindu-se şi se trînti pe sofaua din bibliotecă. Îşi ascunse faţa în pumni. Toate lacrimile pe care le înecase de atîta vreme, toată durerea, neliniştea şi umilinţa din ultimele zile se sparseră în el, ca un abces. Nu mai ştia să plîngă şi acum sughiţurile îl înecau. „De ce mi-a dat bani ? De ce ?" Îşi şterse cu mîneca vestonului obrazul ud, năclăit. Se simţea mai murdărit decît dacă l-ar fi scufundat într-o hazna. „Ca unui bufon al cărui gest te-a amuzat." Scoase ghemotocul de bani din buzunar. Numără : una... două... trei... şapte mii. „Leafa tatei pe o lună, atunci cînd n-are datorii de plătit". Ieri, mamă-sa spunea : „Octavian, ar trebui, dragă, să ne îngrijim de pe acum de lemne". Tatăl său îşi plecase fruntea, lovit în mîndria lui de cap al familiei.

Privi cu scîrbă banii. Să-i arunce ? Încă un gest stupid. Are să-i dea mamei. O să găsească el ceva de spus... Acum, acasă... Dar înainte de asta trebuie s-o conducă pe Sonia, ca de fiecare dată. Ceva îngheţat îl răscoli. Cum va vorbi cu ea ? Va putea nimeri tonul obişnuit, nepăsător şi duios totodată ? Îşi simţea sufletul scurmat, greu. Porni spre sala de baie.

După plecarea lui, baronul Papp de Zerind, răspunzînd întrebării mute pe care o citea pe feţele tuturor, decretă pompos :

— Acest tiner pe care-l văzurăţi va ajunge odată un serios cap politic. Ghestul său, drajilor, e de o intelighenţă, de o fineaţă care mă uimi. Marele ţinizm al gheneraţiei acesteia.... He, he, la vrîsta lui noi făceam onanie, ceteam „Suferinţele ju-

nelui Werther"... Auzitu-l-aţi? „Se duce dracului şandramaua", he, hei... O să mai auzim de el. N-aş vrea să-l perd din vedere.

— Vine des pe la noi, bîlbîi uluit Varga.

— Eheu, fugaţes Postume, Postume, oftă baronul. Mai jucăm?

— Poftiţi la masă, îi invită doamna Varga. Pe mine mă scuzaţi o clipă.

Ieşi repede şi, aşa cum se aştepta, îl găsi pe Andrei în baie, ştergîndu-şi faţa cu prosopul. Speriat, dădu să-l pună la loc, dar ea i-l luă din mînă.

— Aş avea o rugăminte, spuse, uitîndu-se în altă parte. Să nu te superi... Uite, noi l-am crescut pe Lucian ca să ocupe o situaţie ce i se cuvine. El, nu-i aşa, n-are nevoie să facă... (voia să spună „gesturi aventuroase") nimic, pentru a se realiza. Dumneata ai o mare influenţă asupra lui... Şi adăugă repede de tot: Te-aş ruga să-l laşi pe el în credinţele lui. Ale noastre. Te rog să...

Andrei rămase nemişcat, total detaşat.

— În regulă, doamnă. N-am să mai vin.

— Dar nu-i vorba de asta, drăguţule. Noi vedem cu ochi buni... foarte buni...

„N-are rost să mă înfurii, îşi spunea Andrei. Ce caut eu aici, între ei? Eu ar trebui să... Unde? Unde?"

— Fiţi liniştită.

Surîsul lui, dezvelindu-i dinţii albi, puternici, era cuceritor, ca totdeauna. Doamna Varga răsuflă uşurată că nu-l ofensase.

— Noi sîntem mulţumiţi că...

Dar Andrei se înclinase şi ieşise. Înainte de-a deschide uşa salonului de unde se auzea mereu muzica aceea amară, aspră, plină de deznădejde şi resemnare, se opri, închizîndu-şi ochii. „Aşadar, am fost dat afară... E ceea ce meritam, nimic altceva. Eu sînt un străin aici... peste tot". Era atît de vlăguit încît acceptă acest lucru cu indiferenţă.

Sonia juca şah cu Dan, mutînd preocupată figurile. Dan rîdea:

— Am jucat gambitul regelui. Eşti pierdută.

Lumina discretă a unui abajur le aurea creştetele. Cînd îl văzură, se ridicară amîndoi.

— Da, zîmbi Andrei, da... Plecăm.

Teddie încercă zadarnic să-i reţie. Îi era groază de ceea ce urma după aceste petreceri. Reproşurile mamei sale: „Ai adus

în casă pe toți derbedeii, pe toate flușturaticele voastre. Uite, mi-au pătat tapetul. Serviciul de cristal e iarăși desperecheat". Pe urmă, murdăria din cameră, mirosul de alcool, de parfum, de păr de fată, somnul agitat...

Dar Sonia nu mai voia să stea. Abia aștepta să fie cu Andrei, să-l poată întreba ce se întîmplase cu el. Îl privi. În toate mișcările lui, în felul cum dădea mîna cu ceilalți era ceva trist și obosit.

Lucian rămăsese la urmă. Se apropie repede de Andrei :

— Cînd mai vii ?

— Nu știu, spuse Andrei cu un fel de milă. Adăugă : Nu știu, Lucian.

Dan se apropie și el :

— Mă duc acasă, sau te aștept ?

Întrebase asta deoarece mătușă-sa pretindea ca ei să vină totdeauna acasă împreună. I se părea că Andrei îl neglijează pe vărul său, că nu-l introduce suficient în societate.

— Hai și tu cu noi.

Sonia îi luă de braț pe amîndoi.

Lucian rămase în poartă, multă vreme, privind strada pustie și tristă.

Pe drum vorbiră tot felul de nimicuri, despre cărți, profesori și colegi. De cîteva ori, Andrei privi pe furiș profilul Soniei. Îi strînse ușor cotul. „O, dacă am putea avea o lume a noastră, în care să nu intre nimic din impuritățile... Prostii de adolescent... O lume a noastră nu există și eu nu mai am dreptul să visez așa ceva."

Dan vorbea mereu, neobișnuit de mult pentru el, și Andrei îi fu recunoscător.

Se gîndea la biata lui teorie care-l impresionase pe Lucian: „Trebuie să ne învelim sufletul cu o armură, să devenim astfel invulnerabili". Dar cu Sonia toate astea se întorseseră împotriva lui : se simțea nespus de singur.

— Andrei, — îl întrebă ea, întrerupîndu-l pe Dan, — ce-o să faci de acum înainte ?

El răspunse repede, fără să se gîndească, aproape speriat :

— O să fie bine... O să văd eu...

Foarte ușor, cu o alunecare, ea își scoase brațul de sub al lui. Andrei se crispă. „S-a supărat, se gîndi. De ce nu înțelege că nici eu nu știu... Că nu mă pot gîndi la asta ?"

La poarta casei ei, cînd îi strînse mîna, zise:

— O să trec pe la tine... într-o zi. Şi încercă să pună în aceste cuvinte tot ceea ce nu-i putea spune: „O să viu. Poate împreună va fi mai uşor. Poate o să găsim... Poate..."

— La revedere, băieţi!

Poarta se închise. Andrei se gîndi cu o strîngere de inimă la noaptea care-l aştepta. Numai dacă ar putea dormi! Şi banii? Oftă neliniştit, ca şi cum ceva i-ar fi apăsat pieptul. Dan, care umbla legănîndu-se, ca totdeauna, se rezemă parcă din întîmplare de umărul lui. Mai mult nu putea face. „Şi banii?" Şi deodată, înveselit, Andrei îşi aminti de ghinionul care-l urmărea mereu pe taică-său la cărţi. „O să spun că am jucat între prieteni şi am cîştigat două mii. Dacă trucul se prinde, cu atît mai bine".

Mamă-sa îi aştepta în bucătărie. Se bucură văzîndu-i împreună.

— Cum v-aţi distrat?

— Aşa şi aşa, răspunse Dan, căscînd.

În timpul acesta, Andrei intră în dormitor, deschise repede dulapul unde-şi ţinea cărţile şi ascunse acolo cinci mii. Pe urmă, în timp ce Dan se dezbrăca, veni iar în bucătărie şi cu un gest larg întinse restul mamei sale:

— Poftim, doamnă, de azi am început să cîştig şi eu.

— De unde ai banii? întrebă ea, mai mult îngrijorată decît surprinsă.

— I-am cîştigat la pocher, stimată doamnă. E o sumă, nu?

— Andrei!

Clătină din cap neîncrezătoare. El adăugă voios:

— Să nu-i spui nimic moşului. Ştii cum e el în materie de cărţi. Dar vezi, uneori ai şanşă... Sărut mîna, m-am dus să mă culc.

Se întinse în aşternut şi-şi închise ochii, ostenit. Dar în clipa cînd era să adoarmă, tatăl său, într-o cămaşă de noapte cu arnici, îl scutură de umăr.

— Vino în bucătărie!

Buimăcit de somn, Andrei îl urmă. Sabin se opri în faţa lui. Ochii tatălui său aveau ceva atît de dureros, încît Andrei se trezi de-a binelea. Sabin oftă, apoi pe neaşteptate îi trase o palmă.

— De ce? ţipă Andrei... De ce? „A aflat!" răsună în el un strigăt de alarmă.

— Ca să nu mai joci niciodată la cărţi! izbucni bătrînul, îndurerat.

Fără voia lui, Andrei zîmbi şi-l dezarmă pe Sabin:

— Bine, tată, n-am să mai joc niciodată. A fost dealtfel prima oară şi...

— Du-te şi te culcă! strigă Sabin, demn. E trecut de miezul nopţii!

Păşind în vîrful picioarelor, intrară amîndoi în cameră.

CAPITOLUL IV

Andrei tăia lemne în fundul curţii. Era o dimineaţă noroasă şi cerul avea o ciudată culoare ruginie. Dan plecase ieri la ţară şi Andrei nu voise să-l însoţească. Cînd spusese hotărît că el nu se duce nicăieri, tatăl său îl privise înduioşat: „Desigur, băiatul nu vrea să ne lase singuri"... Era însă cu totul altceva. Andrei ştia că mai curînd sau mai tîrziu părinţii săi vor afla despre eliminarea lui. Deşi îi era groază de tot ce va urma, nu voia să fugă. Va încerca să le explice, poate totuşi îl vor înţelege.

In aceste zile slăbise, privirile-i alunecau mereu neliniştite, nu-şi găsea locul. Mamă-sa îl sfătuia: „Mai du-te, distrează-te", dar el ridica din umeri. Unde să se ducă? Tăia toată ziua lemne, cu un fel de furie; ar fi vrut să se epuizeze, să doarmă ca un butuc. Zilele treceau groaznic de greu, se tîrau ca o vietate cu şalele rupte. Andrei tresărea ori de cîte ori auzea poarta deschizîndu-se: aşteptarea asta era tulbure, chinuitoare. „Dacă ar afla odată, să se isprăvească..."

Cînd îl văzu pe tatăl său intrînd ca o furtună, lac de sudoare, cu cravata desfăcută, ştiu că în sfîrşit cineva i-a spus. Auzi uşa coridorului zăngănind şi înfipse securea într-un butuc. Fruntea, obrajii începură să-i ardă, o căldură uscată îl năpădi. Curtea îngustă, plină de lăzi, de ronduri strîmbe, i se păru un peisaj ireal, o adunătură de lucruri necunoscute. Stătu aşa, fără să ştie cît, pînă auzi glasul tremurător al mamei:

— Andrei, te cheamă tata!

Încuie lemnăria şi veni în casă. I se păru că toate lucrurile atît de cunoscute — masa, bufetul, scaunele ieftine — îngheţaseră la locul lor, că spaţiul dintre ele devenise material, imposibil de străbătut. O secundă, ca şi cum ar fi revăzut un tablou dulceag, îşi aminti de viaţa lui atît de lipsită de griji: o copilărie prelungită şi preţioasă. Apoi ridică ochii. Sabin, alb ca varul, se rezema de masă, fără putere. Era atîta deznădejde în toată fiinţa lui, încît Andrei uită cuvintele pe care voise să le spună, deşi le gîndise de nenumărate ori. Mamă-sa, retrasă într-un colţ, se uita pe furiş de la unul la celălalt şi, la fel ca Andrei în momente de cumpănă, nu ştia ce să facă cu mîinile.

— Andrei, — vorbi încet, stins, tatăl său, — ce-ai făcut, Andrei?

El rămase încremenit, ca şi cum întrebarea l-ar fi luat pe nepregătite. „Doamne, ce să le spun? se gîndi disperat. Adevărul ei nu-l pot înţelege, şi acum nu pot, nu ştiu să mint". Ghici că părinţii lui aşteaptă de la el tocmai această minciună, orice, numai să-l poată crede şi apăra. Tăcu. „De s-ar isprăvi odată... Tata are să se înfurie, are să mă lovească... şi e bine aşa... numai să treacă odată."

— De ce nu răspunzi? Octavian vorbea cu greutate, ca de la o depărtare, cînd simţi că trebuie să strigi ca să te faci auzit, dar vocea ţi-e prea slabă. Tata vrea să te înţeleagă...

Acum ar fi preferat orice, în afară de această aşteptare

aproape umilă a unui cuvînt care să explice ceea ce nu se putea explica. Își adună toate puterile și șopti :

— Eu... N-am putut să... Voiam...

Era în zadar. Renunță să mai caute cuvinte potrivite.

— Ce-ai scris în lucrarea aceea... pentru care te-au eliminat ?

Andrei tăcu, neputincios.

— Noi am adunat pentru tine ban cu ban, șopti mamă-sa. Ne-am lipsit de orice bucurie... N-am trăit... Numai ca tu să fii cruțat de mizerie...

— Am scris că nu se mai poate trăi în lumea asta, spuse Andrei cu greutate.

Fraza i se păru idioată. Aici n-avea pe cine să înfrunte. Tatăl său îl privea cu o dureroasă uimire. Apoi deodată îl podidi plînsul. Încercă să se stăpînească, dar nu izbuti ; obrazul buhăit i se strîmbă caraghios.

Încremenit, Andrei se rezemă de perete. Ana veni repede spre Octavian, dar nu îndrăzni să-i pună mîna pe umăr.

— Liniștește-te, dragă. Bea o înghițitură de apă... Și întorcîndu-se spre Andrei : Copil nenorocit ce ești !

Andrei tăcea. „Biata mamă, acum încearcă să ne liniștească pe amîndoi, dar mai tîrziu... singură..."

Cu o smucitură, Octavian își îndreptă cravata, merse cu pași nesiguri la chiuvetă, se spălă pe obraz și se șterse cu batista.

Andrei răsuflă adînc, ca înainte de-a se arunca într-o apă.

— Vă rog... Nu vă mai gîndiți la asta. Eu... o să muncesc... O să fac orice... ca să...

— Taci ! urlă atunci tatăl său întorcîndu-se spre el. Taci barem, taci ! Vocea i se frînse : Nenorocitule !

Se repezi pe ușă afară.

— Du-te după el, du-te ! îl îndemnă repede mamă-sa. Te rog, vorbește-i.

Andrei îl ajunse în clipa cînd Octavian deschidea poarta. Îl luă de mînecă, dar tatăl său, fără să se uite la el, zise cu greutate :

— Mai bine... nu te-ai fi născut.

Plecă. Andrei privi în urma lui, deznădăjduit. „Dacă s-ar întoarce... O, dacă s-ar întoarce !"

Octavian mergea grăbit, lovind cu călcîiele în trotuar. Dar înainte de-a coti își îndreptă umerii bleojdiți, și gestul acesta

îl zgudui pe Andrei mai mult decît plînsul tatălui său. „Acum am rămas singur, se gîndi. Asta a fost tot..."

Tîrîndu-şi picioarele, intră în casă.

Mamă-sa aduna maşinal farfuriile de pe masă, mutîndu-le dintr-un loc într-altul. Mîinile îi tremurau şi o farfurie căzu şi se sparse. Andrei se repezi, îngenunchie şi începu să adune cioburile.

— Lasă-le, îl îndepărtă ea. Lasă-le. Am să le mătur.

Andrei se ridică încet, cu greutate. Rămase o clipă aşa, legănîndu-se, apoi intră în dormitor şi se îmbrăcă. Nu ştia nici de ce se îmbracă, nici unde vrea să plece. Se aşeză pe marginea patului, cu sfială, ca pe un lucru străin. Nu se gîndea la nimic; apoi simţi că se sufocă. Ieşi repede.

— Unde te duci, Andrei?

— Ies puţin, răspunse evasiv.

— Unde?

— La unchiul Gavril. Mă duc să... Din uşă se întoarse şi, repezindu-se la mamă-sa, o luă în braţe. Nu putea plînge. Era aşa de încordat, încît fiecare mişcare îl durea. Îi mîngîie umerii slabi şi simţi cum capotul ei răspîndeşte un miros leşios de bucătărie. Era o stambă ordinară, decolorată şi roasă.

— Nu mai puteam, gemu el. Toată viaţa noastră... atît de fără orizont... Mi-e groază să trăiesc viaţa pe care aţi dus-o voi... Nu pot... Iartă-mă...

— Tu ai fost totdeauna nemulţumit, murmură mamă-sa, ţinîndu-l mereu la piept.

Urmă atît de încet, încît Andrei se întrebă dacă într-adevăr ea spusese acele cuvinte: „Ca şi mine..." Un val de nădejde îl năpădi; nu era singur. Dar ea întrebă, cu o speranţă naivă:

— Crezi că au să te ierte?

— Nu ştiu, minţi Andrei.

— Du-te la unchiul Gavril. El are relaţii, e un om aşa de descurcăreţ... Toţi profesorii îi sînt obligaţi.

— Am să mă duc, încuviinţă el. Acum chiar.

— Stai să-ţi scot gulerul cămăşii. Vezi cum vorbeşti. Flatează-l puţin. Ştii tu cum sînt oamenii simpli.

— Da... da...

— Dar tu nici n-ai mîncat azi. Stai să-ţi fac cafeaua.

— Nu mi-e foame acum. Zîmbi, deşi îi venea nespus de greu: Fii fără grijă, mamă... Am să ajung doctor, fii fără grijă...

Pe fața ei ofilită, Andrei citi limpede că mamă-sa nu crede, ca și el.

Cu toate că personalitatea unchiului său Gavril îl interesase totdeauna, Andrei nu mergea cu plăcere pe la ei, mai ales în ultima vreme. Gavril, cel mai mare dintre frații Sabin, era un om ciudat. In tinerețe fusese spaima Beiușului — un orășel de munte, unde tatăl lor, bătrînul Avram, avea un atelier de dulgherie. Bătrînul lucra din răsputeri, storcîndu-și copiii de vlagă cinci zile pe săptămînă. Sîmbăta se ducea la crîșma lui Grosz Berci, unde juca „ferbli" și bea fără întrerupere, pînă luni dimineața, fără să-i pese ce se întîmplă acasă. Cei unsprezece copii creșteau haimanale, în praful uliței Burgundia Mare. Mama lor murise cînd Octavian avea zece ani. Era într-o sîmbătă și le fugiseră doi mînji. Pe Avram nu-l putură scoate din cîrciumă, iar cînd nevastă-sa veni a cincea oară după el, îi dădu un singur pumn în piept. La trei zile Maria muri. Din clipa aceea, Avram n-a mai pus piciorul în cîrciumă pînă la moarte.

O vreme se îngriji să le dea pruncilor o meserie, apoi își găsi țiitoare, o moașă văduvă cu care-și mînca toți banii. Gavril ducea în spate atelierul. Era un flăcău uriaș, de-o putere nemaipomenită. Se spunea că nu se teme nici de zece oameni, iar la beție, cînd poruncea din senin să se golească toată cîrciuma, oamenii se sculau de la mese și se furișau afară, ca niște cîini cu coada între picioare. Cînd a început războiul cel mare, frații s-au împrăștiat care încotro : patru au pierit în Rusia, unul s-a prăpădit la Caporetto, altul s-a întors fără picioare și s-a spînzurat în grajd, al treilea a venit cu plămînii ciuruiți și a murit puțin timp după aceea. Prin 1924 s-a întors și Gavril : străbătuse jumătate din Europa și adusese de la Adrianopole un pur sînge arab, cu care a intrat în cafenea, ridicîndu-l în două picioare. Era plin de bani, tot franci de aur, care n-au ținut multă vreme. Zadarnic s-a rugat Octavian să-i dea și lui ceva ca să poată urma la Școala Normală. Gavril parcă-și pierduse mințile. Intr-o zi, i-a spus bătrînului că se însoară cu Bertha, fata unei croitorese nemțoaice, pripășită în orășel. Bătrînul nu i-a răspuns nici un cuvînt, s-a sculat, a luat tesla și l-a lovit între ochi. Șiroind de sînge, Gavril s-a dus. N-a vorbit cu tatăl său vreo șase ani. Se însurase cu nemțoaica și-și găsise o slujbă nenorocită : paracliser la biserica din deal. Trăgea clopotele, mătura altarul și în slujbele Paștilor trăgea cu un

tunuleţ de bronz. Oraşul l-a uitat, numai bătrînii se mirau, nerecunoscînd în acest om buhăit pe taurul de altădată. După ce Octavian s-a dus la şcoală şi a făcut patru ani de Normală, dumnezeu ştie cum, bătrînul Avram s-a mutat la Gavril. Pînă în clipa morţii însă, nu i-a spus nurorii nici o vorbă, ca unei umbre. Pe nepoţi, doi băieţi cam prostănaci şi o fată mare, bălaie şi cuminte, îi lovea mereu, pe furiş, cu răutate. Dar oricît l-au rugat cei doi feciori, Octavian şi Corniţa, care se însuraseră, să vie la ei, bătrînul clătina din cap şi le răspundea în doi peri :

— N-am vreme!

În '40, într-o iarnă, l-au găsit îngheţat în dosul casei. În acelaşi an Gavril s-a mutat în oraş, deoarece se bătuse cu protopopul Mihăluţă, în biserică. Îşi găsi o slujbă modestă, la o cooperativă, ca magazioner. Aici, se făceau afaceri monstre. Udau lîna şi sustrăgeau jumătate din ea, amestecau grîul cu neghină, vindeau tone de zahăr la negru. Toată conducerea cooperativei se îmbogăţi în doi ani. Gavril nu mai ştia ce să facă cu banii. Îşi cumpărase, rînd pe rînd, vreo opt automobile vechi şi le dăduse drumul pe piaţă, avea în oraş patru case puse pe numele soţiei şi ale copiilor ; în asociaţie cu domnul avocat Motzeanu, membru în consiliul cooperativei, cumpără o fermă la ţară ; avea treizeci şi opt de costume de haine ; pe băieţi îi scăpă de front, pe fată o mărită cu un profesor de liceu. În '43 trebuiau să livreze un tren cu zahăr în Germania. Profitînd de faptul că americanii bombardaseră un nod de cale ferată cu două ceasuri înainte ca trenul să treacă pe acolo, Gavril împreună cu Motzeanu făcură pierdută încărcătura pe care o depozitară în cîteva sate, la oameni de mare încredere. Deşi i se propusese să intre în consiliul cooperativei, Gavril refuză, spunînd că era mulţumit cu slujba lui. Era un om închis în sine ; nu rostea mai mult de zece cuvinte pe zi. Se răstea atît de cumplit la ţăranii care-şi vindeau produsele cooperativei, urla de zăngăneau geamurile, aşa că oamenii fugeau de acolo, leoarcă de sudoare, fericiţi că au scăpat nebătuţi. Cei doi fraţi îl admirau, recunoscîndu-i o autoritate indiscutabilă. Cu toate acestea, cînd îi propuse lui Octavian să intre în afaceri, alături de el, tatăl lui Andrei refuză.

— Tîmpit ai fost, tîmpit ai rămas, îl mustră, supărat, Gavril. Ai să mori în zdrenţe, calic.

Ana nu trecea pe la ei decît o dată pe an. Atunci, cumna-

tă-sa înşira în faţa ei tot conţinutul dulapurilor, o copleşea cu bogăţia lor. Ana se întorcea umilită şi spunea că n-are să se mai ducă niciodată pe la ei.

De aici începea cearta cu Octavian.

— Să nu-l vorbeşti de rău pe frate-meu, auzi? E un om minunat, minunat!

Gavril ţinea foarte mult la Andrei, dar nu ştia cum să arate asta. Îi dădea mereu bani şi, ca să nu se vadă cît e de stînjenit, deşi nu mai era nimeni de faţă, se răstea:

— Na! Să ai!

În copilărie, Andrei şi-l închipuise pe dumnezeu cam la fel cu unchiul Gavril, aspru, dar bun. Pe urmă, venind pe la ei, încerca aceeaşi nemulţumire ca acasă: preocupări mărunte, meschine, existentă inutilă...

N-avea răbdare să aştepte tramvaiul şi, deşi Gavril locuia departe, o luă pe jos. Soluţia îi venise ca de la sine: îl va ruga pe unchiul său să-l primească în serviciu, va cîştiga foarte mulţi bani şi pe urmă... situaţia asta nu poate dura mult. Nemţii vor pierde războiul, trebuie să-l piardă. Străbătu piaţa care foia de lume, dar cînd ajunse la capăt avu o clipă de ezitare. Drept spre el venea, surîzînd, părintele Potra. Nu-l mai putea ocoli, aşa că, încruntîndu-se, grăbi pasul ca să-i arate că n-are timp. Dar Potra se apropie, îi întinse mîna şi, privindu-l curios, îl întrebă:

— Părinţii tăi sînt foarte veseli acum, nu, dragule?

— Foarte! răspunse Andrei brutal.

Potra rîse încet, ca şi cum s-ar fi bucurat.

— La ei te-ai gîndit atunci cînd...

Andrei îşi scoase bărbia înainte, provocator:

— Nu fiţi atît de... încîntat. S-ar putea ca odată... să vă iasă pe nas.

Se ruşină de vulgaritatea acestor cuvinte şi se încruntă. Părintele rîdea.

— Te-a nenorocit orgoliul dumitale blestemat, Andrei. Ai făcut şi ai să faci foarte mult rău în jurul dumitale. Părinţii te-au educat greşit şi acum plătesc.

— Ştii ce? strigă Andrei şi voi să-l înjure. Se stăpîni însă. Bună ziua, adică mai creştineşte: lăudat fie... etc. etc.

— Să vii pe la mine! strigă Potra în urma lui.

„Dracu să te ia. Oare de acum înainte cît timp va trebui să

tot explic, să mă justific? „Ei“ vor să mă simt vinovat, să regret...“ Lovi furios o piatră cu piciorul.

Cînd ajunse la cooperativa „Prosperitatea“, curtea imensă era plină de căruțe, de țărani; caii mîncau paie uscate, copiii se jucau în pleavă. Din magazie se auzeau zbieretele unchiului său. Dar înainte de-a trece pe la el, trebuia să intre în casă, să susțină o jumătate de ceas o conversație amabilă.

Mătușă-sa, o femeie înaltă, grasă, veșnic jovială, îl primi veselă, își trecu brațele albe, puhave, pe după gîtul lui și-i spuse compătimitoare:

— Cît ești de slab... Rodica! A venit Andrei.

Îl împinse în camera mică, uluitor de încărcată cu tot felul de lucruri și-i puse în față o tavă cu fructe.

— Mănîncă, ești slăbit.

Rodica veni îndată. Purta o rochie de mătase înflorată și pantofi cu tocuri înalte. Mirosea a parfum fin. Se trînti lîngă el și începu să sporovăiască cu plăcere, rîzînd alintată. Îi povesti că e așa de bine să fii măritată și clipi din ochi, ca să-l facă să înțeleagă la ce anume se gîndește.

Andrei tăcea, cu dinții înfipți într-o pară verde.

— Tu, nici n-ai crede. Liuț pare moale, așa, cînd te uiți la el. Zău... Dar, tu, e așa de priceput... Sînt în culmea fericirii, tu. Căscă și se întinse, fără să-i pese că rochia îi dezvelește genunchii plini. Vrei să-ți povestesc? întrebă, umezindu-și buzele cu limba alburie.

— Tu știi că eu am fost eliminat din toate școlile din țară? o întrebă Andrei.

— Vai!

Rodica rămase cu gura căscată, apoi începu să plîngă, sincer îndurerată, și-l îmbrățișă.

— Vai, tu, cît e de groaznic! Ce-a zis tușa? Știe? Vrei să fugi de acasă? Vai... Își șterse lacrimile și lipindu-și buzele de urechea lui îl întrebă: De ce? Ai... vreo fată?

— Nu, nu, rîse Andrei, punînd para la loc. Am scris o lucrare. Nu le-a plăcut și... asta a fost tot. „Uite, ce interesant, — constată, — asta nu se poate povesti. E ca și cum ai vrea să justifici pentru ce ești pervers.“

— Nu minți! Ești un stricat, știu eu. Te-am văzut cu o fată. Da, tu... Era frumoasă. Eu m-am urîțit, dar nu-mi pasă. Liuț mă va iubi mereu, iar dacă mă înșeală, am să-l înșel și eu.

Nu mi-e greu să-mi găsesc pe cineva. Da ! spuse cu răutate. Am să-i plătesc dacă mă înşeală !

Andrei tăcu. Se simţea prost.

— Eu plec acum, Andi mic. Mă duc la liceu. Este acolo o profesoară şi... pa... Sînt geloasă, ce vrei ?

Rămas singur, Andrei îşi roti privirile prin odaie. Pe un perete atîrna fotografia de la nunta Rodicăi : ea radioasă, privind în jos, cu multă timiditate tulburată, aşa cum se cuvine ; el înalt, băţos, dar cu un aer foarte trist, ca de comandant. Profesor de liceu. S-a însurat să scape de mizerie.

Ieşi. Străbătu curtea şi intră în magazie. In faţa unui cîntar imens, unchiul său, cu mînecile cămăşii suflecate dezgolindu-i braţele roşii, ca opărite, făcea semne unui tînăr mort de groază. Semăna întrucîtva cu Octavian, dar era mult mai gras. Creştetul, ras cu briciul, strălucea. Îşi împingea înainte pîntecul imens, parcă ar fi voit să-l pună pe cîntar, să-l adauge la greutatea sacilor. Il văzu pe Andrei, dar nu zise nimic. Abia după ce acesta-l salută, mormăi :

— Servus. Ce-i ?

— Aş vrea... să... să stăm puţin de vorbă, bîigui Andrei.

— N-am vreme !

— Am să aştept puţin, dacă nu te superi...

— Treaba ta.

Se întoarse spre o ţărancă stafidită, care se chinuia să tîrască un sac.

— Ce te buluceşti, nană ? Ţi-i grabă, ha ? Te aşteaptă drăguţu' ?

— Mi-s pripită, Gavril baci, că iaca...

— Nu te întinde la vorbă ! Haide, haide ! Pune-l odată !

Mînui grăbit greutăţile şi strigă unui om chel, cu mînecuţe de lustrină, care scria într-un registru :

— 51,30 ! Haide, altu' !

Femeia făcu ochii mari, apoi, apucîndu-l de braţ, spuse cu teamă :

— Că nu-mi vine a credere, Gavril baci. L-am cîntărit la primărie. Ii sac mare... aşa-s toţi sacii noştri... O fost 60 şi...

— Du-te nană-n treabă-ţi ! se răsti Gavril Sabin. Nu mi-i face chior, năruşinată ce eşti ! Hai, du-te !

Un salahor, şiroind de sudoare, deşertase sacul într-o grămadă imensă de grîu.

— Na bonu' ! i-l întinse Gavril. Meri în cumpărativă. Ai

acolo de toate. Sare, ţucur şi izmene de mătasă ai, vezi, du-te cu dumnezeu.

Smiorcăind, femeia nu se îndura:

— Mă bate bărbatu', domnu' Gavril... Şi-aşa zice că-s ludă.

Gavril o luă de spate şi o împinse binişor afară, printre ceilalţi ţărani care-şi aşteptau rîndul.

— Îmi mîncă zilele, vorbi de unul singur, apoi luă un sac, îl deschise, îşi vîrî mîinile pînă la cot şi se făcu stacojiu. Începu să răcnească spre un flăcăiaş care stătea smirnă în faţa lui:

— Mă, a Dobrii, hoţi aţi fost, hoţi aţi rămas. Asta-i grîu, mă? V-aţi p... în el, ha, să tragă mai greu? Nu ne trebuieşte. Meri!

— Că o zis tăicuţa că...

— Categoria a cincea, dădu din mînă Gavril. Aşa, din milă. Îşi pierdu răbdarea: Meri! Da' meri odată, ori vrei să-ţi dau un picior undeva?

— M-a bate tăicuţa...

— Bate-l şi tu pe el.

Înecat în praful care se ridica din grîul vînturat de doi oameni, Andrei tuşea chinuit. Îi era ruşine de unchiul său şi se simţea stingherit. Pe furiş căută să vadă ce cred oamenii de purtarea asta, dar nu întîlni decît surîsuri de admiraţie.

— Asta-i om, spuse un funcţionar trecînd iute printre grămezile de cereale. Dacă n-ar fi el, s-ar duce dracului cooperativa.

Apoi Gavril fu cît pe ce să se bată cu un ţăran slab, care avea o mustaţă impunătoare. Se înjurară nestingheriţi; pînă la urmă, căzînd la înţelegere, se duseră în birtul cooperativei să bea o pălincă. Andrei se sculă şi el. Ocoli sfios grupul de ţărani care aşteptau tăcuţi, indiferenţi. Unul vorbea într-o doară:

— Aşa se fac banii, că ţăranu-i marhă...

În birtul amenajat alături de magazie, ca banii să nu se ducă prea departe, ţăranii se înghesuiau la mesele slinoase, cu ieguţele de săcărică în faţă. Era foarte cald şi muştele mişunau, parcă bete. Gavril stătea rezemat de tejghea şi-şi golea clondirul. Ţăranul mustăcios, aplecat spre el, îi spunea cu înfrigurare:

— No, apoi vorba-i vorbă, Gavril baci. Îţi spun, bată-mă dumnezeu dacă minţesc... Batoză nouă, de la Rusia. O sută de mii împăturăm, şi-i scoatem încă vara aiasta. Mînce-l vermii cei neadormiţi pe care spune vorbe slabe.

Cînd îl văzu pe Andrei, Gavril păru că-şi aduce aminte de ceva.

— Ie, vină încoaci, spuse poruncitor. Ce face mă-ta, tată-to, ha?

— Bine, unchiu Gavril. Sănătoşi.

— Bea un licher. Petre, o vişină! Asta-i nepotu-meu. Primu'!

— Aha, făcu ţăranul. Să vă dea dumnezeu sănătate.

Andrei strîngea paharul în mîna asudată.

— Bea-l, că-ţi mai dau.

— Unchiule Gavril... eu am venit să te rog, dacă s-ar putea...

— Baci Gavril! strigă cineva de afară. Hai că o vinit domnu' Flondor!

— Aş vrea să te rog...

— Bine, bine...

Gavril se scotoci în buzunar, scoase o hîrtie de două mii şi i-o întinse.

— Na! zise. Ţi-am dat ceva.

Îl lăsă pe Andrei prostit şi ieşi repede.

— Pita lui dumnezeu, zise ţăranul. Ii bun ca on ministru.

Andrei îşi dădu seama că rămăsese cu banii în mînă şi-i vîrî în buzunar, ruşinat. „De două ori la rînd aceeaşi întîmplare, îşi spuse. Poate că asta are o semnificaţie.“ Se gîndi cu încăpăţînare că trebuie să intre funcţionar aici. Dacă unchiul său nu vrea să-l asculte, va vorbi cu directorul. Era doar un prieten din copilărie al tatălui său. Urcă apăsat treptele direcţiei. „Prosperitate“... În coridorul îngust, acoperit cu tot felul de afişe: „Sst! Duşmanul ascultă!“, „Pune bani albi pentru zile negre“, „Beţia este mama nenorocirilor“ aşteptau o mulţime de oameni. Făcîndu-şi loc cu coatele, Andrei intră într-un birou, de unde se auzea ţăcănitul unei maşini de scris.

— Domnul director e aici? întrebă el, silindu-se să-şi ia un aer preocupat.

— Nu, răspunse un funcţionar mărunt, cu nasul lucind de sudoare. E domnul doptor Moţanu, conzilierul. Pe cine să anunţ?

— Din partea lui Gavril baci, spuse Andrei repede, ca să n-aibă timp să dea înapoi.

Peste cîteva momente funcţionarul îl pofti înăuntru. La un birou simplu, plin cu dosare, şedea un domn îndesat, foarte

elegant. Avea părul cenuşiu, zburlit ca o coamă, şi o mustaţă mare, cănită, îi acoperea buzele. Preocupat, îi făcu semn să se aşeze, semnă cîteva chitanţe, apoi se întoarse şi-l întrebă aproape răstit :

— Ce vrea Gavril ? A venit Flondor ?

— Nu ştiu, şopti Andrei. Stătea ca pe spini. Eu sînt nepotul dumnealui, bîigui.

— Ce pofteşti ?

— Am venit să vă rog... adică unchiul meu vă roagă să... mă angajaţi aici.

Motzeanu îl privi curios, ridicîndu-şi sprîncenele ţepoase.

— Tinere, — spuse cu reproş, — te-a trimis unchiul dumitale ?

— Da, minţi Andrei, roşind.

— Cum te cheamă, băiete ?

— Andrei Sabin...

— A... da... da... Motzeanu se scărpină pe frunte, şi în sfîrşit îşi aduse aminte de ceva : Andrei Sabin ai spus ? Nu eşti prieten cumva cu Lucian Varga ?

— Ba da, se repezi Andrei.

Motzeanu se ridică în picioare, demn.

— Adică, tinere, dumneata eşti acela despre care-mi spunea domnul Varga că ai fost eliminat din liceu...

Andrei păli. Cum ? Şi aici ?

— Da, făcu penibil, dar cred că... n-are nici o legătură...

— Ţi-ai distrus cariera, tinere, viitorul... Ai zdrobit inima părinţilor dumitale. Cum ai putut face aşa ceva ? Pe vremea mea, asemenea manifestări ar fi atras o pedeapsă mult mai gravă. Noi, noi am avut alte preocupări. Luptam, tinere, pentru afirmarea idealului naţional, împotriva bestiilor maghiare, sufeream în închisori.

Andrei împinse scaunul cu piciorul. Oftă.

Motzeanu, crezînd că l-a impresionat, făcu un pas spre el.

— Vezi, tinere...

— Bună ziua, zise încet Andrei.

Se întoarse şi ieşi. Abia în stradă băgă de seamă că sudoarea îi muiase cămaşa. Oraşul era cotropit de o lumină scormonitoare, nesăţioasă. O clipă dori înfrigurat prezenţa lui Lucian : o discuţie ca altădată, despre cărţi, despre tablouri, sau să asculte muzică, cu ochi strălucitori de emoţie, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu se putea, n-avea ce căuta „acolo".

Nici la Sonia nu putea merge ; în tot ce trăia el acum, dureros, ca pe-o boală, ea nu-i putea fi de ajutor. I-ar fi cerut, cel mult să se justifice, l-ar fi ascultat, ar fi încercat să-l îmbărbăteze copilăreşte, şi el n-avea putere să accepte asta.

În lipsa lui, mamă-sa plînsese : avea ochii roşii şi îl privi fără acea strălucire caldă, înţelegătoare, de azi dimineaţă. „Suferă din pricina mea şi asta ne îndepărtează. Suferă singură, fiindcă nu înţelege. Nu poate înţelege".

Ea puse masa şi Andrei mîncă repede, cu vinovăţie. Octavian veni pe la cinci, uşor ameţit, cufundat într-o morocănoasă tăcere. Nu răspunse la niciuna din întrebările Anei, care încerca cu evidentă stîngăcie să-i abată gîndurile în altă parte. Din cameră, Andrei îl auzi răstindu-se : „Lasă-mă în pace, dracului !" Pe urmă, bătrînul veni să se culce pe divanul vechi, de piele. Se dezbrăcă meticulos, îşi puse pantalonii pe dungă, fără să arunce nici o privire spre Andrei. Se întinse cu faţa în sus şi, încrucişîndu-şi mîinile pe piept, închise ochii. Andrei nu se putu opri să nu gîndească că tatăl său joacă teatru. Cu o tresărire ciudată simţi că nu-i mai pasă de nimic, de atmosfera asta greoaie ce domnea în casă şi care va ţine săptămîni de-a rîndul. Tatăl său era în stare să nu-i mai vorbească multă vreme, să-l izoleze cu încăpăţînare. Cunoştea toate astea. Pe urmă mamei îi va fi milă de el, îi va vorbi pe furiş, căutînd să-i dea de înţeles că ea l-a iertat şi e alături de el ; toate astea cu mici aere de complicitate, ca şi cum ar fi fost nevoită să-şi tăinuiască sentimentele. „Sîntem ca nişte umbre, se gîndi. Dacă am putea găsi un limbaj comun... Dacă nu ne-ar îneca... Ce ? Poate viaţa asta".

I se părea că e scufundat în fundul unei grote unde, după ce ţi-ai obosit plămînii, încercînd să respiri aerul rarefiat, te cuprinde un fel de nepăsătoare ameţeală.

Octavian adormise şi sforăia uşor. Totdeauna cînd avea vreo grijă, Andrei încerca să scape de ea într-un mod propriu : îşi închipuia o insulă unde a naufragiat el, împreună cu toţi cunoscuţii lui, fete, băieţi... Incepeau să trăiască de la început o viaţă nouă, se închegau altfel de relaţii. Dar acum, în faţa ochilor lui închişi nu apărea nici o imagine şi sforţarea de a evada îl nelinişti. Ar fi vrut ca timpul să se oprească...

În bucătărie venise cineva ; da, era nevasta lui Iurcovici şi-i

ajuta mamei să spele vase. Desigur, iar vrea să ceară ceva şi nu îndrăzneşte. Mamă-sa vorbea despre el :

— Ştii, Florico, e cel mai bun din liceu. Din tot liceul... Profesorii rămîn încremeniţi cînd răspunde el...

— Da... doamnă Ana...

— Şi acuma a scris o lucrare minunată... Ştii cum e lumea asta... Plină de invidioşi, de oameni răi...

— Da, cum să nu, doamnă Ana. Şi bietul Ludovic tot aşa spune... Oricît umblă după lucru...

— Şi acuma s-au legat de lucrarea asta a lui. Le pare rău că i-a luat-o înainte băiatului prefectului.

— Aşa-s domnii ăştia, doamnă Ana. Numai ei ar vrea să...

— Dar tatăl său n-o să se lase. Are să-i scrie şi Mareşalului dacă trebuie. Au să-l reprimească în liceu...

— Cum, doamnă Ana, l-au dat afară pe domnişoru' ?

Ana începu să plîngă.

Cu pumnii strînşi, Andrei se zvîrcoli pe canapea. Era groaznic. Aici, lucrurile îşi pierdeau contururile, deveneau informe, de neînţeles şi de nestăpînit. „Ei n-au să mă poată înţelege niciodată, aşa cum nu înţeleg nimic, nici ceea ce intră în cercul lor de preocupări... Nu-şi înţeleg propria lor viaţă".

Încercă să şi-l închipuie pe tatăl său tînăr, plin de avînturi, căutînd ceva, dar nu izbuti.

— Doamnă Ana, mi-i aşa de ruşine... Dacă vi-a rămas ceva de la prînz... Pentru copii... Nenorocitul, bată-l dumnezeu să-l bată ! Nici azi n-a găsit de lucru. Oh... Mai bine mă duceam după unul care m-a cerut cînd eram fată. Acuma are prăvălie la Lipova... Mulţumesc, sărut mîna...

— Stai să-ţi arăt ceva... I-am cumpărat lui Andrei o pereche de sandale. Am să i le dau, după ce-i trece supărarea lui Octavian.

— Vai, cît îs de frumoase ! Vai, ce minunate ! Pielea-i fină...

Aproape îngrozit, Andrei îşi astupă urechile.

„Doamne, cît e de meschină, de înjositoare lumea noastră..."

Dar în zilele care urmară, tăcerea părinţilor deveni de nesuportat. La masă, deşi fiecare îmbucătură îi făcea rău, se silea să mănînce mult. O singură dată spuse : „Nu pot", şi atunci tatăl său îşi ridică din farfurie privirile. Părea că-l întreabă : „Ce ! Tot tu faci pe supăratul ? Îndrăzneşti ?"

Stătea tot timpul în jurul casei, să fie la îndemînă, dacă mamă-sa ar fi avut nevoie de ceva. Dar ea nu-i cerea nimic. Intr-o dimineață îi spuse:

— Schimbă-ți cămașa, nu vezi că-i neagră? Am s-o spăl.

— Mai poate merge... Lucrezi destul și așa...

— Și de cînd te interesează asta, Andrei?

Atunci el crezu că are să înceapă să strige, dar se stăpîni. Luă cămașa curată, se îmbrăcă. Trebuia să plece undeva, oriunde, numai să iasă de aici. Căutîndu-și o carte, dădu peste hîrtiile lui și, mașinal, răsfoi paginile jurnalului. Frazele i se părură străine, scrise de altcineva. Citi la întîmplare:

„Luc. m-a întrebat:

— Și ce-i rămîne omului, dacă-l ucide pe dumnezeu?

Nu i-am răspuns atunci. M-am gîndit multă vreme și acum știu: Își rămîne el însuși, îndrăzneț și liber. Am să i-o spun mîine.

În altă parte:

E o seară atît de liniștită, măreață. Sînt fericit. Simt că o să pot face ceva în viață. N-am să mă vînd niciodată, n-am să mă înclin în fața nimănui. Un om autentic n-are dreptul să facă asta. Azi am ascultat la L. Simfonia a V-a. Am rămas multă vreme tăcuți, cutremurați. Să fii liber ca Beethoven, liber de orice înjosire meschină, mai om decît toți oamenii la un loc!

Mai departe:

Ipocrizia mă scîrbește mai mult decît orice. E un chin pentru mine să vorbesc la ora de religie despre dumnezeul unic în trei ipostaze, fără să strig că eu nu cred în toate astea!

N u p o t c r e d e d e c î t c e e a c e î n ț e l e g! *Și nici nu vreau să cred altceva! Sînt un ateu. L. se întreabă dacă asta nu-l înjosește pe om; eu cred că, dimpotrivă, îl eliberează. Numai slăbănogii simt nevoia să creadă, să se știe sprijiniți de ceva mai presus de fire. Omul adevărat înfruntă, chiar singur, orice...“*

„O, sfîntă naivitate!“ rîse amărît Andrei. Deși paginile acestea erau cheia lui, le privea acum cu un fel de milă și enervare. Le luă totuși cu el. Voia să meargă undeva, afară din oraș, pe malul Mureșului, să fie singur. Mamă-sa nu-l întrebă nimic.

Străbătu aproape fugind orașul și pe la prînz era departe, în cîmp. De aici orașul părea o îngrămădeală de broaște țestoase, cu carapacele strălucind în soare. În fața lui se întindea

pusta potopită de lumină, lanuri de grîu încă necopt, un drumeag prăfuit şi îngust. O linişte zumzăitoare, însufleţită. Dinspre stînga se auzea clipocitul Mureşului; printre trunchiurile sălciilor lucea în răstimpuri un ochi de apă, împroşcat de lumină. Intr-un tîrziu, Andrei se opri. Descoperise un fel de insulă cu o plajă mică; nisipul avea culoarea aurie a cojii de pîine. Mureşul se despărţise în două şi contrastul între firişorul neliniştit care spumega într-o parte şi domoala alunecare a apelor masive, de cealaltă, era atît de vizibil, încît păreau două rîuri. Andrei se dezbrăcă şi se întinse pe nisip. Îndată îl cuprinse o toropeală binefăcătoare. Soarele îi mîngîia buzele, pleoapele... Mirosea a soare, a ierburi putrede, a apă.

Mai tîrziu, Andrei începu să înoate: se lăsa dus, purtat de valurile moi, dezmorţite. Din cînd în cînd, ca un şarpe, un curent rece i se învăluia în jurul picioarelor, înfiorîndu-l. Acum ar fi simplu să te laşi, să nu mai dai din mîini, să te scufunzi încet, încet...

Cu ochii mereu deschişi, Andrei se lăsă la fund. Cînd apa se închise deasupra lui, prin pînza străvezie văzu globul rece, acum depărtat, al soarelui. Urechile începuseră să-i vîjîie. Cu o lovitură de picior reveni la suprafaţă şi respiră cu nesaţ, lacom. „Nu-s pentru mine experienţele astea“, se gîndi. Ieşi pe plajă şi se tăvăli în nisipul fierbinte.

Linişte...

La amiază, umbrele se scufundară în pămînt, ca să se nască îndată, întoarse; culoarea apei se închise, devenind mai tainică; răchitişul foşnea. Un nor alb, ca un pumn strîns, se destrămă. Departe, cîţiva oameni mergeau alene pe un drumeag, ridicînd norişori de praf. Un peşte plescăi pe oglinda apei, spărgînd-o.

Toate erau departe de Andrei şi parcă nu-l puteau ajunge. Era trist, dar o linişte ciudată îl stăpînea, ca şi cum n-ar fi nădăjduit niciodată, nimic. Işi aprinse o ţigară şi, întins pe spate, urmări clăbucii lăptoşi de fum. „Poate eram prea copil ca să ştiu ce înseamnă singurătatea... Mi-a fost totdeauna teamă de asta, prosteşte, copilăreşte...“

CAPITOLUL V

Prima lui amintire era un ochi mare de sticlă, mare cît un cap de om, în vitrina oculistului Steiner. De cîte ori mamă-sa îl lua la plimbare, făcea ce făcea şi se oprea în faţa magazinului, uimit şi încîntat.

— Mamă, cumpără...

Cînd cunoscuţii care veneau în vizită îl întrebau ce-ar dori să-i aducă, răspundea fără ezitare:

— Ochiul cel mare de la Steiner.

Exasperată, mama sa intră odată în magazin şi întrebă dacă e de vînzare ochiul acela, din pricina căruia nu mai avea o clipă de linişte. Steiner răspunse că nu. Atunci Andrei se înroşi tot şi strigă în gura mare:

— Sînteţi nişte mincinoşi cu toţii!

Mamă-sa îi cîrpi o palmă şi îl trase afară din prăvălie. Se desprimăvăra şi zăpada topită era murdară şi cafenie. Profitînd de o clipă de neatenţie, Andrei se prefăcu că alunecă şi se întinse pe trotuar, murdărindu-şi blăniţa albă.

— Eşti un copil groaznic şi mama are să moară...

— Nu-i nimic, răspunse el răzbunător.

Curînd începu să-şi dorească alte lucruri: un pitic care să facă tot ce-i va porunci el, soldaţi de plumb însufleţiţi, o vioară care să cînte singură, o cască de pompier. Mamă-sa, scoasă din fire de sîcîielile lui, spunea că asemenea lucruri nu există, dar seara Octavian îi promitea că el are să caute şi o să i le aducă. Era un copil rău. Cînd mergea în vizită, cu toate dăscălelile mamei sale, era imposibil să nu facă vreo şotie. Odată spusese nevestei directorului de la C.F.R., care-i oferea o mandarină descojită:

— Nu-mi trebuie din mîna ta de strigoaie... (Doamna avea unghiile sîngerii).

Acasă, Ana îl bătu bine, în timp ce Octavian rîdea. Nu-l putură duce la grădiniţă, pentru că în prima şi ultima zi cît stătu acolo, sparse capul unei fetiţe.

— Nu-i nimic, clătină Ana din cap. Am să te dau la şcoala de corecţie.

— Dă-mă. Tot tu ai să plîngi.

În fiecare vară mergeau la ţară, la mătuşa Emilia, care era învăţătoare. Aici Andrei, urmat docil de Dan, dădea frîu liber tuturor nebuniilor, furau albia de pîine a bunicii şi, prefăcînd-o în barcă, se răsturnau cu ea în nămolul răstocii, puneau foc jirezii de paie din ogradă, spărgeau geamurile claselor sau răscoleau tot grîul din pod, îngropîndu-se pînă la gît în grăunţele aurii, aşa că atunci cînd se termina concediul lui Octavian, toată lumea răsufla uşurată că scapă de Andrei.

Ca să-l mai potolească într-un fel, mamă-sa îl învăţă să citească la şase ani şi Andrei prinse gustul cărţilor, dar asta-l făcu şi mai neastîmpărat.

— Numai şcoala are să te potolească, îl ameninţa Ana.

Îi povesti atîtea grozăvii despre învăţătorii care te bat cu

rigla peste degete, te țin încuiat în clasele pustii pînă noaptea, încît în prima dimineață de școală, Andrei era alb ca varul și tremura, dar se silea să nu arate asta. Privi lung în urma părinților lui, abia stăpînindu-și lacrimile. Mulțimea de copii necunoscuți îl intimidă, așa că atunci cînd unul dintr-a II-a îl luă la bătaie, Andrei înghiți supus „piersicile" pe care băiatul i le făcea în creștet. Se întoarse acasă, sărind într-un picior și fluierînd, ca să nu arate umilința încercată. Doar mama îi spunea : „Tu n-ai să fii în stare să stai nici o zi măcar la școală".

Învățătorul, domnul Cosma Gavriș, era un om gras, cu o voce înfricoșătoare și se scobea tot timpul în nas. În primele zile îi puse pe copii să facă pe tăblițe rotocoale și linii oblice, ceasuri întregi, iar el dormea liniștit, sforăind ca un motan. Plictisit, Andrei începu să-și scrie pe tăbliță numele, strada, orașul. Văzînd asta, domnul Cosma fu încîntat. Îl numi șef de clasă și-l lăsă singur, înmînîndu-i și nuiaua, iar el venea doar cu cinci minute înainte de pauză, să vadă cum „au proșpițiat" elevii în scrierea cîrligelor, roatelor și șerpilor.

Andrei ar fi fost fericit dacă părinții lui nu s-ar fi certat din cînd în cînd. N-o făceau în fața lui, dar el simțea că s-a petrecut ceva grav din tăcerea încordată care domnea în casă, zile întregi. Se ruga lui dumnezeu să-l îmbolnăvească și părinții să se împace la patul lui, așa cum se mai întîmplase.

La sfîrșitul anului căpăta premiul I și se grăbea să arunce cununa de lauri îndată ce ieșea pe poarta școlii. Era prieten cu toți băieții din cartierul de lîngă gară unde locuia ; aceștia îi recunoșteau fără discuție șefia, fiindcă putea inventa la nesfîrșit tot felul de jocuri, dar uneori se plictisea de ei. Atunci lua o carte și se ascundea în fundul curții, între niște mărăcinișuri și gunoaie. Se culca pe burtă și privea pămîntul foarte de aproape. De la o vreme i se părea că și el s-a micșorat, a devenit o gîză, iar crăpăturile pămîntului sînt prăpăstii. Alteori venea pe la ei prin casă un coleg de birou al tatei, Constantinescu, un tînăr negricios, cu părul des, mereu vîlvoi. Îl ridica pe Andrei în brațe, îl săruta :

— Ei, tu pui de romînaș verde, ce stîncă de voinic are să iasă din tine !

Îi dădu o insignă cu un fel de cruce încîrligată.

— Măi Mihăiță, tu ai s-o pați, zău dacă nu, spunea blajin Octavian.

— Nu-i nimic... Dar nu pier înainte de a stîrpi cel puțin

zece lifte jidoveşti. Jidanii ne mănîncă naţiunea. Îl lăsă pe Andrei să se joace cu pistolul lui, apoi se întoarse sever spre Sabin : Îţi spun un lucru, Tavi, că mi-eşti prieten. Cine nu e cu noi, e împotriva noastră ! Iar în ceasul despicării catapetesmelor, prietenia va înceta să atîrne în balanţa intereselor neamului.

După ce Constantinescu plecă, Octavian luă insigna de la Andrei şi o aruncă în closet.

— Băieţi de treabă, dar periculoşi. Nu-i bine să te pui rău cu ei.

În anul acela Andrei află multe lucruri. Vară-sa, Rodica, venind în vizită la ei, îi spuse într-o seară, în şoaptă, cum se fac oamenii, şi scoţînd din fundul geamantanului o carte de Lascarov Moldoveanu îi citi cu răsuflarea tăiată : „...strîngea între pulpele grăsulii carnea care-i făcea plăcere“. Descoperirea aceasta îl îndureră nespus pe Andrei. Însemna că şi mama... Nu, asta nu se putea. Dar Rodica rîse de el şi, scoţînd o altă carte, îi arătă poze de bărbaţi şi femei fără haine.

— Noi nu putem încă, fiindcă sîntem prea mici...

Încercă să vorbească despre lucrurile acestea cu prietenii lui, dar nici ei nu ştiau mai mult decît el. Atunci o întrebă pe servitoarea lor, Suzana, o fată de şaisprezece ani, pe care mamă-sa o scosese de la orfelinat.

Suzana avea buzele groase şi nasul butucănos. Abia după ce se împrieteni cu ea, Andrei îndrăzni s-o întrebe deschis ceea ce îl frămînta. La început ea se arătă indignată : „Ce-ar zice doamna dacă ar şti că eu îţi spun aşa ceva ?“ Andrei o rugă, se umili în faţa ei şi abia după aceea află că Rodica avea dreptate. Chinuit de o ruşinoasă curiozitate, îi ceru Suzanei să-şi ridice rochia, ca să vadă cum e făcută o femeie, dar ea, rîzînd, îl împinse afară din bucătărie. Atunci începu să şterpelească bani din dulap şi să-i dea servitoarei, care era o amatoare pasionată de cinematograf, de unde se întorcea cu ochii roşii ca sîngele de atîta plîns. În sfîrşit, într-o zi cînd erau împreună în cămara de lemne, Suzana îi spuse :

— Închide ochii şi să nu-i deschizi decît cînd oi zice eu... Acuma !

Andrei privi o clipă, apoi se întoarse şi o luă la fugă.

Cîteva zile nu îndrăzni să dea ochii cu ea, dar pe urmă băgă de seamă că Suzana se purta ca şi cum nimic nu se întîmplase. Se împrieteniră. Andrei îi povestea subiectele romanelor

pe care le citea și era nespus de încîntat văzînd-o că plînge în momentele dramatice pe care le inventa. La școală era privit ca un fel de minune fiindcă, la o compoziție liberă despre cruciați, pomenise de Godeffroy de Bouillon și de Richard Inimă de Leu, nume aflate din cărțile de istorie ale Rodicăi, care era cu trei ani mai mare decît el.

— Godefroi dă Buion, Rihard... Măi Sabin, tu o să ajungi ca domnul Neculae Iorga, rostise rar și emoționat domnul Cosma Gavriș. Îl chemase în fața clasei și spusese: Uitați-vă la el, vitelor! Ca el să vă siliți să ajungeți!

Pe Andrei îl copleșise o rușine groaznică; toată ziua se simți vinovat față de ceilalți copii.

În ultimul an de școală primară nu mai învăță nimic. Se înhăitase cu doi băieți mai mari, liceeni, care-l învățară să fumeze și apoi să mănînce ceapă și usturoi, ca să nu fie mirosit.

În vara aceea plecară la țară, ca Dan și Andrei să învețe împreună pentru liceu. Unchiul George îi medita, și cu această ocazie se observă că blîndul Dan era mult mai bine pregătit. Andrei habar n-avea de matematică, la istorie cunoștea unele lucruri ca pentru liceu, iar de unele n-auzise; la romînă știa perfect, în afară de gramatică, dar scria corect datorită lecturilor. De cîteva ori unchiul George îl zeflemisi, scoțîndu-i la iveală ignoranța și Andrei, furios, jură că are să le arate el la liceu ce poate. În timp ce Dan făcea probleme, el rătăcea pe cîmp cu fratele mamei, unchiul Palli, care era „în refacere". Fusese dat afară din fabrica unde lucra, își vînduse toate hainele și lucrurile, așa că acum era liber. Pescuiră în Teuz crapi și somni, se duseră la vînătoare cu Ipu, ciosul satului, mîndru de pușca lui uriașă, cu cremene, care trăsnea ca un tun. Făcură tot felul de nebunii.

Deși unchiul Palli era „fiul risipitor" al familiei, Andrei ținea la el mai mult decît la oricine.

— Se potrivesc de parcă ar fi frați, spunea bunica, și din pricina acestui atașament față de fiul ei cel mai mic și cel mai nefericit, începu să-l iubească pe Andrei, la care nu ținuse prea mult înainte de asta: era obraznic, încrezut și nu-și îngrijea hainele.

La examenul de admitere Andrei luă media 9,33 (greșise la matematică), iar Dan 10. Tușa Emilia primi rezultatul acesta cu o satisfacție pe care nu încercă s-o ascundă și asta-l duru mult pe Andrei. Ca în primele zile de școală primară, se simțea

stingher aici, între atîţia străini; nimerise într-o clasă unde în afară de Dan n-avea nici un cunoscut. Din prima zi începu să strălucească un băiat de general, Micky Belega, înalt, robust şi foarte frumos. Trata pe toată lumea de sus; în pauză bătu un băieţaş, în timpul orei de religie, cînd părintele Crăioc (despre care se aflase îndată că e poreclit „Ţapul") vorbea despre Catehism, întinse un şervet pe bancă, scoase din geantă pîine cu unt şi şuncă şi începu să mănînce tacticos.

— Măi zdreanţă, ce faci? Care ţi-i numele?

— Belega Mihai.

— Ficioru' lu dom' gheneral?

— Da...

— Apoi, puiul meu, nu se mîncă în clasă... Aşteaptă să clopoţească...

Ora următoare fu aşteptată cu groază. Vor face cunoştinţă cu domnul Drăgan, profesorul de franceză, spaima liceului. O tăcere încremenită primi intrarea profesorului înalt, spătos, cu fălci puternice şi gură subţire ca o lamă. După ce strigă catalogul, îl puse pe un elev luat la întîmplare să citească prima lecţie: „Bonjour madame, bonjour mademoiselle, bonjour monsieur". Elevul citi aşa cum se scria şi domnul Drăgan îl luă la bătaie. Îi teroriză o oră întreagă, astfel că atunci cînd sună, toţi erau leoarcă de sudoare. Andrei se grăbi spre casă, fără să-l mai aştepte pe Dan. Voia să povestească totul, să se sfătuiască cu mamă-sa, s-o roage să le ia un profesor particular de franceză, ca să nu se facă de rîs. Dar înainte de a da buzna pe uşă, auzi plînsetele Suzanei şi vocea slabă, înduioşată a mamei sale:

— Dragă... dragă... Cum ai putut tu face aşa ceva? Tocmai în casă...! Vai, Suzana, Suzana, noi te-am considerat ca pe-o nepoată de-a noastră...

— Iertaţi-mă, doamnă...

— Ştii cum e domnul. Nici nu vrea să audă... Nu l-am văzut niciodată atît de furios.

Cu inima strînsă, Andrei se lipi de uşă. Din cele ce se spuneau înăuntru, înţelese într-un tîrziu ce se întîmplase. De dimineaţă, mama plecase la doctor. Tatăl său, întorcîndu-se pe neaşteptate de la birou, ca să ia nişte acte pe care le uitase acasă, o găsi pe Suzana în patul lor, din dormitor, cu un ofiţer. Îl dăduse afară, dar în mod politicos. Era totuşi un ofiţer romîn. Suzanei îi spusese să n-o mai vadă la întoarcere, fiindcă are să-i rupă şira spinării.

— Mi-a promis că mă ia, doamnă... Şi Tony e băiat de caracter, doamnă, şi e frumos...

— Să dea dumnezeu, spuse Ana. Uite, dragă, leafa pe-o lună. Îmi pare rău.

Andrei fugi în curte şi se trînti pe banca de lîngă pivniţă.

Ceea ce se întîmplase i se părea ruşinos şi josnic. În ultima vreme stătuse ceasuri întregi de vorbă cu Suzana. Ea îi povestise viaţa ei : cum mamă-sa, pe care n-o cunoscuse, o pusese pe treptele orfelinatului dominicanilor, cum crescuse între zidurile cenuşii, unde se mişcau fără zgomot fetele tăcute, îmbrăcate în şorţuri pepit. La paisprezece ani o batjocorise intendentul, un popă gras şi chel, care-i dăduse după aceea o sută de lei, să-şi cumpere ciorapi negri de mătase şi jartiere. Singurul vis al Suzanei era un băiat frumos şi bogat, care să se îndrăgostească de ea, s-o răpească, iar la urmă familia, cucerită de frumuseţea ei, s-o primească cu dragoste. Deşi lui Andrei asta i se părea vrednic de luat în rîs, n-o putu contrazice ; ochii fetei străluceau plini de lacrimi şi faţa ei roşie părea înfrumuseţată. Ceea ce-l durea acum, era faptul că ea îl înşelase, nu-i spusese nimic. El ar fi ajutat-o, ar fi făcut economii ca ea să-şi poată cumpăra rochii. Şi parcă era mai mult decît atît, dar nu-şi dădea seama ce anume. Nu-i nimic, dacă s-a purtat aşa, are să se ascundă, să nu-şi ia rămas bun. Dar tocmai atunci mamă-sa ieşi în uşă, îl văzu şi-i spuse :

— Vino, Andrei, la masă şi spune adio Suzanei. Pleacă de la noi.

— De ce ? întrebă el cu un nod în gîtlej.

— O cheamă... un unchi al ei... Un frate al mamei sale.

Cînd o văzu pe Suzana cu faţa udă de lacrimi, supărarea lui Andrei se risipi. Îi întinse mîna :

— Îţi urez... să fii fericită, spuse, silindu-se să nu-i tremure vocea.

Înainte ca el să fi putut face o mişcare, fata îl sărută pe frunte şi fugi, tropăind din tocurile înalte ale unor pantofi vechi.

Roşu ca jarul, Andrei rămase încurcat.

— Du-te de te spală pe mîini, îi spuse mamă-sa. Şi pe frunte, Andrei.

Din ziua aceea nu se mai vorbi în casa lor despre ea, de parcă ar fi murit. Nu-şi luară altă servitoare. Tata avea salariul mic şi viaţa se scumpea.

Primii doi ani de liceu se scurseră pe nesimţite: cursuri, sport, lecţii făcute conştiincios, lecturi. Andrei trecu destul de repede prin perioada de schimbare: glasul care se frîngea caraghios, mîinile şi picioarele crescute peste măsură nu-l tulburară multă vreme. Deveni ceva mai tăcut, destul de bănuitor şi începu să privească oamenii cu alţi ochi. Îşi pierdea deseori cumpătul şi-l apucau accese de furie. Taică-său îl bătu pentru prima oară în viaţă în ziua cînd Andrei îi strigă: „Dă-mi pace! Nu vezi că mă plictiseşti?"

Se simţea neînţeles şi plănuia să fugă de-acasă, dar îşi dădea curînd seama că toate astea-s nişte prostii. Era nestăpînit în tot ceea ce făcea. Dacă-l interesa o carte, n-o lăsa din mînă pînă ce n-o isprăvea; abia atunci, buimăcit, cu groaznice dureri de cap, se uita în jur mirat, ca şi cum s-ar fi trezit din somn; la fotbal alerga ca un nebun ceasuri întregi şi se întorcea acasă clătinîndu-se pe picioare, sleit; din bucatele care-i plăceau mînca pînă ce i se făcea rău.

Mamă-sa se necăjea des din pricina lui:

— Doamne, Andrei, tu nu cunoşti nici o măsură. Ce-o să faci în viaţă?

Într-o seară, Andrei şi Dan erau singuri acasă. Cineva bătu puternic în geam. Cînd deschise uşa, se năpusti înăuntru un individ înalt, cu părul vîlvoi.

— Unde-i taică-tău?

— Nu-i acasă...

— Nu mă mai cunoşti, puştiule? Eu sînt Constantinescu... Nenea Mihăiţă... Am să-l aştept.

Se aşeză pe canapea şi-şi cuprinse capul în palme. Stînjeniţi, Andrei şi Dan îşi adunară caietele. Tăcerea se prelungi supărătoare. Andrei nu izbutea să-şi aducă aminte cine era domnul acesta.

— Sînteţi la liceu?

— Da.

— Şi ce învăţaţi voi acolo?

„Ce întrebare neroadă", îşi spuse Andrei.

— Vă învaţă că nu mai e de trăit în ţara asta din pricina străinilor? Că vor veni vremurile sîngelui şi ale răzbunării? Le aşteptăm senin, cum zice cîntecul, cu fruntea ca un iezer carpatin. Ei, flăcăiandrilor, ştiţi cîntecul ăsta? Ia luaţi o foaie de hîrtie, să vi-l dictez.

Cînd sosiră părinţii lui Andrei, Constantinescu le spuse răstit :

— Dorm la voi. Mă caută zbirii !

Ii aşternură pe divan. Toată noaptea Octavian nu închise ochii. Andrei îi asculta umbletul neliniştit. „Numai atît ar trebui, să dea poliţia peste el, aici", se gîndea Octavian. Dimineaţă cînd Andrei se trezi, Constantinescu plecase. Cîteva zile la rînd tatăl său fu posomorît, îngrijorat. Pe urmă auziră la radio de asasinarea lui Armand Călinescu. Constantinescu era printre cei şase care-l împuşcaseră şi fu executat în aceeaşi zi, iar cadavrul său expus într-o piaţă din Bucureşti. La liceu fură eliminaţi cîţiva elevi din clasele superioare, care organizaseră un cuib. Siguranţa îi arestă chiar la ieşire şi-i îngrămădi într-o maşină, în jurul căreia se strînseră toţi elevii, cu sufletul la gură.

In toamna lui '40 veni cedarea Ardealului. Vestea căzu ca un trăsnet, cu toate că se vorbea despre asta de cîteva săptămîni. Lumea povestea că delegaţiei romîne nu i s-a oferit măcar scaun. Nimeni nu voia să creadă. Oamenii se adunară pe străzi, muţi, înmărmuriţi. Se zvoni că trebuie să sosească Iuliu Maniu, care va ţine un discurs. Soldaţilor li se striga : „La Budapesta ! Să mai punem o dată opincuţa romînească pe parlamentul grofilor !"

La auzirea ştirii, tatăl său izbucni în hohote de plîns :

— Asta nu se poate ! Dar ne sculăm cu toţii, cu mic cu mare... Dar... nu ! Nu se poate !

In ziua următoare se află că regele a abdicat şi că au venit legionarii la guvern. Noaptea răsunară împuşcături, iar dimineaţa defilau pe străzi detaşamentele legionare. Romînia intrase în „Axă". Buzgan, un vînzător de prăvălie care locuia în curte, ajunsese şef în poliţia legionară judeţeană. Tutuia pe toată lumea, iar seara se îmbăta cu nevastă-sa şi urlau de răsuna curtea :

Noi sîntem echipa morţii,
Din Moldova azi venim !

Pe urmă ieşeau afară, în stradă, şi trăgeau cu pistolul. Curînd şi „camarada" Buzgan îşi găsi o ocupaţie. Se posta în faţa cabinetului doctorului Mannstein şi acosta pacienţii care ieşeau de la el, strigîndu-le „vînduţi jidanilor !" Făcu asta cu perseverenţă, pînă cînd doctorul o pofti înăuntru şi-i oferi o sumă lunară, ca să-l lase în pace.

La liceu reveniră „martirii“ care fuseseră arestaţi. Erau însoţiţi de „camarazi“ şi bătură măr pe toţi profesorii care-i lăsaseră vreodată corigenţi.

Din regiunea cedată soseau în fiecare zi trenuri cu refugiaţi.

In oraş era criză de locuinţe, se plăteau chirii fantastice, mobilele şi boarfele celor mai săraci stăteau în gară, în bătaia ploii. Octavian Sabin fu schimbat din postul pe care-l avea, ca să facă loc unui licenţiat de la Cluj.

Andrei urmărea cu pasiune ziarele. După căderea Poloniei era sigur că în Franţa, ca şi în celălalt război, nemţii au să-şi frîngă gîtul. Era încă plin de lecturile războinice : Marna, Verdun, colina Morthomme trezeau în el ecouri puternice. In faţa bravilor „poilus“, a zuavilor, a tiraliorilor senegalezi, teutonii trebuiau să cedeze. Dar Franţa căzu.

Debarcarea în Anglia era anunţată cu surle şi trompete. La chioşcurile de ziare începură să apară reviste germane şi italiene : Signal, Tempo, Adler, Wehrmacht. Băieţi tineri, viguroşi, sportivi, zburau „gegen England“, cîştigau victorii în Marmarica, scufundau flota britanică. Acasă, tatăl lui îi înjura mereu pe nemţi, dar cu jumătate de gură :

— Sînt tari, bată-i dumnezeu să-i bată !

Spre deosebire de anii dinainte, acum se petreceau foarte multe lucruri. Prin oraş treceau trenuri nesfîrşite cu prizonieri sîrbi, coloane blindate germane. Se zvonea că între legionari şi Antonescu ar exista divergenţe. Dar în fond nimeni nu ştia nimic.

In Andrei se produsese o schimbare, de care profesorii îşi dădură curînd seama. Pînă acum fusese un elev silitor, îşi cîştigase prestigiul în liceu. Cînd era chemat la lecţie, profesorul arbora un aer complice, ca şi cum i-ar fi spus : „Iartă-mă, e o formalitate“. Se izolase instinctiv de „golanii“ clasei, care începuseră să fumeze în closete, să umble la bordel şi să joace cărţi. N-avea nici un prieten. Cu Dan crescuse împreună şi îi făcea impresia că vărul său simte ca şi el, în toate ocaziile. Cuvintele erau de prisos, deci. Despre Andrei se formase părerea că e un tocilar cumsecade, nu ca alţii, scîrboşi. La teze lăsa pe oricine să copieze de la el, celor care asudau la tablă le sufla discret. Invăţa la materiile care-i plăceau şi ştia mai mult decît „scria în carte“. Fără să ştie cum, după un răspuns la istorie în care vorbise aproape toată ora despre Imperiul romîno-bulgar se simţi prost, văzînd surîsurile de admiraţie cu care-l priveau colegii. Ora ur-

mătoare, la religie, aruncă o replică de spirit, iar părintele Crăioc rămase cu gura căscată. Ieşirea lui fu atît de neaşteptată, încît trebui să treacă un minut pînă cînd clasa izbucni în hohote. La extemporalul de matematică copie cu neruşinare, deşi întîmplător ştia face problema, iar după masă se duse cu un grup la un film interzis, „Baia primăresei", unde apărea, pentru o secundă, o femeie goală. Fură prinşi cu toţii de Stan, profesorul de sociologie, care îndeplinea rolul de comisar al liceului. Uimit că-l găsea şi pe Andrei în banda „ciurucurilor", Stan nu-i denunţă direcţiei. Dar peste două luni, purtarea lui Andrei nu mai putea fi tolerată. Încurajaţi de obrăznicia lui, „golanii" făcură cîteva farse monstre, printre care celebră a fost turnarea unei sticle de cerneală pe scaunul domnului Erwin Tietz, profesorul de germană, care, simţind ceva umed la fund, îşi tot strecura degetele acolo şi apoi se mînjea pe frunte. Atitudinea aceasta de răzvrătit îi făcea o plăcere nespusă lui Andrei. Situaţia lui şcolară îl punea la adăpost de orice persecuţie. Începu să joace pocher într-o societate unde tronau „Muggsy" Văgălău şi Teddie Varga, pe care-i uscă de bani, spre marea lor admiraţie ; a doua zi discutau în clasă „întîlnirile" fenomenale care avuseseră loc. Toate acestea erau raportate cu fidelitate de Traian Mărieş părintelui Ioachim Potra. După rebeliunea legionară, cînd elevii fură ţinuţi aproape o zi încuiaţi în clase, în timp ce afară duruiau mitralierele, directorul, dr. Viniciu Lucaci, hotărî să reîntroneze disciplina de dinainte. Îl chemă pe Andrei în cancelarie şi-i puse în vedere că dacă nu se cuminţeşte va suporta consecinţele. Andrei răspunse suav :

— N-am nimic să-mi reproşez, domnule director.

— Ieşi afară, săcătură !

Dar Lucaci zîmbea.

Se redeschise societatea literară „Michail Goldiş" şi Andrei era nelipsit de la şedinţele ei. Cînd se discuta vreo poezie lua cuvîntul, încercînd să-i epateze pe toţi cu cunoştinţele lui. Avea un sistem care nu dădea greş : inventa citate din Titu Maiorescu, din Ibrăileanu, din Lovinescu, şi în faţa acestor somităţi ale criticii romîneşti, ceilalţi tăceau încurcaţi. După cîteva intervenţii de felul acesta, profesorul Burtea îl rugă să ţină referatul unei poezii a lui Suciu Septimiu, bardul liceului. Era ceva pastoral, cu căruţe, livezi, boi şi costume naţionale. Andrei îl batjocori sîngeros, analiză imagine cu imagine, dovedind că e un plagiat ordinar după Vasile Alecsandri. În timp ce vorbea, urmărea cu

plăcere rîsetele celorlalți, iar cînd termină se simți îmbătat de orgoliu. Autorul, lezat, încercă să răspundă aspru acestui puști insolent: „In definitiv, — spunea el, — și Vlahuță s-a inspirat din Eminescu".

— De la inspirație pînă la plagiat e un drum lung, răspunse Andrei obraznic, și-l sfătui ca pe viitor să folosească aceste „producțiuni" în corespondența lui amoroasă, nu să le citească unor oameni care, de bine de rău, mai cunosc cîte ceva.

Tot în ședința aceea se citi o poezie ciudată, semnată „Ignotus": o primăvară neliniștită, un peisaj straniu, geometric, pustietate fără margini; și numai o febră interioară însuflețea totul, o căutare, o goană deznădăjduită și zadarnică.

Poezia, neobișnuită în atmosfera semănătoristă a societății, stîrni o furtună de proteste. Beție de cuvinte. Aiureală. Decadentism. Se cită din Istoria literaturii de Murărașu, demonstrîndu-se că numai poeții evrei scriu așa ceva. În mijlocul indignării unanime, Andrei se ridică să apere aceste versuri.

Spuse că nu se miră de reacția celorlalți, pentru care numai blîndul bou și oaia țurcană constituie un element poetic. Îi sfătuia să citească literatură cumsecade, ca să-și formeze gustul și să poată înțelege ce înseamnă poezia autentică. În încheiere cită un vers latin, recent descoperit, care i se părea greu de semnificații:

O, fortunati mercatores, gravis annis, ait milites. [1]

În concluzie, profesorul Burtea, ca să nu pară „negustor fericit", spuse că poezia era foarte interesantă, „cu idei". Cînd Andrei ieși pe poarta liceului, mîndru de victorie, se apropie de el Lucian Varga. Era cu un an mai mare, premiantul consacrat al liceului, un băiat distant, căruia, în cuvîntarea de la sfîrșit de an, i se închinau totdeauna zece minute.

— Vrei să mergem puțin împreună? Și cînd se depărtară de clădirea masivă, îi spuse roșind: Știi, eu am scris poezia aceea...

— E foarte frumoasă...

Se plimbară multă vreme, fără să bage de seamă pe unde merg. Se descoperiseră unul pe altul și ar fi vrut să se cunoască în totul de la început. De aceea vorbeau mult, sărind de la una la alta. Lucian spuse că fratele său, Teddie, i-a vorbit de el, că dorea să-l cunoască de mult. Peste un timp, uitîndu-se la ceas, Lucian tresări:

[1] O, fericiților negustori, zice soldatul încărcat de ani.

— Doamne! E trecut de miezul nopții. Știu că ai mei o să fie speriați. Nu mi s-a întîmplat niciodată să întîrzii atîta. Spune-mi, nu vrei să vii mîine după masă pe la mine?

În noaptea aceea Andrei nu putu adormi mult timp. Continuă mintal conversația cu Lucian. „În sfîrșit, am un prieten", se gîndi cu o bucurie nouă.

Nu trecea o zi fără să se vadă. La liceu se căutau în pauzele mari și de multe ori nu auzeau clopoțelul de intrare. La cinci precis, Andrei suna la poarta casei lui Lucian. Se încuiau în odaia acestuia și discutau despre cărți, despre oameni. Lucian era mult mai cult decît Andrei. Cunoștințele lui erau mai solide. Poate tocmai de aceea Andrei începu să braveze, să emită tot felul de păreri originale: contesta valoarea a tot ce era consacrat, făcea paradă de ateism. Lucian, îndopat de cultura franceză și engleză, era germanofob — Andrei începu să-i laude pe nemți. De altfel, era atras de vitalitatea și de caracterul „sportiv" al războiului. În perioada aceasta ziarele erau pline de primele victorii ale lui Rommel în Africa: se făceau paralele cu campania lui Bonaparte în Egipt. Scopurile erau identice: zdrobirea Imperiului britanic în Indii. Lucian nu-l contrazicea niciodată. Îl asculta atent, stimulîndu-l cu cîte o întrebare, așa că Andrei nu știa niciodată dacă Lucian e de acord cu el sau nu. În fond, Andrei îl admira pe Lucian și tocmai de aceea conformismul lui îl supăra, parcă ar fi fost un defect propriu.

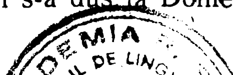
Prietenia lor era foarte accidentată: după mărturisiri tulburătoare, cum a fost aceea cînd Lucian i-a spus că el nu s-a apropiat niciodată de o fată, urmau înnegurări nemotivate. Niciunul nu-și dădea seama că asta era reacția firească împotriva sincerității lor, care-i dezarma succesiv pe unul în fața celuilalt.

Se întîmpla să nu-și spună nimic zile întregi, să se evite, pentru ca apoi să-și scrie unul altuia lungi scrisori, mărturisiri în care-și exagerau defectele. Cînd se reîntîlneau erau stînjeniți, dar fericiți.

În iunie '41, cînd izbucni războiul, în casa lui Varga fu sărbătoare.

Tatăl lui Lucian striga încîntat:

— În sfîrșit, gata e Hitler! Zadarnic le umblă gura că o să isprăvească cu Rusia în două-trei săptămîni... Asta nu-i ușor... Au încercat-o și alții... He, he... știți bancul acela? Zice că Hitler cînd a vizitat Parisul s-a dus la Dôme des Invalides, să stea de

vorbă cu Napoleon. I-a spus : — „Am bătut Polonia, Iugoslavia, Grecia, Franţa, Anglia e pe ducă, sînt mai mare ca tine..." Din mormînt s-a auzit o voce : — „Pe ruşi i-ai bătut ?" — „Nu", a răspuns führerul. — „Atunci vino şi te culcă alături de mine", a răsunat glasul lui Napoleon. Ce ziceţi ?

La trei zile după începerea războiului, Octavian Sabin veni acasă, cam pilit, dar nu vesel cum era în asemenea ocazii. Nu putură scoate o vorbă de la el, numai înainte de culcare, scăpă :

— Mă tem, mamă, că am făcut o prostie grozavă.

A doua zi se întoarse alb ca varul de la birou. Fusese numit şef de gară într-un cătun basarabean, al cărui nume spunea totul: Pîrliţa. In patruzeci şi opt de ore trebuia să fie la post. Era pedeapsa pentru că, la un aperitiv cu colegii, spusese că Romînia n-are ce căuta împotriva ruşilor : „Mai bine i-ar spulbera pe nemţi şi pe ungurii care ne-au răpit Ardealul sfînt".

La o săptămînă plecă pe front şi tatăl lui Dan, sublocotenent de rezervă într-un regiment de infanterie. Unchiul Palli, sergent la Vînătorii de Munte, le şi scrisese prima scrisoare „de undeva de pe front". Incepură să simtă lipsuri. Octavian le trimitea doar un sfert din leafă. Dacă n-ar fi fost mama lui Dan, care ducea în spate şi direcţia şcolii şi grijile gospodăriei, Andrei n-ar fi putut urma liceul. In aceste împrejurări, prietenia încăpăţînată pe care i-o arăta Lucian ar fi trebuit să-i fie un sprijin, dar nu era. Fără să vrea, Andrei simţea născîndu-se în el o nemulţumire surdă, de care-i era ruşine : familia Varga o ducea foarte bine, Lucian avea oricîte cărţi dorea, iar Teddie schimba costumele unul după altul. Dacă Lucian ar fi înţeles ce se petrecea în el, Andrei ar fi murit de ruşine.

Cînd domnul Varga pleca la Bucureşti, Lucian îi spunea lui Andrei că poate să-l roage să-i aducă ce cărţi pofteşte : „Tata n-are bagaje multe". Il invita la teatru, cînd venea vreo trupă din Capitală. Andrei spunea dispreţuitor că-l lasă rece şi cărţile şi teatrul. Ar fi vrut să facă ceva ieşit din comun, să se ducă voluntar pe front, să se întoarcă decorat, într-o uniformă răpănoasă ; altfel simţea că se scufundă iremediabil într-o mocirlă fără ieşire. Incepu să-şi facă de cap : umbla prin cîrciume cu repetenţii încîntaţi de compania lui. Bineînţeles, toate lucrurile acestea se auzeau la liceu. Intr-o zi, părintele Potra îl chemă în cancelarie. Cu o politeţe exagerată îl pofti într-un fotoliu.

— Eu, dragule, n-am avut ocazia să te cunosc pînă acum. Am auzit multe despre dumneata, şi bune, dar mai ales rele.

Dar asta e treaba confesorului dumitale. (Andrei era ortodox). Vreau însă să te întreb ceva : ții, într-adevăr, la Lucian ?

— Da.

— Atunci de ce vrei să-l nefericești ? Dumneata ești un băiat foarte inteligent, dar stricat. Din pricina asta inteligența dumitale e periculoasă.

— Îmi dați voie să vă răspund deschis ?

— Te rog chiar. De la om la om. Mi-ar face plăcere să ne cunoaștem mai bine.

— Atunci... uitați ce e... Nu vă interesează ce fac eu. Bună ziua.

La cîtva timp după aceea, profesorul de istorie, Suslănescu, îl căută pe Andrei. Îi spuse că-l admiră foarte mult, încă de la ședința aceea a societății literare cînd apărase poezia lui „Ignotus" împotriva filistinilor, și tocmai de aceea îl sfătuiește să fie mai prudent : părintele Potra vorbește rău despre el la consiliul pedagogic, iar Stan, sociologul, l-a caracterizat drept un „individ turbulent", ale cărui relații ar trebui supravegheate.

— Dracu să-i ia pe toți !

— Ești un *enfant terrible*. O, entuziasm juvenil...

In vara aceea, la țară, Andrei nu se mai distră ca altădată. Mătușa Emilia îi trimitea, pe el și pe Dan, să supravegheze treieratul grîului, culesul porumbului, ca nu cumva oamenii cărora le dăduse pămîntul în parte să fure ceva. Andrei îi lăsa singuri, stătea ceasuri întregi sub un tufiș, cît mai departe, privind cerul. În sat sosiseră primele anunțuri : „Căzut vitejește pe frontul de răsărit".

La două luni după începerea cursurilor, veni în concediu unchiul Palli. Era slab ca o scîndură, plin de păduchi. Andrei aștepta să i se povestească fapte vitejești, dar a doua zi, cînd împreună cu Dan și unchiul lor se plimbau pe malul Mureșului, acesta le spuse că rușii vor cîștiga războiul. Se bat cu o vitejie extraordinară. Nemții au să mai înainteze un timp...

Tulburat, Andrei îi vorbi de tehnica nemților, dar unchiul său rîse de el.

— Ce căutăm noi în Rusia ? Nebunia lui Antonescu... Soldații habar n-au de ce se bat... Singura întrebare pe care o poți auzi e : „Ce dracu căutăm noi aici ?" Ne purtăm groaznic în Rusia și aveți să vedeți că o să plătim scump...

Ca să-i mai înveselească, le povesti o mulțime de istorii : cum îi trăgeau pe sfoară pe aliații nemți, o întîmplare cara-

ghioasă cu un purcel care se plimba calm şi grav în timpul unui bombardament de aviaţie...

După plecarea lui, la trei luni, veni în concediu şi tatăl lui Dan. Şi el spunea : „Ruşii cîştigă războiul".

Asta în perioada cînd nemţii se apropiau de Stalingrad.

În liceu se anunţă o vizită la spitalul de răniţi. Acasă la Lucian se făcură mari pregătiri : tăvi de prăjituri, pui fripţi, sticle cu vin. La spital s-a dat şi un fel de serbare, s-au recitat poezii eroice şi anecdote cu ţigani şi evrei.

Tot timpul Andrei s-a simţit foarte prost. Avea impresia că gentileţa şi interesul arătat răniţilor sînt o sinistră comedie, iar contrastul dintre sănătatea elevilor şi aceşti mutilaţi era înfiorător.

Acasă, mamă-sa robotea toată ziua. Slăbise, şi seara se prăbuşea frîntă de oboseală. Numai uneori îi mai povestea lui Andrei întîmplări de pe vremea cînd el era mic, îl ruga să înveţe mult de tot, să ajungă un mare medic, sau inginer. El tăcea. Tot timpul avea impresia că a primit de undeva o lovitură care l-a împrăştiat în bucăţi şi nu mai e în stare să se adune la loc. Începură să-l plictisească şi discuţiile cu Lucian şi chefurile cu Văgălău şi cu Teddie.

Izbucni scandalul cu Lupaşcu. Acesta venise la liceu în '41. Nu se ştie cum se descoperi că era evreu şi avea acte false. Stan, sociologul, răcnea din răsputeri, înălţîndu-se pe vîrful picioarelor, ca să pară mai impozant. Lupaşcu, pe adevăratul lui nume Wiesel, îl asculta încremenit, neputincios. La un moment dat şopti :

— Voiam să învăţ...

— La sinagogă ! Nu aici ! Strici aerul ăsta curat, romînesc? Lagărul vă mănîncă pentru falsul ăsta.

Pe urmă se petrecu ceva monstruos. Băieţii începură să-şi bată joc de Wiesel.

— Unde ţi-s perciunii, vuas ?

— Iţicala, Şloimala, ghişeft, dija ?!

Cineva îi smulse geanta şi i-o aruncă în cap. Wiesel îngenunchie repede şi cu mîinile tremurînd începu să-şi adune cărţile şi caietele. Atunci Horciony, băiatul unui proprietar de mine aurifere din Apuseni, îi înfipse în spate un ac cu gămălie, în hohotele dezlănţuite ale celorlalţi.

Tot timpul orei, Andrei fu într-o fierbere continuă. Privea ceafa palidă a lui Horciony şi abia se stăpînea să nu-i arunce

în cap geanta sau planşa de desen. Se uita spre locul gol al lui Wiesel. Îi era ruşine că nu-i luase apărarea, că în timpul cît fuseseră colegi nu schimbaseră nici zece cuvinte. În pauză îi căută ceartă lui Horciony şi în clipa cînd acesta-i răspunse sfidător, îl lovi cu pumnul în obraz, îi sparse ochelarii şi nasul, umplîndu-l de sînge. Plîngînd, Horciony se duse şi-l pîrî la cancelarie. Se întoarse de acolo şi-i spuse lui Andrei, tremurînd de ciudă :

— Ia pofteşte pînă la cancelarie... domnule !

Dirigintele clasei, profesorul de naturale, Răducanu, îl primi de la intrare cu un strigăt :

— Intră, hienă ! Ce te-a apucat ?

Apoi închise repede uşa. Cînd se întoarse spre Andrei, toată faţa îi strălucea. Îi întinse mîna :

— Îţi mulţumesc că l-ai bătut, Andrei. Eu n-o puteam face. E groaznic cînd oamenii uită că sînt oameni. Stai jos, te rog... Fumezi ? Hai, nu te prefă. Ştiu şi eu cîte unele.

Andrei aprinse ţigara, dar nu îndrăzni s-o ducă la gură. Răducanu se plimba prin cancelarie, frecîndu-şi mîinile.

— Ştii, n-are treburi să-ţi spun asta, dar... Ia-o cum vrei. Mă temeam că generaţia voastră are să fie pierdută. Nici nu m-ar fi mirat. Atîtea lucruri îngreţoşătoare care vi se vîră pe gît... Atîta inumanitate... Bietul Wiesel ! Se opri şi, venind lîngă Andrei, îi puse mîinile pe umăr : Să rămîi totdeauna aşa cum eşti, dragul meu. Du-te acum... Îţi mulţumesc...

Stupefiat, Andrei, care se aştepta să fie eliminat, îi povesti lui Lucian scena petrecută. Lucian nu se miră prea mult :

— Răducanu ? De, educaţia franceză... Se spune că ar fi fost francmason sau socialist. Pînă o s-o pată într-o zi. Hai să vezi ce ne-a trimis unchiul Crişan din Transnistria. Un samovar splendid. O să-l punem să fiarbă şi vom citi din Turgheniev.

Samovarul era într-adevăr foarte frumos, dar admiraţia lui Lucian îl scoase din sărite pe Andrei.

— Cînd o să cîştige ruşii războiul, o să-l plătim, fii sigur.

Lucian a rămas cu ochii holbaţi.

— Cum să-l cîştige ? Andrei, ce vorbeşti ?

De cîte ori venea la Lucian, îl găsea aici pe Suslănescu. Acesta se scuza că-i deranjează, dar „se simţea atît de bine în societatea lor, de băieţi fini şi cultivaţi !“ Le povestea o mie de lucruri : despre o şcoală aristocratică, „pour demoiselles“, unde

nu se vorbea decît franţuzeşte. Cine scăpa o vorbă romînească era obligat să poarte pe piept o medalie infamantă de aramă; sau despre colegii lui de facultate, fini, eleganţi, unii pederaşti. Se extazia de secolul XVIII, singurul în care ar fi vrut să trăiască. Reproducea replice celebre. Cuvintele lui Richelieu (sau ale altuia) pe patul de moarte îl entuziasmau: „Je demande pardon à Votre Majesté d'être obligé de mourir devant Elle..."[1]

În faţa lui Lucian, Andrei se lăuda cu cuceririle sale; adevărul era că nu se culcase niciodată cu o femeie. Intr-o zi, în timp ce ei doi discutau, Teddie făcu erupţie în cameră.

— Hei, savanţilor, care vii la Willy? (Willy era numele patronului celui mai elegant bordel din oraş). De Lucian nu vorbesc, el e sfînt. Tu, Andrei? Fac cinste!

— Bine, se ridică Andrei.

Lucian îl privea cu groază, dar cu o secretă admiraţie..

Tot timpul drumului, Andrei se chinuia să găsească un pretext ca să nu se ducă, dar nu-i venea nimic în minte.

— Te sfătuiesc să te duci la Suzy. E o dulceaţă, zău. Uite aici... Te las primul. Eu mă duc la bar.

Andrei bătu în uşa verde, apoi intră. Odăiţa era tapiţată cu fotografii, cu desene. Toate reprezentau pe fosta lor servitoare, Suzana. Se recunoscură îndată şi rămaseră încremeniţi. Suzana se făcuse frumoasă. Avea ochii mari, umezi şi frou-frou-ul de pe frunte îi dădea un aer de midinetă. Capotul deschis în faţă lăsa să se vadă un picior plin, bine cambrat. Era atît de palidă, încît fardul îi punea pete roşii pe obraz.

— Suzana... bîigui Andrei. Tu... aici ai ajuns? Pentru dumnezeu! Dar cum poţi suporta viaţa asta? Eşti tînără... ai putea să...

În clipa următoare faţa ei se făcu stacojie. Strigă, cît o ţinea gura:

— Ia te uită! Ieşi afară, mucosule! Ce, tocmai tu te-ai apucat să-mi ţii morală?

Andrei se întoarse încet şi puse mîna pe clanţă, dar în clipa următoare Suzana fu lîngă el. Se agăţă de braţul lui.

— Andrei, nu te du... Rămîi, Andrei... Nu te du la altele... Rămîi...

Temîndu-se că are să leşine, Andrei se aşeză pe marginea patului.

---

[1] Cer iertare Majestăţii Voastre că sînt obligat să mor în faţa Ei.

— Du-te totuşi, spuse ea încet, într-un tîrziu.

Andrei se ridică maşinal.

— Andrei... te rog ceva... Vino mîine dimineaţă de tot. Inainte de masă n-avem clienţi... (Cuvîntul era groaznic şi ea simţi) Promite-mi. Vii ?

— Da.

Pe coridor, buimăcit, se lovi de profesorul de matematică, Burghelea, om însurat şi cu doi copii. O clipă se măsurară, la fel de intimidaţi amîndoi, apoi Burghelea îi şopti confidenţial :

— Nu te-am văzut, nu m-ai văzut, că altfel zbori din liceu, stricatule !

Toată noaptea Andrei nu dormi, zvîrcolindu-se în pat. A doua zi alergă pînă în strada Lampionului. Portarul stabilimentului îi privi lung chipiul şi numărul şi clătină din cap.

Suzana îl aştepta, nefardată, într-o rochie albastră, simplă. Se aşezară unul lîngă altul, cu mîinile pe genunchi, şcolăreşte. Tăceau amîndoi. Andrei simţi cum degetele ei se urcă într-o mîngîiere timidă de-a lungul braţului său. Atunci şopti, uitîndu-se în ochii ei :

— Ştii... eu n-am fost niciodată la femei. Niciodată.

După ce ajunse acasă, se încuie în baie şi se privi multă vreme în oglindă, în prada unor sentimente confuze : decepţie, uşurare, ruşine şi mîndrie.

In fiecare după-masă era la Suzana. Ca pe vremuri, îi povestea subiectele unor cărţi citite, dar mai mult inventa poveşti romantice, care-o făceau să plîngă. Intr-o zi, ieşind, auzi în urma lui cuvintele unei fete :

— Asta-i tipul lui Suzy. Drăguţ, puştiul...

Lucian îl ocoli un timp, îndurerat, dar într-o zi nu se putu abţine să nu-i spună, ocolindu-i privirile :

— Andrei... mi-a spus Teddie că... trăieşti cu o prostituată... E fioros.

— De ce ? ridică el din umeri. Ea curvă, noi elevi... Acelaşi lucru.

La cîtăva vreme veni un teatru din Bucureşti. Andrei făcu rost de bani, după o partidă grea de pocher, şi a doua zi îi propuse Suzanei să-l însoţească. Ei nu-i veni să creadă. Il privi năucită, apoi îl întrebă dacă nu-şi bate joc de ea.

— Nu, nu. Te rog să vii. Uite biletele. (In fond, se temea de încuviinţarea ei).

Suzana începu să bată din palme şi să-i spună cum are să se îmbrace.

— N-am să te fac de ruşine. Am o mulţime de haine.

— Eu o să fiu ca un vagabond.

— Andrei ! sări ea. Tăcu îndată, speriată, şi şopti : Dacă ai vrea... Il văzu încruntîndu-se şi spuse repede: Nimic... Nimic... iartă-mă.

Tot timpul spectacolului, Andrei privi împrejur, îngrozit. Nu auzi o replică. Spre casă ea îi reproduse scene întregi, se extazià. Il rugă să vie să doarmă la ea. Avea o cameră în oraş. Apoi rîse :

— Ce prostii îmi trec prin minte ! Parcă eu nu ştiu cum e doamna... Ar muri dacă ai lipsi de acasă o noapte.

A doua zi, părintele Potra îi spuse lui Andrei :

— Te-am văzut la teatru cu o domnişoară.

— E verişoara mea.

— Aha... Inţeleg. Mă miram să arate aşa curva cu care am auzit că trăieşti. Andrei, Andrei...

Pe la începutul lui '43, tatăl lui Andrei se întoarse acasă. Unchiul Gavril mituise pe cineva la Bucureşti. Octavian, cu lacrimi în ochi, vorbea de dragostea sfîntă de frate. Nu se schimbase, slăbise doar, şi-i înjura pe nemţi şi pe Mareşalul dement.

La liceu se introduseseră ore de premilitărie la cursul superior. Sub conducerea lui Stan elevii alergau, urlînd, de la un capăt la celălalt al terenului de sport, agitînd nişte puşti de lemn, vopsite în roşu, spre invidia celor mici, care-i urmăreau muţi de admiraţie.

Intr-o după-amiază din primăvara aceluiaşi an, Andrei se plimba cu Teddie şi alţii pe mal. Mureşul crescuse, curgea mîlos acoperit de spume şi zburături de lemn, purtînd găini şi cîini înecaţi.

— Cine înoată pînă la mijloc şi se întoarce are de la mine o sticlă de şampanie, spuse Teddie.

Intr-o clipă, Andrei se dezbrăcă şi sări în apa rece ca gheaţa. Cînd se întoarse, pe jumătate îngheţat, cu braţele amorţite, în jurul lui se adunase lume ca la circ. Se îmbrăcă zgribulit, ruşinat, şi-şi luă rămas bun de la ceilalţi. Atunci cineva-i puse mîna pe umăr. Era o fată înaltă, subţire, cu ochi albaştri, îmbrăcată într-un şorţ negru cu guleraş alb.

— De ce faci prostii de astea, domnule Sabin ?

— Eu nu... bîlbîi el.

Fata își dădu seama că el n-o recunoaște și roși toată.

— Ne-am cunoscut astă iarnă la patinaj. Nu-ți amintești ? Mă cheamă Sonia Bucșan.

— Sony ! strigă Teddie care o văzuse. Ce zici de Tarzan ?

Bîlbîindu-se, Andrei își luă rămas bun și plecă grăbit, pășind afectat, ca ori de cîte ori știa că îl privește cineva. Toată ziua îi fu ciudă că se purtase ca un mitocan. Intr-adevăr, i-o prezentase Teddie la patinaj, dar pe atunci el se credea îndrăgostit de Gipsy Belega și patina tot timpul cu ea, ținînd-o strîns de mijloc.

A doua zi, Andrei plecă mai devreme de la cursuri, pretextînd o vizită la dentist și începu să se plimbe prin fața liceului de fete Carmen Sylva, pîndind ieșirea elevelor. Voia s-o conducă puțin pe Sonia, să-i risipească impresia proastă pe care trebuie să i-o fi făcut „bravada" și mojicia lui. Tocmai se întorcea a doua oară, cînd o văzu într-un grup vesel de fete. Rîdea tare, scuturîndu-și capul. Andrei o salută cu gravitate, scoțîndu-și chipiul și înclinîndu-se.

— Nu vii cu noi, candidat la înec ? îi strigă ea, și-i făcu un semn cu mîna. Vrem să dăm o raită pe mal.

— Cu plăcere, se grăbi Andrei să primească.

Cunoștea aproape toate fetele din grup ; cu toate acestea îi veni greu să găsească la repezeală un subiect de discuție. Ele vorbeau despre profesoare, despre lecțiile grele și — o clipă — Andrei se gîndi să le lase acolo și să plece acasă. N-o făcu. Privea pe furiș fața Soniei, ușor rumenită de soare, tîmplele delicate și zulufii rebeli. Deodată îi veni să chiuie, să-și arunce geanta, să facă o nebunie... Pe rînd, grupul se împrăștie ; rămaseră numai ei doi și o fată care locuia pe aceeași stradă cu Sonia. După ce o lăsară și pe ea la poartă, Andrei încetini pasul. Spuse într-un tîrziu :

— Trebuie să ai o impresie tare bună despre mine, după cele de ieri.

— Nu, răspunse ea și-l privi mirată.

In clipa cînd privirile li se întîlniră, Andrei îi văzu ochii albaștri cu irizări aurii, ca niște pete mici de soare.

— Nu, urmă ea. Uneori, voi, băieții, simțiți nevoia să ieșiți din comun, mai ales la o anumită vîrstă.

Zăpăcit de cuvintele Soniei, Andrei căută la repezeală ceva spiritual și tăios, dar nu-i veni nimic în minte. Se înclină, zîmbind ironic. Umblară un timp în tăcere.

— Aici stau eu, spuse Sonia, oprindu-se în fața unei porți înalte, de fier forjat, printre gratiile căreia se zărea o grădină neîngrijită, plină de bălării, de tufișuri și pomi pipernicițí. La revedere, Andrei.

Îi strînse mîna și el simți o ciudată căldură revărsîndu-se în el. Ar fi vrut să-i spună ceva sincer, simplu, dar îngăimă numai :

— Spune-mi... aș putea să te mai văd ?

— Da, spuse Sonia și fugi înăuntru.

Merse atît de încet, că întîrzie de la masă și taică-său îi ținu o scurtă predică, pe care o opri numai un zîmbet absent și serafic al lui Andrei. Bătrînul tuși de cîteva ori și începu să-și soarbă supa zgomotos.

După masă, contrar obiceiului, Andrei se culcă și trase storurile. Îngrijorată, mamă-sa îl întrebă dacă nu se simte cumva rău, dar Sabin spuse solemn :

— Lasă, dragă, băiatul în pace.

Se simțea împăcat, cum nu fusese niciodată înainte de asta. De cîteva ori se pomeni zîmbind ; nu mai putu sta în casă și se duse la Lucian. Cu multă discreție, după părerea lui, aduse vorba despre Sonia. Teddie îi spuse că era fiica unui inginer infirm, Bucșan, care acum doisprezece ani căzuse de pe schelă și-și fracturase șira spinării.

— Pînă anul ăsta a fost o puștoaică, să nu te uiți la ea. Și pe nepusă masă, mîncu-i gurița, s-a făcut așa de frumoasă ! Clipi din ochi : Îți place, hoțule, hai ? Și pe asta vrei să ne-o sufli ?

Lucian întoarse capul, scîrbit.

În fiecare zi Andrei căuta s-o întîlnească, dar n-o văzu ieșind de la școală și se sfii să-i întrebe colegele ce s-a întîmplat cu ea.

Așa trecu o săptămînă.

La C.F.R. fu arestat un coleg al lui Octavian : se plînsese că viața-i scumpă pentru că nemții cară tot din țară. Fu expus în lanțuri, la Cercul Militar orășenesc. Mama lui Andrei îl ruga pe bărbatu-său să aibă în vedere viitorul copilului, să se stăpînească, nu cumva să-i umble gura.

— Nu-ți fie frică, mamă... Nu fac politică. Eu sînt romîn !

La liceu domnea aceeași atmosferă de suspiciune. Suslănescu i se plînse lui Andrei. Fiecare era bănuit că nu-i „bun romîn“.

— Azi să fii „bun romîn", după concepția lor, înseamnă să taci și să înghiți ori ce porcărie, să încetezi să mai gîndești. Și adăugă: Noroc că Stan, omul Siguranței, e ușor de îmbunat, numai să-i gîdili un pic vanitatea prostească.

Intr-o discuție în trei, Lucian susținu teoria că Franța ar fi o noțiune riguros determinată în conștiința umanității, o patrie a spiritului.

— Și Romînia? întrebă Andrei.

— Știi, — spuse Lucian, — este o vorbă a lui Poincaré: *„Nous sommes ici aux bords de l'Orient, où tout est pris à la légère."* [1]

Suslănescu începu să povestească mici fapte care justificau această teorie.

Andrei se gîndi la discursurile patetice ale lui Suslănescu despre „Istoria Neamului", la lucrarea recentă a lui Lucian, în care exalta poezia lui Vlahuță, pentru ca la ieșirea de la ședința societății literare să-i spună: „Toată poezia bunului bard nu valorează cît un vers din Baudelaire". Andrei încercase să-i dovedească contrariul, Lucian se miră:

— Bine, astea erau teoriile tale. Mi-ai împuiat capul acum un an... Și după o clipă de ezitare, adăugă: Știi, mi se pare că am început să te înțeleg.

Nu spuse nimic mai mult, dar Andrei simți că părerea pe care și-o formase Lucian despre el nu era de loc măgulitoare. Lucian simți îndată că-l jignise și-l luă de braț.

— Iartă-mă... Tu ești așa de paradoxal... Dar împreună formăm un unghi drept. Prietenia noastră e singurul lucru frumos în lumea asta. Hai, Andrei, nu mai fi supărat.

Andrei se sili să zîmbească. In realitate, ar fi vrut să-i spună în clipa asta: „Du-te dracului!"

Lucian era fericit în felul lui. Găsea interes în tot ce făcea, era în stare să discute ceasuri întregi caracterul profesorilor, micile întîmplări din liceu și, de la un timp, asta-l scotea din fire pe Andrei. El se simțea bătrîn și blazat. Ar fi vrut să facă ceva ieșit din comun, dar nu știa ce anume. Toate în jurul lui i se păreau de-o ucigătoare platitudine: cancanurile, lecțiile, colegii.

Dorea tot mai mult s-o revadă pe Sonia și, într-o după masă, luîndu-și inima în dinți, se duse la ea acasă. Tot timpul drumului își spunea că face o prostie și că ea o să-l creadă ri-

[1] Sîntem la marginile Orientului, unde toate se iau ușor.

dicol. De cîteva ori voi să se întoarcă din drum. Străbătu curtea și, după ce urcă cîteva trepte dărăpănate, sună la o ușă cu lacul mîncat de ploi. O femeie înaltă, încă tînără, dar cu părul în întregime alb, ca o perucă pudrată, îi deschise.

— Caut pe domnișoara Bucșan, spuse Andrei. E acasă ?

— Da, răspunse ea. Poftește, te rog.

Intr-un antreu întunecos, unde mirosea a gutui, Andrei auzi acordurile zglobii ale pianului.

— Sonia ! Ți-a venit un prieten !

Cînd îl văzu pe Andrei, ea rămase uimită, apoi fugi spre el cu mîna întinsă.

— Mamă, el e Andrei Sabin, de care ți-am povestit...

— Am crezut că... știi. Am vrut să te văd ! spuse el, supărat de sfiala asta prostească și neobișnuită.

— Poftește înăuntru... Așează-te... In zece minute mi-am terminat lecția. Mama e neînduplecată în privința asta. Iți place muzica ?

— Da. E un pretext bun pentru meditație...

— Acum ai spus o prostie. Știi ?

— Știu, răspunse el supus.

Se așeză într-un fotoliu. Ii vedea profilul fin, genele lungi, întoarse. Sonia își fugări degetele pe clape. „Nu știu nimic despre ea, gîndi Andrei. Și cred că... se opri speriat. Cred că m-am îndrăgostit", urmă apoi și constatarea asta nu-l surprinse, ca și cum ar fi purtat-o de multă vreme în el și trebuia doar formulată. Nu-și dădu seama cînd ea se ridică de la pian și veni spre el.

— Hai, ce-ai rămas așa ? Te-au tulburat într-atîta exercițiile mele de digitație ?

— Nu, răspunse el brusc, școlărește.

Tăcură un timp.

— Mai ai frați ? întrebă Andrei.

Işi spuse : „La ce culmi de prostie poate ajunge omul în anumite ocazii !" Mirat, văzu că ochii ei se umpluseră de lacrimi.

— Am avut unul... Puiu... A murit pe front în '41.

— Iartă-mă, șopti el. A fost o întrebare stupidă. Dar nu știu nimic despre tine.

— Mama a călătorit pe locurile unde a fost lupta. Voia să-l aducă în țară. Dar erau numai cruci... multe... Un ostaș romîn, un ofițer romîn...

Mai tîrziu ieşiră să se plimbe. Tăceau. Andrei ar fi vrut să-i cuprindă uşor umărul, s-o îmbărbăteze cumva.

— Mi-ai spus că ştii atît de puţine despre mine, spuse ea, după un timp. Vezi, eu dimpotrivă. Mi-a povestit Gipsy. Şi fetele... Am auzit că eşti inteligent, dar foarte... cum să spun? Destrăbălat...

Spusese cuvîntul privind în altă parte, jenată. Andrei rîse.

— Nu-i adevărat.

— Şi mama, ştii, mama e profesoară la noi, are aceeaşi părere. Vorbesc unii profesori despre tine.

— Înseamnă că sînt cineva.

În noaptea aceea, Andrei dormi puţin. I se părea că cearşafurile îl frig, că noaptea trece prea încet. Dar a doua zi nu se putură întîlni, deoarece la liceu izbucnise un nou scandal. Zece băieţi din clasa a III-a A fură eliminaţi pentru că alcătuiseră un fel de asociaţie — „Plăieşii". Se băteau în duel cu cei din clasa a III-a B. Scriau circulare, ordine cifrate, parole. Popa Crăioc le confiscă toată arhiva. Întregii afaceri i se dădu o coloratură politică. După cuvîntarea furioasă a directorului, şefii claselor fură convocaţi în cancelarie, unde li se puse în vedere că sînt obligaţi să comunice săptămînal domnului Stan tot ce se petrece şi ce se vorbeşte în clase. Terorizaţi, băieţii ascultau cu atenţie. Andrei se sculă în picioare şi spuse:

— Impresia mea e că eliminarea asta e o imensă stupizenie. În al doilea rînd, refuz să îndeplinesc rolul de delator. Mi se pare puţin nobil.

— Stai jos, Sabin! urlă directorul. Şezi jos! Ţine-ţi gura!

Suslănescu îl ruga mereu să fie mai prudent. Andrei îi răspundea cu un vers din Shakespeare: „Mai presus de orice să-ţi fii credincios ţie însuţi". Reputaţia de „răzvrătit" îi era asigurată. Dar dacă la început făcuse toate lucrurile acestea dintr-o bravadă de adolescent, acum simţea că e singura supapă posibilă împotriva stării de nemulţumire care-l stăpînea.

Se pregătea serbarea „Patronului". Ca în fiecare an, profesorul de romînă scrise o piesă, de data asta în versuri, şi-i oferi lui Andrei să joace rolul principal. El refuză, pretextînd lipsa de har. Cinstea de a întruchipa pe „vajnicul romîn" reveni lui Mărieş, care fu scutit de cursuri. Viitorul „Patron" se plimba toată ziua cu ochii la cer, recitînd tiradele eroice:

Iubite al meu prieten, ales în Parlament,
Îți jur pe-a mea conștiință: n-am să fiu instrument.

Directorul scoase dintr-un sertar textul cuvîntării pe care o ținea în fiecare an: „Pornit de jos, din umilul bordei fără horn, — ceea ce însemna că fumul se strecura pe ușă, — el n-a uitat"...

Ideea de a sabota serbarea îi veni lui Andrei în timpul unei discuții cu Lucian, care fu îndată de acord. Andrei ceru rolul de sufler, pe care Burtea i-l acordă bucuros. Trei zile se pregătiră, în cel mai mare secret. La serbare, Micky Belega recită poezia lui Suciu: „Tăcută mînăstire", cu urlete, cu tremoluri patetice, iar cînd ajunse la strofa: „Călugării-n chilie/Duc viață cuvioasă/Și nimenea nu știe/Pe suflet ce-i apasă", făcu niște gesturi atît de necuviincioase și de precis sugestive, încît toată sala încremeni. Directorul se repezi pe scenă să-l zdrobească în bătăi, dar Micky se făcuse nevăzut. În timpul piesei, Andrei șopti din cușcă tot felul de porcării, zăpăcindu-l pe Mărieș, care nu mai găsea șirul versurilor, asuda și fardul i se scurgea de-a lungul obrajilor palizi de rușine. În final, cînd „Patronul" agoniza după tradiție, apăru Teddie Varga în rolul ofițerului care-i aduce decorația. Purta o pălărie civilă, în spate rucsac, o manta de hermină, pușcă, sabie, o hartă făcută sul. Întrebă:

— Ce mai faci, măi patroane?

Mărieș, în chinuri autentice, horcăia:

— Văd cum din negurile grele... văd cum se-nalță, cum răsare...

— Ăsta-i bolnav grav, declară Teddie.

Sala a izbucnit într-un rîs enorm. Nu se putură abține nici prefectul, nici primarul, nici directorul.

A doua zi se întruni consiliul profesoral. Andrei luă nota 7 la purtare, Teddie fu eliminat pe două zile, Micky pe o săptămînă, fiindcă-l bătuse pe poetul Suciu, care încercase să-l tragă la răspundere pentru pocirea poemului. Pedepsele — în afară de cea a lui Andrei — au fost suspendate; începea vacanța.

La despărțire, Andrei îi făgădui lui Lucian să-i scrie, dar nu se ținu de cuvînt. Pentru asta ar fi fost nevoie de o stare sufletească pe care nu putea s-o regăsească. În jurul lui viața, destinul oamenilor aveau ceva copleșitor, brutal; era atîta durere, încît simțea că dragostea și tot ce înseamnă ea, uitare, împlinire într-o lume intimă, închisă pentru orice altceva, ar fi fost un lucru imoral și nepotrivit. După ce sosi anunțul despre moartea

eroică a unchiului Palli, în casa mătuşii Emilia se lăsă o tăcere apăsătoare. În fiecare seară Andrei ieşea împreună cu Dan la marginea satului şi priveau stelele, lumea aceea tăcută şi imensă de lumini depărtate şi-l revolta sentimentul de timiditate şi nesiguranţă care-l cuprindea.

La începutul noului an şcolar, tatăl său fu suspendat din slujbă. Veni acasă cîntînd cît îl ţinea gura „Deşteaptă-te romîne din somnul cel de moarte". La rugăminţile mamei sale, Andrei făcu cerere de bursă. La examen, preşedintele comisiei, profesorul Burtea, îi dădu media 10, spunîndu-i cu un surîs acru :

— Vezi, asta-i răzbunarea mea !

Dar peste trei zile, tatăl său fu reprimit. Cînd Andrei îl anunţă pe director că renunţă la bursă, acesta-l dădu afară.

În atmosfera aceasta cenuşie numai întîlnirile cu Sonia mai însemnau ceva. Se vedeau în fiecare zi. Uneori i se părea enervant de matură, alteori simţea că dincolo de cuvintele pe care şi le spuneau se împlinesc alte înţelesuri. Atunci ar fi vrut ca toate să se oprească în loc şi dintr-o singură privire ea să-l înţeleagă. Pe Lucian îl neglija. Discuţiile lor începuseră să-l obosească. Erau mereu aceleaşi lucruri; uimiri în faţa arhitectonicei superbe a literaturii franceze, vagi planuri de viitor şi, la despărţire, mici aluzii triste : „Te-ai schimbat, Andrei". Îl supăra faptul că Lucian rîdea puţin ironic şi superior atunci cînd el vorbea înflăcărat despre necesitatea unei acţiuni, oricare, pentru a ieşi din plasa în care se zbăteau, pentru a se justifica cu ceva în faţa lor înşile. Lucian ridica din umeri : „Ce vrei să faci ? Ce poţi face ?"

Era iarnă. De la geamul odăii lui Lucian se vedeau străzile peste care zăpada se aşternea domol, dîndu-le un aer curat şi festiv. Caloriferul răspîndea o căldură moale. Tăceau stingheriţi. Era şi Suslănescu şi discutaseră despre război. La un moment dat, Andrei exclamase iritat : — „Ei şi ? Parcă dacă ruşii o să ne ocupe, o să fie mai rău ?" Atunci Lucian se ridicase de pe divanul larg şi spusese cu un fel de furie : — „Pentru tine nu, poate ! Cred că anarhia ţi-ar conveni de minune... Voi... „blazaţii" ăştia timpurii !"

Suslănescu tuşise jenat, dar se vedea că gîndeşte acelaşi lucru. La ora şase, Andrei trebuia să se întîlnească cu Sonia şi nu ştia cum să plece. N-ar fi voit ca Lucian să creadă c-o face pentru cuvintele pe care i le spusese. Şi totuşi nu putea rămîne.

— S-ar putea să fie aşa... Acuma... eu am să plec...

— Andrei! Doar nu cumva...

— Am o întîlnire.

Cuvintele lui Lucian îl duruseră însă mai mult decît voia să şi-o arate chiar lui însuşi. Păşea înciudat, înfundîndu-se în zăpadă pînă la glezne. „Să fie adevărat că toate idealurile noastre nu-s decît nişte iluzii, nişte „puţoisme“, cum spune uneori Suslănescu?“

Sonia îl aştepta pe mal. Il văzu încă de departe şi, rîzînd, începu să-l bombardeze cu bulgări de zăpadă. „De ce-mi pierd timpul şi cu ea? se întrebă Andrei morocănos, în timp ce mergeau alături. La urma urmei, relaţiile dintre un bărbat şi-o fată merg spre un singur scop. De ce să mă mint şi s-o mint?“ Se întoarse spre dînsa şi, luînd-o de braţ, o întrebă:

— Ascultă, ce-ai zice dacă ţi-aş spune că te iubesc? Tu eşti îndrăgostită de mine, nu-i aşa?

Sonia se opri în loc, surprinsă. Pleoapele-i bătură de cîteva ori, repede. Andrei se sili să rîdă, dar îi venea greu să-i susţină privirea. Tăcerea ei îl supără.

— Ceea ce facem noi, plimbările, discuţiile etc. etc. sînt un tribut plătit bunului simţ burghez... N-are rost. Mă iubeşti, nu?

— Nu.

Vocea ei era uşor înecată şi de pe faţă îi pierise orice veselie.

— Cum nu?

— Nu, dacă-ţi spun, Andrei.

— De ce nu vrei să recunoşti? (Avea senzaţia că făcuse un pas greşit, dar nu se putea opri, nu se putea despărţi aşa.)

— Să mint? Nu pot şi nu vreau. Ţin la tine, ca prieten... atît.

Andrei o privi ciudat:

— Şi nu mă întrebi dacă eu te iubesc sau nu?

— Nu. Ştiu.

— Ce?

— Că eşti... prea tînăr ca să ştii ce înseamnă asta.

— A, da. Foarte inteligent spus.

Ar fi vrut s-o ia la fugă, s-o lase acolo. Îi venea să plîngă de ciudă. Îşi aprinse o ţigară, cu degetele tremurătoare. Trase cîteva fumuri, adînc, în piept, apoi o aruncă departe. Zîmbi cu amărăciune:

— Îmi face impresia că şi prietenia noastră s-a isprăvit.
— De ce, Andrei ? îl întrebă Sonia încet.
— Cum ? se miră el. Tu ai putea să te porţi ca înainte... după ce ţi-am spus ?...
— Dar nu mi-ai spus nimic.
— Dacă vrei s-o iei aşa... Hai, am să te conduc acasă. Trebuie... trebuie să-mi fac lecţiile pentru mîine.
— Andrei !
— Trebuie să-mi fac lecţiile, repetă el cu încăpăţînare copilărească.

Iar după ce se despărţi de ea, începu să alerge pe străzi, intră la un film unde n-avu răbdare să stea pînă la capăt. Se simţea înfiorător de singur. În noaptea aceea îşi spuse că totuşi înţelegea atitudinea Soniei. Nu aşa se spune că iubeşti. Dar cum altfel ? Ca Teddie, care, mereu îndrăgostit, vorbea fetei despre ochii ca stelele, despre trupul ei, care-l face să nu poată dormi şi respira ? Asta n-o putea face. Sonia ar fi trebuit să înţeleagă, să nu fie nevoie de cuvinte...

În zilele următoare nu se mai duse s-o aştepte ca de obicei, iar cînd se întîlniră întîmplător, se simţiră jenaţi amîndoi.
— Nu mă conduci puţin, Andrei ?
— Iartă-mă... am ceva treabă...

Atitudinea asta era stupidă, de copil îmbufnat şi el îşi dădu seama. Începu să rîdă.
— N-am nici o treabă. Hai să te conduc, dacă ţii.
— Nu-i nevoie, răspunse ea.

Îi întoarse spatele şi plecă. Andrei o ajunse şi voi s-o ia de braţ : dar ea îl respinse. Încăpăţînat, el o duse pînă la poartă, cu toate că nu-şi vorbiră un cuvînt.

Pe urmă, la patinaj, la săniuş, se împăcară în mod tacit. Andrei îşi spunea că, de fapt, totul se sfîrşise înainte de-a fi început şi se obişnui cu asta.

Numai uneori, cînd îl chinuia singurătatea şi amărăciunea, se gîndea ce bine ar fi ca fiecare om să aibă un prieten, o iubită, o fiinţă alături de care să se poată regăsi şi împlini.

În lunile care urmară începură să se vadă din nou, să discute despre cărţi, muzică, oameni, dar nu era ceea ce fusese înainte.

Prin martie îl întîlni pe Schwartz. Fusese la un film italian de război, „Giarabub", în care se arăta cum italienii preferă să moară pînă la unul, decît să predea steagul de război şi for-

tăreața. Tot timpul se rîse în sală copios, ca la o comedie cu Stan și Bran. La ieșire se ciocni de un băiețandru slab, cu ochelari.

— Ce mai faci ? îl întrebă acesta și abia atunci Andrei își aduse aminte cine era. Fuseseră colegi pînă în 1940, cînd li se interzisese evreilor frecventarea liceelor romînești.

— Și tu ?

— Uite, iau lecții de eroism. Mergi cu mine ?

În timpul plimbării lor, Andrei descoperi uimit ironia corosivă a lui Schwartz, pe care și-l amintea sfios, speriat de moarte de profesorii mai severi. Schwartz îl chemă acasă la el și stătură de vorbă pînă la miezul nopții în odăița mică, plină de tot felul de cărți aruncate claie peste grămadă. Spre deosebire de Lucian și chiar de Sonia, Schwartz nu se arăta nici mirat, nici indignat de ieșirile lui Andrei împotriva școlii, a oamenilor, a lumii.

— Nu-mi spui nimic nou, zicea. Și nici original.

Așa cum i se întîmpla ori de cîte ori lega o cunoștință nouă, Andrei le neglija pe celelalte. Ceea ce-i plăcea la Schwartz era practicismul lui; în schimb, deseori, noul său prieten i se părea paradoxal, mai ales în ziua cînd îi spuse că la urma urmei și el, Andrei, era un conformist, ca toți intelectualii.

— Cum conformist ? strigă Andrei supărat.

— Uite, nu în sensul obișnuit, ci într-unul social. E, dacă vrei, destinul intelectualului în societatea modernă. Și asta vine, fără îndoială, dintr-o lașitate, tot socială, de care el, personal, nu e vinovat. Gîndește-te, dacă toți intelectualii, de toate categoriile, ar forma un tot unitar, și-ar apăra interesele, și-ar impune punctul de vedere...

Ideea aceasta îl urmări multă vreme pe Andrei. I se părea măreț de simplă. Hotărît, Schwartz avea dreptate. Dacă în liceu cei mai buni elevi și-ar impune opinia, multe n-ar fi așa cum sînt. Într-o pauză îi spuse asta lui Lucian, care începu să rîdă :

— Faza numărul doi : Andrei Sabin în chip de reformator.

Dar, ciudat, Schwartz îi spuse același lucru, cînd reluă tema aceasta :

— In actualele condiții nu se poate face nimic. Îndată ce tu te-ai ridica singur sau în grup, societatea te-ar da la o parte, fără cruțare, ca pe un individ periculos pentru „ordinea" ei. Cît despre o adevărată unitate... poate odată. Acum, nu.

— Dar cînd ?

— Atunci cînd actualele relaţii dintre oameni vor fi schimbate.

— Deci după o revoluţie. Şi revoluţia, cînd ?

— După ce nemţii vor pierde războiul. Războiul acesta a smuls măştile de pe obrazul tuturor. Atitudinea fiecăruia faţă de acest război contează. Cuvintele, revoltele înăbuşite prudent, indiferent cum le justifici, n-au nici cea mai mică importanţă.

— Dar...

— Ştii, intelectualul trăieşte o tragedie. În fond e nemulţumit de societatea prezentă, dar prin activitatea lui practică e un stîlp al ei. Uite, să te luăm pe tine. Să zicem că vei ajunge profesor. Va trebui să bagi în mintea copiilor aceleaşi gogoşi răsuflate, de care personal ţi-e scîrbă, să exalţi în ei şovinismul, antisemitismul etc., pentru că altfel ai fi dat afară şi ai crăpa de foame. Şi pînă la urmă ai să te autoconvingi că aşa e bine. De la o vreme trebuie să crezi în ceva, şi e aşa de comod ca acest „ceva" să fie tocmai „ideile" oficiale, acelea care-ţi dau pîinea !

Andrei se revoltă :

— Tu generalizezi mereu. Şi adeseori fals, după părerea mea... Uiţi că nu toţi oamenii sînt la fel.

— Dar siliţi de burtă *acţionează* la fel.

— Laşii.

— Şi cumajoşii — ceva mai tîrziu.

— Şi atunci... ce-i de făcut ?

— Ia te uită ! Mi se pare că şi tu simţi nevoia să „crezi" în ceva. Ai nevoie de o teorie care să te justifice faţă de tine însuţi ? De aspiraţiile tale momentane ?

— N-am nevoie ! se zborşi Andrei. Vreau să fac totdeauna ce voi crede eu de cuviinţă.

— Şi ajungi la ceva ?

— Da. Nu mi-e ruşine de mine însumi.

— Copilării. Nu foloseşte nimănui.

— S-ar putea să n-ai dreptate. Uneori exemplele zguduie conştiinţele.

Schwartz pufni în rîs.

Andrei nu voia şi nu putea fi de acord cu această teorie, dar nu putea aduce argumente. Erau multe lucruri pe care nu le înţelegea, la care se gîndea acum pentru prima oară, descoperindu-le cu nedumerire şi cu oarecare spaimă.

Dintre toţi oamenii pe care-i cunoştea, nu exista unul care să nu blesteme războiul, să nu se întrebe, neliniştit, cum va ieşi ţara din el. Îşi amintea cuvintele unchiului Palli, atunci cînd aşteptase de la el poveşti vitejeşti: „Ce căutăm noi în Rusia ?"

Cînd se anunţă subiectul concursului judeţean : „Războiul sfînt catalizator de energii", se hotărî să nu se prezinte. N-avea nici un rost să înşire vorbe sunătoare, ca să primească, în cadrul unei festivităţi de la Palatul Cultural, o diplomă şi două cărţi eroice de Constantin Virgil Gheorghiu, aşa cum se întîmplase acum doi sau trei ani.

În ziua aceea se duse totuşi la şcoală. Afară ploua şi n-avea unde să chiulească. Dar în clipa cînd Suslănescu, care conducea concursul în clasa lor, le ţinu o scurtă cuvîntare introductivă, vorbind despre strămoşii eroi, despre destinul Romîniei, îl cuprinse furia. Acelaşi Suslănescu, atunci cînd erau numai ei doi, sau cu Lucian, suspina după libertate, se plîngea că era silit să susţină lucruri în care nu crede. Şi acum el va face acelaşi lucru ? Începu să scrie şi parcă toate lucrurile se înşirau de la sine, gîndite de foarte multă vreme. Cînd trecură cele două ore, Suslănescu adună lucrările, apoi spuse cu un surîs larg :

— Cred că nimeni nu se va supăra dacă vom afla de pe acum conţinutul lucrării premiate. Să-l rugăm pe domnul Sabin să ne citească ce-a scris.

Andrei se ridică din bancă. I se părea că în jurul lui e o linişte nefirească. Degetele pătate de cerneală îi tremurau. Începu cu o voce străină :

— Mi se cere să scriu despre război. Aş putea înşira fraze sunătoare despre Traian şi Decebal şi alţi eroi sfinţi, despre toate războaiele care de asemenea sînt sfinte, dar nu pot.

Ceea ce a urmat se ştie.

CAPITOLUL VI

Retrăind clipele acelea, Andrei nu simţea nici o mulţumire. Nu ştia din ce pricină, dar aşa era. Nu-i părea rău de ceea ce făcuse, nu putea face altfel.

Atunci? Habar n-avea. Intins pe spate, pe nisipul mărunt, cald, privea cerul străveziu şi nu se gîndea la nimic. O sete de bunătate şi înţelegere îl legăna ca un fluid, dar ea se risipi spre seară, cînd trebui să meargă acasă.

Toate încercările de-a sparge tăcerea opacă a tatălui său

erau fără rezultat. Ca şi cum nu l-ar fi auzit, Octavian privea fix într-un colţ al camerei, iar mamă-sa îi vorbea pe ascuns, cu un fel de complicitate şi milă. În fiecare dimineaţă, în drum spre „insula“ lui, îşi spunea: „Poate azi are să se întîmple ceva... Poate o să găsesc ce e de făcut“. Dar ceasurile treceau, moleşitoare şi egale, şi gîndurile n-aveau nici o consistenţă.

A patra zi pe la amiazi auzi strigăte în susul apei, apoi clipocitul unor vîsle şi vocea ascuţită a lui Teddie Varga:

— Hei, Robinsoon!

Repede, Andrei sări în picioare, îşi adună hainele şi voi să se ascundă în răchitiş, dar era prea tîrziu: o lotcă mare, pescărească, se apropia de mal. Era acolo toată „banda“, în costume de baie, ţipînd şi împroşcînd cu apă. Andrei îi privi indiferent cum acostează, apoi tresări: şi Sonia era între ei. Teddie îl cuprinse de umeri şi începu să danseze.

— Bine, mă, tu ai descoperit paradisul!

— Într-adevăr, surîse Andrei.

— Şi nu spui nimic! Lucian te caută disperat, nu ştiu ce teorie măreaţă, à la Descartes, vrea să-ţi împărtăşească! Deci, punem stăpînire pe domeniile tale. Venim în fiecare zi!

— Veniţi!

— A! stai să-ţi prezint un erou, făcu semn Teddie spre un tînăr atletic, cu o mustăcioară neagră, cuceritoare. Locotenentul Fred Ghika, aviator. A doborît un Boeing Fortress la Ploeşti, dar a fost silit să sară cu paraşuta.

— Deci tot aşa de bine se poate spune că americanul l-a doborît pe dumnealui.

— Păi de, — zîmbi placid ofiţerul, — au armament de bord căcălău... pardon! se lovi el cu degetele peste buze.

Teddie şopti:

— Vezi, mă, i-a căzut Sony cu tronc. *Coup de foudre* şi ăştia-s expeditivi.

Ghika se repezise în apă, strigînd:

— Veniţi, domnişoară?

Ea scutură din cap şi, venind lîngă Andrei, îl întrebă:

— De ce n-ai venit pe la noi? De ce te ascunzi?

— Nu ştiu, şopti el, şi adăugă: Cred că din prostie. Acasă nu pot sta. Ai mei au aflat... şi...

— De ce ai făcut... aceea? îl întrebă ea cu atîta deznădejde, încît Andrei rămase mut. Deci şi ea-şi dă seama că o punte s-a rupt? Oftă şi spuse amărît:

— Dacă tu... Sonia, ai fi fost altfel...

— Cum, eu sînt vinovată ? întrebă Sonia repede, cu răceală. Andrei privea încăpățînat în jos. „Dacă aș fi fost la fel cu alții, — se gîndea, — între noi totul ar fi decurs obișnuit". Ridică ochii spre Sonia : în costumul alb de baie părea foarte tînără, dar privirile ei erau mult mai sigure, mai liniștite decît ale lui.

— N-am nevoie de mila nimănui, spuse printre dinții strînși.

— Într-adevăr, — zîmbi ea trist, — ție ți-ar trebui o persoană docilă, care să te încuviințeze din toată ființa ei. Se aplecă repede, culese o crenguță uscată și o rupse între degete. Întrebă privind în altă parte : Crezi că atunci ai fi fericit ?

— Nu te înțeleg, spuse el uimit.

— Nici eu pe tine, Andrei. Ai un dar de-a complica totul... Și pînă la urmă nici tu nu știi ce vrei. Tăcu și scormoni nisipul cu piciorul gol. Cred că o faci din mîndrie.

— Din ce ? se miră Andrei.

— Dintr-o mîndrie prost înțeleasă.

— Tu nu poți înțelege, făcu el cu asprime. Apoi, luîndu-și seama, se forță să zîmbească : Nimeni n-ar ghici cîtă dîrzenie se ascunde în tine, Sonia. Cred că ai să fii, totuși, fericită. Pentru că nu-ți faci probleme.

Sonia veni lîngă el și-i puse mîna pe braț.

— Și tu de ce-ți faci ? îl întrebă cu blîndețe, aproape cu milă.

— Pentru că nu sînt mulțumit cu nimic ! izbucni el. Mi-e scîrbă de tot ce mă înconjoară, înțelegi ? Să-ți dai seama că fiecare cuvînt, fiecare mișcare a ta e altceva decît ai vrea să spui și să faci ! Grețos ! Că mai curînd sau mai tîrziu voi fi și eu un fel de Suslănescu, nimic altceva ! Poate odată, la patruzeci de ani, o să uit toate astea, dar atunci viața nu va mai avea nici un rost... Își frămîntă degetele : Uite, de pildă, noi doi... Toate ar fi putut fi altfel...

— Cum ? întrebă ea, ocolindu-i privirile.

— Altfel, răspunse Andrei încet. (Dacă i-aș spune acum din nou că o iubesc, ar semăna cu un cerșit.) Am să plec la țară, Sonia, spuse, privind în altă parte. Acolo e multă liniște...

Ea își mușcă buzele:

— Trebuie să pleci ?

— Da ! răspunse el apăsat.

Rămaseră tăcuţi, nefericiţi amîndoi. Spre seară, se urcară cu toţii în lotcă şi porniră în susul apei. Ceva dureros îl sugruma pe Andrei; se simţea vinovat faţă de Sonia. Se întrebă: „Oare ţine la mine, sau e şi asta una din numeroasele iluzii?" Tăcerea lor îi cuprinsese şi pe ceilalţi. Teddie îl întreba mereu din priviri: „V-aţi certat?"

La ştrand se despărţiră.

— Am să-ţi scriu, spuse el maşinal, ocolindu-i privirile. Şi am să mă întorc... şi...

— Andrei!

— La revedere, Sonia... La revedere...

Se întoarse repede şi plecă. În clipa aceea îi venise în minte Schwartz şi voia să se ducă la el. Schwartz are o doză sfîntă de cinism. Se vor certa oleacă şi va uita ruşinea care-l îneca. „Mă port ca un cîine. Nu sînt cu nimic mai bun decît alţii. Pentru că am fost lovit, lovesc şi eu unde pot. Poză de martir, de neînţeles, lua-m-ar dracu să mă ia! Lucian are dreptate, chiar şi felul cum gîndesc eu e de-un romantism ţopesc, de prost gust. Lucruri nedigerate bine de prin cărţi... Tristeţuri... Pfui!"

În tramvaiul plin de lume, Andrei se întrebă: „De ce aştept totdeauna de la o discuţie soluţia problemelor mele? Ce-mi poate spune Schwartz? Vorba lui preferată, că şandramaua asta se va duce dracului."

Dar cu toate astea îşi dădea seama că merge la Schwartz numai pentru a fi îmbărbătat. În felul cum gîndea şi cum vorbea, băiatul acesta avea ceva metodic şi rece, tocmai ceea ce-i lipsea lui Andrei. Şi ironia lui Schwartz era mult mai tăioasă, mai precisă, în timp ce izbucnirile de batjocură ale lui Andrei erau pasionate, extreme şi de cele mai multe ori nedrepte. Deseori se gîndise: „Dacă din Lucian, din Schwartz şi din mine s-ar putea face unul singur, omul acela ar păşi foarte sigur în viaţă".

Coborî din tramvai şi începu să meargă nerăbdător. Schwartz locuia la periferia dinspre apus, în celălalt cartier industrial al oraşului, cruţat pînă acum de bombardament. Deschise portiţa de fier, străbătu o cărăruie printre bălării şi sună de trei ori la uşa unei case cufundate în întuneric. Aşteptă multă vreme, dar nu veni nimeni să-i deschidă. „N-o fi acasă?" Ocoli casa şi merse pînă sub geamul lui Schwartz. Dincolo de hîrtia de camuflaj se ghicea lumină. Bătu cu degetele:

— Hai, deschide, deschide. Sînt eu, Andrei.

„Cred că a auzit de toată afacerea asta", îşi spuse, în timp ce Schwartz descuia uşa.

— Pofteşte, îl invită Schwartz cu vocea lui uscată, subţire. E cineva la mine.

— Nu-i nimic, răspunse Andrei, dezamăgit.

Intrară în odăiţa mică, dar foarte înaltă. O canapea, o masă, cîteva scaune şi vrafuri de cărţi alcătuiau tot mobilierul. Din tavan spînzura pe un fel de scripete o lampă veche cu bastonaşe de cristal. La intrarea lui Andrei, un om slab, negricios, se ridică şi-şi luă şapca de pe masă.

— Un prieten al meu, îl prezentă Schwartz pe Andrei.

Omul dădu din cap, mormăi un nume, apoi se întoarse spre Schwartz :

— Atunci rămîne aşa... Eu plec. Noapte bună.

Cînd Schwartz reveni, Andrei spuse stînjenit :

— Mi se pare că l-am gonit. Cine era ?

— Un vecin... Îmi cere cărţi, vrea să se instruiască.

Schwartz se oprise la geam, cu spatele la Andrei. Acesta îi vedea silueta subţire, ca de copil, omoplaţii proeminenţi, părul aspru tuns scurt, nemţeşte. Tuşi. Atunci Schwartz se întoarse spre el, zîmbind.

— Ce mai faci, eroule ?

— Ai aflat ?

Andrei se lăsă pe spătarul scaunului şi se întinse după o carte ; Schwartz îl întrebă, privindu-l intens prin sticlele ochelarilor :

— Spune drept, îţi pare rău, nu-i aşa ? Spune !

Andrei tăcu un timp, îşi aprinse o ţigară, apoi rîse :

— Probabil acuma gîndeşti că gesturile acestea, ţigara, chibritul, le-am făcut ca să cîştig timp şi să găsesc un răspuns cît mai demn. Ei bine, nu ştiu ce să-ţi spun. Uneori îmi pare rău, alteori... Mai tîrziu sau mai curînd aş fi făcut acelaşi lucru.

— Ce-ai scris în lucrarea aceea ?

— Că mi-e scîrbă de tot, de şcoală, de minciunile ce ni se spun, de ipocrizia în care trăim.

— Da ? Schwartz îl fixa atent, aproape încordat. De unde ţi-a venit asta ?

— Habar n-am. Dar în timp ce scriam, m-am gîndit : e neomenesc ca asta să dureze. Neomenesc.

— Şi ai citit-o în faţa clasei ? Ce-au spus băieţii ?

— Nimic... Ce să spună ?

— Intr-adevăr, pe cine interesează tribulaţiile tale ? se răsti Schwartz, iritat. Un act gratuit, nu-i aşa ? Acţionare sub impulsul momentului, à la Lafcadio, nu ?

Uimit, Andrei înghiţi în sec. Nu se aşteptase ca Schwartz să-l condamne.

— Cui a folosit gestul tău eroic ? Şi la urma urmei ştii de ce l-ai făcut ?

— Ca să mă găsesc, spuse Andrei, simţind îndată cît de prost suna asta.

Schwartz îşi trase un scaun şi se aşeză în faţa lui, foarte aproape.

— Lua-te-ar dracu, Andrei, rîse el, şi-l bătu pe genunchi.

Dar Andrei, puţin jignit, spuse :

— Tot ceea ce am făcut, a fost din sinceritate... (Şi asta suna fals).

— Fac ceva pe ea, dragă Andrei ! Sinceritate ! Cinste ! Palavre. Sincer faţă de ce, faţă de cine ?

— Faţă de mine... Andrei simţi că începe să se supere : Ai vrea să-ţi spun cuvinte mari ? Faţă de ţară, de Rrrromînia ?

— Aş prefera. Pentru că atunci, chiar dacă te-ai înşela, ai izbuti totuşi să-ţi găseşti drumul. Ce valorează nemulţumirea ta faţă de cea a oamenilor duşi pe front, de pildă ? Sau faţă de nemulţumirea întregii ţări ?

— Nu crezi că e o părticică a ei ?

— Neînsemnată ! Voi, intelectualii ! „Ah, sistemul meu de gîndire e afectat, ah, nu pot fi „eu însumi", ah, oscilez între pasiune şi datorie !" Ţara piere şi baba se piaptănă !

— Mă condamni şi nu ştiu de ce.

Schwartz se ridică, făcu cîţiva paşi, apoi, fără să-l privească :

— Ştii ce e interesant în ţara asta ? Imposibilitatea intelectualilor noştri de-a trage concluzii, *orice* fel de concluzii. Se zbuciumă, meditează, schiţează un mic gest — şi asta rareori — pe urmă capitulează. Literatura e plină cu astfel de tipuri. Caragiale a făcut un fel de ierarhie, n-o mai ţin bine minte : la 18 ani — nihilist, la 25 — liberal, la 40 — conservator... Parcă asupra noastră apasă blestemul lui Hamlet.

— Incerci să stabileşti vinovăţii, mi se pare.

— Intr-un anume sens. In realitate, lucrurile sînt mult mai simple. Agitaţie, nemulţumire şi zbucium pînă în momentul că-

pătuirii. De altfel, cred că asta se numeşte „a ajunge eu însumi". Toate acestea justificate, teoretizate şi căpătăm un splendid ghiveci indigest. Numai unii naivi îşi mai strică stomacul cu el, în adolescenţă.

— Cum aş fi eu, de exemplu.

— Da. Schwartz veni lîngă el : Poate aşteptai altceva de la mine, dar vezi tu, şi eu sînt sincer, în felul meu.

— Toţi purtăm în noi o sete de fericire, spuse Andrei, slab.

— *Individuală, a noastră, proprie.* Şi-n numele ei făptuim, conştienţi sau nu, tot felul de trădări. Fericirea e o chestiune de ştiinţă şi de laborator, Andrei, un efort comun.

— Înţeleg. Ceea ce am făcut eu n-a folosit nimănui, din punctul tău utilitarist de-a vedea. Îmi face impresia că toate acestea trebuie să fie mult mai simple în realitate, cu toate că noi discutăm despre ele ca despre nişte nori.

— Nu, — ripostă Schwartz, — nu sînt de loc simple, ci dimpotrivă. Te înşeală aparenţa. Dacă ai fi un medic şi-ai descoperi un ser nou şi ţi s-ar pune piedici, nemulţumirea ta te-ar îndemna să te baţi, să-ţi impui adevărul. Atunci n-ai avea senzaţia acestei inutilităţi.

— Şi tu mă acuzi de lipsă de credinţă în ceva ? strigă Andrei. La fel ca părintele Potra ?

— Nu, de unde ! Îţi imput altceva, deşi cuvîntul nu-mi place. Faptul că nu te întrebi mereu : de ce, de ce ? Judeci sentimental. Toate lucrurile au o cauză.

— Iar „causa causarum" e dumnezeu, surîse ironic Andrei. Mulţumesc.

— Nu ştiu dacă există aşa ceva, urmă Schwartz foarte serios. Ştiu însă că există lumea asta, atît de încurcată, lumea asta care nu-i bună şi care trebuie schimbată.

— Şi asta nu-i romantism ?

— Poate. Dar de altă natură.

Fumaseră mult. O ceaţă albăstrie, înecăcioasă, plutea prin cameră.

— Ce-ai de gînd să faci acum ? îl întrebă Schwartz.

— Cred că am să plec la ţară.

— Foarte bine. Chiar te sfătuiesc. S-ar putea să ai... neplăceri.

— De ce ? se miră Andrei.

— Iac-aşa.

La despărţire, Andrei îi strînse mîna subţire.

— Cred că ştiu totuşi ceva, Iani. Că viaţa asta nu trebuie trăită oricum.

Oraşul adormit părea pustiu, nelocuit, covîrşit de întuneric. „Da, am să plec, se gîndea Andrei. Toate sînt altfel acolo, la ţară. Locurile, oamenii..."

Închise ochii. Cele mai frumoase amintiri ale vieţii lui erau imagini din sat: primăveri timpurii, cînd zăpada murdară mai stăruie prin colţurile umbroase, dar la soare creşte o iarbă moale şi argintie, primul cîntec al cucului în vişinii din fundul curţii, răstoaca cu apă verde la suprafaţa căreia plutesc nemişcate broaşte cu ochi bulbucaţi, pădurea pe la începutul lui mai, verzişul intens, strălucitor şi umbrele grave ale sălciilor, foşnetul misterios al păpurişului clătinat de alunecarea săgetătoare a unei şopîrle, bîtlanii solemni adunaţi în conclav la Cotu Popii — acolo unde apa se lărgeşte părînd un iaz — zborul lin al ereţilor crucificaţi pe cer, mările de grîu verde, unduind; sau mai tîrziu, spre toamnă, cînd zilele se scurtează şi peste cîmpul luminat trece, domoală, pata de umbră a unui nor, furtunile, cînd cerul bolboroseşte violet-verzui şi pe deasupra pomilor care se zbuciumă pluteşte, înfricoşător, şercanul, despre care bătrînii spun că e un balaur prefăcut în nor mînios; ploile cenuşii din octombrie, frigul jilav care domneşte peste tot de nu-ţi vine să faci nimic altceva decît să dormi, toropit de lene; sau iernile cînd Teuzul nu mai e decît o panglică oţelită de gheaţă, iar săbiile cafenii, uscate, ale stufului se ciocnesc una de alta cu un mic zgomot sec, scuturînd de fiecare dată o pulbere măruntă de argint; ninsorile domoale, cu fulgi mari, aşternînd peste tot o blană moale, în care-i aşa de bine să te înfunzi pînă la genunchi... Şi oamenii sînt altfel, mai liberi... Mamă-sa îi povestise de atîtea ori viaţa bunicii: cum au plecat în Ungaria, de tineri, ca să scape de sărăcie, cum au adunat fiecare ban, ca să se întoarcă în sat, să fie fruntea. Pe urmă a venit revoluţia şi au pierdut tot. S-au întors în sat săraci, cum plecaseră, şi au luat viaţa de la început. Cînd bunicul n-a mai putut, a murit.

Acolo totul e aşa de simplu...

Mamă-sa fu bucuroasă, auzindu-l că vrea să plece. Nu-i mai vorbise niciodată de eliminarea lui. Numai cînd Andrei n-o vedea, îl privea pe furiş, îngrijorată.

Tatăl său se purta ca şi cum Andrei n-ar fi existat. Tăcu şi cînd auzi că pleacă. Atunci Ana nu mai putu răbda şi strigă mînioasă :

— Octavian ! N-auzi că Andrei pleacă ?

Sabin îşi ridică ochii din farfurie şi spuse uscat :

— Bine.

Pe la prînz, Iurcovici îl chemă pe Andrei în curte, îl trase la o parte şi îi spuse repede :

— Domnu Andrei, v-a căutat cineva. De la poliţie.

— De unde ? tresări Andrei, nedumerit.

— De la poliţie. Aţi avut noroc că a stat de vorbă cu mine şi l-am dibuit. Is proşti, dumnealor. Voia să ştie cine vine pe aici.

— Prostii, dădu din mînă Andrei.

Nu-i venea să creadă. Intră în casă, dar nu-şi găsi astîmpăr toată ziua. Ştia că ar trebui să treacă pe la Sonia, dar atunci nu i-ar mai fi venit aşa de uşor să plece. Are să-i scrie cîteva rînduri şi gata. „Dar, poate că nu însemn nimic pentru ea, îşi spuse, obosit. Mi-am făcut o iluzie, ca atîtea altele, şi-am luat-o drept realitate". Spre seară, pe la vreo opt, aţipise, cînd mamă-sa veni să-l scuture de mînă.

— Andrei, scoală dragă, că e Lucian aici.

— Să vie, îngînă Andrei, zăpăcit de somn. Îl durea capul.

— Nu vrea. L-am poftit. Spune că a venit să te ia la o plimbare... Du-te, Andrei, Lucian ţine mult la tine.

— Bine, bine...

Se îmbrăcă repede şi ieşi în curte. Cu mîinile la spate, Lucian cerceta, absent, zidul din faţă. Purta o haină de culoare închisă, nepotrivită cu căldura serii. Îşi strînseră mîna, stingheriţi amîndoi. Lucian spuse :

— Hai să ieşim. E o seară plăcută.

— Unde vrei să mergem ?

— Pe străzi... E cam mult de cînd n-am fost împreună, nu găseşti ?

Ieşiră. Lucian o luă precipitat pe o stradă lăturalnică. Un timp nu vorbiră. Andrei îşi spuse, supărat : „Face pe jignitul", şi apoi se întrebă : „Ce-ar fi dacă i-aş spune că mamă-sa m-a rugat să nu mai viu pe la ei ? Ca de obicei, protestări, complicaţii... Fără rost".

— Ce-ai mai făcut în ultima vreme... Andrei ?

Totdeauna Lucian îi pronunţa numele cu un fel de reticenţă inexplicabilă.

— Nimic. Şi tu?

— Nimic. Am citit, te-am aşteptat. Credeam că totuşi o să vii. Spune-mi, ce s-a întîmplat în seara aceea... a petrecerii?

Andrei se încruntă. De ce-l mai întreba, cînd ştia prea bine? Desigur, au vorbit despre asta, au comentat... Lucian îl prinse de mînă şi, întorcîndu-şi spre el faţa încreţită de nelinişte, îi şopti agitat:

— Andrei! Trebuie să pleci numaidecît! Auzi tu? Numaidecît!

— Ce-ţi veni? se miră Andrei.

— Nu rîde, Andi, îl rugă Lucian. E foarte serios, mult mai grav decît îţi închipui. Trebuie să pleci din oraş, cît de repede, mîine chiar, sau astăzi...

— Nu mă enerva! strigă Andrei scos din fire. Ce-s misterele astea?

— Andrei... — se chinui Lucian, — nu mă întreba nimic... Dacă-ţi spun că e foarte serios, înţelege-mă!

— Ce e „foarte serios"?

Lucian făcu doi paşi înainte, ca şi cum ar fi voit să plece, dar veni iar lîngă el. Părea teribil de speriat:

— Andrei... spune-mi, tu... tu crezi în prietenia mea?

— Bineînţeles, spuse grăbit Andrei.

Îi era groază de declaraţii sunătoare.

— Atunci... dacă-ţi spun, dacă te rog, înţelege-mă, trebuie să pleci cît mai degrabă.

Tonul său era atît de serios, încît Andrei făcu îndată legătura cu cele ce-i spusese Iurcovici. Se crispă.

— Nu cumva... nu cumva...

— Nu-ţi pot spune despre ce e vorba. Ai să pleci?

— Nici prin gînd nu-mi trece, făcu indiferent Andrei. Hai să mergem, ne-am oprit în mijlocul drumului, parcă am fi... conspiratori...

Simţi degetele lui Lucian încleştîndu-se pe braţul lui. Oftînd, Lucian porni cu paşi tîrşiţi.

— Uite ce e, Andrei, spuse de la o vreme, ostenit. Lucrarea... a făcut vîlvă, mai mult decît mă temusem eu. A fost ieri pe la noi domnul general Belega, s-a închis cu tata în birou. Eram în bibliotecă şi am auzit totul. Generalul spunea că... nu e tocmai bine să vii pe la noi.

— N-am să mai vin! se răsti Andrei, duşmănos.

— Pentru dumnezeu, dar nu-i vorba de asta! Pe urmă, ascultă aici, ieri a fost în vizită domnul primar cu familia. Un circ întreg. A trebuit să sărut mîna doamnei, pilăriţa aceea. Primarul m-a întrebat, aspru: „Mai vine pe la tine, Lucică, bolşevicul acela? Vezi, rupe-o cu el.“ Şi în sfîrşit, — se grăbi Lucian, — astăzi, la masă, tata era foarte îngîndurat. La cafea m-a luat deoparte şi mi-a spus să te anunţ într-un fel să pleci din oraş. Se pare, — glasul lui Lucian scăzu pînă la şoaptă, — că Siguranţa... s-ar interesa de tine.

— Ştiu, răspunse foarte calm Andrei. În sinea lui ţipa, necontenit, un clopoţel de alarmă. Îi era frică.

— Andrei, uite ce-ţi propun eu... Noi, eu, Teddie, mama şi mademoiselle Laugier plecăm săptămîna viitoare la Moneasa. Vino şi tu cu noi. Ducem un geamantan de cărţi, un dulap întreg... Te gîndeşti? zîmbi încurcat. Seara, cînd se lasă amurgurile, să stăm pe o bancă...

— Copilării, dădu din mînă Andrei.

— Nu-s copilării. Uite, am vorbit despre asta şi cu ai mei. Sînt de acord.

— Ce nu face un părinte pentru un copil cuminte, recită Andrei cu ochii spre cer.

— N-ai să izbuteşti să mă superi. Hai, zi, vrei?

— Tu îţi dai seama foarte bine că nu pot primi. Îl privi în ochi. Îţi dai seama, nu?

Lucian îşi muşcă buzele.

— Şi atunci? întrebă el, penibil.

— Am să plec, dacă spui că e aşa de „grav“.

— Cînd?

— Mîine dimineaţă.

— Vrei să te conduc la gară?

Pe Lucian îl cuprinsese o tristeţe grea, lîncedă. Perspectiva călătoriei şi a vacanţei la Moneasa fără Andrei i se părea apăsătoare, plicticoasă. Dacă ar înţelege Andrei cît de mult ţine la el! Dacă ar vrea cel puţin o singură dată să încerce, împreună cu el, să retrăiască clipele de la început ale prieteniei lor, ca acum trei ani, cînd nu putea trece o zi fără să se vadă; discutau cărţile citite şi vorbeau despre lucruri mari: viitor, datoria omului de-a fi mereu el însuşi; visau că o să săvîrşească, amîndoi, fapte mari — şi prietenia lor nu se va isprăvi niciodată. Pe urmă au intervenit atîtea lucruri străine! Şi parcă un zid foarte

gros de cristal se ridicase între ei la un moment dat, precis n-ar fi putut spune cînd anume şi mai ales de ce. De atunci, îi vorbise foarte rar lui Andrei de frămîntările lui, de victoriile şi înfrîngerile interioare; şi nici Andrei nu-i mai spunea nimic. O curiozitate dureroasă îl îngîndura : ce-o să facă Andrei, singur, acolo, într-un sătuleţ de pustă, pe care şi-l închipuia, nu ştia de ce, prăfuit, monoton, fără să aibă asupra imaginaţiei şi sufletului înrîurirea unui cătun curat de munte, cu oameni sprinteni şi locuri de-o frumuseţe sălbatică şi tulburătoare.

— La ce te gîndeşti ? se întoarse el spre Andrei.

— La... (ar trebui să-i spun : la noi doi, la prietenie, la mica amărăciune a despărţirii, dar nu pot)... la lucruri banale, Lucian : pregătiri de călătorie, drumul plicticos, în clasa a III-a... Şi pe urmă... la liniştea satului, la plimbările fără ţel anume, la buna şi odihnitoarea plictiseală.

— Andrei... Lucian ezită puţin, apoi luîndu-şi inima-n dinţi întrebă, încurcat, timid : De ce te-ai înstrăinat tu de mine ? Îndată după asta îi fu ruşine, dar întrebarea îl uşurase. Ştia şi răspunsul : „Dar nu-i adevărat, Lucian ! De unde-ţi vin în minte prostiile astea ?" Observă însă că Andrei tace şi, speriat, repetă : De ce ?

— Nu ştiu, spuse Andrei privind în altă parte.

— Vrei... să vin mîine cu tine la gară ?

— Da. Şi acum, noapte bună, Lucian. Nu te mai gîndi la toate copilăriile astea... „De ce nu-i pot spune că viaţa e totuşi atît de interesantă şi că frămîntările noastre sînt fără rost ? Că sîntem, amîndoi tineri şi..."

— Noapte bună, Andi, îi strînse mîna Lucian, resemnat. Am să vin mîine să te duc la gară.

Andrei se întoarse acasă şi din curte, prin geamul luminat al bucătăriei, îl văzu pe Răducanu, fostul lui diriginte. Intră repede, bucuros.

— Iacătă-te, hienă ! rîse Răducanu şi-i strînse cu putere amîndouă mîinile. Vorbeam cu părinţii tăi despre tine.

Atunci intră şi Octavian. Fusese pînă la cîrciuma din colţ să aducă un chil de vin pentru „domnul profesor". Fără să se uite la Andrei, îi puse şi lui un pahar. Ciocniră.

— Ştii, — rîse Răducanu, — la anul n-o să mă mai ai profesor. Am fost mutat în Dobrogea. Din cauza ta, leule, democratule !

Observă că domnul Sabin se întunecă la față. Nu-l înțelesese. Se ridică sprinten și cuprinse umerii lui Andrei:

— Sînt mîndru de tine, spuse cu ochi sclipitori. Mîndru, Andrei... Să n-ai nici o grijă, anul viitor o să începem cursurile într-o lume mai bună, mai dreaptă.

— Să dea dumnezeu, mormăi Octavian. Ridică paharul: Pentru România Mare!

— Pentru România liberă! spuse grav Răducanu. Și pentru feciorul ăsta!

— Mai bine nu s-ar băga unde nu-i fierbe oala...

— Ce credeți, domnule profesor, au să-l reprimească? întrebă Ana.

— Da, doamnă. Și încă cu onoruri... Mulțumesc pentru vin. Acum trebuie să plec. Du-mă cîțiva pași, hienă.

Răducanu locuia pe aceeași stradă, cîteva case mai încolo. După ce ieșiră pe poartă, puse în mîinile lui Andrei pachetul pe care-l adusese.

— Cîteva cărți, Andrei... „Le feu“ „Castellio contre Calvin“. Dragul meu, să nu fii necăjit, să te păstrezi tot așa de cinstit, pînă la capăt. Țara asta are nevoie de oameni... Dragă Andrei... Răducanu era emoționat și vocea-i tremura. Am să-ți scriu... Să-mi răspunzi... Și o să ne revedem curînd, curînd.

Îl strînse în brațe și-l sărută pe amîndoi obrajii.

În noaptea aceea, părinții lui se certară. Andrei auzea fiecare cuvînt și, îndurerat, strîngea pleoapele ca să adoarmă.

— Cum poți fi așa fără de inimă? spunea Ana. Asta-i cruzime!

— De ce n-a venit să-și ceară iertare?

— Ca să-l umilești? Taci tot timpul, ca un butuc.

Octavian tuși demn.

— Cum vorbești cu mine, mamă?

— Așa cum meriți! În loc să-l ajutăm...

— Ce? Eu? Nu vezi că-i „deștept“ de n-are pereche?

— Tu n-ai făcut tot așa, Octavian? Pe tine cine te-a pus să vorbești atunci împotriva Mareșalului? E la fel ca tine, nesăbuit... Mîine dimineață să-ți iei rămas bun, auzi? Nu ucide sufletul copilului...

— Om mai vedea...

— Am încredere în inima ta bună...

„Biata mamă, se gîndi Andrei. Încă o viață irosită...“ Ce-o să-i spună mîine dimineață tatălui său? Bătrînul ar vrea

ca el să-şi ceară iertare, să-i caute sprijinul. Nu putea. Ar fi însemnat să se recunoască vinovat de ceva.

Dimineaţă, tatăl său îl trezi. Andrei sări repede din pat şi rămaseră unul în faţa celuilalt, descumpăniţi amîndoi.

— Să-i scrii unchiului tău Gavril, începu Sabin cu greutate. Mi-a promis că are să se intereseze de situaţia ta. A vorbit cu directorul liceului, cu domnul doctor Lucaci. A spus: „Dacă se poate unge ceva la Bucureşti, am să ung". Sînt cuvintele lui. Să-i scrii şi să-i mulţumeşti.

— Da, tată...

— Du-te liniştit... Dumnezeu să te călăuzească... Să fii cuminte.

Îl sărută pe frunte, grăbit, şi plecă la serviciu.

Mamă-sa îi dădu o mulţime de sfaturi: ce să spună bunicăi, tuşei Emilia, îi explică în ce fel să aşeze geamantanele în tren.

— Vin şi eu în curînd. O să fim împreună. Vorbeşte mult cu Emilia. Şi ea e... nefericită... Şi nu fii îngrijorat. Tata a spus că toate or să se aranjeze. Directorul ţine mult la tine.

Lucian veni cu un ceas mai devreme. Sărută mîna Anei şi rămase în mijlocul camerei mici, stingherit.

— Noi plecăm, spuse Andrei. Mai avem o droaie de lucruri de pus la cale.

Ca la fiecare despărţire, mamă-sa lăcrimă puţin şi Andrei îi strînse la piept trupul firav, împuţinat.

— Să fii cuminte, Andi! Să nu stai pe treptele trenului! Ai grijă de tine. Ţi-am pus şi ceva bani de buzunar.

— Sărut mîna...

Andrei înhăţă geamantanul mare, legat cu sfoară, fiindcă balamalele ruginite nu mai erau bune de nimic şi ieşi pe poartă, împreună cu Lucian.

— Nu vrei să-ţi ajut? îl întreba acesta la fiecare zece paşi.

— Nu... lasă...

Trecură prin parcul scormonit de bombe. Pomii frînţi, spintecaţi, întindeau crengi albe, fără coajă. Băncile, sfărîmate, erau împrăştiate în toate părţile împreună cu bucăţi de cărămizi, mormane de moloz, ghemotoace de hîrtie. Cartierul gării era pustiu. Locatarii se mutaseră, numai cei care n-aveau unde merge îşi închegaseră din rămăşiţe un fel de şoproane în care trăiau cîte două sau trei familii la un loc, găteau, mîncau şi dormeau.

Toate acestea i se păreau acum lui Lucian atît de obişnuite — fusese de vreo cîteva ori să vadă cartierul după bombardament — ca şi cum războiul ar fi trecut pe aici de ani de zile, lăsînd în urma lui ruinele acestea.

— Uite, aici am căzut eu în praf, arătă cu vîrful ghetei Andrei. Atunci am crezut că s-a sfîrşit. Era o căldură năprasnică.

Piaţa din faţa gării fusese curăţată şi clădirea îşi înălţa pereţii negri şi orbitele goale ale ferestrelor, grinzile arse şi fierăria încîlcită ca un schelet despuiat de carne. In sala de aşteptare, care nu mai avea acoperiş, mulţimea era trîntită pe jos, ţăranii mîncau pîine şi slănină ardeiată, cîţiva soldaţi în ţinută de campanie, cu raniţele burduşite, cu arme şi căşti, dormeau sforăind. Andrei îşi scoase bilet şi ieşiră amîndoi pe peronul gării. Cărămizile frigeau şi peste tot plutea un miros greu de incendiu stins, de murdărie şi de closete desfundate. „Ce loc propice pentru o despărţire!" constată Lucian deziluzionat.

Andrei puse geamantanul şi se aşeză deasupra, făcîndu-i loc lui Lucian să vină lîngă el.

— Să sperăm că trenul n-are să întîrzie, ce zici? Lucian tăcu. Dacă Andrei pleca, toate îi erau indiferente.

Pe o linie lăturalnică era tras un tren german. Soldaţii, în zdrenţe — veneau probabil de pe front, în refacere — nu mai semănau cu trupele elegante şi războinice care trecuseră prin oraş acum cîţiva ani. Uniformele atîrnau în ciucuri ; un feldwebel tînăr, blond, slab şi cu ochelari păşea caraghios cu cizmele largi, rupte. Păreau cu toţii abătuţi. Îşi cărau apă cu găleţi şi se spălau pe rînd : cîţiva, aşezîndu-şi oglinjoarele pe treptele vagoanelor, se rădeau, alţii rătăceau fără rost printre linii, privind gara dărîmată cu ochi apatici, ca pe un spectacol de multă vreme familiar.

— Îi vezi ? zise Andrei. Sfîrşit...

— Sărmanii, clătină din cap Lucian. Apoi, comentă, încercînd să înlăture echivocul : Ca oameni, mă gîndesc... De unde vin ? Unde se duc ? Ce-i aşteaptă acasă ? Poate mulţi visează liniştea căminului, imaginea pe care şi-au făcut-o despre casă în groaza bătăliei...

— Ce-au căutat, au.

Pufăind, încărcat pînă la refuz cu precupeţe, ţărani cu coase care se duceau să lucreze în satele mai bogate, soldaţi, ofiţeri inferiori veniţi în concediu, trenul intră în gară. Andrei îl sărută

repede pe Lucian şi sări din mers pe scara unui vagon. Peste o clipă îşi scoase pe geam capul cu părul burzuluit :

— E în regulă! Am găsit loc dulapului meu. Asta e tot...

— Andrei ! Lui Lucian cuvintele i se îngrămădeau pe buze: Auzi ? Să-mi scrii. Să nu uiţi. Avem atîtea, atîtea lucruri să ne spunem... O să-ţi dai seama de asta. Eu sînt aici încă o săptămînă. Am să te anunţ unde vom sta la Moneasa. Şi... dacă-ţi schimbi ideea, poţi să vii, adică... te rog să vii. Promiţi ?

— Da, făcu Andrei generos.

Lucian zîmbi sceptic în timp ce trenul se punea în mişcare. Andrei îşi scoase batista şi o flutură intenţionat exagerat. Lucian avea o înfăţişare caraghioasă, care-l mişcă.

— Am să-ţi scriu! îi strigă de la geam. Mult de tot, zeci de pagini... Ca odinioară...

Aplecat pe geamul vagonului, Andrei privi multă vreme silueta din ce în ce mai mică a lui Lucian, care-i făcea semne, apoi, uşurat, se aşeză pe colţul unei banchete alături de un soldat care dormea cu capul lăsat pe spate şi gura căscată.

Lucian rămase multă vreme pe peron. Trenul nu se mai vedea decît ca o rîmă şerpuind pe la marginea oraşului, apoi o cotitură îl răpi vederii şi fumul lui gros, negricios, se destrămă ; deasupra gării nu mai rămăsese din el decît o pîclă.

Îşi simţea inima grea ; ar fi vrut să fie cu Andrei, în vagonul ticsit, mirosind a vopsea încinsă de soare, a transpiraţie, a fum de tutun tare. Închise ochii şi-i simţi umezi. Încercă să reţină imaginea lui Andrei: faţa îngustă, arsă de soare, ochii verzi cu o lumină intensă, tăioasă, fruntea înaltă, bronzată şi şuviţele moi de păr negru. Acum nu mai avea nici un rost să se întrebe, ca de atîtea ori : „Ce mă atrage la el? De ce prezenţa lui e aşa de liniştitoare ?“, ci numai să nu-l uite ; să treacă pe planul doi asperităţile lui Andrei, noul aspect al relaţiilor lor şi să rămînă numai împlinirea pe care-o încercase de atîtea ori, sentimentul că prietenia lor era lucrul cel mai frumos şi mai curat din viaţa lui. Dar acum nu stăruia în el decît sentimentul singurătăţii sale iremediabile, neînţelese şi ascunse tuturor, ca o gelozie. Va merge acasă, se va încuia în camera lui, unde era mult soare şi va începe să citească.

La trei îl vor chema la masă, tata îl va întreba cu ce şi-a petrecut ziua, mama-i va spune cu mîndrie: „A studiat“, şi-n toate astea, oricît de ridicole şi stupide i s-ar părea lui Andrei,

se ascunde o linişte şi o anumită împăcare, siguranţa zilei de mîine, ca şi cum dragostea, mîndria şi admiraţia părinţilor s-ar materializa în jurul tău, imperceptibile, dar mereu prezente.

Un soldat german în cămaşă trecu pe lîngă el, fluierînd mecanic „Lili Marlen." Lucian privi în urma lui: era un băietandru, de cel mult optsprezece ani. Se întrebă: „Oare ce-o să fim, oare unde-o să ajungem, eu, Andrei şi toată lumea, peste zece ani? Termenul era atît de departe, aproape de nerealizat, aşa cum existenţa lui Mihai Viteazul — de pildă — i se părea, omeneşte, neverosimilă.

Abătut, transpirat şi foarte trist porni încet spre casă.

Drumul pînă la Lunca dura două ceasuri cu personalul. Odinioară, cînd era copil, lui Andrei i se părea nemăsurat de lung, poate pentru că era nerăbdător să ajungă mai repede. Urmărea goana stîlpilor de telegraf şi jocul ciudat — pe atunci foarte misterios — al firelor care se lăsau şi se ridicau mereu. Acum, tot timpul, Andrei citi fără să intre în vorbă cu nimeni. Înaintea gării unde trebuia să coboare îşi duse geamantanul pe culoar. Trei soldaţi vorbeau în şoaptă:

— Pandele a şters putina. E mai deştept ca noi.

— Taci, mă, se burzului un caporal ţigănos. Glonţul te curăţă.

— Parcă pe front nu-i totuna! Pentru, noi, crucea mă-si totuna-i! Numai să...

Andrei coborî din mersul trenului. Gara mică, din scînduri vopsite alb, scorojite de soare, salcîmii prăfuiţi, fîntîna cu roată, bibilicile şefului de gară, vagoanele de marfă uitate pe linie, toate erau aici. Şi departe, ca o linie albă, satul.

Dar nu scăpă aşa de uşor. Domnul Turculeţ, şeful gării, se repezi la el, îi strînse mîinile, se bucură că-l vede, apoi, clipind din ochi, declară: „Kaputt!" Andrei trebui să asculte aprecierile lui strategice, ultimile ştiri de la radio Londra, apoi fu invitat în casă, ca s-o vadă pe Liviuţa.

— Insistez să vii, bem o bere scoasă din fîntînă. Ştii, i-am cumpărat Liviuţei un pian... Are un talent! Cîntă simfonii şi opere, dar mie nu-mi place decît d-alea d-ale noastre: „Iancule tare, bravule mare, cu noi să fii!"

Toate astea erau caraghioase, dar şi liniştitoare. Baia de platitudine, sau poate auritul drum de mijloc... Domnul Turculeţ turuia fără încetare: povestea cîte nu fac el şi nevasta, pen-

tru Liviuța, ca ea să fie înzestrată: aveau vreo treizeci și cinci de iugăre de pămînt, îngrășau cîrduri de rațe pe care le trimiteau la oraș, fără taxă, cu vagonul C.F.R., țineau patru porci și o scroafă de prăsilă, umblau în zdrențe, dar erau fericiți cînd o vedeau pe Liviuța coborînd din vagonul de clasa I-a (avea permis) pășind grațioasă peste linii.

Fata era încrezută, proastă. Domnul Turculeț o arăta musafirilor ca pe un bibelou: „Îngerașul meu, spune te rog poezeaua aceea, pe franțuzește." După fasonurile de rigoare, Liviuța recita pe nas:

Deux mulets cheminaient, l'un d'avoine chargé,
L'autre portant l'argent de la gabelle...[1]

De cînd îi luase pian, o implora cu aceleași tremoluri paterne:

— Cîntă, scumpeteo, din *Moțart*, ăla... Neamț, neamț, dar artist!

După ce Liviuța, care se gătise între timp, veni, domnul Turculeț îi lăsă singuri, retrăgîndu-se discret. Ea vorbi tot timpul afectat, ducîndu-și mîinile la gît, ca o actriță cu nervi, dar Andrei n-o auzi ce spune. Prin perdeaua subțire, afară, totul era auriu și departe. Liviuța îl întrebă ceva, el răspunse „da" și zîmbi. Fata se așeză la pian. Andrei tresări: aceeași bucată i-o cîntase odată Sonia. Melodia, așa cum o auzise atunci, desfășură în el o dezolată blîndețe, o înțelegătoare renunțare. Liviuța cînta chinuit, greșea acordurile, țistuia supărată. „Și cu Sonia am greșit, se gîndi Andrei. Așteptam de la ea nu știu ce... prostii care nu se întîmplă decît în cărți. Și poate, dacă aș fi înțeles-o, multe ar fi fost mai simple, mai ușor de suportat". O rugă pe Liviuța să mai cînte. Și totuși, lucrarea aceea a fost, într-un sens, o eliberare. I se părea că înainte împlinise doar niște convenții, ca și cum ar fi jucat teatru. Nu trebuia să se mai gîndească la trecut.

Se ridică repede, își luă rămas bun de la Liviuța, uluită, și ieși. Coborî prin iazul secat și o luă de-a curmezișul cîmpului.

Era cald, ciulinii și scaieții de pe marginea drumului nu se clătinau. Tremurau numai zările străvezii. Mirosea a pămînt încins, a ierburi perpelite. Andrei merse multă vreme, pășind cu

[1] Doi catîri mergeau, unul încărcat cu ovăz, altul purtînd banii impozitului pe sare...

un fel de bucurie, pînă ajunse la şoseaua mărginită de duzi bătrîni, prăfuiţi.

După un cot se ivi satul înecat în verdeaţa prunilor şi salcîmilor. Deasupra lor răsăreau crestele pletoase ale castanilor din curtea bisericii şi turnul ei subţire ca un gît de barză.

Acasă...

CAPITOLUL VII

Ca de fiecare dată cînd venea la ţară, Andrei trebui să povestească bunicăi şi mătuşei sale, din fir în păr, tot ce se petrece la oraş. Bătrîna, ghemuită lîngă cuptorul din bucătărie, dădea din cap, îngîndurată, şi la urmă, ori despre ce ar fi vorbit Andrei, spunea :

— Da, se strică vremurile...

Mătuşa Emilia, o femeie măruntă, sprintenă şi copilăroasă, îl prevenise :

— Scumpule, să nu spui bunicăi de nenorocirea ce te-a ajuns. Eu te înţeleg, dragă. Le stăteai în cale, voiau să se scape de tine. Dar lasă... atîta timp cît trăim noi, n-avea nici o grijă.

Andrei zîmbea încurcat. Mătuşa Emilia credea că la liceu premianţii trebuiau să fie în mod obligatoriu copiii notabilităţilor : ai generalilor, avocaţilor, inginerilor. Faptul că Andrei le-o luase înainte îi înfuriase, desigur, şi au profitat de cel mai mic prilej ca să-l înfunde. Dar bunica nu le poate înţelege astea. Ea crede că omul muncitor şi harnic trebuie să ajungă la bunăstare, oricum, iar dacă nu izbuteşte, înseamnă că el e de vină şi nu plăteşte două parale. Credinţa asta n-o părăsise niciodată. În tinereţe, după ce i se întorsese bărbatul din armată, de la husari, plecaseră amîndoi în Ungaria, goniţi de-o sărăcie cumplită. Aici Mihai Moţ avea un frate, om de încredere a unui cupeţ jidov. Acesta-i găsi un loc de sămădău la moşia grofului Bornemisza. Munciseră pe brînci, amîndoi, adunînd ban cu ban. Voiau să se întoarcă acasă, să-şi cumpere pămînt, să fie fruntea. Cu vremea, Mihai ajunse omul de încredere al grofului, dar grija casei şi a agoniselii era în spinarea Anei. A venit apoi războiul, unde li s-a prăpădit un fecior, Todor, apoi revoluţia şi inflaţia şi s-au întors tot atît de săraci pe cum plecaseră.

— Noi am fost de vină, spunea însă bunica. N-am avut corajie să băgăm banii în pămînt, acolo. Pămîntu-i pămînt, orişiunde. Banii de azi n-au preţ. Îs hîrtie, făcută să înceluie oameni. Numai noi am fost de vină.

Acum, la şaptezeci şi cinci de ani, bunica muncea neobosită, îngrijind de gospodăria Emiliei. Îi era ruşine cînd era bolnavă şi n-ar fi spus nimănui că o doare ceva. Ginere-său, George, tatăl lui Dan, dispăruse la Stalingrad ; numai bunica o putuse îmbărbăta pe Emilia în ceasurile acelea groaznice cînd primise vestea :

— Nu te lăsa, Emilie. Dacă-i om, are să vie înapoi. Tu îngrijeşte-te de casă, de avut, să-i pară bine cînd s-o întoarce.

Din poveştile mamei sale, Andrei încerca să şi-o închipuie pe bunica tînără, o femeie neobosită, despotică, hotărînd nestrămutată vieţile copiilor. Avusese o singură slăbiciune, Pavel, fiul ei cel mai mic. Îl născuse la cincizeci de ani şi-şi revărsase asupra lui, în ascuns, o dragoste fără frîu. Îl lăsase să facă orice ; nu-şi drămuise banii. Copilul ajunse un stricat, fu dat afară din toate şcolile şi, într-un tîrziu, intră muncitor la fabrică. Era chefliu şi ca să poată plăti de băut nenumăraţilor prieteni îşi

vindea şi hainele de pe el. Fără să zică un cuvînt, bătrîna îi trimitea alţi bani. Ca şi cum ar fi fost surdă, nu auzea reproşurile Emiliei. Şi la treizeci de ani, Pavel rămăsese cu minte de copil. Andrei şi Dan îl iubeau la nebunie, deoarece se potrivea la toate copilăriile lor. Pe urmă fu dus pe front şi în '43 veni vestea că sergentul Moţ Pavel căzuse la Nalcik. Era într-o vară, nepoţii erau acasă. Izbucniră în hohote de plîns, numai bătrîna stătea ţeapănă în capul mesei. De la o vreme, spuse:

— Dumnezeu să-l hodinească. Haideţi să mîncăm, că se răceşte zama.

Emilia, indignată, strigă printre lacrimi:

— Doamne, mamă, numai la stomac ţi-e gîndul!

Bunica zîmbi ciudat:

— Nici aşa nu-l mai înviem. Dumnezeu să-l ierte. Amin. Şi se duse să se culce.

— Tot aşa a făcut şi cînd a murit tata, povesti Emilia. Eram acasă, în locuinţa cea veche. Tata suferea cu inima, a murit subit. Mama a trimis după soră-sa, l-au spălat, l-au îmbrăcat, au aprins lumînările şi numai după aceea a venit la noi. „Sculaţi-vă, prunci, că au murit tată-vost." E o femeie fără inimă.

Dar gîndindu-se la toate astea, Andrei îşi spuse că poate era vorba de altceva, mult mai adînc şi de neînţeles: o înţelepciune venită de undeva, din adîncuri, ca o sevă. Acum, la bătrîneţe, bunica ştia asta: viaţa e aşa cum e, trebuie însă trăită. O spunea chiar, atunci cînd fetele o rugau să se mai odihnească.

— Omul trebuie să trudească pînă-i vine ceasul. Apoi se poate hodini în veci.

Deşi mergea în fiecare duminică la biserică, bătrîna credea într-un dumnezeu ciudat, căruia trebuie să i te rogi ca să nu-ţi facă rău. Posturile nu le ţinea, pentru că nu putea pricepe la ce folosesc, afară de faptul că, după prea mult ajunat, plugarii se betegesc de gălbenare.

Numai seara bunica ieşea în grădiniţa din faţa şcolii şi privirile-i alunecau departe, spre dolma Teuzului. Cînd trecea cîte-o văduvă, o oprea şi o grăia:

— Al tău, Lucreaţă, o murit la Italia?

— Nu, nană Ană, la Rusia.

— Aşa... Şi eu am pierdut doi, tot acolo. Unul în '14, celălalt mai an.

Odată, Andrei o întrebă la ce se gîndeşte şi bătrîna, ca şi cum s-ar fi trezit din vis, se scutură:

— Iacă, dragă, la multe. Anu' aista o fi grîu mult, om umple podul. Ne-a feri dumnezeu de foamete. Să vă văd pe voi mari, așezați. Îl povățui: Vorbește tu cu fata șefului din gară. Treizeci și cinci de iugăre îi dă tată-său și haine și zongoră. Or fost pe la noi, mai în primăvară. Fata-i așezată și-și știe lungul nasului.

Andrei se silea să nu pufnească în rîs.

Da, aici toate lucrurile erau așezate, se desfășurau după un tipic rînduit de veacuri. Dragostea venea după căsătorie, sau poate că oamenii nici nu știau ce-i dragostea. Își aminti niște versuri:

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat,
Aici orice gînd e mai încet...

De pildă, mătușa Emilia. S-a căsătorit tînără, și-a întemeiat gospodăria. Au cumpărat pămînt, aveau sesia școlară. În fiecare an vindeau optzeci-nouăzeci de măji de grîu. Unchiul George era un om liniștit, închis în sine: avea o bibliotecă plină cu cărți de pedagogie, își iubea meseria. De sărbători se întîlneau toate notabilitățile, femeile discutau despre cele mai avantajoase rețete de prăjituri, bărbații jucau cărți la cincizeci de bani miza, beau bere scoasă din fîntînă, copiii țipau afară, în ogradă. Viața trecea la adăpost de orice neliniște. Iar după război, cei care vor scăpa se vor întoarce și vor lua totul de unde l-au lăsat. Morții vor fi uitați.

Mătușa Emilia îi povesti cîte griji avea cu școala; după plecarea lui George, ea gira direcția. Inspectorii o apreciau, fu lăudată în „Monitorul școlar" și satul se mîndrea cu ea: „Ca un bărbat, așa le știe pe toate. Samănă cu nana Ană." Numai Cordiș, feciorul unui vecin, ajuns învățător, o bîrfea în toate părțile. Umbla să ajungă director. Nu-l putuse suferi niciodată pe George Teodorescu, un „regățean", o venitură.

— Nu-i e rușine, vorbea indignată Emilia. După ce a scăpat de front, umblă cu intrigi. Știe toată lumea că s-a împușcat singur în mînă, neobrăzatul!

Andrei o asculta atent, o aproba. Emilia îl săruta și spunea, privind spre Dan, care citea tolănit pe un pătuț de lemn:

— Bine că mai vede cineva cît mă chinuiesc. Că din partea lui Dan...

— Văd, mamă, cum să nu văd, spunea Dan moale. Te admir din toate puterile mele.

— Copil fără inimă...

După cîteva ceasuri de la venire, lui Andrei i se părea că e de foarte multă vreme aici. Ieşi în curtea măturată, apoi trecu în ogradă. Venea de fiecare dată aici şi, cu ochii închişi, încerca să regăsească ceva din farmecul copilăriei. Toate erau aşa cum le ştia, doar mult mai mici. Revăzu salcia uscată între crengile căreia îşi făcuse odinioară un cuib, unde se ascundea ceasuri întregi cu o carte în mînă, răstoaca năpădită de buruienile care dospeau în nămolul gros. Se gîndi la copilăria lor, cu oarecare oboseală. Apoi se scutură: „La dracu! Iar devenim sentimentali?"

— Andrei! se auzi strigat din ograda cealaltă de dincolo de răstoacă. Andrei! Cînd ai venit? Treci repede dincoace, că avem o mulţime de lucruri să ne spunem.

Zîmbi, recunoscîndu-l pe părintele Scarlat. Stătea în soare, cu capul descoperit şi părul negru albăstrui curgîndu-i în şuviţe buclate pe faţă. Cu o mînă îşi mîngîia mustăcioara neagră, uleioasă şi cu cealaltă îşi ţinea pantalonii. Purta un veston militar, de campanie, cu trese de căpitan. Cînd Andrei trecu albia întărită de secetă, se repezi în întîmpinarea lui, îi scutură mîna, apoi, sticlindu-şi dinţii albi, începu să rîdă cu hohote:

— Închipuieşte-ţi, domnule, am scăpat! N-ai să crezi, dar aşa e: am scăpat! M-am prezentat în faţa comisiei... Ştii ce înseamnă o comisie militară acuma? Habar n-ai. Am intrat şi mi-am compus o figură răvăşită. Colonelul m-a privit bănuitor. „Mama ta, am gîndit eu!" Şi în clipa următoare m-am năpustit asupra lui şi am început să prind muşte. M-au clasat. Închipuie-ţi, au spus că „nu mă bucur de integritatea facultăţilor mele mintale"... Aşa că, felicită-mă: am scăpat!

— Mă bucur, făcu Andrei, silindu-se să nu rîdă.

— Şi eu! Scarlat se întoarse şi începu să zbiere: Labooş! Labooş!

— Ce-ţi mai trebuieşte? se auzi din coridorul casei un glas gros, amărît.

— Scoate imediat din fîntînă trei sticle cu bere. A venit Andrei... Da' mişcă-te odată, nu mai sta, ia te uită! Un, doi...

— Mişca-m-oi... Mişca-m-oi, dacă m-o bătut dumnezeu şi mi-o luat minţile. Oh, crucile din cimitir!

Suflînd şi asudînd, îşi făcu apariţia Laboş. Era un om gras, roşu la faţă, cu o mustaţă groasă ca un fuior. Părea numai de cincizeci-şaizeci de ani, deşi avea peste şaptezeci. Strînse mîna lui Andrei, îl întrebă ce mai fac părinţii, apoi, clipind din

ochi către Scarlat, făcu un gest cu mîna la tîmplă, cum că ginere-său ar fi într-o doagă.

În timp ce Scarlat se duse în casă, s-o roage pe nevastă-sa să pregătească o gustare, Andrei se gîndi, amuzat, la drama bătrînului Laboş.

Acesta avea o fată, Catiţa, care trăise un timp cu un plutonier de jandarmi însurat şi cu doi copii, apoi Laboş o mărită cu Teodor Scarlat, băiatul celui mai sărac om din sat. Povesteau babele că atunci cînd murise bătrînul Scarlat, o puzderie de păduchi au ieşit de pe el şi au început să fugă prin casă. Scarlat era băiat frumos şi Laboş, care avea cîrciumă şi pămînt, îl ţinu la teologie, la Cernăuţi. Îşi blestemă însă şi ceasul cînd îi trebuise ginere popă, deoarece Scarlat, după părerea tuturor, nu era în toate minţile. Îndată după nuntă vîndu doi noateni — o minunăţie — graşi ca pepenele, şi cu banii luaţi îşi tipări un volum de predici eretice. Exemplarele, vreo cinci sute, stăteau şi acum în pod şi le rodeau şoarecii. Pe Laboş fu cît pe ce să-l lovească guta. Plînse după noateni, ca după mort, dar ce să-i spună părintelui? El era domn şi domnii-s bolunzi. Ajunsese de rîsul satului. Toată lumea povestea cum noaptea, cînd îi trebuia să meargă afară, părintele îl scula pe socru din somn să vină cu el, deoarece Scarlat avea fobia întunericului. Laboş, desculţ, în cămaşă de noapte, cu pîntecele revărsat, stătea cu lămpaşul ridicat şi-l ruga :

— Da' mai gată odată, părinte, păntru numele lui Cristos, că mă ia diavolul de frig... Bată-l bată dumnezeu, — vorbea el cuiva nevăzut, iacă ce mă pune să fac, eu, om bătrîn (Andrei stătuse cîndva cu Dan la pîndă, o noapte întreagă, să vadă scena asta).

Din cînd în cînd, părintelui îi veneau „idei". Atunci se plimba prin toată casa, ca un nebun, turzucîndu-şi părul şi vorbind fără şir. Nimeni n-avea voie să răsufle, toţi trebuiau să umble în vîrful picioarelor. Atunci Laboş se ducea în grajd şi se culca pe fîn, să moară. La masă, Scarlat îl dăscălea cum să mănînce :

— Nu sorpoti zama aia, tată, ce dracu, mi se bulversează stomacul !

— Bătu-tu-m-au dumnezeu pe mine, — se întorcea Laboş spre nevastă-sa, o femeie slabă, care-şi ducea de ani de zile tuberculoza pe picioare, — nici mînca nu mai ştiu acum la bă-

trînețe... Nu-s bun decît să-l duc la budă, ierte-mi dumnezeu păcatele.

— Taci, Ioane! îi poruncea Lăbășoaia. Dumnealui îi domn.

Laboș umblase cu tot felul de plocoane pe la episcopie, doar-doar îl vor numi pe ginere-său popă paroh în sat. Cînd își ajunse țelul și Scarlat fu numit preot al doilea pînă la pensionarea părintelui Pinteriu, bucuria lui Laboș — care, cu toate astea, era mîndru că e socru de popă — nu ținu mult, fiindcă în prima duminică, la slujbă, Scarlat se bătu cu cantorul, pe care-l lovi cu cădelnița în cap, deoarece nu cînta pe placul lui, și-l înjură de mamă pe bătrînul Pinteriu, cu voce tare, încît toată biserica înlemni de spaimă. Plîngînd, părintele Pinteriu fugi din biserică, în odăjdii, și Scarlat, ieșind din altar, le spuse mirenilor:

— Gata! Mergeți acasă! Destul v-a fost și cu slujba. Hai, marș!

Oamenii se plînseră episcopului. Laboș nu izbutise să-i îmbuneze; Scarlat fu trimis într-un sat de munte, unde se purtă în așa fel, că abia scăpă cu pielea negăurită. De atunci spunea tuturor că el e persecutat, că episcopul îl invidiază și că, nu peste mult, are să le arate el tuturor ce poate. Se hotărî să se facă preot militar (grad, ordonanță, situație socială), dar în ziua în care își primi gradele, izbucni războiul și fu trimis pe front. Veni în concediu în '43, nebun de-a binelea. Se trezea noaptea urlînd, părîndu-i-se că au intrat partizani în casă și vor să-i taie beregata. Laboș îi spuse Catiței:

— Măi fată, eu zic că să-l băgăm într-o casă de bolunzi, doar or face om din el.

Ea îl înjură, îl blestemă și voi să se arunce în fîntînă. Cînd se isprăvi concediul, Scarlat se culcă în mijlocul drumului și trebuiră să-l ducă cu forța la gară. Era în același regiment cu Pavel și acesta povesti cum, după o luptă, cînd trebuiau să îngroape morții, fură surprinși de un bombardament de artilerie. Scarlat, în odăjdii, se aruncă într-o groapă proaspăt săpată, împinse mortul deasupra lui și nu mai voi să iasă de acolo nici după ce obuzele încetaseră de mult să mai cadă.

Și cu toate astea, Scarlat era un om cult, citise mult și cînd era în toane bune putea spune lucruri interesante. Andrei îl văzu venind cu o tavă, pe care Lucreția pusese slănină tăiată mărunt și castraveciori murați. In mîna cealaltă ținea trei sticle de bere.

Se așezară în șopron :

— Ce-ați mai scris ? întrebă Andrei, curios. (Părintele Scarlat lucra la un apocalips modern).

— *Inter arma silent musae!*[1] declară Scarlat, scobindu-se în nas.

Deodată se aplecă spre el misterios și, holbîndu-și ochii, îi șopti :

— Andrei... sfîrșitul... Tu știi că eu nu sînt religios. Dracu, popia, dumnezeu — prostii toate astea. Am recitit însă în ultima vreme Apocalipsul Sfîntului Apostol Ioan... Spun „sfînt", așa, din obișnuință... Ascultă aici : apostolul era nebun de legat. Îmi pare foarte bine că ai venit. Cui să-i dezvălui asemenea descoperiri ? Lui Laboș, Ecaterinei ? E o femeie bună, dar femeie. Ascultă-mă bine, Ioan era nebun și, ca toți nebunii, vizionar... Am citit și spaima morții, a unei morți totale, definitive, moartea mea și a societății, a lumii, a tuturor, m-a cuprins... Zîmbi șters : Ecaterina nu vrea să înțeleagă... Zice : „Ești obosit, Tudoriță, culcă-te, puiule..." Așa mă alintă... Dar apostolul acesta, mai mare decît Cristos, era un nebun. Știi doar că în Orient nebunii sînt respectați... Și paginile lui... tulburătoare... Închise ochii o clipă. Recită : „Și m-am uitat și iată un cal vînăt, și numele celui ce călărea pe el era moartea. Și iadul se ținea după el și li s-a dat putere peste a patra parte a pămîntului, ca să ucidă cu sabie, și cu foamete, și cu moarte, și cu fiarele de pre pămînt"...

Andrei se stăpîni la timp ca să nu zîmbească.

Scarlat urmă ațîțat :

— Sau mai departe, sînt sigur că tu înțelegi : „Și numele stelei se cheamă Absinthos, și a treia parte din ape s-a făcut ca pelinul, și mulți din oameni au murit din pricina apelor, pentru că se făcuseră amare"... Servește-te din berea asta pînă nu se încălzește și ascultă, ascultă-mă. Eu am avut, citind apocalipsul, multe revelații... „Iar numele fiarei este șase sute șaizeci și șase..."

— Astea-s niște prostii fără margini, dădu din mînă Andrei, enervat.

Se aștepta la o ieșire a lui Scarlat, dar acesta îi zîmbi prietenește :

— Tu nu poți să înțelegi încă, nu poți... Îmi pare bine că

---

[1] In mijlocul armelor, muzele tac!

ai venit, căci am să te iniţiez pre tine. Andrei! Transcendentalul, nu uita!

— Ce mai e nou prin sat? întrebă Andrei, ca să schimbe vorba.

— Prin sat? Părintele Scarlat bîrfi cu plăcere: nimic, jucăm cărţi, popa cel tînăr e un trişor, l-am prins alaltăieri scoţînd un valet din mînecă şi i-am dat cu sticla de sifon în cap. Azi dimineaţă a fost pe aici. Ne-am împăcat. Are capul bandajat, nu-i însă nimic... Notărăşiţa e femeie cinstită de cînd au plecat învăţătorii pe front, fata-i creşte şi aşteaptă să capete sămînţă din partea bărbătească, adăugă el cu ironie, ca întotdeauna cînd folosea accente biblice. Iar eu pentru serviciile de pe front, cred că am fost decorat cu „Steaua Romîniei". Nu-s încă sigur. Bine că am scăpat.

Andrei se ridică.

— Acuma eu trebuie să plec... Ştiţi cum e cînd vii în sat. Te duci la toată lumea.

— Ştiu, spuse Scarlat scurt, trăgîndu-şi pantalonii care-i cădeau mereu.

— Nu uita numele fiarei: 666, e foarte important. Meditează!

Andrei se grăbi să plece. Laboş, care stătea pe laviţa din faţa casei, îl opri:

— Tulvai, Andrei, îi spuse (erau un fel de rude îndepărtate) da' ce ştii vorbi cu el!? Că amu şi-a răsîpit şi puţina minte ce-o mai avea... Mă bagă în groapă, înainte de vreme. Nu mai am stare şi alinare. Stă cu şerblea în mijlocul odăii, zice că se teme să se ducă afară, că-s partizani, cine-or mai fi şi aceia, trăsnească-i dumnezeu din seninul ceriului! Toată casa pute ca o clozetă. Nici nu se mai spală, da' de mîncat, se-ndoapă ca marha... Amare păcate plătesc, nu l-o putut lua dracu-acolo în Sinistria. Mai vorbiţi cu el, poate vine la omenie... Acuma mă pune pe drumuri să cumpăr, de unde-oi şti, puşcă... Laboş îşi făcu cruce. Dacă mai ţine aşa, un an, eu mi-s gata.

— Spune-mi ceva noutăţi, îl rugă Andrei.

— Ia, năcazuri. Oamenii nu încăp unul de altul. S-o băgat dracu-n ei, eu aşa cred. Trii popi avem în sat, niciunul nu se suferă, s-ar bea într-o lingură de apă... Iară plugarii îs potopiţi. Ce s-aude în oraş? Găta-s-a războiul odată, că nu mai putem...

— Are să se gate, spuse Andrei, părăsindu-l.

Umblă toată ziua prin sat, străbătu ulițele prăfuite, se urcă pe dolma de unde se vedea pusta pînă departe. Dar în afară de cîteva locuri cunoscute, de care se legau amintirile lui, totul i se păru nou și urît în lumina necruțătoare a soarelui. Casele mici, coșcovite, gardurile putrede, oamenii săraci și împovărați de griji.

În seara aceea, Andrei și Dan își luară amîndoi cîte o carte și începură să citească. Dar lui Andrei rîndurile îi fugeau din fața ochilor. Nervos, azvîrli volumașul și se întoarse spre Dan care întorcea metodic foaie cu foaie. Înciudat, ca și cum calmul acesta ar fi ascuns o anumită înțelepciune care lui îi scăpa, Andrei se sculă, făcu cîțiva pași, apoi se așeză pe marginea patului.

— Măi Dan... Tu ce aștepți de la viață ?

Vărul său închise cartea, își scoase ochelarii, tuși și-l privi curios.

— Ia te uită ce întrebare ! Vrei să stăm de vorbă ?

Deschise bufetul și scoase o sticlă de vișinată. Rîse :

— Asta are să ne ajute mult... Bău și-i întinse sticla, înveselit : Cît de ciudați sîntem noi amîndoi, vere... Am copilărit împreună și... Eh ! își rîcîi el gîtlejul. Tu știi că eu nu-s vorbăreț. Dar... na ! Orice s-ar întîmpla, poți conta pe mine... Exprimîndu-mă altfel, vreau să spun că nu ești singur, asta-i ! Trage o dușcă.

Mișcat, Andrei se întinse și-i puse mîna pe creștet.

— Nu pierim noi, spuse fără voia lui.

— Puțin îmi pasă. Cumva tot are să fie. Vezi, sînt unele axiome matematice... dar nu pot să exprim ceea ce vreau.

— Cred că înțeleg, se încruntă Andrei. Dar oare viața e matematică ? Și soluțiile așa de simple ? A+B+C ?

— Habar n-am, nu-s profet.

Andrei gîndea lent, ca și cum și-ar fi cîntărit mintal fraza: „Senzație de bîjbîială... înecat care caută un capăt de frînghie. Preocupări false... False ? Nu știu. Proprii, în orice caz. Nu poți spune : nu mai trebuie să gîndesc așa, ca și cum ai închide un robinet."

— În fond ce vrei tu ? îl întrebă Dan.

Andrei trase o dușcă și vișinata tare i se sui la cap. Îl privi pe Dan în ochi :

— Tu n-ai vrea să înțelegi lumea asta, să creezi ceva, să nu trăiești așa... de azi pe mîine ?

— Prostii... Desigur că aș vrea. Dar, deocamdată, ce știu eu ? Să rezolv problemele ce mi se dau la teză, să spun corect: Dans son oeuvre capitale, le Cid, Pierre Corneille... Adică nimic. Am mai citit vreo șase sute de cărți. Nu crezi că-i necinstit să vrei să faci lucruri mari cînd știi atît de puțin ?

— Adică... Andrei îl privea cu ochii holbați. Niciodată nu auzise lucruri atît de pline de bun simț.

Încîntat, Dan urmă :

— Mi-e greață de oamenii care-și închipuie că ei îs buricul pămîntului. De pildă, la noi în clasă, o mulțime de tipi vor să fie ingineri. Se visează inventatori, ca Newton, ca Edison, dar nu știu rezolva o integrală. Prea-i plină lumea asta de asemenea indivizi. Uite, mie-mi place să muncesc, să...

Andrei se sculă și-l îmbrățișă :

— Tu ești un geniu, vere. Abia acuma te descopăr. Îți mulțumesc...

— N-ai de ce, făcu Dan, mărinimos. Știi ce ? Hai să luăm sticla, ieșim pe geam în grădiniță și cîntăm. Vrei ?

— S-a făcut.

Stinseră lampa și se strecurară pe geam, grijulii să nu facă zgomot ; se așezară pe banca de sub tufa de lilieci și începură să cînte fals :

Cu pînza bărcii-ntinsă,
Aproape de-nserat...

Pe urmă, beți amîndoi, intrară pe geam și adormiră îndată. Dimineață, Emilia nu-i trezi. „Dragii de ei, sînt obosiți", se gîndi emoționată.

Pe la zece, bunica veni în vîrful picioarelor și-l scutură de umăr pe Andrei :

— Scoală-te, puiule, o venit văru' vost, Mitru, nepotul lui fie-iertat moșu-tău. Zice că vrea să-ți ceară un sfat.

Se vedea că bunica era foarte mîndră.

Bucuros, Andrei se îmbrăcă. Mitru Moț, vărul său de-al treilea, îi era prieten bun. Mai mare ca Andrei cu vreo nouă ani, îi făcuse toate chefurile cînd era copil, îl purtase prin pădure, după pui de căprioară, se îmbrăcaseră amîndoi „în strigoi", să sperie babele satului și fetele. De cînd Andrei plecase

la liceu, Mitru era din ce în ce mai sfios. Se însurase; acum avea un copil de vreo șase ani.

Cînd îl văzu, Andrei rămase uluit. Mitru îmbătrînise de-a binelea. Obrajii nerași, scofîlciți, erau pămîntii. Părul netuns de mult i se scurgea în lațe pe gulerul boțit al cămășii de cînepă. Numai ochii mici și aprinși i se roteau mereu, ca la veverițe. Văzîndu-l pe Andrei, dădu să se scoale în picioare, apoi — așa cum știa că se cuvine — se interesă de sănătate, de părinți, de școală.

— Care-i baiul, Mitrule? întrebă Andrei.

Mitru oftă. Scuipă și șterse binișor cu călcîiul.

— Baiurile-s ele multe, clătină din cap, posomorît. („Vorbește ca bătrînii", se gîndi Andrei. Și încerca să regăsească în aceste trăsături ofilite fața rumenă a flăcăului nebunatic de altădată).

— Și anume?

— Sărăcia...

Nu-i venea parcă la îndemînă să vorbească. Scoase pacul de tutun, rupse o foiță dintr-un ziar îngălbenit, răsuci, aprinse, pîcîi de cîteva ori, apoi tuși înecat.

— S-or pus cu carul pe mine, scrîșni el.

— Cine, Mitrule?

— Ia, mai marii: notărășul, primarul, casirul, jucuțăul, toți. Le stau ca paiu-n ochi...

— De ce?

— Că nu-i țuc în c... De aceea. Apoi, liniștindu-se, veni spre Andrei: Am venit să-mi dai sfat, că ai școli multe... știi rînduielile... Tare m-am bucurat cînd am auzit că ai venit. Că dumneata...

— Pe vremuri îmi spuneai tu, zîmbi Andrei, stînjenit.

— Știe Mitru cum se cuvine să vorbească! se auzi de lîngă cuptor vocea uscată a bunicăi.

— Povestește-mi, Mitrule.

— Apoi, așa a fost... Mai an, eu și cu Florița am lucrat la Cloambeș. De plătit ne-o plătit, să nu vorbesc cu păcat, Cloambeș... Lădoi, cum îl ciufulește lumea. Într-o bună zi am fost plecat la tîrg. Cînd vin, o aflu pe muiere plîngînd: — „Nu mă mai duc la Lădoi", zice. „— De ce?" întreb eu. Tace. — „De ce nu meri, muiere? am strigat eu, că eram cam băut. Am rădicat palma. Ce te fîții, ești domnișoară?" Cu greu am scos din ea că Lădoi o vrut s-o rușineze în grajd. Atunci mie mi

s-o sculat părul în creştetul capului. M-am luat şi m-am dus la el... Era într-o sîmbătă sara... ba nu, vineri. L-am chemat în ogradă şi cînd i-am lipit neşte palme, o picat lat. O dat să se scoale, l-am pălit iarăşi. Îi puştica sîngele pe nări. Striga după Ioşca, după fecioru-său. — „Strigă-l, — am zis, — strigă-l să-l abrictăluiesc şi pe el, dumnezeii mamelor voastre, oameni fără de ruşine". Ioşca nu s-o băgat. Asta o fost.

— Că şi tu, Mitre, eşti prea iute, vorbi iar bătrîna.

— Da' ce era să fac, nană Ană? Că Cloambeşeştii n-au ruşine, nici omenie.

— Drept ai...

— Cum să mă fi lăsat? Dacă-i gazdă, apoi crede că... Nuuu... doamne! Se întoarse spre Andrei: M-or dat în judecată, că am venit beat şi am vrut să-i omor. M-or pus cu amendă, cinci mii de lei. De unde să-i adun, Cristoase?

— Hai cu mine, spuse Andrei, sărind în picioare. Vino.

Porni înainte, grăbit. Mitru se luă după el. Ieşiră din curte. Atunci Andrei se opri.

— Uite, Mitrule, îţi dau eu cinci mii, spuse dintr-o răsuflare. Dar să nu spui nimănui. Auzi?

Mitru îl privi bănuitor.

— Poate ţi-i degrabă să scapi de mine, zise mustrător. Mai bine spune-mi de-a dreptul. Eu am venit să mă sfătuieşti numai. Eşti umblat în şcoli, trebuie să cunoşti legile.

— Nu cunosc eu nici o lege! strigă Andrei. Nu fii copil. Aşteaptă două-trei zile şi-ţi dau banii.

Îi venea să rîdă. Banii baronului... Uitase de ei şi acum simţea un fel de uşurare, parcă ar fi scăpat de o povară.

— În două zile îi ai, spuse apăsat.

— Adevărat? bîigui Mitru şi ochii mici, aprinşi, începură să-i înoate într-o pîclă de lacrimi. Bunul dumnezeu... şopti el cu buzele palide. Domnişorule...

— Spune-mi Andrei, ce dracu, sîntem veri de-al treilea doar!

— Andrei... cum să... eu... N-ai nici o grijă! izbucni el. Am să muncesc, am să fac pe dracu în zece şi ţi i-oi da înapoi... Cît de repede...

— Nu-i nici o nevoie. Numai, ascultă bine ce-ţi spun: să nu scapi o vorbă nimănui!

Mitru zîmbi trist, ca un om cu multă experienţă.

— Cum crezi că... Apoi, bănuitor : Da' de unde ai atîția bani ? Ești în servici ?

— Ce-ți pasă ție ? Nu i-am furat, nu te teme.

— Nu te supăra pe mine... dar cinci mii de lei... ăștia-s bani. Eu de cînd îs... Își puse mîinile pe față : Isuse, se vede că ești acolo în ceruri... Cît am hulit eu luna asta... Se întoarse spre Andrei : Uită ce mai este... Eu am avut sămănat pămînt cu tutun. Cele două iugărașe pe care le am, cu tutun le-am sămănat. De aceea n-am fost nici în război... Știi că pe aceia care-or avut tutun, nu i-or dus.

— Păi atunci, — rîse Andrei, — tot satul ar fi trebuit să...

— Ei, nu-s domnii proști. Numai pe aceia nu i-or luat, care or avut începînd din '40. Precepi ? No, dară, după ce m-or dat în judecată și am pierdut procesul, ce să fi făcut ? M-am dus la Lădoi... tu-i măicuța mamii lui și m-am pus în genunchi, ca la icoane, să mă ierte... Aducîndu-și aminte, Mitru se făcu negru la față. Ca de bunul dumnezeu m-am rugat, și el își tot freca locul unde i-am spart capul. Zicea că și lui îi trebuiesc bani, că vremurile-s grele, că nu-i mînios pe mine, dară se miră cum m-am luat eu după vorbele unei muieri proaste ca Florița. În ziua aceea am bătut-o, săraca, de credeam că moare... Lădoi a zis că nu-mi poate face mai mult, decît să mă păsuiască șapte zile. Am umblat pe la toată lumea, la părintele, la Laboș, m-am rugat... Niciunul nu mi-o dat bani... Mitru oftă. Ia, așa-i. Nu mă poate suferi nimeni... A ieșit vorbă în sat că aș fi bolșovic, de acolo de unde nu pot răbda nedreptatea. Am vrut eu, odată, să-l omor pe Laboș, tot dintr-una ca asta. Așa că nu mi-or dat un leu. Peste cinci zile Lădoi mi-o trimis vorbă că mîine, cum ar veni, îmi trimite jucuțăul și mă scoate din casă.

M-am dus iară... Doamne, numai eu știu cîtă rușine am mîncat. N-o veni odată aceea vreme de să-i agăț pe toți de cîți pomi sînt în Lunca ! Am vrut să bag brișca-n el, dar mi-am adus aminte de prunc, de Florița. Mai bine i-ar fi luat dumnezeu pe toți, să mă fi făcut tîlhar. M-am dus ca bat. Seara o venit cu Gociman, cu plutonierul de jindari. Stăteam toți, eu, Florița, Fănică în ocol și ne rugam de el. El rîdea, tu-l în mă-sa. Apoi m-o chemat deoparte și mi-o spus că dacă scriu pe el pămîntul cu duhan, mă iartă. Nici n-am vrut să aud. Asta m-o scăpat pînă acuma și sîntem numai doi oameni din sat care n-am fost în război : eu și cu cantorul. O zis că altfel... Ce era să fac ? L-am întăbulat pe el, pînă i-oi plăti datoria. Două iugăre, cinci mii și

dobînzile! — „Cam leznă, a strîmbat din nas Cloambeş... Eu nu mi-s cîine. Uită ce-om face, Mitrule: îţi dau iugărul meu din Grinduri, unde am sămănat grîu. Bine-a fi?“ — „Bine, am zis, dar numai pînă pot face rost de bani“. S-or dus. De atunci umblu ca bolund...

— Fii liniştit, peste două zile ai banii. Şi acum, povesteşte-mi...

— Ce să povestesc? se strîmbă Mitru. Iaca. Cu ale noastre... Se aude că dacă s-o găta războiul, apoi toate or fi altfel.

— Cum?

— Ce ştiu eu? Aşa zic unii... Că amu pe nemţi îi bat. Îi bat şi-i zdrobesc. Reveni iar la grijile lui: Eu zic că de aceea umbla Cloambeş să-mi ia pămîntul, să-l scape pe fecioru-său, pe Ioşca, de front... Atîta păcătoşie în satul aista, de mă mir cum mai răbdăm! No, eu m-oi duce... Îţi mulţămesc dinainte...

Andrei rămase în uliţă, uitîndu-se după el. Se simţea foarte liniştit, aproape bucuros. „Ce rost are să măsori pămîntul cu compasul, cînd uneori poţi ajuta un om...“

Intră în casă şi-i scrise lui Lucian. Îl rugă să meargă la ei, să caute în albumul Grigorescu şi să-i trimită banii pe care o să-i găsească acolo.

*

Mitru umbla pe uliţă ca ameţit. Se ruga: „Numai de-ar fi adevărat...“ În faţa casei lui Lădoi se opri, ciocăni în poartă şi fiindcă nu venea nimeni să-i deschidă, culese o piatră de pe jos şi începu să bată şi să strige pînă cînd poarta se crăpă şi Ioşca îşi scoase faţa.

— Ce vrei?

— Unde-i tată-tău?

— Are treabă...

— Unde-i tată-tău? răcni Mitru, holbîndu-şi ochii.

— Aci-s, aci-s, se auzi glasul domol al lui Cloambeş.

Ieşi în uliţă. Purta o cămaşă foarte albă, înflorată la gît şi la mîneci. Clopul negru, dat pe ceafă, lăsa să i se vadă creştetul pleşuv ca oul.

— Ce pofteşti?

— Ia, am venit să-ţi spun că sîmbătă capeţi banii. Dă-mi actul de întăbulare.

— Ia te uită, se cruci Cloambeş. Da' de unde ai făcut rost de bani?

— Treaba mea. Dă-mi actul.

— Aşa... pe cuvînt? Ii fi scornit tu obiceiuri noi, plescăi Lădoi din buzele subţiri şi gălbui, peste care coborau, rare, fire răzleţe de mustaţă galbenă. Ori mi-i fi socotind bolund de-a binelea...

— Nu crezi că-ţi dau banii? se zborşi Mitru, dar Cloambeş făcu un pas înapoi, îi trînti poarta în nas şi strigă de dincolo:

— Mă, tu ai să sfîrşeşti la ocnă!

Mitru plecă bodogănind. Cloambeş se întoarse şi-l privi pe feciorul-său. Acesta era alb ca varul şi sufla greu.

— Aşa-ţi trebuieşte, crucea ta de viţel, că n-ai vrut să mergi la leceu ca să ajungi om! zbieră Cloambeş. Amu, haba te holbi, măgarule!

Nevastă-sa, Aurelia, ieşi în tărnaţ şi, auzind ultimele vorbe, îşi puse mîna la gură şi începu să bocească:

— Tulvai, tulvai, că numai un pruncuuuu am avutuuuu... şi l-or duce pe fruntuuu...

— Taci, ludă! urlă Cloambeş, că bag furca de fier în tine. Tu şi cu balega de feciorul-tău...

— Tătuţă, — se smeri Ioşca, — eu numai la dumneata am nădejde... Eşti om deştept...

— Sînt, mă, sînt! îşi umflă pieptul Cloambeş. Nu te teme, Ioşcă. Am vorbit cu primarul. O trimis veste la cerc că tu ai sămănat tutun, o pus şi copie după actu' acela, n-ai nici o grijă... Numai să nu-mi ieşiţi din vorbă de amu înainte, că vă sfărm pe amîndoi!

Se mai plimbă pe cărăruia de cărămizi care şerpuia prin mijlocul ocolului larg, trecu pe la grajd şi strîmbă din nas, suduindu-l pe Marcu, sluga; se duse în ogradă să vadă cît a mai rămas din jireada de paie, puse mîna pe o furcă şi scobi în fîn, curios dacă nu l-au pătruns ploile din primăvară, apoi ceru apă să se spele şi, punîndu-şi hainele negre, se duse către primărie. Primarul Sofron era prieten de-al lui, cu toate că pe vremuri nu se putuseră înghiţi: Sofron era cu liberalii, iar el cu Maniu, aşa că primăreau pe rînd. S-au împăcat cînd au venit legionarii la putere şi l-au pus primar pe Teodosie Dumbravă. Acesta era un porc de cîine, venetic din Regat, şi avea o moară de mălai. După rebeliune, pe Teodosie l-au dus, şi satul l-a ales primar pe Sofron, care le plăcea mai mult, pentru că era înalt, avea păr alb, mustaţă neagră şi umbla cu un treiculori lat în loc de brîu, strîngea mîna fiecăruia şi nu-şi purta nasul sus, ca Lădoi.

— Vă salutez, domnule notarăş şi domnule birău, zîmbi Lădoi intrînd şi atingînd cu degetul arătător borul îngust al clopului negru.

Notarul Meliuţă se chinuia să descurce nişte bonuri şi nu izbutea, deoarece gîndul îi umbla la sticluţa de secărică pe care n-o băuse încă în acea zi.

— Şogore Sofroane, aş avea a vorbă cu tine, să nu se supere domnul notarăş.

— În ce treabă anume ? se fuduli Sofron, ridicîndu-şi ochelarii pe frunte.

— Cu năcazurile mele, oftă Cloambeş.

— Aha, păi n-ai de ce, toate s-or făcut cum se cuvine... Domnule notar, unde-s acturile de proprietate ale lui Cloambeş ?

— Aici, aici, se grăbi notarul să caute printr-un vraf de hîrtii aruncate pe masă. Actul de vînzare al pămînturilor din Teuzaş, de la Moţ Mitru la Cloambeş Alexandru şi actul de cedare al pămîntului din Grinduri, de la Cloambeş Alexandru la Moţ Mitru... Poftim, le întinse el hîrtiile.

— Ce dată aţi pus ? se interesă primarul.

— Păi, — spuse stînjenit Meliuţă, — aşa cum ne-a fost vorba... Decembrie '42... Numai să nu... Se scărpină în cap, cu teamă. Da'... vorba e... pică ceva ?

— Vai de mine, dom' notarăş, da' ne cunoaştem de ieri, de alaltăieri ?

— Ah, oftă Meliuţă şi, ca să nu-i stînjenească, trase din sertar registrul cel mare, îşi trecu tocul prin păr şi se cufundă în coloanele de cifre.

Cloambeş şopti la urechea lui Sofron :

— Zice vândrocul că făcu rost de bani, dracu-l ştie de unde.

— Ei şi ? se strîmbă Sofron liniştitor. Pămîntul ţi l-a vîndut ? Ţi l-a vîndut. Îţi datora cinci mii de lei. Iugărul pe care i l-ai dat în Grinduri face pe puţin opt mii. Merită treisprezece bumăşti iugăruţele alea cu tutun ale lui. E şi prea mult.

— El o iscălit actele ?

— Le-o iscălit. Data o pus-o, după aceea, domnul Meliuţă, cu aceeaşi cerneală... N-ai nici o grijă, măi, numai dă-i ceva notarăşului, să-şi ţie gura.

— Cît ?

— Vreo cinci-şase sute... Destul i-a fi.

— Îi dau o mie, măi, nu mă zgîrcesc. Un fecior am, doară nu l-oi lăsa pe front tocmai amu, cînd se gată războiul.

Sofron clipi din ochi, în semn că era de acord, apoi se aşeză la masă. Cloambeş scoase mia din buzunar, o împături mărunt, îşi trase un scaun şi se aşeză aproape de Meliuţă.

— Ce scrieţi, dom' notarăş ?

— Nimic... nimic... — se ruşină Meliuţă, — nişte prostii...

— Apoi, eu vă mulţămesc frumos, din toată inima, şopti Cloambeş şi-i strecură în mînă bancnota. Să dea dumnezeu să aveţi noroc şi s-o vedem pe domnişoara măritată... Să jucăm una şi la botez.

Fericit, Meliuţă pipăia hîrtia în buzunar. „Poate să fie chiar cinci sute", se gîndi. Nu se mai preocupa de cei doi, ci, scoţînd de sub registru un caiet cu pătrăţele, se apucă să scrie.

A treia zi, aşa cum se aşteptase, Andrei primi albumul în care erau banii şi o scrisoare de la Lucian.

„Dragul meu Andrei,

Iată că-ţi satisfac dorinţa, deşi mi se pare cam stranie şi mă nelinişteşte. Am aşteptat înfrigurat o veste de la tine, dar rîndurile tale erau aşa de impersonale şi de grăbite! Nu-mi rămînea decît să mă supăr sau să găsesc o explicaţie. Îmi face impresia că am găsit-o. E şubredă, dar trebuie să mă mulţumesc cu ea : eşti pesemne ocupat.

Eu trăiesc — ca şi pînă acum — în claustru voluntar şi plictiseala mă roade. Dacă n-ar fi prejudecăţile sociale, ale căror „rob supus" mă ştii, m-aş sui în tren şi aş veni la tine. Cred că un pat şi o bucată de pîine s-ar găsi şi pentru mine. Nu te speria, nu-s capabil de una ca asta.

Capitolul ultimelor ştiri (care se pot scrie, evident) e destul de bogat. La noi toată casa e cu dosul în sus din pricina marilor pregătiri de plecare. Ne dispersăm. Mă tem însă că tata o să fie silit să rămînă la fabrică, cu toate că întreaga familie îl pisează cu disperare. N-ai recunoaşte oraşul, aşa s-a făcut de frumos. Pomii, verdeaţa, soarele sînt ca o imputare la adresa neliniştilor noastre, atît de meschine, dar totuşi, pare-se, esenţiale. La noi, în fiecare seară sînt conciliabule fără sfîrşit, consiliul de familie discută cu aprindere tot felul de probleme, alimentare, vestimentare şi generale. În vremea asta eu stau în odăiţa mea şi ascult pateticele accente ale simfoniei a V-a şi a IX-a — vechile mele pasiuni. Îmi pare rău că nu eşti şi tu de faţă, şi realizez senzaţia nimicitoarei noastre nimicnicii, cu care, volens nolens,

o să trebuiască să mă împac, fiindcă mă apropii cu viteză de ceea ce se numeşte „l'âge de raison". Dacă le-aş vorbi alor mei de proiectele mele, cred că m-ar exclude din clan; la noi s-a instaurat moda meseriilor practice, aşa că ar fi foarte probabil să mă vezi arpantînd şosele, înălţînd poduri masive sau scormonind măruntaiele unui biet muritor.

Iartă-mă dacă te plictisesc, dar aceste probleme sînt foarte grave pentru mine, cu toate că, involuntar, încerc să le ironizez scriind.

Alte noutăţi ar fi, dar...

Vîslan e mereu pe la noi şi se plînge că a intrat în pană de subiecte. Numai P. de Z. îşi păstrează serenitatea lui olimpiană. Mie-mi face impresia că ea ascunde o nesfîrşită imbecilitate. Tu ce părere ai? Găseşti prilejuri de optimism? Mă cam îndoiesc. Am început să mă apropii, tîrîş-grăpiş, de ceea ce numeam „impönderabilul" tău. A! să nu uit. A fost pe la mine Suslănescu într-un hal fără hal. Murdar, fără şireturi la pantofi, cu cravata strîmbă; mirosea a ţuică proastă şi a heringi. S-a trîntit într-un fotoliu şi a început să se lamenteze incoerent, aşa că am auzit iarăşi vechile leit-motive. Pe urmă a adus vorba despre tine şi ţi-a cîntat cele mai zguduitoare osanale. Te-a asemuit cu iscusitul Ulise, cu Zola („Lucrarea lui Andrei, — zicea, — e un „J'accuse" al timpului nostru"). Îşi rotea mereu ochii, pierdut. A propos de el: Teddie mi-a servit o anecdotă formidabilă. Se pare că în zilele astea a sosit în vizită m-me Suslănescu-mère, un tip caricatural de boieroaică ramolită. A stat cîteva zile, pe urmă Suslănescu a condus-o la gară. Aici nu ştiu cum (Teddie nu are darul amănuntului caracteristic) au fost despărţiţi de un tren de marfă. M-me Suslănescu a strigat „éperdue": „Mon fils! Ou êtes-vous, mon fils?" la care Suslănescu a dat un răcnet suprem: J'y suis, madame ma mère! J'y suis!"[1]

Drăgan şi-a cumpărat prin C.N.R., mi se pare, un salon Louis XV şi nu mai vorbeşte în societate decît de „ses meubles". Restul oamenilor îşi duc existenţa lamentabilă. Inchei. Scrie-mi, scrie-mi! Dacă sînt epic, din pricina restricţiilor impuse de discreţia oficială, tu fii filozofic, rousseau-ist.

Te sărută,
Lucian."

---

[1] Fiul meu! Unde sînteţi, fiul meu? — Sînt aici, doamnă mamă! Sînt aici!

Andrei luă banii şi-i strînse în pumn. Retrăi ruşinea şi umilinţa din seara aceea şi, înhăţînd scrisoarea lui Lucian, o rupse în bucăţele. Spuse bunicăi că are ceva treabă cu părintele Scarlat şi ieşi în curtea spălată de ploaia de peste noapte. Înviorate, frunzele prunilor luceau ca smaraldul şi aerul era pur ; praful dispăruse, lăsînd în loc o pojghiţă cafenie, subţire, în care sandalele se întipăreau.

Mitru locuia nu prea departe. Ca să ajungă la el, Andrei trebui să ocolească răstoaca, crescută acum. Încă din clipa cînd deschise poarta, îl izbiră bocetele Floarei. Se opri speriat. Cîinele, care nu-l mai cunoştea, lătra din răsputeri, smucindu-şi lanţul.

— Cine-i acolo ? se auzi glasul răguşit al lui Mitru.

— Eu sînt, Andrei... am venit cu...

Mitru se ivi în tărnaţ. Era alb ca varul la faţă şi se clătina pe picioare.

— Vină în casă, şopti el.

Odaia mică, joasă, avea tavanul afumat. Pe laviţă şedea dulgherul satului, Ţulea, fratele Floriţei, ţinînd-o cu o mînă de umăr şi cu cealaltă morfolindu-şi mustaţa groasă. Murmura, negăsind altceva de spus :

— Floriţă... no, măi Floriţă...

— Ce ne facem ? Ce ne facem acuma ? gemea ea, muşcîndu-şi buzele subţiri.

Nu-l băgă în seamă pe Andrei, sări în picioare şi începu să se lovească cu pumnul în pîntece :

— Numai tu ai trebuit !... Numai tu...

— Muiere ! zbieră Mitru, repezindu-se la ea şi apucînd-o de mînă. Muiere, pentru numele lui dumnezeu !

Ea se potoli îndată, se lăsă să cadă cu pieptul pe masă şi începu să hohotească.

Mitru, tăcut, se apropie de masă, luă o hîrtie verde şi i-o întinse lui Andrei. Acesta citi, uluit : „Ordin de chemare. Regimentul..."

! M-or lucrat, scrîşni Mitru, dînd din picior. M-or lucrat. Vorbi cu o grozavă încremenire a feţei : Acuma... mă duc în lemnărie, iau toporul cel mare şi le crăp capul. Nimica alta nu mai fac !

— Mitre... măi Mitre, clătina din cap, înfricoşat, Ţulea. Gîndeşte-te, măi, la prunci, măi, la muiere, măi Mitre, nu-ţi pierde minţile.

— Da' ei s-or gîndit la pruncii mei? Mitru se repezi la el și-l apucă de piept. Ei s-or gîndit la muierea mea?

Andrei stătea buimac în mijlocul odăii. Apoi se apropie de Mitru și-i șopti:

— Mitrule... eu ți-am adus banii...

Mitru îl privi pierdut, deschise gura, buzele-i tremurară, apoi și le mușcă pînă la sînge.

— Amu-i tîrziu... Uite... ordinul... În trei zile musai să fiu la regiment. Adică mîine... L-or ținut o zi la ei, nu i-ar răbda pămîntul!

Andrei mototolea banii în buzunar. Îi veni o idee:

— Ascultă, Mitre, eu zic să... să te duci totuși la ei. Primăria poate trimite încă astăzi aviz că nu ești mobilizabil. Du-te la Lădoi și ia-ți actul. Nu te lăsa, omule, ce dracu...

O clipă, Mitru luptă cu deznădejdea, apoi, înhățîndu-și clopul, se repezi afară din odaie, urmat de Andrei. În curte, acesta-i întinse teancul de hîrtii. Mitru le luă, le numără, apoi îl privi cu ochii umezi:

— Dacă... dacă... izbutesc, — șopti el, — atunci...

— Hai, lasă, du-te, nu mai pierde vremea.

Mitru goni pe uliță, ca și cum o vîntoasă l-ar fi suflat din spate. Cum poarta casei lui Lădoi era deschisă, se repezi înăuntru. Dădu cu ochii de Aurelia și o întrebă răstit:

— Unde-i bacea Cloambeș?

— Nu știu, își pițigăi ea glasul.

Se temea ca de dracu de Moț, despre care bărbatul îi spusese, nu o dată, că e în stare să-i omoare și să le dea foc casei.

— Unde-i? Cum nu știi?

— La... primărie, așa mi se pare...

Mitru porni spre poartă, dar în prag se întoarse:

— Ascultă aici, Aurelie, că te cunosc de ani de zile. Am să vă plătesc tot, după cum mi-o ajuta dumnezeu, pînă la ultimul bănișor, așa să știi!

Drumul pînă la primărie i se păru lung, așa că începu să alerge. Nu răspunse la cîteva întrebări care i se aruncară:

— Da' unde fugi așa?

— Da' ce s-o întîmplat, omule?

Abia în curtea primăriei se opri să-și tragă răsuflarea. Cloambeș veni peste un sfert de ceas și-l privi mirat, dîndu-și clopul pe ceafă.

— Da' ce-i cu tine, Mitre? Iară te-ai bătut cu cineva?

— Ţi-am adus banii! strigă Mitru, fluturîndu-i deasupra capului. Uite-i, toţi!

— No, no, începu să rîdă Cloambeş prieteneşte. Te-ai temut că n-am să te aştept?

— Uite banii! zbieră Mitru scos din fire. Dă actu'!

— Ce act, măi? se făcu roşu la faţă Cloambeş. Ce act îţi trebuieşte?

— Ia banii, îi întinse Mitru miile. Ia banii, îţi spun!

— Stai, omule, ce dracu ai? Mi-ai adus banii, bine. Da' de unde ai făcut rost? se interesă el, curios. Cinci mii, pe vremurile astea, nu-i glumă. Văd că te bucuri de mare omenie...

— Lădoi, ia banii! mîrîi Mitru, făcînd un pas spre el. Ia banii şi haide în primărie să facem rînduiala.

— Eu nu ştiu ce fel de rînduială vrei tu să faci, spuse liniştit Cloambeş, vîrîndu-şi mîinile adînc în fundul buzunarelor.

— Să fie lucrurile aşa cum or fost.

Mitru se silea din răsputeri să nu strige.

— Da' nu-i bine aşa cum e? Ţi-am dat un iugăr de grind, pămînt clasa întîia, şi te-am iertat de cinci mii. Tu mi-ai dat două iugăre slabe... Afacerea-i gata!

— Dă-mi înapoi aceste iugăre! Să ne înţelegem cu binele!

— Pămîntul acela-i al meu, acuma, ridică glasul Lădoi. Nu-l vînd. Îmi trebuieşte.

— Ha? urlă Mitru, dar nu se mişcă din loc.

— Aşa că... te sfătuiesc... nu te îngloda în datorii. Du banii de unde i-ai luat şi...

Nu isprăvi. Mitru, dintr-o săritură, fu asupra lui şi-l doborî la pămînt, apoi începu să-l strîngă de gît.

— Te omor!

Hrîîî, se sufoca Lădoi, zgîriindu-i degetele butucănoase... Hrîî...

Uşa primăriei se deschise şi apăru Meliuţă. Strigă ascuţit:

— Săriţi! Dom' primar! Gociman!

Din primărie năvăliră oamenii şi-i despărţiră. Lădoi, cu ochii însîngeraţi, îşi pipăia grumazul şi scuipa. Mitru se smucea în braţele celor ce-l ţineau.

Primarul îşi puse ochelarii, tuşi şi se scărpină în creştet, apoi şi-l acoperi cu pălăria rotundă, domnească.

— Moţ, tu nu eşti în toate minţile. Vrei să te dăm pe mîna jandarmilor, să te ducă în lanţuri?

— Să-mi dea înapoi pămîntul meu, i-am adus banii! Uite... aici îs, încerca el să se sloboadă. Bani buni, cinci mii în cap... I-am adus!...

Primarul se întoarse spre Lădoi, luîndu-şi o înfăţişare curioasă:

— Ce vrea? Apoi spre Mitru: Nu eşti băut, măi?

— Nu, dom' primar, răspunse acesta, supus. Nu-s băut...

— Vrea să-i *vînd* pămîntul *meu* din Teuzaş, apăsă Lădoi asupra cuvintelor. Şi cînd am zis că nu-l vînd, o sărit să mă omoare.

— Tu nu eşti în toate minţile, Moţ, se supără primarul. Lăsaţi-l, — îi îndemnă el pe oameni, — du-te acasă şi te culcă!

— Să-mi dea pămîntul meu! urlă Mitru, scos din fire. Şi tu, Sofron, ce faci pe prostul?

— Staţi, staţi, interveni Meliuţă. Păi ce tot doreşti mata, Moţ? Ai vîndut acest pămînt, ai căpătat în schimb un iugăr de Grind şi cinci mii.

— I-am spus, dom' notar, dar nu vrea să preceapă...

— Am gătat, se întoarse primarul. Du-te acasă!

— Nu mă duc! Nu mă duc! Auziţi? Nu mă duc! Dumnezii mamii voastre, scroafelor! Nu mă duc!

— Ce este acilea? se auzi un glas răguşit şi toţi se întoarseră spre primărie. Pe prag, crăcănat, stătea Gociman, plutonierul de jandarmi, cu gulerul tunicii desfăcut şi chipiul unsuros alunecat pe sprîncene.

— Du-te-n... acasă! spuse el, moale. Du-te, zic, pînă ţi-i bine...

Primarul, Meliuţă, Lădoi, Gociman şi oamenii intrară în primărie.

Mitru făcu cîţiva paşi înainte şi înapoi, parcă ar fi jucat; merse şi se rezemă de gardul de cărămidă văruită, pe care feciorii, veniţi cu felurite treburi, scriseseră lucruri porcoase. Simţi cu fruntea înfierbîntată jilăveala zidului. Tîrziu se întoarse spre primărie şi, ridicînd pumnul, blestemă:

— Pulberea să se aleagă din tine!

Dar asta nu-l răcori. Ar fi vrut să aibă putere să-i spînzure pe toţi, să-i sfîşie în bucăţi — şi n-o avea. Ieşi, clătinîndu-se, şi prin pîcla care-i spuzea ochii văzu, ca un fum, linia verzuie a pădurii. Cînd era flăcăiandru şi păzea caii... Cînd

aprindeau focuri... Cînd aşteptau ca din întunericul foşnitor să răsară o fată fecioară... sau Zmăul...

Se duse spre şcoală. Andrei, care citea în grădiniţă, îl văzu apropiindu-se, pipăind drumul cu piciorul gol. Faţa îi era ca o mască, cu trăsături îngroşate, pe care barba ţepoasă punea o umbră întunecată. Veni lîngă Andrei, se scotoci în buzunare şi-i întinse banii năclăiţi de sudoare.

— Pofteşte. Iţi mulţămesc din afundul inimii mele...

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Nimica, spuse Mitru, lăsîndu-se să cadă pe iarbă. Nu s-o întîmplat nimică. Nu vrea...

— Ei, la dracu ! strigă Andrei. Dar unde trăim ? În ţara lui Păpură ?

— Ţara-i bună ea, săraca, numai rînduiala-i tare proastă.

— Om mai vedea noi ! Aşteaptă-mă aici !

— Ce vrei să faci ?

— Mă duc la primărie !

Alergă pînă acolo şi intră fără să stea mult pe gînduri. Cînd deschise uşa, auzi din birou rîsul gros al primarului şi chiţcăitul slugarnic al lui Meliuţă.

— Cînd ai venit, Andrei ?

Se întoarse. Cel care-l strigase era Ardeleanu, mecanicul morii din sat, un om cam la vreo treizeci şi şapte de ani, înalt, cu părul castaniu, cîrlionţat, şi ochi albaştri, spălăciţi. Purta un costum ieftin, de ţaig, şi bocanci mari, milităreşti.

— Iaca ieri, spuse Andrei grăbit. Ieri sau alaltăieri.

— Ce-i nou pe la oraş ?

Andrei se gîndi să răspundă, absent : „Bine" ; tăcu o clipă, apoi spuse :

— Huzuresc fericiţii negustori... şi rîse trist.

Ardeleanu îi întinse un pachet cu ţigări. Stătură alături, fumînd tăcuţi.

Ardeleanu era un om ciudat, din cîte auzise. Venise în sat acum vreo trei ani, se prezentase la primărie, arătînd un act de lăsare la vatră, pe motive de boală. Cîtăva vreme plutonierul Gociman se purtă foarte respectuos cu el. Era convins că Ardeleanu e un inspector de Siguranţă, trimis de Antonescu să vadă şi să audă totul. Impresia asta îi fu întărită şi de felul de-a se purta al mecanicului. Era mereu singur, purta o carte răsucită în buzunarul hainei şi părea deştept şi umblat prin lume cînd stăteai de vorbă cu el. Plugarii se mirau nevăzîn-

du-l nici la crîşmă, nici la sfînta biserică. Venea des pe la directorul şcolii, cu care juca nesfîrşite partide de şah.

În sat era o moară mică de măcinat porumb, care fusese a lui Teodosie Dumbravă, om bogat şi legionar; după rebeliune îl duseseră într-un lagăr la Tîrgu-Jiu. Moara o cumpărase pe un preţ de nimic baronul Papp de Zerind şi trimisese un administrator, Pinţea, dar acesta îşi găsise locuinţă şi amantă la plasă, de unde nu venea decît o dată pe săptămînă, beat criţă, se uita prin registre ca viţelul şi se ducea să se culce la Cloambeş ori la primar. Aşa că Ardeleanu era stăpînul morii.

Multă lume a început să se mire de felul cum se purta. Lua uium mic, mai ales de la văduve sau de la nevestele celor plecaţi pe front; acestora le scria în registre cantităţi mai mici de cereale decît avuseseră. Bineînţeles, lucrurile acestea se auziră în sat şi Gociman intră la bănuieli. Veni odată în cap de noapte şi-i ceru actele. Erau în regulă. La cîteva zile, Pinţea îl trase la răspundere: de ce se leagă de mecanic? Domnul baron e mulţumit, pe vremurile astea e greu să-ţi găseşti un om priceput. Gociman fierbea. Trebui să se dea bătut. Andrei îl auzise de cîteva ori pe unchiul său vorbind despre mecanic. Îl preţuia mult, mai ales pentru setea lui de cunoştinţe.

— Ai ceva treabă pe aici? întrebă Ardeleanu.

— Da, vreau să vorbesc cu primarul. N-ai auzit ce-a păţit Mitru Moţ?

Ardeleanu clătină din cap şi-l privi curios:

— Ş-apoi ce vrei să faci?

— Dar asta-i o mîrşăvie! Chiar pînă aici nu se poate. Dacă vrei să mă aştepţi...

Deschise uşa şi intră în birou. Sofron, primarul, care se lăuda că „ştie să se poarte cu domnii", sări în picioare şi veni să-i strîngă mîna.

— Aţi venit, domnişor? surîse el larg, mîngîindu-şi mustaţa răsucită.

Ca de obicei, era îmbrăcat de sărbătoare şi plesnea de sănătate. Notarul Meliuţă, mic, cu un obraz de maimuţică înjumătăţit de ochelarii enormi, cu ramă de baga, se săltă de pe scaun şi se strîmbă prietenos:

— Aţi venit să daţi ajutor doamnei directoare? Săraca! Munceşte... Sîntem mulţămiţi de ea...

Dacă primarul n-ar fi intrat în vorbă, lui Andrei i-ar fi fost greu să înceapă. Dar solicitudinea asta îl scoase din sărite :

— Dumneavoastră, domnule primar, credeţi că în ţara asta nu sînt legi ? întrebă el cu o voce ascuţită.

Meliuţă lăsă să-i cadă tocul, iar primarul rămase cu gura căscată.

— Adică... domnişorule... cum adică ?

— Il trimiteţi pe front pe Mitru Moţ ca să scăpaţi pe feciorul lui Cloambeş ?

Primarul rămase zăpăcit.

— D-apoi, domnişor... eu vă cunosc de cînd eraţi mic...

— Ce-are a face ? Aţi făcut o samavolnicie !

— No, apoi, cu asta-i dăstul ! se înfoie atunci Sofron, stacojiu. No... apoi păcat de şcolile la care-aţi umblat, dacă veniţi cu aseminea voarbe slabe... No, apoi, — strigă el, — ie faceţi bine, domnişor şi ieşiţi afară din primărie ! Ie te uită cine m-a ruşina pe mine, om bătrîn ! Şi primar ! Apoi să nu vă fie cu supărare, da' să nu mai puneţi piciorul aici !

— Vom vedea urmările, spuse Andrei roşu ca jarul la faţă. Să nu cre...

— Poftiţi afară ! zbieră Sofron şi după ce Andrei ieşi, trînti uşa cu putere în urma lui.

Andrei se pomeni în faţa lui Ardeleanu care, desigur, auzise totul. Ii fu ruşine şi voi să plece — deşi nu ştia cum — dar mecanicul veni lîngă el şi-i strînse mîna. Andrei îşi feri privirile de ochii lui.

— Hai să plecăm, spuse blînd Ardeleanu. Aşa e... samavolnicie mare...

Păşeau alături, în praful uliţei. Andrei îl auzi pe celălalt rîzînd. Se întoarse mirat şi puţin jignit.

— Ce-ai crezut ? Că „ei" o să facă ceva ? „Ei ?"

— Am crezut... că n-aveam dreptul să tac... Oh, dacă oamenii...

— Care oameni, Andrei ?

— Toţi oamenii cinstiţi... De multe ori îţi vine să urli, sau să dai cu barda...

— In cine ?

— In stînga şi în dreapta... La întîmplare...

Mitru era tot în grădiniţă şi-l aştepta. Cînd îi văzu faţa, înţelese. Veni înaintea lui, se aplecă şi culese de pe jos un bulgăraş de ţărînă umedă.

— Vezi? Iaca, aşa sîntem în mîinile lor... tină moale. Fac ce vor. Îs cu legea la spate, şi-apoi au jindari şi tot felul de puteri. Să-i trăsneşti cu toporul la mir? Te bagă la ocnă pe vecie. Oftă. Aşa că eu m-oi duce pe front... iară Cloambeş Ioşca, fecior în toată firea, are să rămînă acasă, să ne... muierile! Asta mă omoară.

În clipa aceea lui Andrei îi veni o idee. Îl luă pe Mitru de mînă şi-l trase în cancelaria şcolii.

— Şezi! îi zise. Şezi oleacă. N-are să rămînă Ioşca acasă. Ştii în ce regiment este?

— Ştiu. Cu mine. În 23 Infanterie.

— Aşteaptă un pic.

Andrei luă o coală de hîrtie şi scrise grăbit:

Cătră Cercul de Recrutare...

Suptsemnatul Cloambeş Iosif din com. Lunca cotigentu 1939 icorporat la reg. 23 Ifanterie cînd Ţara Noastră romînia este în Război cu Duşmanu eu mam gîndit căci nu se Cuvine căci un Tînăr în toate puterile să stea Acasă că are sămănat Tutun.

Aşa că eu mă cer Volontar săm apăr Ţara de Duşmani care vrea să ne cutropească. Nu mai pot de nerăbdare săm fac Datoria cătră romînia şi Mareşalul Antonescu care duşmanu Bolşovic vrea săi cutropească. Rog dară să fiu chemat la regimentul meu eu suptsemnatul.

Cloambeş Iosif
soldat
reg. 23 Ifanterie

— Uite, Mitrule, îi întinse foaia. Ce zici?

Mitru o citi, frecîndu-şi nasul de uimire. Cînd ajunse la capăt, începu să rîdă:

— L-o luat mama dracului! Ei, ce-nseamnă să ai şcoli! Eşti descurcăreţ...

— O pui la poştă, la oraş, nu aici... Îţi fi împreună.

Văzînd că Mitru se înnegurează, încercă să-l liniştească:

— Nu fii necăjit, Mitrule. Poate nici n-ajungi pe front. La Iaşi, azi mîine sparg ruşii.

Mitru îl privi multă vreme, tăcut, apoi îi spuse :

— D-apoi chiar dacă oi ajunge... Cum pot, ridic mîinile și gata. Rușii-s oameni, așa să știi. Geaba ne-or împuiat capul că ne taie urechile și nasul. Vorbe... Cum pot, mă dau prins... Or făcut-o și alții, mulți. Că să știi ceva : la ruși îi altfel decît la noi. Altfel... Se aplecă spre el : să stai de vorbă cu Ardeleanu... cu mecanicul... Îți spun, că ești om de-al nostru. Multe știe și... No, apoi noroc bun și să ne vedem cu bine.

Se căută în buzunare și-i întinse banii.

— Poftește... Îți mulțămesc încă odată pentru gîndul cel bun și pentru ajutor.

— Nu... Andrei îi respinse mîna. Dă-i Floriței să n-aibă griji deocamdată. Mie acești bani nu-mi trebuiesc. Și pentru că simțea nevoia unei explicații — mai puțin pentru Mitru — adăugă : Îmi aduc aminte de lucruri foarte triste. Ia-i și uită că ți i-am dat...

Mitru îl cuprinse în brațe și-l strînse de-i pîrîiră oasele. Apoi, fără să mai spună nimic, plecă.

Cuvintele lui îi rămaseră însă în minte lui Andrei.

„Într-adevăr, ce știu eu despre Rusia ? O mulțime de prostii : duba neagră care se plimbă în fiecare noapte și că bolșevismul... Ce e bolșevismul ? După războiul celălalt rușii au făcut revoluție, au omorît pe țar. Atît. Interesant, știu mai multe despre asiro-chaldeeni sau despre etrusci. În '41 toată lumea vorbea despre „colosul cu picioarele de lut", care se va prăbuși în trei săptămîni. Pe urmă ne-au bătut și ne bat mereu... Și desigur vor cîștiga războiul. Atunci ? Ce va fi atunci ?"

Andrei nu se gîndise nici o clipă că Meliuță va umple tot satul cu ceea ce se petrecuse la primărie, așa că atunci cînd tușa Emilia îl luă la rost, rămase descumpănit. Niciodată mătușă-sa nu îndrăznise să-l certe sau să-i facă vreo observație ; acum însă, tremurînd de enervare, spuse :

— Sînt groaznici copiii ăștia, mamă. Îți fac atîtea neplăceri... Și-i aruncă lui Andrei o privire grea, de reproș. Părea că vrea să spună : „Tocmai tu, care ai fost eliminat din liceu"...

Dar spre mirarea lui Andrei, bunica îi luă apărarea :

— Bine le-ai spus, puiul meu ! Îs niște nemernici. Ei, că nu mai sînt oameni ca cei dintr-o dată, să le dea în cap cu

săcurea! A lui Sofron or fost totdeauna neşte otrepe! Amu ce-a face muierea aceea cu un prunc mic... şi aud că iară-i îngreunată.

— Păi, să le dăm ceva noi, spuse Dan, dar asta nu mai intra în vederile bunicăi.

Andrei îşi dădu seama mai bine de atmosfera ce se crease în jurul său cînd se duse cu Dan să joace cărţi cu băiatul popii Ioja. Popa, un om mărunt, chel şi gras, umflat de îngîmfare, abia îi răspunse la salut, îl tot scula pe Luţu de la masă trimiţîndu-l ba să ducă lături la porci, ba să taie lemne. De la un timp nu se mai putu stăpîni şi îi spuse lui Andrei cu mînie:

— Frumoase lucruri vă învaţă la şcoală, dragă! Auzi, auzi, nici respectul părului albit...

Andrei nu se răbdă să nu-i replice:

— Există şi ticăloşi bătrîni. Pentru asta nu-i neapărată nevoie să fii tînăr.

Popa holbă ochii şi se gîndi că duminică va vorbi despre asta într-o predică. Într-adevăr, oamenii încep să-şi piardă bunul simţ, respectul... Simt că se apropie ceva. Dacă ruşii vor ajunge pînă aici... Părintele se hotărî să nu mai ţie predica.

Pe drum, Dan îi spuse lui Andrei:

— Măi, scîrboşi îs oamenii.

— Unii, vere.

A doua zi, nevasta lui Mitru dormea încă, atunci cînd el se trezi. Se strecură binişor din patul cald, răvăşit de îmbrăţişările lor fără nădejde, se îmbrăcă şi trecu în bucătărie. Din pătucul de lemn de lîngă cuptor se auzea răsuflarea curată a copilului. Încet, pe vîrful picioarelor, se apropie de el, simţind cum i se strînge inima. „Cine îl va creşte dacă eu..." În lumina tulbure şi alburie i se păru lui Moţ curat şi alb ca o icoană. Ar fi vrut să-l sărute, dar se temea că buzele lui fierbinţi îl vor trezi. Mîngîie uşor pătura aspră care-l acoperea; degetele lui întîrziară un timp pe trupul mic, cufundat în somn. Apoi ieşi în curte, se duse la grajd şi începu s-o ţesale pe Steala.

— Tu... vacă bună... tu, îi spunea, mîngîindu-i botul umed.

Vaca întoarse capul după el; lanţul care-i lega coarnele de iesle zăngăni vesel. Fiecare pas deştepta foşnete în paiele de pe jos. Se auzea zgomotul stins al rumegatului. Mitru ieşi

afară în ogradă, călcînd apăsat iarba umedă. Trăgînd în piept aerul înţepător al dimineţii, cuprinse cu toată fiinţa lui satul, acoperişurile, cerul crud şi spălăcit, — fumul care se ridica din cîte un horn. O rîndunică trecu pe lîngă el, atingîndu-l aproape cu pîntecul alb.

„Are să plouă. Zboară rîndunelele jos... Nu-i bai, nu-i bai... Numai să scap, că am să plătesc eu fiecăruia cît i se cuvine. Işi strînse pumnii, pînă cînd vîrfurile degetelor îi albiră. „Dacă l-aş fi avut acum pe Lădoi în brînci", rîse el întunecat. Se gîndi cu groază nu atît la plecare, cît la lacrimile Floriţei. Ieri seară, Fănică l-a întrebat:

— Tată, de ce vrei să mergi în război?

— Cum să vreau, păcatele mele, oftase el.

— Atunci de ce te duci?

— Aşa... trebuieşte...

„N-oi muri eu... n-oi muri eu... Iar dacă aşa mi-o fi scris, apoi s-or găsi alţii care să-i spînzure în locul meu". Privi roată, luîndu-şi rămas bun de la toate; apoi intră în casă, cu paşi mărunţi şi rari, iar cînd ajunse la patul în care Floriţa dormea încă, despletită, cu pumnii adunaţi lîngă gura deschisă, o scutură de umăr:

— Scoală-te, muiere, scoală-te... O venit vremea să mă duc în războiul sfînt...

In zilele care urmară, Andrei stătu aproape tot timpul încuiat într-una din clasele goale. Nu putea scăpa de senzaţia unei neputincioase ignoranţe şi asta-l chinuia şi-l nelinişţea. Se plimba printre bănci, gîndindu-se la tot felul de prostii: „Ce-ar fi fost dacă..." şi se oprea înciudat. Nu voia să primească această evadare mediocră în ceea ce ar fi putut să fie. Şi tot mai mult creştea în el impresia că tuturor ideilor şi cunoştinţelor lui le lipseşte un punct de sprijin, un catalizator în jurul căruia să le poată orîndui. Ii era sete de adevăr, de ceva pentru care să merite să trăieşti. De la cincisprezece ani visase că odată are să ajungă un creator, că are să trăiască din plin fiecare clipă a vieţii, aşa încît să nu aibă niciodată senzaţia de-a se fi cheltuit inutil. Erau idei şi aspiraţii pe care nu le putea ţine pentru sine şi de aceea fusese atît de fericit de prietenia lui Lucian. Pe urmă, legătura lor slăbise şi Andrei se întreba acum dacă nu

el era principalul vinovat. „Trebuia să fi realizat ceva, nu să fi tot pălăvrăgit înflăcărat despre realizarea spre care tindeam“... La fel ca Suslănescu, al cărui optimism verbal îl înfuria şi-l silea să răspundă ironic, ori de cîte ori acesta, cu privirile pierdute, contemplînd o trandafirie Arcadie, declama : „Iubesc viaţa, o iubesc foarte mult... Tinereţea noastră sufletească, ce lucru minunat ! Să te poţi bucura de o rază, de surîsul unei fete... *O, temps, suspends ton vol*“...[1] Andrei îşi spunea că toate astea nu erau în fond decît pîrghia care-i ajută ratatului să poată trăi. Simţea nevoia să împroaşte cu pietre această mulţumire obtuză. De aceea, la societatea literară unde lucrările („Alecsandri, regele naturii romîneşti“, „Titu Maiorescu, împăratul criticii romîneşti“) erau de o suficienţă monumentală, totul dovedindu-se a fi genial, „mai adînc decît s-ar crede“, „demn de-a fi relevat“, „cu urmări incalculabile“, Andrei citi odată un *„Manifest împotriva ţopeniei“*, indignînd pe toată lumea. La ieşire, părintele Potra îi spuse cu o îndurerată blîndeţe :

— Dacă ar fi după mine, dragule, te-aş da afară din şcoală. Există inteligenţe de care societatea nu are nevoie.

— Societatea, adică o adunătură de imbecili care se tolerează şi se mint unul pe celălalt, răspunse Andrei.

— Nu uita, scumpule, că şi tu faci parte din ea.

Cu cît se gîndea mai mult, Andrei nu-şi regreta lucrarea. „Cel puţin le-am spus ce gîndesc despre ei, le-am arătat că nu fac parte din tagma lor. Chiar dacă n-a însemnat mare lucru“. Îşi aminti de cuvintele lui Schwartz : „După ce războiul se va sfîrşi prin înfrîngerea nemţilor, lucrurile au să se schimbe“. Se gîndi, cu un fel de nerăbdare : „Numai de s-ar întîmpla asta cît mai repede. Ce-o să fie atunci, nu-mi pasă... Numai să fie altceva, altceva“...

Citind una din cărţile pe care i le dăduse Răducanu : „Castellio contre Calvin“, încercă o imensă bucurie. Era vorba acolo de un om liber care se ridicase împotriva tiraniei, sacrificase totul, situaţie, fericire personală, îşi pusese în cumpănă libertatea şi viaţa, ca să poată striga adevărul în faţa lumii. Ca de fiecare dată cînd făcea o descoperire, simţi nevoia s-o comunice lui Lucian şi se apucă să-i scrie, dar nu isprăvi. Ar fi fost nevoie să-i copieze sute de pagini sau să fie împreună, să strige de

---

[1] O, timp, opreşte-ţi zborul...

entuziasm la fiecare idee proprie pe care şi-o regăsea în carte. În timp ce citea, cineva bătu în uşa clasei. Era Ardeleanu.

— Am trecut pe aici şi am zis să intru... Mitru a plecat pe front...

— Da...

— Ştii de ce am venit? Hai să ne uităm pe hartă, să vedem cum mai merge politica.

Întinseră pe tabla neagră o hartă foarte zdrenţuită. Ardeleanu căută cîteva oraşe, apoi întorcîndu-se spre Andrei, îl întrebă :

— Ascultă, e adevărat ce-am auzit? Că te-au dat afară din şcoală?

— Da! răspunse Andrei, ridicîndu-şi fruntea.

— Mi-a spus Luţu, băiatul părintelui. Vrei să-mi spui de ce?

Andrei îl privi lung şi-şi aprinse o ţigară. Mecanicul avea o faţă negricioasă, suptă şi ochi albaştri, copilăroşi.

— Am scris într-o lucrare... că tot ce-i în ţara asta e o mare porcărie şi că n-ar strica dacă... dacă i-ar lua dracu pe toţi!

— Frumos! Ardeleanu începu să rîdă. Şi de ce ai scris?

— Pentru că nu mai puteam răbda!

Sări de pe bancă, merse la catedră şi luă de pe masă cartea lui Zweig...

— Uite aici, ca să vezi că toate-s vechi pe lumea asta şi s-au mai întîmplat. Vrei să-ţi citesc cîte ceva?

— Cu plăcere, dă-i drumul.

Andrei începu să citească, nerăbdător să ajungă la pasajele cele mai interesante, acolo unde se vorbea de asuprirea care zdrobeşte resorturile interioare ale oamenilor, îi schimbă, îi diformează sufleteşte. Niciunul nu-şi dădu seama cum trece vremea. Mătuşa Emilia îl chemă pe Andrei la masă. Abia atunci acesta îşi spuse, stînjenit, că Ardeleanu îl ascultase numai din politeţe. Voi să se scuze, dar mecanicul i-o luă înainte:

— Bine scrie... Ştii ce? Du-te şi mănîncă, după masă-mi citeşti mai departe. Bine?

— Bine!

Mîncă grăbit. Abia aştepta să reînceapă lectura. După masă ieşiră în ogradă şi se aşezară pe paie. Era cald, albinele zumzăiau în jurul lor, şi lumina aurie a soarelui făcea ca totul să strălucească : paiele, frunzele, acoperişul şcolii, cerul senin.

Se însera cînd Andrei isprăvi. Se întoarse spre Ardeleanu cu ochi strălucitori :

— Ei, ce zici ?

— Frumoasă carte... Şi Castellio ăsta a fost un om de treabă...

— A ştiut cum trebuie să trăiască !

Ardeleanu trase lacom un fum de ţigară :

— Numai că ştii ce-aş fi făcut eu în locul lui ? Aş fi sculat ţara în contra lui Calvin ăsta... Că după cîte văd, oamenii atîta aşteptau. Să le dea cineva semnalul.

— Bine, dar...

— Păi, nu vezi ? Omul a stat şi a scris şi nimeni nu i-a tipărit cărţile. Au trecut sute de ani, pînă cînd le-a găsit cineva. E frumos că le-a scris, nu zic nu...

Andrei îşi trecu mîna peste frunte. Ciudat, aceleaşi lucruri i le spusese şi Schwartz. Poate că avea dreptate... E epoca faptelor...

— Şi ce poţi face azi ? întrebă amărît. Ce poţi face azi ?

— Ei, multe... De pildă să deschizi minţile celor din jurul tău... Că altfel, dacă poporul e neştiutor, îl duc de nas domnii cum vor ei.

— Şi ce anume le poţi spune ?

— Că dacă poporul se scoală, nimic nu-i stă în cale... Ei, Andrei, tu eşti tînăr... şi cinstit. Dar să ştii de la mine, numai cu cinstea nu poţi face nimic. Ti bine că-ţi place cartea aceasta, deşi să-ţi spun ceva : prea vorbeşte aşa... cu multe cuvinte... despre libertate, despre omenie. Nouă altceva ne trebuieşte acum.

— Ce anume ?

Andrei se simţea prost. „Toate descoperirile mele sînt aşa de naive. E suficient să găsesc exprimată într-o carte o idee de-a mea, ca să fiu satisfăcut."

— Trebuie ca atunci cînd nemţii or începe să se retragă, să-i lovim ca pe cîini, din toate părţile ! Asta-i ! Îmi pare bine că ne-am împrietenit... Nu vrei să treci seara pe la mine ? Mai vine unul, altul. Punem ţara la cale...

— Bine. Am să trec.

În noaptea aceea, Andrei nu putu să adoarmă multă vreme. Stătu la geam, cu bărbia proptită în palme, privind cerul. I se părea că acum găsise un răspuns stării de nemulţumire faţă de el însuşi, acelor vagi regrete care-l încercaseră după ce fusese eliminat, sentimentului chinuitor că făcuse ceva inutil. Îşi spuse

că ieşirile lui, revolta împotriva a tot ce-l înconjura, nu se deosebeau decît cu o nuanţă de conformismul lui Suslănescu, de pildă, de duplicitatea profesorilor şi a tuturor oamenilor pe care-i cunoştea. Erau asaltaţi de mii de nemulţumiri generale, ca şi cum i-ar fi mîncat ţînţarii, dar niciunul nu făcea nimic şi trebuia să existe ceva de făcut. Fiecare-şi căuta libertatea *lui,* toţi ar fi vrut să-şi liniştească *egoista* lor conştiinţă. „Sîntem nişte străini în propria noastră ţară“, se gîndi Andrei, bucuros totuşi că putuse formula asta.

CAPITOLUL VIII

Redacția ziarului „Tribuna Romînă" se afla într-o clădire sordidă, o fostă casă de raport. Avea un aer misterios, sugerînd coridoare întunecoase și birouri mici unde se pun la cale afaceri necurate. Poarta de la intrare era din fier ruginit și scîrțîia, plîngăreț, atît de tare, încît nu era nevoie de sonerie care să anunțe vizitatorii. O tăbliță albă o mai înviora puțin: „Redacția și administrația ziarului *Tribuna Romînă,* cotidian de orientare romînească". Din nenumărate odăi, chicinete, săli de

baie şi camere de serviciu, redacţia folosea numai vreo patru, care dădeau spre răsărit. In celelalte se îngrămădeau tot felul de nimicuri: pantofi, tablouri, mormane de ziare vechi topite de umezeală, cărţi ungureşti şi nemţeşti de prin 1905, dulapuri sparte, paturi de fier desfăcute, maldăre de moloz, oale de noapte ruginite, ibricuri, sobiţe de petrol şi bucăţi de teracotă. Uşile acestor camere erau bătute în scînduri, de-a curmezişul. Cel mai straniu lucru din toată casa era acustica ei neobişnuită. O vorbă spusă într-una din încăperi se transmitea prin pereţi, prin uşi, se amplifica şi rătăcea cîteva minute, ca o vietate invizibilă. De aceea, cînd Vîslan zbieră, de la intrare: „Şendreo! Şendreo!“ tînărul secretar ştiu că în sfîrşit se întîmplase minunea: Vîslan pusese mîna pe un „subiect“. Fără să-l aştepte să sosească, îşi deşurubă tocul rezervor, deschise în faţă un bloc-notes şi se gîndi fericit: „Acum pot să-i cer restanţa din leafă! Trebuie să fie în toane bune.“ Infăţişarea lui Vîslan îi confirmă din plin previziunea. Era imposibil ca directorul să arboreze o cravată atît de vehement colorată, fără să aibă un motiv binecuvîntat, cu atît mai mult cu cît, în ultima vreme, Vîslan părea în doliu, covîrşit de disperare.

Uşa se închise, pereţii subţiri tremurară încetinel, ca un decor de teatru provincial şi Vîslan îşi aruncă din prag pălăria cu boruri late. Răspîndea un miros ascuţit de parfum patchouli şi nu-şi încăpea în piele.

— Şendreo, — strigă, scuturîndu-i afectuos mîna, — sîntem, ca să zic aşa, salvaţi!

— Ştiam, — surîse Şendrea, — era imposibil ca dumneavoastră...

— Vax. Era foarte posibil. In ultima vreme parcă mi-au secat izvoarele inspiraţiei. Gazetăria-i meserie riscantă. Prefectul m-a prevenit nu o dată: „Vîslane, ca să zic aşa, tonul dumitale mai mult decît prudent, ar putea să dea de bănuit“. Ei, o să-i arătăm acuma! Totul e rezolvat! Subvenţiile lunare asigurate. Făcu un pas înainte, îşi vîrî degetele grăsuţe în cheutoarea vestei fantezi şi, închizînd ochii, tăie prin aer o pagină de ziar.

— Manşetă! „De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii“. Atît. Celălalt vers nu merge, e pasibil de lagăr. Să se înţeleagă că e vorba de vremurile noastre. Bun. Iar titlul... titlul... Tot un vers, să ne păstrăm ţinuta culturală: „Cînd Patria

ne cheamă sub drapel, datori sînt toţi copiii ei s-alerge, să-l apere, să moară pentru el!"

— Cam lung, riscă Şendrea.

— Să fie! Vîslan sări în sus, pocnindu-şi palmele: Subiect bombă! O să turbe ţiganul de Şeicaru. Ascultă aici, mi l-a răsuflat maiorul Angheliu de la Cercul de Recrutare. E for-mi-dabil! Un tînăr ţăran, băiat de oameni cu stare, răzeşi, a făcut cerere să fie trimis pe front. Auzi? Ce palmă, ce măreţ reproş la adresa temerilor noastre, Şendreo!

— De la Marele Cartier General al Reichului... conform unui plan dinainte stabilit, trupele noastre au evacuat... repliindu-se elastic... poziţii dinainte pregătite... citi Şendrea esenţa comunicatului german.

— Vax! Să ştie toţi că un popor nu moare, cînd veacuri a luptat necontenit, ţipă entuziast directorul, apoi deodată se înnegură: Cum spui? Cum spui? Da' de arma secretă nu zice nimic?

— Nimic...

— Ne ducem dracului! Ne ducem dracului, Şendreo! (Secretarul nu se miră: era obişnuit cu asemenea tranziţii) Măi... ce facem dacă... ajung pînă aici?

— Cerneala, domnule director, începu Şendrea mieros.

— N-are culoare, îşi completă Vîslan zicala favorită. Aşa că... De ce nu mă laşi să termin? se supără el. Ascultă ce am de spus şi după aceea să-mi vii cu... zvonuri! Tînărul de care-ţi vorbeam nu era mobilizabil. Nu era mobilizabil! tună Vîslan cu solemnitate. Avea semănat tutun, în cadrul parcelelor prevăzute de C.A.M. Şi totuşi... şi totuşi... Maiorul Angheliu susţine că e vorba de un nebun, dar maiorul ăsta e un prost. Tu de ce nu vrei să mergi pe front? îl privi ţintă pe Şendrea.

Acesta rîse, ca de-o glumă bună:

— Are dreptate maiorul, făcu el complezant.

— Şi ce dacă are? N-o să scriu eu „fondul" din pricina asta? Ei, gata cu pălăvrăgeala. Taci şi ascultă, să-mi vină inspiraţia.

Vîslan se aşeză călare pe un scaun, îşi rezemă bărbia de spătar şi închise ochii. Şendrea, atent la cel mai mic semn, îl urmărea. Vîslan îi era tare simpatic. Datorită lui, cînd era în vacanţă, putea să cîştige un ban, doi, să pătrundă în cele mai bune cercuri ale oraşului, deoarece Vîslan îl numea oficial „urmaşul meu". Habar n-avea de unde venise directorul. Se spu-

nea că ar fi oltean şi n-ar avea nici o clasă primară măcar. Înainte de dictatura carlistă, fusese pe rînd ziarist liberal, ţărănist, iorghist, averescan, puţin socialist, visînd însă tot timpul să-şi înfiinţeze un partid propriu al intelectualilor şi artiştilor. Spre sfîrşitul dictaturii legionare Vîslan dispăru din oraş şi nimeni nu putu afla de la el ce făcuse în timpul acesta. Cînd se întoarse, era posesorul unei subvenţii din partea Mareşalului, pentru înfiinţarea unui ziar semicultural şi guvernamental. Peste noapte, Vîslan deveni un personaj de seamă, plin de bani şi totuşi veşnic în mizerie. Pe lîngă articolele de fond în care analiza situaţia internaţională, îi veneau din cînd în cînd idei strălucite. În perioada bătăliei de la Stalingrad, cînd toate articolele aveau un ton de prohod eroic, Vîslan imagină un sistem ingenios : la rubrica deceselor să se treacă şi medicul curant al răposatului, alături de rudele îndoliate. Asta nu se putea numi şantaj şi Vîslan făcu publicitate acestui proiect, tulburînd liniştea medicilor din oraş. Nu-şi puse planul în aplicare, dar îşi reînnoi toată garderoba. Îi plăcea să se îmbrace bine, deşi n-avea pic de gust, dar lumea îl scuza : era doar un boem.

Marea sa pasiune era să recolteze cuvintele de spirit ale oamenilor celebri şi să le plaseze în societate, ca de la sine. Replicile acestea i le servea, dezinteresat şi fericit, profesorul Suslănescu, care i le traducea din franţuzeşte.

Vîslan mai avea un singur prieten, pe Jacquot Robber, unicul băiat al unui comis-voiajor foarte original, care cîştigase şi pierduse cîteva averi înainte de a înnebuni. Tînărul Robber era un intelectual veşnic frămîntat de probleme ; alături de el, Vîslan avea impresia că respiră aerul rarefiat al piscurilor. În prietenia lui Vîslan pentru Robber intra şi o doză, adevărat, foarte măruntă, de calcul : voia să arate tuturor că el e filosemit, de aceea îi solicita lui Jacquot articole, pe care acesta le iscălea „Prometeu". Leit-motivul era catastrofa culturii şi apologia actului gratuit, vital, artistic prin excelenţă. Vîslan taxa aceste articole drept pline de „schepsis". Robber junior era platonician (urmase doi ani de filozofie la Iaşi), dar asta numai pe planul ideilor. Practic, se ocupa cu nişte afaceri extrem de ciudate şi avea darul să-i stoarcă lui Vîslan, de cîte două-trei ori, onorariul unui singur articol. Îi ştia zgîndări cu atîta zguduitor patetism dărnicia, încît Vîslan avea mereu impresia că îi este îndatorat. Acum, cu ochii închişi, scormonindu-se după un început de articol, se întreba cam ce ar scrie despre acelaşi lucru

Jacquot. Desigur, ar începe cu un citat din convorbirile lui Goethe cu Eckermann. (Vîslan își repetă, a suta oară, că trebuie să le citească și el, numaidecît). Pe urmă, Jacquot ar găsi un mit antic, Prometeu, Pygmalion sau Leda și ar stabili o foarte interesantă paralelă : eroii antici, eroii contemporani, văzuți cu viziunea colosală a unui Arno Brecker și de aici la fapta lui Cloambeș Iosif din Lunca nu mai era decît un pas. Pragul l-ar fi constituit fără îndoială un citat hoț din Mein Kampf.

— Cultura, — spuse Vîslan energic, — e un lucru mare!

Șendrea scrise repede, prescurtînd cuvintele, dar îndată se opri mirat :

— N-are nici o legătură... domnule Vîslan...

— Păi n-am spus să scrii. Am emis o părere.

Se sculă de pe scaun, se plimbă cu mîinile la spate, împrăștiind cu vîrful pantofului hîrtiile și flecurile azvîrlite pe jos, își zburli bărbița castanie și declară :

— Măi, n-am inspirație. Și vreau să iasă un lucru bun, care să facă vîlvă.

— Să încerc eu? șopti timid Șendrea. Încasarea restanței de salariu i se părea extrem de îndepărtată : cu Vîslan nu puteai fi sigur niciodată.

— Nu... Uite ce-i. Fii drăguț, coboară, ia o mașină de piață și adu-mi-l aici pe Jacquot Robber. La ora asta trebuie să fie acasă. Poftim un sutar. Să nu-i dai mai mult șoferului, spune-i că ești ziarist. Dar fără Jacquot să nu-mi vii, auzi?

— Credeți că e prudent ?

— Nu mă învăța tu pe mine. Șterge-o, trebuie să-l dăm la tipografie.

O jumătate de ceas, pînă cînd veniră Șendrea cu Robber, Vîslan se plimbă prin birou, pe coridoare, intră în biroul dactilografei, a cărei mașină de scris făcea să se zguduie planșetele șubrede, o mîngîie distrat pe ceafă, zburlindu-i zulufii pufoși și blonzi, se interesă discret dacă nu cumva ascultase radio Londra, apoi, cînd auzi glasul sonor al lui Robber, fugi repede, emoționat, în întîmpinarea lui.

Jacquot Robbert era un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani, înalt, slab, cu o frunte îngustă și extrem de bombată, deasupra căreia se înălța un păr foarte lung și des, cîrlionțat și cenușiu din pricina mătreții, dar rărit în mod neașteptat în față, cam de un deget. Purta un elegant sacou de catifea verzuie, șlițuit la spate, o cămașă cu guler italian, o cravată de mătase

grea. Avea ochi migdalaţi verzi-gălbui şi o gură ca un cioc de raţă. Gesticula mereu, fîlfîindu-şi prin aer mîinile mari, albe, şi ceea ce reţinea atenţia era faţa lui de o extremă mobilitate, exprimînd cu repeziciune o gamă de stări contradictorii, încît se putea spune că Robber trăieşte numai cu obrazul.

— Maestre de Calatrava, te salut! îşi scoase Jacquot pălăria gri, aducîndu-şi-o la piept cu un gest medieval.

— Şendrea, puiule dragă, n-ai vrea să ne laşi singuri? gemu stînjenit Vîslan şi ca să nu-l jignească, îl duse de braţ pînă în biroul celălalt. Dar Şendrea era numai agitat şi lipindu-şi buzele de urechea lui Vîslan îi spuse cu repeziciune:

— M-am speriat, ceva colosal... Pe cine crezi că am găsit la Jacquot? Pe un ofiţer german! Vorbeau nemţeşte, n-am priceput o boacă. Păreau în cele mai amicale relaţii.

Vîslan ridică din umeri, fără să se mire. Veni înapoi, în biroul său, unde Robber se plimba cu paşi mari, dintr-un colţ în altul. În cîteva cuvinte, Vîslan îi povesti ce aşteaptă de la el.

— Puişor Jacquot, mă scoţi dintr-o belea. N-am inspiraţie.

— Hm, făcu Jacquot, încruntîndu-se. Pielea feţei i se ghemui, înfiorată, în jurul ochilor. Din pricina efortului, urechile i se mişcau imperceptibil. Uite ce e, scumpul meu Ionel...

— Nu mă uit la bani, Jacquot...

— Da' ce, crezi că de asta e vorba? se supără Robber. Atunci mai bine... Eu pentru tine fac orice. În impasul existenţei noastre, singura coordonată etică a cărei valoare am păstrat-o intactă e prietenia. Dar uite ce e... N-aş vrea să se ştie că eu...

— Discreţie absolută, îl asigură Vîslan cu mîna la inimă.

— Nu-i vorba de asta, Ionel, nu, dar cine mă asigură pe mine că... în sfîrşit, într-o ocazie oarecare, fără voia ta, la chef, sau în pătucul unei dulcinee, n-o să scapi o vorbuliţă... şi, înţelegi...

— Omule, se înfurie Vîslan, — ce dracu! Iar începi? (Cînd Jacquot începea să-şi facă probleme, Vîslan simţea un ghem îngheţat născîndu-i-se în stomac. Prietenul său îl năucea sub un potop de vorbe, de argumente, de imagini, de maxime, încît la urmă, cînd trebuia să-i dea bani — toată peroraţia neavînd altă semnificaţie, în esenţă — Vîslan îi era recunoscător că acceptă. Dar pînă cînd ajungeau la această soluţie foarte simplă şi clară — pe care o ştiau amîndoi dinainte — trebuiau să se certe, să se împace, să-şi jure prietenie şi credinţă, să facă pla-

nuri de viitor, să se amenințe reciproc cu șantajul, să se sărute și să trimită omul de serviciu să le aducă o sticlă de vin.)

Robber continua să se plimbe, chinuindu-și buzele. Le țuguia, le întindea ca pe un gumilastic și le pipăia fin cu buricul degetului mare, apoi, jucîndu-și pielea frunții, făcea să apară pe ea un portativ.

— Nu-mi fac probleme, dar înțelege și tu situația mea. Desigur, tu niciodată nu vrei să te pui în locul meu, să încerci să realizezi...

— Omule! zbieră Vîslan, fără să-i pese de sonoritatea pe care zidurile găunoase o împrumutau glasului său. Iți dau două mii de lei!

— In cazul acesta, răcni Robber, lăsîndu-se pe vine, am plecat! Bună ziua!

— Jacquot, pentru numele lui dumnezeu! Nu mă lăsa! Ce dracu! Două mii cinci sute, nu pot un leu mai mult. N-am, înțelege-mă, te rog.

— Crezi că un Jacquot Robber se vinde?

Vîslan deznădăjduia. Toate i se încîlceau în minte: vorbele prefectului, amenințarea abia voalată, lipsa de idei, subiectul grandios care însemna o nouă subvenție. Ii dădură lacrimile și se așeză în genunchi, cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune. Robber se repezi, îl ridică, îi șterse pantalonii de praf, își coborî bărbia în piept, apoi cu brațele crucificate consimți:

— S-a făcut...

— Trei mii, oftă Vîslan din adîncul ființei lui.

— Scrie! porunci Robber.

Incepu să umble iar, repezit: deodată, oprindu-se îl amenință cu degetul pe Vîslan:

— Să nu-ți închipui că... mă vînd, pentru banii tăi!

— Vai de mine, Jacquot! Numai din prietenie... înțeleg, ce dracu...

— Iar dacă-i laud pe nemți este pentru că-i admir *sincer!* Sincer!

— Și eu, și eu, făcu Vîslan, pripit. Iți jur. Sînt... viteji...

— Sînt întruparea conceptului de virilitate, domnule! Uită-te la fiecare ofițer, la fiecare soldat, la unghiul hieratic al pasului lor! La ținuta lor militară, la casca lor teutonică, simbolică! Sînt cruzi, bestii, da, de acord, dar într-o stare atît de pură, încît, filozoficește vorbind... Cum îl cheamă pe eroul tău?

— Cloambeş... Iosif, suspină Vîslan. Scriu.

— Valorificarea vitalităţii etnice a unui popor se face în momentele sale de cumpănă. De aceea reacţiile fireşti, neprovocate, sînt mai concludente pentru statisticianul care ştie vedea decît mii de coloane de cifre, de date comparative şi de studii savante.

— Uluitor !

— Nu mă întrerupe acum ! se zborşi Jacquot, sugîndu-şi unghia degetului mare. Dictez : Forţa motrice ideatică, mereu reînnoită din substanţa ei primă, se încarnează neîntrerupt, prinzînd proporţii diferite în mintea diferiţilor oameni, diferitelor pături constitutive ale organismului social. Căci : altfel va acţiona poetul, filozoful, militarul într-o circumstanţă identică. Acesta e un fapt riguros determinabil. (Înţelegi, cred, ideea mea : flacăra prometeică, unică, izvor al unei infinităţi de focuri... „Da, cum să nu, e clar“, susură Vîslan.) Dar cel mai zguduitor lucru e reacţia oamenilor necorupţi de civilizaţie, de lenevirea şi comoditatea organică pe care acestea le aduc oraşului. (Asta e o idee faimoasă. Nemţii au pus-o în aplicare în Franţa, prin gura lui Pétain : „Retour à la terre !“) Aici, în mediul curat al satului, sufletele ţăranilor sînt un receptacol extraordinar... „cu un potenţial nelimitat“, al acelor idei imponderabile care alcătuiesc specificul etnic al naţiei respective.

— Este un cap de operă ! mormăi Vîslan meditativ. Eşti un geniu.

— Ştiu. Mai departe. Există un proverb englez : faptele sînt încăpăţînate. Rectifică ! Proverb german. Urmez : faptele sînt încăpăţînate, vorbesc de la sine. Iată deci faptele. Aici, maestre, povesteşti din fir în păr cum a fost cu voluntarul dumitale. Pentru mine e prozaic. Lasă, deci, cîteva rînduri albe. Acum să-i dăm tuşa. Scrie repede : Comentariile, speculaţiile ar fi de prisos, („Chiar aşa, se gîndi Vîslan negustoreşte, mă costă trei mii cinci sute, fără atîta nu scap“) dar ele se impun nu pentru oameni de talia lui Cloambeş Iosif, ci pentru clericii care opun noii ordini rezistenţa lor surdă, încăpăţînată, ascunzînd, în fond, incapacitatea lor biologică de a se adapta noii ordini, comandamentelor europene, efortului comun al culturii, împotriva unei epoci de teroare şi beznă. Aceşti clerici se plîng, invocînd principii măreţe, dar găunoase... Remarcă mobilitatea stilului meu, Vîslane !

— Eşti un om mare!

— ...că epoca noastră nu are fineţea, cizelarea şi eleganţa secolelor apuse. Vai celor învinşi! (Vae victis!) Vai celor care, biruitori fiind prin integrarea lor obiectivă într-un anume spaţiu şi rasă, se înduioşează de cei învinşi. În ora victoriei totale, vor fi traşi la răspundere de oameni ca Cloambeş Iosif — (ce nume!) — pilonii şi justificarea revoluţiei naţionale.

— Jacquot... păcat că... păcat că nu eşti...

— Nu-i nici un păcat! Sînt tainic! Continuu: Zadarnic deci... bolşevico-plutocraţia... se opri, se scărpină în cap, îşi scoase pieptenul şi restabili ordinea firelor deranjate: Pune, Vîslane, înainte de bolşevic şi... iudeo, dă-o-n mă-sa! („Patru mii, se scutură Vîslan, ca de un fior")... Unde am rămas? Da... ameninţă cu hoardele ei. În fiecare om există receptacolul care a dat naştere lui Cloambeş Iosif, eroului simbolic, cavalerului fără frică şi reproş! La glasul omului providenţial, care a ordonat, despicînd în două istoria: Vă ordon, treceţi Prutul, treceţi Nistrul, treceţi Bugul, treceţi Donul, treceţi Volga...

— Jacquot!

— Taci! Nu pricepi ironia mea? Le-am trecut... înapoi... Ce vrei? Trebuie să facem puţină rezistenţă, măi! Scrie, că m-am plictisit: milioane de Iosifi Cloambeşi se vor ridica să apere fruntariile ameninţate, fiinţa acestui neam, glia şi trecutul, prezentul şi viitorul! Punct. Banii!

— Uite ce e, puiule... n-am acum la mine... dar mîine, mîine dimineaţă, ţi-i dau, sigur... Văzînd că Robber se încruntă, Vîslan se intimidă: Îţi dau cuvîntul meu de onoare.

— Nu te cred.

— O chitanţă...

— Dă-mi.

Vîslan scrise grăbit:

Prin prezenta recunosc că datorez domnului J. Robber suma de lei... („4500," sugeră Jacquot) 4500 (patru mii cinci sute), pe care i-o voi restitui pînă la data de 4 iunie 1944, ora 12 a. m.

I. Vîslan

— Aşa, în regulă. Acum trebuie să plec! Te pup, cu bine! Dă-mi un telefon în prealabil, dacă vrei să mă vizitezi. Te aştept însă mîine. Servus.

Vîslan îl auzi fluierînd voios în vreme ce cobora săltînd treptele. Luă bloc-notesul şi se repezi în odaia cealaltă. Ţipă:

— Miţi! La maşină. Fond! Titlu.: „Cutremurătoare exemple". De la cap: Valorificarea vitalităţii...

Nu se mai auzi decît ţăcănitul maşinii de scris umplînd toată clădirea, ca o rafală continuă de mitralieră.

Maşina avocatului Salvator Varga intră în curtea fabricii, descriind o curbă graţioasă. Involuntar, Varga privi împrejur să vadă dacă n-a fost cineva martorul acestei performanţe de automobilist. Curtea era într-adevăr plină, dar nimeni nu-l luă în seamă. Avocatul îşi duse maşina la locul ei, lîngă cea a căpitanului Prodan, observînd cu uimire prezenţa unui automobil lung, Mercedes Benz, pe care nu-l mai văzuse niciodată. „Uite, — îşi spuse invidios, — Dărnescu şi-a cumpărat maşină ca să dea dovadă de optimism politic". Scoţîndu-şi mănuşile mari, ca de muşchetar, încuie portiera maşinii şi se îndreptă spre biroul direcţiei. Mergînd cu grijă, să-şi ferească de zgîrieturi pantofii de antilopă, îl văzu pe inginerul Şoldan gesticulînd înfuriat, în mijlocul unui grup de muncitori, care-l priveau întunecaţi.

— Dar nu vă daţi seama? Dar nu înţelegeţi? răcnea inginerul, răsucindu-se mereu pe călcîie. Asta este curată nebunie! Demenţă! Poftim, făcu el, întinzînd mîna spre ieşirea din fund a curţii, de unde se auzea pufăitul unei locomotive. Poftim! Voi fi nevoit... da, voi fi nevoit să raportez direcţiei!

Muncitorii care-l înconjurau păstrau tăcerea, numai unul dintre ei — Varga îl recunoscu: maistrul Mihai Jurca — îşi răsucea mustaţa albă şi repeta îngîndurat:

— Măi să fie!

— Spune, domnule Jurca, dumneata ce-ai face, acum, în locul meu? se agăţă de el inginerul. Am trecut cu vederea atîtea lucruri, atîtea nereguli! Căci şi eu sînt romîn! strigă el, dar este o limită, o limită...

Se îneca de ciudă şi spaimă, fornăind pe nări. Într-una din întoarcerile lui repezite, îl văzu pe Varga:

— Domnule consilier! Vă rog să veniţi, să asistaţi, domnule doctor!

— Dar ce s-a petrecut? se interesă Varga.

— Ce să se petreacă? Curat roman poliţist! Azi noapte şinele interioare au fost demontate!

— Pentru numele lui dumnezeu, păli Varga, aruncînd o privire buimacă asupra traverselor goale.

— Spuneţi şi dumneavoastră, — imploră circular Şoldan, — ce pot eu să fac în asemenea situaţie disperată ? La ora unu trebuie să livrăm ca de obicei ! Domnule ! Te joci cu armata ? Dar riscăm zidul, riscăm împuşcarea la stîlpul infamiei, dezastrul familiilor noastre, domnilor !

— Măi să fie ! mormăi bătrînul Jurca, foarte îngîndurat.

— Înţeleg, — şopti horcăit inginerul, — o acţiune... acolo... ceva în miniatură... pentru... asta... mă rog, satisfacerea unui comandament personal, sau... Dar să demontezi şinele interioare ! E nemaipomenit !

— Şi unde...

— Domnule Varga, — îl înhăţă inginerul de reverul vestonului cenuşiu, — domnule Varga ! Aceste şine nu sînt beţe de chibrituri, ace, să le pierzi într-un car cu fîn ! Ei bine, de azi dimineaţă căutăm în toată fabrica, e direct rizibil... Stagnează producţia şi peste tot, peste tot, am impresia, domnilor, că se rîde de mine, că toată lumea ştie.

— Păi, să mai căutăm, spuse un muncitor tînăr, trăgîndu-şi şapca soioasă pe frunte.

— Da' ce ? Ne jucăm de-a baba oarba ? îl ţintui cu asprime Varga.

— Eu, domnule doctor, am să înnebunesc. Intr-o bună zi o să vă treziţi că umblu prin fabrică şi spun că eu sînt Nabucodonosor ! gemu inginerul, trecîndu-şi degetele prin păr. De doi ani de zile, toate planurile, toate schiţele şi proiectele le fac sub umbra revolverului ! M-am săturat ! urlă el şi porni cu paşi mari spre clădirea roşie a direcţiei.

Varga îl urmă, nu fără să audă în spatele lor exclamaţia plină de mirare a maistrului Jurca :

— Măi, ia te uită !

Varga voia să-l întrebe pe Şoldan care este semnificaţia maşinii noi pe care o văzuse, dar acesta era prea agitat.

— Domnule doctor, nu spun nimic că-şi fac de cap... Că proiectilele pentru obuzierul Skoda ies mai grele cu trei sute de grame, aşa că este exclus să le poată vîrî în culata tunului, că jumătate din minele Brandt au focosul defect. Nu spun nimic, deşi-mi risc capul. Fac pe niznaiul, pun pe alt inginer să semneze în locul meu, mă îmbolnăvesc în ziua livrării, dar asta e prea mult ! Prea mult ! Să-ţi scoată şinele din curte, cînd e

pază militară, asta n-o mai înţeleg, să mă bată dumnezeu... Domnule, cînd au bombardat americanii oraşul, eram tocmai în centru! În adăpost, am stat cu ochii închişi şi m-am rugat: dă doamne să nimicească toată fabrica pînă-n temelii, să scap de griji! Dar nu! De unde! Ei au distrus trenurile de marfă goale din gară, adăposturile pentru populaţia civilă din parc, căminul cel nou de ucenici şi nu mai vin!... Nu mai vin!

— Bine, domnule inginer, nu trebuie să fiţi...

— Ce să nu fiu? Mai dă-mi pace cu sfaturile astea cretine! ţipă Şoldan, gata să-l ia la pumni. Da' ce-ţi pasă dumitale! Sinecură, maşină, salariu, de lucru n-o să ai decît atunci cînd o să trebuiască să stabileşti juridiceşte că eu am făcut acte de sabotaj. Paraziţilor!

— Te rog... te rog... — spuse Varga cu buzele tremurîndu-i de indignare, — să nu depăşim... Dar inginerul îi întorsese spatele şi alerga ca turbat spre aripa distrusă de bombardament a fabricii.

„Spînzura-te-ai! murmură Varga, apoi, aprinzînd o ţigară, urcă cu pasul său bine echilibrat treptele direcţiei, pătrunse în holul semiobscur, al cărui aer era vînturat de un ventilator care mişca ritmic frunzele ficuşilor, palmierilor şi lepidodendronilor pitici, înşiraţi în lădiţe cu pămînt de-a lungul peretelui. Portarul îl salută milităreşte, cu mîna la cozoroc, dar cînd Varga, după ce îi zîmbise amabil, voi să urce spre ascensor, îl opri:

— Aveţi un plic, domnule doctor... Poftiţi.

Mirat, Varga deschise plicul cu antetul fabricii, citi şi-şi trecu degetele peste ochi, întrebîndu-se dacă nu e în prada unei halucinaţii.

„Prin prezenta vi se aduce la cunoştinţă că aţi fost pus la dispoziţia fabricii INDAGRARA, în aceeaşi calitate de consilier juridic.

Cu această ocazie întreprinderea vă aduce viile sale mulţumiri pentru munca plină de abnegaţie pe care aţi depus-o, vă comunică că aţi fost propus Preşedinţiei Consiliului de Miniştri pentru decorarea cu „Steaua Romîniei" şi vă roagă să treceţi la casierie, pentru ridicarea dividendelor pe anul 1944 (integral), rugîndu-vă să vedeţi în această modestă recompensă un semn al profundei recunoştinţe pe care v-o purtăm.

Director,
P. Dărnescu."

După ce reciti de cîteva ori adresa, fără să înţeleagă o boabă, avocatul se apropie de portarul care-l urmărea indiferent şi oferindu-i o ţigară îl întrebă foarte prietenos:

— Ce se petrece aici, domnule Măcean?

Măgulit, portarul îşi duse degetul la buze:

— E lată, domnule doctor, lată! Telefonul sună şi portarul îl ridică respectuos: Da, să trăiţi domnule director! Am înţeles, să trăiţi domnule director! Tocmai acum, în aceste clipite, domnule director!... Da, am înţeles! Era chiar don' director, se întoarse el familiar spre Varga. A zis că neapărat, da' ştiţi, neapărat să treceţi încă astă-seară pe la dumnealui... Şi îi şopti, înfiorat: Au venit nişte nemţi... vreo cinci... Doi ofiţeri, ceilalţi ţivili. Ieri seară au venit, tomnai după ce plecaserăţi dumneavoastră. Nici n-au ieşit din cabinetul domnului director, le tot duc cafe negre... Mi se pare că...

— Ce ţi se pare? îl îndemnă Varga febril.

— Nimic, ce ştiu eu? se întunecă portarul.

Varga avu impresia că Măcean ştie ceva, dar nu-l mai întrebă. Fără să-şi ceară voie ridică receptorul, prefăcîndu-se a nu băga de seamă schima de spaimă de pe obrazul trandafiriu al portarului, formă numărul interior al prefectului şi aşteptă, bătînd nervos cu vîrful pantofului în piciorul unui scaun.

— Cine-i? se auzi, deformat de fir, glasul de bariton al generalului Belega.

— Eu sînt... Salvator... Ascultă, Laurenţiu, ce s-a întîmplat, pentru numele lui dumnezeu?

— Nimic! răcni prefectul. Nimic, ce să se întîmple? Apoi repede: Ce mai face onorata doamnă, copiii, bine sănătoşi? N-aţi plecat încă? Nu? E o dovadă de abnegaţie, de eroism. Eu... să nu fiu oficial... înţelegi? Treci pe la mine. Treci.

— Cînd? întrebă Varga, îngheţat. Înţelesese că făcuse o gafă vorbind la telefon. Îşi aduse aminte de mutra onctuoasă a farmacistului Fritsch şi se cutremură. Cînd? bîigui el.

— *Maintenant si vous voulez,* şuieră prefectul. *Mais venez vite!* [1]

Varga îi întinse un sutar portarului şi ieşi repede. „O să trec mîine pe la casierie", îşi spuse. Tremura de curiozitate şi de o nelinişte ascunsă, care-l chinuia în ultimul timp, făcîndu-l să-şi piardă pofta de mîncare şi somnul. Chiar legătura cu

---

[1] Acuma, dacă vreţi... Dar veniţi repede!

mademoiselle Laugier era un prilej continuu de spaime obscure, şi fata simţea asta, de aceea-l chinuia cu o mulţime de întrebări, ciripite dulce, la care el nu ştia ce să răspundă. Înainte totul fusese mult mai simplu: preferau amîndoi elocvenţa gesturilor, dar acum şi Larisse se schimbase. „Am să iau maşina, îşi spuse. Am tot dreptul!" Era însă mai puţin sigur, în realitate, şi fragmentara destăinuire a portarului îl frămînta: „Da' ce caută aici nemţii? Doamne dumnezeule, să nu fie ceva..."

Salvator Varga era devorat de o panică secretă: i se părea în mod stupid că germanii cu care avea legături ar putea citi pe faţa lui sentimentele sale anglo-saxone. Auzise atîtea poveşti lugubre despre Gestapo, încît atunci cînd era silit să cumpere ceva de la farmacia lui Fritsch, tremura în sine ca un iepure. La altă farmacie însă nu s-ar fi dus, pentru nimic în lume. Asta ar fi însemnat o luare deschisă de poziţie. În timp ce gonea pe bulevard, spre prefectură, îşi spuse că acum nimic nu-l mai opreşte să plece la Moneasa; familia îl pisează doar destul, Sofia a ajuns cenuşie din pricina fricii permanente, Teddie e un stricat, un derbedeu şi trebuie să-l scoată din mediul în care se învîrte, iar pe Lucian nu-l înţelegea şi se temea puţin de el.

După ce Varga plecă, portarul intră în odăiţa lui, luă tava cu ceşti de cafea veritabilă pe care i-o întindea nevastă-sa şi, strîngîndu-şi vîrful limbii între dinţi, urcă treptele, păzindu-se să nu verse o picătură. Cînd secretara lui Dărnescu îi deschise uşa, lui Măcean i se păru că înăuntru era ceaţă: fumul ţigărilor plutea gros, să-l tai cu cuţitul. Pe biroul lui Dărnescu, pe cele patru mese aduse înăuntru se îngrămădeau maldăre de dosare, de hîrtii, de gume şi creioane. Dărnescu îşi scosese haina şi-şi suflecase mînecile, dezvelindu-şi braţele groase, acoperite cu păr roşcat. Un ofiţer înalt, cu păr argintiu şi o tăietură mare pe frunte, veni repede la uşă, luă tava din mîinile lui Măcean, cu o mişcare smucită şi-i porunci:

— *Heraus!*[1]

Apoi uşa capitonată se închise uşor, fără zgomot. Măcean o întrebă din priviri pe domnişoara Muclea, secretara, o fată bătrînă, cu ochelari, bluză albă de mătase, coc japonez şi degete îngălbenite de nicotină. Ea se sculă, veni la el şi-i spuse doar atît:

— Vor să demonteze fabrica şi s-o ducă. Ieşi.

[1] Afară!

— Adică se scufundă bărcuţa, mogoroci Măcean, coborînd treptele. Asta nu-i rău!

Intră grăbit în cabina lui, de acolo în odăiţa unde locuia şi-i spuse lui Doru, băiatul său, care se juca pe covorul zdrenţuit:

— Şterge-o în fabrică şi să-i spui lui baci Jurca să vie îndată la mine! Da' să nu te audă nimeni, că-ţi rup urechile. Ai plecat? Ai venit?

*

* *

Convorbirea lui Varga cu prefectul a fost extrem de scurtă. Fu introdus imediat în biroul uriaş al generalului, pe care-l găsi zdrobit, rezemat cu fruntea de soba mare de teracotă, pipăind ca orbul muchiile ei ascuţite. Generalul era ca de obicei în uniformă, dar fără centură, şi gulerul îi era descheiat la gît. Varga holbă ochii, nevenindu-i să creadă. Peste tot, în scrumiere, în călimări, pe marginea biroului chiar, erau mucuri de ţigări. Prefectul uită să-i strîngă mîna. Făcu doar cîţiva paşi nesiguri în întîmpinarea lui şi, rezemîndu-se cu toată greutatea de braţul unui fotoliu, bîlbîi:

— Anglo-americanii au debarcat în Franţa. Zidul Atlanticului distrus în cîteva ceasuri! Zeci de capete de pod! Bătăliile se dau la Cherbourg, la Caen... Feldmareşalul Rommel — bătut! Deutschland kaputt!

Salvator Varga înghiţi de cîteva ori în sec, ca o ştiucă scoasă pe uscat. În birou nu se auzea decît bîzîitul discret al ventilatorului şi alunecarea fîşiilor de aer, tulburate.

— Şi dumneata, — strigă generalul Belega ameninţător, gata parcă să-l ia la bătaie, — şi dumneata ce mai stai pe aici? Om fericit şi liber, poţi pleca oricînd îţi pofteşte inima, şi-ţi expui familia şi copiii! Domnule! Se repezi la telefon şi formă un număr de cîteva ori, apoi strigă: Vîslane! Vîslane! Te caut de două ceasuri. Ce faci, domnule? Ce-e-e-e? Mă c... pe voluntarul dumitale! Îţi atrag atenţia: nici un cuvînt despre debarcarea englezilor şi americanilor! Ce? Nu ştiai?... Să te ia dracu! înjură el, azvîrlind receptorul.

Cuprins de teroare, domnul Varga goni pe scări. Nu ştia ce să creadă: să se bucure, să tremure de groază, să plece, să rămînă... Făcu un calcul rapid, geograficeşte aproximativ: din Normandia pînă în Romînia două mii de kilometri, în linie dreaptă... De la Iaşi cam cinci sute, tot în linie dreaptă. Un lu-

cru era clar, ca lumina zilei: *Finis Germaniae!* Intră în prima cofetărie şi formă numărul baronului Papp. Cum telefonul suna mereu ocupat, Varga repetă, cu încăpăţînare disperată, aproape un sfert de ceas, pînă cînd, în sfîrşit, auzi vocea ascuţită a lui Horia Papp, băiatul baronului.

— Unde-i tăticul? mugi Varga, la capătul răbdării.

Consumatorii din cofetărie se întoarseră spre el.

— Îndată, domnule Varga, se grăbi Horia, care-i recunoscuse vocea. Îndată.

Varga aşteptă, încercînd să ghicească, prin zgomotele estompate care veneau din pîlnie, ce se petrece în casa lui Papp, apoi tresări cînd auzi rîsul gutural, foarte satisfăcut, al baronului.

— No, frate Varga, mai pofteşti ceva? Pe cît am pariat cu tine?

— Trebuie să vorbim... imediat...

— Apoi, amu nu se chiar poate, — spuse verde Papp, — că-ţi poţi închipui şi tu, dragule, că nu şed în fotel, ce am treabă. Vină, dragule, mîne, ori poimîne.

— Este o chestiune extrem de importantă, foarte gravă, supralicită Varga. Nu asta... care ne bucură pe toţi... Altceva.

— Vină dupămiază atunci, făcu indispus baronul. Pe la cinci, că pînă atunci mă pihenesc. Serbus.

Varga ieşi din cofetărie şi pe trotuar se ciocni de un om prost îmbrăcat. Acesta îl recunoscu şi-şi scoase repede, umil, pălăria ponosită:

— Vă salut cu respect, domnu' doctor. Nu mă mai cunoaşteţi... De bună seamă, domnu' doctor are de lucru cu atîta lume... Eu sînt Antoniu Popa... din Carei... Ştiţi... de iarna trecută, de la Comitetul refujiaţilor... Am onoarea să vă rog, domnu' doctor, să vă înduraţi de noi, că iaca, nici iarna trecută n-am avut lemne, că eu sînt fără servici, care zadarnic umblu şi bat pe la toate uşile şi iaca, mă gîndii de amu, cu nevasta dimpreună, să ne rugăm să ne ajutoraţi cu o rezoluţie favorabilă, că am făcut cerere.

— Lemne? rîse Varga amuzat. Se dădu un pas înapoi şi repetă: Lemne? Bine, domnule Popa, dar peste două luni, cel mult două luni, dumneata eşti acasă, la Carei, în locuinţişoara dumitale! Lemne! Asta-i bună!

— Credeţi, domnu' doctor? Să ne ajute dumnezeu că-i bun

şi mare, se ploconi omul. Iar cînd Varga îi întinse o monedă de o sută, voi să-i sărute mîna.

— Lasă... lasă, făcu avocatul jenat şi măgulit totodată.

— Să ne vedem acasă, să le tăiem capul ungurilor! Să trăiţi, domnule doctor, săru' mîna şi complimente la doamna.

Intîlnirea aceasta şi mărinimia îi făcură bine lui Varga. Pentru că azi era ziua telefoanelor, se hotărî s-o cheme pe Larisse, să-i spună că ar fi bine să plece de acasă, sub un pretext oarecare. O s-o ia în maşină, vor cumpăra ceva de mîncare şi se vor duce în pădurea de la marginea oraşului. Se gîndi cu ce plăcere o să-i scoată ciorapii de mătase, acolo, pe iarbă. *„La patrie de la liberté est libre"* [1] o să-i spună, căci franţuzoaicele i-au plăcut întotdeauna; ştiau să se îmbrace picant pe dedesubt. Vîrî mîna în buzunar şi simţi foşnind hîrtia pe care o primise de la portar. Toată buna dispoziţie i se risipi dintr-o dată. Se va duce la INDAGRARA: directorul trebuie să ştie cum şi de ce s-a făcut această tranzacţie, al cărei obiect fusese el. Se urcă iarăşi în maşină, strivit de împrejurările acestea, pe care îi era peste putinţă să le înţeleagă.

*

* *

— In numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, bătu metanie Vîslan. Scapă-ne pre noi, doamne. S-au tulburat apele şi mările.

Era mort de beat şi-i vîra în ochi lui Suslănescu, nu cu mult mai treaz decît el, ultimul număr al ziarului „Curentul". Şendrea îi privea năuc, se învîrtea în jurul lor ca o găină cu ou, iar Miţi îşi odihnea degetele lungi pe clapele maşinii de scris. Pe birou era numărul nou al „Tribunei Romîne", cu articolul lui Robber, semnat de Vîslan. Toată dimineaţa Vîslan fusese într-o dispoziţie excelentă, „îşi" recitise articolul, pentru sine, mormăind, apoi cu glas tare, vibrant, pentru ceilalţi, dar telefonul prefectului îl dărîmase. Alergase la cîrciumă unde-l găsi pe Suslănescu şi se îmbătară crunt, în tăcere. Acum stăteau prostiţi amîndoi, prăbuşiţi pe scaun. Primul rupse tăcerea Şendrea.

— Domnule director... nu trebuie... Acum totuna-i!

---

[1] Patria libertăţii e liberă.

— Cum totuna ? se ridică Vîslan, clătinîndu-se. Fața i se schimbase și, cu trăsăturile schimonosite, părea masca unei disperări urîte și josnice.

— Eu nu știu ce s-a întîmplat, — spuse el, scremut, — nu știu, zău nu știu. Toate lucrurile-s încovrigate, ca o coadă de porc... Ce ? țipă el ascuțit. Voi credeți, măi, că eu n-am nădăjduit ? Că eu, Vîslan, incapabilul și analfabetul, n-am avut speranțele mele ? Am avut ! Pe dos a ieșit tot !... Și acum, iacă, m-am stabilit și eu, am făcut un ziar, o fițuică scîrboasă și vîndută, dar e ceva. Sînt hîrtii tipărite. Și totul se dărîmă... totul. O să fiu tras la răspundere... ca și cum... cerneala ar avea culoare... Și nebunul, dementul, pederastul ăsta de Hitler nu vrea ! Arma secretă, caca. O să vie rușii și o să ne spînzure, aveți să vedeți. Voi, voi mă, o să asistați la scena spînzurării lui Vîslan, corupătorul județului. Își luă fruntea în palme : Suslănescu, puiule, scrie un articol... despre Ștefan cel Mare sau despre Avram Iancu, sau despre... dracu !

— Scriu ! făcu prompt Suslănescu, bîțîindu-și piciorul. Și semnez... Sînt gata să-mi asum orice răspundere. Dați-mi pană și pergament.

Articolul din ziua aceea al „Tribunei Romîne“ fu extrem de trist, un fel de litanie. Argumentele cu care se sprijinea imposibilitatea ștergerii Romîniei de pe hartă erau șchioape dar patetice, și-n jurul lor, într-un fel de sarabandă, eroii istoriei dănțuiau, ținîndu-se anacronic de mînă.

Lucian înțelese că s-a întîmplat ceva : tatăl său era prea exuberant. Se arăta încîntat de debarcarea din Franța, spunea cu un zîmbet silit că în curînd totul va reintra în normal. Va fi bine, va fi minunat. Lucian abia aștepta să se isprăvească masa, să fugă de aici. Fiecare cuvînt al tatălui său îl durea. De mic copil, mamă-sa îl educase în cultul familiei : tata era creierul, sprijinul. Pe urmă, cu fiecare zi această statuie se diformase, se micșorase.

Pe cînd urca scara, Teddie îl ajunse și luîndu-l de mînă îi spuse rugător :

— Lucian, vezi... după masă am invitat aici pe Sonia, prietena lui Andrei... Punem la cale o excursie. Ține-i de urît, te

rog. Am ceva treabă. N-ai să te plictiseşti, e tare deşteaptă. Fă şi tu atîta pentru prăpăditul de frate-tău. Şi zîmbind linguşitor : Da ?

Lucian încuviinţă, apoi îi păru rău. Teddie fugise însă.

Se întinse pe canapea, cu mîinile sub cap. Biblioteca, volumele strînse în rafturi îl iritară. Închise ochii. În zilele care urmaseră plecării lui Andrei, singurătatea îl chinuise. Cînd se apropia ora întîlnirii lor obişnuite, devenea neliniştit, aştepta... Apoi îl cuprinse o toropeală, un fel de lene neobişnuită. Toate i se păreau aşa de departe... Familia, oamenii... Seara, ai lui povesteau cu lux de amănunte ce făcuse sau ce spusese vreuna din cunoştinţele lor, ori cum îşi petrecuseră ziua ; îi privea mirat : oare pe ei îi interesează într-adevăr toate astea, sau e numai o obişnuinţă ? Un tablou plin de tandreţe : familia în jurul lămpii, discuţii calme, linişte aurită. Nu te puteai teme de ziua de mîine. Îşi însuşise felul lor de-a vedea oamenii, totdeauna fără patimă ; asta ascundea o politicoasă indiferenţă. Şi Lucian descoperea în cunoscuţi, în profesori, în colegi anumite trăsături care-i făceau puţin ridicoli ; le privea slăbiciunile amuzat, cu o ascunsă satisfacţie. Prietenia cu Andrei zdruncinase toate astea : pentru Andrei lucrurile erau ori negre, ori albe, lumea demnă de ură şi dispreţ, iar idealurile inaccesibile. O utopie aproape inumană. Dar ciudat, pasiunea pe care Andrei o punea în cuvintele lui îl dezarma pe Lucian, îl făcea să se simtă mic şi meschin. Se zvîrcoli înciudat. Frămîntarea asta nu era nouă, ca de altfel nimic sub soare. „Cugetarea ne face laşi... întreprinderi pline de sens se-abat din calea lor, îşi pierd numele de faptă". Sărmanul prinţ ! Şi acum de ce-i făgăduise lui Teddie că are s-o primească pe fata aceea ? Ce avea să-i spună ? Cineva bătu la uşă şi el sări în picioare, roşind. Era însă tatăl său, într-un halat subţire de mătase verde cu dungi late, argintii.

— Nu te scula, odihneşte-te, îi spuse Varga blînd, aşezîndu-se pe marginea sofalei. Nu te simţi bine ? îl întrebă de formă, şi-şi aprinse o ţigară. M-am gîndit că ar fi mai bine să plecăm.

— Bine, dar... ce-o să faci cu fabrica ?

Varga îl privi cu admiraţie. Se posomorî însă îndată :

— Nu mai sînt acolo !

— Cum ? tresări Lucian.

— Am fost concediat azi dimineaţă, în mod politicos, spuse

tatăl său cu amărăciune, dar imediat se sili să zîmbească încurajator: Cred că e mult mai bine aşa. În actualele circumstanţe...

— Dar de ce, tată ?

— Habar n-am cine mi-o fi făcut „binele“ acesta... De ce ? Se întîmplă ceva, de bună seamă...

Deodată se aplecă spre el şi Lucian înţelese că vrea să-i dezvăluie adevăratul motiv al acestei vizite.

— Ascultă... tu ai vorbit cu Andrei ? I-ai spus ?

— Da, a şi plecat, răspunse Lucian cu răceală.

— Foarte bine, foarte bine. Cred că n-ai uitat să specifici că... în sfîrşit eu... noi...

— Pentru dumnezeu, i-am spus totul ! se răsti Lucian.

— Nu trebuie să... zîmbi penibil Varga. M-a interesat soarta acestui băiat aşa de... capabil... Pentru orice eventualitate însă... Se înfurie şi strigă : Tu mă priveşti ca pe un străin, Lucian ! Nimeni în casa asta nu apreciază eforturile mele de-a conduce corabia familiei pe valurile furioase ale epocii ! De la Teddie nu mă aştept. El e un zvăpăiat. Dar tu... nu-i frumos... Mă doare...

Lucian simţi că-i dau lacrimile. „Vorbim două limbi diferite“, îşi spuse îndurerat.

— De ce... eşti nedrept ? şopti el, dar tatăl său nu-l asculta. Îşi strîngea fruntea în palme. Lui Lucian i se făcu milă.

— Mă tem pentru voi, oftă Varga. Eu am trăit şi mi-am făcut datoria de romîn. Dar voi, dragii mei, voi... Văzînd expresia îndurerată a lui Lucian se înşelă asupra cauzei ei şi, stăpînindu-se, spuse : Eh, exagerez şi eu. N-o să ne aibă ei pe noi... Te las... Te las să lucrezi.

După ce tatăl său plecă, Lucian îşi dădu seama că se gîndeşte la el cu milă. O milă fără motiv, care-l durea. „Te las să lucrezi“... Era o formulă stupidă, care-i aureola izolarea, dar îl şi obliga. „Asta mi-a ucis copilăria.“ Privi spre ceas. „De ce nu mai vine odată, dacă trebuie să trec şi prin „vizita“ asta ?“

La Sonia nu se putuse gîndi niciodată fără s-o despartă de Andrei, cu oarecare ostilitate. Probabil că fata simţea asta, de aceea îl ocolea şi era rece cu el. Lucian îl invidia pe Teddie pentru siguranţa cu care debita prostii în faţa fetelor. În fond poate că le înţelegea mai bine.

Auzi paşi uşori pe scară, vocea servitoarei : „Poftiţi, domnişoară“. Îi era ciudă că-i bate inima cînd ea intră ; se înclină uşor, rigid şi spuse :

— Teddie m-a rugat să-ţi ţin de urît pînă vine. Te rog, stai... Făcu un pas spre fotoliu în care se aşezase Sonia. „E tare frumoasă“, îşi spuse cu un fel de regret.

Ea îşi aşeză rochia în jurul genunchilor, apoi îşi lăsă mîinile să se odihnească în poală.

— De ce n-aţi plecat din oraş ? întrebă el, într-un tîrziu, ca să spună ceva.

— Unde să plecăm ? Peste tot e la fel... Îşi scutură capul şi o suviţă de păr castaniu îi alunecă pe frunte.

— Andrei nu ţi-a scris ?

Roşi, dîndu-şi seama că fusese indiscret. Dar ea îi răspunse cu un zîmbet stins :

— Nu. Dar nu mi-am pierdut răbdarea. Aştept. Se ridică şi veni lîngă el : Ascultă, voi sînteţi prieteni. De ce a făcut Andrei... ce-a făcut ?

— Nu ştiu... Sonia... Andrei nu e ca toată lumea, spuse cu căldură Lucian.

Ea scutură din cap.

— Da... Dar nu ştiu dacă aşa e bine... Îmi vine greu să-l înţeleg. Uneori mi se pare că e mult mai bătrîn decît mine, alteori că nu-i decît un copil, spuse serioasă. Ştii, se spune că o fată ar trebui să fie mai matură decît un băiat de vîrsta ei. Nu ?

— Poate...

Se gîndea : „Dacă n-ar veni Teddie, dacă n-ar veni“... Se ridică, merse pînă la birou şi aranjă, fără rost, cîteva cărţi. O întrebă, privind în altă parte :

— Spune-mi, îl iubeşti ? Ea tăcu şi Lucian adăugă repede : Iartă-mă, e o lipsă de bun simţ să...

— Nu. Dar nu ştiu ce să-ţi răspund. Se aşeză din nou şi mîngîie braţul fotoliului. Ştii... eu sînt tare nefericită.

— Tu ? se miră Lucian.

— Dacă vrei, îţi spun. Ai mei... ar vrea să mă mărit. Ştii, ne merge destul de greu. Tata nu poate lucra. Un doctor stă lîngă noi... M-a cerut. Mama a spus să fac cum vreau, dar simt că ar fi bucuroasă dacă... Rîse cu amărăciune. E foarte banală povestea... „Piatra din casă“ şi aşa mai departe.

— Nu, nu e banală, spuse Lucian cu pasiune. E groaznic... Tulburat, şi-o închipui goală, în braţele unui om bătrîn, pe care nu ştia de ce, îl vedea chel, păros. Să nu primeşti ! Am să-i scriu lui Andrei...

— Să nu faci asta !

Lucian rămase pe gînduri, muşcîndu-şi buzele :

— Poate că ai dreptate. Ar fi groaznic pentru el. De ce nu spui părinţilor că nu poţi primi, că ţi-e scîrbă de acel doctor ?

Ea nu răspunse. Se ridică.

— Comunică-i lui Teddie că nu pot merge în excursia plănuită.

— Am să-i spun.

— La revedere, Lucian...

— Sonia... Andrei mi-a spus că eşti o mare pianistă. N-ai vrea să cînţi ceva... Se opri ; voise să spună : „pentru mine".

— Cu plăcere, Lucian...

Trecură în salon şi ea deschise capacul pianului. O melodie liniştită ca scurgerea unei ape se revărsă. Toate erau aşa de pustii în jur... Nimeni nu făcea un semn, şi chemarea aceea se spărgea ca faţa unui lac tulburat de o piatră, se desfăcea în cercuri, tot mai departe, acolo unde strălucea, nepăsătoare, lumina unui soare ascuns.

La despărţire, Lucian îi strînse mîna cu grijă, ca şi cum ar fi fost de cristal.

— Spune-mi, n-ai vrea să ne întîlnim într-o zi ?!

— Ba da, chiar mîine. Mă simt uneori aşa de singură !

După plecarea ei, Lucian se ascunse în fundul grădinii. Nu încercă să se gîndească la discuţia lor — aproape o şi uitase — ci numai la simplitatea şi sinceritatea ei. Stătu aşa multă vreme, iar cînd intră în odaia lui privi mirat împrejur. Nu se schimbase nimic ; dar pentru prima oară intrase aici o fată. Avea ochi albaştri, gînditori, un obraz foarte curat, o gură copilărească şi tristă şi mişcări nesilite ; îi spusese, zîmbind, o mică dramă.

Teddie veni tîrziu, puţin ameţit.

— A fost pe aici dulcineea ? întrebă. Ce zici ? Cadînă număru unu !

Lucian îl privi tăcut, furios.

— Ia te uită, începu să rîdă Teddie. Nu cumva te-ai amorezat ?

— Taci din gură! strigă atunci Lucian, scos din fire. Dobitocule!

Teddie rămase uluit şi, fără un cuvînt, fugi din cameră.

*

* *

Atunci cînd Măcean îi spuse că a venit o comisie germană care vrea să demonteze fabrica, Mihai Jurca scutură din cap şi-l privi neîncrezător. Portarul era agitat şi vorbea în şoaptă, privind pe furiş în toate părţile.

— No, şi? întrebă bătrînul. Treaba lor... Noi să ne facem treaba noastră, că de aia ne plăteşte statul.

Măcean se strîmbă necăjit:

— Bine, baci Jurca, dar...

— Ştii ce? se înfurie bătrînul. Fă bine şi ţine-ţi gura. Ia' te uită la el! Ţi s-a făcut cumva de închisoare? Nu vezi? Şi arătă un afiş, care reprezenta un soldat cu degetul la gură. De-a curmezişul feţei, ca nişte răni, străluceau litere roşii: „Sssst! Duşmanul ascultă!" Deodată baci Jurca se încruntă şi sprîncenele ţepoase i se zburliră: Să taci din gură, Măcean! Ca peştele! Te joci, hai?

Îi întoarse spatele şi-l lăsă năucit. Toată ziua, maistrul Jurca nu fu în apele lui. Se lega de muncitori, nu-i plăcea nimic. Pe la prînz, meşterul Filoftei îl chemă la o ţuică. Se aşezară la o măsuţă soioasă, în fundul „Mărgăritarului clasic". Filoftei era omul direcţiei, gata să toarne la carceră un muncitor pentru nimica toată. Acum cîteva luni, într-o noapte, îl bătuseră măr; cineva îi aruncase un sac în cap, apoi fu tîrît în aripa distrusă a fabricii şi snopit. De atunci parcă se mai înfricoşase, dar bătrînul Jurca ştia că Filoftei pîndeşte. Om ursuz, nenorocit. De cînd îi murise nevasta n-avea decît o grijă: să-şi căpătuiască feciorul, student la Sibiu. Ca să-i poată trimite mai mulţi bani ar fi fost în stare să facă pe dracu în patru. Îl iubea ca un cîine; cînd primea o scrisoare, ori cît de scurtă, o citea cui vrea să-l asculte şi lăcrima. Pe Jurca nu-l putea suferi, dar văzînd că direcţia îl preţuieşte, îi vorbea mieros, deşi pe la spate îl săpa cum putea.

Acum, Filoftei părea îngîndurat. Sorbi din cinzeacă, apoi, aplecîndu-se spre Jurca, îi spuse:

— Auzişi, Mihai? A venit o comisie germană să demonteze fabrica.

— Pentru numele lui dumnezeu, își făcu cruce Jurca. Nu vorbi, măi. Nu cred.

— Dacă-ți spun ! Am aflat de la domnul Ignat. I-a văzut. Își schimonosi obrazul mic, zbîrcit. Ce ne facem noi atunci ? Ne aruncă adică pe drumuri.

— Da' de unde... Statul are nevoie de muncitori. Și pentru noi tot s-o găsi un loc, undeva. Mie nu-mi place să mă amestec în d-alde astea... Îmi știu lungul nasului.

Filoftei îl privi bănuitor. Nu-și bate joc de el ? Doar toată lumea știa că bătrînul fusese comunist pe vremuri ; l-au și arestat nu o dată, iar pe feciorul său îl căuta Siguranța de patru ani. Dar acum Filoftei era îngrijorat. Dacă se transportă fabrica, de unde va face el rost de bani pentru băiat ? Școlile costă azi o mulțime de bani, și chiar acum la sfîrșit...

— Mama ei de viață, înjură Filoftei, sculîndu-se. O-ntorci, o sucești, numai bine nu iese... Hai, Mihai, că iar și-or face de cap banditții ăia. Cum nu te uiți, țac, opresc mașina. Nu s-au cumințit, 'tu-le mama lor azi și mîine.

— Așa-i, dădu din cap Jurca. Azi și mîine...

După ce se despărți de Filoftei, se rezemă de un zid, posomorît, și își răsuci o țigară. Va să zică lui Măcean nu i se păruse. Îngîndurat, privi clădirea afumată a fabricii. Prin curtea plină cu tot felul de cazane, roți și fiare ruginite, se plimbau alene cîțiva muncitori. Cînd îl văzură pe Jurca, se prefăcură grăbiți și dispărură după colț, unde se așezară să fumeze. Bătrînul zîmbi. „Ei, chiulăilor !" Trebuie anunțat numaidecît Comitetul. Asta era. Dar el nu se întîlnea decît sîmbătă cu omul de legătură și pînă atunci se puteau face multe. Azi e luni. Măi tată, și asta trebuie limpezit. E bine că Holtzmann e vigilent, foarte bine, dar uite, cînd îți vine o sarcină ca asta... De bună seamă, Holtzmann o să găsească ceva, e un băiat tare bun și deștept. În 1941, cînd venise de la Cluj, era slăbuț și iute ca o mîță. „No, este în regulă, își spuse el. Găsim noi ceva".

Porni spre hala cea mare, să-și facă rondul. „Dacă ar ști băieții, rîse el bătrînește. Se tem de mine, săracii băieți. Ei, cînd s-or lămuri ele toate"...

Cînd voi să intre în hală, un „băiat" (pentru Jurca toți muncitorii din fabrică erau băieți) se apropie de el, rîzînd.

— No, domnule Jurca, — spuse, — s-au găsit în sfîrşit şinele. Erau în aripa bombardată a fabricii, printre fierăria de acolo. Nu-s chiar toate, dar...

— Mă bucur, Roşule, mă bucur. Răspunzînd unei priviri a flăcăului, spuse doar: La primul bombardament. Fiţi liniştiţi.

Roşu dădu din cap.

(Era ajutorul lui Jurca, în echipa de şoc. Fratele său fusese prins în '43, cînd strecura o încărcătură de explozibil într-un tren cu muniţie. La Siguranţă, cu toate că-l rupseră în bătaie, nu putură afla nimic de la el. Fu executat într-o duminică dimineaţă în Cetate. Ca să dea exemplu muncitorilor, o „delegaţie" a fost dusă cu forţa la execuţie. Meşterul Jurca era printre ei. Băiatul, cu faţa vînătă de lovituri, păşea cu greu, împins de jandarmi. În jur era linişte, se auzea ţipătul unei păsări în aluni şi fleoşcăitul bocancilor în noroi. Jurca îşi strîngea pumnii. „Băiete, dragă băiete..." A doua zi, în vitrina „Tribunei Romîne" apăruseră fotografiile de la execuţie: „Pedepsirea unui agent al Moscovei." În aceeaşi zi, la depou, o locomotivă nouă-nouţă sări în aer. Fratele lui Roşu ceruse sarcina asta.)

Curtea cea mare era plină de lume. Se montau şinele. Inginerul Şoldan, beat mort, rîdea fericit, iar căpitanul Prodan, inspectorul militar, urla, părîndu-i-se că treaba merge prea încet.

„No, — îşi zise bătrînul, — să punem în mişcare cureaua de transmisie." Se amestecă între ei, luă chiar comanda unui grup, îi zori. Nu ştia care e omul de legătură al lui Gheorghe. Poate Horváth, poate Burdan. Spuse:

— Orice s-ar zice, nemţii sînt cei mai de treabă aliaţi. Uite, acuma o să ne cruţe de bombardamente. A venit o comisie care o să demonteze fabrica, o s-o ducă în Germania... conform unui plan, băieţi, dinainte stabilit.

Pe la trei, şinele fuseseră montate şi un tren de marfă intră în curte. Începură să încarce lăzile cu muniţii. Înainte de a pleca spre casă, Jurca privi lanţul de oameni care şerpuia printre fierării. „Nici ăsta n-are să ajungă pe front", surîse bătrînul. Se uită la ceas. Era vremea să se grăbească, dacă voia să nu întîrzie de la întîlnirea cu maiorul. Străbătu parcul pustiu, răvăşit de bombardament, şi-l văzu pe Bota venind spre el. Îi dădu pachetul cu trotil, apoi se despărţiră.

Toate astea erau aşa de simple... Trenul nu trebuia să ajungă pe front.

Ajuns acasă îşi încălzi mămăliga, din care pregătea totdeauna o porţie uriaşă, şi se culcă pe canapeaua de piele scorojită, unde înainte dormea Gheorghiţă. Scoase pipa. Cîte amintiri nu-l legau de ea! O aprinse. „Oare n-am uitat ruseşte? se întrebă. Ia să vedem: Zdravstvuite, tovarişci kapitan... Ia toje bîl v Krasnoi Armii, vo vremia revoliuţîi... Protiv Denikina..." [1]

Varga nu crezuse că va găsi atîta lume în casa baronului. Uitase să-şi anunţe precis vizita — şi nu veni nimeni să-i deschidă. Stătu un timp cu urechea lipită de poarta mare, albă, dar nu se auzea nici un zgomot. Înjurînd, mai ales că începuse să plouă şi el nu-şi luase fulgarinul, fugi, adăpostindu-se lîngă ziduri, pînă la cel mai apropiat telefon public şi îl chemă pe baron. La aparat se prezentă servitoarea, care-i spuse de la început că domnul baron nu-i acasă, că e plecat la Zerind. Cînd află însă despre cine-i vorba, rosti scurt:

— Poptiţi.

Varga fu condus de servitoare, o ardelencuţă rumenă şi ochioasă, de-a lungul unei mulţimi de odăi, cu mobilier greu, sumbru, cu tablouri şterse şi caricaturi din vremea activităţii parlamentare a baronului. Străbătu o sală lungă, tapiţată cu stofă verde cu care se acopăr de obicei mesele de biliard; pe pereţi erau prinse tot felul de trofee vînătoreşti de-ale baronului, precum şi o mulţime de tocuri goale de puşti. Ajunseră în sfîrşit în faţa unei uşi încuiate, unde servitoarea bătu de cîteva ori. In vremea asta, Varga o ciupi de spate şi ea-i dădu peste mînă fără să se supere, chicotind.

— Cine-i? răsună un glas aspru dinăuntru.

— Eu sînt, eu, Salvator... Ce-s precauţiunile astea?

Uşa se deschise şi, uluit, Varga rămase în prag. In salonul de primire al răposatei doamne baroane fuseseră aduse mese, birouri şi scaune. Salonul era plin de lume: Lucaci, directorul liceului, patru avocaţi colegi de barou: Antoniu Guiaşiu, preşedintele onorific al corului „Hilaria", dr. Emil P. D. Motzeanu,

[1] Să trăiţi, tovarăşe căpitan... Şi eu am fost în Armata Roşie, în timpul revoluţiei... Împotriva lui Denikin...

dr. Remus Pordea și tînărul avocat și poet Nicușor Spinanțiu; părintele Ioachim Potra, profesorul Silviu Burtea, deci, împreună cu Varga, toată crema partidului-național-țărănesc din localitate; ceva mai la o parte, ocupînd un fotoliu imens și umplîndu-l în întregime, generalul în retragere Onoriu Mîndru, fost senator liberal. Adunarea era prezidată de baronul Romulus Papp de Zerind.

Acesta, într-o redingotă nouă „sare cu piper", era așezat în capul oaselor pe un scaun de lemn sculptat, cu spătar drept, rigid. Păstra aceeași ținută sobră, misterioasă, de totdeauna, numai ochii îi străluceau în răstimpuri dinapoia sticlelor rotunde ale pince-nez-ului. Cu mișcări sacerdotale, sorbea în răstimpuri egale din paharul mare cu citronadă. În odaie era un fum des, dar baronul, deși se abținea de la tutun, nu părea să fie jenat. Îi făcu semn lui Varga, printr-o mișcare aproape imperceptibilă, să se așeze, indicîndu-i un scaun lîngă ușă. Acest lucru îl jigni profund pe Salvator. Nici la această conferință, pentru că după toate aparențele conferință era, nu-l chemaseră. Cu toate că baronul venea regulat în casa lor, se vede că nu-l putea ierta pentru atitudinea aceea din '36, cînd trecuse pentru un timp, adevărat, foarte scurt, în partidul lui Iorga. Dar și asta o făcuse pentru că-l jigniseră într-o afacere cu consiliul de aministrație al băncii „UNIO" din Satu-Mare. Iar acum, indicarea precisă a acelui scaun — cînd în salon mai erau vreo trei neocupate, în poziții mai avantajoase — îl supără profund. „Nici o recunoștință, pentru toate sacrificiile mele, se gîndi el, suflîndu-și nasul ca să-și ascundă expresia de mînie, imprudentă în aceste momente. Eu, care am fost întotdeauna o pildă de loialitate... O, nerecunoștință umană!"

Intrarea lui produsese o oarecare tăcere, dar îndată Emil P. D. Motzeanu se ridică masiv, rezemîndu-se de marginea mesei și scuturîndu-și capul leonin:

— Insist să aflăm întîi părerea centrului!

— Da' cum o s-o afli? îl întepă pițigăiat Guiașiu, mărunt, chel și palid, cu ochii bulbucați, adăpostiți de ochelari verzui. Cum o s-o afli? Că pînă atunci, faptul s-a consumat!

— Dacă-mi permiteți să am o părere, — surîse onctuos Remus Pordea, a cărui șuviță de păr negru, uleios, răsucită în chip de melc, spre a-i ascunde chelia, îl făcea să semene cu Georges Bonnet, — eu cred că nici unul dintre noi nu-și poate asuma riscul unei călătorii în capitală, avînd în vedere

amenințarea unui bombardament iminent; dar cred că cu atît mai puțin răspunderea unei luări de atitudini într-o chestiune a cărei gravitate, după părerea mea — cu care aș dori să fim de acord — constă, nu atît în fondul ei, cît, și asta e evident, în procedura ce se întrebuințează: anume, presiunea ce se face, care exclude orice pertractare...

— Despre ce e vorba? se aplecă Varga spre Nicușor Spinanțiu.

Acesta surîse, dezvelindu-și dinții albi și foarte mărunți și-i șopti, cu tonul cu care ar fi vorbit despre un eveniment monden:

— Despre comisia germană...

— Aha, dădu din cap satisfăcut Varga și îndată simți că din clipa aceasta problema demontării fabricii i-a devenit complet străină. Se întrebă chiar, prudent, dacă n-ar fi mai bine să nu se amestece, din moment ce afacerea lua o întorsătură atît de gravă.

— Dar o să-i lăsăm să ne jefuile? interveni directorul liceului, morocănos.

Burtea îl aprobă printr-o înclinare elocventă a frunții. Părintele Potra vorbi, cu căldura lui obișnuită:

— Domnilor și prieteni, să nu uităm că sîntem romîni.

— Fără cuvinte mari, — șuieră Guiașiu, — nu ne aflăm în amvon.

— Sîntem în amvonul neamului, răspunse pasionat Potra. Ceasul al unsprezecelea a bătut. Trebuie să-i știm înțelege semnificația.

— Sfinția-ta are dreptate, se înclină spre el Remus Pordea, mîngîindu-și ușurel mustața subțire, dar, îndrăznesc să întreb: cine-și va asuma răspunderea? Eu unul...

— A fost destul cu politica asta gen Pilat din Pont! spuse, străveziu, Potra.

— No, dragule! îl potoli drăgăstos baronul, și Potra îi aruncă o privire filială.

Băiat de țărani din jurul Blajului, fusese întreținut la seminar și mai tîrziu la institutul „De propaganda fide“ de către Romulus Papp; de aceea, în prezența lui, încerca să-și potolească ieșirile pătimașe. Vorbea patetic, dar cu un semiton mai jos.

— În fapt, — bătu ușor Guiașiu cu creionașul de argint în sticla biroului, — problema se reduce la a opune refuzul

nostru categoric, şi deci a antrena opinia publică, sau în a tăcea.

— Avînd în vedere ceea ce o să urmeze, — zise Potra, — mă tem că vom fi traşi la răspundere. Ce părere aveţi, domnule baron ?

— Eu sînt un om bătrîn, — suspină Papp, — mie-mi vine greu să mă descurc în situaţiuni aşa de importante. Nu mai am praxă.

Toţi schimbară între ei priviri pline de subînţelesuri şi admiraţie. Recunoşteau tactul politic al baronului, copiat după atitudinea pe care o lua, în asemenea ocazii, şeful partidului. Spunîndu-i în intimitate „sfinxul de la Zerind“, îi făceau baronului cel mai mare compliment.

— Să auzim şi părerea fratelui Varga, îl îndemnă baronul pe acesta.

— Domnilor, — spuse Salvator, — eu cred că n-avem dreptul să capitulăm ! Situaţia Germaniei este pecetluită.

— Ce vă face să afirmaţi acest lucru cu atîta rezoluţie ? surîse fotogenic Nicuşor Spinanţiu. După părerea mea, analogiile istorice...

— Să le lăsăm pe sama lui Vîslan, interveni Papp. Să nu grăim pe de lături.

Din aceste cuvinte, Varga deduse că baronul era partizanul unei acţiuni oarecare, de aceea prinse curaj, se sculă de pe scaun şi făcu un pas înainte :

— Presupunînd că germanii vor demonta fabrica şi o vor duce, nu vi se pare că vom fi traşi la răspundere de celelalte partide ?

— Da' care-s acelea ? se miră Papp.

Varga se sperie iar. Să nu fi priceput bine sensul celor spuse înainte de baron ?

— Bine, dar e de presupus că odată... mă rog, ocupaţi, vor activa o mulţime de formaţiuni, de stînga şi de dreapta...

— Şi de cine vom fi ocupaţi ? strigă din senin generalul Mîndru, dînd să se scoale din fotoliul unde se moleşise. Da, de cine să fim ocupaţi noi ?

— De ruşi, de pildă, îl înţepă Varga, zîmbind ironic.

— La dracu ! Daţi-mi mie două divizii şi-i ţin în trecătorile Carpaţilor pînă cînd diviziile lui *Aisănhofăr* debuşează în cîmpia panonică.

Şi generalul, obosit, se aşeză iar în fotoliu, scoase o bomboană fondantă din buzunar şi o mestecă, indiferent.

Varga rămăsese în picioare. Avea o voce ştearsă, care în momente de nervozitate se frîngea la tonurile mai înalte, aşa că nu putea risca plăcerea unei polemici cu argumente de volum vocal.

— E necesar să uzăm de toată influenţa noastră, ca acest jaf să nu se întîmple, spuse el, profitînd de o clipă de tăcere.

— Foarte adevărat, i se ralie Potra.

— Nu ne putem lua această răspundere, declară Guiaşiu în numele avocaţilor. Riscăm să fim arestaţi şi... La gîndul acesta bărbia ascuţită începu să-i tremure.

— Ce-aţi zice să mai aşteptăm olecuţă ? rosti într-un tîrziu Papp. Doară om putea afla pe vreunul care să meargă la Bucureşti. Eu oi vorbi şi cu ghenenalul Beleagă, să văd el ce zice. Nu-i consult să ne pripim ca musca-n zăr...

Cu toate că discuţia dură pînă după miezul nopţii, nu ajunseră la altă concluzie. Toţi se duseră acasă foarte tulburaţi, cu senzaţia netă că intraseră într-un joc periculos. Singurul om de la care ar fi putut afla ceva precis, şi pe care-l căutară cu toţii la telefon, cu toată ora nepotrivită, era Dărnescu. Dar, de două zile, acesta nu dăduse pe acasă. Mînca şi dormea în birou, împreună cu comisia, şi asta le dădu convingerea că se petrecea ceva foarte serios, cu urmări incalculabile.

*

* *

„Voluntarul" Cloambeş Iosif fu ridicat de acasă, cu jandarmii, într-o luni dimineaţă. Zadarnic încercă să se lămurească cu plutonierul venit tocmai de la oraş. Acesta urla şi spumega, ameninţîndu-l cu glonţul. Se mai îmbună cînd văzu bănetul pe care Lădoi îl puse în mîna feciorului, ca să vadă „ce se poate face". Mamă-sa ţîvlea ca tăiată :

— Tulvaaai, pruncuuu meeeu, soareleee meeeu !

În tren, Ioşca se împrieteni cu plutonierul şi goliră o glajă de pălincă, dar fără folos : acesta habar n-avea de ce trebuie să-l ducă la Cercul de Recrutare.

Străbătură oraşul. Plutonierul, redevenit om al datoriei, îl zorea :

— Hai mă, ce, ai mămăligă-n şale ?

La Cerc era plin de soldaţi, de ţărani cu bocceluţele în spate şi înfăţişare de flămînzi.

Cîte un major trecea repede, purtînd un maldăr de dosare cu acte la subsuoară şi împingea cu vîrful cizmei pe cei care-i stăteau în cale.

— Mişcă, vită! Tocmai în drumul meu te-ai găsit să te întinzi, ca baliga?

— Mă rog frumos de iertare... dacă-ţi fi aşa de bun şi să-mi spuneţi...

— N-am vreme. Caută-l pe sergentul Costache!

Maiorul Angheliu stătea de vorbă cu Vîslan, pe care-l chemase special să asiste la sosirea „voluntarului".

— Ai să vezi dumneata că eu am avut dreptate şi nu dumneata, cu articolul acela... Ptii, domnule! Păi ţăranii sînt nişte vite, mon cher, să mă ierţi că mă exprim astfel, neţărănist. Dar aşa e. De cînd îmi chinuiesc creierii în acest birou infect, infect... se plînse el, făcînd un gest larg, care îmbrăţişă deopotrivă tavanul soios, pereţii scorojiţi şi portretele oficiale, murdărite de muşte, ale regelui şi mareşalului Antonescu.

„Tot e cu ceva mai bine decît pe front", se gîndi vindicativ Vîslan. Ceea ce sperase că va realiza cu articolul despre voluntarul din Lunca nu se împlinise. Prefectul parcă turbase. Cînd Vîslan încercase să aducă vorba despre măreţul act de sacrificiu, exemplu de valorificare a vitalităţii (asta ca un preludiu la cererea legitimă de reînnoire a subvenţiei), prefectul răcnise: „N-am citit! Nu ştiu nimic! De asta crezi că-mi arde mie acuma, domnule Vîslan? Iartă-mă, te rog, dar zău, eşti nu ştiu cum!"

In societate, Vîslan recoltase numai surîsuri incredule. „Las-o, domnule Vîslan, asta e chiar prea de tot. Ce-i drept e drept, articolul este minunat, dar... Cum să crezi aşa ceva? Ţăranul, iartă-mă, dar ţăranul are prea mult spirit critic ca să îmbrăţişeze o cauză pierdută".

Vîslan voia să le dea tuturor peste nas, să publice un al doilea articol, cu fotografia şi interviul eroului, ca toată lumea să fie lămurită. De aceea îl pisa fără răgaz pe Angheliu, la orele cele mai nepotrivite, şi acesta-i răspundea invariabil: „Nu, domnule, nici o veste de la el. Ţi-am spus doar de la început că e vorba de un nebun sau de un farsor. Te-ai grăbit, ai să te compromiţi. De altfel, nici n-am verificat încă dacă

există pe listele noastre un astfel de nume, Cloambeş Iosif din contingentul respectiv şi dumneata te şi repezişi."

Vîslan încetase să mai spere, cînd primi un telefon: „Vino, domnule, îţi soseşte voluntarul". Acum, cuvintele lui Angheliu îl îngîndurară, dar nu prea mult. Numai omul să existe, să i se poată face o fotografie, restul n-avea nici o importanţă, că era nebun sau normal. Se convinsese de altfel că un om care face una ca asta nu poate fi decît cu minţile rătăcite.

Maiorul Angheliu semnă cîteva acte, zbieră după un soldat, i le predă, apoi, cu chef de vorbă, se întoarse spre Vîslan:

— Ei şi zi, domnule, zi: ce se mai aude? Dumneavoastră, ziariştii, trebuie să fiţi informaţi la precizie, la amănunt!

— Mde, — oftă Vîslan, — e cam albastru, domnule maior. Cherbourg, Caen, Le Hâvre, căzute...

— Ce Cherbourg, ce Caen, ce Hâvre! se supără Angheliu. Da' de V2 nu spui nici un cuvinţel? Da' de celelalte „V"-uri care or să vină?

— Păi, aştept să le văd şi eu, surîse trist Vîslan.

Il durea capul într-un mod îngrozitor. Băuse o ţuică proastă dimineaţă.

Maiorul îl privi reprobativ. Era un partizan fanatic al nemţilor: admira gravitatea lor, eleganţa cu care purtau monoclul (încercase şi el, dar avea orbita prea plată şi scăpa mereu sticla, sau trebuia să se strîmbe ca un clown).

— Cît despre voluntarul dumitale... he, he, a trebuit să trimit după el jandarmii, să-l aducă cu forţa. Dacă aşa ceva se petrecea în Germania, mişelul ar fi fost împuşcat pe loc, fără prea multă discuţie. Ascultă vorba mea, că am experienţă cu mîrlanii: te-ai pripit, domnule.

— Să nu anticipăm, protestă moale, obosit, Vîslan.

Nu-i mai păsa de nimic. In ultimele zile îl bîntuise de cîteva ori gîndul sinuciderii.

Uşa se deschise scîrţîind plîngăreţ şi un sublocotenent îşi făcu apariţia. Spuse familiar:

— A fost adus... voluntarul acela.

— Să intre! ordonă Angheliu. Să fie adus aici. Imediat! bătu el cu pumnul în masă. „La urma urmei, — se gîndi, — Vîslan ăsta nu-i chiar aşa de prost. Dacă a făcut gălăgie în jurul afacerii ăsteia, trebuie el să ştie ceva. Şi eu, ca un măgar, l-am tot descurajat. Dar acuma cum dracu s-o întorc?"

Un sergent îl împinse înăuntru pe Ioşca Cloambeş. Acesta clipi din ochi buimăcit cînd văzu fireturile de pe pieptul lui Angheliu. Se aşteptase să fie dat pe mîna vreunui major, şi cu ăştia nu era chiar aşa de greu de ieşit la cale.

— Apropie-te, îl îndemnă maiorul cu glas surd. Apropie-te... Ioşca nu se putea dezlipi de prag... Apropie-te! urlă Angheliu. De ce nu te-ai prezentat?

— Domnule... vă rog...

Ca înţepat, maiorul sări în picioare. „Acum are să-l ia la palme, se gîndi Vîslan cu satisfacţie. Are dreptate. Ar trebui întins în curte şi să i se dea douăzeci şi cinci, vîrtoase".

— Tu n-ai făcut armata? întrebă Angheliu, privindu-l dintr-o parte.

— Ba că...

— „Ba, da, să trăiţi, domnule maior"! tu-ţi maica mă-ti de mîrlan! Îţi baţi joc de ţara romînă, de război, de armata romînă! Dobitoc şi tîmpit ce eşti! Ei, hai, hai, hai... Vorbeşte, ce-ai încremenit cu găluşca-n gură? Scrîşni spre Vîslan, pe „franţuzeşte": *Il est un imbecil... un dégénérat!* Apoi spre Ioşca: Şi nu vorbeşti, nu vorbeşti?

— Domnule maior, să trăiţi, eu nu pricep nimic, spuse Ioşca dintr-o suflare. I se părea că e bolnav de moarte, sudori calde şi reci i se scurgeau şiroaie pe spinare. Îşi frămînta degetele fără încetare.

— *Il se bat jeu de nous,* spuse maiorul.

Se sculă calm, făcu cîţiva paşi prin birou, apoi oprindu-se în faţa lui Ioşca şi înălţîndu-se pe vîrfurile cizmelor ca să-şi ia mai bine avînt îi trase o palmă răsunătoare.

— Nu înţelegi?

O lacrimă se scurse pe obrazul lui Ioşca. Angheliu o văzu, se ruşină de gestul lui, mai ales pentru că-l făcuse în prezenţa lui Vîslan, dar nu se mai putuse stăpîni.

— ...Ascultă... băiete, — spuse, încercînd să-şi liniştească respiraţia precipitată, — vino, măi, aici...

Ioşca se apropie pînă lîngă masă, apoi începu să plîngă încet.

— Eu... nu pricep nimic... da' nimic...

— Taci! urlă Angheliu, scos din fire. Te cheamă Cloambeş Iosif, nu-i aşa?

— Da... Io... sif...

— N-ai făcut tu cererea asta? Îi împinse sub nas o coală ministerială.

Ioşca o citi cu luare-aminte, de cîteva ori în şir, buimac. Totul era aşa: şi numele, şi contingentul, şi satul.

— Nu, spuse el, cu mîna pe inimă. N-am făcut-o eu. Aşa să mă ajute sfînta cruce.

— Cum îndrăzneşti să minţi? Tu-ţi baţi joc de mine... Mă dobitocule, scroafă ordinară! N-ai făcut-o tu? Da' cine, eu? Mama? Domnul Ion Vîslan, redactorul ziarului „Tribuna Romînă"?

Începu să fiarbă de furie şi-şi aminti cuvintele soţiei: „Lică, nu trebuie să te enervezi... Ştii că-ţi face rău, scumpule". Fără nici o legătură, se gîndi că era tocmai ora cînd trebuia ea să vină, să-l ia la restaurant, deoarece ei nu-i plăcea să gătească. Numai atîta ar mai trebui, să-l găsească cu faţa răvăşită de furie.

— Da' nu-i scrisul meu aşa, spuse Ioşca luminat dintr-o dată, şi voi să ia tocul rezervor de pe masă, să-i arate cum scrie.

— Şi crezi că dacă îţi schimbi scrisul, ai să mă duci cu zăhărelul, făcu maiorul dezarmat în faţa acestei naivităţi. „De sigur, aveam dreptate, e nebun de-a binelea, nebun de legat". Zise: Uite cum a fost, măi băiete. Pe mine nu mă poţi înşela. Eu sînt de atîţia ani aici, printre voi, încît vă cunosc şi ce aveţi în fundul maţelor. Te-ai fi certat cu drăguţa ta, ori cu cei de acasă, şi ai vrut să le arăţi cît eşti de viteaz...

— Eu n-am drăguţă! strigă Ioşca.

Vîslan, care urmărise scena cu ochi apatici, goi, înţelese că ea se apropie de sfîrşit. Scoase aparatul Leica, merse în faţa lui Iosif şi, înainte ca acesta să-şi dea seama ce se întîmplă cu el, apăsă de cîteva ori pe buton.

— Mulţumesc, mormăi şi se aşeză la loc.

Angheliu, nemulţumit de întrerupere, urmă pe acelaşi ton egal, binevoitor, aproape părintesc:

— Gura, măi! Apoi v-aţi împăcat, colo la căldurică, pe cuptor, şi tu ai uitat ce-ai făcut. Numai că vezi, noi n-am uitat. Dumnealui a scris despre tine în ziar, tot oraşul vorbeşte de vitejia ta...

— Bătutu-m-au dumnezeu, păli Ioşca.

— După toate regulele, ar trebui să te trimit în faţa Curţii Marţiale. Ştii ce înseamnă Curte Marţială astăzi? „Cum te

cheamă? Aşa şi aşa. Ce-ai făcut? Asta şi asta. La zid!“ Angheliu închipui cu degetul trăgaciul unei arme, apăsă şi zise: Bum. Gata. Ce crezi? Curtea Marţială! Dar eu sînt un om bun, cu toate că m-ai scos din fire cum nu m-a scos decît acum şase ani un ţigan, unul de vreo şaizeci de ani, pe care l-am mobilizat din greşeală — se întoarse el spre Vîslan, ca să dea mai multă varietate acestei predici pe care era obligat s-o ţină, cu toată foamea care-l chinuia. Ei, dragă eroule, ai cerut să fii voluntar! şi făcu un gest fluturător cu mîna.

Afară se auzi claxonul unei maşini. „Trebuie să fie Anette, se gîndi. O să-l invit şi pe Vîslan la masă, mai scap de şicanele ei obişnuite...“ Continuă grăbit:

— Ai cerut asta. O să te trimit cu o unitate de vînători care pleacă săptămîna viitoare pe front.

Auzi pe coridor paşii nevestei şi voi să înceapă repede un discurs despre datoria fiecărui romîn în aceste ceasuri grele. Dar Ioşca îl privi, palid, cu ochii ieşiţi din orbite şi se prăbuşi leşinat pe podea. Capul îi pocni sec, ca o ghiulea de lemn.

CAPITOLUL IX

Lampa cu petrol arunca pe masă o pată rotundă, asemenea unei mici bălţi de lumină. In odăiţa scundă domnea o căldură apăsătoare, lîncedă, şi Gheorghe Jurca vorbea obosit, ştergîndu-şi maşinal obrazul de sudoare. Degetele îi înmuiaseră ţigara şi, după ce trase de cîteva ori, o aruncă înciudat. In faţa lui, Holtzmann îşi juca în palmă ochelarii. Ascultînd ce-i spunea Jurca, se gîndea: „Cît a îmbătrînit... Dacă n-ar fi ochii, ar părea tot aşa de bătrîn ca taică-său. E plin de fire albe"...

— Da, urmă Jurca întunecat. Şi în Moldova au demontat fabricile, cînd au avut timp. E şi asta un semn. Se sculă, făcu cîţiva paşi şi duşumeaua scîrţîi plîngăreţ. Aici nu poţi să te plimbi, zise Jurca posomorît. Se aşeză iar. Rămîne cum am stabilit. Schwartz se întîlneşte cu Robber ăla şi face rost de hîrtii. O să le tipărească omul nostru la Diecezana. Tu îl cunoşti pe Robber ăsta ?

Holtzmann clătină din cap.

— L-am văzut de cîteva ori. E o hahaleră, dar are relaţii. Schwartz are încredere în el : zice că e un intelectual frămîntat de probleme, care caută un drum etc. etc.

— Da, toţi sîntem frămîntaţi de probleme. Şi ce învîrte Robber ?

— A fost profesor la liceul evreiesc. Acuma... face afaceri, mi se pare. Îşi scărpină fruntea. Am să-i spun lui Schwartz să fie vigilent.

Jurca îşi răsuci o nouă ţigară.

— Şi tata ? întrebă.

— E un om minunat, rîse Holtzmann. Îşi bate joc de toată lumea, dar ştii... aşa de subţire... Pentru acţiunea următoare aşteptăm numai o alarmă aeriană. Întrebă fără tranziţie : Ce faci cu Murgescu ?

— Merge bine. Sînt întru totul de acord cu noi. Vezi tu, îi împing masele din spate. Şi acuma, dacă pornim acţiunea asta cu fabrica...

— Fii atent totuşi, spuse Holtzmann încet.

Jurca începu să rîdă :

— Pe tine o să te punem administratorul unei cantine pentru tovarăşii obosiţi în muncă, glumi el. Acolo o să te dezbari de... metodele muncii ilegale. Hai, hai, glumesc... Vezi, e ora...

Holtzmann se ridică, merse la o măsuţă şchioapă din colţ şi, ridicînd învelitoarea, descoperi un aparat de radio. Îşi puse căştile şi începu să răsucească butonul. Jurca îi privi umerii firavi, lopăţelele omoplaţilor care împungeau haina, degetele prelungi, osoase. Merse la el şi, scoţîndu-i casca, îl întrebă :

— Tu... nu te simţi obosit... N-ai aşa... călduri ?

Holtzmann pufni în rîs : pe Jurca nu-l prindeau atitudinile astea de dădacă.

— Mi se pare că tu îi fi bun de administrator, Gheorghe. N-am nimic.

— Voi, tinerii... mormăi Jurca, apoi îşi puse şi el căştile.

După ce comunicatul sovietic se isprăvi, Jurca spuse:
— Hai să ne culcăm... Is mort. Ai mîncat?
— Da. Iulia?
Jurca oftă. Dădu cu pumnul în ceva nevăzut şi începu să se dezbrace.
— Rău. Foarte rău. Fără medicamente şi... Am vorbit cu Murgescu. Mi-a spus că nimic nu-i mai uşor. Cunoaşte el un doctor, ceva *socdem*[1], de-al lor, să-i dau numai adresa. Bineînţeles, nici vorbă nu poate fi. Murgescu s-a prefăcut că nu înţelege şi mi-a spus că putem veni cu bolnavul la el. Pînă una alta, mi-a promis nişte morfină. Cel puţin atît.
Holtzmann se dezbrăcase între timp; se întinse pe canapea şi se acoperi cu o manta militară.
— Stinge lampa, îl rugă pe Jurca. Mă dor ochii de nu mai pot.
Cînd întunericul îi învălui, auziră ronţăitul subţire al şoarecilor sub duşumeaua putredă.
— Ea îşi dă seama de toate astea, urmă Jurca încet. Mi-a spus azi că... atunci cînd are să simtă că... se scoală şi merge pe străzi. Ştie cu cîtă greutate ai făcut rost de casa asta...
Tăcu şi-şi încrucişă mîinile sub cap. Simţea cum sîngele îi alunecă parcă prin trupul obosit. Gîndurile alergau de la una la alta.
— Bota va face rost de arme săptămîna viitoare. Şaptesprezece bucăţi deocamdată, şi muniţie. Trebuie să vedem unde facem instrucţia şi cu cine... Dormi?
— Nu, spuse Holtzmann. Te ascult.
— Să dormim, suspină Jurca. Crăp de somn.
Minţea. Era frînt, dar somnul îi pierise. Ştia că înainte de a adormi trebuia să se gîndească la întîlnirea de mîine cu Murgescu. Vor stabili nucleul gărzilor înarmate. Răspundea de fiecare om — şi erau peste o sută. Acum, desigur, Siguranţa şi-a înzecit eforturile, va căuta să strecoare pe cineva. Pe urmă... manifestele... noaptea... Oare Murgescu... nu cumva...
Ţistui înciudat, apoi trase cu urechea. Holtzmann dormea, îi auzea respiraţia liniştită. Se împlinesc trei ani de cînd se ascund aşa, de cînd fiecare pas trebuie calculat, ca un mers pe sîrmă. „Ei, la dracu, am mers foarte bine! se gîndi Jurca, mîndru. Cum ar fi putut fi altfel? Iaca, nicicum". Îşi dădu seama

[1] Social democrat.

că-i e tare dor de bătrînul. La ora asta, într-un colț întunecat al depoului, ei își fac planul aruncării în aer a unui transport de muniții; la ora asta, la depozitul militar, Bota cercetează scriptele, să vadă ce arme s-ar putea sustrage; la ora asta, undeva, Comitetul Central...

Se sculă încet și se strecură la fereastră. Dădu la o parte pătura groasă și-și scoase capul afară. Orașul era tăcut, departe o locomotivă pufni... Nici o lumină, nicăieri. Acum, cînd ceasul se apropia, Jurca simțea ceva ciudat, aproape un fel de neliniște; dar trebuia să se stăpînească, mai mult ca niciodată, să ia toate măsurile. In lunile care mai sînt, nici o greșeală... Mult a fost, puțin a rămas. Muncitorii simt asta. De pildă, săptămîna trecută au apărut pe zidul fabricii o mulțime de lozinci antifasciste. Acțiune spontană. „Ei, mulțimilor, cînd om porni..." Oamenii sînt nerăbdători; îi înțelegea așa de bine, trăise la fel cu ei... Pe tatăl său nu-l cunoscuse decît la nouă ani, cînd s-a întors de pe front. Mamă-sa, o femeie slabă, bolnăvicioasă, îl ponegrea: „Lui nu i-a păsat de noi, totdeauna a avut altele pe cap... Să nu fii ca el, Ghiță". Dar nu voia să-i spună cum anume. Cînd se trezea însă noaptea, o auzea rugîndu-se „Doamne, adă-l înapoi, adă-mi-l..."

Mamă-sa spăla rufe, nu era niciodată acasă, iar el creștea slobod pe ulițe, mînca în pripă pe unde prindea, grăbit să se întoarcă la joacă. Dimineața făcea coadă la pîine; venea de acolo acoperit cu pete vinete, fiindcă toți îl ciupeau ca să nu le-o ia înainte. Pînă acasă înfuleca jumătate din pîine, dar mamă-sa era plecată, așa că nu mai avea cine să-l certe. Ajunsese un bătăuș fără pereche, snopise o mulțime de băieții mai mari ca el. Intr-o zi, popa catolic din cartier îl luă deoparte, îl duse la biserică și stătu multă vreme de vorbă cu el. Ii povesti că mama lui se zdrobește muncind, că tatăl lui luptă pe front, pentru Impărat, că el e acuma mare — are șapte ani, în curînd va merge la școală. Ii descrise cu atîta putere suferințele bietei mame, încît pe Gheorghe îl podidiră lacrimile. La urmă, preotul îi spuse că ar putea și el cîștiga ceva bani, dacă ar veni în fiecare zi să curețe bisericuța. I-ar da toți banii mărunți din cutiile de milă.

Cînd aduse primii bani acasă, mamă-sa începu să plîngă și spuse: „Dacă te-ar ajuta dumnezeu să aduni pînă la toamnă bani de bocanci, atunci ai merge la școală".

A doua zi, Gheorghe îl întrebă pe preot ce crede, poate el aduna atîția bani? Preotul, un om mărunt, rotofei, chel, cu buze groase și roșii îl mîngîie pe creștet, îl chemă la el acasă unde-l puse să taie lemne, îi dădu o farfurie mare cu supă de rață și-i spuse că poate să tragă clopotele duminica, iar dacă vine mai des să-l ajute în casă, are să-i dea zece creițari de fiecare dată.

Gheorghe era fericit. Îl necăjeau numai copiii mai mari, care se țineau după el, strigînd:

— Gyuri a ajuns sluga buzeranului! Hi ha, domnișoara Gyuri...

El habar n-avea ce-i aia „buzeran". Părintele Iosif era așa de bun! Îl chema tot mai des acasă, îi dădea poze sfinte și-i arăta cărți groase unde se vedeau dumnezeu, îngerii, sfinții și maica domnului, toți în pielea goală. În timp ce Gheorghe se uita la poze, preotul se învîrtea în jurul lui, îl mîngîia pe ceafă, pe piept, îl săruta. Seara, Gheorghe se gîndea: „Dacă aș fi avut tată, așa s-ar fi purtat cu mine". Și ar fi vrut ca adevăratul lui tată să nu mai vină de acolo de unde era și mama să se căsătorească cu părintele Iosif. La Paști, părintele îi spuse să treacă pe la el pe-acasă, pentru că i-a cumpărat o cămașă și izmene noi. Cămașa era albă și, după cîte se vedea, tocmai pe măsura lui, iar izmenele aveau șliț cu nasturi mici, albi. Părintele îl sili să se dezbrace; în clipa cînd Gheorghe se admira în oglindă se năpusti asupra lui, îl mușcă de umăr, de buze.

Mort de groază, Gheorghe începu să urle ca înjunghiat și smucindu-se din mîinile lui o luă la goană pe uliță, plîngînd și țipînd. La colțul străzii se izbi de baci Horváth, un vecin, muncitor la fabrica de arme de lîngă gară. Venea des pe la ei, le mai aducea cîte ceva: o bucată de zahăr, un drob de margarină. Printre sughițuri îi povesti ce pățise: părintele a vrut să-l mănînce. Horváth se făcu roșu la față (era cam băut), îl duse la o prăvălie unde-i cumpără 20 deca de bomboane și, ținîndu-l strîns de mînă, se duse cu el la părintele, care tocmai trebăluia la florile din grădiniță. Începură să se certe și Gheorghe văzu cu groază cum Horváth îl ia la bătaie pe popă. Îi dădea, fără milă, pe unde apuca. Asta-l înveseli și începu să rîdă. Pe urmă, cînd se întoarseră spre casă, îi spuse amărît că părintele îi cumpărase o cămașă și izmene.

— Vină cu mine! strigă Horváth baci.

Îl duse acasă, porunci muierii să caute ceva şi Gheorghe se pomeni proprietarul unui surtuc negru, lung ca un palton. Apoi a început şcoala şi prin vară l-au băgat ucenic la o lăptărie. Lăptarul era un om aspru, rău, de care se temeau toţi copiii. De aceea Gheorghe se miră foarte mult cînd domnul Küllős îl întrebă :

— Ia ascultă, muchi, cît lapte poţi tu bea ?

— Ooo, — făcu Gheorghe încîntat, — o găleată de-aia mare.

— Poţi ?

— Pot.

— Ia să te văd... Dar ştii, muchi dragă, tot, tot, că altfel... şi domnul Küllős se încruntă.

Bău cam la doi litri, pînă simţi că plesneşte. După aceea a fost bolnav o săptămînă ; credea că are să-şi verse şi sufletul. Cînd se prezentă la serviciu, alb ca varul, domnul Küllős îi spuse :

— No, acuma cred că n-o să mai ai poftă să mă furi, muchi !

Şi într-adevăr, Gheorghe nu mai putea suporta mirosul de lapte, fără să i se întoarcă maţele pe dos. Asta era metoda domnului Küllős, cu toţi ucenicii : îi scîrbea pe vecie de lapte, aşa că nu se mai temea de pagubă din partea lor.

Gheorghe învăţă o mulţime de lucruri : cîtă apă trebuie turnată ca laptele să pară totuşi lapte, cum trebuie amestecată smîntîna dulce cu praf de cretă... Se scula în fiecare dimineaţă la patru, alerga la lăptărie, apoi la şapte la şcoală, şi de la unu iar la lăptărie.

Pe urmă a izbucnit revoluţia. Muncitorii au organizat o gardă roşie în cartier şi Gheorghe fugea de acasă, ca să se încălzească la focurile aprinse în mijlocul drumului. Într-o zi tocmai venea de la şcoală, cînd o mulţime de oameni zdrenţuroşi, femei, copii se îmbulzeau să spargă porţile casei celei mari a baronului Földessy, cel care avea magazinul de fierărie din centru. S-a vîrît şi el între ei, a fost dus aproape pe sus, ca şi santinela care striga : „Nu-i voie, tovarăşi, nu-i voie !“ Lumea a spart cămările, a început să ducă sacii cu făină, bidoanele mari cu unsoare, conservele, compoturile. Unii aruncau pe geamuri scaune, dulapuri, haine. În îngrămădeală a pus şi el mîna pe o rochie de mătase şi, strîngînd-o la piept, a fugit acasă, s-o ducă mamei. Dar ea l-a bătut şi i-a porun-

cit să se ducă noaptea s-o arunce în Peța. Gheorghe nu se îndură : o ascunse în lemnărie, într-o ladă veche.

Apoi au venit romînii și francezii, Horváth baci a fost arestat, la fel o groază de muncitori și de vecini. Domnul Küllős a închis lăptăria. Nici vorbă să mai găsească de lucru. La gară, de pildă, se îmbulzeau oameni în toată firea să care geamantanele călătorilor pentru un leu, doi.

Mama era din ce în ce mai slabă. A murit într-o iarnă, au îngropat-o cu banii strînși cu chiu cu vai de Horváth, care se întorsese din închisoare. La școală nici vorbă să meargă, la fabrică nu se putea angaja. Umbla hai-hui pe stradă, cu băieții, culegeau mucuri de țigări de pe jos și le fumau pe sub poduri. Noaptea, Gheorghe plîngea pe furiș, să nu-l audă baci Horváth, care avea și așa destule griji pe cap.

În 1924, într-o noapte, se auziră bătăi în geam și o voce groasă strigă :

— Hei, Pista ! Deschideți !

Horváth s-a sculat mormăind, a aprins lampa, a deschis ușa și a lăsat să intre un om înalt, puternic, cu o mustață groasă, neagră. Era îmbrăcat într-un palton albastru, lung pînă la călcîie. Horváth s-a dat înapoi un pas, apoi i-a sărit de gît.

— Mihai ! Tu ești, măi ! Mihai !... Gheorghe ! Scoală, Gheorghe ! A venit taică-tău.

Gheorghe s-a apropiat cu sfială de omul acesta cu fața arsă de soare și de vînturi, care l-a strîns la piept din toate puterile, turtindu-i obrazul de mantaua aspră, țepoasă, mirosind a tutun și a sudoare. Au stat de vorbă pînă dimineață și în ceasurile acelea Gheorghe a auzit mai multe decît îi fusese dat să audă în toată viața lui, pînă acum. Pricepu că tata a fost soldat într-o armată care se chema, cine știe de ce, roșie, poate pentru că vărsase mult sînge de dușman, că a stat acolo pînă acum, că a venit acasă...

Horváth baci îl asculta sorbindu-i cuvintele. Lui Gheorghe îi era ciudă că nu înțelege prea mult.

— Și zici că l-ai văzut ? întrebă Horváth.

— Cum te văd. La Piter... Și pe front, odată.

— Iaca, pe noi ne-au bătut, oftă Horváth. Și eu fusei închis, la Cluj...

— Dar pe ei nu i-a putut bate nimeni, zise Mihai Jurca cu glasul gros. Asta contează. Se întoarse spre Gheorghe și-i puse mîna pe umăr : Ei, flăcăule... Băiete...

Din ziua aceea viața lui Gheorghe se schimbă. Se mutară în căsuța lor; Mihai trebălui o săptămînă, pînă o puse pe picioare. Gheorghe ar fi vrut să-i povestească, dar se simțea oarecum sfios în fața acestui om de care nu-și aducea aminte. Tata îi cumpără cărți, ceva haine și-l trimise la școală. Îi ajuta să-și facă lecțiile și era de mirare cîte lucruri știa, mai ales la geografie. Gheorghe cunoscu o altfel de dragoste decît cea înlăcrimată a mamei sale. Tatăl său îi vorbea ca unui bărbat. Prin ochii lui, Gheorghe cunoscu lumea și necazurile ei, învăță că muncitorul nu trebuie să aștepte de la nimeni nimic, ci să lupte ca să ia puterea în mînă. La șaisprezece ani, cînd intră în fabrică, Mihai Jurca îi explică pe înțelesul lui Capitalul, plus valoarea; îl îndemna să citească ziarele, stăteau de vorbă despre politica internațională. În fiecare seară veneau la ei muncitori din fabrică și se încingeau la vorbă pînă noaptea tîrziu. Gheorghe era fericit cînd vedea cum îl ascultă ceilalți pe tatăl său — pe atunci președintele sindicatului. De multe ori Mihai Jurca trebuia să potolească avîntul vreunui tînăr nemulțumit.

— Nu, frate, acuma trebuie să ne organizăm, să strîngem bine rîndurile. Da! Să sfîrșim cu dezbinarea între muncitori! Vremea noastră vine ea, fii fără grijă!

Gheorghe începu să activeze la U.T.C. La început a avut o sarcină în echipa de fotbal a unui club muncitoresc, pe urmă în cor. În 1929, cînd au fost concediați jumătate din muncitori, a izbucnit greva. Poliția a arestat o mulțime de oameni, printre care pe tatăl său și pe Horváth baci. Muncitorii fără lucru stăteau toată ziua prin gară, în parc, jucau cărți. Unii, mai slăbi, de necaz se legau de trecătorii mai bine îmbrăcați, de femei. Siguranța strecurase provocatori: voiau să pună mîna pe tot Comitetul de partid. Din partea social democraților se lansase zvonul că n-ar fi trebuit făcută greva. Încercau să ațîțe pe muncitori împotriva comuniștilor din pricina cărora rămăseseră fără lucru, se spunea că direcția a fost silită să ia măsurile astea, pînă trece criza. Gheorghe Jurca încercă să țină un miting cu șomerii, dar nu știu ce să le spună, și la urmă îl bătură măr cîțiva huligani. În noaptea aceea, plînse ca un copil de ciudă. „Cum, nici muncitorii nu vor să înțeleagă, se lasă duși de nas de burghezie?“

În zilele acelea, partidul mobiliză pe toți activiștii, U.T.C-ul, sindicatul roșu. Muncitorii care rămăseseră în fabrică dădură

un sfert din leafa lor ca să se poată ajutora şomerii. Organizară un fel de cantină într-un birt; cu ajutorul cîtorva actori de la teatru dădură reprezentaţii, seara, în parc. Gheorghe primi sarcina să descopere şi să izoleze elementele provocatoare, agenţii Siguranţei.

Tot atunci o cunoscu pe Iulia Vlad, secretara Comitetului judeţean. Fusese studentă la Cluj, de unde o dăduseră afară, pe urmă muncitoare la textile, un timp învăţătoare în Gai, apoi trebuise să se ascundă, deoarece fusese descoperită. Gheorghe auzise deseori vorbindu-se despre ea: şi-o închipuia înaltă, bărbătoasă, cu o voce tunătoare, de bas, aşa că rămase oarecum dezamăgit cînd o văzu prima oară: era o femeie slăbuţă, foarte nervoasă, uneori neaşteptat de timidă. Părea mai degrabă o studentă, sau o funcţionară măruntă. Ţinu legătura cu ea aproape două luni: în perioada aceea avu sarcina să scoată din închisoare articolele unui tovarăş, adus aici de la Aiud. Intr-o seară, în timp ce le citeau împreună, Jurca se miră cît de multe ştie acest om, despre care aflase că e închis de nouă ani aproape. Iulia îl privi mustrătoare:

— Ştii, Gheorghe, am vrut să-ţi spun asta mai de mult. Îmi face impresia că, în schimb, tu ştii prea puţine... Gîndeşte-te, poţi primi o sarcină la care va trebui să faci dovada nu numai a iscusinţei tale practice... De pildă, să faci legătura cu un grup de intelectuali... Atunci?

— O să învăţăm mai mult după ce răsturnăm burghezia, răspunse el, destul de morocănos.

— Şi crezi că atunci o să ai mai multă vreme?

La proces, taică-său a fost condamnat la patru luni închisoare: cum făcuse trei în prevenţie, se întoarse curînd, tot aşa de vesel ca înainte.

— Un pic de concediu nu strică proletarului.

Gheorghe era acum bărbat în toată firea; părea bătrîn pentru vîrsta lui, şi odată tatăl său îl întrebă dacă nu vrea să se însoare.

— Nu! răspunse el. Nu-i acum vreme de aşa ceva! Toate puterile...

— Ho, ho, rîse bătrînul. Ia te uită, puiul s-a făcut mai deştept decît găina. Fă cum vrei, Gheorghiţă, tot ţi s-or aprinde călcîiele odată...

Gheorghe nu-i putea spune că era îndrăgostit de Iulia Vlad. Nu putea spune asta nimănui şi în faţa ei se silea din

răsputeri să se ascundă. Iulia era căsătorită; bărbatul ei mai avea trei ani de stat la Doftana.

Pe urmă, la un bal, o cunoscu pe Luci Gherdan. Era funcționară la primărie, micuță, veselă, cu nas cîrn și ochi cafenii, copilărești. Se întîlneau în fiecare zi, umblau pînă noaptea pe mal, și cînd se întuneca începeau să se sărute. Era tare neștiutoare și-l asculta mirată cînd începea să-i vorbească de lumea nouă care se va făuri odată, cînd oamenii vor fi fericiți... Naivitatea ei îl îmbăta. Luci se bucura de fiecare lucru pe care i-l spunea el, îl privea plină de admirație. Intr-o zi îl pofti la ei. Nu era nimeni acasă și ea părea atît de tulburată de apropierea lui, încît Gheorghe își pierdu capul. O cuprinse în brațe, îi simți trupul tremurînd, fierbinte. Ea îi încolăci gîtul cu brațele și-i șopti la ureche:

— Să nu fii rău... Te iubesc așa de mult... Ce-ai să crezi acum despre mine?

Mai tîrziu începu să plîngă.

— Acum n-o să mă mai iubești. Știu că o să-ți spui: e o stricată... Te iubesc mult, Gheorghe, și sînt atît de neliniștită! Mă tem ca nu cumva... doamne ferește... să te închidă... Voi... despre voi se spun lucruri urîte...

El îi astupă gura cu gura lui.

Se mai întîlniră de cîteva ori la ea acasă. Intr-o seară, Gheorghe îi spuse bătrînului:

— S-ar putea să mă însor.

— Bine, răspunse Jurca.

Luci deveni din ce în ce mai drăgăstoasă. Voia să știe tot despre el și Gheorghe începu să-i povestească copilăria lui, viața lui plină de zbucium.

— Vai, să nu pățești ceva, se înfricoșa ea. Cum? Voi nu vă temeți? Vă adunați așa... dar asta nu-i voie.

El rîdea.

Intr-o seară veni la ei Horváth. Merse drept la Gheorghe și începu să strige:

— Fain, băiete! Foarte fain! Ce? Și tu ești gîscă? Bine l-ai învățat, se întoarse spre baci Jurca.

— Dar ce-i? bîlbîi Gheorghe.

Furios, Horváth îl acuză că se înhăitase ca un prost cu sora unui ofițer de poliție, o agentă provocatoare cunoscută, Luci Gherdan, care făcea pe mironosița.

Tatăl său sări în picioare și-l întrebă aspru:

— Ce i-ai spus?

Roşu ca jarul la faţă, Gheorghe trebui să-şi aducă aminte de tot ce-i scăpase. Ca măsură de prevedere, bănuindu-se că e „filat", îl suspendară un timp din orice activitate. Cînd mai tîrziu se întîlni cu Iulia Vlad, ea îi strînse mîna, cu amărăciune.

— E greu, nu-i aşa? Ei au otrăvit relaţiile între oameni...

În noaptea aceea se răsuci ceasuri întregi în aşternut, oftînd pe furiş, să nu-l audă bătrînul; dar nici tatăl său nu dormea. Aprinse lampa şi, luîndu-şi o pătură, se aşeză pe marginea patului.

— Nu mi-i somn, — spuse, — şi mă chinuie reumele... Şi, ca unui copil, îi povesti despre revoluţie, despre bătăliile la care fusese în Armata Roşie, împreună cu zeci de mii de prizonieri din fosta armată austriacă.

Apoi viaţa îşi reluă cursul. Bărbatul Iuliei, Gavril, se întoarse din închisoare. Era un om tare vesel, neastîmpărat, ştia o grămadă de poezii, de care era foarte mîndru. În '37 plecă în Spania, împreună cu alţii. Gheorghe îşi făcea ultimul an de armată la Bîrlad.

Pe urmă s-au întîmplat atîtea... Dictatura legionară, fabrica împînzită de tot felul de vagabonzi în cămaşa verde, războiul... În '41, Gheorghe trebui să intre în ilegalitate, deoarece fusese descoperit de un agent, Lövy, pe care Holtzmann — de curînd venit de la Cluj — îl demascase. De dimineaţa pînă noaptea tot timpul îi era ocupat. Ajunsese să se obişnuiască aşa de bine cu acţiunile acestea, dintre care dacă s-ar fi descoperit numai una, ar fi fost de ajuns să-l trimită în faţa plutonului de execuţie, încît i se părea că toată viaţa lui nu făcuse nimic altceva. După plecarea lui, tatăl său rămăsese să conducă echipa de şoc şi sabotaj în fabrica militarizată. Iulia Vlad era bolnavă. De un an nu se sculase din pat. Un doctor militar, pe care-l descoperiseră în gară şi-l aduseseră la ea, diagnosticase cancer. Gheorghe Jurca încercase să-i ascundă asta, dar ea ştia şi zîmbea trist cînd el se silea s-o încurajeze.

Acum, într-adevăr, nu mai era mult. Sovieticii sînt la Iaşi, se apropie timpul acţiunii făţişe...

Zgribulit de frig, Jurca trase la loc pătura în faţa geamului. Merse pe vîrful picioarelor şi se culcă. Încercă să se gîndească la întîlnirea de mîine cu Murgescu, la vocea lui sîsîitoare, muierească, la textul manifestului care trebuia împăr-

ţit în fabricile oraşului. Unde vor face instrucţie gărzile muncitoreşti? Dar, oricum, gîndurile lui se întorceau la Iulia, femeia aceea plină de viaţă, cu părul scurt, zburlit, cu ochi vioi şi gene întoarse... Bărbatul ei fusese în lagărul de la Drancy, împreună cu cei din Brigada internaţională, pe urmă evadase şi intrase în maquis, şi nu mai aveau nici o veste de la el... Clipind des din pricina oboselii, Jurca o vedea pe Iulia Vlad, aşa cum o ştiau toţi, mereu plină de încredere, de iniţiativă şi curaj, şi parcă-i venea greu să creadă că femeia care agoniza pe patul de lemn din odaia cealaltă fusese pînă la începutul anului trecut secretara Comitetului judeţean al partidului comunist şi n-avea unde să moară.

Generalul prefect Laurenţiu Belega trăia într-o tensiune pe care era sigur că n-o s-o poată suporta multă vreme. Semna orice act i se aducea, primea audienţe şi asculta absent plîngerile oamenilor, silindu-se să afişeze un aer plin de solicitudine. Acum, după debarcarea anglo-americanilor în Franţa, era convins că nemţii pierduseră războiul. Inainte vreme, ca orice romîn, prevăzuse şi el în societate fiasco-ul Axei, dar asta era o obligaţie mondenă. Aproape că îi părea rău că, datorită vechii sale prietenii cu mareşalul Antonescu, fusese numit prefect, în loc să-l trimită pe front. Acolo lucrurile erau mult mai simple.

Ştirea despre sosirea comisiei germane îl năucise. Incercase să ia legătura cu Bucureştiul, dar ministerele se dispersaseră la Braşov, la Herculane, sau dracu ştie unde. Mareşalul era tot timpul pe front, sau cel puţin aşa i se spunea, aşa că nu ştia ce să facă. Nimeni nu venise să-i ceară părerea, sau măcar să-l informeze. Atunci, disperat, făcuse un pas pe care, după aceea, îl regretă. Se duse să stea de vorbă cu baronul Romulus Papp de Zerind. In definitiv, din cadrele fostului partid ţărănesc primise cîtiva tehnicieni care lucrau la Filiala Băncii Romîneşti, în consiliul de administraţie al ASTREI şi chiar la prefectură. Baronul fusese foarte încîntat, îi declarase că-l preţuia în mod deosebit, că avea cel mai desăvîrşit respect pentru tactul pe care-l manifesta generalul în conducerea judeţului într-o perioadă atît de tulbure.

Ceea ce-l intimidase totdeauna pe general în relațiile lui cu baronul era faptul că zadarnic îl privea în ochi, rugător și umil, sau numai sugestiv; căutătura lui Papp rămînea la fel: gălbuie și indiferentă, iar răspunsul, atunci cînd îl dădea, putea fi interpretat în o sută de feluri. La plecare, generalul, care fierbea, i se adresă direct:

— Dumneavoastră știți de comisia germană din oraș, nu-i așa?

— Eu? se miră baronul, silindu-se să ia înfățișarea unui om căzut din lună, dar în același timp prin pliul buzelor subțiri să insinueze că nu e tocmai atît de ignorant. Eu? Pare-mi-se că am aflat ceva, dar nu i-am dat nici un fel de însemnătate. Eu sînt un om bătrîn...

— Bine. Și ce părere aveți?

— Eu nu fac politică, zîmbi cu bătrînească bunătate baronul Papp. Eu nu fac politică... Vină să vezi grădina, am pus neşte meri iaponezi...

Generalul se înclinase rigid, cu palma dusă ostășește la cozoroc. Poate în austeritatea acestui salut era ceva care-l impresionase pe Papp; conducîndu-l spre ieșire, îi spuse schițînd o încercare de a-i pune mîna pe epoletul masiv de aur:

— Uită ce-i, domnule ghinerar... (Vorbind bătrînește și ardelenește, Papp socotea că se opune din răsputeri miticismului regățănesc). Eu, după cum avusei onoarea să-ți spui, nu mă mai amestec unde nu-mi ferbe oala. Eu mi-am făcut datoria mea, e vremea s-o mai facă și alții. Îți spun însă un lucru și contez pe discreția dumitale: în caz că, mă rog, s-ar întîmpla ceva, o cotitură în orientația generală a țării, după părerea mea, un singur om ar fi capabil să țină frîiele în mînă... Mareșalul. Armata îl urmează, poporul se teme de el, că-i place ordinea. *Ordnung!* Precepi? Or, înțălepciunea de care nu o dată am dat dovadă ne impune să ținem cont de asta. No, cu bine, sînt onorat de vizita pe care ai binevoit să mi-o faci... Un biet bătrîn... Gheneratiile tinăre nu escelează prin recunoștință. La bună vedere...

După această convorbire, prefectul se zbuciumă îndelung. Înțelegea prea bine că baronul nu-și scosese degeaba masca în fața lui, că invocarea senilității și a lipsei de înțelegere a noilor realități erau simple blufuri; știa precis — doar avea un serviciu destul de bun de informații — că baronul ținea legătura permanentă cu Bucureștiul, iar dacă îi spusese că parti-

dul național-țărănist conta pe Mareșal pentru dirijarea unei noi politici, asta era, în mod precis, un fapt. „Numai dacă Mareșalul nu s-ar opune!" se temea Belega, gîndindu-se la ieșirile neașteptate, parcă demențiale, ale Conducătorului.

Dar își aduse aminte, cu un oftat de ușurare, de atitudinea Mareșalului după rebeliune. În definitiv Antonescu purtase cămașa verde, ceea ce nu-l împiedicase cîtuși de puțin să...

Cu toate că i se recomandase o discreție totală, Salvator Varga nu se putu abține să nu comunice familiei impasul în care se zbătea: asta intra în tradiție, fie că era vorba de boala unui copil — și atunci erau chemate toate rudele să opineze în favoarea unui medic sau altuia — sau că se punea chestiunea rezolvării unei cereri mai însemnate din comitetul refugiaților, ori se comenta numai purtarea lui Georges, la București. Pe vremea cînd trăia bunica, doamna Hortensia, cuvîntul ei era lege și concluzie. Toți fiii aveau o încredere oarbă, aproape superstițioasă în bunul ei simț rigid și implacabil, iar limbajul verde pe care-l întrebuința, fără pic de menajament pentru copiii care erau de față, dădea spuselor ei ceva fără putință de apel. Dar ea murise de durere și de ciroza ficatului puțin timp după cedarea Ardealului, și părerea ei probabilă era invocată, cu multe reticențe, în momentele cînd discuția intra în impas. Acum însă clanul se risipise: Georges, fratele cel mai mare, era la București, consilier tehnic la Comerț, Crișan, mezinul, fusese un timp în comandamentul Transnistriei și acum nu știau nimic de el, așa că Varga fu nevoit să vorbească, mai mult pentru a-și limpezi gîndurile, în fața soției care-l privea cu o expresie de groază zugrăvită pe obrazul ei cartofiu, a lui Lucian, absent, și a lui Teddie care, aprobîndu-l zgomotos și mirîndu-se cum de poate face față atîtor complicații, se gîndea că o să-i poată cere ceva bani după masă. În atmosfera înghețată ce se lăsa la cafea și prăjituri, Varga simți nevoia să-i liniștească pe cei de la care aștepta un sprijin.

— O să se rezolve și asta! Fiți fără nici o grijă!

— Salvator, — îl privi rugătoare nevastă-sa, — n-ar fi mai bine să plecăm totuși?

— Ţţţţ, se enervă miniatural Varga, apoi deodată înseninîndu-se : Ştiţi ce ? Plecaţi voi, scumpii mei, n-aveţi nici o teamă din pricina mea. Chiar o să mă simt mai liniştit, mai liber...

— Nu ! rosti doamna Varga, strîngîndu-şi buzele subţiri şi incolore, pînă deveniră o linie îngustă, la fel ca ochii. Nu !

Varga nu mai insistă. Se apropie şi-i sărută mîna, tandru şi respectuos, apoi se duse şi se încuie în bibliotecă, să pregătească dosarul unui proces care trebuia să se judece în recurs : un croitor fusese denunţat de soţia sa că ascultă radio Londra. Dar n-avea nici un chef de aşa ceva, dorea numai să fie singur, deşi ştia că n-o să poată suporta asta multă vreme. Şedinţele din fiecare zi de la Papp deveniseră un adevărat iad, chiar pentru versatilitatea lui. Conducerea se împărţise în două tabere : una pe care, volens nolens, trebuia s-o reprezinte el (asta era consecinţa primei luări de atitudine din ziua cînd aflase de sosirea misterioasei comisii, de a cărei existenţă era din ce în ce mai puţin sigur) şi care ralia pe părintele Potra, pe directorul Lucaci şi, cu anumite rezerve de ordin tactic, pe Guiaşiu. Cealaltă, mult mai vehementă, era reprezentată de Emil P. D. Motzeanu, de dr. Remus Pordea, de Nicuşor Spinanţiu şi de profesorul Burtea Silviu. Ei susţineau că este o crimă să se întreprindă ceva, înainte de-a se afla părerea precisă sau chiar indicaţiile centrului. Nici unul dintre ei nu se putea însă hotărî să plece la Bucureşti sau la Călimăneşti pentru a aduce un răspuns. Într-una din seri, la plecare, baronul Papp îl reţinuse pe Varga şi-i spusese fără ocolişuri că el socoate poziţia acestuia drept conformă cu interesele momentane ale partidului, dar vîrsta îl împiedică să-i ia deschis partea. Aceasta îi dădu imbold lui Varga. A doua zi începu să vocifereze, acuzîndu-i pe ceilalţi de atitudine trădătoare, dar Motzeanu îl demontă cu o întrebare, mugită veninos, cu bărbia sprijinită în piept :

— Bine, bine ! Frumos şi bine ! Dar ce să facem, anume ?

— Să declanşăm o acţiune ! răspunse cu siguranţă şi superioritate Varga.

— Şi în ce ar consta acest lucru, dacă-mi permiteţi să am o nedumerire ? rînji, subliindu-şi ironia, Spinanţiu.

Varga se zăpăcise. In clipa aceea îşi aduse aminte de Fritsch, de lagăre şi de toate calamităţile prezentului. Inghiţi în sec : observase privirile semnificative pe care Motzeanu le aruncase baronului.

— Eu cred, — exclamase Varga, — că am putea propune lui Vîslan să publice un articol în doi peri, în care să alarmeze...

— Pe cine, Salvator? hohoti Motzeanu. Pe cine? O să alarmeze, de acord, o să fie arestat Vîslan, cu asta trebuie să fii tu de acord, o să se afle de la cine a pornit „ideea" asta. Restul, dedu-l singur. Nu, în ruptul capului!

Varga începu să-l urască pe baron. Ce urmărea, în realitate? Doar era un lucru tot atît de limpede ca lumina zilei că Germania a pierdut războiul! Atunci? Nu știa, nu știa și nu înțelegea nimic, dar asta n-o putea mărturisi nimănui. Își spuse că rolul acesta este îngrozitor și insuportabil și-i veni în minte o poveste a lui Andersen, pe care o citea copiilor cînd erau mici: unui împărat i se fac haine, a căror frumusețe nu poate fi apreciată de proști și de cei care uzurpă roluri ce nu li se potrivesc. În consecință, nimeni nu vrea să mărturisească că nu vede nimic. Dar dacă toată afacerea asta nu e decît o haină invizibilă? Îi venea să răcnească. Se întrebă: „Ce-mi pasă mie de fabrica asta? Duc-o dracului dacă vor, în Germania sau în Patagonia sau în Cochinchina!" Idee n-avea ce ar fi trebuit să facă: știa doar un lucru, că nu poate fugi, că asta ar fi echivalentul sinuciderii sale politice și, deși nu-și putea imagina cum o să arate profilul politic al zilei de mîine, înțelegea totuși că vor veni astfel de vremuri, cînd va fi necesar să nu fii singur, să ai asigurat sprijinul unui partid puternic, cu o îndelungată tradiție istorică. Lui însă nu-i veneau în minte acum decît dictoane și proverbe, care-l scoteau din fire: politica e o meserie murdară, ai intrat în horă trebuie să joci, cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul, omul și pogonul...

Lucian privi la ceas. Ca de obicei, venise cu un sfert de oră înainte. Se întîlnea cu Sonia pe o străduță liniștită, cu case bătrînești, înzorzonate. Așteptînd-o, nu se plictisea. Încerca să-și închipuie viața tihnită din aceste case, serile de iarnă cînd familii adunate în jurul mesei joacă domino, sub lumina dulce a unei lămpi cu abajur. Nu știa prea bine dacă aceste scene s-au petrecut sau se petrec încă... În fiecare zi, la cinci, la geamul unei case apărea o fată bătrînă cu o pălărie mare de pai, punea o pernă pe pervaz și stătea așa, privind placidă și tristă trecă-

torii, sau numai străduţa aceasta unde nu se puteau petrece decît lucruri în afară de timp. Prietenia lui cu Sonia era atît de nouă şi totuşi Lucian regăsea uneori senzaţia de plinătate încercată atunci cînd îl descoperise pe Andrei. Discutau despre o mulţime de lucruri, dar mult mai simplu şi parcă în prezenţa ei tot ce citise căpăta o altă semnificaţie.

O văzu venind şi începu să se plimbe în direcţie opusă. Ea nu trebuia să vadă totuşi că o aşteptase. Trăgea însă cu urechea la zgomotul uşor pe care-l făceau tocurile ei. Sonia îi puse mîna pe umăr şi-l întrebă, rîzînd:

— Spune-mi, de ce te-ai prefăcut că nu mă vezi?

Lucian roşi tot şi îngăimă ceva, dar Sonia urmă veselă:

— Şi Andrei face tot aşa. În societate mă „vede" totdeauna ultima.

— Probabil din delicateţe, şopti Lucian.

Îi era groaznic de ruşine.

— Ştii, asta e totuşi prefăcătorie. De ce să-mi fie ruşine dacă doresc ceva, sau dacă aştept... Uite, azi abia aşteptam să mă întîlnesc cu tine...

— Într-adevăr?

— Voiam să-ţi spun vestea cea mare: doctorul „acela" pleacă la ţară.

— Mă bucur, Sonia...

— Şi eu... Îmi vine să ţip... Îl luă de braţ. Hai să umblăm repede.

„Bine că nu mă vede cineva, se gîndi Lucian. Trebuie să fiu foarte caraghios. Ei şi? Cui ce-i pasă?"

— A fost azi pe la noi să-şi ia rămas bun. Mi-a dat să înţeleg că eu sînt cauza exilului său. Rîse şi-şi scutură fruntea: Ştii ce? Să-l ia... mama dracului! Merseră un timp tăcuţi.

— Spune-mi, care a fost cea mai mare bucurie din viaţa ta? îl întrebă Sonia pe neaşteptate. Spune-mi acum îndată, nu sta pe gînduri.

— Nu ştiu, habar n-am, răspunse Lucian după un timp. Probabil m-ai întrebat ca să-mi poţi spune tu, nu-i aşa?

— Nu. Sau da, ai ghicit. Nu ţi se pare că bucuria ultimă e cea mai mare? Îşi încruntă sprîncenele. Eu aşa simt întotdeauna. Mama spune că-s neserioasă, din pricina asta. Acum hai să mîncăm o îngheţată. Dar să ştii: eu îmi plătesc porţia.

Intrară într-o cofetărie mică, tixită. Lui Lucian îi veni să rîdă în clipa cînd se aşeză la măsuţa rotundă, acoperită cu o placă de marmură : pentru prima oară era singur cu o fată, într-un local. O privi : îşi pieptănase părul într-un fel de coc strîns, care-i dezvelea ceafa rumenită de soare.

— De ce mă priveşti aşa ?

El înghiţi în sec, apoi spuse cu o voce pe care n-o recunoştea :

— Eşti frumoasă...

Sonia îşi strînse buzele, albastrul ochilor îi deveni mai intens. Nu-i răspunse. Se grăbi să-şi termine îngheţata şi se ridică. Părea stînjenită şi rămase tăcută pînă cînd se despărţiră.

— Te-am supărat cu ceva ? întrebă Lucian cu vocea tremurîndu-i.

Ea îi strînse mîna băieţeşte şi, privindu-l în ochi, îl întrebă :

— Dacă te-aş ruga să vii mîine pe la patru în parc, ai avea curaj să ieşi din casă pe căldura asta ?

— De ce ?

— Am o idee, spuse ea, clipind din ochi, cu stîngăcie. O idee îndrăzneaţă.

— Bine, am să vin.

În seara aceea, după ce toţi se culcară, el ieşi pe balcon. Se sprijini de balustrada rece, zgrunţuroasă. „O iubesc", îşi spuse şi rămase mirat cît de puţin îl surprindea lucrul acesta. Închise ochii şi-şi ascunse obrazul în palma dreaptă pe care i-o strînsese ea. Rămase aşa, neliniştit, apoi se întoarse şi intră în cameră.

I se părea că la capătul unei călătorii ajunsese undeva... Şi mîine are să-i spună... Va fi de ajuns doar „dragă Sonia"... dragă Sonia...

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, dar nici să citească ceva. A doua zi, deşi era frînt de oboseală, nu se mişcă de lîngă mamă-sa, o hărţui cu tot felul de întrebări, o rugă să-i povestească orice. Nu voia să rămînă singur, să se gîndească la ea. Pe la patru se îmbrăcă repede, alese din garderoba lui Teddie o cravată veselă şi ieşi în fugă. Era foarte cald, asfaltul se lipea cleios de tălpile ghetelor. Umbra anemică a pomilor se tolănea de-a lungul trotuarelor. Cînd coti spre parc îl izbi plăcuta răcoare vegetală şi mirosul milos al apelor Mureşului. De aici totul părea o oază, dar îndată ce se apropie, iluzia se risipi : frunzele mari ale castanilor erau acoperite cu praf ; nu-

mai florile, stropite cu furtunul, își săltau din culcușul de iarbă boturile sîngerii.

Sonia îl aștepta. Nu-l văzuse încă. Purta o rochie de stambă albă cu frunze mari, verzi și crestate. Își făcea vînt cu o cască de gumă. O strigă:

— Sonia!

— Ai venit? Ești supărat?

— Nu... de ce?

— Pentru că te-am scos din casă. Nu știu cum o să-ți placă ideea mea.

„Dacă n-ar fi vorbit... dacă n-ar fi spus nici un cuvînt... Numai privirea trebuia să..."

— N-ai să ghicești despre ce e vorba. Nu-i dădu timp să răspundă, îl luă de mînă. Haidem în ștrand! Dacă nu vii, am să te tîrăsc pînă acolo și o să-ți dau brînci în apă așa îmbrăcat. Hai odată! Mureșul e străveziu. E o crimă să fii îmbrăcat pe o vreme ca asta.

— Sonia! încercă el să protesteze.

— Nimic... Ești un bursuc. Ai să găsești costum de baie în cabină.

Ținîndu-l de mînă, îl trase pe treptele digului și-l sili să-și scoată bilet.

— Așteaptă-mă aici, îl pironi Sonia pe nisipul plajei. Vin într-o clipă.

Intră într-o cabină galbenă. Lucian făcu plictisit cîțiva pași, pînă cînd auzi un strigăt.

— Pentru dumnezeu!... Fata Morgana! Iluzie optică!

Teddie se smulse dintr-un grup de băieți și fete (banda lor de idioți, de inculți, de oameni goi!) și se prosternă în fața lui pe nisip.

— Mă înșeală văzul...

— Nu fă pe prostul, scrîșni Lucian, palid.

Teddie însă începu să țopăie în jurul lui, i se agăță de umeri, îi burzului părul.

— Știam că are să te aducă! Aș fi pus pariu... Grozav! În zece minute ai să înoți ca Johnny Weissmüller.

Chiuind, se repezi și sări în apă.

„Știam că are să reușească! Deci totul n-a fost decît un pariu..." Simți că-i dau lacrimile.

— Lucian! Nu te-ai dezbrăcat încă?

Sonia se opri lîngă el şi începu să se joace cu piciorul în nisip.

— Aşadar n-am izbutit, spuse cu tristeţe. Voiam să... te scot din singurătatea aceea urîcioasă.

— Beata solitudo, sola beatitudo[1], încercă să zîmbească Lucian. Îi întinse mîna. Nu-ţi fă probleme din pricina mea... Trăieşte liniştită... mai departe...

Nu-i păsa de caraghiosul acestor cuvinte.

— Lucian... mi-a scris Andrei, şopti ea, încurcată.

— Mă bucur, Sonia... pentru tine, pentru el, pentru toată lumea asta largă.

— Lucian! Ce-i cu tine? îl întrebă ea îngrijorată. Noi sîntem prieteni, nu-i aşa? Să fim sinceri, atunci.

— Da, sîntem foarte buni prieteni, Sonia. Cei mai buni prieteni care pot să fie.

Se întoarse brusc şi o luă la fugă. Pe stradă îşi dădu seama că rarii trecători întorc capul după el, şi se opri. Sudoarea îi şiroia pe frunte, pe ceafă. Cînd se opri, epuizat, era pe strada principală, pustie şi ea. Numai dinspre primărie cineva îi făcu semn. Nu putu desluşi cine era şi privi în jur, căutînd unde să se ascundă. Atunci văzu treptele catedralei catolice. În umbra unei coloane, un cerşetor îşi tăia cu briceagul unghiile de la picioare. Lucian urcă cu paşi pripiţi treptele de granit. Intră. Aerul stătut, rece, îl cuprinse ca o cămaşă udă. Catedrala era foarte lungă, în formă de corabie. În altar, un preot singuratic, în haine albe, imaculate, îşi ridica braţele spre boltă într-un gest de mecanică implorare, făcea trei paşi spre stînga, schiţa o genuflexiune, se ridica, se apropia de masa acoperită cu o fîşie lată de dantelă... Afară de ei doi nu mai era nimeni. Prin vitraliile colorate se filtra o lumină verzui-aurie şi în pînzele ei netede aerul părea viu, plin de o infinitate de fiinţe care se zbuciumau acolo ca prinse de o furtună, pentru proporţiile lor, imensă... Tăcerea se umfla ca o apă. Şi deodată o linişte fără nume începu să se scurgă în el, să-l legene, iar cînd pe sub bolţile înalte fîlfîiră acordurile grave, hohotitoare, ale unei orgi ascunse, el îngenunchie. Rotulele-i pocniră pe ciment. Nu se putea ruga, se simţea iar redevenit copil, înspăimîntat şi încîntat de solemna tăcere din jur; se ghemui sufleteşte, încercînd să prindă şi să

[1] Fericita singurătate, singura fericire.

păstreze această pace a renunţării şi a întoarcerii pentru totdeauna...

Nu-şi dădu seama cîtă vreme rămăsese aşa; cînd ridică ochii, preotul plecase din altar şi chemările orgii se topiseră. Era singur şi i se făcu frică, aproape. Nu era nimeni căruia să-i împărtăşească măcar prin priviri lumina care se făcuse în el. Îşi aduse aminte de părintele Potra, dar nu de faţa lui ascuţită, cu ochi înflăcăraţi, mistuiţi de durere, ci de cîteva cuvinte pe care i le spusese, resemnat, într-o zi:

— De ce mă ocoleşti, dragul meu băiat?

O să se ducă la el, avea nevoie de asta. Porni, fără să se mai întrebe dacă părintele era acasă sau nu. Mergea, absent la tot ceea ce-l înconjura, fericit.

Părintele Potra îi îndrumase paşii pe cînd era copil. Tocmai atunci venise de la Roma şi povestea atîtea despre minunile de acolo, îi arăta fotografii din Vatican, Capela Sixtină, prăbuşirea necredincioşilor în Iad, dumnezeul mîniei şi al răzbunării văzut de Michelangello, madonele lui Rafael. Familia Varga era religioasă, de aceea îl primeau foarte bine pe părintele Potra, despre care se spunea că va ajunge departe. Lucian îşi aduse aminte cum, într-o după-amiază de iarnă, cînd afară sufla crivăţul, spulberînd trîmbe de zăpadă în geamuri, el, culcat pe covor, ascultase o poveste de Cezar Petrescu: doi copii care îngheţau în zăpadă. Focul duduia în sobă. Atunci îi fusese ruşine de bunăstarea lor; ar fi vrut să-i poată chema pe cei doi copii în casă, să le dea jucăriile lui şi hainele cele mai bune, chiar şi puşca cu aer comprimat. Glasul părintelui Potra era grav, molcom, şi Lucian izbucnise în lacrimi, ghemuindu-se la pieptul lui. După ce plînsul i se mai ogoise, părintele îi spusese:

— Scumpule, să nu uiţi niciodată că sînt atîţia oameni în suferinţă. Ajută-i. Renunţă la o bomboană, la o prăjitură, ca să aduci o bucurie în viaţa plină de tristeţe a unora, cărora dumnezeu le-a dat mai puţin.

Şi multă vreme după aceea, Lucian nu putuse trece pe lîngă un cerşetor fără să nu-i dea un ban. Dacă n-avea, se simţea vinovat.

Pe urmă, intervenise prietenia cu Andrei. Acesta-şi bătuse joc de credinţa lui, îi opusese vitalitatea şi spiritul său veşnic neliniştit, mereu în căutare... „În căutarea cui? se întreba acum Lucian. Cînd totul e aşa de simplu! Aşa de simplu, încît nu-i poţi spune nimănui ce-ai descoperit. Trebuie ca fiecare să urce

acest calvar". Surîse blînd: „Ieri m-aş fi îngrozit şi ruşinat de asemenea gînduri, le-aş fi socotit puerile".

Părintele Potra îl prevenise de cîteva ori să se ferească de Andrei, pe care el nu-l putea suferi:

— E brînză bună în burduf de cîine, spunea părintele ranchiunos, neputîndu-şi imagina cum un premiant, un băiat aşa de cult şi inteligent, poate fi capul răutăţilor. Odată, cînd Andrei era la Lucian, venise şi părintele Potra. Andrei fu obraznic, afirmă că Goethe spusese undeva că numai proştii să fie modeşti, fiindcă au de ce.

— Fericiţi cei săraci cu duhul, spusese mustrător, părintele.

— Vă mulţumesc prea plecat, dar nu rîvnesc la această fericire, izbucnise în rîs Andrei. Jur.

„Da, părintele Potra e cam mărginit, îşi spuse Lucian, în timp ce traversa piaţa mare, cu barăcile înfierbîntate de soare. Se opri brusc: Ştiu eu oare ce e mărginirea şi ce e nemărginirea? Îşi continuă raţionamentul, mult mai prudent de data asta: Părintele Potra e aşa cum e, poate puţin rigid, ca orice om care renunţă la „bunurile lumii". Dar alături de el m-am simţit mult mai calm, mult mai împăcat decît cu Andrei, cu veşnicile lui nemulţumiri paradoxale, cu eterna căutare a... ce? Nici el nu ştie. Nu ştie şi e nefericit."

Ajunsese. Părintele Potra locuia într-o casă cu două etaje, unde ocupa o garsonieră. Tot mobilierul era o bibliotecă uriaşă, un pat de fier, un birou, două scaune, o noptieră, un aparat de radio şi un *prie-Dieu* cu un crucifix de abanos, pe care se întindea trupul de fildeş gălbui al unui Cristos străpuns de suliţă.

Sună.

Auzi paşii uşori ai lui Potra şi în clipa cînd acesta deschise uşa, îşi ridică spre el faţa transfigurată de emoţie:

— Am venit... am venit... părinte...

Potra tăcu, apoi înţelese şi şopti:

— Lăudat fie domnul nostru Isus Cristos... Intră...

În dimineaţa acelei zile, hala mare era la fel de plină de zgomot ca totdeauna. Întrebările trebuiau răcnite ca să se audă, în mijlocul hărmălaiei:

— Petree ! Tu ce ţi-ai adus de ujină ?...

— Unsoare de cîine şi mămăligă albă.

Horváth opri strungul murdar, în jurul căruia se îngrămădeau mormane de şpan albăstriu şi violet şi îşi aprinse tihnit o ţigară. Primul fum îl trase, ca de obicei, pînă în adîncul plămînilor, apoi tuşi satisfăcut. Vecinul său, Petre Gribău, un flăcău mărunt, cu obrajii scobiţi, rîse spre el :

— Ce-i, mă ?

— Nimic, ce dracu să fie... Las' să se mai hodinească şi maşina, că destul îmi duruie-n cap.

Glumind, Horváth se uita în stînga şi în dreapta. Maistrul Filoftei nu-şi făcuse încă rondul, aşa că nu putea începe treaba. Se gîndi, înfiorat de o mare mulţumire : „În clipa asta la TEBA, la INDAGRARA foile-s împărţite. Care pe care, om vedea noi". Îl privi pe Petre. Acesta scobea în scîrbă cu dalta la căruciorul strungului.

— Nici tu nu te prea omori ! strigă el aspru, dar ochii-i sclipeau a rîs.

— Cum să nu ! răspunse celălalt pe acelaşi ton, căutîndu-se în buzunarul salopetei după o ţigară. Cum poţi vorbi aşa ?

La intrare, cineva fluieră ascuţit şi toţi se apucară de lucru. Privind ogiva obuzului care se răsucea pe ax, Horváth urmărea pe sub sprîncene silueta îndesată a maistrului. Filoftei era întotdeauna îmbrăcat ca de duminică. Haine negre, ghete galbene şi şapcă albastră, cu urechi, iarna de stofă, vara de pînză. Păşea milităreşte printre şirurile de strunguri, iar ochişorii roşii îi sclipeau des, supăraţi. Horváth ştia că după ce maistrul se va plimba aşa, de la un cap la celălalt, va găsi neapărat o neregulă, va ţipa, înroşindu-se tot, ca o sfeclă, va ameninţa cu Curtea Marţială, apoi va ţine o predică şi, în sfîrşit, ostenit şi cu sentimentul datoriei împlinite, se va duce să se răcorească la cîrciuma de peste drum, „Mărgăritarul clasic", o hardughie pe jumătate dărîmată de o bombă, a cărei firmă reprezenta, nimeni nu ştia de ce, un colier de perle cît pruna, vopsite tricolor.

Îl auzi zbierînd, apoi scîrţîitul uşii de fier domină o clipă celelalte zgomote. Atunci Horváth îşi opri definitiv strungul. Deschise lădiţa în care-şi ţinea merindea şi sculele şi, aplecîndu-se, trase teancul de hîrtii, pe care-l vîrî repede sub bluză. Apoi, după ce mai stătu un timp, prefăcîndu-se supărat că s-a oprit maşina, ieşi prin dos. Merse grăbit, uitîndu-se atent dacă

nu-l vede cineva şi intră în vestiar, un coridor închis la cele două capete de un perete de scînduri, unde se înşirau dulăpioarele de fier. Horváth îşi pregătise un şperaclu. Stătu cîteva clipe ascultîndu-şi bătăile inimii, apoi repede deschise dulăpioarele pe rînd şi puse în fiecare cîte o foaie de hîrtie aspră de împachetat. La început, degetele, ca şi cum i-ar fi fost îngheţate, nu voiră să i se supună, apoi, cînd ajunse cam la jumătate, îşi simţi spatele leoarcă de năduşeală. Cînd isprăvi, i se păru că trecuseră cîteva ceasuri de muncă încordată, sub presiune. Ieşi repede, trecu pe la closet, apoi de aici în curte, unde schimbă cîteva vorbe cu un muncitor mai în vîrstă, Folker, şi, în sfîrşit, intră în atelierul care se golise pe jumătate.

Un ceas după prima vizită a maistrului Filoftei, pînă cînd sosea ora vizitei căpitanului Prodan, hala era părăsită : oamenii se duceau să fumeze, să stea de vorbă cu cei de la forje sau de la cuptoare. „No, oftă Horváth, iacă dar că s-a făcut şi asta". Aplecîndu-se deasupra strungului, îi dădu drumul şi urmări atent cum şpanul, desfăcîndu-se în spirale, contura vîrful ascuţit al obuzului.

Pe la patru, cînd se bătu în tubul de alamă din mijlocul curţii încetarea lucrului, muncitorii se îndreptară spre spălător şi de aici spre vestiar. Horváth îi urmărea cu răsuflarea tăiată. Dar cei din stînga şi din dreapta lui nu făcură nici o mişcare. Strecurară doar repede hîrtia în buzunar. Numai în fund, cineva (Horváth nu putu ghici al cui era glasul acesta ascuţit) striga :

— Ce-i asta ? Măi, n-auziţi, ce-i asta de-o găsii la mine-n dulap ? Cine a umblat în dulapul meu ?

Pînă la ieşirea pe poartă, acolo unde se făcea percheziţia, hîrtia fusese citită de toţi. Iată ce scria :

> Patrioţi,
>
> Pieirea Germaniei lui Hitler este aproape.
>
> Simţind acest lucru, nemţii vor să transporte în Germania bunurile din ţările ocupate, ca să poată continua mai departe războiul lor mişelesc !
>
> **O comisie germană a venit în fabrica de armament şi tratează în acest moment chiar demontarea instalaţiilor şi trimiterea lor în Germania hitleristă !**
>
> Muncitori, muncitoare, tehnicieni şi ingineri,
>
> Să ne opunem din răsputeri acestui jaf !

Nici o maşină, nici un strung să nu iasă din fabrică !

Comitetul judeţean al P.C.R.

Citeşte-l şi dă-l mai departe !

Căpitanul Prodan, comandantul militar al fabricii, urcă sărind cîte patru treptele direcţiei. De furie şi spaimă nu vedea pe unde calcă, iar la intrare îşi agăţă unghia degetului mic şi şi-o rupse. Înjurînd înfundat, trecu prin faţa domnişoarei Muclea, care înlemni, şi intră în biroul lui Dărnescu, fără să bată la uşă. Dosarele se îngrămădeau în toate părţile, pe mese, pe birouri, pe parchet. Ocolindu-le stîngaci, căpitanul Prodan veni pînă în faţa biroului lui Dărnescu şi-i întinse cele patru manifeste pe care le ţinea în pumnul crispat. Dărnescu îşi coborî de pe fruntea înaltă ochelarii cu ramă cafenie de baga, citi atent, cîntărind fiecare cuvînt, apoi ridică din umerii rotunzi, masivi. Sub cămaşa subţire de mătase gălbuie, muşchii mari, înveliţi în grăsime, tremurară, transmiţînd mătasei un joc fugar de ape. Prodan îl ţinti, nedumerit. Pe faţa mare, roşie, tăiată de vinişoare foarte subţiri, a lui Dărnescu, nu se vedea nici mirare, nici revoltă.

— Am găsit astea în fabrică... Mi le-au predat nişte muncitori ! spuse Prodan cu glas tare, sperînd să atragă atenţia vreunuia dintre cei cinci germani care, aplecaţi atent asupra cifrelor, planurilor şi schemelor fabricii, nici nu se uitaseră la el.

Dărnescu oftă, ridicîndu-se din fotoliul de piele, al cărui spătar era ud de năduşeala lui abundentă şi, aplecîndu-se spre maiorul Mertsch, îi întinse foaia. Maiorul îşi încrustă monoclul în orbită, citi, se făcu alb ca varul şi sări în picioare. Apa din carafa de pe masă se clătină, compact.

— Was ? ţipă el şi un tic îi scutură colţul sprîncenei, tăiată în două de o cicatrice adîncă, trandafirie.

Dărnescu le întinse manifestele şi celorlalţi : dr. Iulius Ambrosius, expert tehnic al ambasadei germane, Frantz Helmuth, inginer, Aloisius Krank şi locotenentul Johann Ergenheim din transporturile feroviare militare. Nemţii se uitau la bucata dreptunghiulară de hîrtie ; maiorul Mertsch le-o traduse

şi atunci ei începură să se foiască, să schimbe priviri speriate, iar la urmă se întoarseră spre Prodan. Acesta încercă să le explice :

— Am găsit asta... în fabrik... Manifest !

Dărnescu se şterse pe degete cu o batistă de olandă şi ţistui nemulţumit, părîndu-i-se că ventilatorul s-a oprit. Mertsch, întorcîndu-se spre el, îi spuse ceva, vorbind repede şi tăios. Dărnescu îi traduse lui Prodan :

— Aţi făcut o percheziţie muncitorilor, la ieşirea din fabrică ?

Prodan se zăpăci.

— Da... da... desigur, ca de obicei, căutînd însă, evident, nu aceste... infamii... a căror existenţă n-o prezumam, ci...

— *Schweinerei!* ţipă Ambrosius.

Prodan bănui că e o insultă şi-şi curbă umerii, vinovat.

Cizmele maiorului Mertsch scîrţîiră în vreme ce, păşind peste dosarele şnuruite de pe covor, se îndreptă spre telefon. Formă un număr, aşteptă, apoi spuse cu vocea lui uscată :

— Doktor Fritsch ?... Vorbi cîteva minute aşa de repede, că Prodan nu înţelese nimic şi încheie : Heil Hitler !

Căpitanul Prodan se scutură ca de un fior ; păli, pleoapele îi bătură speriate, ca nişte aripi de liliac. „Eu n-am nici o vină, îşi spunea. Absolut nici o vină n-am.“ Dar nu era sigur dacă o să scape din acest impas.

*

* *

În aceeaşi zi, chemat de urgenţă la locuinţa baronului Papp şi pus în curent cu conţinutul manifestului comunist care fusese împărţit în oraş, Varga vorbi, fără nici o convingere, ca şi cum ar fi fost ostenit să susţină atîta vreme un lucru evident prin el însuşi :

— Eu, domnilor, am avut onoarea să vă previn... Da, am avut această onoare.

Toată lumea tăcea. Erau toţi prezenţi, afară de părintele Potra ; pe feţele lor se citea o nedumerire puţin speriată, la alţii — partizanii ideii de protest — o mustrare blînd ostentativă, numai baronul sorbea liniştit din paharul lung cu citronadă. Motzeanu, care prînzise copios, era roşu la faţă şi asuda, rotind în toate părţile o privire bulbucată şi dezorientată.

Varga vorbi cu tristeţe :

— Domnilor, înţelepciunea pe care trebuie să ne-o fi dat experienţa noastră ne sileşte să acceptăm evidenţa şi consecinţele acestei evidenţe. Intr-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, noi vom avea de luptat cu idei străine nouă, în sfîrşit... ca să spunem lucrurilor pe nume, cu partidele de stînga.

Tăcu, dar nimeni nu-l aprobă şi nici nu-l contrazise. Varga simţi asta ca pe o izolare şi se înfurie. Colţurile ochilor îi tremurară uşor: îşi strînse pumnii. Lipsa lor de participare i se părea răutăcioasă. Ar fi preferat, în această situaţie, ca discuţia să fie acompaniată de răcnete, de injurii şi invective chiar, orice mai bine decît această indiferenţă idioată, mimînd calmul şi ponderea. Aşteptînd în picioare, cu palmele rezemate avocăţeşte de tăblia biroului, se întreba prin ce fenomen el, care avea interesele lui proprii, o familie şi grijile ei inerente, se găsea angrenat într-o maşinărie, într-o moară de măcinat în gol.

— Domnilor, — zise el, — să privim deci cu toată seriozitatea... (Nici un argument, măcar de ordin sentimental, nu-i venea acum în minte) Cu voia sau fără voia noastră, incidentul acesta a devenit un factor...

— Ce atîta vorbărie, Salvator, — se supără Motzeanu, — cu asta sîntem de acord. Vorba e, — îşi sticli el ochii neliniştiţi, — ce ne facem ?

Varga se aşeză apăsat, ca un actor care şi-a spus replica mare.

— Da, într-adevăr, vă întreb: ce ne facem ? rosti ca un ecou dr. Remus Pordea.

Toţi se întoarseră spre baron. Acesta învîrtea linguriţa în pahar, căutînd să dizolve zahărul de pe fund.

— No, apoi fratele Varga are dreptate.

Ca un şcolar lăudat, Varga se foi pe scaun, apoi dîndu-şi seama de ridicolul acestei atitudini, se căută înfrigurat după o ţigară.

— Fratele Varga are dreptate cînd zice că amu-i vremea să facem ceva. Eu cred însă că Salvator o egzajerat olecuţă, vorbind despre... partidele neistorice. Nu zic, or să răsară ca ciupercile după ploaie şi trebuie a ţine cont de ele, cel puţin pentru un timp, dară nu-i consult să le dăm prea mare nas.

— Foarte adevărat! izbucni Motzeanu.

— Bine dară, urmă baronul, vădit încîntat. Acuma ei or luat un fel de *iniţiativă* am zis! ciocăni el cu degetul mic în

marginea paharului. De asta trebuie ţinut cont. De aceea... — baronul se opri, pîndind satisfăcut încordarea tuturor, — eu cred că, dacă ni se oferă ocazia putem... pertracta cu dînşii!

— Pardon? şopti Remus Pordea, cu sufletul la gură. I se părea că nu auzise bine.

Varga se uita în stînga şi în dreapta, însufleţit şi speriat.

— Dacă-mi permiteţi, — zise el alegîndu-şi circumspect cuvintele, — trebuie să înţelegem de aici că vi s-au oferit deja asemenea... pertractări?

— Eu, — rosti baronul nemulţumit, — eu nu spun niciodată decît atîta cît am de spus şi nice o voarbă mai mult.

Redevenise omul politic de altădată. Înţelese că trebuie să-i lămurească şi luă în mînă foaia de hîrtie, fluturînd-o de cîteva ori:

— Vedeţi această proclamaţie, spuse el. O vedeţi! No, dară atunci nu vă mai spun decît că trebuie să vedem ce urmare o să aibă, iară după aceea om vedea noi. Să nu zicem hop, pînă ce n-am sărit şanţul.

Nici unul nu mai vorbi despre manifest şi despre fabrică. Într-un tîrziu, Nicuşor Spinanţiu se ridică, îşi întinse buzele şi declară:

— Americanii se îndreaptă spre Paris. Sînt foarte curios dacă von Choltiz o să-l declare *ville ouverte,* aşa cum a făcut Weygand în '40...

— Pînă una alta, — îl şfichiui Varga, — se pare că la Iaşi se pregăteşte ofensiva rusească.

Generalul Mîndru — care nu se mai întorsese la moşie, ci locuia la baronul Papp — tresări şi, tăind aerul cu muchia roză a palmei sale, ca o perniţă, se învioră brusc:

— Eh, dacă e vorba de asta... atunci... Carpaţii, domnilor, sînt un zid inexpugnabil, care acest zid este o fortăreaţă naturală şi tancurile n-o pot trece. Dacă este vorba de rezistenţă, daţi-mi mie două divizii ca să buşez trecătorile şi orice ofensivă, cu scop de învăluire pe flancuri, devine o utopie.

Tinerii rîseră discret, camuflîndu-se cu palma sau batista. Dar Varga se întreba serios dacă nu este măcar o fărîmă de adevăr în toată această rodomontadă. Ar fi vrut şi n-ar fi vrut să fie.

Alexandru Suslănescu nu mai găsea sens vieții. Vacánța, inactivitatea forțată îl strivea. Cînd mergea la Vîslan — pentru că în altă parte n-avea unde să se ducă — se gîndea bucuros că urmează un ceas, două de discuții, dar pînă ajungea acolo căldura îl moleșea și ideile îi deveneau niște cîrpe. Vîslan era un incult, în fond n-avea ce să-i spună.

În fiecare zi se îmbătau amîndoi cu rom și Suslănescu vorbea în neștire despre viața asta frumoasă, în care trebuie să mai existe undeva idealuri nemînjite.

Acum trei ani, proaspăt profesor în acest oraș ardelenesc, își motiva suferințele prin dezrădăcinare și lipsă de experiență didactică. Se temea că elevii își bat joc de el; fiecare surîs involuntar i se părea adresat lui, unei greșeli de pronunțare sau costumului prost croit. Se poticnea și-i dădeau lacrimile. Cu toate acestea, elevii îl iubeau, pentru că era tînăr, pasionat și căuta să și-i apropie. Le plăceau lecțiile lui de istorie, deoarece căuta să evoce cît mai plastic epoca, culoarea locală. Îl adora pe Napoleon și citise aproape tot ce se scrisese în legătură cu el; îi erau familiare uniformele împăratului, „le petit chapeau" și „la redingote grise", expresia de superbie calmă a măștii sale funerare, demnitatea cu care a suportat insultele grosolanului sir Hudson Lowe, dragostea cu care-l înconjurau mustăcioșii grognarzi. Nu putea vorbi de sfîrșitul micului caporal fără să-i vie lacrimile în ochi. La fel plîngea cînd evoca moartea lui Mihai Viteazul prin cuvintele cronicarului: „Și căzut-au trupul lui, ca un copaciu..."

Dar acum, ori de cîte ori se gîndea la școală, îi venea în minte una și aceeași imagine: el întinzînd directorului lucrarea lui Andrei, în prezența lui Stan, care o înhățase și o citise pe loc, avid. „Vom lua măsuri, mormăise Lucaci", dar era atîta scîrbă nereținută în privirea lui! O, și dacă ar ști toți cît ținea el la Andrei! Îi prețuia idealismul tineresc, avîntul romantic, intransigența vîrstei. Dar ce-ar fi putut face altceva? Ce? Era în joc toată situația lui, viitorul. În conferință încercase să-l apere, dar nimeni nu-i dăduse nici o atenție. Directorul abia dacă-i mai adresa un cuvînt, îl disprețuia. Dar ceea ce era mai groaznic era că nu înțelegea de ce făcuse Andrei asta. Nu-i răspunsese la scrisori; desigur, îl urăște și el. Ca să scape din acest cerc vicios umbla tot timpul cu Vîslan. Boema incorigibilă a redactorului îl cucerise prin noutatea ei, prin beția independenței. De mic copil trăise în preajma mamei și a surorilor.

Poveştile lor nu-l speriau cu lupii, sau coşarii care vin după copiii neastîmpăraţi, ci auzea cuvinte grozave, misterioase: ipotecă, poliţă, parcelare, licitaţie; îl îndurerau lacrimile pe care femeile, în mijlocul cărora creştea, le vărsau după „ogorul strămoşesc, căzut în paragină". Duioşia aceasta înlăcrimată îşi imprimase pecetea asupra lui, făcîndu-l timid incurabil; la liceu fusese un elev mediocru, la facultate nu se impusese, deşi era mult mai bine pregătit decît toţi colegii lui. Intrase speriat în viaţa de profesor. Locuia în gazdă la familia unui magistrat, Velceanu, într-o cameră încărcată de mobile, daguerotipuri şi lucruri de prisos. La început, nu observase avansurile pe care i le făcea doamna Mimi; nici nu îndrăznea s-o privească, atît era de tulburat de maturitatea ei voluptoasă şi foarte îngrijită. La patruzeci şi unu de ani doamna Velceanu semăna cu statuia Venerei din Milo. Lui Suslănescu, obişnuit cu frumuseţea zvăpăiată a bucureştencelor, liniile doamnei Velceanu îi sugerau o maternitate încă neîmplinită. Se îndrăgosti de ea şi se temea ca domnul Velceanu, un bărbat uscat, foarte înalt, chel, cu o faţă gălbuie, mereu jignită parcă, să nu observe caracterul intim al tulburării sale. De aceea, instinctiv, începu să joace un rol grotesc de copil naiv, neajutorat şi zăpăcit, lucru care era de natură să îndepărteze orice bănuieli. Doamna Velceanu intră, în mod normal, în acest joc şi începu să-l „dorloteze", cum spunea ea. Îi propuse să nu mai mănînce în oraş, ci să intre într-un fel de pensiune la ea. Lui Suslănescu lucrul acesta nu-i convenea. Ar fi vrut să scape de orice tutelă, să n-aibă de dat socoteală nimănui, dar nu găsi nici un argument ca s-o refuze.

Din pricină că o vedea acum foarte des (dimineaţa, după ce Velceanu pleca la Tribunal, ea îi aducea dejunul, îmbrăcată sumar într-un capod negru cu un guler alb à la Catherine de Médicis) dragostea lui coborî din sferele eterate şi deveni obsesie erotică. Ar fi vrut să aibă un sfătuitor experimentat care să-l îndrumeze cum ar trebui procedat, dar bineînţeles nu îndrăzni să vorbească nimănui despre aşa ceva. Acum un an, Velceanu plecase într-o descindere în provincie şi venind acasă Suslănescu o găsi pe Mimi aşteptîndu-l cu o sticlă de vin. Afară ploua monoton, tomnatic, şi ea făcuse foc în soba de teracotă din dormitorul ei. Lucrurile s-au petrecut foarte simplu, atît de simplu, că Suslănescu a rămas profund dezamăgit. El ar fi dorit o dragoste liniară, unde finalul trebuie pregătit printr-o

îndelungă poposire în sferele poeziei şi are caracterul de dăruire dramatică, sufletească. Mimi — Marie, cum îi spunea el — era însă în acelaşi timp pătimaşă, maternă, strident copilăroasă şi experimentată, iar în clipele de acalmie o simţea atît de departe de el, ca şi cum ar fi aparţinut unui alt regn, încît, zdrobit de ruşinea goliciunii lui, nu îndrăznea să se mişte, să respire, ca să n-o trezească. Începu să-şi facă tot felul de complicaţii : ce s-ar întîmpla dacă Velceanu i-ar surprinde, ce-o să fie cu femeia aceasta cînd el o va părăsi, pentru că va veni şi momentul acesta, ce-o să-i spună la despărţire, cum va suferi el după aceea ştiind că s-a purtat ca un monstru cu femeia care i-a jertfit totul ; toate acestea erau insuportabile. Marie era de-o imprudenţă, a cărei cauză Suslănescu o găsea în căsnicia ei neizbutită ; venea uneori noaptea în odaia lui şi i se ghemuia în braţe, iar el pîndea, iepureşte, orice zgomot al casei, neîndrăznind s-o respingă : ea se înşela asupra răcelii lui, începea să plîngă şi să-i reproşeze că n-o iubeşte. Hărţuit de aceste scene, găsi un remediu : nu răspundea nimic, ci plîngea şi el, tăcut, cu lacrimi abundente. Atunci Marie îi săruta pleoapele umede, buzele strîmbate de plîns şi, ca să-l liniştească, îi susura încet în ureche : nani, nani, puiul mamii...

După eliminarea lui Andrei, Suslănescu voise să se sinucidă. Ştia că nu era capabil s-o facă într-un moment de deznădejde ascuţită, cu un fel de furie, ci ar fi vrut să se convingă întîi că nu are altă ieşire. Pentru că îi era groază să mediteze asupra acestui lucru, simţind că în toată experienţa lui anterioară nu există nici un termen de comparaţie, încercă să adune toate pasajele celebre, în care poeţii cîntau sinuciderea : „Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei“... „A muri, a dormi. A dormi, poate a visa... vai, aici e hopul“... „Nu cerceta aceste legi, că eşti nebun cînd...“ Trecu în revistă sinuciderile celebre : Seneca, Petronius, Cleopatra, apoi se întrebă de ce nu-şi ridicase viaţa Napoleon, care pierduse totul, şi preferase să fie exilat pe Sfînta Elena, ca o găină într-un coteţ. În zilele acelea, Marie îi mărturisi că era însărcinată şi Suslănescu se prăbuşi dintr-o disperare în alta. Ea era calmă, şi-i spusese acest fapt ca pe oricare altul, zilnic, dar el se zbuciumă nopţi de-a rîndul, fugi de acasă pretextînd o afacere urgentă în provincie, iar cînd se întoarse era hotărît să-i mărturisească adevărul lui Velceanu şi să primească totul : palmele acestuia, oprobiul opiniei publice... Velceanu nu era încă acasă ; numai Marie, îmbrăcată

în capotul ei negru, la care Suslănescu nu se putea uita acum fără să se cutremure, citea în dormitor un roman franţuzesc cu coperte galbene. Era palidă.

— S-a făcut, îi spuse bucuroasă, cînd îl văzu oprit în prag, cu fruntea plecată. M-a costat doar trei mii cincisute.

— Ce? bîigui Suslănescu.

— Cum ce, prostuţule? Raclajul... Vino şi mă sărută. Am suferit atîta pentru tine!

Suslănescu crezu că o să leşine. Se încleştă de pervazul uşii, sfîşiindu-şi unghiile. Înţelegea sacrificiul ei: femeia aceasta, pînă acum sterilă, şi-a sacrificat copilul, copilul lor! pentru liniştea lui. Veni clătinîndu-se pînă lîngă pat, căzu în genunchi şi, înfundîndu-şi obrazul în mătasea parfumată a plapumei, gemu:

— Marie... Marie... de ce ai făcut asta, iubita mea?

— Prostuţule... prostuţule, — îi trecea ea degetele prin părul des, — totul a trecut cu bine... în două zile sînt iarăşi în picioare... Sandi, Sandi mic...

Din ziua aceea Suslănescu înţelese că libertatea la care nădăjduise romanţios în vremea studenţiei era o vorbă goală, că ajunsese fără voia lui prizonierul unei fatalităţi şi că nu mai avea ce face. Marie îşi aroga drepturi de soţie. Îi interzisese să-l mai frecventeze pe Vîslan şi Suslănescu trebuia să uzeze de precauţii de soţ, ca să se întîlnească cu el. Găsi puterea să-i destăinuiască toate acestea lui Vîslan, care, fără să se înduioşeze sau să se indigneze prea mult, îl sfătui să se mute de acolo şi să se instaleze la el, în locuinţa destul de încăpătoare pe care o avea în oraş.

— Asta e imposibil, suspină Suslănescu, întrezărind perspectiva unei vieţi lipsite de orice griji.

— Eşti un bou!

— Ce înţelegi tu!

Întîlnirile acestea aveau loc de obicei în restaurantul „Mircea". În ultima vreme Vîslan era din ce în ce mai înnegurat şi prevestea cataclisme, ca şi cum acest lucru i-ar fi provocat o plăcere răutăcioasă. Suslănescu încerca să-l combată, deşi era inutil, fiindcă Vîslan nu argumenta teoriile sale; le enunţa pur şi simplu, fără drept de apel. Într-o seară, directorul „Tribunei Romîne" îl chemă la telefon şi-i spuse că a doua zi, dis-de-dimineaţă, trebuiau să se vadă neapărat la locuinţa lui. Pe la şapte, Suslănescu sună la uşa garsonierei. Vîslan îi deschise.

Purta un halat de baie verde-palid şi pe cap o căciuliţă de lînă, cu moţ roşu, trasă pe frunte. Părea nedormit şi nu se răsese. Camera era plină cu tot felul de tablouri, cu care talentele locale răsplăteau o critică binevoitoare la rubrica plastică a ziarului: femei goale, busturi de ţigănci în pastel, peisaje campestre, porţi sculptate, bisericuţe de lemn şi interioare de cîrciumă.

— Şezi, îi porunci Vîslan, indicîndu-i un fotoliu pe braţul căruia erau aruncate o pereche de pantaloni, o cămaşă de culoarea pepenelui crud şi un maldăr de ziare.

— Ce s-a întîmplat? se sperie Suslănescu.

— Măi, n-am dormit toată noaptea... Tu ai auzit de comisia germană care a venit să demonteze fabrica?

— Nu. Şi ce te supără pe tine asta?

— Eşti nebun? Tot oraşul fierbe şi tu dormi în braţele doamnei Velceanu.

— Te rog, să lăsăm asta, clătină din cap cu plictiseală Suslănescu.

Vîslan n-avea astîmpăr. Se plimba dintr-un colţ în altul, cu pasul neliniştit, învăţat de la Robber, şi care i se părea o plasticizare a frămîntărilor intelectuale, mişca buzele şi se încrunta.

— Bine, Sandule, tu nu înţelegi? Pe chestia asta e o gălăgie imensă în toate cercurile din oraş. În toate! Ca să zic aşa, e un fel de... un fel de...

— Afacere a colierului, preciză Suslănescu.

— Da, cam aşa ceva.

Vîslan se opri, trase cu urechea, apoi cu paşi de lup se strecură pînă la uşă, o deschise şi se uită afară. Nu era nimeni.

Suslănescu se temu. Dacă Vîslan, pe care-l ştia aşa de nepăsător, devenise prudent, situaţia era într-adevăr foarte gravă. Îi păru rău că venise.

— Acum am nevoie de ajutorul tău, zise Vîslan. Este un moment crucial, de care atîrnă enorm de multe lucruri în viitor. Poate... salvarea noastră. Îmi eşti prieten?

— Cred că întrebarea e fără sens. (Se gîndi: „Dar de ce şi-a pus-o? Ce i-a venit să se întrebe tocmai asta şi tocmai acum?“)

— Nu este. Uite ce cred eu: dacă scăpăm momentul acesta prielnic, se cheamă că am scăpat totul din mînă şi că mai tîrziu vom regreta amarnic. După cîte am mirosit eu, toată lumea este

agitată de chestiunea asta... Spiritele fierb. Dacă am pune şi noi puţin gaz...

— De ce vorbeşti aşa ? îl întrerupse trist Suslănescu.

Vîslan tăcu, îşi prinse fruntea în palmă şi mărturisi :

— Nu ştiu ce să fac. Totul mi se pare aşa de periculos, ca un dans pe sîrmă. Am auzit că şi comuniştii au luat atitudine. Au umplut oraşul cu manifeste... Numai noi tragem mîţa de coadă, publicăm comunicate militare pe care nici dracu nu le mai citeşte, că n-are de ce, scremem articole jalnice, aşa cum am făcut, cu voluntarul acela... Uite ce-ţi propun : să scriem un articol de fond : „Destinul Romîniei în aceste clipe de cumpănă".

— Şi care este destinul Romîniei ? încercă să zîmbească Suslănescu. Eu nu-l mai intuiesc.

— Iar vorbeşti prostii. Mă mir de tine, un om aşa de cult... Nu înţelegi ? Totul e foarte simplu. Istoria ne învaţă că ţara asta n-a fost niciodată, ca să zic aşa, independentă...

— Pardon !

— Lasă-mă, nu mă întrerupe... Poftim, hai să lăsăm la o parte epoca lui Ştefan cel Mare, sau Mihai Viteazul. Dar în evul modern, trebuie să-mi dai dreptate. Sîntem un stat prea la răscruce, ca să fim liberi în mod absolut.

— Libertatea absolută ! dădu din mînă Suslănescu, care se gîndea la altceva.

Vîslan însă se înfierbîntase. I se părea că e pe cale să descopere mari adevăruri :

— Turci, nemţi, austrieci, francezi, englezi, americani, pînă şi olandezi şi-au vîrît nasul aici ; s-au certat pentru noi şi ne-au rezolvat chestiunile noastre vitale, ale noastre, înţelegi ? La Londra, la Amsterdam, la Petersburg sau la Paris, sau la Constantinopol ! Le trebuia, ce-i drept, ba grîul, ba petrolul. Uneori ne mai pupau dulce, alteori ne jefuiau sanfason.

— Nu ştiu unde vrei să ajungi cu asta !

— Unde ? Foarte simplu. Ascultă : sîntem aici la răscrucea orientului cu occidentul, în Balcani, unde toate sînt alandala. Uneori am avut şi profeţi care au păşit pe nisip şi au strigat în deşert. Poporul i-a urmat, e drept, de ce să nu-i urmeze ? Experienţe deşarte : Bălcescu a murit la Neapole...

— La Palermo !

— Totuna-i. Avram Iancu a înnebunit. Secretul, dacă-i pot spune secret, e că „destinul" nostru, dacă nu ţi se pare prea

mare cuvîntul, e să fim slugi, scumpul meu. Stai, stai, nu te revolta, nu strîmba din nas, savantule! Întrebarea e, după părerea mea, ca să zic aşa, foarte simplă: ce fel de slugi? Grăjdari, puţind a balegă de cal, sau majordomi cu fireturi, cărora stăpînii le spun „domnule Jean"? Aşa că rezolvăm problema hotărînd ce fel de stăpîni ne alegem, pentru ce stăpîni luptăm, dragul meu!

— Această teorie, — se strepezi Suslănescu, — este de un materialism înfiorător şi eu n-o pot accepta. Prefer, acum, în clipa asta, să-mi zbor creierii...

— De ce atîtea vorbe mari, Sandule? Avem noi dreptul să spunem vorbe mari? Nu vezi cum ne cheamă? Pe mine Ion, pe tine Sandu, pe altul Vasilică, sau Petre... Astea-s nume de oameni independenţi?

— Eşti tîmpit, sau eşti beat! se înfurie Suslănescu.

— Nu, redeveni serios Vîslan. Uită-te pe hartă, uită-te de-a lungul coloanelor unei statistici, în cartea de geografie pentru clasa a IV-a primară! Avem tot ce ne trebuie pentru a putea trăi singuri şi totuşi nu putem. Constituţia ne-am făcut-o după belgieni, reforma monetară după elveţieni, sportul după suedezi şi dracu mai ştie ce după cine am mai făcut! Iar acum ne-am băgat în rahat pînă peste nările nasului! Transnistria, Ucraina, Crimeia, Cuban, Terek, Caucaz... de ce, măi? Pentru mine e clar că nemţii, dacă nu se petrece o minune, au pierdut războiul. Chiar dacă nu acuma, urgent, dar în 1948 la Berlin o să fluture steagurile englezilor, americanilor şi ruşilor. Ei, te întreb, ce steag vrei să fîlfîie la Bucureşti?

— Cel romî...

— Taci! Să vorbim serios. Ruşii-s aproape, asta-i. Noroc că pentru Anglia şi Statele Unite, noi, Romînia, reprezentăm un capital prea important, un punct de sprijin prea strategic, aici, la porţile Orientului, ca să ne lase din mînă. Mîna aceasta, dragul meu, este îmbrăcată cu o mănuşă. Iar eu nu m-aş supăra de loc să mă cheme John Wysslane, ca să fiu sincer nici Ivan Vîslanov, dar mă tem că asta va fi peste putinţă... Ei bine, trebuie să pregătim discret cîteva cărţi de vizită, pe care să le scoatem la momentul oportun. De aceea te-am chemat.

Suslănescu se ridică şi întinse mîinile spre el, într-un gest de implorare.

— De ce-ţi murdăreşti sufletul, Ioane, cu asemenea prezumţii scîrboase? Da, iartă-mi brutalitatea, scîrboase! Ideea de naţionalitate...

— Ideea asta a dat faliment la Stalingrad!

Suslănescu rînji dispreţuitor, cît mai dispreţuitor cu putinţă:

— Iar ai vorbit cu Robber... Numai un jidan putea să-ţi vîre în cap asemenea monstruozităţi!

Vîslan roşi, apoi începu să gesticuleze enervat:

— Bine, bine, toate astea sînt de domeniul viitorului şi odată ai să-mi dai dreptate! Vorba e, ce facem acum? Au venit nemţii şi vor să ne care fabricile. Ce atitudine iei, domnule Suslănescu? Nu ţi se pare, ca lui Napoleon al dumitale la Waterloo, că aici vom da o bătălie?

— Asta a spus-o la Austerlitz, se sili să nu zîmbească Suslănescu.

— Te ştiu un om discret, se apropie de el Vîslan.

— Aceste... precizări vor sfîrşi prin a mă jigni...

— Am vorbit ieri cu domnia-sa domnul baron Papp de Zerind, — continuă Vîslan, neluînd în seamă protestul lui Suslănescu, — m-a sfătuit să iau atitudine, cu multă prudenţă deocamdată, dar în aşa fel ca totul să fie clar, dar ca să zic aşa, să nu mi se poată reproşa nimic. Măi, — îl luă el de reverul hainei gri, ponosite, — ţie nu ţi se rupe inima cînd vezi cum teutonii jefuiesc avutul ţării? Această fabrică... încercă el să se încălzească, dar entuziasmul îi căzu subit la temperatura normală. Această fabrică, dumnezeu s-o bată, poate fi ori... monumentul nostru, ori mausoleul nostru!

— Ceea ce e bine spus, dădu din cap Suslănescu. Şi în ce ton vrei să-ţi scrii articolul?

— Ştiinţific.

— Pentru asta ar fi trebuit să-l cauţi pe Robber.

— Nu vrea. Parcă e turbat. M-a poftit să nu mai vin pe la el. Mama lui! Numai să-mi deschid eu gura şi îl înghite lagărul!

— Dar dacă-şi deschide el gura?

— Tu n-ai dormit cumsecade azi noapte, se înfurie Vîslan. Ce dracu! Vrei să mă indispui cu tot dinadinsul? Ia mai bine o hîrtie, găseşti acolo în sertarul biroului, şi apucă-te de un început, că restul o să-l scot eu cumva... Paştile mă-si de viaţă!

Multă vreme o să fiu eu silit să fug după o sută de iepuri ? Ei, numai să vie odată cineva, papuaşii sau hughenoţii, să-mi pun eu pe picioare un partiduleţ, ştii aşa, dintr-o bucată, cu program serios, să vezi ce vile la Sinaia şi la Mamaia ne trîntim într-un an de zile. Ţie ţi-am rezervat un loc în Consiliul directiv.

— Foarte mulţumesc, se ploconi ironic Suslănescu. Dar ştia că Vîslan nu glumeşte şi-l invidia pentru credinţa asta, tîmpită, nerealistă, dar sinceră.

— Acuma taci, dacă vrei să scriu, se răsti el şi Vîslan, punîndu-şi un deget pe buze, merse în vîrful picioarelor pînă la dulapul unde-şi ţinea cărţile, scoase o sticlă de vin şi două pahare, le umplu, admiră culoarea aurie a vinului şi-l dădu pe gît dintr-o înghiţitură.

Dar Suslănescu, aplecat deasupra colii imaculate, nu scria. Se întreba ce înseamnă pentru el patria şi deşi voia să găsească o formulare uscată, ca o definiţie, nu izbuti. Frînturi de idei şi de imagini începură să ningă : parada de 10 mai văzută în copilărie, pămîntul lor ipotecat, realitatea pisaniilor de pe bisericile vechi, emoţia descifrării lor, starea de entuziasm pe care-o trezeau în el victoriile romînilor în războaiele pe care le purtaseră în decursul zbuciumatei lor istorii. Chiar acum, la douăzeci şi şase de ani, era destul să vadă trupele trecînd, steagul sfîşiat de schije, asemeni unei aripi glorioase de vultur, sau să audă accentele dure ale unui marş ca să-i dea lacrimile. Cinismul cuvintelor lui Vîslan îl indignase. „Setea de libertate, — se gîndi, — e născută odată cu omul, la fel ca instinctele. Dar tot aşa, sînt unii meniţi să fie sclavi... ca mine. Oare această predestinaţie este numai individuală ? Biciul atîtor stăpîni nemiloşi n-a creat o psihologie comună, gregară ?“ Il privi cu ură pe Vîslan, care nu îndrăznea să facă nici o mişcare, ca să nu-l deranjeze. Furios, mototoli hîrtia între degete cu mişcări convulsive, o aruncă pe jos şi zise înfundat :

— Nu scriu ! Auzi ? Nu scriu, nu scriu, nu scriu !

Se repezi la uşă, lovindu-se cu umărul de ea, o deschise împingînd-o cu tot trupul şi alergă pe trepte, nebuneşte, neuitîndu-se unde calcă.

Stupefiat, Vîslan se repezi după el, dar auzind poarta închizîndu-se zgomotos, înjură necăjit :

— Şi ăsta-i nebun... mama lui !

Aşa că pentru articolul cu „schepsis" nu-i mai rămînea decît să-l solicite pe Robber. Merse şi ridică receptorul telefonului, ţinîndu-l cu grijă, ca şi cum ar fi fost un şarpe.

În automobilul care gonea de-a lungul asfaltului ud, generalul Belega fuma ţigară după ţigară. Ploaia care se pornise pe la unsprezece seara se scurgea în şuviţe pe geamurile maşinii şi sergentul şofer ştergea din vreme în vreme parbrizul cu un ciorap vechi de lînă.

— Mai repede! porunci prefectul şi sergentul apăsă automat pe accelerator. Belega monologa: „M-am purtat ca un laş, ca un fricos, ca un om lipsit de dignitate, ca un ţivil oarecare..." Îşi trăgea mereu cozorocul chipiului, parcă ar fi vrut să şi-l înfunde adînc pe ochi, să nu mai vadă. „Dar atitudinea incalificabilă de mămăligă, de imbecil, de papă lapte, dar zîmbetele cu care, eu, general prefect, l-am gratificat pe banditul acela!?"

— Mai repede! N-auzi? zbieră el şi vinele frunţii strangulate în căptuşeala de piele a chipiului zvîcniră dureros. Îi veni în minte o întîmplare stupidă, care făcuse vîlvă pe vremurile sublocotenenţiei lui. Un coleg fusese la teatru cu o tînără din cea mai bună familie şi cu mamă-sa. Tînărul ofiţer mîncase mult, era chinuit de colici şi la un moment dat, în tăcerea sălii care urmărea suferinţele primadonei, răsună, ca o pocnitură de pistol, un zgomot necuviincios. Ofiţerul sări în picioare, ieşi din lojă şi în foyer îşi trase un glonte în piept. Rana nu era mortală, ofiţerul scăpă. Pentru că fusese un om de onoare, nimeni nu-i aminti niciodată întîmplarea asta grotescă şi se căsători cu fata cu care fusese la teatru... Onoarea! Ce concepţii aveau pe atunci oamenii... Acum, el ar trebui să se împuşte de zece ori. Se purtase ca un prost, ca un sublocotenent pus dintr-o dată să comande o divizie!

— Stai! ordonă el. Am să fac cîţiva paşi, să mă dezmorţesc.

Sergentul opri maşina, coborî, deschise portiera din spate şi în timp ce Belega se dădu jos îi puse delicat pe umeri o manta de piele.

— Am să te chem. Stai aici. Poţi fuma.

Erau afară din oraş şi sub ploaia care curgea oblic, deformată de vînt, pomii, frînturile de cer siniliu scăpate din încleştarea norilor păreau decoruri de teatru.

Generalul își scosese chipiul. Șiroaiele de ploaie îi răcoriră fruntea înaltă.

„Să fi ajuns așa de jos, — se întrebă mai mult nedumerit, — că simpla prezență a unei uniforme nemțești să mă înfricoșeze, pe mine, un general? Și în fond ce argumente mi-a adus Frițul? Niciunul. Posibilitatea unei scurtări elastice a frontului și deci iminența pozițiilor aeriene rusești, necesitatea de a aproviziona triunghiul transilvănean, viitorul centru de rezistență? Sinistru: și în celălalt război a existat un triunghi al morții: Mărășești, Mărăști, Oituz... Pe aici nu se trece! Dar împotriva nemților! Și eu... tac! Am tăcut! N-am întrebat nici de autorizația Conducătorului, nici de legalitatea acestui act, ci... am luat notă... Îngrozitor!"

Își spuse că prin asta își riscă nu poziția, nu rangul, ci chiar capul, în cazul cînd, așa cum i-a spus Romulus Papp, Mareșalul va fi omul chemat să conducă, după o eventuală schimbare de orientare. Atunci, evident, Antonescu se va desolidariza de el, chiar dacă ordinul de demontare al fabricii ar exista. Dar există acest ordin? El nu-l întrebase pe von Mertsch, sau nu îndrăznise. Da, da, asta era: nu îndrăznise... Dăduse numai din cap, arătînd că e de acord, că pricepe, cum să nu, toate sînt așa de clare... Da... exact, un triunghi strategic rezemat la sud pe Carpați, la răsărit de asemenea pe Carpați, un bastion inexpugnabil... care va fi bombardat zilnic, pînă va ajunge un morman de ruine și de cadavre ca Zidul Atlanticului — și în timpul acesta Antonescu și toți cei rămași în București îi vor declara trădători pe aceia care vor „apăra" triunghiul și-i vor condamna la moarte în contumacie!

Își strînse mai bine mantaua de piele pe umerii masivi. El era un militar de carieră, nu un politician de cabinet; toate aceste subtilități îi scăpau și nici nu erau subtilități, ci o cursă de șoareci, în care nu exista măcar perspectiva unei bucățele de slănină momitoare! Și ironia insuportabilă a acestui neamț scelerat (scelerat! era o expresie bine găsită) cînd, la despărțire, îi strînsese mîna: — „Mă bucur că am găsit în dumneavoastră, domnule general, un militar, un om adevărat, acum cînd toți caută să-și scape pielea. De aceea socot că ne veți da tot concursul în stăvilirea oricăror... tulburări ce s-ar putea ivi în mod supărător pentru toată lumea". — „Evident", răspunsese el, înclinîndu-și fruntea ca unul căruia toate aceste aluzii îi sînt foarte limpezi. — „Și orice agitație... orice! — plesnise din buze von

Mertsch, ca dintr-un bici, — trebuie curmată fără milă, indiferent cine ar fi în cauză!" — „Evident, desigur", răspunsese cu bărbăţie prefectul.

Dar dacă „ei" ar şti că...

Se întoarse pe călcîie. O să-i ruginească pintenii pe ploaia asta. Maşina nu se vedea pe şoseaua pustie.

— Heei, şofer! strigă el. Şofer!

Abia aştepta să se vadă acasă, să asculte pălăvrăgeala artăgoasă a copiilor, să bea un ceai fierbinte cu rom. Strănută. „Numai asta ar mai lipsi, să mă îmbolnăvesc", îşi spuse, şi tresări. Nu era oare o soluţie? Chinuit de sentimentul unei vinovăţii laşe şi egoiste, îşi desfăcu cu degete nervoase gulerul de celuloid, cravata, vestonul şi lăsă ploaia să i se scurgă pe ceafa fierbinte, purpurie. „Şi parcă dacă o să mă îmbolnăvesc, o să mă lase în pace?" Îşi încheie haina, se ghemui în mantaua de piele şi porni repede spre locul unde-l aştepta maşina. În întunericul umed n-o văzu şi fu cît pe ce să se ciocnească de ea.

— N-auzi, dobitocule, că te strig de un ceas? strigă el, urcîndu-se, şi îi cără şoferului cîţiva pumni în ceafă. Asta nu-l răcori, aşa cum ar fi făcut-o cîteva palme aplicate magistral. Sergentul se încovoie şi dădu drumul motorului. „Dar dacă i-ar veni să răstoarne maşina? se întrebă, obsedat, generalul. De ce l-am lovit?"

Şi, răcorit, soluţia îi apăru extrem de limpede. Se va duce la Bucureşti şi va căuta să obţină un ordin semnat chiar de Antonescu, sau de Ică. Altceva n-avea ce să facă. Dar pînă atunci? Şi dacă Papp şi ai lui încep ceva, ce atitudine o să ia? Indiferenţă? Dar dacă Gestapo-ul îi arestează şi baronul o să vorbească?

Nu-şi dădu seama că maşina se oprise de mult în faţa casei. Ieşi, strecurîndu-şi cu greu trupul masiv, se scotoci prin buzunare, îşi găsi portofelul şi-i întinse sergentului o hîrtie de o sută.

— Poftim, sergent.

Apoi urcă, sărind cîte două treptele intrării. Înăuntru ardea lumina.

Iosif Cloambeş primise echipamentul complet: veston, pantaloni, cămaşă, izmene, bocanci, moletiere, centură, raniţă,

bască, gamelă, armă ZB seria U.28.940, baionetă şi un cerculeţ de tinichea pe care scria 9281. Dormitoarele regimentului erau pline de soldaţi. Îi puseseră cîte doi într-un pat şi se vorbea că de a doua zi are să-i scoată la instrucţie. Ioşca plînse ceasuri întregi, pînă ce tovarăşul său de pat, un lugojean subţire ca o scîndură şi rău foc, se răsti :

— Da' mai taci odată, băbătiurcă ! Lasă-mă să dorm, nu ţi-i ruşine ?

Şi adormi îndată, somn greu, cu zvîrcolituri şi lovituri de cîlcîie care erau gata să-l dea jos din pat pe Ioşca. Mirosul sutelor de picioare şi trupuri nespălate îi făcea greaţă, întorcîndu-i maţele pe dos. Auzea cum afară, în curte, răsună răcnetele gradaţilor şi scîrţîiturile căruţelor şi ale tunurilor regimentare ce se aduceau din remize. Binişor, să nu-l trezească pe supărăciosul de lîngă el, Ioşca se înălţă într-un cot. Din dormitorul lung, cu paturi suprapuse, nu se vedea decît o pîrtie îngustă între paturi, luminată de un bec chior, roşcat. Se auzeau sforăituri, sau cuvinte bîlbîite în somn : „La dreaap-ta !... inteearşş ! Mărie... no, Mărie... Ihî, aşa, fată..."

Nu mai putu răbda. Se sculă şi-şi trase pe întuneric bocancii scorojiţi. „Cine ştie cine i-o fi purtat", se scutură el. Auzise că pe front se descălţau morţii, iar bocancii şi cizmele se trimiteau în ţară. Ieşi în coridorul lung, unde mirosea a murdărie şi a urină. Plantonul îl privi mirat.

— Ce, nu dormi ?

— Nu mi-i somn... Eh, oftă el şi merse spre capătul coridorului.

Tot timpul, din clipa cînd îl duseseră din camera ofiţerului acela, se gîndise. Acum înţelegea, şi o furie turbată îl năucea. Numai calicul, zdreanţa de Mitru Moţ i-o făcuse, ca să se răzbune pe el. O să se mai întîlnească vreodată cu Mitru să-l poată junghia ca pe un porc ?

— Ce-i cu tine, măi ? auzi o voce aspră, groasă.

Plutonierul — acela care le împărţise efectele şi sudălmile în după masa asta — stătea în faţa lui, în izmene şi papuci, ţinîndu-şi cu amîndouă palmele pîntecul rotunjor. Fără uniformă, cu picioare strîmbe şi păroase, cu degetele răşchirate, nu era aşa de înfricoşător ca azi dimineaţă ; de aceea Ioşca oftă în faţa lui din toată puterea sufletului.

— Eh, dom' plotoner, ne duce !

— Ce vrei, mă ? Aşa-i la război !

Îl privi pe Ioşca. I se părea mai curăţel decît cioarfele cu care avea de-a face de ani de zile.

— Tu de unde eşti ?

— Din Lunca, să trăiţi, răspunse slugarnic Ioşca.

Faptul că plutonierul vorbea cu el, îi dădu oarecare nădejde. Barem dacă e să-l ducă, apoi să n-ajungă chiar în linia întîia. Toată lumea vorbeşte că războiul n-are să mai ţină aşa de mult. Poate pe cînd ajung ei acolo să se şi gate.

— Şi cum de te-a luat numai acu, hai ?

— Nici eu nu ştiu, dom' plotoner, să trăiţi, se înnegură Ioşca. Că eu nu eram mobelizabil.

— Măi, măi, da' cum ? se miră plutonierul. Ia zi, să auzim !

— Păi, să vedeţi, dom' plotoner... Eu am avut sămănat tutun şi pe ăia care are sămănat tutun, nu-i ia.

— Aha, aha, deveni curios plutonierul. Păi cum de te luă, atunci ?

Presărîndu-şi povestea cu o droaie de „să trăiţi", Ioşca îşi spuse toată istoria, aşa cum o ştia şi cum o bănuia. Nu uită să adauge şi de bănişorii pe care-i dăduse tăicuţa, să-i aline suferinţele.

— Păi, ce stăm noi acilea pă colidor ? se miră plutonierul. Ia, vino colo în magazie, unde am eu patul, că e enteresant ce-mi spui. Eu cred că ţi-a făcut-o niscai duşmani. Nu te ai rău cu nimeni ?

— Ba cum să nu, dom' plotoner, să trăiţi, spuse Ioşca în timp ce intră în magazia mare, spoită cu alb, unde pe rasteluri, pe poliţe se înşirau tot felul de efecte.

— Eu aşa zic : ţi-a făcut-o duşmanul pe care-l ai, se aplecă spre el plutonierul. Din Lunca zici că eşti ? Parcă am trecut pe acolo, la neşte manevre ce le-am avutără prin '38, ori să fi tot fost '39...

— Da ? se bucură Ioşca. Nădejdea creştea în el. Se gîndise doar nu o dată să stea de vorbă cu un gradat. Ăştia-s curve bătrîne, cum se spune în armată, nici nu ştii cum îţi pot fi de folos.

— Păi, dacă zici că ai semănat tutun, atunci se schimbă vorba. Vorba e : ce-i cu cererea aia ?

— Mi-a scris-o bolşovicul acela de care vă spusei, răspunse Ioşca. Numai el.

— Hm... şi zici că... Păi, dacă aşa devine cazul, atunci se poate-ntoarce şi macazul, rîse plutonierul, dezvelindu-şi gin-

giile galbene și văduvite de doi dinți tocmai în față. Dar să știi... Vezi că... și se bătu de cîteva ori cu buricul degetului inelar pe obrazul roșcovan și cam smead.

— Vai de mine, dom' plotoner, am chiar la mine și... dacă doriți, dacă-mi permiteți să...

— Permit! spuse cu măreție plutonierul. Las' pă mine.

Ioșca fugi repede în dormitor, își descuie lada și scoase două hîrtii de o mie. Veni înapoi, într-un suflet, sub privirile mirate ale plantonului, și le puse pe măsuța din fața plutonierului.

— Da... da... făcu acesta, grav. (Nu se așteptase la atîta. Insemna că ciurucul e cu stare). Uite ce-i... Eu nu-ți pot făgădui multe, de, care va să zică nu sîntem în vreme de pace. E stare de asediu, așa devine situația.

Ioșca, înlemnit, își holbă ochii. Nu cumva acuma, că i-a luat banii, face pe niznaiul?

Plutonierul păru să-i ghicească spaima și rîse.

— Nu fii bou, măi! Uite aici, eu sînt la itendență, la malutanță, pricepi? N-am auzit împușcătură decît așa, la manevre. Ce, crezi că pentru așa ceva nu trebuie dovleac? Păi cîți din ai mei, care mi-a fost preteni, nu i-a dus pe front, la itendență bun înțeles, și a murit! Parcă numai în linia-ntîia poți să mori? La Cotu Donului i-a luat ca din oală, cu tancurile, pe la spate. Am vorbit cu niște ăia care a mai scăpat. Era nebuni de-a binelea și le dîrdîia tîrtița numai cînd își aducea aminte prin ce a trecut. Dacă ești om de înțeles, poți rămîne aici, la canțilerie, furier... Asta ți-o pot face, că nu-i mare lucru, numai tu să fii om. Du-te și te culcă acum. Mîine o să vii să dormi aici, cu mine, la magazie. Trebuie să vorbesc primași dată cu dom' maior, da' n-avea nici o grijă, care ne avem ca frații, înțelegi? Mai una.. mai alta... Ca omul... De mîine vii aici, ori poate, de, cine știe.

Ioșca se apropie de el și, luîndu-i mîna roșie, spălată pînă la sînge cu săpun cazon, de rufe, i-o sărută.

— Ei, du-te-n paștele mă-ti, ce-ți veni? se înduioșă plutonierul. Se vede că nu ești marțafoi... Șterge-o!

A doua zi, de dimineață, înainte de deșteptare, plutonierul veni în dormitor și strigă, fără să-i pese de sîsîiturile celor pe care-i trezea:

— Băă ! Cloambeş Iosif, care eşti ! Dormi ca mortu-n păpuşoi, ai ? Scoală-te, bă, că a venit tac-tu.

Ioşca se îmbrăcă repede, căutînd cu complicitate privirea plutonierului, dar acesta, cu picioarele răşchirate şi mîinile în şolduri îl zorea, clipind supărat din ochi.

Ieşiră împreună, trecînd prin curtea mare a cazărmii, unde se îngrămădeau cai, căruţe lungi, verzi, tunuri vopsite proaspăt, cu zigzaguri albe, negre şi cafenii, cuburi de fîn presat şi camioane mari, tot verzi.

— Vezi, măi, cum vorbeşti cu tac-tu... ca să ne înţelegem p'ormă.

Cloambeş Lădoi începu să lăcrimeze cînd fecioru-său, în hainele kaki, păroase, mult prea largi, se opri în faţa lui. Plutonierul, discret, stătea la un pas, să nu-i tulbure.

— Te-a tuns... îngăimă Lădoi.

— Eh, dacă n-a venit la mine, că rămînea cu freză... Ce dracu, doar sîntem oameni şi înţelegem... Aici se bătu iar cu degetul în obraz şi spuse scurt : Pielicică, nu toval...

Ioşca voia să-l întrebe ce e nou pe acasă, ce face mamă-sa, dar nu nimerea nici un cuvînt. Acum, văzîndu-l pe tatăl său, noduri, noduri i se urcau şi coborau în gîtlej.

Tăcură, privindu-se unul pe altul. Apoi cînd goarna sună deşteptarea, Lădoi îl strînse în braţe, îi strecură nişte bani şi şopti :

— Cu cine ar trebui să stau eu de vorbă aici ?

— Las' că se aranjează ele, toate ! interveni plutonierul, care avea o ureche foarte ascuţită. N-avea 'mneata, bădie, nici o grijă. Borţan să trăiască. Aşa mă cheamă, se apropie el de Lădoi cu mîna întinsă. Am şi uitat să mă reprezant. Clipi din ochi, să nu-l vadă Ioşca : N-avea grijă, dacă-ţi spun... Unde pune Borţan mîna, a pus-o dumnezeu. Numai, vezi...

— Să vă dea dumnezeu multă sănătate, că de celelalte ne îngrijim noi, se ploconi Cloambeş.

În aceeaşi zi, după masă, tocmai cînd se pregăteau să meargă la instrucţie pe malul Mureşului şi ofiţerii răcneau scoşi din fire : „Da' aliniaţi-vă odată... Aşa vreţi să mergeţi pe front ? Parcă n-aţi mai fi făcut instrucţie..." Borţan veni, se opri în faţa unui locotenent şi raportă ceva.

— Cloambeş din compania a III-a ! strigă ofiţerul.

— 'zent ! Ioşca simţi că minunea se întîmplase.

— La domnul maior Angheliu! Ceilalţi, ascultă comanda la mine: direcţia malul Mureşului, cu cîntec înainte... 'aaarşş!

Vocile răguşite, neobişnuite cu cîntatul în cor, îşi dădură drumul:

Azi noapteee războiul la Pruuuut
Aaaa-ncepuuut!

Borţan păşea vioi alături de Ioşca.

— Am vorbit dă tine, aşa şi pă dincolo... Dom' maior e pîinea lui dumnezeu. Plutonierul îşi ţuguie buzele: Şi joacă la cărţi! Ceva, o grozăvie! Joacă şi pierde... Pricepi?

— Pricep, surîse larg Ioşca.

— Da' subţire, aşa... te apropii de masă, strigi de să răsune: să trăiţi, sînt soldatul, aşa şi pă dincolo, m-am prezintat aşa şi pă dincolo, dumiasa ordonă pe loc... paus! Tu stai lîngă masă, spui ce ai de spus şi pui la vedere... înţelegi? La vedere... Totu-i aranjat. O să-ţi facă doctorul un bilet că eşti bolnav de oftică şi de sfrenţie şi că nu eşti tocmai limpede la cap.

Cînd trecură prin faţa porţii, plutonierul spuse santinelei:

— Mergem la Cercul de Recrutare! Ordin de la Comenduire!...

După ce umblară un timp pe străzile înfierbîntate de arşiţă, intrară într-o berărie şi băură cîte două halbe fiecare.

— Vezi măi, — spuse Borţan, ştergîndu-se pe buze de spuma galbenă şi amăruie, — ia dă-mi tu, ştii, aşa... cu fineţe, banii... pă sub masă. Nu se cuvine să plăteşti tu, care eu sînt mai mare-n grad. Poţi să-i pui şi pă ăilanţii... partea mea. Aşa... aşa... Bine. Haidem.

În curtea Cercului Militar, plutonierul îl mai dăscăli odată:

— Dacă te întreabă de una, de alta, ca să se afle-n vorbă, tu nu te prea întinde. Banii... un cinci mii, să zicem, îi pui la vedere, dar fin şi nu te mai uiţi într-acolo, ca să nu se simtă prost dom' maior cînd i-o lua.

— Mulţămesc lui dumnezeu, dom' plotoner, că te întîlnii... Ce mă făceam eu fără de dumneata? făcu Ioşca într-un elan de bucurie.

— Dacă nu eram eu se găsea altul, răspunse plutonierul,

cu gîndul în altă parte. Cît mi-ai dat? întrebă el, neizbutind să numere banii în buzunar fără să-i scoată.

— Încă două bumăşti, dom' plotoner, se fîrnîi Ioşca, neliniştit.

— Mai pune una, nu te calici... Aşa, aşa... Vino-ncoa şi alătură-te de mine. E-n regulă, şterge-o. Să mă aştepţi aici, în curte, că am cevaşilea treabă p-aici. E clar?

A doua zi, după ce predase toate efectele, Ioşca chefui cu Borţan în cîrciuma de lîngă gară şi în aceeaşi seară era acasă. Maică-sa se aşternu pe jos, în faţa icoanelor, numai Lădoi se tot plimba cu mîinile la spate, întunecat.

— O mulţime de bani! bolborosea el, întrebîndu-se necăjit dacă n-ar fi putut scăpa şi cu mai puţin.

Ioşca rîdea şi îl îmbrăţişa, aşa cum ştia el, cînd voia să se facă drag cuiva. Acum însă era sincer şi bucuria fierbea în el.

— Lasă, tătuţă... lasă... Bine că-s acasă. Slavă domnului şi lui nea Borţan!

— No, nu te mai sclifosi, îl dăscăli Lădoi, măgulit totuşi. Oi vedea ce răsplată mă aşteaptă de la tine mai încolo...

Tot în ziua aceea, maiorul Angheliu îl chemă la telefon pe Vîslan şi-i spuse cu o comică gravitate:

— Aici maior Angheliu... E vorba de voluntarul dumitale. A plecat la datorie eroul judeţului!

— Ştii ce? Să se ducă dracului! Şi dumneata pe urma lui! urlă Vîslan cu limba încleioşată. Abia putea rosti cuvintele din pricina unei beţii negre, în care o ţinea de două zile încheiate, fără răgaz.

CAPITOLUL X

În fiecare după-amiază, Lucian era la părintele Potra. Acesta-i dăduse o cheie, ca să nu mai sune cînd vine. Petreceau ceasuri întregi pînă seara tîrziu într-o atmosferă apăsătoare de discuții pătimașe, aproape veninoase. Cînd părintele Potra răspundea chinuitoarelor sale întrebări prin predici plate — pînă și tonul blînd, plăcut, devenea plictisitor ca o ploaie monotonă — îi venea să strige :

— Spune-mi altceva ! Altceva ! Doar trebuie să știi pentru ce crezi !

Se schimbase enorm în aceste cîteva zile, era neliniştit, agitat. Încerca să nu se mai gîndească la Sonia; cînd venea la părintele Potra, tremura de frică să n-o întîlnească: dintr-o singură privire ea ar fi înţeles, desigur, totul.

Potra se înşela asupra patimei pe care Lucian o punea în discuţiile lor. La început fusese mulţumit, văzînd în frămîntarea lui zbuciumul unui suflet care se apropie de credinţă, dar curînd se sperie: nu găsea argumentele cu care să-i dovedească adevărul. Lucian, care recitise Biblia, îi spuse dezamăgit că, în afară de Vechiul Testament care poate fi socotit un interesant roman, restul nu este decît o antologie de poezii, o adunătură de platitudini, de extaze puerile şi de obscurităţi, bune de aplicat oricînd şi oriunde, ca o haină fără formă.

— De două mii de ani aceste „banalităţi" călăuzesc lumea civilizată. Tot ce are omenirea mai bun s-a dezvoltat în lumea creştină. Asta nu-ţi dă de gîndit?

Lucian tăcea, plecîndu-şi fruntea. Ar fi putut să-i vorbească despre civilizaţia antică, de înţelepciunea orientală, dar ce folos? Părintele i-ar fi prezentat alt argument: „Toate lucrurile au o cauză. De ce nu vrei să duci principiul cauzalităţii pînă la capăt?" Nu-şi dădea seama cît de bănuitoare îi devenise privirea strecurată pe sub lentilele ochelarilor. Îngrozit, părintele Potra simţea că-l pierde şi lua totul de la început.

— Ascultă aici, Lucian, dragul meu... Tu eşti un băiat cult...

— Nu sînt cult! Lăsaţi-mă în pace cu eternul refren! Nu ştiu nimic!

— Curajul cu care recunoşti acest lucru îţi face cinste, scumpule. L-a avut şi Socrates.

— Da, da...

Îşi dădea seama că-l chinuie pe părintele Potra, dar se chinuia şi pe el şi nu voia să se cruţe...

— Ei, bine, — urmă neobosit părintele, — ai fost la mare. Ce-ai zice de un copil care şi-ar înfunda degetul în nisip şi în găuricea aceasta ar vrea să aducă toată marea care tălăzuieşte?

— Pentru numele lui dumnezeu! îşi astupă Lucian urechile. Alegoria asta am auzit-o de o mie de ori! E jignitor să-mi serviţi asemenea argumente.

— Eh, — suspină părintele, — cît rău ţi-a făcut ţie acest Andrei! Mă simt vinovat că n-am putut să te apăr de această

„prietenie“ necurată. Dar ce ești tu decît o biată făptură de humă însuflețită... *Pulvis es et in pulvem reverteris...* [1] Porți o scînteie divină. De ce te răzvrătești împotriva celui care ți-a dat-o ?

Lucian tăcea cu fruntea în palme.

— Lucian ! Uită-te la mine ! porunci Potra cu vocea vibrînd. El se supuse, obosit. Nu, nu așa să te uiți, ci cu privirea aceea curată de acum șase zile. De ce nu vrei să te lași legănat de pacea ce ți-a cuprins atunci sufletul ? De ce ?

— Pentru că... gîndesc, oftă Lucian.

— Un mare gînditor a spus odată : *„Credo quia absurdum“* [2]. Și el s-a îndoit, a suferit, a păcătuit, dar a scris acea minune a sfintei noastre maici, biserica romană : „De civitate Dei“.

Lucian schimbă vorba, îl rugă să-i povestească despre Italia. Părintele Potra nu înțelegea însă arta. Pentru el era semnificativ că geniile Renașterii își luaseră subiectele din Biblie, și-l sfătui din nou pe Lucian să mediteze asupra acestui lucru. Îi dovedea cu ajutorul unei statistici dintr-o revistă catolică din Blaj că în Franța nimeni nu mai citește pe Anatole France, acest corupător de suflete, îi înșira lista oamenilor de știință credincioși, și aluzia că numai un om mărginit poate fi ateu era atît de stîngaci deghizată, încît Lucian se stăpînea cu greu să nu-l repeadă.

A doua zi îi aduse părintelui caietul său de versuri. Nu vorbise nimănui despre el. Numai Andrei știa că Lucian scrie versuri, dar nici lui nu i le citise. Odată trimisese societății literare un poem semnat cu pseudonim. Nimeni nu înțelesese nimic, iar Traian Mărieș îl criticase vehement : „Nu vedem aici țăranul romîn nici munca cîmpului, ci numai o decadență. Să mă ierte autorul că-l înțep...“

— Vrei să spui că-l împungi ! strigase Andrei.

Lucian își dădea seama că Potra nu va înțelege nimic, cu toate astea așteptă cu inima strînsă părerea acestuia.

— Scrii și tu ? se miră părintele. Dar asta e frumos, dragule.

Luă caietul, îl deschise și începu să citească cu voce tare :

---

[1] Ești pulbere și în pulbere te vei întoarce.
[2] Cred fiindcă e absurd.

Pastel citadin.
Orele-au trecut ; seara-i goală,
Carnea-nvinsă se răscoală,
Zbiară, cerşetoare beată
Pagina rămîne goală,
Ne-ncepută, ne-ncheiată
Şi cărarea asta-i prea bătută.
Ce uşoare-s vorbele străine
(adevăr unde nu mai ajungi)
Ochii : două fîntîni pline,
Ceasurile prea lungi.
Dacă ai şti că iarăşi te mint,
Mi-ai ciripi un plîns ca o vrabie,
Pomii aceştia nu-s de argint,
In mine boleşte-o corabie.
Ancora i-a încolţit în prund
Intr-o tăcere ; n-o tulbura,
Poate odată va mai zbura
tot mai afund...

Părintele Potra tuşi, răsfoi mai departe :

Uneori aceşti ani mi se par
Nişte muşte-ntr-un aghiazmatar.
Privirea agăţată-n calendar
Se rupe, creşte şi se rupe iar...

— Hm !

Incătuşat în lanţuri, poetul se îngraşă,
Războaie sîngeroase dezlănţuie-n odaie...

Inchise caietul.

— Fleacuri ! Iartă-mă, dar mă aşteptam la mai mult de la tine... Fără să bage în seamă roşeaţa care năpădise obrajii lui Lucian, căută în sertar şi scoase un plic : Mi-a trimis Suciu o poezie... Ce talent are băiatul ăsta ! Dacă merge tot aşa, are să ajungă poet naţional.

Drag sătuc din vîrf de munte, de pe plaiuri bihorene,
Cuib de Feţi-Frumoşi şi mîndre Ilenuţe-Cosînziene,
Case mici scăldate-n aur şi-n beteală de lumină
Ce-şi aşteaptă izbăvirea ce n-a -ntîrzia să vină !

Brîul scîrbav de oțele ce te strînge se va frînge,
Și va rîde iarăși ochiul care astăzi jalnic plînge,
Vom veni cu mic cu mare, mîndră oaste voinicească,
Și-om aduce-n vîrf de spadă izbăvirea romînească!

Lucian se ridică încet:

— E frumos, într-adevăr, spuse. La revedere, părinte. Am să vin mîine...

Cînd ajunse acasă, mamă-sa îi spuse, îngrijorată, că l-a căutat Andrei.

— I-am spus că nu ești acasă, că ai plecat. Te-a rugat să treci pe la el. Spunea că nu stă mult în oraș. A venit pe cîteva zile, s-o ia pe mamă-sa. Dragă, eu cred că...

— N-am să-l văd, nici o grijă...

Se gîndea: „La ce bun? Să despicăm iar firul acelorași lucruri în patru, în paisprezece? Desigur, el nici n-are timp, trebuie să se întîlnească cu Sonia..."

— Dacă mă caută, nu-s acasă, spuse, întorcîndu-și privirile.

— Lucian... îmi pare bine... știi... Și deodată obrazul mamei sale se încreți de frică: Nu știu ce s-a întîmplat cu tata. A venit din oraș înnebunit. Plecăm la Moneasa. Am împachetat toată ziua... sînt zdrobită...

— Plecăm? Bine, răspunse Lucian absent. Îi era foarte dor de Andrei.

*
* *

În ziua aceea se întîmplase un lucru pe care Varga îl socotea cu urmări incalculabile. Se prezentase la directorul morii INDAGRARA, Horoviță (un om suferind de ficat și îmbrăcat ca un predicator baptist) și acesta, manifestîndu-și bucuria că-l vede în sfîrșit, îl pusese la curent cu un proces al fabricii; o excrocherie pe care o făcuse în numele ei unul dintre furnizori. Varga, prudent, căută să afle cauzele transferului său, iar Horoviță îi spuse calm, parcă ar fi fost vorba de un lucru extrem de normal:

— Cum? Nu ți-a spus Dărnescu? Bine, dragul meu, dar sentimentele dumitale anglofile sînt unanim cunoscute! Ce dracu! Dumneata ai trăit o dramă cînd ne-am depărtat de vechii aliați!

— Eu? bîlbîi descumpănit Varga.

— Ei, nu fă pe mironosiţa, rîse cu toţi dinţii gălbui domnul Horoviţă. De aceea, Dărnescu a socotit că e mai prudent, pentru dumneata în primul rînd, să nu fii de faţă în... aceste împrejurări, destul de... delicate.

— Înţeleg...

— Doar ştii cît de încurcată e povestea Consiliului de administraţie de la fabrică! Statul, dacă nu mă înşel, e proprietar principal! Deci e o afacere de stat, care priveşte guvernul şi pe nemţi... Lui Dărnescu, din cîte am aflat eu, i s-a promis, în schimbul încuviinţării şi a cedării titlurilor sale, o despăgubire în franci şi un paşaport pentru Elveţia, ba chiar transportul pe calea aerului, dacă nu mă înşel. Fapt este că a făcut o afacere strălucită! Ce vrei? Din zi în zi fabrica poate să fie nimicită... Pe urmă, — aici domnul Horoviţă scoborî glasul, — se pare că o parte din acţiunile pe care le cumpărase statul prin Banca Naţională erau de fapt ale nemţilor, care le achiziţionaseră printr-un om a lui Killinger. Ce vrei? Ca la Chicago... Cît despre dumneata... ce să-ţi spun? E mai bine aşa. Aici la noi e linişte, pîine, făină, mămăligă... Nu furnizăm decît garnizoanei locale şi generalul Grinţeş e tare înţelegător.

— Bine, dar eu sînt cît se poate de mulţumit, surîse Varga. Şi era, într-adevăr.

În ziua aceea studie dosarul: o afacere foarte necurată, după părerea lui, în care Horoviţă era băgat pînă peste cap. Cum l-o fi determinat însă pe furnizorul acela să facă asemenea mărturisiri? Se bazase, desigur, pe haosul general, i-o fi spus că orice pedeapsă ar căpăta e foarte puţin probabil s-o execute. Plus ceva bani, plus complicitatea procurorului Velceanu — asta se vedea din felul cum fusese dusă instrucţia — şi totul se aranjase. „Ei, — bătu Varga cu mîna în birou, — ia să vedem dacă o să-ţi meargă aşa uşor, mister Horoviţă! Mai sînt şi eu pe aici!“

Nu ştia precis ce are de gînd să facă, dar voia cu tot dinadinsul să-i arate lui Horoviţă că el nu e un manechin. Mai avusese el de-a face cu alţii şi mai şi.

Telefonul îl tulbură din aceste socoteli. Se gîndi plictisit că, probabil, e căutat altcineva şi-l ridică tîrziu, enervat.

— Domnul Varga? răsună o voce necunoscută.

— Da. Eu sînt. („De unde o fi ştiind că-s aici?“)

— Aici Benea, chestorul poliţiei... Nu-mi mai recunoaşteţi glasul?

Mîna lui Varga începu să tremure. Tuşi, rîcîindu-şi bronhiile:

— Ba da... ba da... cum să nu... Cu ce vă pot servi, domnule chestor?

— Uite ce-i, stimate domnule Varga... (Acest „stimate" era ameninţător?) Trebuie să stau numaidecît de vorbă cu dumneata. Numaidecît! Înţelegi?

— Bine, dar nu văd cărui fapt îi datoresc plăcerea... bîigui Varga.

— Nu se poate discuta la telefon! Vă rog, în propriul dumneavoastră interes, să poftiţi la Chestură, dar imediat! Am onoarea să vă salut.

Pac, făcu telefonul.

Varga sări ca ars şi intră în cabinetul lui Horoviţă fără să bată la uşă. Acesta tocmai verifica diferite sorturi de făină şi era alb pe degete şi pe obraz, ca un clown.

— Ce-i cu dumneata?

— Vă rog... vă rog să-mi împrumutaţi maşina, gemu Varga, sfîrşit.

— Pentru dumnezeu! S-a întîmplat vreo nenorocire? bătu superstiţios în masă Horoviţă, spulberînd un norişor mic de făină.

— Nu ştiu încă...

— Luaţi-o. E afară. Şoferul vă va duce.

Tot timpul drumului, care nu era prea lung, Varga strigă:

— Mai repede, dragă! Mai repede, ce dumnezeu, doar vorbesc romîneşte! Haide, haide!

„Dar de ce mi-o fi dat şoferul? tresări el îngrozit. Doar tot oraşul ştie că eu şofez minunat! Se aşteaptă să nu mai viu înapoi? Şi cum de m-au chemat tocmai azi? Numai Horoviţă ştia că voi veni!"

— Te rog aşteaptă-mă! strigă el, nestăpînit, şoferului. Du-te şi bea o bere pînă atunci. Dar numai una. Vin în două secunde.

Un sergent îl conduse de-a lungul unor coridoare sinistre pînă la biroul chestorului Benea, cu care Varga era în relaţii de politicoasă indiferenţă. Benea era doctor în criminologie de la Berlin. Un detectiv — şi din pricina asta Varga

nu căutase să înnoade relații cu el. Îi displăcea capul lui Benea ras cu briciul, lucios și perfect rotund, buza de deasupra foarte scurtă, care nu-l lăsa să rîdă, ci numai să necheze.

Fu introdus îndată. Benea era îmbrăcat în uniformă neagră cu fireturi albe, groase. Se răsese de dimineață și tăieturi subțiri, vișinii, îi brăzda bărbia. Cînd îl văzu (și cum Varga trebuie să fi avut o înfățișare de muribund) se sculă sprinten și veni repede înaintea lui, oferindu-i un scaun și un pahar cu apă.

— Mersi, de ce vă deranjați? încercă să rîdă Varga, dar trăsăturile feței îi erau încordate. Avea impresia că sînt de sticlă și la cea mai mică tresărire se vor sparge în bucăți, iar el va începe să urle. Nutrea o teamă nefirească și nejustificată față de poliție și de Siguranță. Mai ales în ultima vreme: lagăre, închisori, Gestapo... Era mai bine să nu se gîndească la toate astea. Sorbi cu grijă apa stătută, sălcie, și se strîmbă.

— E cam defect canalul, a ruginit, dar eu m-am obișnuit cu gustul ei, spuse neglijent Benea, care se uita în altă parte.

După ce auzi fundul paharului ciocnindu-se de sticla groasă de pe birou, se întoarse cu scaun cu tot, deschise un dosar pe care-l avea în față, citi, se încruntă, își trecu mîna mare, albă, osoasă și foarte puternică peste craniul dezgolit și, privindu-l pe Varga pe sub sprîncenele țepoase, întrebă direct:

— Dumneavoastră, domnule avocat, aveți ceva legături cu comuniștii?

— Pentru numele lui dumnezeu! Varga asudă din toți porii.

— Să iau asta drept un răspuns? rîse chițcăit Benea.

— Ce legături, domnule chestor? Cu comuniștii? Se sperie: „Dacă Andrei, derbedeul acela..." Doar prefectul îl prevenise că poliția se interesează de băiat. Să-l fi arestat și el să fi spus că a fost sfătuit de Lucian să plece? Încercă să se reculeagă. Își roti privirea deasupra pereților acoperiți de un dulap înalt, gălbui, ale cărui uși din față — deschise — lăsau să se vadă o mulțime de dosare negre, de toate dimensiunile, apoi spre portretele regelui și Mareșalului, ca și cum, copilărește, ar fi vrut să-i ia drept martori.

— N-am nici un fel de legături cu comuniştii! De nici un fel! ţipă el ascuţit, ca să-l intimideze pe celălalt. Reuşi întrucîtva, deoarece Benea mai răsfoi dosarul. „Dosarul meu?“ se cutremură Varga.

— Uitaţi ce e, domnule Varga, îşi alese chestorul cuvintele. Noi sîntem romîni şi... nu-i aşa... înţelegi ce vreau să vă spun?

— Nu înţeleg nimic, domnule! răspunse Varga. Gura îi era uscată ca iasca, dar nu putea risca să mai ceară un pahar cu apă: asta ar fi dat de bănuit. Vă rog să precizaţi scopul acestei discuţii! Ea este oficială? şi atunci mă voi vedea silit să vă rog să...

— Nu! Ea nu este oficială, zise chestorul. Este... prietenească, dacă-mi îngăduiţi să folosesc acest termen.

— Vai de mine! Îmi face plăcere! se înclină Varga.

— Este vorba despre... manifestările comuniştilor în acest judeţ. Vă rog să nu vă formalizaţi şi să-mi acordaţi toată atenţia şi, îndrăznesc să vă rog, toată sinceritatea. De acest lucru depind multe.

Îl servi pe Varga cu ţigări.

— Poftiţi.

— Mersi.

Benea pufăi de cîteva ori pe nas.

— Dumneavoastră, domnule doctor, aţi fost o personalitate politică de vază a acestui judeţ, şi (aici zîmbi iar, numai cu buza inferioară) să dea dumnezeu să fie aşa cum dorim cu toţii, adică să ne mai reprezentaţi cu cinste...

„Aha!“ se reculese Varga. I se părea că începe să înţeleagă.

— De aceea, voi vorbi foarte deschis. Aici la noi, centru industrial de prim ordin, strategic şi economic, activează o organizaţie foarte puternică a bolşevicilor. Adevărul este — şi vă rog ca acest adevăr *să rămînă* între noi! — punctă el spre Varga cu vîrful aprins al ţigării, — că n-am izbutit să-i dăm de urmă. Am arestat pe cîţiva, clienţi mai vechi, dar... cu toate eforturile noastre neprecupeţite, n-am putut afla nimic.

„Şi ce legătură are asta cu mine? Unde vrea să ajungă?“

Chestorul se sfia totuşi să atace deschis. Închise şi deschise dosarul, mîngîie călimara de oţel. În sfîrşit se hotărî:

— Uitaţi cum stă chestia: noi ştim bine că în acest moment se fac încercări de coalizare a opoziţiei.

(„Şedinţele de la Papp!“ se cutremură Varga. Dar acum se stăpîni perfect.)

— Asta e una la mînă. Eu personal știu destule dar... sîntem romîni, nu? Ei, tocmai pentru că sîntem romîni, să nu ne lăsăm duși de nas de comuniști. Eu îi cunosc, domnule doctor, și vă spun: să ne ferească bunul dumnezeu... Și acum, a apărut un manifest de-al lor. Unirea tuturor forțelor democratice ețetera.

— Eu nu folosesc manifestele comuniste spre a-mi forma părerile asupra situației interne și externe! spuse Varga rece. O anumită experiență și maturitate...

— Este vorba de altceva. De chestia „comisiei". Dumneavoastră... ați discutat această chestiune... undeva?

— Unde s-o discut? Cu cine s-o discut? Nu înțeleg, o lungi Varga, ca să cîștige timp.

— Mă rog, astea nu mă privesc pe mine decît într-o singură măsură... În măsura în care închiderea ochilor mă poate costa căpățîna.

Varga nu se putu opri să nu rîdă. În francheța oamenilor vedea totdeauna un semn de slăbiciune.

— Da, vă vine foarte ușor! zbieră chestorul. Mă rog, activați, vă uniți, țineți conferințe: să acționăm, să nu acționăm, să așteptăm părerea centrului, să meargă unul la București, să provocăm curente de opinie! cită el și-și sticli dinții către Varga, al cărui picior începu să bîțîie, de la sine. Dar eu! Ce să fac? Hai? țipă Benea și fruntea i se înroși. Ușor, foarte ușor! Și pe urmă, trage-i la gazetă și în propaganda electorală: zbirii, călăii de la Siguranță! Trînti cu pumnul în masă, făcînd să sară călimara, ca o broască mare, neagră: Cîte ședințe comune ați avut cu bolșevicii?

— Niciuna, șopti Varga, pierdut. Niciuna. Vă dau cuvîntul meu de onoare... Cuvîntul meu de romîn, de avocat, de creștin! Vă jur pe sănătatea copiilor mei!

— Bine, bine, îl potoli printr-un gest al mîinii întinse chestorul. Dumneavoastră știți ce înseamnă pe romînește... *geheime Staatspolizei*?

— Da... cum să nu... Poliția secre...

— Cred că acum toate-s limpezi. O altă întrebare: cu cine ați vorbit despre comisie?

— Păi... de, *entre nous*, exclamă penibil Varga.

— Precis!

— Domnule chestor! se zbătu avocatul să-și adune ultimele resturi ale demnității zdrențuite.

— Vă spun eu atunci cu cine : cu Măcean, portarul fabricii, de la care aveţi de altfel primele informaţii, cu domnia-sa domnul Papp, cu domnii Motzeanu, Guiaşiu, Spinanţiu, Lucaci, Burtea, părintele Potra, domnul general Mîndru...

„Sîntem pierduţi", gîndi zguduit Varga. Era leoarcă de sudoare şi o geană, cea stîngă, i se zbătea spasmodic.

— Asta e tot, se ridică Benea. Eu mi-am făcut datoria... cu toate riscurile ce le comportă o asemenea luare de atitudine.

— Domnule Benea, — se apropie de el Varga, care cu mare greutate reuşise să se dezlipească de fundul umed de sudoare al scaunului, — noi vom...

— Sst, nici un cuvînt. Vă mai spun : dacă intervine ceva, — se apleacă spre el jumătate povăţuitor, jumătate ameninţător, — şi e mai mult decît probabil că o să intervină... atunci... Făcu gestul spălării mîinilor. Nu vă doresc să-i cunoaşteţi ! Vă conduc.

Făcură împreună cîţiva paşi spre uşă.

— Domnule doctor, — îi puse Benea mîna grea pe umăr, — dacă eu aş fi ţinut la curent cu tot ceea ce se întîmplă, mi-ar veni mult mai uşor să... parez ceea ce trebuie să fie parat şi să... nimicesc ceea ce trebuie nimicit, dacă ne gîndim puţintel la ziua de mîine. Fericirea ţării este doar singurul nostru ţel şi... Cred că aţi înţeles, nu ? Eu mai multe nu vă spun.

Varga se rezemă de uşă. Chipul îi îmbătrînise, ciudat, şi părea acoperit cu un strat subţire de cenuşă.

— Aş vrea... aş vrea... un pahar cu apă, şuşoti el.

— Cum să nu ? Cu toată plăcerea... Auzi ţîrîitul apei din robinet. „Probabil aici se spală pe mîini după ce snopeşte oamenii în bătăi". Bău lacom paharul de apă pe care i-l întinsese Benea. Acesta nu-l slăbea din ochi.

— Voi.. vom vedea, şopti Varga aşa de încet, încît se întrebă şi el dacă vorbise sau numai avusese această intenţie.

— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, şi nădăjduiesc...

Cînd se văzu în maşină, Varga crezu că are să înnebunească. Capul îi părea un glob încins, spînzurînd pe umeri. Ace aprinse îi înţepau genunchii, mîinile, buricul degetelor.

Opri la primul telefon public şi ceru casa lui Papp. Servitoarea îi comunică, cu o voce îngrijorată, că se întîmplase o mare nenorocire : domnul baron avusese azi-noapte o criză de amigdalită, fusese gata să se sufoce şi îl transportaseră la

spital, unde fusese operat în cea mai mare urgenţă. Nu, vizitele nu erau îngăduite.

Varga nu mai merse la moară, ci direct acasă şi, intrînd ca o furtună în hol, zbieră cu ultimele puteri:

— Sofica! Sofica! Unde eşti, dragă? Haideţi, de grabă, facem bagajele! Plecăm mîine la Moneasa... E foarte grav! Se duce dracului şandramaua!

Toată ziua împachetară: rufărie, haine, plăpumi, perne, argintării, cărţi de valoare, acte, dosare mai importante. Teddie, furios că plecau, era silit să-i ajute. Lăzile mari, cu rame de fier şi cîte trei patru lacăte se umpleau una după alta şi tot mai erau lucruri ce trebuiau salvate. Nu se opriră de loc şi seara, frînţi de oboseală şi de foame, nu ştiau dacă la prînz mîncaseră ori nu.

Intîlnirea urma să aibă loc la cinci dimineaţa. Incă de cu seară, Holtzmann îi adusese lui Jurca un costum cenuşiu deschis, aproape nou şi foarte elegant. Pe la subsuori şi la umeri îi era cam mic şi, rîzînd, Holtzmann îl sfătui să nu facă mişcări prea exagerate. Jurca era încruntat şi nu-şi găsea astîmpăr. Odăiţa de patru metri pe patru era prea mică pentru el: o străbătea din doi paşi, mergînd apăsat cu capul în piept. Ştia că şi Holtzmann era îngrijorat, cu toate că, meticulos ca de obicei, rînduia pe jos aparatul de ras, o ceaşcă cu apă caldă şi un prosop curat. Apoi scoase o oglinjoară şi suflînd asupra ei o aburi, după care o şterse atent, cu batista.

— Am făcut rost şi de ceva medicamente, îi şopti el lui Jurca.

Tăcură amîndoi, ascultînd din odaia cealaltă horcăitul stins al Iuliei.

— Va trebui s-o internăm în spital, oricum! vorbi încet Jurca.

— Rade-te, zise Holtzmann, întinzîndu-i o lamă nouă. Spune-mi, ţi-e clară problema?

— Nu, începu să rîdă Jurca. Cum să nu-mi fie?

— Te-am întrebat, ca să nu tac, recunoscu Holtzmann, întunecat. Nu uiţi, iei numai maşina care vine din faţă şi opreşti dincolo de casă, cît mai departe.

— Mi se pare că aceste reguli eu ţi le-am spus prima oară, zise Jurca încet. Nu cumva ţi-e frică ?

— Ba da. Groaznic. N-am nici o încredere în ei. Ar trebui să nici nu...

— Nu vorbi prostii, îşi întoarse Jurca spre el obrazul săpunit pe jumătate. Directivele C.C.-ului sînt foarte clare : orice propuneri din partea social-democraţilor sau naţional-ţărăniştilor, dacă aceste propuneri merg cu adevărat pe linia apărării intereselor poporului, trebuiesc însuşite şi susţinute. Ce vrei ? Chestia asta cu comisia germană i-a răsturnat pe dos. Pînă acuma au tot vorbit de opoziţie şi l-au sprijinit pe Antonescu. Acuma vor să facă ceva, e clar.

— Bine, bine, ştiu şi eu, dar...

— Ce-i nou prin fabrică ? schimbă vorba Jurca.

— Deocamdată nimic. Comisia a rămas invizibilă. Pe Măcean l-a vizitat Siguranţa.

— Ştiu, dădu din cap Jurca. Ce-i cu el ?

— Om de încredere... Cam nelămurit, dar... Bota mi-a promis un nou transport. Peste vreo trei zile putem începe instrucţia. Mîine mă întîlnesc cu taică-tău, să verificăm încă o dată oamenii.

— Foarte bine.

Holtzmann se apropie de el şi-i cercetă obrazul.

— Mai dă puţin sub bărbie. Eşti ţepos. În pachet ai o cămaşă nouă, celofibră veritabilă. Şi în continuare : De Murgescu eşti sigur ?

— Să zicem patruzeci şi cinci la sută, se strîmbă Jurca. Şi asta e mult. Ei, gata, mă usturǎ obrazul.

Se îmbrăcă repede, apoi făcu cîţiva paşi prin odăiţă.

— Impunător, încercă să glumească Holtzmann. Ţigări ai ? Bani-s la tine ?

Jurca îl privi lung, apoi începu să rîdă :

— Dă-mi ceasul tău. Al meu umblă aiurea.

Inainte de a pleca, Jurca se strecură pînă la uşa camerei unde era Iulia, o deschise cu băgare de seamă şi-şi vîrî capul înăuntru.

— Tu eşti, Gheorghe ? întrebă ea. Intră puţin...

Incercă să se ridice în capul oaselor, dar nu putu. Jurca se sili să-şi ia o înfăţişare veselă.

— Ce zici cum arăt ? O să fiu mai bine decît burghezia, ce crezi ?

— Să fii atent, baronul e un tîmpit periculos... Totdeauna şi-a făcut de cap... Nu înţelege nimic din politică...

— N-ai nici o grijă, Iuli... Tu...

— Eu... zîmbi ea stins... eu...

— Nu vorbi prostii!

— Lasă...

Pe faţa gălbuie încadrată de cîlţii cenuşii ai părului, numai ochii mai păstrau o licărire de viaţă.

— Iulia, te rog... Mai sînt doar cîteva zile şi... La Iaşi sovieticii se pare că au început ofensiva.

— Oh, cel puţin pînă atunci, suspină ea.

Jurca îi luă mîna rece.

— Curaj, Iuli.

Dar ea adormise.

Jurca îi trecu degetele deasupra feţei fără s-o atingă, apoi aplecîndu-şi pieptul masiv o sărută încet de tot pe fruntea umedă şi rece. Ieşi pe vîrful picioarelor.

Holtzmann era în prag: scund, slab, palid, pierdut în hainele cenuşii, care-i veniseră odată pe măsură.

— Actele-s la tine?

— Da. Sînt funcţionarul Petre Ivaşcu din Tîrgovişte, spuse Jurca.

Îi era frig, deşi zorile se iviseră şi noaptea fusese călduroasă. Întinse spre Holtzmann mîna cu degetele răşchirate, îi cuprinse palma firavă şi o strînse puternic.

— Hai, noroc, Ioane...

— Noroc, tovarăşe Jurca...

Uliţele cartierului erau pustii la această oră matinală; numai o trăsurică, o droşcă cu lapte, stătea în faţa unei case mai arătoase. Calul, slăbănog, cu oasele împungîndu-i pielea, se proptea aproape cu botul în praf. Jurca, păşind pe lîngă el, îi trecu distrat degetele pe greabănul osos. Ieşind pe bulevard, se pierdu în şuvoiul de muncitori care mergeau spre fabrică. Îşi grăbi pasul, înfuriat. Nu venise bine, trebuia să iasă prin altă parte. Acum îl putea recunoaşte cineva. O maşină de piaţă trecu încet pe lîngă el. N-o luă şi, trăgîndu-şi pălăria pe frunte, porni cu paşi mari, privind ţintă asfaltul. Abia peste zece minute un taxi veni din faţă. Jurca sări de pe trotuar şi-i făcu semn, apoi, înainte ca maşina să se fi oprit de-a binelea, el deschise portiera şi sări pe canapeaua cu pluşul murdar.

— Aşa devreme, domnule? se schimonosi mucalit şoferul. Un chefuleţ cu dămuliţe, ce?

— Ei, da' de unde, se indignă Jurca, apoi repede, neliniştit: Ce, măi? Se vede?

— Ba bine că nu! Ei, îs specialist, se întoarse spre el şoferul, un băiat blond cu o mustăcioară ca o aţă. Meseria mea: dimineaţa culeg de pe străzi domnii grăbiţi să ajungă acasă. Unde mergem?

— Păi, pe strada Duca.

— Înţeles! Cum mîn? Repede, sau mai încet? Că de, stomacul...

— Dă-i drumul! Şi nici un stomac! Am avut treabă la birou!

— Aha...

Şoferul văzu prin oglinjoara lui cum clientul se lasă încet într-un colţ, pălăria căzîndu-i pe ochi, şi auzi un uşor sforăit.

— Maica voastră de îmbuibaţi! înjură el. Pe vremuri de astea...

Jurca încercă să se gîndească la tot felul de lucruri, în afară de conferinţa care-l aştepta: „Biata, biata Iulia!" Îşi făcu un plan rapid. Acum, orice s-ar întîmpla, trebuie internată. Va vorbi cu Murgescu. Încet, pe nesimţite, se întoarse şi privi prin geamul din spate. Şoseaua, în urma lor, era pustie, şi vilele pe lîngă care treceau aveau obloanele trase. Cerul era sur. Soarele nu răsărise încă. Privi numerele: 84... 86... 88... 90... 92... 94! Cea următoare... Sughiţă.

— Stai! strigă el cu un efort. Stai puţin, măi!

— Dacă ţi-e rău, dă-te jos, se îngrijoră şoferul. Numai atîta-mi trebuie, să mai curăţ după dumneata.

Într-o clipire de ochi Jurca cuprinse vila — cu un etaj şi o cupolă rotundă — şi grădiniţa înecată în verdeaţa care se căţăra şi pe ziduri, acoperindu-le în întregime.

— Mi-a trecut, şopti. Dă-i drumul, dă-i drumul. Iar după un timp: Acuma, prima la stînga.

Cunoştea foarte bine cartierul. Stradela pe care o luase maşina se isprăvea într-o mică piaţetă, străjuită de plopi. De acolo şoferul putea mîna drept înainte, fără să se întoarcă pe unde veniseră.

— Aşa, — zise, — stai! Aici... Nu oprim chiar în faţa casei. De, înţelegi... Biroul...

— Cum dracu nu! Gata. Poftiţi, îi deschise şoferul portiera, grijuliu să-l sprijine, dacă i-o veni ameţeală.

Jurca cotrobăi prin buzunare, scoase două hîrtii de o sută, le mototoli în pumn şi i le întinse:

— Uite ici!

Aşa cum prevăzuse, maşina porni drept înainte, lăsînd în urmă un nor de praf. Jurca ocoli piaţa şi ieşi din nou pe şoseaua pustie. Un adevărat noroc. Trecu pe partea cu soţ, aprinzîndu-şi o ţigară. La numărul 96, portiţa de fier forjat era deschisă. O împinse cu umărul, apoi, după ce intră în aleea îngustă, plină de boschete, puse zăvorul. Ocoli intrarea principală şi străbătu toată grădina. Vila aparţinea unui inginer care lipsea din oraş. Urcă treptele unei terase şi sună de patru ori, sacadat. Uşa se deschise îndată şi Murgescu, îmbrăcat într-un costum albastru, demodat dar neîntrebuinţat, îi ieşi înainte.

— Perfect punctual, tovarăşe, rîse el larg, întinzîndu-i mîna. Şi eu tocmai acum sosii... Crezi că o să ne înţelegem cu ei?

— Vom vedea...

Jurca merse înainte pe un culoar căptuşit cu plăci de stejar. Cotind la stînga, trecură printr-o sală de baie din faianţă neagră. Era mulţumit că discuţia va avea un caracter concret, că nu vor fi siliţi să se încurce cu chestii generale de atitudine, de procedee.

— Aici, şopti Murgescu, deschizînd o uşă cu glasvand albăstrui, opac.

Pătrunseră într-un salon unde ardea un candelabru în miniatură. La intrarea lor, doi oameni se ridicară în picioare: baronul Papp, îmbrăcat în redingotă neagră cu pantaloni în dungi şi generalul Mîndru, drapat într-un fel de tunică cu multe buzunare.

— Domnul Ivaşcu, îl prezentă Murgescu, iar în loc de salut baronul spuse, abia deschizîndu-şi buzele subţiri:

— S-or luat toate măsurile de prudenţie. Poftiţi şi aşezaţi-vă comod.

Generalul Mîndru încerca în zadar să-şi fixeze monoclul în orbita unsuroasă de sudoare. Pentru prima dată în viaţa lui vedea un conducător comunist şi nu ştia cum să se poarte. Papp îi spusese numai: „Dragă Onoriu, trebuieşte să pertractăm. Altmintrelea cine ştie ce-s în stare să facă maximaliştii aeştia. Musai să vedem ce intenţiuni au." Tuşi cu măreţie, lăsîndu-se într-un fotoliu care scîrţîi plîngăreţ sub greutatea-i apreciabilă.

Baronul Papp se așeză alături, pe un scaun tare, indicîndu-le celorlalți doi fotoliile din jurul biroului. Jurca pricepu îndată aranjamentul. Baronul rămînea la birou, avînd aerul că prezidează. Nu surîse.

— Are să fie cald tare astăzi, gemu generalul. Apoi, întorcîndu-se spre baron : Romi dragă, vila asta are adăpost ?

— Are.

Papp își potrivi cu meticulozitate butonierele de aur. Plecîndu-și fruntea, îl cercetă pe sub sprîncene pe Jurca. „Măi, ce figură ! se gîndi nedumerit. Intelectuel !... Unul din egzaltații ceia, buni de discursuri sedițioase". Își aduse aminte cîte neplăceri avusese atunci cînd P.N.Ț. mersese în bloc cu ei la alegeri. Rijizi...

— No, dară, — începu el, — situațiunea șpețială în carea ne găsim face ca voarbele noastre și deciziunile ce vom lua să aibă o mare importanție.

— Da, just, dădu din cap Murgescu. Abia acum Jurca băgă de seamă că poartă o lavalieră albastră, cu picățele.

— În șpeță, trebuie să convorbim despre mutația fabricii și despre măsurile ce trebuie să luăm noi, opozîțiunea ! Sînteți de acord, domnilor ?

— Da, cum să nu, zise Murgescu.

— Și domnul Ivașcu... Ivașcu ziserăți mi se-m pare, nu ?

— De acord, în principiu.

(„Cum vine asta, că în principiu ? Ce vrea să spună ?" își chinuia mintea generalul Mîndru.)

— Deci ne vom mărgini numai la această cestie.

— Nu cred să fie suficient, interveni Jurca. Atitudinea față de mutarea fabricii e doar un prim pas. E un aspect al situației generale. Acum avem nevoie de un efort comun.

— Evident, îl sprijini Murgescu.

— Acestea sînt tainele vietorului, își ridică degetul Papp. Iată ce propunem noi : trebuie să iscălim un memorandum detailat, pe care să-l ecșpediem Mareșalului. Pentru asta trebuie dusă, cu prudenție, o acție masivă, să lămurim prin „Tribuna Romînă" și prin manifesturi opiniunea publică. Toate păturile soțiale să fie reprezentate, și mai ales fruntașii vieții județului.

Tăcu, fixîndu-l pe Jurca. „Da aista de ce nu zice nimic ? Tace ca mutul".

— Și ce rezultat practic bănuiți că va avea acest „memo-

randum" ? întrebă Jurca în tăcerea ce se lăsase. Pentru că pe noi asta ne interesează în primul rînd.

— Cum ce ? Prin el ne vom arăta opoziţiunea faţă de...

— Aşa... aşa ! gesticulă leneş generalul Mîndru.

— După informaţiile noastre, — spuse Jurca, — în Moldova toate instalaţiile au fost demontate. Ele sînt în drum spre Germania. Ce vă face să credeţi că criminalul Antonescu se va impresiona de... „memorandul" acesta ?

Baronul începu să se enerveze. Cu ăştia nu se poate vorbi, ştia el prea bine, apoi, nu-i nimic ! Va veni vremea cînd...

— Noi trebuie să ne arătăm clar atitudinea ! spuse el cu multă hotărîre — şi se gîndi, mînios : „Acu să te văd, comunistule !"

— Cu asta sîntem de acord, de la bun început. Acesta e sensul întrevederii noastre. E vorba în ce fel ne vom arăta această atitudine !

— La urma urmei, — interveni cu importanţă generalul Mîndru, — ceasul prăbuşirii Germaniei nu este chiar aşa de apropiat. Cu două divizii... Îl văzu pe Papp încruntîndu-se şi isprăvi repede : Cu două divizii se pot face multe !

Baronul vorbi pe larg despre necesitatea de a arăta aliaţilor că în această ţară, chiar în timpul dictaturii, au existat forţe care s-au opus regimului, că democraţia înăbuşită n-a capitulat şi Antonescu „s-a menţinut doară prin teror."

Jurca se încruntă. Era ceea ce bănuise. Lor puţin le pasă de fabrică, ei vor numai să-şi picteze la repezeală o faţadă. Nu s-au gîndit să „protesteze" timp de atîţia ani, n-au făcut un gest măcar...

Papp tăcuse şi aştepta. „Da' ce vrea aista ? Murgescu-i o hahaleră, se vede că l-o fi îmbrobodit bine..."

— Aştept părerea dumitale, spuse baronul uscat.

— În primul rînd, am căzut de acord că trebuie să acţionăm, spuse Jurca. În al doilea rînd, trebuie să vedem în ce anume va consta această acţiune. Pentru noi lucrul e foarte clar. Făcu o pauză şi urmă apăsînd pe fiecare cuvînt : Noi nu vom permite demontarea celei mai importante fabrici din oraş.

— Dar dacă se bombardează ? strigă generalul Mîndru.

— Atunci o vom reface.

— Cum ? Cum ? Mi se-m pare că nu precepui tocmai bine, se repezi Papp. Adică o veţi reface ca să fabrice mai departe boambe pentru nemţi ?

— O vom reface după eliberarea noastră de către Armata Roşie, urmă Jurca, netulburat. Dar nici într-un caz nu vom lăsa mii de muncitori fără lucru, ori, ce-i mai rău, mînaţi ca vitele în Germania.

— Şi în acest caz ? îl întrerupse Papp, foarte descumpănit.

Jurca răspunse după o pauză.

— Ne vom opune.

— Şi cu ce ? Cu ce anume ? chicoti baronul. Dar Jurca nu-i răspunse. Papp simţi că se enervează : Ce propuneţi dumneavoastră ? întrebă el.

Jurca spuse răspicat :

— O largă acţiune de masă, demonstraţii de proteste dacă trebuie, mobilizarea...

— Adică... revoluţiune ? se scutură baronul, aproape speriat. Adică tot ceea ce urmează : represalii, ostateci, egzecuţiuni ?

— Uitaţi că nu sîntem în '42 şi că frontul e la Iaşi !

— Carpaţii sînt o fortăreaţă inexpugnabilă, declamă sentenţios generalul Mîndru. Cu un număr redus de divizii, două sau trei... pardon ! se scuză el, simţind că baronul îl calcă pe picior, pe sub birou.

— Vă opuneţi memorandului nostru ? întrebă Papp.

— Evident, nu.

— Şi îl semnaţi ?

— Cum ? rîse Jurca, nemaiputînd să se stăpînească. În numele partidului comunist ? (Cuvîntul fusese rostit pentru prima oară şi ceilalţi tăcură, jenaţi parcă.)

— Nu... desigur... ci...

— Cred că nici individual nu se poate, constată Jurca, cu nevinovăţie. Nu de alta, dar... noi sîntem puţin în... ilegalitate...

Baronul se ridică, rigid.

— Iar eu, în numele conducerii judeţene a partidului, nu pot accepta propunerile dumneavoastră. Sînt prea bătrîn ca să umblu cu puşca în mînă. Ca întotdeauna noi sîntem împotriva tulburărilor care aduc după sine represalii iustificate. Mai ales acuma nu-i consult să aţîţăm spiritele şi aşa destul de aţîţate. În cadrul legii, respectîndu-o, vom acţiona. N-avem nimic comun cu turbulenţia. („Da pe faţa lui nu-i nici deziluziune, nici dezamăgire ; ce-o fi gîndind omul ăsta ? Cine poate fi ?")

Jurca se ridică.

— Ne pare rău că n-am ajuns la nici un rezultat.

— Ce trebuie să precepem din asta ?

— Că fabrica nu va fi demontată !

Baronul schiţă o încercare de a se apropia de el, dar îndată îşi înţepeni umerii şi întrebă :

— În caz că... intervin... hm, noi coordinate, unde puteţi fi aflat ?

Jurca începu să rîdă cu hohote :

— Bună ziua !

Cînd ajunse pe stradă, îşi cercetă ceasul. La nouă avea o întîlnire cu omul de legătură al lui Bota în chestiunea armelor. „Lucrurile sînt foarte limpezi, îşi spuse. Totul e aşa cum m-am aşteptat. Opoziţie în cadrul legii, acţiune, vorbărie, minciună şi... dracu' să-i ia pe toţi ! Ei, nu-i nimic, o să vedem noi mai departe."

Trecînd pe lîngă un chioşc unde tocmai se aşezau ziarele proaspăt scoase, văzu din fugă comunicatul militar care anunţa că pe frontul de la Iaşi începuseră mari mişcări de trupe sovietice. O bucurie nestăpînită îl inundă. Urmări feţele cîtorva oameni care citeau ziarul din mers : un domn distins cu bărbiţa albă îşi frămînta buzele, o gospodină îl luă şi-l îndesă în coş deasupra unei legături de praz, un mecanic în salopetă clipi din ochi, ca pentru sine. Jurca făcu semn unui taxi.

Ţigara pe care o fumă în timpul mersului i se păru tot atît de bună, ca în vremuri de pace.

*

* *

A doua zi, după ce-şi împachetase mobilele, însoţind fiecare ladă de un inventar meticulos, Varga se trezi zdrobit de efort, cu podul palmelor julit şi o durere tăioasă în şale. Casa întoarsă cu susul în jos îl îngrozea. Uitînd să-şi ia baia de dimineaţă, se postă la telefon şi, după un sfert de ceas, izbuti să-l capete pe Orban, şeful gării. Acesta-i promisese că-i va pune la dispoziţie un vagon de marfă închis, încă în ziua aceea. Varga îşi căută de lucru, orice, numai să uite grozava discuţie cu chestorul poliţiei. Nevastă-sa, cu părul rar, spălăcit, împodobit cu papiote de hîrtie, se învîrtea în jurul lui, agitată. Ceva o frămînta şi nu se putu opri să nu-l întrebe, într-un tîrziu, cu toată prudenţa de care era în stare :

— Salvator... domnişoara Laugier vine cu noi?

— Desigur! răspunse el mirat. Doar n-o s-o lăsăm singură aici. Apoi văzînd privirea ei bănuitoare, duşmănoasă, răcni: De ce te uiţi aşa?

Doamna Varga tăcu şi-i întoarse spatele. Prezenţa franţuzoaicei acesteia în casa ei era un chin permanent. Venise în oraş prin 1942, ca să-şi capete un post de institutoare. Făcuse multă vîlvă, deoarece reprezenta în ochii notabilităţilor, care-o primiră cu braţele deschise, imaginea bietei Franţe martirizate. Era foarte nenorocită. Fusese un fel de rudă a consulului francez, iar în urma plecării precipitate a acestuia se pierduse de el. Era în perioada mişcării legionare, a haosului. Povestea, cu lacrimi în ochii ei frumoşi, catifelaţi, un adevărat roman: cum umblase deznădăjduită prin oraşul străin, cum voise să se arunce în valurile Dîmboviţei, dar primise de la o familie o scrisoare de recomandaţie pentru domnul general Belega, *un vieux et grand ami de la France...* Dar doamna general o goni din casă după o săptămînă şi Varga, înduioşat, o primi la ei, „ca să aibă cu cine conversa franţuzeşte băieţii".

Doamna Varga o ura de moarte şi Lucian n-o putea de asemenea suferi. Numai Teddie se învîrtise cu disperare în jurul ei, dar Larisse era foarte serioasă şi-l pusese la punct. Era o fată tăcută, întotdeauna tristă. Doamna Varga bănuia că există ceva între ea şi soţul ei, dar nu reuşise să-i prindă niciodată. Atunci, într-un elan de furie, îşi spuse că, desigur, misterioasa persoană trebuie să fie o agentă a Intelligence Service-ului şi-l pisa pe bărbatul ei să se debaraseze de ea, ca să nu li se întîmple, doamne fereşte, vreo nenorocire.

— Sîntem de rîsul societăţii, Salvator. Cum de nu înţelegi? Copiii noştri sînt prea mari ca să aibă o bonă de douăzeci şi cinci de ani.

— Cum poţi fi atît de fără suflet? se indigna el. Dacă vreodată copiii noştri ar fi într-o situaţie disperată... O copilă, Sofica. O copilă... Şi apoi, îşi plăteşte pensiunea. (Mademoiselle Laugier începuse să dea lecţii de franceză şi engleză în oraş).

Şi acum s-o care după ei, la Moneasa!

Altădată, Varga ar fi meditat asupra indignării surde a soţiei sale; acum nici nu-i trecu prin minte măcar că ea ar putea fi nemulţumită.

Pe la unsprezece, trecînd prin camera lui Lucian, îl găsi palid, încă în pat.

— Ce-i cu tine ? se îngrijoră Varga. Unde ai fost ieri toată ziua ?

Lucian nu răspunse. Varga se apropie de el şi-i puse, doctoral, mîna pe frunte. Ardea.

— Pentru numele lui dumnezeu ! Dar tu eşti bolnav ! strigă el, speriat. Numai asta ne mai lipsea ! Numai asta ! Trebuie să chem imediat pe cineva... Plecăm doar la Moneasa...

— Eu nu mă duc nicăieri, spuse cu greutate Lucian. Nicăieri.

— Ce-s vorbele acestea ! exclamă Varga, stupefiat. Contribuie şi tu la neplăcerile mele, acum...

— Iartă-mă, dar nu mă duc, se încăpăţînă Lucian. Varga se înroşi, vinele tîmplelor începură să-i bată precipitat, dar se stăpîni. Băiatul era bolnav. Ieşi să-l cheme pe doctorul Borza, dar în clipa aceea sună telefonul.

— Alo, cine-i ? Cum ? Dumneavoastră sînteţi, domnule baron ? Îmi permiteţi să vă întreb cum vă simţiţi după operaţie ? A reuşit ?

— Da. Ce faci ?

— Tocmai mă pregătesc de plecare. Am adunat toate lucrurile din casă.

— Ce tot băsădeşti ? Unde vrei să meri ?

— Cum unde, domnule baron ? La Moneasa, la casa noastră de acolo... Situaţia este aşa de...

—Eu îţi dau un sfat, îi curseră în ureche cuvintele rostite tare, cu intervale. Să nu te mişti un pas ! Auzi ? Un pas !

— Bine, dar...

— Suie-te în automobilă şi vină îndata mare la mine... Da, sînt acasă. Să nice nu-ţi treacă prin minte să te duci.

— Dar...

— Mînă-ţi familia, copiii, pe doamna, dară tu, nu !

— S-a întîmplat ceva ?

— Are să se întîmple. Vină ! Nu mă fă să te rog !

Varga rămase cu receptorul în mînă. Din pragul camerei răvăşite, soţia sa îl privea năucită.

— Ce e, Salvator ?

— Nimic, bîigui acesta. Cred că... că... n-am să pot să mă duc nicăieri.

— Atunci nu mergem nici noi. Mă apuc de despachetat.

— Să nu te apuci de nimic ! strigă Varga, devenind violet. Să nu te apuci de nimic am zis ! În casa asta eu decid ! Da' ce ? O să-mi distrug viitorul, al meu, al nostru, pentru capriciile tale

de femeie geloasă ? M-am sătura-a-at ! zbieră el nestăpînit, apoi se prăbuşi pe un scaun, strîngîndu-şi convulsiv tîmplele între degete.

— Salvator ! o podidiră lacrimile pe nevastă-sa. Salvator ! Iar în gînd : „Acuma joacă teatru ! Nu-i nimic, am s-o duc pe destrăbălata aceea cu noi !"

Cu mîini neîndemînatice, Varga se îmbrăcă. Abia izbuti să-şi lege cravata. Cînd trecu prin camera lui Lucian, îl văzu pe acesta tot în pat, cu faţa înfundată între perne şi umerii scuturaţi de plîns. Stăpînindu-şi mînia, nu-i adresă nici un cuvînt. În salon, Teddie cînta la pian, ţinînd mereu piciorul pe pedala forte.

— Termină ! răcni Varga, trîntind uşa de perete. Aici e o casă de nebuni ! Nimeni n-are un pic de bun simţ, nici mă-ta, nici tu, nici istericul de frate-tău. Am să-mi iau lumea-n cap, am să plec în... în paştile mamii mele !

Afară era o căldură apăsătoare şi aerul devenise irespirabil. Cînd ajunse la locuinţa lui Papp, Varga era înmuiat de sudoare şi răcoarea casei îl făcu să strănute. Baronul era culcat în pat, pe un maldăr uriaş de perne grele, de puf, cu o scufie în cap şi gîtul învelit într-un fular gros, de lînă. Pusese să se facă puţin foc în sobă şi Varga simţi că ameţeşte în mirosul greu de medicamente şi de trup îmbătrînit. Voi să-i spună baronului cîteva banalităţi obişnuite în asemenea ocazii, dar acesta-i tăie de la început orice introducere, vorbind cu un glas neverosimil de limpede pentru un om care fusese operat cu cîteva zile înainte :

— Vrei să dezertezi ? Acuma ? Şezi !

Varga se lăsă să cadă pe un scaun de lîngă pat. Îi venea să plîngă, aşa era de sfîrşit.

— Uite ce este, Salvator. Clipele aestea sînt fără de întoarcere. Un pas greşit şi... ne-am dus ! Purtăm în mîinile noastre răspunderea faţă de soartea ţării. Pe frontul de la Iaşi a început ofenziva. Ziarele spun că rezistăm, dară din informaţiunile mele îţi spun preţize că în cel mult o săptămînă ruşii sînt la marginile Bucureştiului.

— O ! izbuti să articuleze Varga.

— Asta-i deci. Comuniştii sînt gata să înceapă o revoluţiune ! Şi tu... vrei să fugi ?

Auzind acestea, dorinţa lui Varga de-a se face nevăzut se accentuă. Răspunse însă cu greu :

— Eu nu ştiam... eu... nici nu bănuiam... După cum se prezenta situaţia, ieri încă, ea mai putea dura vreo...

— Lasă baliverenele! spuse dur baronul. Pe mine vrei tu să mă dăscăleşti ce înseamnă „retragerea strategică“? Şi acuma ascultă: în tot ţentrul nostru nu există nici un om care... care să aibă mai multă prestanţie, ca tine...

— Domnule baron! tresări speriat Varga. („Dar asta ce mai înseamnă?“)

— Da! Ceilalţi, Moţanu, Pordea şi compania sînt nişte matracuci, cum zic miticii din Răgat. Iară eu... sînt un om bătrîn... bătrîn şi bolnav... La noi s-a vorbit totdeauna bine despre tine, iară eu am căutat pre cît m-au ajutat puterile să fac să se uite... afacerea ceea cu Iorga, dumnezeu să-l ierte, da' bine-i acolo unde-i! Gyula însuşi te apreţiază şi mi-a spus nu o dată. Şi tu ştii că el...

— O, el! zîmbi măgulit Varga.

— Acuma ascultă aici: astăzi dimineaţă am pertractat cu şeful comuniştilor de aici!

Varga avu exact aceeaşi senzaţie, ca şi cum s-ar fi aflat pe un morman de nisip care se scufundă dintr-o dată. Nici un sunet nu-i ieşi de pe buzele palide.

— Da! urmă baronul, vădit încîntat. Întinse mîna spre noptieră şi luă o bomboană de şocolată pe care o mirosi, apoi o azvîrli în gură. Nu ne-am înţăles. Ei vreau răscoală cu armele, revuluţie roşie, mă rog! Aşa că ne aflăm deocamdată între aceste două alternanţii: nemţii — şi-i musai să facem oarece, că altfel ieşim din arena politică pe veci — şi bolşevicii, pe care, dacă nu-i strunim, au să ne mănînce capetele, ori au să ne asasineze în clipa cînd or intra ruşii în oraş!

— Şi eu... eu ce să fac?

— Tu să şezi frumos pe fund. Eşti mîna mea cea dreaptă. Moţanu, Guiaş, Spinanţie nu fac un pengheu găurit. Bătrînul se ridică în capul oaselor şi, întinzînd spre Varga degetul arătător, porunci: Să plece doamna, pruncii, iară tu rămîi! No, serbus, du-te şi... nice o voarbă la nimeni. Jucăm cel mai mare einundzwanzig din toată istoria partidului, mă fugariule!

Pe stradă, Varga fu incapabil să gîndească. Aşadar, cu comuniştii... Şi poliţia ştie totul! Mîna dreaptă...

Se întîlni cu Vîslan. Acesta nu-l observă. Era beat şi abia se putea ţine pe picioare. Pieptul vestonului îi era murdar tot: vomase. Varga se uită după el, scîrbit, dar îşi aduse aminte că

nici el nu arăta mai bine. N-avea dreptul să umble astfel, el care va juca un rol însemnat. Îi fu recunoscător, deşi cu oarecare rezerve, baronului. E foarte frumos cînd un şef de partid recunoaşte că i-a sunat ceasul şi e vremea să lase altora locul lui. Asta înseamnă că situaţia e gravă: cere minţi tinere! Făcu o mică revizie mintală: pe cine se putea bizui? Pe părintele Potra, desigur. Acesta era un obişnuit al casei lor şi în faţa mulţimilor un preot are totdeauna mai mult prestigiu decît un surtucar; pe Guiaşiu, dacă va şti cum să-l ia, menajîndu-i orgoliul; tinerii vor trece repede de partea lui: ei erau totdeauna cu cel care se afla în vîrful piramidei ierarhice. Şi va rămîne singur! Singur cu Larisse! Ea, desigur, va refuza să meargă, are doar lecţii în oraş, nu-şi poate părăsi elevii... Săraca, nu e o fiinţă liberă.

Îi spuse soţiei, care-l aştepta neliniştită:

— Dragă, e aşa cum prevăzusem. Veţi pleca singuri! Se încruntă şi continuă misterios: Se vor petrece aici lucruri teribile, teribile!

— Salvator! gemu ea. Plînsese; lacrimile îi făceau faţa respingătoare. Lucian este foarte grav bolnav. Are patruzeci de grade şi aiurează... Nu putem pleca. Cum să-l duci bolnav? O, doamne, doamne, cît trebuie să sufere o mamă!

Varga n-avu ce face: telefonă doctorului Borza şi-l conjură să vie imediat. Apoi chemă gara, dar nu-i răspundea nimeni. Scos din fire, formă numărul de cîteva ori. Trebuia doar să anunţe că e silit să renunţe la vagon, pînă peste vreo trei zile. Aceeaşi tăcere. În sfîrşit, un glas pocit de groază urlă:

— Cine eşti? Ce dracu vrei?

— Aici domnul Varga! spuse el înfuriat şi demn. Ce este tonul...

— Vă rog să mă iertaţi, bîlbîi şeful gării. Vă rog să mă iertaţi... Aici la noi e răscoală. Şi închise aparatul.

Varga rămase cu gura larg deschisă.

Un tren de marfă cu vreo douăzeci şi cinci de vagoane se oprise pe linia principală şi locomotiva se alimenta, pufăind. Apoi o desprinseră şi o duseră la depou, ca să fie verificată. Octavian Sabin străbătu peronul măcinat de bombe, purtînd un

dosar mare pe care trebuia să-l predea diriginteIui poştei. Ocolind o grămadă de pietre care fuseseră adunate şi clădite chiar în drum, trecu pe lîngă vagoane. Îi era tare cald. Băgă de seamă că uşile erau bătute în scînduri şi geamurile astupate cu sîrmă. La capătul celălalt al trenului se plimba o santinelă germană cu baioneta la armă. Sabin se opri nedumerit. În clipa aceea, în vagon se auzi o vînzoleală de trupuri şi un obraz galben, descompus, al unui tinerel cam de vîrsta lui Andrei, se ivi la gratii:

— Hei, camarade, — se rugă el, — dă-ne puţină pîine că crăpăm aici!

— Da' cine sînteţi voi? întrebă Sabin, devenit dintr-o dată foarte atent. Orice lucru îl interesa şi trebuia să se amestece numaidecît, altfel zile întregi se simţea prost, ca unul care nu şi-a făcut datoria.

— Sîntem ucenici, ne duce în Germania, spuse tînărul, lăcrimînd. Unii au semnat un fel de angajament, pe alţii ne-au luat aşa... Of, mamă...

— Halt! Wer da? urlă soldatul german şi începu să alerge spre ei.

Sabin îşi aminti dureros de precis de o scenă asemănătoare pe care o văzuse la Timişoara în 1940. Trenuri întregi cu prizonieri sîrbi treceau prin gară şi bieţii oameni, morţi de foame, implorau pasagerii să le dea ceva de mîncat. O mulţime de pîini fuseseră aruncate în vagoanele de marfă plumbuite şi era cît pe ce să iasă şi o încăierare cu un feldwebel gras, căruia acest lucru i se păruse o fraternizare cu prizonierii. Şi acum era vorba de tineri romîni! Şi mureau de foame!

— Ce frei? strigă soldatul neamţ, ajungînd lîngă el.

Era tînăr, blond, cu ochelari şi slab ca un schelet. Cu o lovitură de pumn Sabin l-ar fi întins lat.

— Vezi-ţi de treabă, spuse înăbuşit. Unde-i căraţi, hai? Şi de ce nu le daţi de mîncare? Ce, nu ne-aţi jefuit destul, fire-aţi ai dracului să fiţi! Arătă cu pumnul spre vagonul de unde se auzeau acum strigăte: Unde sîntem? Unde am ajuns?

— Heei, mîncare...

— Ce gară-i aici?

— N-auzi? se răsti Sabin la neamţul stupefiat. Hunger... Hunger!

— Ach, so, rîse soldatul. Ich bin auch hungrig. Şi înroşin-

du-se tot, își smulse arma de pe umăr: *Plekat!* Schnell! Schnell![1]

Sabin se întoarse și alergă spre depozitul de mărfuri. Intră ca o furtună și dădu cu ochii de Andrei. Venise să aducă geamantanele. Plecau după-amiază la țară, el și cu mamă-sa. Lui Sabin îi trecuse de mult supărarea, dar nu voia să-i arate băiatului că l-a iertat. Stătuse de vorbă cu directorul liceului, domnul doctor Viniciu Lucaci, și acesta-l lăudase pe Andrei:

— Un adevărat caracter, domnule Sabin. Îmi pare nespus de rău că n-am reușit să-l scap, dar n-avea nici o grijă. Am să fac tot posibilul... și... (se aplecase la urechea lui) o să-i ducă dracu pe ăștia, cît de curînd. Băiatul a avut mai mult curaj ca noi, bătrînii. Să-i transmiți că-l stimez.

Asta fusese de ajuns să alunge din Sabin ultimul rest de supărare. Îl durea însă că nu-i putea spune lui Andrei că nu mai e supărat, fără ca prestigiul său să sufere.

— Iar ești aici? strigă. Tot atunci vii cînd e scandal.

— Dar după masă plecăm, trebuie să aduc geamantanele.

— Bine... bine... stai aici... ori mai bine du-te acasă..: Sabin se întoarse spre ceilalți funcționari și începu să strige:

— Măi Cabă!

— Prezent!

— Tureac! Murgule! Vasalie! Ia scoateți banii pe care-i aveți, da' iute! A venit un tren cu băieți de-ai noștri, îi cară în Germania și mor de foame... Cabă, fugi și cumpără pîine! Ia și pe datorie. Spune că-i pentru domnul Sabin.

Andrei puse jos geamantanul.

— Ce s-a întîmplat?

— Astea nu-s de nasul tău, spuse Sabin ursuz. Tu du-te acasă...

În realitate îi părea bine că Andrei e de față. N-ar fi vrut să creadă băiatul că el e un fricos, că nu-și știe face datoria atunci cînd trebuie.

Se repezi la telefon și începu să cheme un serviciu după altul.

Le spunea același lucru:

— Mai lăsați dracului hîrțoagele acuma! E în gară un tren cu băieți de-ai noștri, romînași. Îi cară în Germania și mor de

---

[1] A, așa... Și eu sînt flămînd... Repede! Repede!

foame... Cumpăraţi, măi, ce găsiţi la bufet şi să le dăm o mînă de ajutor, doar îs de-ai noştri! Apoi se întoarse spre Andrei: Nu ţi-a dat mama bani?

— Ba da. Pentru bilet.

— Du-te şi cumpără şi tu ce-i găsi.

— Bine dar... voi să-i spună că erau ultimii bani din casă.

Sabin îi tăie vorba însă:

— Du-te, dacă-ţi spun. Cere tata cu împrumut, n-avea grijă.

Andrei ieşi în piaţa din faţa gării. La brutăria din colţ se făcuse coadă; oamenii se îmbulzeau.

— Bine, dar e pe cartele, striga disperat vînzătorul. Cînd auzi însă despre ce-i vorba, începu să arunce pîinile peste capetele oamenilor. — Hai, luaţi-le şi puneţi banii...

În clipa cînd Andrei se aşeza la rînd, cineva îl trase de mînecă.

— Da' ce-i pe aici, băiete?

Se întoarse şi văzu un om îmbrăcat în salopetă, destul de bătrîn, cu o mustaţă argintie, ţepoasă şi ochii vii, cenuşii. Îi spuse în două cuvinte ce se petrecea. Bătrînul nu-i răspunse, ci o luă la fugă de-a lungul străzii.

Cînd Andrei intră în gară cu braţele încărcate cu pîini mari, negre, peronul mişuna de lume. Tatăl său, în mijlocul unui grup, se agita, dădea din mîini. Faţa roşie îi lucea de parc-ar fi fost unsă cu grăsime:

— Nu li-i destul că ne jefuie de tot ce avem, ne mai cară şi copiii! Aşa ne trebuie, dacă sîntem proşti şi tăcem şi răbdăm.

În clipa aceea se gîndea la Andrei şi se întreba ce-ar face dacă l-ar lua aşa din senin şi i l-ar duce să nu-l mai vadă niciodată? Dar ce fac părinţii copiilor care erau încuiaţi în tren?

Din vagoane îi răspunseră ţipete:

— Nu vrem să mergem!... Ne-au prostit!

— Nici n-am iscălit nimic!

— Ma-a-a-amăăă! ţiui un glas subţire, spart, copilăresc.

Toţi ceferiştii, funcţionarii ieşiseră din birouri şi se îngrămădiseră în jurul trenului. Andrei se strecură printre ei şi ajunse lîngă Octavian. Acesta avea ochii plini de lacrimi. Puse mîna pe braţul lui Andrei şi strînse tare:

— Suie-te pe umerii mei şi dă-le pîinea asta.

Se înţepeni pe picioare, ajutîndu-l pe Andrei să se caţere. Caba strigă:

— Dați, măi, care ești pe aici, o rangă, ceva, să spargă domnișoru' sîrma.

Cînd Andrei ajunse cu obrazul în dreptul ferestrei, îl izbi o duhoare de trupuri nespălate, de urină și de fecale. Dinăuntru se auzea :

— Stai... stai că mă urc eu...

Andrei simți cum cineva îi întinde o bucată de fier și din două lovituri sparse împletitura de sîrmă. O mînă neagră de murdărie, cu degetele subțiri și crispate ca niște gheare, îi smulse pîinea din mînă, zgîriindu-l.

— Stați, stați, — strigă el, — că mai am ! Vă dau îndată la toți...

Din celelalte vagoane răsunau adevărate urlete.

— Nu ți-i greu, tată ? întrebă Andrei pe Sabin, iar acesta răspunse înăbușit :

— Nu... nu... nu te îngriji de tata...

Cînd se aplecă să ia alte pîini, Andrei văzu cum dinspre depou vin o mulțime de muncitori înarmați cu răngi de fier.

Bătrînul cu care vorbise în fața brutăriei se strecură pe sub vagon și, făcîndu-și loc cu coatele, dădu mulțimea la o parte.

— Le dați să mînce ca puicilor în coteț ! Scoateți-i afară, ce dracu ! Asta nu vă trece prin căpățînă ?

Ridică ranga și începu să lovească în lacătul mare de fier.

Andrei sări de pe umărul tatălui său și spuse :

— Are dreptate !

În clipa aceea se auziră tropăituri de cizme și șase soldați germani cu arma în cumpănire alergară spre ei. În fruntea lor era un ofițer foarte tînăr și elegant, care-și desfăcea din goană tocul pistolului cu mîna înmănușată.

— Ho-o-o-a-o-oo ! se auzi strigătul mulțimii.

Ușa primului vagon cedă și o grămadă de copilandri se rostogoliră afară.

Sabin începu să înghiontească în dreapta și în stînga.

— Stați ! strigă el. Stați că vorbesc eu cu ei. Știu nemțește... Și ajungînd cu greutate în fața ofițerului, îi strigă în obraz : Mergeți dracului acasă la voi în Vaterland și acolo să furați copiii oamenilor !

— Was sagen Sie bitte ? se holbă ofițerul. Apoi văzînd că al doilea vagon este deschis, răcni : Zurück ! [1]

[1] Ce spuneți, vă rog ?... Inapoi !

— Înapoi să mergeți voi! țipă Sabin și cînd ofițerul îi puse mîna în piept i-o azvîrli cu o plesnitură de pumn. Andrei văzu cu ochii măriți cum ofițerul ridică pistolul și atunci se repezi orbește, împingîndu-i pe cei din fața lui. Valul de oameni tălăzui o clipă; Sabin, îmbrîncit din spate, se ciocni de ofițer și acesta, luat prin surprindere, scăpă revolverul. Zeci de picioare îl călcară, întipărindu-l în zgura dintre traverse. Zăpăciți, soldații nu știau ce să facă. Unul dintre ei ridică arma și trase un foc în vînt.

— Ce? Ne împușcați?

— Aliații ne omoară, măi!

— Pe ei!

— Hooo!

O mînă înarmată cu o rangă se agita deasupra capetelor și soldații, neîndrăznind să tragă, se retrăgeau pas cu pas, apărîndu-se de lovituri cu patul armelor.

— Acasă! Să meargă acasă! striga Sabin, roșu, cu ochii ieșiți din orbite. Îl văzu pe Andrei lîngă el și îndîrjirea-i crescu: Deschideți, măi, vagoanele!

— N-avea dumneata nici o grijă, spuse un muncitor înalt, negru de funingine, care, neputînd să-i vină de hac unui lacăt, atacase scîndurile vagonului.

Tinerii care ieșeau erau trecuți printre oameni și împinși din mînă în mînă spre ieșirea din gară. Numai unul dintre ei, înalt, blond, cu o frunte îngustă peste care cădeau șuvițe de păr, protestă:

— Ce vă amestecați? Eu vreau să plec.

Cineva-i trase o palmă, apoi toți se repeziră asupra lui. Bătrînul Jurca sări deasupra viermuielii de trupuri și împărțind ghionturi cu nemiluita, îl trase afară pe cel bătut.

— Șterge-o de aici! îi spuse cu dispreț. Vezi că sînt alții care nu vor să meargă, boule! După ce îi scoate pe ăia să te prezinți. Marș!

Înghesuiala de pe peron nu lăsa să se vadă nimic. În pas alergător apăru o grupă de jandarmi, și încercă să-și deschidă o pîrtie, izbind cu paturile carabinelor. Mulțimea se întoarse împotriva lor.

Andrei simți o lovitură puternică în umăr și se clătină pe picioare. Tatăl său scoase un muget și înhățîndu-l pe soldat îl lipi de perete. Carabina sări cît colo, printre picioarele oamenilor.

— Feuer! Feuer! urla sugrumat ofiţerul neamţ. Dar soldaţii înghesuiţi lîngă perete nu mai puteau mînui armele. Se auzea un ciocănit sec: rapp! rap! Răngile se încrucişau cu armele.

Un ofiţer de jandarmi gesticula caraghios cu mîinile îmbrăcate în mănuşi albe. Nu se auzea ce striga, dar deodată, lîngă el, apăru statura înaltă a unui fochist.

— Vrei să tragi în romîni, crucea ta! Asmuţi asupra noastră? Aperi pe nemţi?

— Ordin... bîigui ofiţerul.

— Ordin, hai? Ei! Soldaţi! îşi puse el mîinile pîlnie la gură. Staţi, camarazilor! Doar n-o să ne omorîţi că am scos din ghearele fasciştilor nişte copilandri. Staţi, măăăă!

Soldaţii se opriră o clipă şi asta fu de ajuns ca să fie împinşi din toate părţile.

— Bolşe... scrîşni ofiţerul, dar fochistul îl împinse cu pieptul pînă lîngă un zid şi-i şuieră ameninţător:

— Stai aici, ficior frumos, că-ţi turtesc mutra!

Între timp, vagoanele fuseseră golite. Atunci Orban, şeful gării, care se învîrtise neputincios în toate părţile, rugîndu-se: „Oameni buni... oameni buni... nu mă nenorociţi“, avu o idee. Fugi sus pe acoperişul gării, o simplă platformă făcută la repezeală după bombardament şi, repezindu-se la sirena antiaeriană, începu să învîrtească cu putere manivela. Cei doi soldaţi care, culcaţi pe burtă, priveau bătaia de pe peron, se întoarseră uluiţi. Dar Orban, fără să-i bage în seamă, învîrtea de manivelă şi uuitul prelung, răscolitor al sirenei se rostogoli asupra învălmăşelii de jos. Peste două minute sirenele din împrejurimi începură să sune alarmă, apoi şi cele din oraş. Într-o clipă peronul se goli, jandarmii fugiră în dezordine spre adăpostul cel mare al gării; numai ofiţerul neamţ, cu tunica sfîşiată şi cu un ochi vînăt ca o prună, se uita hăbăuc la cei şase soldaţi ai săi, de pe umerii cărora curgeau zdrenţe. Unul dintre ei avea fruntea crăpată de o lovitură de rangă şi sîngele gros, negricios, îi curgea în valuri pe faţă.

Peronul rămase pustiu. Orban învîrtea mai departe, nebuneşte, manivela sirenei.

În adăpostul de lîngă magazia cu materiale, oamenii abia puteau răsufla din pricina înghesuielii şi a indignării.

— Asta-i prea de tot!

— O să vedeţi că au să ne ducă şi pe noi. Aşa au făcut şi-n Ucraina, cînd au luat-o la fugă.

— Dacă ne lăsăm ! vocifera Sabin.

Andrei avea umărul amorţit de lovitura patului de puşcă. Îl durea groaznic.

— Fabrica vor s-o demonteze ! striga muncitorul bătrîn, care-i adusese în gară pe ceilalţi.

— Cum asta ? întrebă cineva.

— Iaca aşa ! A venit o comisie nemţească...

— Asta nu se poate !

— Ce ? Nu-i crezi în stare ? Ăştia seacă tot pe unde umblă, ca lăcustele...

— De unde sînteţi, măi ? se întoarse fochistul spre unul dintre tinerii care intraseră în adăpostul acesta.

— Eu de la Brăila... La şcoala de ucenici... răspunse tînărul, tremurînd de oboseală şi emoţie. Ne-au luat de la premilitărie pe toţi... Ne-au pus să iscălim nu-ş ce hîrtii. Pe cine n-a vrut l-au bătut pînă l-au năucit.

— Dacă răbdăm ! ţinea de una Sabin.

— Nici nu ne-au lăsat să mergem pe acasă, care eram în oraş. Ne-au ţinut o zi la cazarmă, pînă au completat nişte hîrţoage, apoi ne-au suit în tren. La Bucureşti ne-au dat de mîncare nişte pîine neagră... Vai de noi...

Andrei îşi trecu mîna stîngă peste umărul umflat. La fiecare apăsare de deget un junghiu ascuţit îl străbătea de sus pînă jos. Rîse :

— Ei, tată, ne băturăm !

Veselia lui fu molipsitoare. În jurul său toţi zîmbeau, satisfăcuţi :

— Le-am tras un bliţ numărul unu, hai ?

— Ce facem cu băieţii ăştia ? întrebă cineva.

— Păi, n-o să-i lăsăm, zise Sabin. O colectă în oraş, le facem rost de bani şi-i expediem acasă.

— Ştiţi ce ? interveni careva. Eu cred că ar fi mai cuminte să ieşim din adăpostul ăsta şi să ne vedem de treburi. Avioane nu se aud şi de bună seamă se adună poliţia. Are să ne ia de aici ca din oală.

— Bine zici, bace Mihai, întări fochistul. Haideţi, fraţilor... Ducem băieţii la ateliere, nu ?

Ieşiră îngrămădindu-se. Gara era pustie. Priviră spre cer. Nici urmă de avioane.

— Haideți, haideți, — îi zorea baci Jurca, — împrăștiați-vă !

— Du-te acasă, Andrei, îl sfătui Sabin pe fiu-său. Spune mamei că mi-ai dat mie banii să iau biletele. Plecați deseară, cu personalul de opt.

— Și tu ?

— Eu o să-mi cer o deplasare undeva, zise el, cam îngrijorat. Știi, nu-i bine să rămîn aici. O să fie zai mare...

— Nu-ți pară rău, tată ! făcu Andrei cu o grimasă. Abia se putea mișca din pricina durerii, dar se simțea mai bine ca niciodată.

— Mie ? Ce să-mi pară ?! Le-am arătat noi ! Tăcu un timp, apoi continuă, privind în altă parte : Știi, am vorbit cu domnul director al liceului... Spunea că nu se lasă pînă n-o să fii reprimit. Te apreciază mult... Să nu crezi că tata... Și tata e bun romîn și înțelege... Asta-i, dragă... Du-te acasă, acum.

Sonia stătea în grădină. Îi plăcea să se ascundă între tufișurile spinoase, neîngrijite. Se întindea pe iarbă ; prin rochia subțire, veche, una din rochiile de fetiță de care nu se putea despărți deși știa că e ridicolă, simțea răcoarea pămîntului. Priviți de jos, pomii păreau ciudați ; aveau frunzele roșii din pricina luminii. Nu voia să citească, era fericită așa, se simțea inundată de pace. De undeva, veneau zgomotele străzii : claxonul unui automobil, un strigăt, o fereastră care se închide... Visa așa o mulțime de nimicuri. Știa că mamă-sa o dezaprobă ; deși nu i-ar fi dat voie pentru nimic în lume să-și strice mîinile la bucătărie, ar fi vrut s-o vadă învîrtindu-se în jurul ei, plină de interes pentru treburile gospodăriei. Acum însă n-ar fi putut să stea acolo, lîngă plita încinsă și să tragă cu urechea la scîrțîitul porții. Știa că Andrei trebuie să vină ; îi scrisese cîteva rînduri acum două zile. Îi era aproape ciudă că-l așteaptă cu atîta nerăbdare, dar era așa de singură...

Încercarea de a se împrieteni cu Lucian dăduse greș. Prietenele ei rîdeau de ea și spuneau că, desigur, e îndrăgostită pe ascuns de un bărbat inaccesibil, dar Sonia le răspundea serioasă că nu iubește pe nimeni. Odată Andrei o întrebase iritat : — „Și cum ar trebui să fie bărbatul pe care-l vei iubi ?“

Ea răspunsese: — „Nu știu. Nici nu mă întreb." Andrei începuse să rîdă: — „Desigur, ai să te pierzi și tu. Dar sper că eu voi fi acela și n-am să te las să devii ridicolă."

Sonia nu-și dădea seama cînd crescuse. Avea impresia că într-o zi, din senin, bărbații începuseră să-i spună „sărut mîna" și prietenii să se simtă tulburați în preajma ei. Colegele îi povesteau (și ea nu știa prea bine de ce) micile lor idile, îi cereau sfatul și ea le spunea foarte serioasă tot ce-i trecea prin minte, deși îi venea să rîdă. O singură dată se simțise tulburată. Gipsy Belega o întrebase: — „Ascultă, e ceva între tine și Andrei?" — „Nu, răspunsese ea cu vocea ușor schimbată. De ce?" — „Așa. Te-am întrebat..."

Andrei era singurul om cu care ar fi vrut să fie prietenă. Dar numai atît! I se părea că el exprimă totdeauna foarte clar ceea ce gîndise și ea de multe ori, dar asta se întîmpla rar, mai ales din ziua cînd Andrei îi spusese, aproape în glumă, că o iubește. Dacă ar fi vorbit altfel, l-ar fi luat de mînă și i-ar fi spus că și el îi e foarte drag. Dar în tonul lui Andrei era ceva străin, pînditor, și asta o duruse și-o jignise. Îi spusese rece: — „Nu te iubesc. Țin mult la tine, ca prieten." — „Asta sună ca în romanele ieftine, se înclinase el. Am înțeles". De atunci, cu toate silințele ei, Sonia nu mai putuse regăsi alături de Andrei liniștea și farmecul dinainte. Din cînd în cînd el mai aducea vorba despre „dragostea lui disprețuită", dar foarte lejer, luîndu-se parcă în rîs. Și de atunci devenise un adevărat prieten bun, asculta tot ce-i spunea ea. Părea însă foarte departe și se ferea să vorbească despre el. Numai uneori, cînd îl privea pe furiș, Sonia observa în ochii lui o sclipire repede ascunsă, ca și cum Andrei ar fi așteptat ceva. Atunci cînd îl eliminaseră și în liceul de fete nu fu vorba decît despre asta, Sonia își dădu seama că el era cu totul altfel decît și-l închipuise. Crezuse că acum, cel puțin, îl va putea ajuta, îi va putea arăta că nu e singur — numai dacă el ar fi vrut să-i spună totul, să caute un sprijin alături de ea. Andrei plecase însă și Sonia se sili să nu se mai gîndească la el. Uneori, în timpul exercițiilor la pian, se oprea cu inima strînsă: i se părea că trebuiau să se întîlnească undeva și ea a întîrziat. Îi era dor de Andrei. Intr-o zi se pomeni gîndind: „Dacă mi-ar mai spune odată..." Roși toată și simți că-i dau lacrimile. Își aduse aminte că are o fotografie, făcută într-o excursie unde fuseseră împreună. O căută multă vreme și, cînd o găsi, ră-

mase dezamăgită. Andrei, în umbra unui pom, făcea pe indianul, cu cuțitul între dinți. Fața îi era mică, ca o gămălie de chibrit și nu semăna de loc cu el.

În locul scrisorii lungi și calde pe care-o aștepta primi o carte poștală: Andrei o anunța că vine în oraș pentru cîteva zile.

Vestea o bucură atît de mult, încît se gîndi să-l aștepte la gară, pe urmă — cu regret — își spuse că nu se cuvine.

În ziua aceea voi să-l scoată pe Lucian din izolarea lui, să-l ducă la apă, la soare, dar încercarea ei dădu greș. Acum nu-i păsa.

Auzi poarta scîrțîind, pași ușori pe pietriș și vocea lui Andrei, care o umplu de-un fior ciudat.

— Sărut mîna, doamnă... Sonia e acasă?

Luă repede cartea și o deschise, dar rîndurile-i fugeau dinaintea ochilor. Nu înțelegea nimic. Își auzea numai bătăile inimii. Apoi frunzișul în dosul căruia era foșni.

— Sonia!

Sări în picioare, rușinată de rochia ei veche și mică.

— Tu ești? Ai venit? („Ce întrebări stupide... Mă fac de rîs".)

El o luă de mînă și o privi în ochi un timp. Era ars de soare ca un drac, dar Sonia simți că se schimbase. Era ceva nou în felul cum își ținea capul, în privirea lui, o siguranță pe care n-o avusese înainte. „De ce? De ce le văd toate astea? se întrebă ea... Și de ce tace?"

Fără s-o lase de mînă, Andrei se așeză pe iarbă. Făcu o strîmbătură. Mîna îi era caldă, fierbinte și parcă degetele-i vibrau ușor.

— De ce nu mi-ai scris... tu ... derbedeule?

— N-am avut timp, Sonia, răspunse Andrei serios.

Asta o duru. Se sili totuși să zîmbească.

— Și ce-ai făcut?

— M-am gîndit.

— La ce?

— La viață. Apoi începu să rîdă și o strînse tare de mînă. Hai să lăsăm să sune trompeta de armistițiu. Mi-a fost dor de tine, Sonia... Aș fi avut atîtea și atîtea să-ți spun...

„Hai, se gîndi ea. Ce aștepți?" Își plecă privirea.

— Și eu am fost singură, șopti.

— Eu nu, răspunse Andrei şi ochii verzi îi sticliră. De data asta, nu !

— S-a întîmplat ceva cu tine, spuse Sonia gînditoare. Îmi pari schimbat...

— Poate, clătină Andrei din cap. Aş vrea să fie într-adevăr aşa...

— Nu vrei să-mi povesteşti ?

„Aşadar, ea simte", gîndi el. Acum toate i se păreau frumoase în jur, iarba, pomii neîngrijiţi, soarele. Cînd vorbi, glasul îi era liniştit.

— S-a întîmplat că am întîlnit oameni, Sonia. Şi am înţeles ceva foarte simplu... Că viaţa asta nu merită a fi trăită oricum. Erau lucruri pe care le simţeam şi înainte, vag, la care nu ştiusem să mă gîndesc. Cei cîţiva prieteni credeau că eu... în sfîrşit... că ar fi cine ştie ce de capul meu... Dădu din mînă şi se strîmbă : Ştii de ce tot ce-am făcut eu pînă acum era stupid, grotesc ?

— Cred că da, murmură ea. Trebuie să-i înţelegi şi pe ceilalţi, Andrei... („Dacă ai înţelege... dacă ai înţelege şi acum...")

— Ai dreptate, spuse el grav. Nu mă gîndisem niciodată la asta. Mi se părea că eu sînt buricul pămîntului... E un fel de egoism care te face laş pînă la urmă.

— Totdeauna ai să fii aşa ? întrebă Sonia, aproape cu durere în glas.

— Cum ? ! se miră el.

Ea îl privi atentă. Nu se schimbase. Desigur, a intrat ceva în viaţa lui, făcuse din nou, ca de atîtea ori, „o descoperire" şi acum tropăia de nerăbdare s-o împărtăşească cuiva.

— Eşti cu capul în nori, îi spuse blînd.

— Eu sînt de vină. Noi doi... dacă ne-am fi înţeles...

„Dar nu vezi că eu nu vreau decît să te înţeleg !" se gîndi Sonia.

— În lumea în care trăim noi există o lege ciudată, zise Andrei. Cînd tata avea neplăceri cu şefii la birou, îşi vărsa mînia acasă... Totdeauna ripostele demnităţii noastre jignite cădeau în altă parte. Aşa am fost şi eu... Mă sileam să par altfel de cum eram... Cu timpul, asta îţi intră în sînge şi ajungi să nu mai ştii cum eşti într-adevăr. Vezi, odată mi-ai spus „să fim prieteni"... Acum îţi spun acelaşi lucru. Să fim prieteni,

Sonia, dar știi... Începu să rîdă: O prietenie adevărată, ca o alianță între două state cinstite!

Sonia se sili să nu strige: „Pentru dumnezeu, trezește-te, Andrei! Lucrurile sînt mult mai simple!" Dar în ochii lui strălucea o lumină așa de sinceră, încît atunci cînd îi strînse mîna, își zise că ea e mult mai bătrînă decît el.

Fericit, Andrei îi spuse:

— Am să-ți scriu, Sonia, am să-ți povestesc o mulțime de lucruri...

— Cum? Pleci?

— Da. Azi la șase.

— Trebuie să pleci?

— Da.

Fără să-i spună nimic, Sonia i se ghemui la piept. Auzi cum inima lui bate puternic, ca într-o boltă. „Dar înțelege odată, năucule". Fără să-și ridice fața îi mîngîie apăsat umerii. Andrei gemu și îl simți crispîndu-se.

— Ce-i cu tine? întrebă speriată. Se făcuse alb ca varul la față.

— Nimic... m-am lovit azi dimineață la umăr...

— Să văd.

— Nu vedea.

Fără să-l asculte, îi descheie cămașa. Tot umărul lui era acoperit de o pată mare, neagră-verzuie.

— Ce-ai făcut? strigă speriată. Vino în casă să-ți pun o compresă!

— Sonia... lasă...

Ea îl luă de mînă și-l trase în casă. Mama ei, o femeie înaltă, încă tînără, dar cu părul cărunt, punea dulceață pe o tabla.

— Voiam să v-o aduc afară, spuse, apoi către Andrei: Dumneata ai auzit ce-a fost azi dimineață în gară? A venit domnul Proca... Spunea că nemții au tras în oameni, că a fost o adevărată revoluție...

— Da' de unde, făcu Andrei, și, luîndu-și seama, adăugă repede: Habar n-am...

Doamna Bucșan ieși să aducă apă rece și Sonia îl întrebă grăbită:

— Spune-mi, ai fost acolo, nu?

El dădu afirmativ din cap. Îi fu recunoscător că nu-l în-

treabă nimic altceva. Sonia înmuie o batistă în apă şi-i bandajă umărul. Acum îl durea aşa de tare, că-i venea să urle.

— Trebuie să plec, Sonia.

Ea îl însoţi pînă la poartă. Păşea îngîndurată şi puţin tristă.

— Să nu faci vreo prostie, zise ea la despărţire. Eşti în stare de orice...

— Nu-ţi fie frică...

Sonia îşi înălţă faţa spre el. Andrei se aplecă repede, roşind, şi o sărută pe obraz. Apoi plecă cu paşii lui obişnuiţi, săltaţi, dar după colţ se opri şi se rezemă de zid. Vedea negru înaintea ochilor.

Acasă îl găsi pe taică-său foarte îngrijorat. Bătrînul îl luă în odaia cealaltă, ca să nu-i audă mama, şi-i spuse că la gară începuse o mare anchetă; cîţiva dintre muncitorii de la depou, care spărseseră vagoanele, fuseseră arestaţi. El aranjase să fie trimis într-un control prin judeţ şi spera că, pînă cînd se va întoarce, lucrurile vor fi muşamalizate.

— S-au chiar dacă nu... dracu să-i ia! Ascultă, dragul tatei, îţi spun precis: pînă la 1 august s-a terminat cu nemţii!

Andrei surîse. In fiecare zi tatăl său venea cu ştiri precise: la data de 1 mai americanii au să debarce cu paraşutele, sau la 15 iulie ruşii vor sfărîma frontul german.

— Tată... trebuie să-ţi spun ceva...

— Ce-i, dragă?

— Mă doare grozav umărul... Uite, şi i-l arătă.

Bătrînul păli, apoi spuse îngrijorat:

— Să nu te vadă cumva mama... Hai la doctor.

Cînd ieşiră de la doctorul Manstein, Andrei avea braţul în eşarfă. Patul de armă îi crăpase osul. Doctorul spunea că nu e grav: în două trei săptămîni n-o să mai aibă nimic. Seara plecară cu toţii, însoţiţi de Iurcovici, care le ducea bagajele.

In tren, Andrei se întinse toropit de febră pe o banchetă. Se gîndea cît de lin se stinsese prietenia între el şi Lucian. In schimb o găsise pe Sonia. „Ea avusese dreptate: o adevărată prietenie face mai mult decît prostiile sentimentale de adolescenţi..."

Şi poate Ardeleanu...

De cînd se cunoscuseră se vedeau în fiecare zi. Indată după masă, Andrei pornea spre moara de la marginea satului. In jurul lui totul era moleşit de căldură; aerul fierbinte,

des, frigea plămînii. După ce trecea de ultimele case, Andrei se oprea şi privea lung pusta strălucitoare ca oglinda. Vîntul tresărea în răstimpuri, crengile pomilor atîrnau moi. Pe Ardeleanu îl găsea citind în grădiniţă, la umbra gardului. Îi strîngea mîna şi se aşeza ostenit lîngă el. Vorbeau despre război, despre oamenii din sat. Ascultîndu-l pe mecanic, Andrei se gîndea: „Cît de ciudat e totul... Cînd eram copil mă durea fiecare înfrîngere pe care au suferit-o romînii în istorie... Îmi venea să plîng la gîndul că Ştefan cel Mare a îngenuncheat la Colomeea, că Mihai Viteazul a fost bătut la Mirăslău... Acum s-ar părea că vom fi zdrobiţi şi totuşi, doamne iartă-mă, am senzaţia că nu eu, ci lumea în care mă sufocam..."

Uneori, spre seară, veneau la Ardeleanu cîţiva vecini, să „stea la politică". Mecanicul îi lăsa să vorbească, să-şi spună păsurile, numai din cînd în cînd arunca vreun cuvînt, spus parcă într-o doară.

Andrei ţinea minte una dintre aceste discuţii. N-o uitase deoarece, la un moment dat, avusese impresia că Ardeleanu urmăreşte ceva. Erau la el cîţiva oameni, printre care Gligor a Hahăului, un flăcău înalt, zdravăn, care era în permisie şi Pavel Curz, un om de vreo treizeci de ani, întors fără un picior din război. Pe amîndoi îi chinuia aceeaşi întrebare: oare Antonescu o să le dea pămînt după război, aşa cum se auzea că ar fi făgăduit? Ardeleanu rîse:

— De unde să dea pămînt? Din moşia lui? Parcă ajunge?

— Dar o făgăduit! strigă Gligor a Hahăului.

— Da, o făgăduit că are să dea pămînt în Rusia, spuse în doi peri Ardeleanu.

— Parcă nouă ne trebuieşte acolo! Acela nu-i al nost'! zise Pavel Curz.

— Acolo noi sîntem îngrăşămînt bun, mormăi necăjit Gligor. Ei, voi nu ştiţi cîţi plugari s-au prăpădit... Frunză şi iarbă...

— Şi cum să ne deie pămînt în Rusia, cînd ruşii ne bat şi ne scot de acolo? se minună Pavel Curz. Eu zic că astea-s vorbe, să ne înceluie...

— Şi eu tot aşa zic, surîse Ardeleanu.

Andrei rămase pînă noaptea tîrziu, după ce plecaseră cei doi.

— Da! spuse Ardeleanu, plimbîndu-se prin odăiţa scundă, acoperită cu pămînt. Asta trebuie făcut! Să vorbim cu oamenii, cu soldaţii care se duc pe front. Mai ales cu cei tineri, care

n-au fost încă. Ii îmbată de cap cu tot felul de prostii, că ruşii taie urechile, scot ochii prizonierilor... Asta-i minciună...

— Ştiu, spuse Andrei.

— Dar ei nu ştiu, şi se bat... Tăcu, privind încordat într-un colţ al camerei. Apoi se întoarse şi spuse apăsat: Nu trebuie să se bată! Noi n-avem nimic cu sovieticii.

Peste o săptămînă prietenia lor se strînsese şi mai mult. Ardeleanu îi povesti viaţa lui şi îi descoperi viaţa îngrozitoare a cartierelor muncitoreşti, unde copiii trebuie să muncească de la zece ani ca să-şi cîştige pîinea. „Inţelegi, pentru noi e mai uşor să ştim ce e de făcut! Ne mînă foamea şi toţi trăiesc pe spinarea noastră! Şi nu-ţi rămîne altceva de făcut decît să rabzi, să taci şi să rabzi, sau să te organizezi şi să te baţi pentru dreptul tău!"

De doi ani de cînd era în sat, Ardeleanu îşi făcuse mulţi prieteni. Pe tinerii care mergeau pe front îi chema la el, le spunea să nu lupte, că n-au de ce; mai bine era să se predea ruşilor.

— Aveţi radio, îi spuse lui Andrei. Ascultă Moscova şi scrie ce auzi... Nu vezi? In ziare se toarnă valuri de lături împotriva Uniunii Sovietice. Trebuie folosit orice mijloc pentru ca atunci cînd ruşii vor ajunge aici, să-i primim ca pe prieteni...

Odată tuşa Emilia îl auzi pe Andrei spunînd unui fecior care venise la şcoală după un certificat că ruşii au să cîştige războiul şi abia atunci oamenii vor căpăta pămînt. Ingrozită, îl întrebă în şoaptă:

— Doamne, Andrei... doar... doar nu eşti comunist cumva...

El rîse:

— Cred că nu sînt. Imi spun şi eu părerile... în gura mare.

In sat, tot mai mulţi oameni erau mobilizaţi. Plecă şi Marcu, sluga lui Cloambeş. In fiecare seară, cînd venea poşta, ţăranii se îngrămădeau în jurul primăriei, neliniştiţi, tăcuţi. Poştaşul ieşea cu un teanc de ordine verzi şi începea să strige:

— Miheş Todor, Trifan Vasalie, Frenţ Mihai... nu tu, mă... a lui Flondrea!

Pe feciorul lui Cloambeş îl lăsaseră la vatră şi tatăl său îl trimise din sat, la Bucureşti. Duminica, atunci cînd părintele Ioja citea pomelnicul eroilor neamului, biserica răsuna de plînsete. Femeile duceau toată munca satului în spate. Deveniseră arţăgoase; pînă şi plutonierul Gociman se temea de ele, deoarece una voise să-l opărească. In sat fierbea ceva mocnit.

„Nu, asta nu poate să mai dureze“, îşi spunea Andrei. Nu se gîndea nici o clipă că dacă vremurile se vor schimba va putea merge din nou la şcoală. Anii petrecuţi la liceu i se păreau foarte depărtaţi, ireali. „Am învăţat mai mult în cîteva luni, decît tot timpul cît am fost elev... Singurul lucru care are însemnătate acum e să trăieşti, să trăieşti cu demnitate... În picioare... liber...“

Nu-i părea rău că nu se întîlnise cu Lucian, cu Suslănescu. Îi era milă de ei şi simţea că n-ar fi avut ce să le mai spună.

Generalul Belega nu plecă la Bucureşti, dintr-un motiv simplu: lucrul de care se temuse mai mult, se întîmplă. Un înalt funcţionar din Siguranţa statului veni într-o anchetă discretă şi după ce stătu de vorbă, în particular, cu primarul şi cu toţi funcţionarii superiori, se încuie în biroul lui Belega. Generalul încercă să-l ia de sus, milităreşte, dar funcţionarul, care se numea Muzicescu, nu se lăsă impresionat. Era un om gras şi aşa de palid, parcă grăsimea nu i-ar fi fost acoperită de piele, ci ar fi tremurat, goală, gata să se scurgă de pe el. Vocea-i ascuţită ca de castrat zgîria nervii generalului.

— Aici se petrec unele lucruri care ne impun să luăm măsuri drastice şi necruţătoare. Acum, în pragul victoriei finale, dumneavoastră vă faceţi de cap. De ce puneţi piedici comisiei germane?

— Eu? se înfurie generalul. Domnule... („Nebun! se gîndi. Victorie!!“)

— Lasă... lasă... Sîntem informaţi. Sînt tulburări? Cîţi oameni aţi împuşcat? Pe cîţi i-aţi legat la Cercul Militar de stîlpul infamiei, în lanţuri? Această... blîndeţe stranie, e de natură să galvanizeze conştiinţele? Eu nu cred.

— Domnul maior von Mertsch nu mi-a arătat nici un fel de act din care...

— Sîntem în război, urmă Muzicescu, ale cărui fălci bugede se clătinară ca o piftie. Din zi în zi aşteptăm prăbuşirea frontului de la Iaşi. Trebuie salvat totul! Victoria finală nu ne va aparţine dacă ne vom lăsa pradă panicii. Ochii mici îi străluciră, aproape voioşi.

Generalul îşi dădu seama că inspectorul de la Siguranţă era nebun. I se făcu frică.

— Nu vă contrazic, spuse parcă fără voia lui.

— Atîta ar mai lipsi, hohoti subțire, ca o fetiță, inspectorul. Iar frontul nostru carpatin nu va rezista dacă nu va fi aprovizionat din plin cu muniții. Mijloace antiaeriene, ca să apărăm orașul, nu avem. Totul a fost concentrat la Ploești și e puțin și acolo. Ei, ce doriți ? Să predați rușilor o instalație intactă ?

— În caz de retragere... interveni doct generalul.

— Sau s-o aruncați în aer, ca să nu folosească nimănui ? Ea trebuie să ne folosească nouă ! Tot ajutorul comisiei germane ! Peste cîteva zile va sosi echipa specială de demontare. Ea trebuie păzită de orice atac. Cîți bolșevici ați arestat în urma incidentului de la gară ?

— În calitate de prefect, nu mă ocup personal cu aceste lucruri, îl înfruntă generalul, dîndu-și totodată seama că nu procedează bine.

— Evident. Dar sînteți la curent ?

— Da. Domnul Benea îmi raportează în fiecare seară.

— În caz că... se întîmplă ceva... îi executați imediat.

— Numai dacă am sentința Tribunalului Militar ! bătu generalul cu portțigaretul în masă.

— Domnule general !

— Domnule inspector !

Muzicescu tuși de cîteva ori, ca o pisică, apoi zîmbi. Fața i se văluri toată.

— Ce măsuri s-au luat pentru ca tinerii care au evadat să fie adunați și expediați îndată ?

— Echipe speciale îi caută. Au fost ascunși...

— Cum ?

— Ascunși, am spus ! răcni generalul. Ce dracu, doar nu vorbesc chinezește ! Orașul e destul de mare și oamenii îi ascund. *C'est ça !*

Muzicescu nu mai zise nimic. Fierbînd de furie, Belega își dădu seama că acuma-și joacă viața. Nu se putuse însă opri. „Ca în Germania, se gîndi furios. Și acolo naziștii s-au suit în capul Wehrmacht-ului. De aceea merg treburile așa de bine. Și acum, acest butoi vrea să mă învețe pe mine !“

— Sînteți la curent cu activitatea opoziției ?

— Da ! răspunse Belega, tremurînd ușor.

— Lăsați-i să se joace ; înțelegeți, cred, despre cine vorbesc. Sînt inofensivi — evident — pînă la un punct oarecare.

În cazul cînd se petrece ceva însă... fără milă! La zid! De altfel, domnul Benea a primit toate lămuririle necesare. Şi acum, domnule general, — se ridică el cu greutate, ca un hipopotam, — permiteţi-mi să vă spun un singur lucru, asta în mod confidenţial şi în afară de serviciu: jocul pe două mese este foarte riscant.

— Resping cu indignare această aluzie! Şi voi raporta celor în drept insolenţa cu care...

— Eu nu cred că veţi raporta nimic, — chicoti Muzicescu, îndreptîndu-se spre uşă, — şi e mai bine să lăsăm lucrurile aşa cum sînt deocamdată. Un ultim sfat: ar fi bine ca Mareşalul să aibă dovada concretă că aici domneşte o ordine perfectă, că toate forţele romîneşti, toa-te! am spus, colaborează pentru a scoate ţara din impasul în care se află. Nu uitaţi, vă rog, aceste cuvinte, dovadă *concretă,* bazată pe fapte şi *toate* forţele romîneşti. Am onoarea să vă salut, domnule general.

Rămas singur, Belega se prăbuşi dintr-o dată. Toate acestea i se păreau o sarabandă drăcească, o plasă mare, în care el, un peşte voinic şi robust, se zbate zadarnic. *Concret şi toate!* Era vorba adică să-i compromită pe cei din opoziţie, nimic mai mult. Cum? Prin ameninţări? Nu se putea. Era sigur că dacă s-ar duce la Papp, acesta l-ar suci în aşa fel, că s-ar înfunda şi mai tare. Doar bătrînul îşi dădea seama, ca şi el, că Axa e pe dric. Atunci? Prin diplomaţie? Nu se pricepea. Îşi spuse, vindicativ, că domnii miniştri ai ţării şi-au pierdut cumpătul şi nu mai ştiu de ce să se agaţe, ca înecaţii. Dar pînă cînd o să se scufunde de tot, mai aveau destul timp şi suficientă putere să dea un exemplu... cum spusese burduful ăsta? Da... conştiinţelor oscilante... Generalul se temea ca acest exemplu să nu fie tocmai el.

Iulia Vlad îşi adună ultimele puteri şi se dădu jos din pat. Casa era pustie şi liniştea ei îi vuia în urechi, asemeni unor valuri într-o scoică. Robinetul, uitat pe jumătate deschis, picura. Auzi fiecare strop spărgîndu-se în lavoarul de tablă, apoi duşumeaua de scînduri se ridică, coborî, se întoarse, se opri şi-n locul ei năvăli întunericul. Sîngele îi zvîcni scurt în tîmple. Durerea i se oprise. Îşi spuse, cu voce tare: „Nu mă doare nimic". Vocea nu se auzi. Stătu aşa multă vreme, rezemată

de stinghia patului și lacrimi mari, grele, i se scurseră, calde, pe obraji. Să fie așa de greu? Pînă acum cîteva luni nu se gîndise niciodată la asta. Niciodată. Trăise. „Hai, acum, se îndemnă. Haide..."

Hainele erau pe un scaun, lîngă pat. Numai să nu înceapă iar, mai întîi o străfulgerare ascuțită, ca un fierăstrău ce s-ar răsuci, apoi un întuneric plin de umbre urîte. Iulia iubea lumina. Chiar raza firavă de martie, strecurată printre gratii, ca printr-o sită, o umplea de-o bucurie năvalnică. „Trebuie să mă îmbrac."

Pic, pic, pic-pic, făcea robinetul. Ce gălăgie!

Ultima scrisoare de la Gavril o primise... stai să vedem... în '38... Catalonia... Teruel... Îi scria puțin, cîteva cuvinte abia, dar le știa pe dinafară, despre femeia aceea minunată care se numea la Passionaria, Dolores, îndurerata... cîteva versuri dintr-o cîntare a lor, „La bandera roja", și multe, multe sărutări... Cum o fi arătînd acum? Tot așa mărunt, îndesat și rezistent ca fierul?... Spania... Acum e desigur la partizanii francezi... Gavril nu poate să moară... Grozav dorea să știe multe limbi... dar avea cap greu...

Acum trebuie să plece. Bietul Jurca, cît a îmbătrînit. El totdeauna a fost cam copilăros, la fel ca taică-său... Și cît a avut de furcă cu baci Mihai să-l facă să priceapă că trebuie să se păzească... Maistrul Jurca, conducătorul echipei de șoc pentru sabotaj... A trecut aproape un an, un an de cînd nu l-a văzut. Cum spunea? Da... „Lenin avea, Iulio, o voce subțirică și nu-l spunea bine pe „r"... Ehei, dar să-l fi auzit numai o dată..." De obicei, baci Mihai îi spunea simplu Vladimir Ilici... Trebuie să-ți faci datoria. Este un lucru așa de obișnuit să-ți faci datoria... Și Gavril, cînd i-a spus că pleacă, a zis numai: „Datoria, Iuli..." Acum, să-ți faci datoria înseamnă să pleci, să găsești în tine destulă forță ca să poți pleca... Să străbați toată strada... și mai departe... dacă se poate. Înseamnă că ți-ai făcut datoria... față de tovarăși, față de partid...

Asta era tot. Se îmbrăcase. Durerea îi înghețase și pierise parcă... „Holtzmann a trudit atîta pînă să găsească căsuța asta...!" E bine așezată, cartier neumblat, are două intrări și săpaseră și în pivniță... Surîse cald: „Bietul Jurca a săpat și noaptea..."

Acum trebuia să plece, pentru ei, pentru toți. Se apropie de scaun. Da, creionul era acolo. I-l ceruse încă ieri lui Holtz-

mann. Ce să scrii? Puţin, cuvintele sînt de prisos: „Dragii mei, tovarăşii mei..." Cît de cuprinzător e acest cuvînt!... Larg şi omenesc şi aşa de simplu... Adăugă: „Să-i spuneţi tot lui Gavril. El are să vie. Vă strîng mîinile, vă îmbrăţişez."

La început lumina soarelui o orbi şi fluturi mici, mulţi şi roşii îi jucară repede în faţa ochilor, silind-o să închidă pleoapele. Dar le deschise îndată, îmbrăţişînd, cu toată durerea arzătoare a ochilor, casele scunde ale cartierului, pomii prăfuiţi. „Nu peste mult toate astea vor fi altfel... Pentru zilele acelea... nimic nu e de prisos. Haide, înainte! îşi porunci. Vor veni zile cînd şi privirile oamenilor vor fi altfel... şi copiii vor creşte liberi în această lumină..." Cît ar fi dorit Gavril să aibă un copil, cît a plîns ea în închisoare cînd a lepădat în urma bătăii... Acestea toate se răsplătesc cu ură nestinsă... Atunci a murit ceva în ea şi s-a născut altceva. La început Gavril a fost speriat: „Unde-i Iuli cea de altădată?" o întreba curios şi puţin neliniştit. Ea nu-i răspundea, dar el trebuia să înţeleagă.

Ce puţin timp au fost împreună! Nici doi ani, de-a lungul celor zece. L-au arestat şi pe el, tocmai cînd se eliberase ea.

A ajuns în stradă. Sub broboada neagră părul îi era ud, ca şi cum l-ar fi muiat. Nici un trecător... „Holtzmann a găsit bine..." Încet, ridicînd mîna în răstimpuri, îşi puse palma streaşină la ochi: departe, ori i se părea ei numai că e aşa de departe, fumegau coşurile fabricii. „N-o s-o duceţi voi! Nu sînteţi destul de mulţi... Noi sîntem mulţi..."

Gata. Strada coteşte... Vuietul oraşului, surd, dar puternic, o primi... „Haide, încă un pas... încă unul... Şi lui Gavril... în retragere i-a fost tot aşa de greu... dacă nu mai mult... Erau învingători şi totuşi trebuiau să plece..." Mirată, se uită înainte. Strada nu se mai vedea, ca şi cum ar fi fost ceaţă. Cînd era copilă alerga cu atîta plăcere pe iarba tînără, după gîşte... Copilăria aşa de aproape?... Da, viaţa a avut un înţeles. Acuma, ea era în drept s-o spună. Odată... cînd Jurca va fi bătrîn şi va spune pionierilor: „Partidul a dat un înţeles vieţii", ei îl vor privi miraţi: „Cum, a fost odată cînd viaţa n-avea înţeles?"

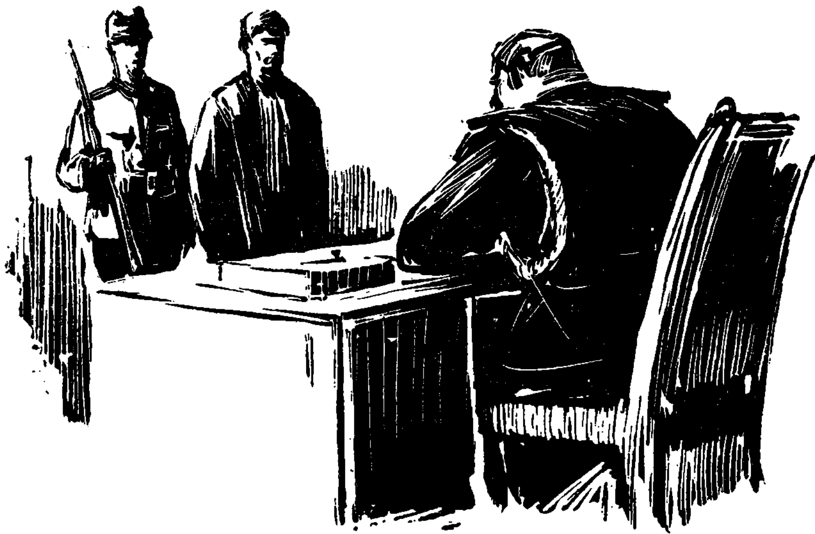
Acum nu mai ştia pe unde merge. Flăcăruia durerii începu să pîlpîie, se încinse, dar ea număra: „Încă un pas... haide, înainte! încă unul..." Şi într-adevăr că nu păşeşte singură: alături de ea e umărul bun, puternic al lui Jurca... Ce bine a făcut faţă tuturor sarcinilor!... Şi baci Mihai, răsucindu-şi mustaţa

se supără pe duşmanul de clasă... Şi Holtzmann... ce ochi buni are băiatul ăsta...

Şi singură, Iulia Vlad păşeşte în mijlocul unei mari mulţimi... Bate un vînt, flutură părul roşu al lui Gavril, dinţii albi lucesc în mijlocul obrazului smolit, el face acum semn cu mîna lui mică, uscată care ştia să mîngîie aşa de bine... să dea răspuns atîtor întrebări... Durerea o pătrunse ca un sfredel, îi cuprinse tot trupul, numai inima mai bătea... Incă... mai bate... haide, înainte... Pămîntul, drumul prăfuit se apropie din ce în ce şi durerea şi lumina se sting una după alta...

Cei care au cules din praf trupul femeii moarte n-au ştiut niciodată cine era. A fost îngropată în aceeaşi zi, spre seară, la marginea cimitirului Eternitatea, în umbra albastră a gardului înalt, de cărămidă, care dădea spre miazănoapte.

CAPITOLUL XI

Arestații au fost înghesuiți în închisoarea militară, plină pînă la refuz de dezertori, automutilați, oameni care simulau nebunia ca să scape de front. Îi ridicaseră în seara zilei cînd fusese bătaia din gară, dar zăpăceala era așa de mare, că îi ținură ceasuri întregi în curtea închisorii, fără să-i coboare din camioane. Soldați cu baioneta la armă îi priveau cu mirare și cu oarecare spaimă.

Spre seară au fost vîrîți într-o hrubă. Închisoarea era veche, din timpul Mariei Tereza, și foarte umedă; pe pereți se scurgea fără încetare o pînză acră de apă. Alt zgomot nu se auzea. Îndată ce ușa grea se închise cu un zornăit de lanțuri, bătrînul Jurca îi adună pe toți în jurul lui.

— No, acuma, fraţilor, bine că ne-au pus la un loc... Asta-i o dovadă de prostie fascistă, dar cu atîta mai bine. Ascultaţi aici : am auzit că la gară a venit un tren cu băieţi şi ne-am dus să-i scoatem, că mureau de sete şi se sufocau... Nimic altceva! Se aude ?

— Da, vorbi înfundat fochistul cel înalt, Marcu. Bată-i dumnezeu, că nu ne putură lua de acasă, să ştie muierile unde sîntem...

— Şi pe mine m-au agăţat tocmai cînd ieşeam din depou, zise Horváth.

— Cine să fi vorbit ?

— Cum cine ? Domnu' Orban... mama lui !

— Sst, porunci Jurca. Lăsaţi-le astea. O să le aflăm noi odată. Acum e vorba ca... nici un cuvînt mai mult, nimic. Dacă întreabă cîţi am fost, spunem că noi, ăştia de sîntem aici.

— Poţi să te bizui pe noi, doar nu ni-s copii... E cam frig, se strîmbă fochistul. Aşa-i în fundul pămîntului...

— Ai mai fost pe la temniţă ? întrebă Jurca.

— Ba nu, cum să nu fiu ! De trei ori.

— Tăceţi, şopti repede Horváth, care trăgea cu urechea la uşă.

Pe coridor se auzeau bocănituri de cizme ţintuite ; un glas răcni :

— Asta-i copilărie ! Asta-i sabotaj ! I-aţi băgat împreună !

— Domnule chestor...

— Nimic ! Gurra ! Ai să răspunzi ! imediat să-i scoateţi afară !

— Caporal de gardă ! Caporal de gardă ! Dormi ?

— Ordonaţi !

— Ia o grupă de ostaşi !

— 'nţeles...

— Unde avem celule libere ?

— Nicăieri...

— Să aveţi, ţipă chestorul.

— Păi transportaţi-i la dumneavoastră...

— N-am loc ! Şi apoi e delict militar !

— Atunci nu strigaţi !

— Domnule căpitan, sînteţi inconştient !

— Caporal de gardă ! Unde-n parastasul lui dumnezeu umbli ? Ţi-i somn ?

Jurca începu să strîngă mîinile tovarăşilor săi. Le scutura tare, ca să le dea încredere. Uşa se deschise, plîngăreţ.

— Afară, pe rînd ! Unul cîte unul...

Horváth ieşi primul, apoi fochistul, bătrînul Jurca şi ceilalţi. În coridorul de piatră, luminat de un bec chior, văzură o mulţime de poliţişti şi de agenţi ai Siguranţei, gata să se repeadă la ei.

— Pe aici, măi ! le porunci caporalul, care-şi ţinea arma pregătită de tras.

— Mai repede ! se agită un ofiţer de jandarmi. Mai repede !

Fură despărţiţi şi încuiaţi în tot felul de birouri. La fiecare uşă, un soldat cu baioneta la armă.

Jurca Mihai se întinse de-i pîrîiră oasele, apoi aruncă o privire asupra pereţilor coşcoviţi (era un fel de cancelarie a furierilor) şi voi să se întindă pe o bancă.

— Nu-i permis ! se repezi soldatul, un băiat tînăr, cu o capelă mare, colţurată, trasă pînă peste sprîncene.

— Şi de ce nu-i voie, urîtule ? îl certă Jurca. Nu vezi că-s bătrîn ?

— Orden...

— Dacă-i *orden*, atunci bine.

Se rezemă de perete şi închise ochii. „Desigur, pînă acum tovarăşii au aflat. N-au ce să zică, nu se putea altfel... Şi apoi, a fost o manifestaţie antifascistă în toată regula..." Numai băieţaşul ăla care era la el, de-ar găsi banii în dulap, să aibă ce să mănînce. Cînd l-a dus acasă la culcare, că era frînt de oboseală, băiatul a adormit îndată. Şi echipa o să lucreze mai departe, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Szilágyi se va descurca foarte bine şi fără el. Cît despre legătură, aia are să se stabilească, de bună seamă, în cel mult patru zile.

Auzi o uşă deschizîndu-se şi ciuli urechile.

— Jurca Mihai !

— Eu sînt.

Soldatul ţăcăni închizătorul armei şi-i făcu semn cu baioneta s-o ia înainte.

— Vezi, bădie, vezi să nu... că trag...

— Ţi-i frică, hai ? îl întrebă bătrînul şi soldatul, surprins, făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să-l împungă.

— Hai, hai...

Străbătură coridorul de la etaj, pardosit cu scînduri, apoi intrară într-o odăiță mică. Descumpănit, soldatul se opri în loc, vînturîndu-și mereu baioneta lungă, franțuzească. O ușă se deschise și un om cu mustață roșcată îi făcu semn lui Jurca să intre. Bătrînul își îndreptă umerii. „Ehei, cu cîți de-alde voi am avut eu de-a face, — se fuduli el, — n-am atîtea fire-n cap.“ Intră.

La un birou era așezat Benea, în uniforma lui neagră. Sprîncenele blonde-alburii îi tresăreau, dîndu-i un aer de mirare. Îl îndemnă să se apropie și-l cercetă îndelung, apoi întrebă brusc :

— De cînd nu l-ai văzut pe pramatia de fecioru-tău ?

(„Ia te uită, cu asta începe ? Se îngroașă gluma...“)

— De aproape trei ani, domnule, răspunse liniștit.

— Minți.

Mihai clătină din cap, își duse degetul la obraz și zîmbi.

— Știi cu ce se ocupă ?

— Dacă nu l-am văzut...

Benea își plecă ochii. Acum trei, patru ani ar fi fost mistuit de dorința să scoată totul dintr-o asemenea pradă, ar fi procedat după toate regulile, vorbind despre vrute și nevrute și aruncînd pe neașteptate întrebări care nu se puteau bănui, iar apoi, dacă metoda n-ar fi reușit, știa el ce are de făcut. Dar acum... Radio Londra tocmai vorbise de căderea iminentă a Parisului... La Iași frontul a fost aproape spart, cine știe ce poate aduce ziua de mîine ? Zbieră, înroșindu-se :

— Nu te juca, omule, că-ți mut fălcile din loc. Unde-i fecioru-tău ?

Jurca tăcu, apoi, dîndu-și seama că trebuie să vorbească, repetă :

— După cum vă spusei, habar n-am.

Se întoarse și privi pe geam. Se lăsase o noapte senină, limpede. Îl cuprinsese dorul după fecior : unde poate fi și ce face ? La ora asta a aflat de bună seamă de arestarea lui și se necăjește...

Un pumn greu îl lovi între ochi. Bătrînul văzu roșu, dar nu se clinti.

— Spui ? Spui ? repeta la fiecare lovitură omul cu mustață, care-i făcuse semn să intre.

Benea se ridicase și, cu mîinile la spate, privea afară pe geam. „Uite, și Carol lovește fără chef, se gîndi. Ciudat, cum simt oamenii că s-a dus dracului totul... Și afacerea asta de la gară... Oh, de-aș putea fugi undeva..." Auzea cum răbufneau pumnii și icnetele greoaie ale lui Carol.

— Stai, zise, și se întoarse spre Jurca. Atunci îl izbi, mai greu decît o lovitură, privirea tăioasă, foarte limpede a ochilor lui cenușii. „Ce-o să fac dacă, peste o lună, sau două, aceiași ochi mă vor privi... tot așa de limpezi, dar..."

— Oprește, Carol. Ieși afară.

Fără să se mire, omul își coborî mînecile suflecate ale cămășii, luă repede vestonul pe umeri și ieși, strecurîndu-se fără zgomot pe ușă.

— Ia loc, făcu amabil chestorul, împingînd un scaun cu piciorul.

Jurca se așeză. Un firicel de sînge îi curgea din nas, înroșindu-i mustața argintie.

— De ce nu vrei să fii om de înțeles ?...

— N-avem nimic de împărțit, răspunse surd bătrînul. „Stăpînește-te, — își spuse, — și fără vorbe mari. Astea s-or spune ele la vremea potrivită".

Benea se așeză și el în fața lui și-și întinse picioarele.

— Dumneata ești muncitor bătrîn... De ce nu vrei să spui ?

„Ce legătură e între astea ? se întrebă bătrînul. Apoi pricepu : V-ați pierdut capul, ciorilor, vi l-ați pierdut ca în douăzeci și unu... Iți ști voi odată ce înseamnă să bați un muncitor. Duceți-vă dracului să vă ia !"

— Cînd te-ai întîlnit ultima oară cu el ?

— V-am spus, acum trei ani. La asta... (Jurca voia să zică : nu mai răspund, dar se abținu. Așa fac tinerii, cînd ajung în fața Siguranței : Hop, țop, vorbesc parcă ar fi la lecția de istorie... La dracu vorbele mari, destul îi e și tăcerea asta... Că nici așa nu pricepe nimic. Doamne, că proastă-i burghezia !)

— Uite ce e... Numai acțiunea pe care ai instigat-o în gară e destul să te ducă în fața Curții Marțiale. E vreme de război, nimeni n-are să se uite la părul dumitale alb. Spune, nu știi unde se ascunde feciorul ?

„Dacă ăsta nu-i într-o ureche, să mă ia naiba... Da' cum vrea să-i spun unde-i băiatul meu? Da' nu pricepe că numai tată de-aş fi şi..." Nu se mai putu opri. Surîse şi simţi că asta începe să-l scoată din fire pe celălalt.

— Ştii şi nu spui?

— Nu ştiu.

Benea îşi trosni degetele.

— Carol! strigă el. Carol!

Omul cu mustaţa ca porumbul intră şi, înţelegînd, începu iar să se dezbrace.

— Nu... Nu-i nevoie, spuse Benea obosit. Du-l înapoi. Să vină ceilalţi, pe rînd.

Pe coridor, Jurca se întîlni cu Horváth şi-i trase cu ochiul. Văzu strălucind în privirea lui o flăcăruie pe care o cunoştea bine de tot: „Fii liniştit, nici o vorbă... trece şi asta..."

Intră în odăiţă şi, scoţîndu-şi batista, începu să se şteargă de sînge.

— Ia te uită, te bătură, spuse compătimitor soldatul.

Jurca îşi împături la loc batista, scoase pachetul cu ţigări şi-l întrebă:

— Da' tu de unde eşti, băiatule?

— Hei, — oftă soldatul, — de la Bacău... N-am fost pe acasă de atîta vreme...

„Fiecare cu durerile lui," se gîndi bătrînul...

Cu toate că interogatoriul continuă pînă dimineaţă în zori, Benea nu află, aşa cum se şi aşteptase de altfel, decît că oamenii nu s-au mai putut răbda, auzind că e un tren cu copii romîni în gară şi bieţii de ei rabdă de foame şi sete. Le făcu acte de dare în judecată pentru „răzvrătire", urmînd ca după instrucţie să fie trimişi la Timişoara, unde vor fi condamnaţi la moarte şi executaţi.

*

* *

Ziarul „Tribuna Romînă" decăzuse în ultimul hal. Vîslan nu se mai interesa de nimic, stătea toată vremea încuiat în redacţia lui şi bea. Aşa că toată munca rămase pe capul lui Şendrea. Comunicatele militare erau aşa de anemice, că nu se putea umple cu ele nici o jumătate de coloană. Articolele de fond se copiau din „Curentul", în rezumat, dar cum ziarele din Bucureşti veneau cu mare întîrziere, ele se potriveau ca nuca în pe-

rete şi erau contrazise de comunicate. În ziua în care se comentă, pe larg, strălucita strategie a lui Rommel în Normandia, comunicatul arăta moartea eroică a feldmareşalului. Şi toate astea nu umpleau nici o pagină. Şendrea, care simţea o anumită responsabilitate şi se mai şi temea pe deasupra, bătea ceasuri întregi la uşa lui Vîslan, dar acesta-i răspundea sughiţînd :

— Lasă-mă, puiule... mă gîndesc acuma...

— Domnule director, nici o pagină...

— Pune anunţuri : vine potopul... Anunţă-l...

După ce ziarul nu apăru o zi, Vîslan se mai învioră. Veni în biroul cel mare şi spuse, muşcîndu-şi barba care-i crescuse în neorînduială :

— Fraţilor, nu mai merge... Nu mai merge, Miţi, puico... Eh, grangurii or s-o şteargă în Elveţia, în Suedia şi în Argentina, dar eu ? N-am un ban, pe cuvîntul meu... un ban de-o ţuică. Voi sînteţi ultimii apostoli care mă mai urmaţi... În fond... de ce ? Aha, înţeleg. N-aveţi unde vă întîlni în altă parte şi vă... aici. Nu-i nimic, nu mă supăr. Tinereţea-şi cere drepturile. Dacă vreţi, vă dau cheia garsonierei mele. Patul e bun, nu scîrţîie. Eu nu mai dorm.

— Domnule director, se ridică Miţi, încercînd să-l încurajeze. Vă rog, nu vorbiţi aşa, că mi se rupe inima ! De ce vă lăsaţi pradă tristeţii ? O să fie bine...

— Şendreo ! Închină-te pînă la pămînt ! Salută sfîntul bun simţ al femeii ! Eşti o sfîntă, Miţi dragă... O sfîntă. Ce vrei să fac ? Nimeni nu vrea să-mi mai scrie un rînd... Nici anunţuri nu mai capăt. Parcă se mai interesează acum cineva de o bicicletă pierdută sau de un „căţel pekinez, răspunde la numele de Bibo ?" Hai ? Nimic.

— Domnule director, — se încăpăţînă Şendrea, — ceva trebuie să găsim...

— Ce ? Hai, ce ? Nu vezi ? Suslănescu nici nu mai dă pe aici. Robber, jidanul ăsta scîrnav, s-a mistuit în fundul pămîntului, eu n-am idei, ruşii sparg frontul, arme secrete nu se mai inventează... Faliment. Nici vouă n-am cu ce vă plăti... N-am ! Am să-mi vînd cărţile, hainele şi o să vă răsplătesc, dragii mei...

Începu să plîngă cu hohote, sărutînd mîna subţire, parfumată cu Coty, a bietei Miţi, care se înduioşa cumplit.

Găsiră totuşi o soluţie şi transformară ziarul într-un fel de magazin literar. Solicitară un poem de îmbărbătare a conştiin-

ţelor cunoscutului bard al oraşului, maestrul Tiberiu Lemian, funcţionar la consistoriul greco-catolic. Acesta le aduse o poezie kilometrică, în care dovedea că în ceasurile grele toţi eroii ies din morminte şi luptă. Plăieşii mai ales sînt neîntrecuţi :

Veţi şti şi voi ce-i un răzeş
Ce luptă-n luptă dreaptă.
Este acelaşi vechi plăieş.
Îl omori, dar el se deşteaptă.

Dar de te-omoară-n luptă el,
Eşti mort pentru vecie.
E stîncă, fulger şi oţel.
Ce-omoră el, nu mai învie.

Scotocind prin corespondenţa nerezolvată, găsiră o altă poezie, a elevului Suciu. Acesta ameninţa pe unguri cu măcelărirea pînă la unul, inclusiv femei şi copii :

Voi nu aveţi nimica sfînt,
Nu veţi scăpa nici în mormînt!

În josul paginii literare, Vîslan scrise, după multă sudoare, următorul comentariu :

„Romînul s-a născut poet. Acesta este un mare adevăr. Arma sublimă cu care se menţine în ceasuri de durere el n-o părăseşte. Judeţul nostru atît de greu încercat dovedeşte prin condeierii lui distinşi că :

Jugul sclaviei noi vii n-o să-l primim.
Onoarea culturii romîneşti, a tradiţiilor sfinte, o păstrăm vie!
Scînteia care a lucit aci timp de veacuri nu se va stinge!
Haina unei civilizaţii nobile îmbracă vechiul nostru suflet.
Iarăşi vom renaşte, ca pasărea din cenuşa ei.
Timpul, marele judecător, e cu noi şi pentru noi.
Legămintele noastre sînt sfinte...
Eroii n-au murit zadarnic, o nu!
Răbojul lor e veşnic prezent în inimile noastre!

Ion Vîslan.

— Domnule director, — îl rugă jenat Şendrea, — notiţa dumneavoastră este... este... vă rog să mă iertaţi... cam nu ştiu cum!

— Să apără aşa cum e! Nici un cuvînt! Nu sînt eu prost, Şendreo! Ia citeşte puţin în acro... în acropole!

*

* *

Varga avea senzaţia că e la hotel. Fotoliile învelite în huse, geamurile lipite pe dinăuntru cu hîrtie neagră, covoarele strînse sul la colţuri îi produceau o impresie detestabilă. Cînd se despărţise la gară de familie, fusese emoţionat, gata să verse cîteva lacrimi, apoi, după ce trenul se mistuise în zare, se întoarse acasă, răsuflînd uşurat. De douăzeci şi şapte de ani, prima perioadă de burlăcie! Larisse plecase şi ea, la fel şi servitoarea. Sofia îi adusese în casă o mătuşă bătrînă şi maniacă, Matilda, să aibă grijă de el. Varga zîmbise. Spionajul astfel instituit era foarte naiv, dar enervant, cu toate astea. În aceeaşi seară, mătuşa Matilda veni la el şi-i spuse, sfioasă, cu buzele tremurînd de emoţie:

— Dragă Salvator... dacă vrei să... în sfîrşit... vreau să precizez că eu nu-ţi stau în cale cu nimic... Discretă ca mormîntul unde mă voi închide în curînd. Un bărbat singur... eu înţeleg asta foarte bine. Clipi din ochi, libidinoasă: Eu te aprob. Vă sînt aşa de recunoscătoare că m-aţi adus la voi...

— Ce-ţi trece prin minte, tanti, se indignase Varga.

Îşi vedea de treburi ca înainte şi avu satisfacţia să descopere că nu se înşelase în aprecierea lui Horoviţă: acesta era, într-adevăr, un excroc ordinar şi afacerea cu furnizorul era cusută cu aţă albă. Varga îi arătă limpede că el înţelege totul, dar că, obişnuit cum era cu asemenea afaceri, va izbuti să scoată întreprinderea şi pe directorul ei basma curată. Recunoscător, Horoviţă, care avea mania respectabilităţii şi era un Tartuffe destul de stîngaci, îi mări tantiemele şi-i puse la dispoziţie automobilul său.

Seara, înainte de culcare, Varga se încuia în bibliotecă şi se ghemuia lîngă radio, acoperindu-şi capul şi aparatul cu o pătură. Ştirile erau dezastruoase. In Paris izbucnise insurecţia, americanii erau aşteptaţi din clipă în clipă, ruşii înaintau vertiginos în Polonia. După ce asculta toate emisiunile, se aşe-

za la masă şi făurea planuri. Îşi nota cifrat ideile, înlocuind fiecare literă cu un număr, apoi ascundea hîrtiile între copertile unei cărţi de poveşti, unde în orice caz nimeni nu va avea idee să le caute. Şi, insistînd mereu mintal asupra vremurilor care vor veni, uită şi întrevederea cu Benea şi terorile acestuia. Gusta o linişte completă, ca în vremurile de altădată, cînd chiar luptele electorale, cu toată cohorta lor de calcule, discursuri şi agitaţii, aveau farmecul acţiunii, iar hazardul era comod, ca o partidă de cărţi cînd ai bani şi nu te angajează decît plăcerea jocului. Cuvintele baronului fuseseră fără putinţă de echivoc : el era cel desemnat pentru conducere.

A patra zi după plecarea familiei veni la el Motzeanu. Era descompus de groază şi părea hăituit. În cuvinte întretăiate îi povesti că de două zile un individ s-a postat în faţa casei lui şi că, atunci cînd umblă pe stradă, are convingerea că e urmărit.

— Baronul e un porc, ascultă ce-ţi spun. Un porc şi nimic altceva ! Nu mai e de găsit nicăieri. La spital nu e. L-am căutat şi acolo. O fi fugit la Zerind şi ne lasă pe noi aici, pradă poliţiei. Ultima dată cînd am vorbit cu el...

Motzeanu se opri brusc.

— Ce ţi-a spus ?

— Asta e fără importanţă... Ascultă-mă, nu te încrede în el. E o vulpe bătrînă. Promite, promite marea cu sarea şi la urmă tot el culege caimacul.

— Cum ? îl scutură de umăr Varga, cuprins de o bănuială grozavă.

— Aşa !

— Te rog să nu vorbeşti echivoc !

— Uite ce e, se hotărî Motzeanu : Baronul mi-a făgăduit cerul şi pămîntul. Spunea că numai eu sînt capabil să-mi asum conducerea efectivă a partidului în aceste momente.

— Nu-i adevărat !

Celălalt îl privi cu răutate, parcă i-ar fi spus „sîc" :

— Şi de ce n-ar fi ? Realitatea este însă, vai, că acestea sînt numai „vorbe". Or, eu n-am chef să fac pe martirul. Dacă se întîmplă ceva, pe cine o să ridice ? Pe mine, de sigur... Ai auzit ? La gară, la fabrică au fost arestări masive. Şi ieri a sosit echipa germană de demontare. Militari, SS, cu toţii. Dumnezeu ştie ce ne mai aşteaptă, Salvator...

Dar Varga nu-l asculta. Stătea trîntit în fotoliu, cu dege-

tele rezemate de frunte, ca la fotograf, şi-n creier i se învîrtea ceva repede, din ce în ce mai repede. Avu, deodată, conştiinţa ridicolului său, a credulităţii prosteşti şi, furios, se repezi spre Motzeanu :

— Şi tu l-ai crezut! Tocmai tu care, te rog să mă ierţi, dar ai avut o atitudine nu ştiu cum...

— Ce atitudine? ripostă Motzeanu pus pe ceartă. Intrucît era a ta mai inteligentă, rogu-te?

— Era mai cinstită, în orice caz!

— Măsoară-ţi cuvintele!

— N-am să mi le măsor! începu să strige Varga. Mie unuia mi-a fost de ajuns! Da' ce credeţi voi? Că sînt un manechin de tras pe sfori? Totdeauna m-aţi împins de la spate, voi, coteria voastră... Dar acum s-a terminat! Cinstea şi credulitatea mea au o margine! N-o să-mi sacrific viaţa şi situaţia ca să joc mereu roluri de figuraţie!

— Ce-i cu tine?

— Nimic! Auzi? Nimic... Mi-a fost peste cap! Risc... Risc mereu!

Motzeanu se înălţă cu demnitate.

— Glăsuieşte... invidia? întrebă el teatral.

— Invidia? Scîrba, domnule, scîrba! Dacă vrei să ştii, mi s-a propus acelaşi lucru şi mie, mi s-au făcut aceleaşi făgăduieli. Da! Zadarnic te încrunţi. Destul cu atîta iezuitism! Dacă merge tot aşa, partidul şi-a semnat sentinţa de ieşire din istorie! Ieşire ruşinoasă, Moţene! Furia îl îneca: Iar eu... eu... ascultă aici: prefer să merg cu comuniştii, decît cu voi! Na!

— Salvator!

— Nimic! M-am săturat... Pînă cînd o mumie, o fosilă va trage sforile? Ce?

— Vrei să le tragi tu, hai? îl înţepă Motzeanu, nemaiputîndu-se stăpîni.

Dar Varga era la capătul puterilor, aşa că începu să urle:

— Afară! Ieşi afară, domnule! Am să vă arăt eu cu cine aveţi de-a face!

— Ai să regreţi amarnic, domnule Varga, bîigui Motzeanu, împins de la spate. Am să-ţi arăt eu dumitale!

— Să nu mă ameninţi în casa mea!

Din prag, Motzeanu îl ameninţă cu pumnul strîns.

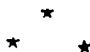
— Spuneai că vrei să te înscrii la comunişti, „tovarăşe" Varga? Am să-ţi arăt eu! şi trînti uşa din toate puterile.

Varga rămase în mijlocul bibliotecii, năucit. Uşa se deschise fără zgomot şi mătuşa Matilda îşi vîră înăuntru capul cărunt.

— Ce s-a întîmplat, Salvator? Cine a fost domnul?

— Lasă-mă în pace! ţipă Varga, făcînd un pas spre ea, ca şi cum ar fi vrut s-o bată. Bătrîna, moartă de groază, închise uşa şi fugi la etaj, unde începu să-şi facă bagajele.

„Am făcut o gafă... o gafă, repeta Varga, nemîngîiat." Îşi aduse aminte că Benea era perfect informat de tot ceea ce se discuta la ei. Acum era sigur că toate astea le are de la Motzeanu. Începu să geamă încetişor. I se părea că are temperatură. Se repezi la geam, trăgînd storul cu o mişcare violentă. Un om înalt se plimba agale prin faţa casei. Varga încremeni. Aşadar şi el era suspectat. Şi acum, desigur, Motzeanu s-a dus direct la Benea, aşa că încă în noaptea asta se putea aştepta să fie arestat. Omul de pe trotuar ridică ochii şi privi clădirea întunecată. Varga se retrase de la geam, se împiedică de covor şi căzu cît era de lung, pe spate. Durerea ascuţită din ceafă îl trezi. „Trebuie să plec! Trebuie să plec imediat! Nu mai am dreptul să stau în casa aceasta". Alergă în dormitor şi, descuind dulapul în care-şi ţinea hainele, începu să arunce peste umăr, fără alegere, cravate, cămăşi, mănuşi, o pijama, un costum de haine. Le înghesui claie peste grămadă într-un geamantan de piele de porc, apoi, azvîrlindu-şi halatul, se îmbrăcă într-un costum albastru-închis. Citise într-un roman poliţist că în întuneric e bine să porţi haine de culoare închisă. Îşi căută pantofii. Unde să se ducă? Stătu pe covor gîfîind, în patru labe. Da, desigur, la Lola... O să-şi petreacă noaptea acolo, o să-i spună primejdiile care-l pasc şi ea — era aşa de maternă! — îl va ocroti şi-l va giugiuli pînă cînd, zdrobit de oboseală şi epuizat, va adormi ca un copil îmbăiat. Lăsă un bilet pe masă: „Am plecat, nu fii neliniştită", şi ieşind în curte trase cu urechea. Pustiu. Cîţiva lilieci zburau, îmbătaţi de repeziciune, fîlfîindu-şi aripile cleioase. Evitînd poarta principală, se strecură prin fundul grădinii şi, ajuns în stradă, o luă la fugă, după ce se asigură că în urma lui nu era nimeni. „Iată-mă intrat în rezistenţă", îşi spuse. Ideea cu Lola fusese formidabilă. Numai de-ar găsi-o singură!

Varga se trezi scăldat în sudoare. O rază alburiu-roșcată pătrunzînd prin jaluzeaua de pînză i se oprise, lipicioasă, pe față. Auzi respirația sănătoasă a cuiva și nu-și dădu seama unde se află, pînă cînd, cu ochii închiși, întinzînd mîna, dădu de un umăr rotund, grăsuliu și moale. Amintirea nopții de pasiune și a spaimei lui se scurseră în el într-o clipă, ca un șuvoi într-un nisip. Lola, mînjită pe buzele groase și pe bărbie de ruj, se întinse somnoroasă.

— Așa de vreme ne sculăm, puiule? Vai, ce bine a fost...

Varga se strecură din pat și se așeză pe un scaun. Și acum, ce va face? Noaptea a trecut și pînă la noaptea următoare erau douăsprezece ceasuri, enorm! Cu ce să le umple? Să meargă la serviciu, sau să stea aici, în camera asta de la mansardă, care, desigur, peste zi se încălzește ca o etuvă? Încotro? „Doamne, doamne, încotro s-o iau?“ Era frînt de oboseală și parcă în oase n-ar fi avut măduvă, ci aer comprimat, într-atît și le simțea de ușoare. Mirosul de parfum îi dădu o migrenă fulgerătoare. Lola, întinsă pe pat, închidea și deschidea ochii mari și-și mișca degetele de la picioare, leneșă. Cămășuța de mătase i se îngrămădise pe piept și ea, scuturîndu-și șalele, încerca s-o întindă la loc. Varga începu să se îmbrace. Lola n-avea cameră de baie, și numai la gîndul că ar putea să se spele în lighean, îi veni să verse de scîrbă.

— Unde mergi, puișor?

— Plec, Lola. O să viu iar la noapte...

— Bine...

„Nici nu încearcă să mă rețină. Pentru ea toate sînt indiferente. Ce ființă dumnezeiește fericită! Ce femelă murdară!“

— Pa! își strîmbă el buzele.

Dimineața era zăpușitoare. Pomii de pe marginea trotuarului își spînzurau crengile ca pe niște aripi plouate și inerte. Cîte un geam bătut de raze scînteia orbitor. „Dar dacă mă arestează pe stradă? Tensiunea asta e insuportabilă.“ Intră într-o lăptărie goală și comandă o cafea și un corn. Nu băgă de seamă cînd i se aduseră; voi să bea și văzu două muște înecate în lichidul cafeniu. Cornul era lipicios. „Doamne, ce-o să se mai întîmple cu noi? Unde o să fugim? Căror idoli o să ne mai închinăm?“

Se ridică să plece.

— Plata, domnu' ! se sperie patronul, venind grăbit spre el.

— Ce plată ! Nu vezi că nu m-am atins de nimic ? se răţoi Varga.

— Dar eu v-am servit !

— Cu leoarca asta greţoasă ! Şi sînt şi muşte !

— Nu erau...

— Le-am pus eu ? Hai ?

— Nici eu...

— Îndrăzneşti să discuţi ? Ştii dumneata cine sînt eu ? strigă Varga scos din fire.

Dar patronul, un om gras, învelit într-un şorţ alb, nu se sperie. Merse la uşă şi, deschizînd-o, se uită afară după un sergent.

— Cu mine nu merg de astea ! Aţi comandat, plătiţi — sau chem poliţia.

Varga se înmuie ; îşi şterse fruntea şi zîmbi penibil :

— Bine... bine... Scoase o hîrtie de o mie şi o puse pe tejghea : Schimbă-mi.

Cu o minuţiozitate jignitoare, patronul o cercetă la lumină să vadă dacă nu cumva e falsă, apoi îi dădu restul.

— Are bani şi nu vrea să plătească ! se plînse el în gol.

Varga porni fără nici o ţintă. Îl durea inima amintindu-şi de trădarea baronului. Şi cuvintele prosteşti pe care le spusese lui Motzeanu... ! Desigur, el era trădătorul. Fiul lui fusese doar legionar bine cunoscut şi totuşi nu suferise nimic de pe urma acestor convingeri. Aşa-l răsplăteau ei după ani de sacrificii ? Eh, nu-i nimic ! Nu-i nimic... Dacă e vorba de asta, atunci...

Se repezi la un debit şi cumpără două coli de hîrtie ministerială, apoi intră într-o cîrciumă ordinară şi, aşezîndu-se la o masă dosnică, începu să scrie.

În aceeaşi zi, Benea întinse pe birou cîteva hîrtii. „Murdari mai sînt oamenii, comentă el. Murdari ca porcii. Să fiu al naibii dacă asta nu-i o constatare filozofică." Se apucă să le recitească.

„Domnule chestor,

Datoria mea de romîn mă împiedică să mai tac în aceste ceasuri grele. Înaintea tuturor intereselor noastre zilnice trebuie să ştim pune, atunci cînd imperativul vremurilor ne-o porunceşte, interesele superioare ale patriei. În primul rînd ţin să declar că *toate* acuzaţiile care mi s-au adus sînt pe *de-a-ntregul*

false, neconforme cu cel mai elementar adevăr. In toată activitatea mea n-am urmărit, acum ca şi în trecut, decît comandamente superioare — chiar cînd acestea erau de-a curmezişul intereselor mele personale. Ţin să vă atrag atenţiunea că *bănuielile dumneavoastră erau fundate!* Unele elemente vîndute din conducerea noastră au pertractat într-adevăr cu cei scoşi înafara legii. Este un lucru pozitiv, pe care-l pot dovedi oricînd. Diferitele combinaţii pe care le fac aceşti domni, sub orice mască le-ar învălui, nu sînt, în ultimă analiză, decît o încercare de a-şi scăpa pielea şi de-a împinge în locul lor oamenii nevinovaţi, animaţi de cele mai curate intenţii. Dar aceşti oameni nu pot fi mistificaţi pînă la urmă. Diferitele şantaje morale n-au asupra lor nici un efect. Ţin să declar aici că *n-am avut nici un amestec* în tratativele oneroase şi dăunătoare duse de elemente inconştiente, sau *senile,* împotriva ordinii legale, şi că orice încercare a lor de-a mă compromite se bazează pe calomnie şi pe minciună.

Cu tot respectul,

Dr. Salvator Varga."

A doua declaraţie era concepută în felul următor:

„Domnule chestor,

In urma discuţiei pe care am avut-o şi unde n-am avut destule cuvinte ca să-mi exprim gratitudinea pentru delicateţea şi fineţea cu adevărat occidentală cu care aţi avut tactul să-mi atrageţi atenţia că — îmi permit să reproduc cuvintele domniei voastre — „intenţiile bune folosite de criminali pot deveni dăunătoare", constatare pe care, după o meditaţie serioasă, cerută de gravitatea ceasului de faţă, mi-o însuşesc întocmai, am reuşit să privesc cu alţi ochi manoperele unor persoane pentru care am avut, pînă acum, un exagerat respect.

Astfel, avocatul Varga, ale cărui relaţii francmasone vă sînt, sper, cunoscute, mi-a declarat cu cinism: „Indată ce se va putea, mă voi înscrie în partidul bolşevic", *(textual!!)* după ce a căutat să mă facă să aderez şi eu la concepţiile sale pe care mi le expusese în mod instigator. Nu mai am dreptul să dubitez, ci ţin de a mea datorie să vă aduc la cunoştinţă acest fapt, ca să particip, în măsura pe care mi-o permit mijloacele

mele, la opera de asanare cerută de excepţionala gravitate a ceasului de faţă.

Rămîn al dumneavoastră îndatorat,

dr. Emil P. D. Motzeanu."

A treia hîrtie era mai sobră:

„19. VIII. D.R.P. de Z. a propus d-lui S. V. să-şi asume conducerea organizaţiei locale a P.N.Ţ, în vederea acţiunii viitoare.

Tot d-sa a propus acelaşi lucru d-lui E.P.D.M., care a acceptat. Nu s-a stabilit nimic concret, urmînd să se aştepte o agravare a situaţiei militare de pe front, pentru pornirea unei campanii.

Păr. I. P. a refuzat să primească acest rol, incompatibil cu haina d-sale. S-a pronunţat *pentru* începerea unei acţiuni. Se pare că R.P. de Z. ar fi luat legătura cu un reprezentant al comuniştilor, dar că nu s-a ajuns la nici un rezultat concret. Păr. I. P. a dezavuat aceste pertractări. D.R.P. s-a încuiat în casă, sub pretext de boală.

Tînărul."

Benea luă aceste hîrtii şi le încuie într-un safeu zidit în perete. Era foarte bucuros. „Ia te uită cum au ajuns să mi se căciulească mie, poliţaiului, pe care înainte vreme nu catadicseau nici măcar să-l gratifice cu un bună ziua! Dacă ar fi cazul, mi-ar linge şi tălpile." Dădu din mînă şi se apucă să citească Curierul. De la Timişoara i se anunţa că din cauza extremei aglomeraţii de procese de înaltă trădare — cu toată procedura sumară — răsculaţilor din oraş nu le putea veni rîndul decît pe la începutul sau mijlocul lui septembrie şi că pînă atunci urmau să fie ţinuţi la Siguranţă pentru a încerca să se obţină de la ei lămuriri suplimentare. „Harababură peste tot", se strîmbă cu dezgust Benea. Strînse dosarele pe care trebuia să le ducă lui Fritsch. O clipă se gîndi să adauge şi declaraţiile primite astăzi, apoi îşi dădu seama că ar fi fost o prostie fără margini. Dacă cele spuse de agentul 12 erau cîtuşi de puţin adevărate, organizaţia comunistă trebuia să cadă în două, trei zile. O dorea din tot sufletul. Desigur că nemţii, din recunoştinţă, i-ar asigura un locşor în Elveţia. Visa o căsuţă mică, cochetă, numai două camere, undeva pe malul lacului

Léman. Va creşte o văcuţă Siementhal, doi purcei York şi o să-şi scrie amintirile. „Visuri, se necăji el de inconsistenţa lor. Copilării".

Salvator Varga avea o încredere nelimitată în destin ; pînă acum, toate acţiunile sale şi urmările lor se orînduiseră cuminte, cu simetrie, aşa cum într-o numărătoare după unu urmează doi. Căpătase o educaţie practică, solidă. De mic copil mamă-sa îl introdusese în dedesubtul afacerilor familiare, dar nu cu acea duioşie maternă care caută în atenţia copilului un sprijin moral şi un imbold, ci cu încăpăţînarea pedagogului urmîndu-şi neînduplecat sistemul. Din această pricină, Varga fusese ferit de crizele romantice ale tinereţii. Se căsătorise placid cu o femeie care nici pe atunci nu-l atrăgea măcar din punct de vedere sexual. O înşelase curînd, avînd grijă ca escapadele lui să nu afecteze unitatea familiei şi, mai ales, buna ei stare materială. Concepţiile lui despre lume s-ar fi putut reduce la un „cod al bunului simţ" de-o impecabilă mediocritate, pe care el îl practica sîrguincios, dar în trăinicia căruia nu credea. De aceea, îşi dădea seama că amîndoi copiii îi scăpaseră din mînă : Lucian devenise prea speculativ şi i se dovedise superior intelectualiceşte încă de la cincisprezece ani, aşa că Varga nu-i putuse transmite robusta sa mentalitate, negăsind nici un punct afectiv comun, iar băiatul ajunsese de neînţeles ; Teddie moştenise ceva din boema incorigibilă a unchiului Georges şi, cum toată familia îl admira pe acesta, socotindu-l un adevărat „grand seigneur", Varga nu putuse stăvili nici snobismul, nici lichelismul „elegant" al mezinului. În puţinele ocazii cînd meditase asupra acestor lucruri, se autoliniştise repede : copiii aveau o situaţie solidă şi viaţa în care vor intra — pe covorul gros întins de truda părintelui lor — se va îngriji să-i aducă pe amîndoi la sentimente normale, fireşti.

Acum toate acestea se sfărîmaseră în cîteva zile şi pentru prima dată Varga îşi dădu seama că ar putea fi arestat, bătut măr, pălmuit, scuipat şi poate chiar ucis. Descoperirea aceasta fu grozavă. Nu exista nici un sprijin şi nici o speranţă, oricît de absurdă, care să-l poată calma. După ce dusese personal lui Benea declaraţia sa, se linişti pentru puţină vreme, exact pînă în momentul cînd începu să facă socoteli, şi atunci îşi spuse că

gestul său a fost pripit, necugetat, inutil şi deci criminal. Situaţia, aşa cum se prezenta, mai putea dura cel mult cîteva luni. Dar în acest timp n-aveau destulă vreme să-l spînzure şi să-l tortureze de o mie de ori ? Cele două nopţi petrecute la Lola îl storseseră ca pe o lămîie ; nu mai era atît de tînăr să-şi permită asemenea excese şi femeia aceasta era suficient de proastă ca să-şi închipuie că el vrea să profite doar de lipsa soţiei pentru a-şi face de cap nebuneşte. Soluţia se ivi tocmai atunci cînd nu mai ştia încotro să se îndrepte şi luase hotărîrea să lase dracului slujba, procesele INDAGRAREI şi să plece la Moneasa. Se întîlni pe stradă cu părintele Potra şi acesta, dintr-o singură privire, ghici că se întîmplase ceva grav şi îi propuse să se mute la el. Casa lui nu era supravegheată şi, datorită aşezării ei într-un cartier aproape totdeauna pustiu, le dădea posibilitatea să bage de seamă cel mai mic incident de natură să le deştepte bănuieli. Pe deasupra, avea vreo patru ieşiri. Varga fu nespus de fericit. Dar ajungînd la Potra, îl găsi acolo pe Suslănescu într-un hal fără hal, palid, neras de cîteva zile.

— Am uitat să-ţi spun, — zise cu zîmbetul său blajin Potra, — că mai avem un pacient, pe domnul profesor. Şi dumnealui e într-o situaţie similară.

In realitate, Suslănescu evadase din casa procurorului Velceanu. Mimi devenise imposibilă. In fiecare zi trecea prin adevărate crize de isterie, ameninţa cu sinuciderea sau cu mărturisirile, ţipînd că viaţa aceasta fără orizont îi devenise de nesuferit. Iar cînd Suslănescu, impresionat şi zguduit de reproşurile ei, începea să se plimbe înnebunit, frîngîndu-şi mîinile, ea se repezea la el, îl încolăcea cu braţele şi, lipindu-şi obrazul ud de faţa lui ca o periuţă cu ţepi mărunţi, îl implora s-o ierte, s-o înţeleagă şi să n-o dispreţuiască. In tot timpul acestei litanii gîfîite îşi strecura mîna sub cămaşa lui şi-i zgîria pielea cu unghiile. Neurastenizat, Suslănescu voise să se spovedească părintelui Potra, dar neavînd puterea s-o facă îl rugă misterios să-l găzduiască pentru cîteva zile.

In spaţiul restrîns al odăiţei lunguieţe, cei trei bărbaţi n-aveau aproape loc să se mişte, aşa că erau siliţi să stea tolăniţi pe canapea mai tot timpul. Seara, fără să se jeneze de prezenţa lor, Potra îngenunchea în faţa micului său altar şi se ruga, liniştit şi concentrat. Ei abia respirau de frică să nu-l tulbure şi Suslănescu nu se putu opri să nu-şi spună că procedeul acesta e puţin delicat. Tăcerea asta şi poate lenea lor de

a ieşi din casă le creă, în scurtă vreme, o psihologie de conspiratori; proporţiile reale ale ameninţării ce plutea asupra lor se şterseră. (Suslănescu se integrase foarte bine în rolul pe care şi-l impusese). Nu mai ieşeau de loc şi începură să gătească în casă, pe un primus cu petrol, cam defect, care scotea valuri greţoase de fum.

Părintele Potra n-avea nici un fel de obligaţii: el era confesorul seminarului greco-catolic şi băieţii erau în vacanţă. Dimineaţa mergea la piaţă, aducea zarzavaturi, ouă, păsări, pîine şi vin, apoi toţi trei, încurcîndu-se unii pe alţii, se apucau de lucru. Prînzul era gata pe la orele cinci, cînd, epuizaţi de atîta aşteptare, nu le mai era foame, dar mîncau totuşi cu entuziasm, neprecupeţind exclamaţiile de admiraţie în faţa talentului lor. După masă dormeau, trezindu-se abia pe la opt, ameţiţi de mirosul închis al odăii. Ascultau ştirile cu urechile lipite de pînza trandafirie a aparatului şi cu răsuflările tăiate de conştiinţa pericolului prin care treceau. Pe urmă se aşezau care pe unde putea şi începeau să comenteze. Întrebarea obişnuită era: ce-o să fie „după aceea", şi situaţia în care li se părea că se găsesc îi obliga s-o discute cu toată gravitatea. Varga descoperi că Suslănescu susţinea principii conservatoare, făcînd apologia marei proprietăţi:

— Da, domnule doctor, există o tristă experienţă istorică. În clipa cînd Romînia a renunţat la ceea ce constituia puterea ei, rolul ei istoric, şi a făcut loc capitalului străin, am devenit vasalii statelor industriale, vaca lor de muls... S-a negat de atîtea ori rolul boierimii, încît asta a ajuns o prejudecată... Vă rog însă arătaţi-mi, în momentul de faţă, un singur politician de talia unui Maiorescu, a unui Marghiloman, a unui P. P. Carp, a unui Arion, a unui Take Ionescu, cei mult hulIţi... Şi spuneţi-mi, vă rog, pe cine a făcut fericit împroprietărirea de după război? Pe ţăran? Nu. A distrus o clasă care nu-şi epuizase rezervele, o clasă inteligentă, cultă, cu tradiţie... În douăzeci de ani burghezia a dus ţara acolo unde e ea astăzi... O minge pe care toţi o aruncă... Amintiţi-vă de poziţia internaţională pe care am avut-o la începutul celuilalt război şi veţi fi obligat să-mi daţi dreptate. Se cocheta cu noi, din toate părţile, şi care a fost rezultatul? O Romînie mare!

— Şi ce-ai vrea dumneata să faci? se enervă Varga, care nu putea suferi discuţiile istorice.

— Nu ştiu, — se încovoia Suslănescu, — nu ştiu.

— Atunci ?

Şi se întoarseră amîndoi spre părintele Potra, care îi privea domol, cu un zîmbet şters, superior. În fond, nici el n-avea ce să spună. Venise din Italia entuziasmat de rezultatele politicii lui Mussolini, cu toate că la Vatican, în cercurile în care-şi făcuse educaţia, ducele era duşmănit din pricina ireverenţiozităţii sale faţă de sfîntul Scaun. După părerea lui Potra, dacă Vaticanului i s-ar fi asigurat rolul primordial, Italia ar fi devenit cea mai mare putere din Europa. Un stat catolic şi fascist, Papa Pius şi Mussolini — civitas dei !

Varga era prea doborît de recentele încercări prin care trecuse, ca să poată privi situaţia la rece. Aşa că, după două zile petrecute aici, ajunsese să dorească iarăşi adăpostul, mai plin de uitare, pe care i-l oferea Lola, dar nu se putea hotărî să plece. A treia zi, înainte de culcare, Suslănescu îl rugă pe Potra :

— Poate că... cererea mea o să vi se pară puţin nelalocul ei... Aş dori însă să deschideţi la întîmplare Sfînta Scriptură şi să ne citiţi un pasaj... Îmi amintesc că undeva, într-o carte, era vorba de nişte oameni, naufragiaţi ca noi. Şi ei au făcut la fel... Cred că nu e împotriva...

— Nu e... Nu e... se bucură Potra. Luă de pe o etajeră Biblia, îşi ridică faţa spre tavan şi, trecîndu-şi degetele peste muchia cărţii, o deschise repede, puse unghia pe filă şi citi : „Dar adu-ţi aminte de Făcătorul tău în zilele tinereţii tale, pînă nu vin zilele cele rele şi pînă nu se apropie anii cînd vei zice : nu găsesc nici o plăcere în ei... Eclesiastul cap. 12, vers. 1."

— Încă o dată... încă o dată, şopti în extaz Suslănescu. Daţi-mi mie cartea...

— Poftim, surîse indulgent părintele Potra... Pofteşte, dragule...

Suslănescu o deschise şi el :

— „Căci vînzătorul nu va mai căpăta înapoi ce-a vîndut, chiar dacă ar mai fi printre cei vii ; căci prorociia împotriva întregii lor mulţimi nu va fi schimbată şi din pricina nelegiuirii lor, niciunul nu-şi va păstra viaţa."

Speriat, Varga se ridică într-un cot.

— Asta este... este curată solomonie ! spuse el, cu reproş. Biblia nu-i făcută ca să ne jucăm cu ea.

— Ţi se pare ciudat, Salvator, că, oriunde o deschizi, ea răspunde ca o trîmbiţă de foc neliniştilor noastre, smulgînd vălul de pe nelegiuirile pe care le-am făptuit ?

— Aceste cuvinte sînt ciudate, părinte, se supără Varga. Ce nelegiuire am făptuit eu ? Am ucis ? Am furat ?

— Dar despre educaţia creştinească pe care ai dat-o copiilor tăi n-ai nimic de spus ? Unul e un curvar şi gol sufleteşte...

— Şi Lucian ? se repezi, jignit grav, Varga.

— Mai rău, de o mie de ori mai rău. Nu e în stare să facă distincţia dintre Bine şi Rău ! tună părintele, dezlănţuit. Nu i-ai ales prietenii, s-a descompus sufleteşte !

Stingherit de această discuţie intimă, Suslănescu se duse în baie să spele farfuriile pentru cină şi închise ostentativ uşa. Telefonul de pe măsuţa din antreu zbîrnîi de cîteva ori. Suslănescu se repezi să vadă cine-i. Prosteşte, nădăjduia : poate Mimi, dar o voce groasă, bărbătească, îl întîmpină :

— Părintele Potra ?

— Nu... nu... Îl chem imediat.

Potra veni, luă receptorul şi ascultă. O uimire intensă i se zugrăvi pe faţă şi, cu toate sforţările lui de-a se stăpîni, Suslănescu pricepu că e tulburat la culme.

— Da... da... da... da... da... spunea el maşinal. E aici, la mine... Da... o să vă comunic... Cum ?... Da, înţeleg prea bine... La revedere.

Puse receptorul în furcă şi se rezemă de perete, ca şi cum i-ar fi venit ameţeală.

— Ce s-a întîmplat ? şopti Suslănescu, avînd un presimţămînt negru.

— Nimic... vină te rog înăuntru...

Varga tocmai se pregătea să iasă, alarmat. Auzise toată discuţia.

— Ce e ?

— Mi-a telefonat domnul prefect, generalul Belega, îngăimă Potra, începînd să-şi vină în fire. Buzele, pînă atunci livide, i se colorară violent, începînd să-i tremure uşor.

— Pentru numele lui dumnezeu, — se agită Varga, — vorbeşte odată !

— Mi-a comunicat că mîine seară, la prefectură, are loc o recepţie organizată de Asociaţia romîno-germană. Va vorbi un ofiţer german despre situaţia actuală. Sîntem invitaţi *cu toţii !* M-a întrebat de dumneata...

— Şi ? Şi ?

— I-am spus că eşti la mine, răspunse părintele pe un ton care nu admitea replică.

Varga nu îndrăzni să spună nimic. Stătea în picioare, nemişcat, numai ochii-i măriţi peste măsură se învîrteau de la Potra la Suslănescu.

— Mi-a spus: „Prezenţa dumneavoastră e *necesară!* Altfel... *eu nu răspund de urmări!*"

— Ce ne facem? Ce ne facem? începu să se vaiete Varga, uitînd de orice demnitate. Numai în cămaşă, cu bretelele brăzdîndu-i pieptul, fără cravată, neras, părea foarte vulgar.

Părintele Potra se lăsă încet pe un scaun şi-şi cuprinse fruntea în palme. „Se roagă", se gîndi Suslănescu, emoţionat.

Varga se învîrtea în loc.

— Ce înseamnă asta? Pentru dumnezeu, dar nu pricep absolut nimic, nimic! Să fie o cursă?... Ce să înţelegem? Ce e de făcut? Cum să acţionăm? Ce atitudine să luăm?

— Linişteşte-te şi şezi undeva! îi ordonă, fără prea multă convingere de altfel, Potra.

Suslănescu se simţea mai de prisos ca niciodată. Nu îndrăznea să întrebe: „Despre mine n-a fost vorba?" Cu toate astea, acum ar putea vedea dacă e socotit o cantitate neglijabilă, sau dacă se pune oarecare preţ pe el. Nici nu l-a pomenit prefectul? Dar de unde să fi ştiut că s-ar găsi la Potra? Poate a dat un telefon acasă. Ca să se convingă, ar trebui însă să treacă pe acolo, să explice unde a fost atîta vreme, să mintă... Mimi l-ar ghici îndată şi ar urma o altă scenă, cu aceeaşi împăcare pasională. Cînd sîngele s-ar fi potolit, ar fi început totul de la capăt. Mizeria aceasta era o tragedie, dar o tragedie murdară şi înjositoare. Se întrebă dacă ceilalţi doi ghicesc frămîntarea lui. Nu, desigur, îl invidiază pentru că e un nebăgat în seamă.

Tăcerea se prelungi peste măsură, greoaie. Ce-ar trebui să spună ca să o împrăştie? Nimic. Totul ar fi deplasat... Oftă. Ştia acum că va trebui să plece acasă, că locul lui nu era între aceşti oameni, îngrijoraţi, nedumeriţi. Zbuciumul său era de altă natură, poate mai organic şi în orice caz mai adînc.

— Ce e de făcut? suspină Varga.

— Uite ce-ţi propun eu, zise Potra. Să ne culcăm şi să încercăm să nu ne gîndim la asta. Poate pînă mîine dimineaţă...

„O să vi se arate sfîntul spirit?" se întrebă cu humor Suslănescu.

— Ai dreptate, încuviinţă Varga, şi se apucă să-şi scoată pantalonii, trîntindu-i mototol la picioarele canapelei. Stinseră îndată lumina. Suslănescu, ghemuit pe două fotolii, între care-i amenajaseră culcuşul, încercă să respire egal, să le dea impresia că doarme. Reuşi, deoarece, peste un timp, Varga şopti :

— Părinte... părinte...

— Ce-i ?

— N-ar trebui să... să le dăm un telefon şi celorlalţi... să vedem ce-au hotărît ei...

— Nu. Ar însemna că ne arătăm nehotărîţi, nesinceri. Să dormim. Noapte bună...

— ...bună, spuse Varga, disperat.

Rămase multă vreme cu ochii pironiţi asupra candelei care pîlpîia albăstrui, alungînd o umbră prelungă, de la stînga la dreapta, ca un pendul fosforescent. Începu să numere : „Unu... doi... trei..." şi adormi.

Suslănescu visă o apariţie stranie : Mimi goală, călărind pe spatele unui dinosaur ce ieşea dintr-un smîrc verzui, adînc, şi se trezi : „Oare şi ea va fi acolo ?"

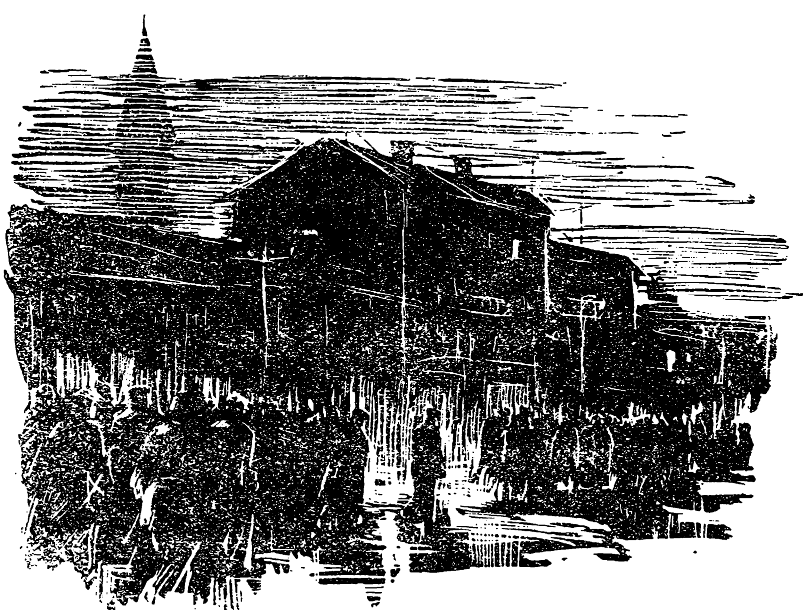
Dimineaţă, părintele Potra spuse :

— Dragul meu, m-am gîndit...

— Şi ?

— Trebuie să mergem. Iisus nu ne-a îndemnat niciodată la laşitate şi nici El n-a întors vreodată spatele Său primejdiei. Du-te acasă, îmbracă-te şi deseară ne vom întîlni cu toţii... acolo... Să-l rugăm pe dumnezeu să ne întărească.

Considerînd ultimele cuvinte drept un îndemn, se lăsă în genunchi şi-şi împreună mîinile. Varga îngenunchie lîngă el. Suslănescu, nefericit, se întreba : „Şi eu ? Eu ce să fac ?" Negăsind nici un răspuns, închipui la repezeală cîteva cruci pripite. Gestul i se păru odios de ipocrit.

CAPITOLUL XII

Palatul prefecturii, cufundat în întuneric, se desprindea ca o masă de umbră neagră pe fondul albastru al cerului. Îndată ce un automobil se oprea la poartă, doi soldaţi se apropiau de şofer şi-i ordonau să plece imediat. De pe la opt începuse un du-te-vino de maşini, de birji şi de oameni care veneau burghezeşte, pe jos. Generalul Belega postase un şir de soldaţi de la intrare — prin curtea interioară imensă — pînă la adăpostul de la subsol, care fusese amenajat ca sală

de festivități. Nu voia să fie întrerupt de vreo alarmă nocturnă, așa că părăsise ideea de-a folosi sala cea mare, mult mai potrivită. Invitații coborau o scară în spirală, foarte înclinată, luminată de zeci de becuri de toate mărimile și puterile. Treceau apoi printr-un fel de culoar, plin de lăzi, peste care se aruncaseră covoare oltenești împrumutate din toate părțile. Adăpostul prefecturii era modern, curat, și semăna cu o tavernă pariziană, sau cu pivnița unei vii nobile. Arcade mari, grele și destul de grosolane susțineau tavanul; în fund, peretele era căptușit cu rasteluri de unelte, sape, tîrnăcoape și stingătoare de incendiu. Ca aceste ustensile necesare să nu se vadă, se amenajase în fața lor un fel de cortină. Ajutat de toată funcționărimea și de un pluton de soldați puși la dispoziție de generalul Grințeș, prefectul se întrecuse pe sine. Lampioane de hîrtie atîrnau într-o simetrie studiată; serpentine colorate fîlfîiau ușor deasupra capetelor; într-un colț, pe o estradă mascată de celebrele plante exotice ale lui Dărnescu era orchestra Bubby-Jazz, cea mai bună din oraș. Bufetul era impunător, iar de jur împrejur fuseseră rînduite fotolii. Prin ordin, prefectul mobilizase pe cei mai drăguți ofițeri ai garnizoanei, dîndu-le personal dispozițiuni cum să se poarte cu doamnele. Un singur lucru îi scăpase. Dimensiunile și dispoziția sălii nu permiteau nici intrări triumfale și nici măcar în grup. Invitații erau nevoiți să se strecoare unul cîte unul, ca pe o intrare de serviciu, așa că pînă cînd se adună un grup cît de modest, generalul trecu prin adevărate momente de stînjeneală. Primii veniseră funcționarii prefecturii (cei cîțiva privilegiați), apoi profesorii liceului, părintele protopop Crăioc, înfășurat într-o vastă sutană, ușor violetă; peste circomferința pîntecului i se încolăcea brîul roșu jucînd în ape, ca o coadă de păun. Prefectul stătea aproape de intrare, cu soția alături. Pentru această festivitate, care-o bucura, aducîndu-i aminte de vremurile bune, ea voise să se îmbrace cu rochia de bal verde, dar cînd o scosese din cufăr băgase de seamă că e mîncată de molii și făcuse o criză de nervi. La urmă găsise o soluție cu adevărat impresionantă: venise în uniforma de soră de caritate, cu boneta albă încheiată sub bărbie — asta era și avantajos, pentru că îi ascundea crețurile ireparabile ale gușii. Numai pantofii cu tocuri extrem de înalte distonau cu această ținută sobră, dar ea găsi explicația cuvenită: „Li se va părea că, venind de la spital, n-am avut vreme să-mi schimb decît pantofii.“

Acum stătea lîngă general, înaltă și disprețuitoare, măsurînd toaletele nafistolate la repezeală ale soțiilor de funcționari, cărora le spunea cu un surîs invariabil :

— Arăți foarte bine, drăguțo...

Prefectul, strîngînd mîini, era însă devorat de spaimă : „Ce vor face „ei" ? Și ce va face el, mai ales dacă nu vor veni ?" Baronul Papp îl anunțase cu mare regret că starea sănătății sale e atît de precară, încît medicii sînt pe drept cuvînt îngrijorați, așa că se vede silit să decline această invitație grațioasă care încearcă să scoată pe un biet bătrîn din claustrul unde l-au consemnat iremediabil vîrsta și mizeriile senectuții.

Sosi familia procurorului Velceanu, el în uniforma albastru închis, care-l făcea să semene cu un portar de hotel luxos, ea într-o rochie lungă, neagră, cu umerii și gîtul adînc decoltat. În urma lor, ca un trepăduș, venea Suslănescu. Îmbrăcase o haină neagră, dintr-o stofă nemuritoare, care fusese a tatălui său: îi era cam largă, avea umerii căzuți și pulpanele rotund răscroite, lăsînd să se vadă o vestă de pichet alb. Pusese un papillon albastru cu bordo, ale cărui aripi atîrnau pleoștite, cu toate străduințele pe care le depusese în fața oglinzii. Era palid, părînd aproape de leșin, și ochii înlăcrimați îi alunecau speriați în toate părțile. După mature frămîntări ajunsese la concluzia că, venind odată cu familia Velceanu, prezența lui n-o să fie remarcată. Prefectul îi luă mîna, afectuos :

— Mă bucur foarte mult... nu erați de găsit...

— Așa dispare el, spuse posesivă doamna Velceanu, și Suslănescu încremeni.

Îndată după ei apăru Corian, în veșnica sa haină verde, boțită și răpănoasă. Părul, ca o clădăraie mițoasă, îi cădea pe gulerul cămășii cu dungi.

Suslănescu se repezi cu brațele înainte, ca spre o regăsire. Apoi sosi Vîslan, în frac, însoțit de Șendrea și de Miți, îmbujorată de emoție. Îi prezentă, bonom :

— Ciracii mei, copiii mei, prietenii mei, familia mea. Sărută galant mîna ușor zbîrcită a doamnei Belega și în timpul acesta scrută, pieziș, obrazul generalului, așteptînd un semn din partea lui. Acesta se prefăcu însă că nu-l vede. Din ce în ce mai încordat privea ușa scundă, trăgînd însă cu urechea spre murmurul ce se ridica în spatele lui. Strînse distrat mîna lui Benea, care, în civil, avea un aer mai polițist ca niciodată, apoi tresări : pe ușă intrase părintele Potra, urmat de Varga, care arbora un smoching

elegant. Generalul răsuflă uşurat şi zîmbind amabil făcu un pas în întîmpinarea lor:

— Mă bucur... mă bucur... le spunea nestăpînit şi, fără să vrea, dădu vocii sale un ton de complicitate, pe care Varga îl prinse din zbor, fericit. Şi onorata doamnă?

— A plecat, a plecat, spuse cu multă convingere Varga, simţind nevoia unei explicaţii. Căldurile prea mari, Lucian se simţea rău, n-am putut să-i mai ţin...

Auzi un glas în spatele lui: Motzeanu venea cu soţia, o matroană slabă, rigidă, despre care se spunea în societate că n-ar fi tocmai normală. Varga nu ştiu cum să se depărteze, aşa că fu nevoit să se încline uşor spre doamna Motzeanu, care-i răspunse din vîrful buzelor subţiri:

— *Bonsoir*...

— Dar e o festivitate... dar e o serbare, un adevărat *carneval*, tună glasul generalului Mîndru, care se zbătea să se strecoare pe uşa prea strîmtă pentru el. O dată cu Mîndru veneau ca o gardă Nicuşor Spinanţiu şi Horia Papp, amîndoi îmbrăcaţi după ultima modă, foarte exuberanţi.

— Aaaa! Aaa! exclamă Belega, bătîndu-l pe umăr pe fiul baronului. Şi papa?

— Bolnav, îşi strîmbă acesta obrazul roz. 38 şi 5. Nu ştiu ce-o să mai fie...

— N-avea nici o grijă, domnul baron e o fire care nu se lasă doborîtă.

Varga auzi aceste cuvinte şi se înfurie. Aveau ele vreun înţeles ascuns? Se îndreptă spre un grup unde distingea statura înaltă a directorului liceului, înconjurat de Drăgan, de Suslănescu, de Corian şi de părintele Crăioc.

Încet, încet, adăpostul se umplu şi în curînd începu să fie foarte cald. Ventilatoarele bîzîiau energic, dar zadarnic, şi doamnelor, mai ales, sudoarea le curgea pe frunte, în dîre de pudră muiată. Pe la nouă erau adunaţi cu toţii: dr. Remus Pordea, dr. Guiaşiu, Burtea Silviu, colonelul Papastate, maiorul Angheliu — care îl ocoli jignit pe Vîslan.

Prefectul privi la ceas şi începu să tremure. Făcu un semn unui sergent, care împinse o mică estradă, provocînd nedumerirea invitaţilor. Atunci se produse un foşnet şi, ca atrase de un magnet, toate privirile se întoarseră spre uşă. Nepăsător ca de obicei, distant şi impenetrabil, cu o ţigară spînzurînd în colţul gurii, Paul Dărnescu îşi făcu apariţia, urmat de von Mertsch,

splendid în uniforma lui războinică, şi de inginerii germani. Prefectul se apropie de ei cu paşi ţepeni, iar von Mertsch îl salută cu glas tunător:

— Heil Hitler!

Prefectul, fîstîcit, făcu un gest vag. Inginerii se aliniară în faţa lui, ca la comandă, îşi plecară repede frunţile, apoi ridicară mîinile şi ei:

— Heil Hitler!

O tăcere profundă domnea, astfel încît se auzeau respiraţiile încărcate, aţîţate.

Din orchestră răsunară cîteva acorduri de circumstanţă, apoi prefectul, însoţindu-i pe nemţi, veni spre mica estradă.

— Domnilor şi doamnelor! începu el. Am crezut că e necesar ca, înainte de a începe mica noastră agapă organizată de Asociaţia locală romîno-germană, să-l rugăm pe domnul maior von Mertsch, distinsul nostru oaspe, să ne spună cîteva cuvinte privitor la situaţia actuală. Domnia-sa, militar cu strălucită carieră, a luptat pe frontul de est, luînd parte la faimoasa rezistenţă de la Velikie Lukii. Avînd deci o experienţă practică nespus de preţioasă, domnia-sa poate să ne ofere un tablou inteligent şi adînc al momentului militar actual, pe care noi, nu-i aşa, de la această distanţă şi... în sfîrşit, nu-l putem înţelege în justele sale proporţii.

— *Meine Damen, und meine Herren!* începu să vorbească von Mertsch.

Varga stătea, cu o ridicolă cuvioşenie, ţinîndu-şi mîinile împreunate. Nu era atent la alocuţiunea maiorului. Urmărea numai licărul de cristal al monoclului, care, prinzînd cîte-o rază de lumină, o reflecta ca o oglinjioară. „Cît e de calm, de liniştit, de sigur de sine! Păi pot aceşti oameni să piardă războiul? Dar l-au pierdut! L-au pierdut! O, numai de-ar trece odată seara aceasta! Să mă văd acasă, sau la Lola, sau la Potra, oriunde... Cine ştie ce cursă poate să fie..." Îşi aduse aminte de banchetul pe care-l dăduse boierilor săi Alexandru Lăpuşneanu şi care se terminase printr-un măcel general. „Capul lui Moţoc vrem! Capul lui Moţoc vrem!"... Bine, dar cine e Moţoc? Încet, încet îşi roti privirile prin sală. Peste tot aceleaşi expresii atente, fără nici o nuanţă de nerăbdare sau de plictiseală, buze strînse corect, ochii aţintiţi asupra neamţului... „Drace, proşti mai sîntem! Prestigiul unei uniforme străine, sau poate al luptelor pe care le-a purtat acest individ... Ce lupte? Baliverne!" Apoi, cutre-

murîndu-se, își spuse că venirea comisiei germane aici înseamnă că totul s-a aranjat și că el a mizat pe o carte proastă. Era imposibil să nu fie tras la răspundere. Și ca și cum ar fi primit un răspuns la această întrebare teribilă, îl observă, lîngă ușă, rezemat de perete, pe Fritsch, farmacistul. Blond, înalt, rigid, cu fața tăiată de o cicatrice adîncă, îi privea pe toți cu o ucigătoare superioritate. O!

Suslănescu se rezemase de umărul lui Corian. Fascinat, nu-și putea lua ochii de la silueta zveltă, musculoasă a maiorului. Cîtă bărbăție! Fiecare gest purta în el, ca un sîmbure, o gamă întreagă de mișcări dure, sălbatice, prestigioase: mînuirea smucită a unei săbii, încleștarea la piept a pistolului automat. Feuer! Și vocea aceasta adîncă, din piept, făcută parcă să comande, îl răscolea... Ce spune? Fondul are prea puțină importanță, sînt lucruri de mult auzite: „Folosind tactica germană a îmbinării acțiunii tancurilor cu asalturile de aviație, bolșevicii au izbutit să obțină succese vremelnice. Marele stat-major al Reich-ului a prevăzut acest lucru încă de la începutul războiului. Astfel se explică înaintarea forțelor noastre pînă în inima Rusiei roșii. Astfel, pentru orice eventualitate, noi am lăsat în spatele nostru un front adînc, unde orice mișcare era posibilă. Războiul s-a purtat pe teren străin..."

„Dar acum se poartă la Iași! își spunea scos din fire Potra. Se poartă pe plaiurile noastre și noi, stăm, stăm și ascultăm... O, doamne, îndepărtează de la mine paharul acesta..."

— Ce zice? Ha? Ce zice? îl trăgea popa Crăioc de mînecă pe directorul liceului.

-Sst!... îi făcea acesta semn să tacă, dar popa, muncit de o curiozitate bătrînească, nu-i dădea pace:

— Ce zice? Despre ce vorbește? Ha?

Aproape de mica estradă, doamna Velceanu își scosese, provocatoare, pieptul înainte, și-l sfida parcă pe maior cu feminitatea ei măreață. Simțea lîngă umăr trepidația nervoasă a bărbatului ei, care nu era în stare să stea pe loc mai mult de un minut; trebuia să se plimbe, sau să fumeze și acum nu îndrăznea să-și ducă țigara la buze. „Ce laș! comentă ea cu dispreț. Eu întotdeauna am avut de-a face cu bărbați lași. Și Sandi e așa de fricos, mititelul... Dar el e un copil..."

Motzeanu, bine proptit pe amîndouă picioarele, cu mîinile încrucișate pe piept ca un împerator roman, fulgera din cînd în cînd, veninos, tîmpla lui Varga, aflat în stînga lui. „A avut

îndrăzneala să vie! După cele ce s-au întîmplat, după cuvintele pe care mi le-a spus! Dar asta e mai mult decît neobrăzare, e de-a dreptul o sfidare a celor mai elementare reguli... Ei, nu-i nimic! Am să-i arăt eu lui... N-o să-i fie moale petrecerea asta!“

Simţind că atenţia sălii slăbeşte, maiorul încheie repede, vorbind cu multă convingere despre victoria finală care va încununa eforturile Axei.

— Trăiască! bubui basul generalului Mîndru, care bătu de patru ori din palmele ude şi moi, ca nişte perniţe.

Maiorul coborî grăbit, privind fix şi nicăieri, şi veni lîngă Dărnescu. Acesta se tolănise într-un fotoliu, încrucişîndu-şi picioarele groase. Rămaseră despărţiţi de ceilalţi, făcînd impresia stranie a unui grup statuar, de neabordat.

Conversaţiile se legau greoi; subiectele, care altădată erau atît de potrivite în astfel de ocazii, ar fi fost — acum — deplasate, iar despre ceea ce-i preocupa pe fiecare, ca un cancer ascuns, nu se putea vorbi. Aşa că, în prima jumătate de oră, sala oferi aspectul ciudat al unei mulţimi de oameni care se strîngea în colţuri, după preferinţe, şi tăceau, neîndrăznind să întrebe măcar din priviri: „Ce căutăm noi aici? Cum o să se sfîrşească toate astea?“

Generalul Belega îşi dădu seama îndată de substratul tăcerii şi al stingherelii generale, dar orice ar fi făcut era imposibil s-o împrăştie. Noroc că cel puţin soţia lui era activă, mergea neobosită de la unii la alţii, le întreba pe doamne de sănătatea şi progresele şcolare ale copiilor, povestea grijile nenumărate pe care i le dă activitatea ei la spitalul militar şi le ruga să-i dea ajutor:

— Bieţii ostaşi! Ei s-au jertfit pentru noi!

Varga trecea prin adevărate torturi. Parcă fascinat, îl urmărea mereu pe Motzeanu, căutînd să vadă dacă nu cumva se apropie de Fritsch. „Ca Iuda, — se gîndea el, — ca Iuda are să mă vîndă.“ Comparaţia pe care o stabilise — incidental — între el şi Iisus Cristos, nu-l deranjă. Îşi făcea socoteli: „Bine, dar şi el e amestecat pînă peste cap... şi dacă o să-i umble gura... Dar dacă e mai de mult agent al poliţiei şi prezenţa lui printre noi e, deci, perfect justificată?“ Nu-şi găsea locul. Pantofii de lac, neîntrebuinţaţi, îl strîngeau îngrozitor şi scîrţîiau, astfel că la fiecare pas i se părea că toată lumea întoarce capul după el. „Cine o să-mi răsplătească mie suferinţele şi zbuciumul acesta

îngrozitor? Cine?" Îşi dădea seama că nu exista pe lume nimic care să-l fi putut recompensa din plin. Cît de fericiţi erau ceilalţi! Velceanu, care n-o să poată fi tras niciodată la răspundere, deoarece el şi-a făcut numai datoria: procuror, trebuia să ceară pedepse, *dura lex sed lex*. Sau Suslănescu: el e tînăr, are tot viitorul în faţă. Merse la directorul liceului şi-l întrebă cînd bănuieşte că o să se deschidă cursurile. Acesta-i răspunse, plictisit, că habar n-avea. Varga tuşi, ca şi cum directorul l-ar fi jignit. Cum de nu-şi dă seama că el ar vrea să stea de vorbă, să găsească amîndoi un subiect banal, pe care să-l bată pînă la tocire? Directorul îi întoarse însă spatele şi începu să se plimbe de-a lungul pereţilor, cu mîinile la spate.

Cu toate că era încă devreme, prefectul se hotărî să dea drumul soldaţilor care purtau tăvile cu băuturi. Şi într-adevăr, atmosfera se mai învioră. Clincănitul paharelor de cristal avea ceva festiv, ca de Crăciun, şi după o înghiţitură, două de vin, ochii începeau să strălucească mai galeşi.

Suslănescu dădu peste cap trei pahare, unul după altul. Se întoarse provocator spre Corian:

— Aşa, dragă! Să bem...

— Văd că ai ajuns şi tu la teoriile mele, zise acesta, prietenos, dar imediat firea sa zeflemistă ieşi la suprafaţă: Da, florilegiul graţiilor doamnei Mimi te predispune din cînd în cînd să bei cam peste măsură... Are un spate ca o lună plină: argintiu.

— Taci! încercă să se indigneze Suslănescu. Taci... Îi era drag Corian, omul cel mai puţin practic pe care Suslănescu îl întîlnise vreodată, şi totuşi în prezenţa lui încerca un sentiment rar şi preţios pentru el: acela că viaţa şi toate manifestările ei zilnice — care ucid marile speranţe — nu e, în esenţă, decît un balet, pe care fiecine îl dansează graţios sau butucănos, cu o inutilă gravitate. Şi acum Corian fu primul care, întinzîndu-şi degetul îngălbenit de nicotină, spuse:

— Îi vezi pe toţi aceşti morţi vii? Sînt morţi şi ei nu ştiu... Şi sub parfumurile crepitoase ale acestor doamne răzbate duhoarea de hoit. Îi vezi, Alexe, toţi se tem, toţi tremură, pentru că au de apărat: o casă — patru pereţi ridicoli de cărămidă, o familie — uniune consimţită de sclavi, şi, sub toate aspectele, toţi aceşti domni şi dame se tem să nu-şi piardă coşciugele... Eu, hei, eu o să mor la o margine de drum, cu ochii aţintiţi spre stele...

— Vorbeşti copilării, îl trase de mînecă Suslănescu.

Enervat că nu e luat în serios, Corian declară cu voce tare:

— Ruşii o să cîştige războiul!

Tremurînd, Suslănescu îl imploră să tacă. Nu putea suferi această trăsătură a lui Corian. Ori de cîte ori îl contrazicea cineva, debita o enormitate menită să provoace scandal, fără să-i pese de urmări.

Motzeanu era adînc tulburat. Silindu-se să-şi păstreze aparenţa de bonomie şi de siguranţă, nu pierdea nici un prilej să-l suspecteze pe Varga. Ar fi vrut să citească pe faţa lui aceeaşi spaimă care clocotea în el, dar nu vedea decît obişnuitele trăsături liniştite, demne, pline de sine.

„Omul ăsta trebuie să ştie ceva, se chinuia Motzeanu. Trebuie, altfel nu se poate... În definitiv e clar şi pentru un orb că am pierdut războiul. E imposibil ca un om atît de inteligent, atît de experimentat ca domnul Maniu să nu-şi fi luat toate precauţiile. Frontul de la Iaşi spart (asta o auzise la radio Londra înainte de a veni aici), este mai mult ca sigur că ruşii n-or să se oprească... Ce mă fac atunci? Da, da, da, e aşa cum spun: Varga trebuie să ştie ceva. Doar fratele său, Georges, e iniţiat în cele mai intime secrete ale politicii ţării... Prieten cu Ică... Şi Ică e un şnapan de-o diabolică inteligenţă. Nu-şi joacă el existenţa pe o carte proastă... Desigur, aşa cum spunea Remus, o fi şi fugit în Elveţia... Da' parcă Hess n-a fugit în Anglia încă la începutul războiului? Şi dacă nici ăsta nu ştia cum stau ei la ei acasă, apoi atunci nimeni... Hitler e un nebun..."

Din cînd în cînd, ca să mascheze această furtună — care i se părea grozavă — Motzeanu se întorcea zîmbind larg, cu toţi dinţii, spre nevastă-sa. Ea îl întreba:

— N-ai băut prea mult? Vezi să nu faci criza ta de ficat...

— N-avea nici o grijă, bîiguia el, readus la realitate. Numai atîta ar mai trebui, să-l apuce şi ficatul. Dar poate că e mai bine aşa. Luă de pe tavă un pahar şi-l goli. „Da, am să mor, am să sfîrşesc o dată cu toate astea. Ce face Varga? Ce face?" se întrebă el, mort de groază.

Cu un pahar în mînă, zîmbind prieteneşte şi sigur de sine, Varga, primul dintre toţi, se îndreptă spre fotoliul lui Dărnescu. Ajuns acolo, se înclină uşor, condescendent aproape, şi ciocni. Motzeanu, nemaiputînd răbda, făcu trei paşi mari într-acolo. Nevastă-sa se luă repede după el. Îl ştia violent şi n-ar fi vrut să se petreacă vreun incident neplăcut. Emilică o pusese la curent

cu scandalul pe care-l avusese cu Varga, și acum și ea îl privea pe acesta cu ură feroce.

— Nu ne-am văzut de mult, dragă Dărnescu, spuse limpede, senin, Varga. În sănătatea dumitale, dragul meu. Apoi, făcînd o jumătate de întoarcere la stînga, se înclină în fața maiorului german, care (ce i-o fi venit? se sperie Varga) îi întinse mîna și i-o strînse foarte amabil.

— Ich bin *enchanté*, mein Herr, se înclină Varga, fericit. Richtig *enchanté*...

Dărnescu îl privea cu ochii săi greoi, mari ca niște cepe, străbătuți de vinișoare roșii. Semăna cu o balenă sătulă. Pe omul acesta, Varga nu izbutise să-l înțeleagă niciodată. Nici rolul său la fabrică nu-i fusese prea clar, ca de altfel toată povestea acestei întreprinderi, inițiate acum vreo cincisprezece ani, cu banii statului și ai unor particulari (se zvonea că un mare industriaș englez e amestecat în toate astea, dar de unde să știi adevărul?). Dărnescu fusese adevăratul patron, cu toate că nu deținea decît titlul de director. O taină pe care nici abilitatea juridică a lui Varga nu reușise s-o descifreze.

Spre uimirea sa, maiorul von Mertsch vorbea binișor romînește și părea nu încîntat, ci fericit că poate sta de vorbă cu el.

— Cum te împaci cu Horoviță? îl întrebă Dărnescu, cu o voce grea, rostogolitoare.

— Mde... așa și așa... Știi, mai că regret că...

Dărnescu îl privi curios.

— Da? făcu el... Nu știam.

— Ar fi trebuit să mă interoghezi, scumpul meu. Doar știi: înaintea tuturor intereselor meschine, eu am pus totdeauna alte interese, superioare...

— Nu bănuiam, zise detașat Dărnescu, dar fără nimic jignitor.

— Mi se pare că amicul nostru e în relații suspect de bune, șopti intrigant Remus Pordea la urechea lui Motzeanu, care se făcu stacojiu:

— Da... și cu atît mai ciudată-mi pare încăpățînarea lui de atunci, scrîșni el. Totdeauna acest individ imund mi-a făcut greață.

— Și mie, întări Pordea cu emfază, dar îndată se dezumflă ca un balon: Măi, — gemu el, — ar trebui... ar trebui... și noi... că de, nu știi...

— Ce tot vorbeşti ! spuse mirat Motzeanu. De fapt, se gîndea şi el la acelaşi lucru şi aştepta, nerăbdător, să plece de acolo Varga ca să-i ia locul.

— Cum, nu crezi că e prudent...

— Nu e de loc ! mîrîi Motzeanu. N-am de-a face cu călăii.

— Emil, — îl pişcă de braţ nevastă-sa, — eşti nebun ?

— Iartă-mă... se întoarse spre Pordea : Prudenţă !

Atmosfera se dezmorţise. Sticlele se goleau repede şi Belega socoti că e momentul să înceapă serbarea propriu-zisă. Merse în dosul cortinei care ascundea orchestra şi făcu semn. Răsunară acordurile imnului regal.

Grupurile înţepeniră. Lucaci, cam surd, nu-şi dădu seama de unde vin sunetele şi se întoarse spre uşă, cu spatele la muzică ; Crăioc rămase cu gura căscată de emoţie quasi-religioasă, generalul Mîndru îşi împinse înainte, violent, pîntecul uriaş şi-şi strînse mîinile pe o vipuşcă imaginară, iar Corian rămase cu ţigara arzînd în colţul gurii şi fumul îl făcu să lăcrimeze : Suslănescu se încordă din toată fiinţa lui : accentele imnului îl zguduiau întotdeauna, era doar una din componentele noţiunii de patrie, împreună cu steagul tricolor şi imaginea tronului sub baldachinul de purpură. Pe faţa lui Motzeanu încremenise o expresie atît de solemnă, de parcă era propria lui mască funerară. Îşi înălţase fruntea ca în bătaia unui vînt de glorie ; Remus Pordea privea în toate părţile să vadă dacă lumea observă cît e el de emoţionat, iar în mijlocul sălii, falnic, generalul Belega saluta, părînd că imnul i se adresează lui personal. Părintele Potra, în clipa cînd trompetele atacară partea înaltă a imnului : „O doamne, o doamne sfinte", se rugă pentru sănătatea majestăţii sale. Apoi, fără tranziţie, deasupra capetelor lor bubuiră accentele trufaşe ale lui „Deutschland, Deutschland über alles" şi, ca trase de o sfoară, trăsăturile lor deveniră mai aspre, fălcile se încleştară pînă la scrîşnet, burţile căutară inutil dar meritoriu să se sugă, să se lipească de şira spinării. Încet, grav, Varga ridică braţul în salut roman, urmat îndată, fulgerător de repede, de Motzeanu şi de toată lumea.

Omagiale, privirile se întoarseră, ca la comandă, spre von Mertsch. „Excelent, gîndi Belega. Serbarea aceasta şi-a atins scopul."

În timp ce ultimele note detunau, eroice, ţîşniră cîteva lumini de magneziu : Vîslan fotografia asistenţa. Varga lăsă re-

pede mîna jos, ca şi cum l-ar fi apucat un zgîrci în antebraţ. Dar era prea tîrziu.

„Aşa... vă maica voastră, îşi spunea Vîslan, în prada unei bucurii hohotitoare. Aşa, eroilor şi rezistenţilor ! O să mai stăm noi de vorbă, porci, porci şi netrebnici !"

Apoi orchestra începu un vals de Strauss şi o clipă, luaţi prea pe neaşteptate în urma violentei emoţii, musafirii rămaseră descumpăniţi. Von Mertsch străbătu cu pas sigur sala, se înclină scurt în faţa doamnei general Belega şi porniră amîndoi, el uşor, drept şi băţos, ea încercînd să regăsească mlădierea felină şi ameţeala dulce, dulce de odinioară. Suslănescu o înlănţui pe Mimi. Ea se lipi de el, nestînjenită, şi Suslănescu roşi, pierdut.

— Dulcele meu, — îi şopti ea, — dulcele meu, n-ai vrea să fim numai noi doi, acasă, în pătuc ?

— Te rog, te implor, — bîlbîi Suslănescu. Am să-mi iau toată răspunderea... Ai să vezi... Numai nu acum... Numai nu acum, te rog, Marie...

— Dansezi ca o cizmă, se enervă ea. Du-mă la loc. Îmi abimezi pantofii.

— Iartă-mă.

După ce Suslănescu, călcînd anapoda, o conduse lîngă Velceanu, ea îşi dădu seama că era singura femeie frumoasă din sală. Restul, nişte babe strîmbe, smochinite. Trei ofiţeri se repeziră în aceeaşi clipă, disputîndu-şi onoarea unui dans. Suslănescu, sfîşiat de durere, se îndreptă spre Corian, care se instalase comod la bufet şi bea mereu. Acesta-i ghici durerea şi-l consolă :

— De ce te superi ? Femeia gîndeşte cu ovarele, nu ştiai ?

— Să nu vorbeşti aşa ! imploră Suslănescu, gata să plîngă. Să nu vorbeşti aşa în faţa mea ! E o sfîntă...

— Tu eşti un martir, mieluşelule, tu eşti... Ai şi aureolă. Să bem !

Profitînd de faptul că Varga se ridicase să danseze, Motzeanu se năpusti la Dărnescu, pe care-l copleşi cu o droaie de complimente, se extazie de felul cum arăta : „Nu s-ar spune că suferi cu inima" şi-l rugă :

— Mon cher, prezintă-mă aliaţilor... Sînt remarcabili. Iar cînd strînse mîna inginerului Ambrosius, se stăpîni cu greu să nu-l felicite pentru succesul pe care l-a avut comisia. Un ultim rest de prudenţă îl opri la timp. Se instală pe un scaun, acolo,

părînd că nu vrea să se mai mişte. Dărnescu tăcea, masiv, privind prin el ca prin sticlă, dar asta nu-l demontă cîtuşi de puţin pe Motzeanu. Veni şi Pordea, apoi Guiaşiu, aşa că atunci cînd voi să-şi reia locul, Varga îl găsi ocupat. După un moment de ezitare, se apropie şi el. Tăceau cu toţii.

Valsurile alternau cu foxuri, cu rumbe, cu şlagăre: Lili Marlen, Sehnsucht şi Rose Marie. Dar toată lumea îşi dădea seama că nu peste mult, poate peste o jumătate de oră, totul se va slei şi va lîncezi într-o atroce plictiseală.

Varga se gîndea: „Nu-i nimic, ticăloşilor, acum vă căciuliţi în faţa nemţilor şi a lui Dărnescu... O să răspundeţi... Eu, eu sînt aici, pentru că aşa-mi cere prudenţa, dar voi? Voi din frică tembelă!"

Motzeanu schiţa, în răstimpuri, după adevărate chinuri interioare — care-l făceau să asude bogat — încercări de conversaţie, dar ele se izbeau de tăcerea lui Dărnescu, căruia îi zîmbea ca unei primadone. Inginerii germani se duseseră la bufet şi mîncau cu beatitudine sandvişuri, salate, răcituri, udîndu-le metodic cu vin. În jurul lor se făcuse un gol, ca şi cum nimeni n-ar fi îndrăznit să le tulbure această plăcută şi însemnată operaţie.

Vîslan urmărea toate astea cu o satisfacţie crescîndă. Nu se întrecuse cu băutura — atît doar ca să devină „extralucid", cum îi plăcea să spună — şi acum ideile veneau clare, armonice. „Am avut dreptate, sîntem un neam de lachei. Amprenta ţiganilor, a grecilor şi a jidovilor a devenit trăsătură dominantă." Căuta mereu să intercepteze privirea lui Suslănescu şi să-i transmită, victorios, printr-un fel de telegraf optic: „Vezi, măi? Ce ţi-am spus? Vezi?" Dar profesorul se îmbătase fulgerător şi moţăia sprijinit de umărul lui Corian, care-i turna în ureche otrava subtilă a teoriilor sale.

— Viaţa? Rahat cu perje. Ascultă-mă pe mine. Să le lăsăm toate astea şi să mergem la mine, la moşie. O să trăim ca în sînul lui Avram. Ascultă program: dormim pînă la zece, apoi o plimbare, desculţi, pe pajiştile gazonoase, tunse mărunt, o mîncare bună, pe pătură, în umbra sfîntă a unui nuc secular... Măi, mirosul amar şi priveliştea sublimă... Lacul în care se scaldă vîrfurile aurii ale sălciilor plîngătoare, lebedele plutind regale, peştişori de aur sărind în răstimpuri, într-o ploaie curcubeică de lumini şi stropi, stuful argintiu plîngînd mătăsos şi

nuferii înfloriţi... Ascultă-mă, Alexe, hai să mergem la noi, la moşie...

— Bine... Dar putem merge şi la noi, se oferi galant Suslănescu. Conac brîncovenesc, măi ! Masa mare, grea, din sufragerie, unde se aşeza strămoşul meu Ivancu Stroe Suslănescu ot Jumărăşti... Dacă vrei, ne putem îmbrăca în costumele lui, avem o mulţime... Giubea, işlic, în brîu hanger, narghilea cu imamea de chihlimbar, punem fes cu ciucur de safian...

— Da, măi Alexe, da... Şi chemăm roabele ţigănci, tii, măi, şi ne desfrînăm cu ele întru jocuri şi giumbuşlucării !

— Nu vorbeşti într-un stil prea dix-huitième... e mai mult o parodie...

— Să bem...

Varga abordase, în sfîrşit, după mari reticenţe, discuţia politică, spre necazul lui Motzeanu :

— Conferinţa domnului maior, — spuse el, ca şi cum s-ar fi adresat unui auditoriu (încerca astfel să mascheze complimentul pe care voia să-l plaseze), — a fost cît se poate de elocventă... Realitatea este că istoria a cunoscut tot felul de reversuri, dar...

— Istoria nu se repetă, preciză politicos von Mertsch.

— Dar tocmai asta voiam să spun eu, se repezi Varga. Resursele materiale, dar mai ales morale ale Germaniei sînt infinite...

— Şi mai este un factor pe care nu trebuie să-l uităm, — interveni maiorul, care se arăta foarte doct, spre încîntarea lui Varga, — nu trebuie să uităm că între Rusia bolşevică şi Anglia şi America plutocratice există antagonisme. Vă asigur că apusenii îşi dau seama foarte bine de rolul nostru de cruciaţi. În fond, noi apărăm aici bazele civilizaţiei.

— Romînia a avut acest rol în toată istoria ei ! Varga surprinse o sclipire ironică în ochii maiorului. Evident, parţial, se grăbi el să adauge.

— Da, a avut acest rol, concedă repede von Mertsch.

— Madam, dumneavoastră dansaţi ca o silfidă, şoptea sublocotenentul Ghica în urechea sidefie a doamnei Velceanu. Pentru mine, care în fiecare zi mă joc cu moartea...

— O ! Cum vorbeşti...

— Vă asigur, jocul e tot atît de plăcut... ca dragostea, dacă nu mai mult. Te înalţi în azur şi zbori... şi zbori... aiuiuu... dar nu mai găsi nici un termen destul de înalt.

— Nu mă iei şi pe mine odată ?

— Dar cu plăcere, oricînd... Uite, ne întîlnim mîine. Vin să vă iau cu maşina.

— Şi dacă în timp ce noi doi vom fi sus se întîmplă un atac aerian?

— Voi lupta, doamnă, cu puteri înzecite...

Ea se lipi de el.

Vîslan, tupilîndu-se în spatele unui ficus, ca un incaş, fotografie grupul din jurul lui Dărnescu. Era beat de fericire. „Domnule, cum se rînduiesc toate, cum se rînduiesc... Ieri mă socoteam pierdut, mort, şi acum... uite numai. Păi, sînt pur şi simplu salvat! Orice ar fi!"

Vîrî în buzunar aparatul şi veni clătinîndu-se uşor la prefect, pe care-l întrebă dacă nu ar fi cazul să apară în „Tribuna Romînă" un *compte-rendu* al acestei atît de izbutite festivităţi.

Prefectul îl privi amuzat:

— Dumneata, Vîslan, eşti cel mai straşnic cameleon pe care-l poate vedea un om în viaţa lui.

Vîslan primi afirmaţia aceasta ca pe un compliment. Rîse spart.

— Viaţa, — zise el, — este un dans. Unii ştiu, alţii nu, dar toţi dau din picioare.

— Dumneata eşti maître danseur... şi maître chanteur, îl înţepă Belega, ştiind că Vîslan n-are să-l înţeleagă.

— Ce vreţi? Fiecare pasăre pe limba ei trăieşte. Proverbele populare se cer modificate, domnule prefect. Aţi avut o idee genială.

După ce conversase aproape o oră cu grupul Dărnescu, Varga, satisfăcut şi cu conştiinţa datoriei împlinite, începu să se gîndească la propria lui distracţie. Roti în sală o privire cercetătoare, dar afară de madam Velceanu nu văzu nici o femeie care să-l fi putut atrage. Ea era însă aşa de înconjurată de tot felul de ofiţeraşi, încît intervenţia lui ar fi fost ridicolă. Se duse la bufet, să se răcorească. Era de-a binelea liniştit. „Nu se pot ei prinde cu mine, îşi spuse plin de satisfacţie. Eu sînt un as al diplomaţiei acesteia". Se simţea uşor, dispus spre prostii, ca la vîrsta zvăpăiată de nouăsprezece ani, cînd însă el fusese cuminte. La bufet se ciocni aproape de Lucaci. Acesta, ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima dată, îl salută ceremonios şi-l întrebă:

— Ai ascultat?

— Ce? se minună Varga.
— Ei, ce! La Iaşi frontul a fost spart. Oraşul a căzut astăzi. Sau ieri.
— Cum? icni Varga. Cum?
— Aşa. Gata. În zece zile-s în Bucureşti.
— Cine?
— Ce-i cu dumneata? Ai băut prea mult? Ruşii, cine să fie!
— Sssst! se încordă Varga, făcînd o grimasă. Taci, omule!
— Da' ce-i cu dumneata, domnule? se miră, posomorît, Lucaci.
— Nimic, taci...
Îi întoarse spatele. Uitase totul. Parcă în această atmosferă festivă se simţea în anul 1942, anul marilor victorii, şi abia acum văzu plafonul jos al adăpostului, pereţii zgrunţuroşi, auzi rîcîitul pantofilor pe cimentul de pe jos — nu era parchetul oglinditor al unei săli somptuoase, ci un adăpost — şi ei, toată această lume care dansa şi bea, căutau zadarnic un adăpost, undeva. Merse iar spre bufet şi începu să bea coniac, pahar după pahar. Cînd alcoolul i se urcă la cap, îşi spuse că el nu înţelege nimic din toate astea. Jocul se desfăşura undeva deasupra capului său, în sfere inaccesibile gîndirii: cabinete închise, tainice, oameni mari, personalităţi viclene ca şerpii, o ierarhie în care el era un fir de nisip. Dar atunci toate acţiunile sale erau dezvinovăţite, căci într-adevăr, ce puteau însemna cîştigurile lui, procesele lui, activitatea sa politică, aici, la periferia unei ţări, care ea însăşi se găsea la periferia universului? Nimic. Şi de ce să-l tragă la răspundere? Nu era nici un motiv. Poate invidia oamenilor, a unui Motzeanu, de pildă. Ce-ar fi — îl străbătu un gînd ciudat — să meargă şi să-i ceară iertare? Un lucru creştinesc, chiar dacă era nevinovat, sau poate tocmai pentru aceea. Şi dacă are să-l respingă, să-l insulte? Ei bine, în cazul acesta se va răzbuna. Cunoştea o serie de porcării ale lui Motzeanu, suficiente să-l discrediteze pe vecie în faţa opiniei publice. Îl va urmări cu ura lui neînduplecată pas cu pas, îl va lovi în ce avea mai scump... Da, da... Asta o va face în orice caz, dar acum era mult mai bine să se ducă la el. Potra l-ar aproba, dacă ar şti.
Se ridică de pe scaun şi merse spre Dărnescu. Se opri lîngă fotoliul în care se instalase Motzeanu şi dormita şi-i puse mîna pe umăr:

— Vreau să-ţi vorbesc, zise el, clipind speriat din ochi.
— Da... cum să nu, vai de mine, se îmbujoră celălalt. Sînt al dumitale...
Suslănescu merse drept la Mimi şi, fără să-i ceară voie, o cuprinse în braţe, tîrînd-o spre mijlocul sălii. Ghica rămase uluit. „Da' başi buzucul ăsta cine dracu o mai fi ? se întrebă el. Şi tocmai acuma şi-a găsit să se bîţîie, cînd ne fixasem o întîlnire... Paştile şi..."
— Mimi, vreau să te rog, vreau să te implor, fii soţia mea. Fii mama copiilor noştri. Părăseşte-l pe acest om, cu care nu eşti fericită.
Vorbea dintr-o răsuflare, cu patimă.
Ea îl respinse uşor.
— Eşti beat, Sandi. („Nu mai e supărată, îşi spuse el, fericit. Nu mai e...")
— Tu eşti salvarea vieţii mele...
— Vorbeşti ca în romanţe...
— Mimi, de ce eşti rea ?
— Dragă Emil, — îl luă pe acesta de rever Varga, în celălalt capăt al sălii, — te rog să mă asculţi. Înainte de a-ţi spune orice, fii bun şi agreiază scuzele mele pentru... hm, ieşirea aceea... Nu eram stăpîn pe mine, o serie de nenorociri, nu ştiu dacă mă înţelegi...
— Cum să nu, îşi umflă Motzeanu pieptul, mărinimos. Mi s-a întîmplat şi mie. („Desigur că ţi s-a întîmplat, porcule, cugetă înfuriat Varga.")
— Lucian bolnav, familia plecată, singur, fără nici o mîngîiere... primejdiile mereu prezente...
— Înţeleg...
— Uite ce e... Sîntem, doar, romîni... Aceeaşi familie... Trebuie să fim uniţi în aceste ceasuri grele, penibile. Bărbia începu să-i tremure. Îi venea să plîngă de ruşinea umilinţei.
— Dragă Salvator, iată mîna mea... Iartă-mă şi tu...
Se îmbrăţişară.
— Hai la bufet, îl sfătui Varga. (Şi totuşi, totuşi, parcă se simţea mai uşurat, mai bun, mai nobil.)
— Cu plăcere... Ştii, mi se pare că prea ne-am afişat cu... ăia...
— Nuu ! dădu din mînă Varga, superior. Ce dracu, doar n-oi fi vrînd să-i împuşcăm.
— Ştii, se pare că, într-adevăr, baronul e grav bolnav.

Varga se încruntă, apoi se însenină. Trecea cu repeziciune prin toate stările, acum.

— Da, vîrsta...

— Da... În sănătatea ta...

— Trăiască Romînia, şopti Varga, ca şi cum ar fi spus o parolă subversivă.

— Da... Trăiască !

Părintele Crăioc era în vervă. Polemiza cu Potra, avînd impresia că se găseşte la Conciliul de la Niceea, unde s-au pus bazele sfintei şi adevăratei credinţe.

— Ce filioque, Potră, ce filioque... Numai de la Tatăl, ascultă-mă ce-ţi spun. Ortodoxia a ţinut treaz acest neam rumînesc. Voi, uniaţii, v-aţi uitat neamul, v-aţi deznaţionalizat. În Carei sînt romîni care nu ştiu vorbi decît ungureşte. La asta ce zici ?

Potra tăcea, privindu-l cu scîrbă. Nu ştia de ce i se părea că popa Crăioc miroase a zer. De altfel, bătrînul era cam băut şi în voie bună.

— Iară Papa, apoi ascultă aici : „La Roma într-un vechi palat, stă papa, papa cel bogat"... He ha... aşa cîntă lumea...

— Părinte, nu se cuvine, sfinţia-ta...

— Erezie, erezie ! gesticula Crăioc vesel, înfundîndu-şi degetele groase în brîul roşu.

Procurorul Velceanu o urmărea cu inima strînsă pe nevastă-sa. Ce să-i mai spună ? Ce rost mai aveau toate... De unde să fi ştiut acum doisprezece ani că se căsătoreşte cu o bacantă ? Mamă-sa avusese dreptate, dar el era aşa de îndrăgostit pe atunci ! Şi ea... O, ce jocuri fuseseră ! Îi mîngîia fruntea care începea să chelească şi-l consola : „Nu-i nimic, eu am să te iubesc." Pe urmă, în noaptea nunţii, îi povestise, plîngînd cu hohote, binecunoscuta şi jalnica poveste a ofiţerului de roşiori, a seducerii, ca o pensionară de bordel. O, idealurile tinereţii... Îşi aminti de procesul de azi : un dezertor condamnat la moarte... Cum se obişnuise cu ochii aceştia care se măresc peste fire, anormal, cînd cad, grele ca un cuţit de ghilotină, cuvintele sacramentale : „La moarte, prin împuşcare, pentru trădare de neam"... Sau lotul acela de comunişti pe care-l anchetase săptămîna aceasta... Bătrînul Jurca Mihai, parcă aşa-l cheamă, liniştit, calm. Oamenii ăştia ori sînt fanatici, ca primii creştini, ori... Uite-o cum se lipeşte de pîntecul ofiţeraşului, scroafa, scroafa...

Se duse la bufet, unde se adunase multă lume. Corian, care prudent și experimentat trăsese la o parte cîteva sticle, îl chemă lîngă ei :

— Stați jos, îi oferi el un scaun alături de Suslănescu, apoi se dădu la o parte savurînd tabloul. Soțul și amantul... Unul dintre amanți...

Suslănescu, verde la față, se prăbuși spre Velceanu, îngînînd lăcrimos :

— Domnule Velceanu... eu... eu vă sînt atît de recunoscător ! În casa dumneavoastră am găsit acea... acea gratitudine... nu... nu e bun termenul, acea căldură... Doamna, onorata doamnă Velceanu, mi-a fost... ca o mamă...

Scîrbit, procurorul se întrebă : „Oare și cu el ?"

În acest sfert de ceas în care se împăcaseră, între Varga și Motzeanu se legă o prietenie grozavă. Se simțeau așa de aproape unul de altul și Varga începu să uite sălbaticile promisiuni de răzbunare care-l încinseseră înainte. I-o spuse, voalat, lui Motzeanu.

— Scumpul meu, acum înțeleg în ce constă forța creștinismului. Ce fericire îți îmbăiază sufletul după ce... te-ai umilit...

— Ce-i cu tine ? se miră, practic, celălalt.

Vîslan se așezase într-un fotoliu comod, în umbra ficușilor, ca într-o pădurice ecuatorială în miniatură.

— Ce dans ! Ce dans ! comenta el, pradă unei colosale satisfacții. Uite-i, doi cîte doi : Varga cu Motzeanu, Suslănescu cu Velceanu, Dărnescu cu Merciu, Crăioc cu Potra, Mimi cu Freddie... ptiu, să nu le fie de deochi ! Și se învîrt, și se învîrt, ca apucații. Ce le pasă ? Bani da, casă da, liniște da... Dar eu, vagabondul, ei bine — eu am să le arăt lucruri mărețe ! Îi am la mînă pe toți... Societatea aleasă !... Uite și Benea, se plimbă cu mîinile la spate și-i păzește să nu-și fure unul altuia ceasurile, sau să nu-i fure cineva pe ei pe toți... Extraordinar judec ! Parcă aș fi poet ! Unde-i Jacquot să vadă toate astea ?

Amintirea prietenului său îl răcori puțin. Robber îi scrisese cîteva articole, pe care Vîslan n-avea de unde să i le plătească și acum îi trimitea în fiecare zi scrisori concepute cam în felul următor : „N-aș fi crezut ca sub masca unui distins ziarist să se ascundă un rît păros de troglodit. Te anunț că sînt instituții în țara asta, în speță poliția, că nu trăim în pustă sau în junglă și am să te aranjez eu... Onestitatea mea e mai presus de orice discuție, domnule Vîslan..." Oh, cum l-ar aranja el pe

puchinosul ăsta, pe otreapa asta fără nici un dumnezeu! Numai dacă ar mai veni odată vremurile cînd... Nu-i nimic, o să se rezolve ele, toate.

Curînd se formă într-un colţ grupul Varga, Pordea, Guiaşiu, Potra, Burtea şi Lucaci. Nu-şi spuseră nimic, se adunară numai pentru o clipă, apoi se despărţiră. Majoritatea erau destul de beţi.

Varga nu ştia pe unde umblă. Ţinu un fragment de discurs: „Domnilor, România, scumpa noastră, ea... numele ei sfînt, nu! Armata şi patria..." apoi, trecînd clătinat pe lîngă Mimi, îi şopti: „Eşti dulce ca o acadea", şi ea-i răspunse cochetă: „Dar nu pentru dumneata, domnule Salvator", îl bătu pe umăr pe Velceanu: *„Sursum corda!"*, ajunse şi prin faţa prefectului căruia-i mulţumi pentru distinsa favoare de-al fi invitat la această petrecere sublimă, sardanapalică; circuitul se închise tot lîngă Motzeanu, care la beţie era sumbru şi declara:

— Bolşevismul? O plagă! Nu mă tem! Poporul romîn este... inoculat! I-no-cu-lat! Ţăranii sînt cu noi... Cu noi este toată lumea cinstită... Dar eu sînt beat... Mă doare ficatul...

Părintele Crăioc adormise, cu mîinile pe pîntece, şi sforăia pe trei tonuri. Varga se simţea purtat pe aripi largi, ameţitoare, ca pe puntea unui vas. Ar fi dorit ca serbarea asta să ţină, aşa, luni de-a rîndul, pînă cînd ieşind afară din adăpost să găsească toată ţara în ordine şi să se aşeze la locul care-i era păstrat. „Cît să fie ceasul? Il scoase cu greutate, boţindu-şi plastronul. Drace... cinci fără un sfert. Cum trecu vremea!"

Orchestra făcu o pauză şi Corian se aşeză la pian. Incepu să cînte un marş funebru, cu sforăituri melodramatice, cu largi ţipete de spaimă grotescă.

— Vai, cine cîntă aşa ceva! strigă Mimi, beată.

Velceanu veni la ea, o smuci de mînă fără să se sinchisească de lume şi-i scrîşni în ureche:

— Hai acasă!

— Nici prin gînd nu-mi trece, îl privi ea sfidătoare.

Corian se ridică de la pian şi, în tăcerea ce se lăsă — după atîta muzică şi dans gălăgios, discuţiile păreau foşnetul unui stufăriş — se auzi scîrţîitul plîngăreţ, supărător, al uşii. Un ofiţer încătărămat, cu casca în cap, intră şi, venind spre prefect, îl salută, apoi îi spuse:

— Domnia sa domnul Dărnescu este chemat la telefon.

Dărnescu se ridică greoi. Nu părea de loc obosit de noaptea albă.

— Da' asta ce-a mai fost? se întrebă prefectul mirat. Cine să-l cheme la ora asta?

Orchestra începu să cînte iar, dar dansatorii nu se mai îndemnau. Cei mai mulţi dormitau, moleşiţi. Doamnele dădeau semne de nerăbdare. Prefectului îi era somn. Peste un timp, nimeni n-ar fi putut spune cît, Dărnescu intră. Era atît de palid, el omul liniştit şi veşnic stăpîn pe sine, că toţi cei care-l văzură rămaseră uluiţi. Clătinîndu-se, Dărnescu veni la prefect şi, luîndu-l de gît ca un beţiv, îi şopti ceva îndelung la ureche.

— Uită-te la ei, şuşoti Motzeanu. Uită-te, măi! Dărnescu!

— Generalul s-a făcut palid!

— Ce-i?

— Pleacă amîndoi!

— Unde se duc?

Doamna general-prefect, alarmată, fugi călcînd caraghios cu tocurile foarte înalte, nepotrivite unui astfel de mers.

— Ce s-a întîmplat, Laurenţiu?

— Vezi-ţi de treabă! zbieră prefectul.

Lumea încremeni.

— Pentru numele lui dumnezeu...

— E alarmă!

— Alarmă aeriană!

— *Was? Fliegeralarm?*

— Vă rog, liniştiţi-vă, doamnă, o mîngîia Ghica pe Mimi Velceanu, trecîndu-i palma fierbinte pe spate. În caz de alarmă aeriană, noi, aviatorii, sîntem chemaţi cei dintîi. Oriunde am fi. Nu vă enervaţi.

Sala foia. Reînviorați, musafirii se plimbau de colo-colo, pîndind spre uşă. Cînd orchestra începu să cînte, se auziră strigăte din toate părţile:

— Sssst! Linişte! Linişte!

— Da' de ce stau atîta?

— Eu nu înţeleg ce s-o fi întîmplat...

— Nu cumva ruşii...

— Ai înnebunit! Taci din gură!

— Strămoşul meu avea... mii de pogoane, — bîlbîia Suslănescu, — mii... Era un boier aşa de mare, că...

— Dar de ce nu mai vin?

— Domnule Vîslan, ce părere ai?
— De... de... răspundea acesta palid ca varul. „Ce să se fi întîmplat? Au spart ruşii frontul la Iaşi! Bine, asta ştiam... Asta a fost acum cîteva zile, ba nu, ieri... Ei, or fi ajuns la Bîrlad... la Galaţi... atît... Dar de ce s-a speriat Dărnescu? El? El?“
— Haidem acasă!
— Foarte bună idee: să plecăm. E tîrziu...
— Sînt neliniştită din pricina copiilor...
— De ce să fii neliniştită, scumpo?
— Da, cine ştie cîte se pot întîmpla!
— Ce anume?
— Da' n-ai citit? Bolşevicii...
— Doamnă, vă implor, liniştiţi-vă... Ghica o împingea fără jenă, fericit de mlădierile ei de femeie aţîţată.
— Mă tem, Freddie... Mă aperi?
— Domnule Varga, ce părere aveţi dumneavoastră?
— Nu ştiu... da' ce-s eu, Kapellmeister?
— Se pare că a izbucnit un fel de răscoală!
— O... ce? se trezi Varga. Cîteva asociaţii de idei se înlănţuiră cu repeziciune: baronul, absenţa lui, tratativele cu comuniştii, revoluţie... Da, da, Papp pomenise de aşa ceva, lovitură de stat... Cum? Aici în provincie? Se repezi spre Benea, care, netulburat, fuma o havană groasă.
— Domnule Benea...
— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, n-am avut plăcerea să ne întîlnim în seara asta, nu?
— Domnule Benea...
— Fiţi calm, — zîmbi acesta, — v-aţi speriat? De ce?
— Şi nu mai vine Laurenţiu! îşi frîngea mîinile doamna Belega. E în stare, dacă e ceva, să meargă personal, să se sacrifice! Atîta spirit de sacrificiu ca la acest om eu una n-am văzut...
— Să ieşim în curte, poate se aude ceva...
— Bună idee...
Cîţiva porniră spre uşă, dar în clipa aceea ea se deschise şi Belega apăru cu un revolver în mînă, urmat de şapte ofiţeri de asemenea înarmaţi.
— A-o-a-o-auuuu! ţipă o doamnă isteric.
Livid, cu buzele tremurînd, muşcate pînă la sînge, generalul străbătu cu paşi fermi adăpostul, urmat de ofiţeri.

Varga urlă în sine ca o vită înjunghiată: „Pe mine! Pe mine!" Simţi unghiile lui Motzeanu pătrunzîndu-i în piele, zgîriindu-i-o. Obrazul acestuia era ca o ceară topită. Toate ridurile, cutele, se scurgeau spre bărbie. Zing-zing-zing-dzac! zing-zing-dzag, făceau pintenii generalului. Uite-l! Se opreşte în faţa lui von Mertsch şi a nemţilor! Pentru dumnezeu! Pentru dumnezeu! Dar ce-i? Ce s-a întîmplat?

— Domnule maior, — articulează cu voce tremurătoare, generalul, — mă văd silit să vă declar că sînteţi prizonier! În noaptea aceasta, la Bucureşti, Romînia a ieşit din Axă, a semnat armistiţiul.

Ofiţerii îi înconjurară pe nemţi, dezarmîndu-i. Grupul ieşi repede. În prag, monoclul maiorului căzu şi se sparse.

Tăcere.

Nimeni nu mişcă. Se aude fiecare respiraţie: u-u-uh-hu-u-u...

Şi deodată un răcnet spart, extrem:

— Trăiascăăăăă Romîniaaaaaaaa! Varga rămîne cu gura căscată larg, apoi începe să plîngă cu hohote: Domnilor... domnilor...

Prefectul e înconjurat de o mulţime de lume, e tras, degete febrile i se agaţă de èpoleţi, de umeri, de cureaua diagonalei, de centură, de urechile buzunarelor.

— Domnule general... domnule general... amănunte!... amănunte!...

— Liniştiţi-vă, domnilor. Vocea-i tremură, se agaţă în gîtlej, cuvintele ies stîlcite, întretăiate... Domnilor, puţină răbdare...

— De unde ştiţi? Ce s-a întîmplat?...

— Domnule general...

— Trăias...căă... Ro-ho-mî-ni-hî-ia... hohoteşte mereu Varga, fără să-i fie ruşine. Nu ştie de ce plînge, habar n-are, dar trebuie, trebuie să plîngă.

— Domnul Dărnescu a fost anunţat la telefon chiar acum din oraş. Pe urmă am ascultat radio-Donau, care transmite informaţia din zece în zece minute.

— Trăiască reegele! Trăiască regele! zbiară Motzeanu, gesticulînd larg, sărind în loc, ca un copil.

— Atît vă pot anunţa deocamdată, atît am înţeles din behăiturile calomnioase ale „boşilor"...

Varga începe să urle din toate puterile:

Trăiascăăă regeleeee
În paceee și onoooor...

Dar în clipa cînd orchestra atacă imnul, gîndurile-i pornesc să sară ca iepurii: „Ei, acum ce te faci? Pace, e pace... Dar... Dar..."

Se retrage din mijlocul mulțimii; ar vrea să-și poată cuprinde fruntea în palme. O neliniște ascuțită, ca o lovitură de cuțit primită pe neașteptate, îl răscolește: „Și acum? Or să ajungă oare anglo-americanii înaintea rușilor aici? Pentru că, dacă nu... Dacă nu... — și, ca un arc stricat, spaima se desfășoară în el. Dar dacă nemții vor cîștiga totuși? Și oare n-ar fi mai bine să cîștige? Se purtaseră urît... Ardealul și așa mai departe... dar... dacă englezii nu ajung?"

Încearcă să uite aceste întrebări, vrea să cînte, dar vocea lui e spartă și cîntă mirat:

Deee țară iubitooor...

Vacarmul crește, acoperă totul, doamnele fac gesturi largi, țipă, unii cîntă, se aud pocnete de dopuri... Apoi cîntecul iar crește, acum e altul, sau nu, căci toată lumea cîntă altceva.

Potra, cu ochii închiși:

„Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină..."

Motzeanu mugește ca un taur:

Fie-a voastră-ntreaga țară,
Și de cereți vă mai dăm,
Numai dați-ne voi graiul neamului
Și se sculară... hîc...

Mai departe nu mai știe... Cine se sculară? Eroii, pesemne. „Trăiască! Trăiască!"

A venit pacea, frumoasele vremuri de altădată!

Popa Crăioc, cu vocea sa de doagă spartă:

Ach! Sabia lui Traian
Vină-n mînă de roman
Să te mai învîrt o dată
Preste tot, prin lumea toată...

Rezemată de brațul lui Freddie, doamna Mimi plînge de bucurie. Doamne, lacrimile o ușurează, parcă ar fi altceva... e așa de bine să plîngi, alături de un erou!... Îi șoptește:

— Nu te bucuri, nu ?
Iar el, întunecat, aspru :
— S-a săvîrşit o trădare, doamnă ! Nu pot... nu pot...
— Să dansăm, să dansăm ! zbiară Guiaşiu. Avem acest drept ! Eforturile noastre au fost încoronate de succes ! Orchestră... hore !
— Ce... ce... ce ? se clatină Vîslan, rezemîndu-se de pereţi. Aşadar asta a fost ? Aşa s-a sfîrşit ? E o minune, adevărată minune a lui dumnezeu... Şi doamne, o să ştergem toate urmele...
Goneşte spre uşă, păzind aparatul de fotografiat ca pe o comoară.
— Şendreo ! urlă el spre tînărul care a stat toată seara ascuns într-un colţ umbros împreună cu Miţi. Şendreo ! Haide, scumpule ! Hai să ascultăm ştiri ! Ediţie specială... Mii de numere... Uraa... Petrecere frumoasă, domnilor...
Benea s-a strecurat şi el pe uşă, odată cu Vîslan. „Repede la chestură. Să punem la adăpost toate documentele, toate, pînă la unul... Unde-i Fritsch ? Parcă pe el nu l-au arestat. A dispărut..."
În mijlocul sălii s-a întins o horă largă, care unduieşte ca un şarpe, modelîndu-se după forma adăpostului, prea mic pentru atîta mulţime prinsă într-un singur lanţ. Orchestra hăuleşte, din toate puterile, şi pe deasupra cîntă şi dansatorii :

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima romînă...

— „Cei cu inima romînă", îngînă Potra, dansînd greoi, împiedicat de poalele sutanei. Cei cu adevărata inimă romînă. Venit-a ceasul cînd drepţii se vor răsplăti, iar cei răi se vor pedepsi !
— Uraa, ţipă Corian, care se bucură pentru că e zarvă, pentru că lumea-i zăpăcită şi toţi aceşti nefericiţi, aceşti dementi, nu-şi dau seama că-s morţi de mult... Cadavrele dansînd... Dans macabru... Saint Saëns n-a văzut niciodată aşa ceva...

Unde-i unul nu-i putere
La nevoi şi la durere...

— Heeei, hop! strigă, popular, avocatul Guiaşiu, răsucindu-se ca un sfredel. Seamănă în mod ciudat cu un greier. Nu-şi mai aduce aminte cum e mai departe Hora Unirii. Improvizează :

Foaie verde de secară,
Duşmanii cu toţi să piară...
Hai să dăm mînă cu mînă...

Suslănescu nu se poate ridica de pe scaun. Lacrimile îi curg şiroaie pe obraji, trăsăturile i s-au urîţit.

„O, sărmană Germanie..."

Îşi trece palmele peste ochi, peste frunte : „I-am părăsit... Cavalerismul războiului... De ce? De ce? Şi aceştia nu-şi dau seama... Se bucură că au scăpat cu casele, mobilele, hainele intacte... Şi nu înţeleg că noi...

Picioarele bat cimentul cu putere, fără nici un ritm. Oboseala a pierit. Trebuie să danseze!

— Aşa, taică, o îndeamnă popa Crăioc pe doamna general Belega. Dă-i cu ţurloaiele, să scapere...

— E pace!

Hora se sparge.

— Să cînte himnul! zbiară Crăioc. Vreau să aud himnul englezilor...

Varga s-a trezit din beţie. Acum numai entuziasmul fierbe în el. Franţa... picioarele Larissei... Napoleon... Strigă :

— Staţi! Să ne aducem aminte de sora noastră mai mare... de Franţa...

— De Franţa, se cutremură Suslănescu... Vive la France immortelle!

Allons enfants de la Patrie
Le jour de gloire est arrivé
...Aux arme citoyens...
Formez vos bataillons...

— *Fie doooomn peste noi, fie...*

Potra izbuteşte să facă o clipă tăcere. Şi-a întins braţele şi pare o cioară imensă, gata să-şi ia zborul, dar în gestul lui e atîta putere de convingere, încît toţi tac, o secundă, destul ca el să poată începe cu vocea gravă, uşor tremurătoare :

Cu noi este dumnezeu, înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi
Căci cu noi este dumnezeu...

Toţi au îngenuncheat pe cimentul rece, prăfuit de paşii dansatorilor. Mimi Velceanu simte cum îi fuge ciorapul la genunchi, dar nu-i pasă. Se curbează, aproape să ajungă cu fruntea jos.

...Înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi...

Toţi se ridică, apoi urmează îmbrăţişările, ca de anul nou.

— Dragă, la mulţi ani!...

— Pace! E pace...

Crăioc ar mai vrea să cînte. Mogoroceşte, ca pentru sine:

„...şi arhanghelul din ceer...

Se opreşte. Ho, mă, asta o cînta Mihail Dante, cînd **era** gardist. Vrei s-o paţi?"

— Părinte, binecuvîntează!

Potra şopteşte:

— Să ne rugăm...

În tot timpul cît s-a cîntat şi s-a dansat, generalul Belega a rămas în picioare, nemişcat, părînd un stîlp în jurul căruia gravitase toată harababura asta. Cineva i-a pus sfios mîna pe braţ. Se întoarce brusc, speriat. Velceanu, cu o înfăţişare lugubră, îi şopteşte precipitat:

— Pentru numele lui dumnezeu, domnule prefect, e îngrozitor!

— Ştiu, zîmbeşte amabil prefectul. Aşteptam armistiţiul, dar nu acum...

Ridică din umerii masivi şi epoleţii, prinzînd o rază a candelabrului cel mare, strălucesc orbitor. Velceanu, poate singurul om treaz între toţi aceşti inconştienţi, i se pare sinistru, o cobe.

— Vom fi traşi la răspundere? întreabă penibil, copilăreşte, procurorul.

— De cine? murmură Belega, absent. Noi ne-am făcut numai datoria. Slujbaşi... ordinul...

— N-ar fi mai bine să plecăm odată cu germanii?

— Nu!

— O, doamne, dumnezeule... Vă gîndiţi la englezi? Sînt nişte porci...

— Ştiu, surîde iar prefectul, şi face un pas înainte. Prinde clipa cînd entuziasmul se potoleşte puţin, ridică mîinile şi strigă:

— Domnilor, festivitatea noastră s-a isprăvit într-un mod fericit, pentru toți, pentru nație, pentru noi! Datoria mă obligă să vă rog acum, sîntem doar în situație excepțională, să vă îndreptați în liniște, și nu în grupuri, spre casele dumneavoastră. Eu trebuie să capăt imediat legătura cu Bucureștiul.

— Trăiască domnul prefect!

— Ura pentru generalul Belega!

Cîntecul a fost însă molipsitor și odată ieșiți în curte, sub răcoarea pătrunzătoare a cerului cenușiu murdar, ar vrea să strige, să se veselească. Orașul e însă cufundat în întuneric. Nici un bec nu arde, ca pe vremuri...

Și deodată, toți invitații care ieșeau pe poartă, salutați în bloc de santinela somnoroasă, se opriră. Prin mijlocul străzii se auzeau pași, apoi din umbră se smulseră oameni, și un cîntec, un cîntec care se revărsa greu, bolovănos, făcîndu-i să stea în loc uimiți, nedumeriți, cum de s-a mai putut ivi și așa ceva, acum, la sfîrșitul unei serbări atît de fericite... Pașii trec, parcă... parcă e o mulțime... Cîți or fi? În tăcerea nopții, unele crîmpeie se aud foarte puternic:

...osîndiți la foame, sus
...răzvrătirea
...lumii vechi apus!
...trecutul negru
Sculați popor de oropsiți!

Cerul e sur, ca o sticlă uriașă ștearsă cu o cîrpă, numai spre răsărit sclipește, timidă, o geană gălbuie de lumină.

Departe, spre cartierul fabricii, se aud clare patru împușcături...

Cîntecul se stinge...

— Dar asta-i Internaționala, — șoptește Velceanu, — zău, Internaționala!

CAPITOLUL XIII

Prin aerul încețoșat al dimineții de septembrie pluti o clipă un fîlfîit țiuitor și plîngăreț, apoi zăngăni în pămînt o izbitură ca de mai de oțel. Pereții casei se cutremurară și în liniștea încremenită care urmă se auzi vibrarea subțire a geamurilor. Buimăcit de somn, Andrei se ridică în capul oaselor și trase cu urechea. Alături de el Dan dormea nădușit, cu părul moale revărsat în jurul capului. Andrei se lăsă să cadă înapoi, pe pernă. Știa că n-o să mai poată dormi. „Cît să fie ceasul ? se întrebă.

Patru? Cinci?" Încercă să se destindă, să-şi lase trupul toropelii aceleia calme, care aducea somnul. Se împlineau aproape trei săptămîni de cînd trezirile acestea — la fel ca sfertul de oră seara, după culcare — nu-l mai îngrozeau. Era pace, războiul se terminase, viaţa putea începe din nou. Uneori parcă nu-i venea să creadă; privea în jur, căutînd să surprindă ceva nou în expresia oamenilor, un corespondent al bucuriei lui. Acum douăzeci de zile stătuseră cu toţii în faţa aparatului de radio, care anunţa eliberarea Parisului. Ascultau întunecaţi, chinuiţi de nelinişte. Fiecare se gîndea: dar cu noi ce-o să fie? În aceeaşi noapte, notarul Meliuţă, beat de fericire, le bătuse cu pumnul în geam:

— Pace! Sculaţi-vă, pentru dumnezeu, e pace! S-a semnat pacea!

Iar după el, la vreo jumătate de ceas, în timp ce Andrei răsucea butonul aparatului, căutînd să capete o confirmare printre pîrîiturile, cîntecele şi discursurile ce se întretăiau în văzduh, Scarlat năvălise în casă cu părul vîlvoi, în cămaşă de noapte, peste care îmbrăcase în pripă vestonul militar:

— Strig cu mare glas zicînd: A căzut, a căzut Vavilonul cel mare! E paaaace!

De la Scarlat, printre citate biblice, aflară că din oră în oră radio Donau înjură pe romînii trădători, că ruşii sînt aproape de Galaţi şi că „a sosit ceasul cînd drepţii pot să mărturisească dreptatea lor, căci curva cea mare a scăpat din mîini paharul plin cu sucul desfrînării şi necuviinţei ei" !

În dimineaţa aceea, Andrei fugi pînă la locuinţa lui Ardeleanu, dar nu-l găsi acasă. Văduva la care locuia mecanicul îi spuse că s-a dus la primărie, unde se adunaseră oameni. Andrei plecă şi el acolo. În curtea primăriei, în ograda casei lui Meliuţă, ţăranii îl aşteptau pe notar. Acesta ieşea din zece în zece minute şi le spunea ultimele ştiri. Plutonierul Gociman, beat, îmbia lumea cu ţigări, bătea prieteneşte un umăr ici şi colo. În sfîrşit Andrei îl descoperi pe Ardeleanu într-un colţ, aşezat pe o stivă de lemne, înconjurat de oameni. Rîdea şi încerca să le răspundă la întrebări. Cînd îl văzu pe Andrei, se ridică şi venind la el îi strînse mîna cu putere, fără să-i spună o vorbă. Numai ochii îi străluceau.

— Plec chiar acum la oraş, să iau legătura cu partidul, zise el, şi văzînd nedumerirea lui Andrei începu să rîdă: Da, da, cu partidul...

Zilele care urmară fură pline de nelinişte. Nimeni nu ştia ce se întîmplă. In fiecare zi, ba notarul, ba părintele Scarlat aduceau un zvon nou, cules cine ştie de unde: nemţii au ras Bucureştiul de pe faţa pămîntului; regele e grav rănit; regele e mort; Hitler a aruncat o bombă care a scufundat toată insula engleză; la oraş mişună comuniştii înarmaţi pînă în dinţi; la Curtici au sosit un milion de japonezi, care măcelăresc pe toată lumea.

Pe la sfîrşitul lui august, Turculeţ, şeful gării, o trimise în sat pe Liviuţa împreună cu pianul. De la ea aflară că regimente romîneşti se îndreaptă spre graniţă, că ieri un avion unguresc a zburat foarte jos, deasupra podului de peste Criş... Mama lui Andrei era foarte neliniştită, deoarece Emilia plecase la oraş şi n-avea nici o veste de la ea.

O agitaţie neobişnuită îl cuprinse pe Andrei. Ar fi vrut să facă ceva şi nu ştia ce. De aceea aştepta cu nerăbdare întoarcerea lui Ardeleanu. Se mira cît de mult se schimbase satul în zilele acestea. Pe feţele oamenilor se citea nerăbdarea şi încrederea. Intr-o zi se întîlni cu primarul Sofron. Acesta veni la el, îşi scoase pălăria neagră, orăşenească şi întinzîndu-i mîna îi spuse:

— Trag nădejde că nu sînteţi mîniat pe mine, domnişor. Că noi, care ne hrănim cu pita statului, noi... Ce ne-a poruncit statul aceea am făcut şi aceea om face. Ni-s prea mici să ne tragem în degete cu statul.

Andrei nu-i putu răspunde nimic. Ii era necaz, dar ori de cîte ori vedea pe cineva umilindu-se în faţa lui, se simţea dezarmat, neputincios.

Cel mai neliniştit din sat era părintele Ioja. Işi răsese barba, ca nu cumva să-l prindă ruşii cu ea, şi toată ziua, pînă noaptea tîrziu, săpa gropi în ogradă, împreună cu preoteasa şi cu băiatul său, Luţu. Işi ascundeau grînele şi lucrurile mai de preţ din casă. Intîlnindu-l pe Andrei, îi spuse veninos:

— Ei, dumneata ai fost mai deştept ca noi toţi. Bravo, te felicit... Şi văzînd mirarea lui Andrei, zîmbi strîmb: Da, da. Crezi că n-am auzit că ai fost dat afară din şcoală pentru comunism? Ei, vin vremuri grele pentru noi...

În aceeaşi zi, deasupra satului se ivi un avion german, zburînd foarte jos. Lăsă o ploaie de manifeste, pe care ţăranii le adunară cu conştiinciozitate. Se vorbea acolo de nenorocirea ce se va abate asupra Romîniei trădătoare, de armele secrete ce

vor pedepsi pe Iaşi. Meliuţă, tulburat la culme, umblă din casă în casă, adunînd manifestele şi ameninţînd pe toată lumea cu plutonul de execuţie. Izbuti să adune vreo cinci kilograme de hîrtie. Numerotă fiecare manifest, legă pachetul cu sfoară şi întrebă la plasă ce să facă cu ele. De acolo i se răspunse pe un ton iritat că poate să le folosească la closet. Notarul nu dormi o săptămînă de frică ; pînă la urmă le dădu foc în ogradă, în prezenţa consiliului comunal.

Abia după o săptămînă Ardeleanu se întoarse. Vecinii, care-l socoteau om serios, pe cuvîntul căruia te poţi bizui, se adunară la el acasă, curioşi să afle ce se vorbeşte şi ce se petrece la oraş, în ţară şi-n lume.

A doua zi tot satul află că mecanicul e comunist de mult, că înainte vreme îl căutase poliţia şi el s-a oploşit la moara lui Papp. Le vorbise oamenilor toată noaptea, spunîndu-le o mulţime de lucruri despre Rusia Sovietică. Cuvintele acestea se împrăştiară ca untdelemnul pe o pînză subţire.

La crîşmă, plutonierul Gociman îi şopti părintelui Scarlat :

— Ei, soarele ! Cum de nu ţi l-am mirosit eu înainte, că scoteam pielea de pe el. I-am spus lu' dom'notar : nu-mi miroase a bine, zău ! Da' dumnealui nu, că e om de treabă...

Îşi săltă carabina în spate şi se duse la Ardeleanu. Numai zîmbete, îl întrebă dacă are autorizaţie să facă politică şi cînd acesta-i întinse o hîrtie se holbă multă vreme la ea. Nu înţelese nimic, dar văzu o ştampilă cu secera şi ciocanul.

— Da' de la stat ai autorizaţie ?

— Partidul comunist e partid legal, domnule plutonier.

— Hm, da... şi ce vrei să faci ?

— Propagandă, domnule plutonier.

Gociman nu mai avu putere să scoată un cuvînt. Vinele frunţii i se umflară. Ardeleanu îl privea cu seninătate şi plutonierul desluşi bătaia de joc din privirile lui.

— Am să trec eu pe-aici, să văd ce fel de... propagandă o mai fi şi asta.

— Pofteşte.

Cînd Andrei veni pe la el, Ardeleanu tocmai scria ceva. Andrei îl privi cu reproş :

— De ce nu mi-ai spus nimic ?

— Era mai bine aşa, zîmbi Ardeleanu. Uite, am adus cîteva ziare.

Andrei le citi curios, dar nu găsi nimic deosebit. „Tribuna

Romînă" își schimbase titlul și devenind „democratică" tuna și fulgera împotriva „teutonilor", vechii noștri dușmani. În tonul articolelor se simțea jena subitei transformări și bîjbîielile redactorului care se silea să păstreze o imaginară linie moderată.

Andrei ridică din umeri. Atunci Ardeleanu îi întinse două foi trase la gestättner. Cu litere groase, difuze, era tipărit titlul : „Patriotul", și deasupra, o seceră și ciocanul.

— Asta e al nostru ! spuse cu mîndrie Ardeleanu. Tovarășii fac pe dracu-n patru ca să poată apare. Nu-i hîrtie, nu-s litere... Se scoate în vechea tipografie ilegală. Nu-l lăsă pe Andrei să citească ; îl luă de mînă și-i spuse grav : No, și acuma avem de lucru.

— Ce anume ?

— Multe. Unii se tem de cuvîntul „comunist" ca de dracu' ! Încă nu le umblă gura, că nu știu ce se petrece în țară. Trebuie să arătăm oamenilor că rușii vin la noi ca prieteni.

Îi povesti cîte se întîmplaseră în oraș. Muncitorii înarmați eliberaseră din închisori pe comuniști, fasciștii cunoscuți se ascundeau, se făceau pregătiri pentru primirea Armatei Roșii. La frontieră, grănicerii unguri începuseră hărțuieli...

Tușa Emilia era în culmea bucuriei. Dacă George era prizonier, se va întoarce. Plecă la oraș, nădăjduind că va putea afla ceva. Seara, notarul Meliuță veni la ei, îngrijorat. Primise veste că la graniță sînt mari mișcări de trupe și granița era doar la doisprezece kilometri.

Andrei oftă, răsucindu-se în pat, și în clipa aceea, foarte departe, se auzi un pîrîit slab, apoi cîteva detunături răzlețe. Îl smuci pe Dan de umăr :

— Auzi ?

— Ce s-aud ? se zborși vărul său, înfuriat. Ești nebun. Hai să dormim.

Dezarmat de indiferența lui, Andrei închise ochii și adormi într-adevăr.

Cînd mamă-sa-i trase învelitoarea de pe el, Andrei sări din pat. Văzu că afară era ziuă, un soare strălucitor pătrundea prin fereastră o dată cu un zgomot difuz, stăruitor : glasuri de oameni strigînd, pocnet de bice, muget de vaci, tălăngi care sunau dogit, țipete, scîrțîituri de căruțe și departe duruitul neîntrerupt al mitralierelor. Din cînd în cînd, un grohăit sec, gros ca un muget gîtuit.

— Vin ungurii! strigă mamă-sa și în clipa aceea Andrei se trezi de-a binelea. Ana era palidă ca varul, mîinile îi tremurau și privea în toate părțile, năucită. Vorbi cu sufletul la gură:

— Satu-i plin de coloniști. Fug oamenii, își lasă casele. Azi dimineață la trei au atacat granița nemții... Arde colonia de la Ciumeghiu... Andrei, ce ne facem?

Andrei începu să se îmbrace în pripă. Abia nimeri nasturii cămășii. Dan se sculase și el și, morocănos, bîjbîia cu picioarele goale după papuci. Ana își frîngea mîinile:

— Sculați-vă odată! Trebuie să facem ceva și noi!

Deschise geamul și gălăgia asurzitoare a uliței năvăli în dormitor. Șoseaua, răscolită, era învăluită într-un nor imens de praf și pe toate ulițele care veneau dinspre apus se scurgea un șuvoi de care, încărcate cu lăzi, perne, paturi, scaune, icoane, dulapuri, baloturi mari. Printre caii care sforăiau, biciuiți pînă la sînge, mergeau domol boi mari, ardelenești, cu coarne lungi, oi; cîini lătrînd înfuriați trăgeau de lanțul care-i lega de loitre, copii cocoțați în vîrful calabalîcurilor țipau îngroziți.

— Ce ne facem, Andrei? își frîngea mîinile Ana. Barem de-ar fi Emilia acasă! Începu să plîngă, mototolindu-și șorțul: Spune ceva, pentru dumnezeu!

— Nu știu nimic! Ce vrei să spun! strigă Andrei, înfuriat. Stai să vedem ce-i.

Ieși în goană, cu o sandală descheiată. În bucătărie, bunică-sa ședea la masă și sorbea în răstimpuri dintr-o cană cu lapte în care înmuiase bucăți mari de pîine. Andrei se îndreptă spre ea ca și cum ar fi așteptat un sfat.

— Veniră vremuri grele, puiul bunicii, șopti ea. Iaca, ne ajunse și pe noi războiul.

— Ce facem, bunică?

Ea ridică din umeri:

— Cum o da dumnezeu...

— Tulvai, doamne, da' cum vorbești așa, nană Ană! se auzi atunci de lîngă cuptor vocea groasă a lui Laboș, care se lăsase sfîrșit pe un scăunel. Iaca vine prăpădul lumii cel dintr-o dată... Teodor o zis că...

— Și după el te iei tu, măi Ioane? surîse batjocoritor bătrîna, țuguindu-și buzele. De bună seamă că el s-o scăpat în nădragi...

— Aşa-i, încuviinţă Laboş. Nu ne dă pace. Zice că să mergem, da' să mergem şi noi, că-s sălbatici şi taie pruncii în burta mamelor, iar pe el, ca popă, au să-l spînzure de frăgarul cel mare din ocol. Catiţa se ţine de el şi jghiară că ea nu rămîne s-o batjocorească reghimentele... Ce şi mă fac? Ce şi mă) fac, tulvai, doamne?... Apoi, însufleţindu-se, se ridică în picioare, înalt, gros şi roşu la faţă, asudat de spaimă şi încurcătură. Tot satul se duce: şi a Picului şi-o încărcat amu căruţa, şi Lădoi, şi Hristea, şi Bituşiţa, Grozuţa, dacă-l mai ţii minte, nană Ană, şi Creiţar... Toţi s-or dus în stavă să-şi adune caii şi mulţi înhamă...

Pe neaşteptate Laboş răcni, ridicîndu-şi braţele scurte şi umflate spre tavanul afumat:

— Ce şi mă fac, ce şi mă fac?... Cum să-mi las eu avutul meu? Că ştiu eu ce-i războiul... Am fost în Italie, în '14... Tot, tot, tot au să-mi ardă şi să-mi pustiiască...

— Tu n-ai fost om niciodată, Laboş, spuse bătrîna, turnîndu-şi încă o cană de lapte.

Andrei nu mai ascultă. Ieşi afară. Curtea şcolii, pustie şi măturată, strălucea în bătaia necruţătoare a unui soare fierbinte, moleşitor, de toamnă. O străbătu în goană şi, deschizînd poarta, ieşi în uliţă. Pînă departe, în capătul satului, nu se vedea decît convoiul care gonea spre pod. Căruţele erau atît de încărcate, încît era o adevărată minune că nu se răsturnau, în galopul acesta. De peste drum, din casa lui Albu, izbucni pe poarta deschisă o căruţă grea, înaltă ca o căpiţă de paie. Caii negri, focoşi, îşi făcură loc printre ceilalţi, iar Albu, un om slab ca o scîndură şi verde la faţă de frică, începu să urle:

— Haideţi, măi, 'tu-i evanghelia mă-si. Haideţi! Şi întorcîndu-se spre nevastă-sa care bocea cu pumnii la ochi, plesni cu biciul deasupra capului ei: Să taci, că-ţi rup ţurloaiele!... Haideţi, măi, că vin duşmanii...

Andrei se apropie de un om care mergea alături de carul său şi-l trase de mînecă:

— Ce s-a întîmplat, bade?

— Cum ce, domnişor? se întoarse spre el omul. Vin duşmanii. Hăis! Cea! îşi îndemnă el boii.

Andrei, scos din fire, păşi lîngă el, hăituindu-l cu întrebări:

— Bine... dar cum? Dar ce-i?

— Cum ce? Eu îs din colonie, vorbi omul grăbit și totodată doritor să povestească. Tot auzeam noi că trec patrule peste graniță. Azi dimineață ne-am trezit că pică o bombă drept în mijlocul uliței, pe casa lui Tuplaș. Praf o făcut-o. Lui i-o tăiat amîndouă picioarele, iar muierea o murit. Apoi or început pușcăturile. Să vezi cum fluierau plumbii, ca grierii... Toată colonia o luat-o la goană. Ne-am adunat bruma de avut și merem...

— Unde? întrebă Andrei.

— Încătrău om vedea cu ochii. Că acum rușii nu-s departe, așa că ne-om întoarce acasă pe urmele lor. Zice că ungurii iau la oastea lor pe toți bărbații de la paisprezece ani în sus...

— De unde știi? se agăță Andrei de brațul lui.

— Hai, Petre, mînă, Petre, nu sta de vorbă, Petre! strigă o femeie din vîrful carului. Lasă-i pe dumnealor să facă ce-or ști...

— Hăăăis, ceea!

Praful era înecăcios și Andrei tușea chinuitor. Aerul devenise încins, de nesuportat. Smucindu-se, convoiul se opri. O căruță prea încărcată se răsturnase în șanț, împrăștiindu-și toată încărcătura. Se auziră urletele unei femei și sudălmile grozave ale celor opriți în loc. Cealaltă jumătate a convoiului cîștigă teren.

— Vorbește, omule! îl rugă Andrei, trăgîndu-l mereu de braț.

— Cum de unde știu? Păi așa or făcut dincolo... Pe toți i-or dus pe front... Eu așa vă spun, nu stați. Că grănicerii, săracii, dacă mai pot ține pînă la prînz... N-au plumbi și ăia vin cu tancurile. Azi dimineață am văzut răniții, vai de mama lor, prunci în floarea vîrstei și-s sfîrtecați toți... Haideeee! urlă el văzînd că mulțimea se pune iarăși în mișcare.

Andrei rămase în drum, dezorientat. Se gîndea: „Acum numai asta ar trebui, să mă ducă pe front, în armata germană."

Porni în neștire spre marginea satului. Cînd trecu prin fața curții lui Laboș, auzi zbieretele nestăpînite ale lui Scarlat:

— Hai, Caterino! Hai, puiule! Lasă-le dracului! Nu-i nevoie de boarfe! Haide odată!

Andrei deschise poarta și intră. Scarlat, în uniformă — își smulsese epoleții — se chinuia să înhame caii la căruță, dar cum armăsarul lui Laboș mușca și zvîrlea din copite, nu în-

drăznea să se apropie de el. Cînd îl zări pe Andrei, se repezi la el și, rotindu-și brațele, vociferă :

— Voi ce faceți ? Voi nu plecați ? Haideți și voi, vin barbarii, hunii, vandalii ! Eu nu stau... Sînt ofițer, au să mă masacreze ! Caterino, înhamă călutul ăsta, nu sta, dragă...

Nevastă-sa, într-un capot mare, soios, care se desfăcea în față lăsînd să i se vadă picioarele butucănoase, făcea naveta între casă și căruță, purtînd în brațe borcane cu castraveți, sticle de bulion, combinezoane murdare, o șubă a lui Laboș, pe care le arunca talmeș-balmeș în căruță. Armăsarul, lăsat slobod, sforăi, încordîndu-și nările trandafirii.

— Înhamă-l ! gesticula Scarlat. Uitase să-și încheie pantalonii și-i cădeau mereu în vine.

— Andrei, haide, pentru dumnezeu, să nu rămîneți... Vă facem și vouă loc în căruță. Numai pe voi vă luăm. Pentru bagaje nu-i loc ! Apoi aducîndu-și aminte de ceva se întoarse și, nevăzînd-o pe Caterina, urlă : Dragăăă ! Dragăăă ! Fugi în pod și ia cîteva exemplare din volumele mele. Hunii o să le dea foc ! Auuuzi ?

Andrei tropăia de enervare. Îl rugă pe Scarlat :

— Știu că ai un binoclu. Dă-mi-l, te rog.

— Ce vrei să faci ?

— Să mă sui în turnul bisericii, poate se vede ceva.

— Ești nebun ? O să zărească sticlirea lentilelor și o să creadă că e observator de artilerie. În două minute te repereaza și praf ! Eu am experien...

— Dă-mi, domnule, binoclul ! se răsti Andrei, scos din fire.

Speriat, Scarlat fugi în casă și i-l aduse.

— Ți-l dau ție. Mie nu-mi trebuie ustensile de astea militare. Andrei, hai, hotărîți-vă odată, ce facem ? Veniți cu noi ? Tata mai are o căruță, dar, desigur, are s-o încarce pînă peste cap... Dar pe voi vă luăm...

Andrei nu-l mai ascultă și ieși în goană. În jurul lui un nor de praf înghițise totul. Porni spre biserică și pe drum se întîlni cu Lădoi. Acesta, cu cămașa descheiată pînă la buric, alerga în neștire, în capul gol. Cînd îl văzu pe Andrei, îi strigă din goană.

— Nu stați, plecați și dumneavoastră ! Noi sîntem amu gata !

Andrei goni pînă la biserică, străbătu ograda cu iarbă

mare, grasă, din fața bisericii și împingînd ușa cu umărul intră înăuntru. Aici era răcoare și plutea un miros stătut de tămîie și fum de lumînări. In obscuritatea aceasta, figurile grosolan vopsite ale sfinților păreau că se smulg din ceața tomnatică de deasupra unei bălți. Andrei urcă fugind treptele scîrțîitoare ale scării care ducea în pod, printre prapori vechi, de cincizeci de ani, mîncați de molii, aruncați acolo. In pod, cîțiva lilieci dormeau spînzurați de grinzi. Stăruia un iz de stătut, de închis și de mort. Se cățără cu greutate deasupra unei lăzi mari, pe jumătate putredă, și împinse oblonul, apoi își strecură afară mijlocul. De aici, de la înălțime, forfota satului părea amețitoare. De sub geana cenușie a pădurii, un șir de care se tîra ca un șarpe de-a lungul drumului uscat, alb, învăluit în pînzele prafului. Andrei potrivi lentilele binoclului și privi spre apus. La început nu văzu nimic, decît linia verde a orizontului, tăiată ici și colo de trunchiurile pipernicite ale copacilor, sticlirea metalică a Crișului, păienjenișul de fier al podului de cale ferată, turnul roșu din Zerind. Deodată, în ocular apăru o pată albă, ca o capsulă de bumbac ce-ar fi plesnit pe neașteptate, apoi o trîmbă neagră de pămînt se ridică și se culcă. Bubuitul răsună scurt, plin. Andrei desluși fuioarele subțiri ale împușcăturilor și, la un moment dat, i se păru că vede mogîldețe ca niște furnici negre-verzui, care alergau, cădeau, se ridicau, se culcau, lăsînd din cînd în cînd un punct roșcat și o dîră subțire de fum. Cerul era orbitor de senin și părea de necrezut că acolo, departe, se moare. Andrei se retrase, umplîndu-se de praf și pînze de păianjen, și se așeză pe ladă, cuprinzîndu-și capul în mîini. Ce trebuia să facă acum? Să plece? Dar unde — și mai ales cu ce? Cel puțin dacă ar fi fost tatăl său aici. Oamenii din sat îl iubeau (de cîteva ori, la Paști, cîntase în biserică „Apostolul"). Desigur, el ar fi găsit îndată o modalitate sau în orice caz ar fi luat o hotărîre. Chiar lui, dacă ar fi fost singur, puțin i-ar fi păsat.

Coborî din turn și ieși din biserică. Cu toate că încerca să se împotrivească din răsputeri, spaima acestei mulțimi care gonea în neștire îl învălui din ce în ce. Porni alergînd spre casă, dar nu făcu zece pași, că un țipăt sfîșietor răsună dintr-o căruță:

— Avioaneleeeeee!

Andrei se aruncă lîngă un gard, cu fața în palme. Auzi, distinct, nechezatul cailor, scîrțîitul căruțelor, apoi zgomotul

unor căderi. Îşi ridică faţa: căruţele, împinse de la spate, se rostogoleau una după alta în şanţ; o clipă văzu o femeie plutind în aer, cu fustele învîltorate, apoi ea plescăi în apa verzuie, mocirloasă şi murdară şi începu să ţipe.

Un avion cenuşiu, cu marginile aripilor vopsite galben, trecu foarte jos, tulburînd crengile duzilor, şi pieri dincolo de dolmă. Andrei se sculă şi începu iar să alerge spre casă. Cînd ajunse la şcoală, văzu poarta dată în lături şi două căruţe trase în curte. Turculeţ, în cămaşă, gonea în casă şi înapoi, urmat de Liviuţa şi de mama lui Andrei. Încărcau haine, aparatul de radio, pîini, şunci şi slănină. Cînd îl văzu, Ana, care plîngea cu hohote, se repezi spre el:

— Unde umbli, Andrei? Unde umbli? Apoi, rîzînd nervos, printre lacrimi: Domnul Turculeţ e aşa de bun că ne ia şi pe noi... A venit de la gară cu două căruţe, nu putem rămîne, scumpule, nu putem... Am auzit că nemţii iau pe toată lumea...

— Aşa este, surîse stupid domnul Turculeţ, venind spre Andrei cu mîna întinsă. Da, domnule Andrei, uite ce clipe am ajuns să trăim. E o nenorocire. Dar în curînd trupele sovietice vor fi aici... Am auzit ieri, la radio, că forţele Frontului I ucrainean au intrat în Bucureşti.

Liviuţa, foarte elegant îmbrăcată, într-o fustă cadrilată, scoţiană, veni lîngă el şi-i miorlăi la ureche:

— Plecăm împreună, Andrei, vai ce bine e!

Andrei ridică din umeri.

— Unde-i Dan? o întrebă el pe mamă-sa.

— În pod... Ştii... ascunde grîul în ascunzătoarea aceea din dosul hornului. Andrei, bunica nu vrea să vie. Vorbeşte cu ea, te rog.

Şi fugi iarăşi, să mai aducă ceva.

Andrei urcă în pod. Dan, gol pînă la brîu, leoarcă de sudoarea care-i curgea în dîre negre pe piept, căra saci de grîu pe care, dispreţuitor, îi azvîrlea în ascunzătoare.

— Asta-i o idee de-a tuşichii, scuipă el, furios. Că dacă o să ardă casa, parcă scapă ceva.

Andrei îl ajută şi într-o jumătate de ceas tupilaseră toţi sacii. În pod era o căldură înăbuşitoare, uscată, de nesuportat. Se aşezară amîndoi pe o grindă şi-şi aprinseră cîte o ţigară.

— Bunica e grozavă, spuse Dan. Nu vrea să plece. Zice că ea nu fuge din faţa duşmanilor. N-o să-i lase să ne prăpădească agoniseala... Ce zici?

— Cine ştie? O fi avînd dreptate...

— Vrei să rămîi şi tu?

— Poate că...

— Du-te dracului, nu vorbi prostii. Eu mă duc să mă îmbrac. Peste vreo oră o ştergem. Îmi iau ceva cărţi pentru drum. Am plecat.

Andrei îl invidie pentru sîngele lui rece. Se ridică şi el, apoi aducîndu-şi aminte de ceva, se apropie de ascunzătoarea de după horn şi, culcîndu-se pe burtă, se strecură cu greu înăuntru, lovindu-se cu capul de o grindă. Îşi făcu loc printre saci şi ajunse pînă sub streaşină. Bîjbîi cu mîna prin întuneric şi dădu de pachetul pe care-l căuta. Ieşi afară de-a-ndaratelea şi, ajungînd la lumină, îl desfăcu şi scoase un revolver şi două încărcătoare. Le adusese unchiu-său Palli de pe front. Revolverul era uns şi Andrei îl şterse cu batista, îl încărcă şi, punîndu-i piedică, îl strecură în buzunarul de la spate al pantalonilor.

În curte totul era gata. Domnul Turculeţ se şi instalase pe capra uneia dintre căruţe, alături de cumnatu-său, un ţăran tînăr, îmbrăcat ca de sărbătoare. Bătrîna Ana sta în pragul bucătăriei, cu mîna streaşină la ochi şi fiică-sa o implora să vie cu ei. Dar bătrîna părea să n-o audă. Îşi înălţase umerii şi faţa ei, brăzdată de riduri, exprima atîta bărbăţie şi hotărîre, că Andrei fu mişcat.

— Duceţi-vă voi... Cum să las eu casa? Ce-o să zică Emilia cînd o veni? Dacă mă omoară nu-i păcat, că nici aşa nu mai am mult... Duceţi-vă, şi dumnezeu să ne ajute să ne întîlnim iarăşi.

Întinse mîna uscată, ciolănoasă, şi-l mîngîie pe Andrei pe obraz.

— Să ai grijă de toţi. Eşti bărbat acuma.

— Bunică...

— Nu-ţi fă griji. Am pus lîngă uşă săcurea cea mare. Numai să se bage cineva, că-i crăp capul ca la cîini. Duceţi-vă.

Faţa ei era ca de piatră.

— Onorată doamnă, — spuse Turculeţ galant, — cred că ar trebui să ne grăbim. Nu ştiu cît vor mai rezista grănicerii. Mi se pare că detunăturile se aud mai aproape.

Hohotind, Ana se aruncă în braţele mamei sale. Ea o strînse cu o mare solemnitate la pieptu-i scobit, apoi îi îmbrăţişă pe nepoţi făcînd deasupra lor semnul crucii.

— Dumnezeu cu voi, scumpii, scumpii mei, dumnezeu cu voi.

— Mamă! plîngea Ana.

Dar bătrîna se încruntă:

— Plecați odată! Ce mai stați?

— Hai, Andrei! îl chemă Liviuța.

Dan se urcase lîngă ea și se întinsese comod pe o rînă.

Andrei strigă:

— Mergeți înainte, că vă ajung eu. Trebuie să mă îmbrac, nu vedeți că-s în zdrențe?

— Andrei, — se supără mamă-sa, — faci ca tata? Grăbește-te. Ți-am pus hainele în dormitor.

— Noi o luăm pe drumul dinspre Șupreuș, zise Turculeț. Își mută biciul în stînga și-și făcu o cruce mare.

Andrei intră în casă. Pe un scaun, mamă-sa îi pusese hainele cele mai bune: un veston de lînă cadrilat, pantaloni cenușii, pantofi grei, cu talpă dublă și o cămașă albă de mătase. Andrei băgă de seamă că Ana uitase pe masă un lanț de aur, subțire, ceasul lui de mînă, cerceii Emiliei și o broșă de argint. „Biata mamă, — își spuse, vîrîndu-le în buzunar — și-a pierdut cumpătul".

Trecu prin toate camerele răvășite, cu saltelele aruncate pe jos, cu pernele împrăștiate în toate părțile, o mai sărută o dată pe bătrînă și plecă. Pantofii noi îl strîngeau, și cum talpa groasă nu se îndoia, pășea greoi, strîmbîndu-se. Coloniștii se scurseseră toți și acum convoiul era format numai din oameni din Lunca.

Cîțiva îl strigară pe nume și Andrei le răspunse fluturîndu-și mîna. Împușcăturile răsunau foarte distinct acum. Coti pe ulița care ducea spre Șupreuș și văzu cele două căruțe ale lui Turculeț și pe mamă-sa, cu fața în palme. Liviuța îi făcu semn, dar el nu o luă în seamă.

— Andrei, îl strigă cineva și întorcîndu-se îl văzu pe Ardeleanu. Alergă spre el și i se agăță de mîneca hainei:

— Ce facem? Ce facem?

Mecanicul ridică din umeri:

— Plecăm... Rușii nu-s departe. In curînd...

— Hai cu noi, zise repede Andrei.

— Nu pot acuma, trebuie să ascund Diesel-ul. Nu le lăsăm nimic! Du-te înainte, am să te ajung eu. Spre Șupreuș o luați, nu?

— Da.

Satul era cuprins de spaimă : porţi date în lături şi în toate părţile o forfotă de neînchipuit. Cîini, pisici, capre săreau printre picioarele oamenilor, pe uşile larg deschise se aruncau perne, pături, oale mari de pămînt cu marmeladă de prune. Spre marginea satului, Ţulea, dulgherul, scotea şi ferestrele din perete şi le încărca în căruţă ; alţii puseseră şi scîndurile din gard, doage de butoaie, găleata de la fîntînă, găini legate una de alta, gîşte care gîgîiau asurzitor.

Peste un ceas satul rămase în urmă, ascuns între pîlcurile verzi ale prunilor, iar împuşcăturile de la graniţă abia se mai auzeau. Andrei căuta să nu piardă din ochi căruţa unde erau ai lui. Neliniştea aceea puternică, stăruitoare, din primele ceasuri ale zilei se risipise, lăsînd în loc o hotărîre aspră : „Nu trebuie să ne prindă. Toate astea nu pot ţine mult ; ruşii sînt aproape".

Auzi un uruit puternic, văzu cum o căruţă se desprinde din convoi şi o ia drept peste cîmp : îl recunoscu pe popa Scarlat, cu părul în vînt, cu gura căscată, biciuind din răsputeri spatele lucios al armăsarului. Caterina, alături de el, abia se putea ţine pe capră şi se agăţa de braţul lui, dar Scarlat, zbierînd, dădea cu biciul fără milă.

— Mai repede, mai repede ! îi strigă lui Andrei, făcîndu-i semn cu mîna cealaltă.

Grăbind pasul, Andrei ajunse căruţa lui Turculeţ şi se urcă din mers.

— Nu ţi-e foame ? îl întrebă mamă-sa, şi el izbucni în rîs. De asta-i ardea acum ?

— Aşa-i şi Octavian, mărturisi ea, resemnată. Nu poţi porni cu el la drum. Odată a coborît într-o gară să stea de vorbă cu prietenii. Biletele erau la el şi... Tăcu. Legănat de mersul căruţei, Dan aţipise.

Spre prînz, Ardeleanu îi ajunse. Mergea cu paşi apăsaţi, pe marginea drumului, purtînd o bocceluţă în spate. Bucuros, Andrei sări din căruţă şi veni lîngă el :

— In cît timp crezi că ajung ruşii aici ?

— Intr-o săptămînă...

Ardeleanu îşi lăsă capul în piept. Pe fruntea încruntată i se prelingeau boabe de sudoare. Izbea cu piciorul pămîntul, din mers, ca şi cum ar fi vrut să-şi descarce furia. Era cald. In faţă, cît vedeai cu ochii, se zăreau doar coarnele boilor,

spinările ude ale cailor, căruțe înalte, femei ghemuite în vîrful lor şi un nor de praf roşcat, înțepător şi cald, care se învălura deasupra convoiului.

Satul în care intrară pe la două era cuprins de forfotă. Porți vraişte, căruțe gonind, o mulțime de oameni în forfotă, adunîndu-se în jurul vreunuia care striga mai tare decît ceilalți, iar peste tot — praful stîrnit, care nu mai putea să se aşeze. Căruța lui Turculeț se opri lîngă clădirea poştei şi el intră înăuntru. Nu izbuti să capete nici o informație, dar cumpără de la factorul poştal, care locuia prin apropiere, o vadră cu lapte. În timpul acesta Ana număra bagajele, încurcîndu-se mereu. Dan se culcase la umbra unui dud şi citea, iar Liviuța, tristă, se aşezase lîngă el, pe iarba prăfuită şi-şi încercuise genunchii cu brațele.

Turculeț se învîrtise în stînga şi în dreapta şi veni radios cu o sticlă de vin. Dar sub masca lui zîmbitoare, Andrei ghici aceeaşi spaimă, pe care Turculeț se forța din răsputeri s-o ascundă, ca să n-o sperie pe Liviuța.

Se aşezară pe iarbă să mănînce, dar niciunul nu izbuti să înghită o îmbucătură. Cu toate că era mort de foame, lui Andrei pîinea şi slănina i se opreau în gît. Fumase fără încetare şi cerul gurii îi era uscat ca o iască. Energia convoiului se sleise, dar spaima pe care o trezi în Şupreuş îi dădu un nou imbold. Curînd, căruțele se puseră în mişcare, urnite din loc de țipetele lui Grozuța, cantorul din Lunca.

— Vai, pruncii mei, muierea mea! Haideeeți, oamenilooor, că am auzit că duşmanii or ajuns la Adea!

Turculeț îl lăsă pe cumnatul său să mîne căruța în care se urcaseră femeile şi Dan şi o luă înainte prin sat, sperînd să afle ceva. Andrei se luă după el, cu toate că mamă-sa, tremurînd, îl rugase să rămînă cu ea. În fața bisericii, Gociman, şeful de post din Lunca, mort de beat, cu tunica pătată de unsoare şi descheiată pînă jos, gesticula cu carabina:

— Păi, bine, ne lăsăm noi, hai? Apoi eu nu mă duc de aici, un pas! Am să le arăt eu cum stă chestia, vascrisu mamii lor...

— Şi ce vreți să faceți, dom'şef? întrebară vreo doi flăcăi, care se ațineau pe lîngă el.

— Eu? Ascultă aici, bă, şi învață... Vezi opstacolu' antitanc?

— Văd, zise un flăcău întorcîndu-se spre o împletitură de nuiele şi pari ridicată în mijlocul drumului şi care n-avea decît o deschizătură foarte îngustă, exact atîta cît trebuie să se poată strecura o căruţă.

— Ei ! Mă sui în podul bisericii şi cum vin, îi puşc, făcu Gociman, trîntindu-şi de pămînt chipiul ponosit.

Goana nebună de dimineaţă se mai potolise; acum căruţele mergeau domol, ca pentru un drum lung. Treceau printre lanuri de porumb aproape copt şi susurul uşor metalic al frunzelor avea ceva nespus de trist, ca un plîns înăbuşit, iar pomii întunecaţi de pe marginea drumului păreau nişte mogîldeţe. Departe, spre apus, se auzea bubuitul tunului, ca vibrarea unei tobe imense, înfundate în adîncul pămîntului. Cineva strigă :

— Arde Adea !

Întrebările se întretăiară :

— Unde ?

— Unde, măi ?

— Uitaţi-vă... Acolo !

— Arde Adea...

— Pruncii mei, muierea mea ! se auzi glasul deznădăjduit al cantorului. Haideeeeţi, dă-i-nainteee !

Spre răsărit, în întinsul întuneric al serii, sclipea gălbui o flacără joasă. Părea că, foarte aproape, cineva ar fi aprins un chibrit. Prin binoclu Andrei văzu flăcările mari, în mijlocul cărora se conturau, negri, pereţii caselor, turla bisericii linsă de o văpaie sîngerie. Cu ochii nu se vedea decît o pată intensă de lumină, care se lăţea mereu, întunecîndu-se, devenind aproape violetă din pricina fumului.

Caii trăgeau greu, opintindu-se, şi se auzeau răsuflările lor icnite. Cumnatul lui Turculeţ spuse :

— Trebuie să ne oprim undeva. Nu mai pot caii.

Deasupra se boltea, indiferent, cerul uşor pălit de apropierea toamnei. Şi vîntul care se strecura uşor printre porumburi era altfel, prevestind parcă ploi, noroaie şi cenuşiul acela morocănos al lunilor ce vor urma. Înfiorat, Andrei rămase multă vreme privind văpaia mişcătoare a satului care ardea : acum, acolo era un bloc compact de flăcări şi în jurul lui cerul căpătase o stranie culoare portocaliu-verzuie. Pe marginea drumului se vedeau petele albe ale căruţelor oprite şi se auzea mestecatul domol al animalelor intrate în porumb. Nici un

foc nu se aprindea încă şi oamenii vorbeau în şoapte, neîndrăznind să tulbure apăsătoarea tăcere a nopţii, aşa că, adus de vînt, se auzea parcă pocnetul caselor care ardeau acolo, departe. Ghemuită la pieptul larg, pufos, al doamnei Turculeţ, Liviuţa plîngea şi Ana îi şopti lui Andrei :

— Fii mai drăguţ cu ea.

Andrei sări jos din căruţă, gata să se lovească de un om, care mormăi o înjurătură, dar recunoscîndu-l îi strînse mîinile :

— Dumneavoastră eraţi, domnişor ? Eu sînt, Cloambeş... Săru' mîna, doamnă... Şi noi sîntem pe aci, pe aproape... Vai de bieţii şupreuşeni, chicoti el ascuţit. Tot porumbul li se prăpădeşte acum.

Se auzeau din toate părţile trosniturile tuleielor tari, mestecate de fălcile animalelor şi împreună cu şoaptele şi văietăturile unei femei, undeva aproape, şi zăngănitul lanţului pe care vreun bou îl scutura în coarne, scîrţîitul unei osii sau gîlgîitul unei sticle, erau singurele zgomote ale mulţimii care se oprise.

— Unde mergi, Andrei ? întrebă, strident, Liviuţa.

El nu-i răspunse.

Silindu-se să nu calce trupurile culcate în şanţ, porni îndărăt. Auzea :

— Doamne, ce ne aşteaptă de acum înainte ?

— Şi dacă ne prind ?

— Taci, nu cobi...

— Tulvai, tulvai, că am uitat să iau porcul din coteţ... Vai de mine şi de mine...

— Dacă eşti ludă, muiere !

— Se aude cum că ruşii nu-s departe...

— Adă-i, doamne, să ne vedem la căsuţele noastre...

Andrei îl găsi pe Ardeleanu pe marginea şanţului, cu fruntea în palme. Tăcut, se aşeză lîngă el. Picioarele îl dureau.

— Fugim ca oile, spuse ciudos Ardeleanu. Scuipă mucul de ţigară care-i ardea buzele. Te îneacă ticăloşia din ţara asta. „Ei“ ştiau că nemţii au să ne atace. Ştiau şi n-au făcut nimic ! Barem de ne-ar fi dat arme nouă, civililor ! Că acuma avem de ce ne bate !

Frînt de oboseală, Andrei închise ochii, dar îndată tresări. Departe bubuise tunul. „Dacă toată mulţimea asta care fuge ar fi înarmată... Bărbaţi, femei...“ Îl cuprinse parcă un sentiment de ruşine.

— Nu poate ține mult, șopti mai mult pentru sine.

— Undeva tot om rezista, zise Ardeleanu. Barem pînă acolo să ne vedem ajunși.

După un timp, Andrei spuse:

— O să mergem pînă acolo... Și dacă trebuie... Strînse pumnii.

Ardeleanu se ridică.

— Hai la căruța voastră. Să rămînem împreună.

Mama lui Andrei se bucură cînd auzi că mecanicul vine cu ei.

— Ce zici? îl întrebă. Cînd vin rușii?

— În cel mult o săptămînă îs aici.

— Să te audă dumnezeu.

Ardeleanu zîmbi larg:

— Nu-i poate opri nimic.

Turculeț așternuse pe jos pături și plapume și-i sfătuia pe toți să se culce, deoarece a doua zi îi așteaptă drum lung. Liviuța plîngea.

Bărbații se culcară în căruță. Dan bombănea mereu, înfuriat că nu-și găsea locul. Apoi tăcu și el. Andrei se acoperi cum putu cu un cearșaf. Auzea parcă cum îi curge sîngele prin vine, zvîcnind îngroșat. Oftă.

Nu știa de cît timp dormise, cînd un zgomot asurzitor, metalic, o hîrîitură insuportabilă îl trezi. Crezu că sare din pat, se izbi cu șoldul de colțul unei lăzi și în clipa următoare, din întunericul împrejmuitor, năvăli ceva care urla. Căruța se răsturnă în șanț. Andrei își lovi fruntea de un bulgăre de țărînă, simți o durere ascuțită între ochi, apoi cineva îl smuci de umăr și auzi glasul lui Ardeleanu care-i țipă la ureche:

— Nemții!

Se ridică greoi. Ardeleanu îl înhăță de mînă și-l trase după el. Intrară orbiș în porumbiște; tuleiele, destinzîndu-se, îi plesneau dureros peste față, peste piept. În urma lor pîrîiră cîteva împușcături, și un trasor trecu fluierînd, lăsînd o dîră subțire, verzuie.

Andrei se împiedică, i se păru că glezna-i plesnește și făcînd un salt iepuresc goni mai departe. Alături de el, auzea tronsnetul porumburilor rupte de Ardeleanu și gîfîitul acestuia. Apoi toate zgomotele se stinseră și nu mai rămase decît zvîcnetul asurzitor de dureros al tîmplelor, al sîngelui. Coborîră o

rîpă, trecură printr-un pîrîu îngust, se cățărară pe un mal pietros, străbătură o miriște în al cărei pămînt afînat li se înfundau picioarele, intrară într-un hățiș spinos, care se agăța de hainele lor ca niște gheare. Andrei gemu:

— Nu mai pot... și se lăsă să cadă moale, sprijinindu-se cu mîna, încleștîndu-și degetele în pămîntul rece. În jurul lor tăcere, numai departe răbufneau în răstimpuri tunurile.

CAPITOLUL XIV

Vîslan fu trezit din somn de zdroncăniturile ușii în care cineva bătea cu piciorul.

— Stai că vin! strigă el furios și își căută halatul, dar bubuiturile continuau, zăpăcindu-l.

— Vin, n-auzi? țipă cu glas subțire, dar fără nici un folos. Își dădu seama că nu mai bate nimeni, ci că geamurile și pereții fac acest zgomot. Pierzîndu-și un papuc sări la ușă, o deschise și-l văzu pe Șendrea, cu fața descompusă, îmbrăcat

într-un palton gros, cu căciula în cap, gîfîind sub povara a două geamantane mari, legate cu sfoară flocoasă.

— Ne atacă nemții și ungurii! zbieră secretarul. Fuge lumea... N-auzi? Trag tunurile din Cetate. Fugi! Fugi pînă mai e vreme! Mai pleacă ultimele trenuri spre Lugoj. Noroc!

Își înhăță bagajele și se rostogoli pe scări împleticindu-se în paltonul prea lung, în vreme ce Vîslan, rezemat de balustradă, îndobitocit, îi făcea un semn gentil cu degetele. Abia după ce fu trîntită ușa de la intrare își dădu seama de sensul cuvintelor lui Șendrea și coborî repede scările, lipăind din papucul care-i rămăsese în picior. Strada forfotea: automobile cu geamantane și lăzi legate cu frînghii de caroserie goneau nebunește spre gară, oamenii îmbrăcați ca pentru iarnă împingeau cărucioare de copii, roabe, tăligi, în care-și încărcaseră tot avutul.

Vîslan se rezemă de peretele casei. Cineva, trecînd pe lîngă el, îl izbi, gata să-l dea jos. Venindu-și în fire, începu să întrebe pe fiecare trecător:

— Pentru dumnezeu, dar unde mergeți? Dar ce s-a întîmplat? N-auziți?

Nu-i răspunse nimeni și atunci se repezi în casă, se îmbrăcă la repezeală, nimerind cu greu nasturii, și începu să cotrobăiască după ceva bani. Își aduse însă aminte că ieri făcuse un chef monstru și nu mai avea nici de țigări. Sfîrșit, cu mintea năclăită de spaimă, se lăsă jos, pe covor. Apoi țîșni în picioare. Simți cum părul i se ridică în creștetul capului și-și dădu seama că dacă mai stă o clipă așa, singur, fără să știe ce se petrece, are să înnebunească. Adună la repezeală hîrtiile mai importante, clișeele scoase la recepția de la prefectură și le vîrî în buzunarul interior al jachetei, smulse pledul de pe pat, încuie ușa și o luă la goană pe scări. „Trebuie să fac rost de bani de undeva. Trebuie!" Izbindu-se de oamenii care goneau în direcția opusă, fugi spre centrul orașului. Își pierdu pălăria, dar nu băgă de seamă. „Cît de prost am fost, — se gîndi, — cît de tîmpit. Acum, dacă vin nemții, sînt curățat. Sînt mort". Schimbase titlul ziarului, intitulîndu-l „Tribuna Democratică"; în fața ocupanților asta însemna, desigur, trădare, și-l aștepta plutonul de execuție. Nu ținuse cont de sfatul baronului Papp: „Așteaptă, frate, să vezi cum evoluează lucrurile, nu te pripi, că trăim momente cruțiale".

Panica orașului îl înnebuni de-a binelea. Peste tot nu se vedeau decît oameni alergînd în neștire, prăvălii cu obloanele trase, soldați cu armele în cumpănire gonind spre periferia de la apus. Cînd încercă să traverseze strada, fu cît pe ce să-l calce un ofițer călare, care galopa culcat pe coama calului, cu sabia fluturînd în urma lui, ca o coadă metalică. Cu toate că fugea și inima-i bătea de să-i sară din piept, Vîslan auzea pretutindeni frînturi de dialoguri (toată lumea striga, nestăpînită):

— Trenul care duce spre Pîncota pleacă la 12 fără un sfert!

— Nu! Mai bine spre Timișoara! Acolo-i garnizoană puternică și din Iugoslavia n-au să vină...

— Domnule, te implor, domnule, împrumută-mi, vinde-mi un loc în camionul dumitale...

— Eu nu plec!

— Vinde-mi camionul!

— O luăm pe jos, spre Ineu!

— Vin japonezii! Un milion de japonezi!

— Unde-s rușii? Unde-s rușii?

— Au intrat ieri în București...

— Atunci nu ajung decît în șase-șapte zile cel mult...

— Dar ai noștri de ce nu rezistă?

— Generalul Grințeș e un trădător! A dat ordin să se retragă regimentele de la graniță!

— Fugiiiți! Vin Stukasurileeee!

— Sirena! De ce nu sună sirena?

— Auuleeeeu! Parașutiști nemți au căzut în Gai!

Deznădăjduit, înotînd în mijlocul mulțimii, Vîslan căuta să-și facă loc cu coatele. Pledul verde, cadrilat, i se desfăcuse și-l tîra după el, pe asfalt. Cineva călcă deasupra, Vîslan trase din răsputeri și auzi cum cade un trup greu, apoi o înjurătură de mamă. Aruncă pledul și, dîndu-se la o parte, încercă să-și recapete răsuflarea. Varga! Da, el era singura salvare. Trebuie să-i dea ceva bani. Doar n-o să-l lase să moară de foame pe drumuri! în schimb, e dispus să-i vîndă clișeul scos, să-i spună tot ceea ce știe. Cu nemții nu te poți juca: Ii înjurase așa de cumplit în aceste douăzeci de zile! Viperele teutonice, jefuitorii țării, hienele care ne-au tîrît împotriva Rusiei! Ținuse și un discurs la Palatul Cultural, unde cu ajutorul

unei statistici confecționate ad-hoc demonstrase cum ne-a fost secătuită avuția petroliferă.

Trebui să aștepte aproape un sfert de ceas pînă să poată traversa bulevardul. La fiecare cinci minute, cîte un camion militar, sau un escadron de cavalerie trecea, aruncînd în lături mulțimea. În sfîrșit ajunse în fața casei lui Varga, tocmai cînd se deschidea poarta și un turism cenușiu țîșni ca o săgeată. Vîslan abia avu timp să vadă fața lividă a lui Varga și mașina se pierdu în șuvoiul de pe bulevard. Alergă după ea, zbierînd din răsputeri, în timp ce lacrimile-i curgeau șiroaie pe obraji :

— Domnule Vaaargaa !... Domnule Vaaargaa !

Un soldat care fugea se izbi de el de erau gata să cadă amîndoi.

— Boule ! strigă soldatul și Vîslan înghiți, supus, insulta. Se retrase și, rezemîndu-se de perete, închise ochii. Adunîndu-și puterile, se repezi la un telefon public, dar era o coadă imensă și doi domni se băteau cu bastoanele. O femeie elegantă, cu un ochi învinețit, încerca să-i despartă.

Vîslan porni iarăși. Din cap pînă-n picioare era muiat într-o sudoare fierbinte, lipicioasă. Nu știu cît timp îi trebuise ca să ajungă la locuința lui Robber, dar aici află că Jacquot plecase cu o jumătate de ceas înainte. Vîslan își cuprinse capul în palme și începu să plîngă cu sughițuri, ca un copil.

Omul care-l informase, făcîndu-i-se milă de el, îi puse mîna pe umăr, încercînd să-l liniștească. Credea că e vreo rudă de-a lui Robber.

— Nu vă fie frică, au scăpat. Înțelegeți, trebuiau să plece. Dacă-i prind nemții, mai ales acum... Nu aveți nici o grijă, au scăpat.

— Dumnezeu să-i bată ! urlă Vîslan și încercă să fugă iar. Unde ? Nu știa. Simțea că nu mai poate. Cotind pe o străduță, ajunse chiar în fața unui tun, a cărui țeavă se ridica amenințătoare.

— Fugi, vită ! se răsti un plutonier, speriat. Nu-i voie pe aici !

Pămîntul se cutremură și Vîslan căzu într-un genunchi. Surzise. Vedea gurile celorlalți căscîndu-se, simțea cum sub tălpi pămîntul trepidează, dar nu auzea nimic. În liniștea aceasta îi veni în minte Suslănescu și porni mai departe. Urechile i se destupară, pe neașteptate, cu un pocnet, și hărmălaia ora

şului năvăli în el. Acasă, la Velceanu, n-o găsi decît pe doamna Mimi, cu faţa udă de lacrimi, muşcînd o batistă albă, de mătase, dantelată. Cînd îl văzu, ea îl cuprinse în braţe şi smiorcăi :

— Domnule Vîslan, ce ne facem ? Ce ne facem ? Aurel e la Timişoara şi Sandi nu ştiu unde e... nu mai vine... A plecat de la şapte să facă rost de un mijloc de transport. Nu mă lăsa, domnule Vîslan, se agăţă Mimi de el, zgîriindu-i cu unghiile purpurii mîneca vestonului.

Sfîrşit, Vîslan se trînti într-un fotoliu.

— Doamnă, vă rog să-mi daţi un pahar de ţuică, fiindcă altfel mor...

— Îndată, îndată, fugi Mimi bucuroasă. Din bucătărie auzi clincănitul unui pahar şi întrebarea ei neliniştită :

— De ce nu vine Sandi, o fi păţit ceva ?

Dar cînd veni cu paharul, nu-l mai găsi pe Vîslan. Acesta fugise la părintele Potra, care locuia prin apropiere.

*

* *

Varga nu-şi mai lua degetul de pe butonul claxonului. Toţi automobiliştii făceau la fel, aşa că un behăit insuportabil, ca uruitul unei sirene, plutea peste convoiul care gonea spre gară. Nu mai avea decît un singur gînd : să iasă cît mai repede din oraş, să ajungă pe şoseaua asfaltată şi să-i dea drumul din răsputeri. La plecare îi trăsnise o palmă mătuşii Matilda, care se agăţa de el, urlînd :

— Ia-mă şi pe mine, nu mă lăsa, pentru dumnezeu ! Au să mă violeze !

— N-o să-ţi strice ! o împinse Varga cu pantoful. Apoi, scos din fire, o scutură de umeri aşa de tare, că ea icni şi rămase cu gura căscată :

— Să rămîi aici, scoaba dracului ! N-o să-ţi facă nimic ! Cineva trebuie să stea acasă ! Să nu deschizi, auzi ?

Şi în timp ce sărea în automobil auzise hohotul ei prelung, deznădăjduit :

— Salva-a-a-t-ooo-uuoor !

Trecînd pe lîngă fabrică şi silit să încetinească din pricina birjii dinaintea lui, Varga văzu o mulţime de muncitori înarmaţi. Întoarse spre stînga şi opri automobilul, apoi, sărind

jos, încuie portiera și intră în curtea fabricii. Auzi vocea puternică, plină, a unui om pe care nu-l cunoștea :

— Vă amintiți cît am luptat ca fabrica să nu fie demontată ! E a noastră și n-aveau dreptul s-o ducă ! Acum, tovarăși, tot pentru că e a noastră, trebuie s-o demontăm. N-o s-o lăsăm fasciștilor ! Armata Roșie nu e departe. Partidul comunist cheamă pe toți patrioții...

Varga nu mai ascultă. Partidul comunist ! Le spusese el tuturor că ăștia vor însemna o forță, dar nimeni nu voise să-l asculte. Baronul Papp parcă se tîmpise. Imediat după 23 August, boala îi trecuse ca prin farmec și se schimbase cu desăvîrșire. Dădea ordine militărești și nu admitea nici un fel de replică. Pordea, Guiașiu și Motzeanu îl urmau ca niște oi docile ; de fapt, erau așa de înspăimîntați și de derutați, că ar fi făcut orice le-ar fi poruncit un om cu o cît de mică autoritate. Pentru prima dată atunci Varga își dăduse seama că baronul habar n-are de politică. În orbirea lui stupidă, nu voia să țină cont nici de comuniști, nici de social-democrați, pe care-i numea „bande ilegale“. În locuința lui făcuseră un foarte elegant club al tineretului național-țărănist și Varga vedea în fiecare zi o mulțime de tineri bine îmbrăcați, unii dintre ei colegi de-ai lui Lucian, care se învîrteau pe acolo. Din asta înțelese că baronul nu mai avea nici un fel de încredere în generația veche și voia să-și pregătească o gardă nouă. Surprinse chiar o mică alocuțiune a lui Papp ; acesta vorbea tinerilor despre democrație, despre marile primejdii prin care trecuse, el, om bătrîn, ca să pregătească alături de cadrele conducătoare ale partidului măreața zi de 23 August. Scîrbit, Varga evitase să mai treacă pe la Papp. Își dădea seama că atmosfera asta încrezătoare, plină de veselie, discursurile despre pace și libertate publicate în fiecare zi în fițuica lui Vîslan nu erau decît o mascaradă. Rușii nu sosiseră încă și din zi în zi se aștepta la un atac al nemților și ungurilor. Așa că ceea ce se întîmplase în dimineața acestei zile de 13 septembrie nu-l uimise prea tare.

Acum voia să vadă ce face Dărnescu. În zilele acestea începuse să-l prețuiască și să-și dea seama că sub aparența lui grosolănie se ascunde un om foarte abil, un fin politician. Fără să se anunțe intră în birou și-l găsi pe director citind, foarte calm, un roman polițist.

Dărnescu îl informă, nepăsător, că lui nici prin gînd nu-i

trece să fugă, că ar fi din partea lui o crimă şi, desigur, Societatea l-ar trage la răspundere.

— Care Societate? întrebă Varga nedumerit.

— Nu ştiai? Dărnescu începu să rîdă gros, ştergîndu-şi ochelarii cu o bucată de piele de căprioară. Pînă în ultima clipă americanii au fost interesaţi în acţiunile noastre. I-am camuflat pe cît ne-a stat în putinţă. N-ai remarcat nimic? Dar bombardamentul a fost un fleac, o jucărie. Au distrus gara şi au „avariat“ fabrica. Şi pe urmă, ce vrei, noi am rezistat cum ne-au ajutat puterile. Nu ţi-a plăcut cum i-am dus pe nemţi? Am tărăgănat, i-am încurcat, în vreme ce voi vă agitaţi prosteşte şi vă riscaţi şi pielea pe deasupra. Aveam eu informaţiile mele, mult mai precise, te rog să mă crezi, decît ale guvernului.

— Şi acum de ce nu pleci?

— Nu fii prost. Cînd o să se retragă, nemţii o să vrea să arunce fabrica în aer. Trebuie să fie cineva care să-i împiedice.

— Şi o să fii dumneata acela? întrebă Varga, dar fără ironie. Se aştepta la orice şi era sigur că după ce lucrurile se vor limpezi, au să iasă la iveală tot felul de eroi necunoscuţi. Ce-ai face în locul meu? continuă el, aşteptînd neliniştit şi încordat răspunsul lui Dărnescu.

— Aş pleca imediat! spuse acesta rece, sever, privind în altă parte. Dumneata eşti dintre aceia... să nu te jignească spusele mele, faci parte din categoria oamenilor de faţadă, cei ce servesc anumite interese, de care în fond habar n-au.

— Înţeleg. E clar, făcu Varga, încercînd să ascundă supărarea care-l năpădise. Dărnescu avea perfectă dreptate.

— Ştii, categoria aceea sacrificată la un moment dat. Oratorii, demagogii, în sensul bun, antic, al cuvîntului. Şi Demostene a fost un demagog.

— Da... da...

— Aşa că cel mai bun lucru e s-o ştergi. Ai maşină?

— Am. E afară.

— Ei, — se ridică Dărnescu, — îţi urez succes. Să ne vedem cu bine. Sărutări de mîini doamnei.

Şi înainte ca Varga să fi ieşit, Dărnescu reluă romanul poliţist de unde-l lăsase. La uşă, Varga se opri:

— Ascultă, dumneata ştii ce se petrece în curte?

— Cum să nu. Gărzile „patriotice“ se agită.

— Şi asta nu te contrariază?

— Dimpotrivă.

Ajuns lîngă automobil, Varga se sperie de mulţimea care invadase strada. Îi fu foarte greu pînă izbuti să-şi găsească un loc între celelalte maşini, şi enervat de ritmul care îi era impus, claxona mereu, inutil, iar enervarea-i creştea.

Cînd trecu peste podul de deasupra liniilor ferate văzu gara neagră de oameni, care se băteau încercînd să se urce într-un tren de marfă. Podul vechi se lăsa sub greutatea automobilelor şi, ajuns cu bine dincolo, Varga răsuflă uşurat. Dar nici pe şosea nu izbuti să gonească în voie, deoarece şi aici era aceeaşi îngrămădeală ca în oraş. „Dacă merge aşa, — se gîndi, — o să ajung la Moneasa în zece zile".

— Domnu' Sabiiiiiiin !

— Unde-i domnu' Sabiiin ?

— Pe-acolo, l-am văzut...

— Doooom' Sabiiiin, ce facem cu coletele ?

Octavian intră în magazie, ud de sudoare. Se răsti :

— Puneţi-le în ordine... Peste o jumătate de ceas primim garnitura specială !

Cîţiva oameni care se agitau în faţa magaziei auziră cuvintele acestea şi se repeziră spre el :

— Domnule, pentru dumnezeu, un locşor... Vă rog...

— Plătesc oricît...

Octavian îi privea necăjit. Încercă să-i îmbărbăteze :

— Nici o grijă, o să fie trenuri. Dar poate nici nu plecăm. Se aude că ruşii-s foarte aproape... la Cluj...

Aruncă o privire în magazie. Oamenii rînduiau coletele. Asta era bine. De dimineaţă, de cînd Orban trimisese după el, îl îneca ciuda, văzînd dezordinea asta. Orice s-ar fi întîmplat, nu trebuia să-şi piardă capul. Într-un sfert de ceas ascunse în pivniţă toate lucrurile mai de valoare din casă, apoi alergă la gară. Aici, Orban nu se dezlipea de lîngă telefon, chema tot felul de autorităţi, cerîndu-le sfaturi, ordine scrise, dacă se putea. Bineînţeles nu obţinea nici un fel de legătură.

— Ce ne facem, domnule Sabin ? îşi frîngea el mîinile.

Octavian îi răspunse marţial :

— În primul rînd daţi ordin să se defecteze toate aparatele de telegraf, să se pună în imposibilitate de funcţionare centrala telefonică... Asta-i...

— Și cu valorile ?

— O să facem rost de o garnitură specială...

— Și cine o să-și ia răspunderea ? Avem sume mari... Cine ?

Octavian se răsti :

— Eu, domnule, eu !

— Îți mulțumesc... Orban îi strînse mîinile : Îmi iei o piatră... Uite aici... poftim... îi întinse un revolver militar încărcat. Pe urmă, întrebă neîncrezător : Îți iei răspunderea asta într-adevăr ?

— Da. Mă găsiți la magazie.

Acum îi era ciudă că primise. Sînt atîtea de făcut aici și Orban e o cîrpă... Dușmanul nu trebuie să găsească nimic de care să se poată folosi.

Îl apucă furia văzînd cum se bătea lumea să se cațere în vagoane. „Doamne, ce bine e că Ana și băiatul nu-s aici"... O să se descurce ei cumva... Andrei îmi seamănă „n-are să-și piardă firea"... Deodată îi veni o idee și o luă la fugă peste linii, spre depou. Mecanicii revizuiau locomotivele. Pe zidul înalt, cenușiu, cineva scrisese cu litere de un metru : JOS FASCIȘTII COTROPITORI ! I se umflă pieptul și ochii i se umeziră de mîndrie : „Ei, noi cheferiștii !"

Din hala mare se auzea o voce puternică :

— Nici o locomotivă să nu rămînă fasciștilor, măi tovarăși !

Intră, clipind din ochi, ca să se obișnuiască cu penumbra. A, ăsta-i baci Jurca !... Se apropie de el și-l apucă de mînă.

— Servus, Mihai...

Bătrînul se opri o clipă, mirat.

— Servus, Octavian. Ce-i ?

— Măi, uite ce m-am gîndit eu... Trebuiesc demontate liniile spre apus. Pricepi ? Fă tu o echipă, la repezeală... Stricați și semafoarele... (Cu baci Jurca se cunoștea de mulți ani, din vremea curbelor de sacrificiu, cînd făcuseră o grevă de douăzeci și patru de ore, împreună cu tot C.F.R.-ul. Se întîlneau uneori la un pahar de vin bun, într-o cîrciumă de lîngă gară). Voi ce aveți de gînd să faceți ?

— Păi, de, o să rezistăm în gară pînă demontăm fabrica... Ne-om bate.

— Cu ce ?

— Avem cîte ceva...

Octavian tuși grav, să-și ascundă emoția :

— Da... aşa... Apoi, uite aici... Scoase din buzunar revolverul şi i-l întinse : Poate aveţi nevoie...

— Şi tu, Octavian ?

— Plec cu valorile... Îndată am să fac rost de o garnitură... O locomotivă şi un vagon... Oftă chinuit : Mă doare sufletul, Mihai baci... Uită-te acolo ce de bărbătoci în toată firea se bat ca vitele să se suie în tren. Ar trebui luaţi toţi şi puşi să se lupte... Tot noi bătrînii, măi, plătim ceva...

Mihai Juca îşi muşca mustaţa.

— Eh, tu-le mama lor de domni !

Stătură aşa alături, tăcuţi. Pe peron era o viermuială de trupuri, se înălţau strigăte, ţipete, bufnituri.

— Peste un ceas îţi trimit o locomotivă, spuse apăsat Jurca.

Îşi strînseră mîinile.

— No, să ne vedem sănătoşi în Clujul nostru ! zise Octavian cu vocea tremurînd. Să aveţi grijă de voi, băieţi...

Făcîndu-şi loc cu coatele străbătu peronul, urcă în clădirea gării. Voia să vadă cum merge demontarea reţelei telefonice.

Dădu sfaturi în stînga şi în dreapta, adăugînd de fiecare dată :

— Să ştiţi unde puneţi piesele, că avem nevoie de ele... Că venim înapoi !

Prefectul încerca zadarnic să capete legătura cu generalul Grinţeş, comandantul garnizoanei. Îl căutase în toate părţile, dar peste tot i se spunea că tocmai acum plecase, iar veştile pe care le primea cu această ocazie erau contradictorii : ba că atacul n-avea decît un caracter strict local, o încercare de a tatona forţele ; ba că detaşamente de tancuri Tiger şi Ferdinand îşi făcuseră apariţia şi călăreţii lansaţi împotriva lor au fost călcaţi sub şenile. Belega trîntea telefonul, pe care adjutantul, calm şi pomădat, îl punea cu un gest de repros în furcă.

În clipa cînd aflase de atac, prefectul îşi pusese familia într-o maşină militară, le dăduse un sergent înarmat ca să-i păzească şi-i expediase la Ineu, cu o scrisoare către maiorul Maximeanu, în care-l ruga să aibă grijă de familia lui. Îndată după aceea venise primarul. Ţipînd şi bătînd cu pumnul în masă pretinse să i se pună la dispoziţie un vagon cu care să se refugieze spre interiorul Ardealului. Belega ridicase din umerii masivi şi

Chidioşan devenise stacojiu de mînie. Cînd încercă să mai spună ceva, generalul îl dădu afară. Ordonase să se închidă porţile grele ale prefecturii, ca să oprească mulţimea de funcţionari care voia să intre, să ceară mijloace de transport. Pe urmă, în ceasurile următoare, Belega îşi dădu seama că totul era un haos, că apărarea nu exista şi că zvonurile care circulaseră despre atitudinea filogermană a generalului Grinţeş nu erau lipsite de temei. Ceea ce-l scotea din fire era faptul că nu putea da de el nicăieri. Trimisese pînă acum patru curieri călare, dar ofiţerii se întorseseră plini de praf, uzi de sudoare, informîndu-l că liniile de apărare nu pot ţine, că în cele trei săptămîni care trecuseră de la 23 August nu se făcuse nimic, deşi era de prevăzut un atac conjugat germano-maghiar. Legătura cu Bucureştiul era iarăşi întreruptă şi nimeni nu ştia ce se petrecea acolo.

La prînz, Belega se hotărî să lase dracului prefectura şi să ia comanda garnizoanei. Era tocmai după scurtul bombardament german, cînd aflase că nemţii aruncaseră mănunchiuri de grenade şi sticle de benzină. Asta însemna că n-au bombe şi că în general atacul nu era pregătit. Colonelul Papastate fusese grav rănit, un glonţ de mitralieră îi perforase pîntecele, iar locţiitorul lui, maiorul Fundescu, dăduse ordin ca toate tunurile să fie imediat îmbarcate şi duse spre front, unde voia să le folosească împotriva tancurilor.

— Să se adune toată arhiva şi să fie încărcată în camioane! dădu Belega ordin adjutantului, şi acesta, cu toate că se mira, răspunse regulamentar :

— Am înţeles, să trăiţi !

Bineînţeles, nici prin gînd nu-i trecea să se ocupe de treaba asta, ci porunci unui sublocotenent de jandarmi să aducă imediat un camion, spunîndu-i că e ordinul prefectului. În curte, Belega îşi trase mănuşile şi se pregătea să se urce în maşina de campanie, cînd un ofiţer se apropie de el, însoţit de un om înalt, robust, cu părul cenuşiu şi faţa energică.

— Domnule general... — începu acesta cu o voce groasă, dar generalul nu-l lasă să termine :

— N-am timp, domnule! Plec pe front!

— Tocmai de aceea am venit, spuse omul. Vin din partea partidului comunist.

Generalul rămase cu gura căscată.

— Şi ce doriţi ? izbuti el să spună, grav.

— Să iau legătura cu dumneavoastră. Gărzile patriotice

au 124 de puşti, 11 pistoale automate şi o mitralieră. V-am ruga să ne daţi un ofiţer, ca să ne explice mînuirea armelor automate.

— Daa, făcu Belega, ca să cîştige timp, apoi, ajustîndu-şi chipiul, îl privi pe celălalt în ochi, solemn: Veţi preda tot acest armament, domnule, unui pluton de soldaţi, pe care o să vi-l dau chiar acum să vă însoţească. Nu admit să vă faceţi de cap! Cum vă numiţi?

Sprîncenele omului jucară scurt şi fruntea i se acoperi de broboane de sudoare. Îşi frămîntă degetele, înainte de-a vorbi cu un glas surd:

— Domnule general, noi vom asigura apărarea fabricii pînă în clipa cînd o echipă de şoc va demonta şinele interioare. Fasciştii nu trebuie să folosească instalaţiile.

— Veţi preda armele, spuse generalul, care simţea că începe să se enerveze.

Mai mult ghici decît auzi răspunsul celuilalt:

— Nu!

— Cum nu? exclamă Belega fără prea multă convingere de altfel. Cum nu? Ce-aveţi de gînd să faceţi? Doar înţelegi şi dumneata că mîine cel mult nemţii sînt aici.

— Noi vom rezista pînă cînd vom demonta unele instalaţii, apoi ne vom retrage şi vom lupta ca partizani. Nu predăm armele. Din contră, dumneavoastră aţi putea să ne daţi muniţii. Cu astea stăm mai prost.

Belega simţi că se pripise. În definitiv, dacă vor să moară, treaba lor. Totul se revolta însă în el, la gîndul că există în oraşul, a cărui responsabilitate o avea, grupuri civile, înarmate.

— Şi cine-mi garantează mie că... hm, nu veţi folosi armele în alte scopuri?

Ochii cenuşii ai omului fulgerară şi generalul avu impresia absurdă că se va repezi la el. Încercă s-o dreagă printr-un zîmbet, care putea să însemne: „Înţelege-mă, eu răspund de toate astea... Trebuie să iau toate măsurile necesare, toate precauţiile".

— Şi anume la ce le-am putea folosi? întrebă scrîşnit celălalt. Se auzi foarte limpede un răpăit de mitralieră, de undeva din apropiere. Instinctiv generalul îşi curbă şira spinării şi făcu un pas spre maşina lîngă care stătea smirnă un soldat cu pistolul automat atîrnîndu-i de-a curmezişul pieptului.

— Faceţi cum ştiţi, — spuse el, — faceţi cum doriţi. Muniţie n-am dreptul să vă dau. Succes !

Maşina porni în goană. Gheorghe Jurca privi cum se deschide poarta şi mulţimea din faţa ei se dă la o parte, speriată, şi înjură printre dinţi :

— Fire-ai tu al dracului să fii de fascist !

Generalul Belega nu ajunse departe. În înghesuiala de pe bulevard, maşina nu putea merge decît foarte încet, ca în urma unui dric. Zadarnic urlă şi se agită, cu revolverul în mînă. Cei din faţa lui se dădeau la o parte, dar era degeaba. Cît vedeai cu ochii, bulevardul era plin de refugiaţi.

— Capul coloanei e la Pîncota, — îi spuse cineva, — mai repede decît aşa nu putem... Ce ? Credeţi că noi n-am fugi mai iute ?

— Eu nu fug ! răcni generalul. Eu merg pe front, auziţi ?

Cînd, în sfîrşit, resemnat, se hotărî să urmeze drumul mai departe, se auzi strigat :

— Domnule general ! Domnule general !

Adjutantul lui, fără chipiu, galopa ca un nebun printre rondurile de flori care împărţeau bulevardul în două. Opri brusc, lîngă el, trăgînd cu putere de hăţuri şi calul se ridică în două picioare, sforăind. Fără să descalece, adjutantul îl informă :

— Generalul Grinţeş a trecut la inamic cu un avion pilotat de locotenentul Ghica.

Mulţimea care-l înconjura auzise totul.

— Trădare ! Generalul comandant s-a predat !

— Fugiiiiţi !

— Nemţii !

— Tancurile au intrat în Gai !

— Alarmăăă ! Vin avioanele !

Tălăzuind în stînga şi în dreapta, convoiul se sparse. O femeie grasă, strivită lîngă zid, dădu din mîini, sufocată, apoi fu călcată în picioare. O birjă se răsturnă, ciocnindu-se de un pom şi calul, scuturînd din cap, începu să pască liniştit trandafirii.

Cu pistolul în mînă, Belega porunci şoferului :

— Hei, înainte, măi, nu sta ! Nu vezi că s-a făcut drum ?

Aripa maşinii lovi un cărucior de copil, plin de scînduri, călcă o gîscă şi se avîntă înainte. Adjutantul îşi împintenă calul şi, făcîndu-şi palmele pîlnie, mai strigă :

— Teroriştii nemţi au dat foc depozitului de benzină de la aeroport.

O clipă, Belega se gîndi, la capătul puterilor, să-şi tragă un glonţ în tîmplă, apoi împungînd pe şofer cu ţeava revolverului între umeri zise slab :

— Intoarce...

— Cum să întorc, domnule general ? scînci sergentul. Cum ?

— Intoarce, cînd zic ! tună Belega şi trase un foc de revolver în sus. Treci peste ei ! La statul-major !

Se lăsă pe spate, în timp ce maşina kaki se năpustea cu motorul în plin în convoiul care se scurgea mereu. Se auziră zbierete, o roată săltă trecînd peste ceva moale, apoi şoferul coti pe o stradă lăturalnică. „Dar unde mama dracului o fi statul-major ?“ se întrebă Belega.

— Opreşte !

Coborî şi se aşeză pe scara maşinii, cu coatele rezemate de genunchi.

*

* *

— Dragilor mei, — spuse baronul Papp, clătinîndu-şi graţios capul în formă de pară, — eu sînt bătrîn ca să plec. Nice prin gînd nu-mi trece. Voi aţi auzit ce-o păţît Moţanu ? S-o dus la gară, de dimineaţă, cu toate bagagiile, l-or jefuit ca în codru, s-o apucat să se bată cu nu ştiu cine şi o căpătat o teglă în cap. Acuma-i la spital, iară doamna o rămas cine ştie pe unde. Voi faceţi cum credeţi.

— Domnule baron, — gemu Guiaşiu, făcînd gesturi largi de implorare, — dacă ştiţi ceva, dacă, mă rog, aveţi ceva informaţii... nu ne lăsaţi aşa. Spuneţi-ne, ce trebuie să facem ?

— Domnule baron... îşi mlădie glasul şi Pordea. Uitase să-şi pieptene chelia şi şuviţele lungi, negre şi uleioase atîrnau într-o parte, dezvelindu-i craniul trandafiriu şi năclăit de pomadă.

— Eu nu mă duc nicăiria. Sînt om bătrîn. Voi, cum ştiţi...

— Domnule baron, — se hazardă Guiaşiu, — am făcut rost de un autocamion, încap o mulţime de lucruri.

— Nu mă duc ! Sînt prea în vîrstă pentru aseminea aventure.

Pordea și Guiașiu căutară privirile lui Nicușor Spinanțiu. Acesta era îmbrăcat într-un costum de vînător, cu jambiere, și-și trăsese pe ochi o șapcă în pătrățele. El părea cel mai grăbit, așa că le făcu un semn să-l lase în plata domnului, că nu mai era vreme. La fiecare sfert de ceas cîte un Messerschmidt zbura deasupra acoperișurilor, producînd o panică grozavă pe drumul din ce în ce mai aglomerat. Își luară rămas bun de la Papp, care-i privi într-un fel ciudat. (Asta-i nelinişti pe toți. *De ce nu fuge baronul?)* După plecarea lor, Papp își chemă servitorul și-i spuse:

— Mergi pe strada Horia, la numărul 26, și spui domnului rabin Silbermann că poate veni la mine să se ascundă. N-o să-l găsească nimeni, așa să-i spui. Du-te. Spune-i să vie în așa fel, ca nimenea să nu-l vadă și nimenea să nu știe unde a venit. Ai grijă de tine.

Rămas singur, Papp se așeză pe scaunul lui cu spătar înalt și închise ochii. Își spuse că gestul său dovedește o intuiție politică deasupra înțelegerii umane și, satisfăcut la culme, își trosni unul cîte unul degetele prelungi și albe. Prin geamul închis nu pătrundea decît un zumzet stins. Deodată soneria de la intrare începu să țîrîie, și înainte ca Papp să-i poată spune servitoarei că nu e acasă, aceasta se duse să deschidă. Vîslan, de nerecunoscut, se rezemă de perete ca să nu cadă. Cămașa îmboțită, udă, îi ieșea din pantaloni, ghetele-i erau scîlciate și albe de praf, părul rar i se lipea de fruntea spuzită de pete roșii, buzele-i tremurau spasmodic.

— Da' ce-i cu tine? întrebă cu voce înaltă Papp. Ești în stare de ebrietate?

Clănțănind din dinți, Vîslan se apropie de el, clătinîndu-se. Privirea îi era așa de pierdută, de goală, că Papp se sperie.

— Ce dorești?

Vîslan se rezemă cu amîndouă mîinile de birou.

— Trebuie să plec... să plec... bîlbîi el. Nu mai pot sta... au să mă omoare... ei sînt fără milă...

— Pleacă atunci, își ridică sprîncenele, foarte distant și mirat, baronul.

— N-am un leu... I-am băut pe toți alaltăieri. N-am un leu, cum să plec? Lumea a înnebunit... Nu știți ce-i pe stradă... Prăpăd. Generalul Grințeș a trădat, a fugit cu un avion, azi, pe la unsprezece! Nu există nici o linie de apărare. În șase

zile, dacă merge aşa, nemţii şi ungurii-s la Bucureşti... N-am un leu... cum să pornesc în lumea largă ?

— Şi ce vrei ?

— Să mă luaţi cu dumneavoastră !

— N-am nice un loc liber. Plec cu prefectul, îndată. I-a fost milă de bătrîneţea mea neputincioasă.

Vîslan nu mai avea putere să plîngă. Se şterse cu mîna murdară pe faţă, înnegrindu-şi-o.

— Atunci daţi-mi împrumut ceva bani... oricît. Numai să nu rămîn...

— Bani ? Hm, se scărpină în creştet baronul. Îi făcea o plăcere nespusă să-l vadă pe celălalt chinuindu-se aşa în faţa lui. Asta-i dădea senzaţia puterii depline asupra oamenilor. Altfel n-avea nimic cu Vîslan.

— Domnule baron, vă conjur, pe ce aveţi mai sfînt... Am motive foarte serioase să plec.

— Şezi pe fotel şi-mi spune care-s aceste motive, spuse suav baronul.

— Am ! îşi adună puterile Vîslan în acest zbieret. Am, dacă spun, am !

— De, eşti discret. Îmi place. N-am nice un ban în casă.

Vîslan îşi muşcă buzele pînă la sînge, ca să nu izbucnească în înjurături. Privirea sa era aşa de pierdută, de animalică, încît poate că baronului i se făcu milă de el.

— N-am bani în casă, — spuse, — dar... dacă vii peste patru-cinci ceasuri, poate o să-ţi pot da. Is la bancă... Precepi ?

Vîslan nu zise nimic. Se ridică în picioare cu pumnii încleştaţi şi, ca un somnambul, se îndreptă spre uşă. De acolo se întoarse şi spuse rar, extrem de limpede, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Apoi, nu-i nimic ! Aveţi să plătiţi asta însutit. Vă am în mînă pe toţi ! Pe toţi, auziţi ? Toată conducerea partidului ţărănist, şi am să vă aranjez, am să vă distrug, am să vă zdrobesc ! O să vedeţi voi cine-i Vîslan !

— Măăi, strigă Papp în urma lui, dar ziaristul fugise. Vită, comentă liniştit bătrînul. Il ardea numai curiozitatea : „Ce voia să spună ciovîrgăul ăsta ? Te pomeneşti că într-adevăr..." Ei, nu-i nimic, o să vadă el.

*

* *

Numai ca printr-o minune Suslănescu şi Mimi nu fuseseră striviţi de valul de oameni care se îndrepta spre periferie. Suslă-

nescu păşea ca într-un coşmar, ridicîndu-şi picioarele foarte sus, într-un mers ciudat şi nepotrivit de barză. Spunea mereu în stînga şi în dreapta: „Pardon, vă rog faceţi loc", apoi o întrebă pe Mimi: „Nu eşti obosită, dragă?"

Ea mergea înainte, cu dinţii încleştaţi, păzindu-se să nu fie strivită (o maşină o atinsese uşor în şold, rupîndu-i rochia: i se vedeau chiloţii roz şi jartiera, dar nu-i păsa).

Toată dimineaţa Suslănescu umblase disperat după un mijloc de transport. Un moş, care avea o tăligă, îi ceruse o sumă exorbitantă ca să-l ducă la gară. Atunci apărură primele avioane germane, mitraliind strada. Moşul fugi într-un gang, iar Suslănescu fură tăliga şi alergă disperat pînă acasă. Ingrămădiră la repezeală toate boarfele familiei Velceanu: costume, aparatul de radio, cărţi, apoi intrară în convoi. Suslănescu îşi dădea seama că nu peste mult n-o să mai poată şi atunci va fi aruncat ca de-o catapultă de tăliga care se va răsturna.

La marginea oraşului se întîlniră cu părintele Crăioc. Acesta purta în spate un balot uriaş, legat într-o plapumă de mătase. Ca să poată merge mai bine îşi suflecase poala sutanei şi i se vedeau izmenele lungi, cu dungi albastre. Asudînd şi înjurînd ca un birjar se apropie de ei şi, fără să ceară voie, aruncă balotul drept în mijlocul tăligii.

— Bine că vă găsii. Că nu mai poci. Faine vremuri am ajuns. Băgă de seamă că Suslănescu e sleit şi-l linişti: Numai să-mi trag răsuflarea oleacă. Pe urmă împing eu...

Părintelui nu-i trecuse nici măcar o clipă prin minte să rămînă aici. Cu toate că era singur, văduv, şi unicul lui copil, Mihail Dante, murise pe front, Crăioc ţinea la viaţă din răsputeri. Văzînd că toată lumea fuge, se hotărîse să nu rămînă nici el. Acuma nu mai putea de fericit, că n-o să meargă singur.

— La gară nu se poate, puică; e o jale să vezi ce-i acolo. Am auzit că un aeroplan o ţîpat neşte bombe şi i-o făcut chisăliţă pe toţi. Om merge încătrău om vedea cu zările ochilor, *per pedes apostolorum,* ca sfinţii părinţi. Nici ei n-or avut automobile, iară domnul nu i-au părăsit. Fă loc! Fă loc, — striga el mereu, — nu vezi că-s om bătrîn şi preot? Doamne şi stăpînul îndurărilor, ajută-ne să ieşim de aici!

Suslănescu împinse tăliga, trecînd peste liniile tramvaiului care ducea în podgorie; se împletici, şi dacă nu-l ţinea Mimi ar fi căzut. Era atît de slăbit, că-i venea să plîngă de ciudă. Braţele-i vibrau dureros şi abia acum îşi dădu seama cît

îi era de cald. „Cînd o să se isprăvească toate astea? Doamne, doamne". Ar fi vrut să se roage, dar nu putea. Trebuia să împingă tăliga cu boarfele familiei Velceanu. Tramvaiul, plin pînă la refuz de o mulţime care zbiera: „Loc! Loc! Daţi-vă de pe linie că vă călcăm," trecu legănîndu-se şi zdroncănind cu un zgomot de fierărie prost încheiată. Suslănescu nu se putu da la o parte şi tăliga, lovită, se rupse, iar geamantanele se împrăştiară pe jos. Oamenii care veneau din urmă trecură peste ele. Mimi se aruncă în mijlocul lor, dar în clipa aceea convoiul se opri, se întoarse şi cu un zbieret groaznic, mulţimea încercă să se reverse înapoi. Chiar pe locul unde se afla Suslănescu se produse ciocnirea între cei care voiau să fugă şi şirul nesfîrşit pe care-l vărsa oraşul. Un singur gînd fulgeră prin mintea obosită de moarte a lui Suslănescu: „Să nu cad, să nu cad, să nu cad..." Sări în sus, ca un înotător, îşi simţi pieptul, coastele strivite, ochii-i ieşiră din orbite, însîngeraţi.

— Tancurileee! Tancurileee!

De partea cealaltă a încrucişării între calea ferată şi linia tramvaiului se iviseră două tancuri mari, cenuşii, cu o cruce neagră pe blindaj. Turela celui din faţă se roti încet, apoi ţeava scuipă o flacără lungă. În urletul mulţimii care se strivea, se călca în picioare şi se zvîrcolea, bubuitura nu se auzi. Lovit în plin, tramvaiul se răsturnă, trosnind, şi se turti ca o armonică mare, galbenă, strivind zeci de oameni în jur. Tancul făcu un viraj scurt şi continuă să tragă în plin, din toate armele de bord. Într-o clipă şoseaua se acoperi de morţi. Un automobil mic, verzui, se răsturnă în şanţ, cu cauciucurile plesnite; un domn elegant ieşi pe portiera deschisă, dar o rafală îl cuprinse în snopul ei şi-l reteză aproape în două. Tancurile înaintară, strivind totul sub şenile, trăgînd mereu de-a lungul şoselei. Suslănescu n-o mai văzu pe Mimi. Grupul de oameni în care se afla el se repezi ca un berbec în gardul unei case, îl dărîmă, şi Suslănescu se trezi alergînd în neştire printr-o grădină de zarzavaturi, călcînd în picioare lujerele castraveţilor. Se împleticí şi căzu, simţind o izbitură scurtă, tăioasă în piept. „Gata, îşi spuse. Gata". Faţa i se lipi de pămîntul gras, cu iz de băligar. Suslănescu stătu aşa o clipă, apoi, cu un efort, sări în picioare, dar privirile-i alunecară pe pieptul cămăşii unde se lăţea o pată mare, roşie. Puterile-l lăsară şi căzu iar, lin, ca o mogîldeaţă de nisip. „Sînt lovit", se gîndi lucid. Aştepta să moară. Auzea foarte clar sforăitul tancului care-şi făcea drum,

scormonind cu şenilele asfaltul şoselei, trosniturile trăsurilor peste care trecea şi pîrîitul asurzitor, neîntrerupt al mitralierelor. Sprijinindu-se cu greu într-un cot, se înălţă pe-o rînă. Atunci văzu că pata roşie era presărată cu seminţe mici şi, rîzînd ca un dement, înţelese că strivise în cădere o pătlăgică. Porni în goană mai departe. Deasupra capului îi fluierau gloanţele, şi el se aruncă, cu capul înainte, sub un gard de spini, unde creşteau slobode bălării şi urzici. În spatele lui cineva psalmodia :

— Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine născătoare...

Se întoarse. Era Crăioc, cu sutana zdrenţuită, cu o zgîrietură adîncă în mijlocul obrazului.

— Părinte, — strigă Suslănescu, — să fugim, haide!

Porniră amîndoi, fără să ştie unde se duc, străbătură o curte largă, foarte curată, săriră un gard jos şi se pomeniră într-o străduţă dosnică, unde cîţiva oameni erau întinşi pe sub garduri, sub pomi. Unul dintre ei se ridică şi Suslănescu îl recunoscu : era domnul Varga în zdrenţe, cu nasul tumefiat şi vînăt. Făcea gesturi scurte cu mîna stîngă, din care săreau picături de sînge ca dintr-o stropitoare mică, însufleţită. Suslănescu îi căzu în braţe şi se sărutară, prosteşte, pe gură.

— Lăsaţi ţucăturile! gemu Crăioc la capătul puterilor. Haideţi, măi, că or intrat nemţii în oraş.

— Maşina mea... — spunea cu voce slabă, indiferentă, Varga, — o lovitură în pneu... pac... am fost aruncat afară. Uite, parbrizul mi-a jupuit toată mîna, acuma nimic... trebuie, nu-i aşa... deoarece... he, he, he, rîse el căpreşte şi, făcîndu-se palid, o luă la goană. Suslănescu şi Crăioc se ţinură după el ; îl prinseră în braţe, în momentul cînd Varga leşina.

*

*   *

În faţa fabricii, bulevardul se golise, şi aşa, pustiu, părea sinistru. Un camion se opri, scrîşnind din frîne, şi Jurca sări de pe lăzile pe care venise cocoţat. Doi soldaţi şi un sublocotenent începură să le descarce, ajutaţi de cîţiva muncitori veniţi în goană, cu puştile în mîini. Jurca, ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă, întrebă :

— Tata unde-i ?

— Acolo, făcu semn Horváth, cocîrjat sub greutatea unei lăzi pătrate, cu marginile îmbrăcate în şipci de fier. Cum ai izbutit ?

— Iacă, clătină din cap Jurca, sfîrşit. Uite aici... Peste două mii de bucăţi.

— Asta-i lada cu benzi de mitralieră, spuse sublocotenentul, foarte tînăr şi îmbujorat. Eu plec să văd cum aţi aranjat poziţiile.

— Voi descărcaţi maşina, zise Jurca. Demontarea ?

— A început. Ce facem cu piesele demontate ?

— Asta e sarcina lui Holtzmann, răspunse Jurca şi porni cu paşi mari. Străbătu curtea pustie de unde şinele fuseseră ridicate şi se îndreptă spre aripa distrusă a fabricii. Cînd coti spre direcţie, se lovi piept în piept cu bătrînul Horváth, care ducea un steag mare romînesc.

— Ce faci, baci Horváth ? întrebă Jurca, nedumerit.

— Cum ce ? N-ai auzit ? În oraş burghezia ungurească se pregăteşte să scoată steagurile. Mă sui să-l pun pe ăsta pe fabrică.

Jurca clipi des din ochi şi, fără un cuvînt, îl strînse în braţe pe bătrînul firav, chel, cu o mustaţă mare, lungă şi blondă, care atîrna pleoştită.

— Da' ce, — mormăia înduioşat bătrînul Horváth... — adică noi, da... asta-i problema naţională !

Zidul dinspre apus al fabricii fusese lovit pe alocuri de bombe şi aşa, zimţat, părea un meterez. De-a lungul lui se înşiraseră muncitorii din garda patriotică : cîţiva dintre ei aveau în cap căşti de pompier. În centru construiseră din cărămidă un fel de cazemată unde instalaseră mitraliera ZB ; un tînăr pe care Jurca nu-l cunoştea se culcase pe burtă şi ştergea ţeava cu o cîrpă. Se auzea aproape vesel glasul lui baci Jurca :

— No, mă rog, nioatemilor, săpaţi, săpaţi, nu staţi la poveşti, că nu peste mult are să fie călduţ aici. Groapa s-o potriviţi destul de adîncă, dară nu prea, că altfel nu-ţi vine la îndemînă să tragi. Săpaţi mai adînc în colţul stîng, acolo unde vă rezemaţi cotul.

Muncitorii loveau pămîntul tare al curţii cu cazmale, alţii cărau cărămizi şi le aşezau în faţa măştilor, ca un fel de parapete.

— Dumneavoastră aţi fost militar ? îl întrebă sublocotenentul pe bătrîn, cu mult respect şi chiar cu nedumerire.

De dimineaţă văzuse în toate părţile numai haos, ofiţeri superiori fugind zăpăciţi ; la orice întrebare primise răspunsuri anapoda, ordine care se băteau cap în cap. Stătea de la prînz

cu plutonul în fața prefecturii, așteptînd să fie trimis în prima linie, dar își dăduse curînd seama că nimeni nu știa unde era linia întîia și pînă unde înaintaseră nemții și ungurii; apoi jumătate din pluton îi fusese luat de un căpitan de geniu, care alergase să mineze podul de peste Mureș, deși asta era inutil, după părerea lui. Atunci venise drept la el omul acesta îndesat, cu părul cenușiu, care-i comunicase ordinul generalului Belega de-a se pune imediat la dispoziția gărzilor patriotice care vor apăra cartierul gării. Sublocotenentul umblase după el, goniseră amîndoi pînă la depozitul din cetate de unde, după multe tărăgăneli, primiseră un camion cu muniții (asta la intervenția unui maior care părea să-l cunoască foarte bine pe Jurca) și acum, venind aici, găsise ordine, disciplină. Îi plăcea mai ales bătrînul care se plimba liniștit, cu mîinile la spate și cu un pistol mare Mauser în toc de lemn, atîrnîndu-i pe șold. „Ăsta trebuie să fi fost plutonier major", își spuse el; de aceea îl întrebase dacă fusese militar de profesie.

— O vreme, tovarășe, răspunse bătrînul surîzînd.

Cuvîntul „tovarășe" îl lăsă uimit pe ofițer. „Așadar ăștia-s comuniștii!" Oarecum zăpăcit, începu să se învîrtă printre ei, îndreptînd groapa unuia, verificînd dacă mitraliera are destul cîmp liber de tragere în față.

— Uite acolo, făcu un fochist înalt, arătînd cu mîna spre acoperișul de țiglă al direcției.

Toți se întoarseră. Un om, micșorat de depărtare, se cățăra cu băgare de seamă, apoi desfășură un steag tricolor, îl fîlfîi și-l prinse de horn.

— Ăsta-i Horváth, bătrînul, dădu din cap Jurca, și-l lămuri pe ofițer: Înțelegi, e ungur...

De departe, veneau în răstimpuri rafale de mitralieră.

— Au ajuns la podgorii, spuse ofițerul, desfăcîndu-și tocul revolverului. Asta înseamnă că peste vreun ceas, sau chiar mai repede, sînt aici.

Un freamăt trecu de-a lungul șirului de oameni. Cîțiva se repeziră în gropi și înhățară puștile.

— Ho, măi, nu vă grăbiți! îi potoli bătrînul Jurca.

— Cum să nu ne grăbim, baci Mihai, se întoarse spre el fochistul, cu care fusese eliberat în 24 august... Că de cînd aștept eu să pot băga un plumb în foalele fasciștilor, ptii, mamă!

Gheorghe Jurca se apropie de taică-său și-i puse mîna pe umăr.

— Unde-i Holtzmann? întrebă el, îngrijorat.

— S-a dus cu primul transport de piese demontate... Ați găsit un loc bun?

— Da... Bun...

Gheorghe privi în jur, trase o ladă, se așeză și scoțînd din buzunar un pachet învelit în foaie de ziar îl desfăcu și începu să mănînce grăbit pîine uscată și slănină. Oprit în fața lui, bătrînul îl privea înduioșat.

— Nu vrei, tată? îl întrebă Gheorghe cu gura plină.

— Nu... nu... mănîncă liniștit, Gheorghiță...

În jurul lor oamenii se mișcau tăcuți. De departe răzbătea zvonul mulțimii din gară.

— Szilágyi n-a venit încă? întrebă Gheorghe.

— Nu... Dar fii liniștit. Trenul e păzit bine.

— Știu... știu...

Îndată ce se auzise de atacul fasciștilor, Jurca organizase o echipă care să asigure evacuarea familiilor de muncitori din cartierul gării. Un tren format dincolo de depou urma să-i ducă pînă la Lugoj. Gheorghe recapitulă repede: „La textile au fost stricate flaierele, ringurile, uzina electrică e gata să-și înceteze funcționarea, peste două ore toate tramvaiele se vor opri, împrăștiate în oraș... E bine."

— Așa ești de flămînd? îi puse mîna pe umăr baci Mihai. Nu spui o vorbă...

Gheorghe își ridică spre el obrazul îngîndurat. Clătină din cap.

— Auzi tu, Gheorghe... Bătrînul se așeză alături de el, pe marginea lăzii: Eu socot că voi nu v-ați gîndit bine... De ce nu mă lăsați pe mine în oraș? Mă pricep, ce dracu! De patru ani... ce de patru? Din treizeci și...

— Asta mi-o spui mie, în calitate de fecior, nu? se sili să rîdă Gheorghe. Ai primit sarcina dumitale, du-o la îndeplinire. Rezistați aici pînă se poate. Pe urmă scoți băieții din oraș și-i duci la Ineu... Se ridică și se apropie de bătrîn: Cred că ți-e limpede ce înseamnă „pînă se poate"?

— Da... da... limpede, se posomorî bătrînul. Că de-aș fi eu general...

— Mai ai vreme să ajungi...

— Ascultă, și dacă nu putem ajunge la Ineu, cum te anunț?

— Păi știi unde pot fi găsit.

— Știu... știu... Nu vezi că... vreau doară să mai vorbim oleacă ?

— Văd, tată... Înțeleg... Fii liniștit...

— Să aveți grijă de voi.

Peste vreo jumătate de ceas sosi Holtzmann, în cămașă, cu fața roșie și transpirată. Își ștergea mereu ochelarii. Îi raportă lui Jurca, ținîndu-și mîna milităreşte la tîmplă, că piesele demontate au fost puse la loc bun. Schwartz, foarte palid, încercînd să se stăpînească, trecu pe lîngă ei. Buzele îi tremurau de încordare.

— Hei, Ioane, — strigă Jurca, — ia-ți arma în primire. Acuma să te văd, flăcăule.

— Nici o grijă, tovarășe Jurca.

Orașul părea să se fi potolit. Erau cam ceasurile cinci după masă. Soarele, învăluit într-o pînză subțire de praf, sticlea fierbinte, ca de plumb. Nu bătea nici o adiere de vînt. Dinspre cetate veneau în răstimpuri bubuituri rare de tun. Se auzi o trosnitură uriașă, urmată îndată de alte două, și pămîntul se zgudui ca sub un galop greu.

— Au aruncat podul în aer, spuse sublocotenentul, foarte palid și el. Asta înseamnă că...

— La posturi ! răsună glasul gros, puternic, al bătrînului Jurca. Dă încoace cucherul acela, făcu el un semn spre binoclul care spînzura de gîtul ofițerului.

Plimbă lentilele deasupra tăpșanului din față, deasupra gării de triaj, unde un tren de marfă cu vagoane roșii era părăsit, apoi mai sus, spre viile cufundate într-un fel de pîclă vînătă, dar nu văzu nimic.

Gheorghe Jurca alergă spre locul unde fabrica fusese bombardată. Aici, printre fierăriile răsucite, ca o dantelă, se postaseră cîțiva muncitori și vreo douăzeci dintre tinerii pe care-i scoseseră din trenul german.

— Totul e în regulă, tovarășe Jurca, zise un flăcău blond, scuturîndu-și chica netunsă.

Jurca închise ochii. Își aminti cîteva cuvinte dintr-o proclamație a lui Stalin. „Și va fi sărbătoare și pe ulița noastră“. Da. va fi. Ar fi vrut să se apropie de fiecare muncitor, culcat acolo de-a lungul zidului lepros, cu degetele încleștate pe patul lucios al armei și să-l strîngă la piept, tare de tot. Detunături răslețe de armă se auziră tot mai aproape, parcă pe strada alăturată. Îi veni să surîdă amintindu-și articolele stupide pe care le

citise în „Tribuna Democratică". Se vorbea acolo de rolul țărăniștilor, de intelectualitatea orașului care se opune cu atîta măreț eroism uneltirilor vrăjmașe, și erau înjurați comuniștii, foarte fin, e drept, dar oricine putea înțelege... „Ei, nu-i nimic, o să ne mai răfuim noi, își spuse. Acum important e că aici stau o sută de muncitori și așteaptă să se lupte, că pe fabrică fîlfîie steagul romînesc!" Își scoase ceasul din buzunar. Era timpul să plece, dar îi venea nespus de greu. Se îndreptă spre zid. Taică-său, fumînd din pipă, povestea:

— Da, fraților, așa ne-am bătut atunci, în Armata Roșie. Odată am să vă povestesc prin cîte am trecut, că n-au fost puține. Ridicîndu-și privirile îl văzu pe fecioru-său, care se oprise lîngă el. Înțelese că a sosit ceasul cînd trebuiau să se despartă și inima i se strînse. Se sculă greoi, împingînd la o parte tocul de lemn al revolverului care i se bălăbănea pe șold și tuși. Pipa aprinsă îi fumega în mînă.

— Dragul tatei... spuse, dar nu mai putu continua. Își culcă încet capul albit pe umărul musculos al lui Gheorghe și-l bătu pe spate de cîteva ori.

— Cu bine... cu bine... șopti. Apoi îi strînse mîna lui Holtzmann.

— Noroc, tovarăși! își ridică pumnul Jurca.

— Noroc! se auziră voci din toate părțile.

Gheorghe mai privi o dată totul, apoi se întoarse și plecă urmat de Holtzmann. Împușcăturile pocneau sec, ca niște nuci sparte cu călcîiul.

*

*   *

Mort de foame, Vîslan mergea rezemîndu-se de ziduri. Sudoarea sărată care-i îmbibase sprîncenele i se scurgea acum în ochi, orbindu-l. Nu mai era nimic de făcut. Totul se sfîrșise. Va fi prins. Va fi împușcat. Știa acum că nemții vor cîștiga războiul.

Orașul pustiu, străzile goale pe care se mai vedea, în răstimpuri, gonind cîte un fugar întîrziat sau grupe de soldați, fără căști, cu vestoanele descheiate, trăgînd tunuri mici, antitanc, îl îngrozeau mai mult decît hărmălaia nebună de dimineață. Și-i era grozav de foame. Intră într-o curte, a cărei poartă de fier era larg deschisă. Pășind pe aleea îngustă, presărată cu zgură roșie, se gîndi că va intra și va mînca ceva. Casa părea părăsită, așadar se putea foarte bine ascunde aici. Constatarea asta simplă străluci în fața ochilor lui îndurerați ca o con-

stelație. După ce străbătu un pîlc de pomi pipernicíți, urcă treptele casei și văzu o tablă de tinichea neagră, pe care, cu litere aurii, coclite, scria: *Dr. Al. Georgescu, medic de femei.* Ușa înaltă, cu un fel de marchiză în miniatură, era deschisă. Răcoarea plăcută a antreului, unde mirosea, liniștitor, a medicamente, îl cuprinse ca un duș binefăcător. Îmbrățișă dintr-o singură privire scaunele albe, măsuța rotundă pe care erau uitate o carte deschisă și un cioraп de lînă pe jumătate tricotat. Antreul era rotund și avea vreo opt uși. Vîslan deschise una, la întîmplare, convins că duce în cămară și se pomeni într-un fel de salon, unde ardea lumina, deoarece storurile fuseseră trase. N-avu timp să se dea înapoi: o femeie bătrînă, în haine negre, aduna cu mîinile zgîrcite, ca niște gheare, teancuri de bani.

— Ce vrei? șopti ea, pironindu-și asupra lui ochii rotunzi, ca de găină.

— M-a trimis domnul doctor Georgescu, — spuse el automat, — să vă... iau...

— Iiiii, țipă femeia, încleștîndu-și mîinile în părul roșu, vopsit. Iiii!

Vîslan se apropie de ea. Femeia urlă încă o dată, ca sugrumată.

— M-a trimis doctorul Georgescu, scrîșni Vîslan.

— Ajutoooor! Ajutooor!

Abajurul de pe masă se clătină și lumina gălbuie, dulce, se bălăbăni de-a latul tăbliei groase de mahon, luminînd banii de hîrtie.

— Pleacă! N-auzi? Pleacă îți spun! Ce vrei?

— M-a trimis domnul... mormăi Vîslan, și pe neașteptate înhăță toți banii, în timp ce cu mîna cealaltă smuci fața de masă. Lampa, scoasă din priză, se stinse și în întunericul ce se lăsă, răsună urletul prelung al femeii. Vîslan ieși în goană, mort de spaimă. Dar dacă mai era cineva în casă? Numai cînd ieși din curte și se opri, pipăind banii în buzunar, își dădu seama că tot ceea ce se întîmplase nu fusese un vis, că avea bani, că scăpase. „Dar la ce-mi trebuie mie bani“? se întrebă și, așezîndu-se pe bordura trotuarului, începu să rîdă gutural, cu capul pe spate. Bubuiturile care răzbăteau pînă la el îl făcură s-o ia la goană. Ajuns în capătul străzii văzu un tanc mare, care venea drept spre el, legănîndu-se. Se întoarse și o luă la stînga, prin mijlocul stradelei pustii. Nu mai simțea nici foame, nici oboseală, nimic. „Nemții au intrat în oraș. Nu trebuie să

mă prindă". Casele erau părăsite, cu obloanele trase. „Nu, nu se poate să mă prindă. In tot orașul n-am rămas decît eu, eu singur, și dacă mai zăbovesc, au să mă prindă." De la un timp pricepu că nu știe încotro fuge, că au să-l prindă. Spre gară! Da, desigur, spre gară! Totdeauna șeful gării și personalul pleacă în ultima clipă, ca ofițerii unui vas ce se scufundă. Il vor lua și pe el, pentru că are bani.

Izbindu-se de pomi, alergă pe ulițe, pînă cînd ieși pe bulevard. Dinspre gară trecu un pîlc de călăreți. Caii fugeau nebuni, cu burta aproape lipită de pămînt, ca niște lăcuste imense și negre. Un ofițer răcnea ceva, cu sabia ridicată, și Vîslan auzi vîjîitul aerului tăiat de lama albăstrie. N-ar fi crezut niciodată că e așa de puternic, că va rezista la ostenelile supraomenești ale acestei zile. „Am scăpat!" se gîndi el cînd văzu clădirea gării. Se năpusti printre ruine și ieși pe peron. Căzu de cîteva ori, o dată împiedicîndu-se de un mort. O mulțime de bagaje și geamantane de tot felul erau părăsite acolo; fără să-și încetinească fuga, Vîslan se aplecă din mers și culese unul, foarte elegant, deasupra căruia era legată cu o curea de pantaloni o manta de piele. Dinspre stînga se auzi, distinct, o rafală de mitralieră și prundișul dintre șine țiui: un glonț se izbi de o traversă și piuind prelung își schimbă direcția. Vîslan nu văzu nici un tren și, deznădăjduit, începu să strige:

— Heeeei! Nu-i nimeni pe aici?

Dinspre stînga lui, acolo de unde se înălța zidul roșcat, jupuit de schije, al depoului, răsunau împușcături dese. Ridicîndu-și ochii spre vii, Vîslan zări soldați alergînd, trîntindu-se printre araci. O izbitură seacă în geamantan îl făcu să se arunce pe burtă. Văzu în apropiere ușa neagră, căscată, a unui vagon de marfă și se repezi într-acolo. Cînd se cățără pe scări, în jurul lui o mulțime de pietre împroșcară, duruind, tăbliile vagonului. Nu se mai putea gîndi la nimic. Observa, ca și cum ar fi fost vorba de altceva, că e cald, că se înserează, că...

— Stai! auzi un ordin scurt, atunci cînd se rostogoli ca un sac cu cartofi de cealaltă parte a vagonului. Azvîrlind geamantanul începu să zbiere, gesticulînd disperat și dezvelindu-și pieptul:

— Nu trageți! Nu! Sînt romîn! Nu trageți! Nu trageeeeți!

Ochiul negru al unui revolver se întinse spre el. Fără glas, cu limba îngroșată, Vîslan izbuti să mai îngaime:

— Romîn... romîn... Indrăzni să-şi ridice ochii şi, gata să se prăbuşească leşinat, văzu uniforma feldgrau, petliţele negre, cu cap de mort şi obrazul smead al unui ofiţer german. Ridică mîinile, încet. Genunchii îl lăsară şi un sughiţ îl scutură tot. Ofiţerul ridică pistolul, dar nu trase, ci izbucni într-un hohot de rîs :

— Camaradul Vîslan ! Nu mă recunoşti, camarade ?

Vîslan îşi holbă ochii, crezînd că înnebunise. In faţa lui se afla Horia Baniciu, fostul comandant al mişcării legionare din judeţ.

Dinspre fabrică veni o rafală de mitralieră. Un soldat german, care era culcat pe burtă şi-şi încărca arma, strigă :

— Jos, jos. Vorbea romîneşte.

— Trăiască legiunea şi căpitanul, scînci Vîslan, dar habar n-avea de ce spusese asta.

*

* *

Jurca se uita a zecea oară la ceas, cînd sublocotenentul care nu slăbea viile din ochi strigă, cu un glas foarte subţire :

— Inamicul !

Atunci păru că oamenii întinşi de-a lungul zidului încetaseră să respire. O voce schimbată întrebă în şoaptă :

— Unde ? Unde-s ?

— Acolo, răspunse sublocotenentul, întinzînd mîna. Vedeţi, luaţi ca reper pomul singuratic de pe creasta dealului. Se văd oameni mişcîndu-se.

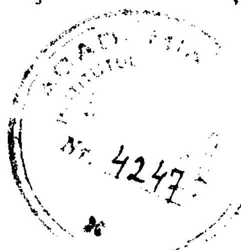
Închizătorul unei arme clănţăni.

— Stai, măă ! strigă Mihai Jurca. Doar nu vrei să începi să tragi.

— De ce nu, de ce nu ? întrebă Schwartz, lingîndu-şi buzele uscate şi înăbuşind un sughiţ.

— Toată lumea ascultă la mine ! ordonă bătrînul. Nu se trage decît la porunca mea. Pînă atunci, staţi smirnă...

— Da, da, încuviinţă sublocotenentul, care abia mai putea respira din pricina agitaţiei. Îşi desfăcu centironul, îşi descheie gulerul cămăşii şi împingîndu-şi casca pe ceafă se duse la poziţia mitralierei, îl dădu la o parte pe Frenţiu, care-şi petrecuse o bandă de mitralieră în jurul umerilor şi verifică mecanismul de darea focului.

— Nu vă pripiţi, nu trageţi în vînt, vorbea monoton Jurca. Lasă-i să se apropie bine, să creadă că nu-i nimeni aici, şi atunci începem. Altfel ne fac zob cu tunurile. Auzit?

— Da, îi răspunse cineva.

Bătrînul îşi scoase revolverul şi-l jucă în palmă, apoi se culcă şi el în groapă şi îşi potrivi sfoara ochelarilor în jurul urechilor.

— Nu prea văd bine, zise zîmbind.

Lipit de pămîntul tare, bătătorit al curţii, pîndea zvonul detunăturilor. Răsucindu-se pe o coastă scoase o bucată de hîrtie pe care Holtzmann îi desenase o hartă a oraşului. Apoi se ridică şi fugi de-a lungul zidurilor, pînă în atelier. Szilágyi, Murgu şi inginerul Şoldan scoteau piese din fiecare maşină, îngrămădindu-le într-o ladă mare.

— Grăbiţi-vă, zise bătrînul. Vin nemţii.

Şoldan îşi şterse sudoarea de pe frunte cu mîneca halatului.

— Într-un ceas am terminat, spuse ostenit. Un ceas.

— Ţinem atîta, declară cu hotărîre Jurca, deşi nu era sigur. Daţi-i drumul! Maşina-i în curte?

— Da.

— Puteţi încărca totul deodată?

— Nu. Trebuiesc două transporturi.

Peste un minut era iarăşi la locul lui. Se zăreau soldaţii coborînd răzleţi printre aracii de vie. Din pricina soarelui care asfinţea nu-i desluşea prea bine, şi-i fu ciudă că nu găsise un alt loc unde să se aşeze. Aşa-i dacă n-ai experienţă. Sublocotenentul veni lîngă el şi-i spuse:

— Nu ne-am postat prea bine cu mitraliera. Sîntem drept în faţa lor. Razanţa e mică.

— Şi ce vrei să faci? îl întrebă Mihai Jurca.

— Să mă duc, dacă permiteţi, pe acoperişul gării.

— Cum ai să te urci?

— O să văd eu.

— Du-te. Stai... Nici nu ştiu cum te cheamă...

— Sublocotenent Ionescu, se prezentă ofiţerul milităreşte.

— Măi mitraliorilor, duceţi-vă cu tovarăşul ofiţer unde-a zice dumnealui.

Nemţii, văzînd că nimeni nu trage, coborau în grupuri compacte. Erau chiar la mijlocul deluşorului şi acum li se desluşea fiecare mişcare. Jurca îşi dădu seama că voiau să ajungă jos, acolo unde i-ar fi adăpostit un şir de salcîmi.

— Heeei ! strigă. Puneți înălțătorul la 500... Ochiți-i bine, dumnezeul mamei lor. Gata ? Foc !

Salva pocni strîns, foarte strîns, și Jurca fu mîndru. „Uite, măi, ce bine trag !" Privi prin spărtura zidului. Surprinși, nemții se culcaseră îndată, dar cum erau în clinul dealului, ofereau o țintă mai bună.

— Foc ! strigă bătrînul. Foc !

Umărul lui Schwartz care era lîngă el tresărea izbit de reculul armei. Schwartz își înăbușea cu greu o icnitură de greață.

— Măă, nu te lăsa ! îl îndemnă bătrînul, apoi îi păru rău. Oare el nu făcuse tot așa la primul atac ? Ba mai rău, se scăpase în pantaloni, dar asta fusese acum treizeci de ani... Ia te uită, tot cam prin septembrie.

Nemții începură să tragă. Gloanțele, bîzîind, mușcau din parapet și țăndări de cărămidă zburau în toate părțile.

De sus, de pe coama dealului, soldații se prăvăleau mereu.

— Trageți cum vă vine la socoteală, spuse bătrînul, punînd la ochi revolverul automat. Da' trageți bine !

Auzind duduitul mașinii se întoarse și o văzu ieșind pe poartă și gonind spre oraș.

De la pîlcul de salcîmi unde ajunseseră primii nemți pînă la vagoanele de pe linie erau vreo sută de metri. In clipa cînd se repeziră înainte, de pe acoperișul gării începu să tragă mitraliera. Jurca văzu cum se rostogolesc, ca niște gheme, patru sau cinci nemți, apoi cum ceilalți se retrag, trăgînd din mers.

De la flancul stîng, acolo unde zidul făcea un cot, răpăiau tot mai des împușcăturile. Acum totul răsuna ca o tobă bătută repede, cu degetele. „Numai să nu aducă tunuri, crucea lor, că atunci ne-au dat gata". Se ridică și fugi spre flancul stîng. Pe linie era o locomotivă și în dosul ei se postase o mitralieră germană care trăgea fără oprire, încît nu se mai putea scoate capul de după gard.

Printr-o gaură mică, atît cît să pui un ochi, Jurca observă că, sub protecția tirului, se apropie în salturi vreo treizeci de oameni. Ajunși lîngă linia ferată se culcară și începură să tragă. Un mecanic de la depou zise :

— Măi, eu zvîrlu o granată.

— Poți pînă acolo ?

— Pot.

Smulse focosul şi cumpănind grenada se ridică şi o aruncă. În clipa următoare se frînse în două şi căzu grămadă. Se auzi detunătura grenadei, apoi zbieretele răniţilor. Jurca se tîrî lîngă el şi-i ridică fruntea. Murise. Tăcuse şi mitraliera de pe acoperişul gării. „Ce fac cei din atelier? S-au reîntors, ori..." Nu-şi termină gîndul. Un vîjîit puternic despică aerul serii, apoi un obuz de brand căzu în mijlocul curţii. Jurca se trînti pe o rînă. Un băiat tînăr, blond, care era lîngă el, se răsuci, ţipă şi sări în picioare. Braţul îi atîrna.

— Jos! Jos! îl înhăţă Jurca de gleznă.

Printre roţile trenului de marfă din faţă văzu cizmele scurte ale nemţilor şi partea de jos a brandului. Nenorocirea era că nu putea scoate capul să tragă. Tînărul se zvîrcolea lîngă el, muşcîndu-şi buzele. Jurca înjură cumplit, apoi culese de pe jos pistolul automat, vîrî ţeava prin spărtura îngustă a gardului şi o lărgi. Ochi atent, fără să-i pese de schijele care zburau în jurul lui, apoi trase şase rafale una după alta. Se opri aşteptînd. Răsunau numai împuşcăturile, nimic altceva. Scoase pistolul şi se uită. Doi soldaţi se întinseseră la pămînt; îi vedea foarte bine, pe sub roţile vagonului. În clipa aceea, din spatele locomotivei se auziră strigăte şi, cu pistolul automat rezemat de burtă, cîţiva nemţi se năpustiră înainte. Atunci, de la geamul direcţiei ţăcăni iarăşi mitraliera.

— Foarte bine! Bravo! se bucură Jurca, frecîndu-şi mîinile. Uite, domnule, soldatu-i soldat! N-a stat pe acoperişul gării, după ce s-a descoperit.

Trăgea mereu, schimbînd încărcătoarele repede, cu mîini dibace. Nu-şi dădea seama cît timp trecuse; se înserase şi-i era foarte cald, cînd îl văzu pe Şoldan, care venea în picioare, descoperit.

— Culcă-te! Culcă-te, omule! zbieră Jurca, dar inginerul nu-l asculta. Îi strigă cu mîinile la gură:

— Gata, maistre! Am terminat.

Un glonţ se înfipse lîngă el şi inginerul făcu o săritură aşa de caraghioasă, că în jurul lui Jurca toţi începură să rîdă. De dincolo, nemţii nu mai trăgeau. „Aduc tunuri, se gîndi bătrînul. Plecăm".

— Începînd de la dreapta, ieşiţi pe bulevard. Pornim spre periferie. Ridică ochii spre acoperişul direcţiei. Steagul fîlfîia încă.

Peste zece minute, în lungul şanţului nu mai rămăseseră decît trei oameni, care nu mai mişcau. Bătrînul îl luă în spate pe tînărul rănit de lîngă el.

În faţa fabricii, camionul cu care aduseseră muniţiile duduia, alături de maşina lui Dărnescu, pe care se căţăraseră o mulţime de oameni. Baci Jurca sări pe scară şi, într-o clipire de ochi, văzu pe sublocotenentul Ionescu, cu fruntea udă de sînge, bandajată cu o mînecă de cămaşă, ghemuit lîngă mitraliera pe care o fixase în partea dinapoi a camionului.

„Numai să nu se răstoarne hodoroaba asta", se ruga bătrînul încordat.

— Gata ! S-au suit toţi ! Dă-i drumul !

În clipa cînd maşinile porniră, prin găurile din zidurile dărîmate ale gării ieşiră în salturi nemţii. Un ofiţer înalt, cu mînecile suflecate, îşi propti patul pistolului automat pe burtă şi trase cîteva rafale în urma lor. Schwartz, care se aşezase pe o margine, bătu aerul cu braţele, strigă ceva şi, răsucindu-se, se prăbuşi pe asfalt.

— Stai ! răcni Jurca, bătînd cu tocul pistolului în cabina şoferului, dar acesta apăsase pe accelerator şi camionul — legănîndu-se — pornise ca o săgeată. În clipa următoare coti după colţul străzii. Nemişcat, bătrînul Jurca privea cu ochii larg deschişi, în urmă. Vîntul îi ţiuia pe la urechi.

Cînd ieşiră pe bariera de răsărit văzură o flacără mare înălţîndu-se ca un stîlp de foc pe fondul întunecat al cerului şi, curînd, tot oraşul fu cufundat, ca într-o baie, în această văpaie galbenă, tremurătoare. Pălălăi de fum se învîrtoşau, zvîrcolindu-se.

Ghemuiţi, striviţi unii de alţii, muncitorii nu vorbeau. Cu capetele întoarse, priveau flacăra care mistuia oraşul.

— Nu-i bai ! Venim noi îndărăt ! vorbi cineva.

Odată cu ultimele resturi ale ariergărzii — soldaţi prăpădiţi de oboseală, zdrenţuiţi, negri de fum, tîrîndu-şi cu greu armele, ofiţeri în capul gol, călărind pe deşelate — şi ale civililor, care goneau împungînd cu deznădejde tăligi sau cărucioare, muncitorii fabricii se îndreptau spre răsărit.

CAPITOLUL XV

Andrei nu-şi dădea seama cît timp fugiseră aşa, în neştire, împiedicîndu-se şi căzînd în întuneric ca nişte păpuşi secerate de-o bîtă. După ce se aşezară pe jos, într-un hăţiş care părea cufundat într-un fund întunecos de oală, înconjuraţi din toate părţile de foşnete plîngăreţe, frigul îi năpădi pe amîndoi, îngheţîndu-le cămăşile ude. Rămaseră încremeniţi, temîndu-se să facă vreo mişcare. Tîrziu, Ardeleanu şopti :

— Mă duc să rup nişte tulei de porumb, să ne facem culcuş. Am scăpat.

Andrei îl auzi depărtîndu-se. Intunericul îl copleşea. „De ce-am fugit ? se întreba deznădăjduit... De ce i-am lăsat acolo ?"

— Andrei ! Vino încoace. Am aflat o căpiţă de fîn. Hai, drept înainte !

Se ciocniră unul de altul. Mecanicul sufla greu.

— De ce... începu Andrei, apoi nu mai zise nimic. Se lăsă în genunchi şi începu să-şi sape un culcuş în fîn. Se strecurară amîndoi înăuntru. Andrei se ghemui cu genunchii la gură, tremurînd de frig. Încet, încet, o moleşeală îl învălui. Închise ochii şi revăzu şoseaua, praful, căruţele, soarele acela care părea acum aşa de depărtat. Ardeleanu întinse mîna căutînd-o pe a lui.

— Încearcă să dormi bine. Avem mult de mers.

— Pînă unde ? şopti Andrei.

— Apoi... undeva trebuie să se organizeze o linie de rezistenţă. Nu ştiu dacă pricepi, dar soldaţii vor să se bată...

— Înţeleg...

— Şi pe urmă Armata Roşie e aproape. Mergem în întîmpinarea ei, cum s-ar spune... Vezi, poporul simte încotro trebuie să se îndrepte.

— Şi după aceea ?

— Apoi, după aceea eu m-oi înscrie voluntar... Dormi...

Cu mintea toropită de osteneală, Andrei se gîndi : „Timp de atîţia ani s-a vorbit în fel şi chip despre ruşi şi iată — oamenii îşi lasă casele, avutul, decît să rămînă sub ocupaţia nemţilor. Există un instinct al poporului pe care noi l-am pierdut."

Cînd se trezi, era dimineaţă strălucitoare. Ardeleanu făcuse un foc şi cocea ştiuleţi de porumb. Abia acum Andrei îşi dădu seama cît îi era de foame. Se întinse de-i pîrîiră oasele.

— Hai că om pleca, spuse Ardeleanu. Ştii, m-am gîndit. Tancurile de azi-noapte nu erau decît o patrulă. Mergem înainte. De bună seamă, la Ineu ne întîlnim şi cu doamna...

Lui Andrei pantofii nu-i mai intrau în picioarele umflate ; şi-i legă de gît cu şireturile şi porniră la drum. „Da, aşa e. Trebuie să fi scăpat. Ne vom întîlni", îşi spuse, căutînd să se liniştească.

Mecanicul mergea grăbit, puţin încovoiat de spate. Cu dinţii încleştaţi, încordîndu-şi puterile, Andrei căuta să ţină pasul, dar cum era neobişnuit să umble desculţ, curînd picioarele i se umflară : un bulgăre ascuţit îi scrijelă talpa, dar el nu spuse

nimic. Simțea că mult n-o mai putea duce. Privea mereu, aproape mecanic, cerul senin, pe care strălucea un soare aprins, văratic. Umblară multă vreme prin porumbul înalt, de peste un stat de om, străbătură o miriște nearată unde Andrei căzu cît era de lung, deoarece un spin îi intrase în degetul mare. Tîrziu, după ce se depărtase mult de locul unde căzuse, băgă de seamă că-și pierduse pantofii, dar nu mai avu putere să se întoarcă și să-i caute. Pe la prînz, fără să se oprească, Ardeleanu îi întinse din mers un știulete de porumb. Băură apă dintr-un pîrîu murdar, pe care pluteau fire lungi, verzui și mîloase de iarba broaștei. „Cît o să mai ție asta?" se întrebă Andrei, dar cum nu găsi nici un răspuns, se sili să nu se mai întrebe nimic. Acum totul era să ajungă pe drumul de țară. Spera că se va întîlni cu ai lui, că se va putea întinde în căruța lui Turculeț și va dormi, zdrobit, moleșit de soare și de legănatul molcom al căruței. Peste cîteva ceasuri auziră în depărtare scîrțîitul carelor, pocnete îndepărtate de bici.

— Am ajuns! zise Ardeleanu, întorcîndu-și spre el fața asudată.

Începură să alerge. Cînd ieșiră din porumbiște, în fața ochilor le apăru un sat și șoseaua plină de căruțele învăluite în nori de praf. Chiar la marginea satului, pe malul unei bălți secate, pline de păpuriș, se opriseră o mulțime de care. Ardeau cîteva focuri, oamenii-și pregăteau de mîncare. Zadarnic trecură printre ei, căutînd o față cunoscută: la întrebările lor li se răspunse că luncanii plecaseră pe alt drum, spre Ineu. Andrei întrebă dacă nu-l văzuseră pe Turculeț, dar nu primi nici o știre. Căruțe și oameni peste tot. Leșinați de foame, intrară în curtea unei case mai arătoase, unde dădură peste un pluton de soldați, negri de praf, cu hainele sfîșiate, care se așezaseră la umbra unor pruni și mîncau, hămesiți, fructele încă necoapte. Aflară că în casă un căpitan grav rănit trăgea să moară. Neputincios, Andrei se lăsă pe iarba călcată în picioare de lîngă gard și închise ochii. Fiecare mușchi îl durea. Auzea, ca venind de la o mare depărtare, vorbele soldaților:

— Deocamdată nu te poți prinde cu ei, sînt mulți... și apoi tancurile...

— Numai să ne vedem ajunși la Ineu.

— Am auzit că omoară pe prizonieri...

— Mama lor!

Apoi hîrîi glasul aspru al unui gradat:

— Echiparea !

Andrei ascultă fără să deschidă ochii zăngănitul gamelelor, al puştilor şi paşii care tropăiră în curte. Un glas de femeie ţipa nestăpînit :

— Şi ce facem cu ofiţerul ? Uite, acuma muri, săracul ! Ce facem cu el ?

Andrei aţipi şi i se păru că dormise foarte multă vreme cînd Ardeleanu îl scutură de umăr :

— Scoală, trebuie să plecăm ! A pornit lumea !

Andrei deschise un ochi.

— N-am putut face rost de mîncare, zise Ardeleanu, sleit. Nimeni nu vrea să vîndă. Haide, Andrei, se aud tunurile.

Marşul începu din nou. Acum, cu ochii închişi, Andrei păşea ca într-un coşmar. De cîteva ori Ardeleanu îl trase deoparte, ca să nu fie strivit de vreo căruţă care gonea. Picioarele însîngerate i se înfundau în praful moale, călduţ, şi asta-i făcea bine. În faţa bisericii se opriră. Popa vindea prescuri uscate şi soldaţii se buluceau în jurul lui, înjurînd şi scobindu-şi inutil buzunarele. Popa, un om slab, învăluit într-o sutană cenuşie, păroasă, se certa cu ei :

— Taică, nu pot pe degeaba, că iaca îi parohia săracă şi trebuie să plec şi eu la drum.

— Bine, domnule, — izbucni un plutonier reangajat, stînjenit de ţeava mitralierei care-i strivea umărul, — dumneata eşti un...

— Taică, alege-ţi vorbele, că amu mă duc în casă şi vă las pustiei !

Cumpărară cîteva prescuri şi porniră mai departe.

Satul era străbătut prin mijloc de un afluent al Crişului şi pe marginea podului se produsese o hărmălaie grozavă : fiecare se grăbea să treacă primul, pocnind din bici şi aruncînd sudălmi în stînga şi în dreapta ; alte căruţe care veniseră din urmă, căutînd s-o ia prin vadul scăzut, se înfundaseră pînă la osii în nămol ; un ţăran roşu la faţă, gras, cu o mustaţă neagră, ţepoasă, nu-şi mai putea scoate căruţa încărcată şi rămăsese împotmolit în noroi, în vreme ce caii, sforăind şi încordîndu-şi gîturile, bîjbîiau cu picioarele în mîzga cleioasă.

— Să trecem prin apă, spuse Andrei.

Se afundară şi ei, pînă la genunchi, dar ajunseră dincolo tocmai în clipa cînd o balustradă a podului pîrîi. Se auzi un ţipăt ascuţit şi o brişcă galbenă se rostogoli de pe pod, sfărî-

mîndu-se. Clempănind prin apă, Andrei și Ardeleanu se duseră acolo. Unul din cai murise îndată, strivit, iar celălalt se smucea să rupă hamurile și să se scoale. O clipă, Andrei îi văzu ochii mari, negri și parcă rugători, apoi ridică un copil leșinat, al cărui picior spînzura de la genunchi, inert. Stăpînul briștii, un om mai în vîrstă, îmbrăcat în haine orășenești, căzuse pe burtă, la cîțiva pași mai încolo, și după cîteva sforțări se ridică. Văzîndu-și copilul, urlă : „Titi ! Îngerul meu !" și plescăind prin apă, se năpusti la el, i-l smulse lui Andrei din brațe și alergă spre malul celălalt.

— Un doctor ! Un doctor ! mugea el, cu lacrimile curgîndu-i șiroaie pe obrazul care devenise o mască de noroi ud.

Pleoscăind prin apă, un țăran veni lîngă sfărîmăturile briștii și pipăi piciorul calului, apoi se ridică și-i spuse lui Andrei :

— I-s rupte amîndouă... Trebuie omorît, să nu se mai chinuie. Se întoarse și strigă spre un feciorаș care-i făcea semne să se grăbească : Petre, adu săcurea !...

În clipa aceea, podul trosni asurzitor și se lăsă într-o parte. Căruțele se întoarseră din drum și porniră prin vad, sau chiar prin apa mai adîncă. Multe rămaseră împotmolite acolo și Andrei auzi gemetele oamenilor care se sileau din răsputeri să le clintească.

— De ce n-am rămas la căsuțele noastre ! plîngea o femeie, în vreme ce bărbatul scotea încărcătura din apă, blestemînd.

Uzi pînă la brîu, Andrei și Ardeleanu se urcară de cealaltă parte a drumului. Un freamăt trecu prin mulțime și auziră iarăși strigăte :

— Haideți, mă, că acuma o spus la poștă că nemții-s aproape !

— Dii, boală...

Din vorbele oamenilor aflară că nu departe e o linie ferată secundară, care duce spre Ineu, și hotărîră amîndoi să aștepte acolo un tren. Andrei se temea că n-o să mai poată merge și la un moment dat îl rugă pe Ardeleanu să plece singur mai departe. Mecanicul își întoarse spre el fața subțiată, pe care crescuse o barbă deasă, neagră, și-l fulgeră cu privirea :

— Nu vorbi prostii ! Nu mai avem mult. Trebuie să vină vreun tren.

Abia spre seară însă ajunseră pe marginea unui terasa-

ment, pe care mişunau oamenii care-şi descărcaseră avutul de pe căruţele altora şi aşteptau.

— Cum vrei să te sui? întrebă Andrei trîntindu-se pe taluzul uscat, ars, unde creşteau buruieni ţepoase şi bălării.

— Am să mă sui! O să ne suim amîndoi!

Ardeleanu se duse să caute apă. Rămas singur, Andrei îşi lăsă privirea să alunece de-a lungul pustei învăluite de o înserare paşnică, domoală. Departe, în transparenţa cenuşie a cerului, licărea ochiul de argint al luceafărului serii. Pierdut în mijlocul acestei întinderi fără contur, Andrei se lipi strîns de pămîntul care mai păstra ceva din fierbinţeala zilei, şi-şi încleştă degetele în pietriş. Ochii închişi îi ardeau. Şi iarăşi revăzu, ca într-un caleidoscop dezmăţat, şoseaua vuind, podul care se prăbuşea în apă, retrăi spaima obscură, goana nebună din noaptea trecută... „De ce fugim? se întrebă. De ce nu ne-au dat arme?..." Işi aduse aminte cuvintele unchiului său: „Hei, de ne-am fi bătut cu nemţii, fiecare om s-ar fi dus, fiecare soldat..." „Nu! îşi spuse Andrei, Noi nu sîntem laşi!... Mulţimea asta care fuge ar fi putut fi o armată..." Trase adînc aer în piept, dar parcă respiraţia aceasta nu-l sătură, ca şi cum plămînii i-ar fi fost neîncăpători. Ascultă înfrigurat zvonurile cîmpiei albastre, strigătele mulţimii care se ghicea de-a lungul terasamentului, şi-i fu ciudă că e pierdut în această imensitate întunecată. Ar fi vrut să facă ceva, să se bată... „Am optsprezece ani, se gîndi. Nu mai sînt copil... Şi dacă ajungem la vreo linie de rezistenţă... atunci..."

Departe se auzi un vuiet stins.

— Trenul! strigă cineva, şi într-o clipă, ca la un semn, o mulţime de lămpaşe se aprinseră.

— Stingeţi-le! O să vie avioanele!

— Unde-s avioanele?

— Taci, nu urla!

— Vine trenul! Pregătiţi-vă!

Andrei sări în picioare şi trase cu urechea, dar nu se auzea decît vîjîitul prelung al firelor de telegraf şi ţîrîitul greierilor. Ardeleanu veni în goană şi-i întinse o ploscă.

— Am cumpărat-o de la un soldat. Are să ne prindă bine. Fii gata. Să nu te grăbeşti. Fugi de-a lungul trenului un timp, apoi sări.

— Nici o grijă.

Mirat de sunetul vocii lui Andrei, Ardeleanu îl privi îndelung. Departe, pufăi locomotiva. In jurul lor era o mare de strigăte:

— Cum să ne suim?

— Să oprească!

— Parcă o vrea!

— Să strigăm să stea...

— Nu fii idioată!

Andrei bătea din picioare, nervos. Din întuneric răsăriră, aproape, ochii de jar ai locomotivei. Urletul mulțimii se îndesi, cineva țipa prelung:

— Staaați, că l-o călcat trenul! Opriți!

Cînd primul vagon de marfă trecu, Ardeleanu sări ca o pisică, se agăță de el, strigîndu-l într-una pe Andrei. Acesta alergă de-a lungul trenului, se izbi de cineva care fugea lîngă el, apoi, luîndu-și inima în dinți, făcu o săritură și degetele lui se încleștară de marginea vagonului. O mînă aspră îl înhăță de umăr și-l trase sus.

— Trebuie să fiți nebuni, de vă urcați așa.

— Mulțumesc, gîfîi Andrei.

— Du-te dracului!

Vagonul era tixit. Oamenii, trîntiți de-a valma, dormeau sau vorbeau încet, rupți de oboseală. Cu greu, Andrei își făcu loc. Voia să treacă mai în față, acolo unde era Ardeleanu. Desigur, acesta se neliniștește din pricina lui.

— Ești nebun, tinere, se sperie cineva, cînd el se lăsă pe tampon. Stai, mă!

Andrei pătrunse în celălalt vagon, dar aici nu mai putu înainta. Nu-i nimic, bine că s-au suit amîndoi. O să se întîlnească mîine, desigur. Își făcu loc cu coatele și genunchii și izbuti să se așeze pe scîndurile murdare care miroseau a oaie și a funingine. Capul îi vîjîia, și n-avea decît un singur gînd: să doarmă, să doarmă, dar nu putea. O voce plîngăreață vorbea în neștire:

— Da, așa e... Sîntem pierduți... Ofensiva rusească a fost oprită... Am căpătat informații... Armata romînă n-a vrut să treacă de partea lor și acuma vom plăti amarnic... Ne așteaptă o a doua pace de la Buftea, mai rușinoasă, mai oneroasă... Politica asta cameleonică ne-a ruinat. Uitați-vă, țara e distrusă, așezămintele risipite... Refugiu... și nici o finalitate.

— De unde știi dumneata toate astea? întrebă Andrei și, cu o sforțare, se ridică în picioare, înghesuind pe vecinul lui, care-i făcu loc. De unde știi?
— E adevărat... Sîntem pierduți... pierduți... dumnezeule!
— Ține-ți gura, — se răsti Andrei, — că te arunc jos din tren.
Cîteva glasuri se ridicară, amenințătoare:
— Așa e, are dreptate... Ce-ți umblă gura, mă?
— Să-l aruncăm jos din tren! O fi vreun spion!
— Vă rog... vă rog... Dar înțelegeți...
„De unde cunosc eu glasul ăsta?" se întrebă Andrei. Murmurul se potoli curînd, înghițit de zgomotul trenului, dar imediat izbucni o ceartă în celălalt vagon. Cineva începu să cînte cu o voce subțire, spartă, batjocoritoare:

Antonescu și Mihai
Ne dau pită cu mălai...

— Nu ți-i rușine, dobitocule?
— Dobitoc e tac-tu!
— Îți bați joc de majestatea sa? Te împușc ca pe un cîine!
— Ia te uită!
— Aruncă-l afară!
— Stați, oameni buni!
— Boule! Mă calci pe picior!
— Tăceți dracului!
Se auziră cîteva icnituri surde, apoi vocea aceea sfidătoare răsună iar:

Antonescu și Mihai...

— Taci!
— Au! M-a lovit cu pușca-n mînă!
— E soldat!
— De-aia fugim așa. Asta-i armată!
— Taci, domnule, că te cîrpesc! Nu insulta...
În vagonul lui Andrei se auzi iar glasul acela plîngăreț:
— Haos... ruină... și dumneavoastră vă supărați cînd...
Scîrbit, Andrei se lăsă să alunece pe podeaua murdară, udă. Alături de el, sufocată de o mulțime de geamantane și baloturi, o femeie încerca să-și ogoiască copilul:
— Taci, dragă, taci cu mama...
La lumina chibritului cu care-și aprinse țigara, Andrei văzu fața tînără a femeii. Ea îi șopti:
— Bine i-ați spus domnului acela. De ieri tot într-una o

ține: că toate-s degeaba, că vom pieri, ne vor prinde nemții și ne vor omorî pe toți...

Dar Andrei adormise cu țigara aprinsă în colțul gurii. Femeia i-o luă binișor și i-o aruncă.

În noaptea aceea trenul se opri de cîteva ori: o dată într-o gară, unde o mulțime dezlănțuită îl luase cu asalt, năpădind vagoanele, călcînd totul în picioare, cîțiva oameni urcîndu-se pe locomotivă să omoare mecanicul, care voia să pornească trenul; de două ori se opri în plin cîmp, fiindcă deasupra bubuiau avioanele. Cînd se lumină de ziuă, Andrei se trezi buimăcit, înghețat de frig. Femeia îi aruncase peste piept o haină veche. Andrei, privind în jur, văzu fețe pălite de oboseală, ochi încercănați, trupuri înghesuite, bagaje aruncate claie peste grămadă. Dintr-un colț al vagonului era întors spre el un obraz galben, cu pielea acoperită de păr, întinsă pe oasele ascuțite. Cînd privirile li se întîlniră, Andrei făcu ochii mari: era Suslănescu în zdrențe, cu o pată mare roșie, spălăcită pe pieptul cămășii rupte și părul înfoiat ca o clădăraie, alb de praf, presărat cu bucățele de paie, de iarbă și de pămînt. Cu o strîmbătură de durere, roșind tot, Suslănescu se ridică în picioare, își făcu loc, stîngaci, peste trupurile încovrigate ale oamenilor care mai dormeau, veni lîngă el și i se prăbuși pe umăr.

— Andrei! gemu el. Andrei, dragul meu prieten! Andrei!...

Era vocea panicardului de azi-noapte.

— Chiar eu, domnule profesor.

— Lasă-l pe „domnule...", sîntem prieteni buni, doar, Andrei... Ne tutuim... Ai uitat? O, sînt așa de fericit că ne-am întîlnit! Vom merge împreună...

— De unde vii?

— Din oraș. E o jale, o adevărată catastrofă. Gîfîind, Suslănescu voia să-i spună totul dintr-o dată și nu izbutea să îngaime decît frînturi incoerente: La Pîncota tancurile au dat peste noi. Noi tocmai fugeam. Au tras în plin, au călcat sub șenile sute de oameni, de femei, de copii. Nu știu cum am scăpat.

Trăsăturile i se încrețiră, fața i se acoperi de riduri, bărbia începu să-i tremure și Suslănescu izbucni în plîns. Lacrimi mari, ca niște mărgele, i se rostogoleau pe față, brăzdîndu-i-o:

— De ce? De ce plătim noi, nevinovații? Copii, femei... E groaznic! Înfricoșător de inuman... Am pierdut-o și pe Mimi. Cred că... a murit. O! țipă el, sugrumat.

Trenul se opri brusc, frînat dintr-o dată şi lumea începu să se reverse din vagoane, alergînd pe cîmp, să se culce prin porumburi, printre semănături. Jos, la orizont, se ivise silueta cu aripi răsfrînte a unui avion Stukas, care zbura drept spre ei. Femeia de lîngă Andrei îşi înhăţă copilul şi sări stîngace, ţinîndu-se cu o singură mînă de bordura vagonului. Înainte ca Andrei s-o fi putut ajuta, ea se rostogoli pe pietrele colţuroase, încercînd să apere cu trupul ei copilul care zbiera. Apoi se ghemui în şanţ, vîrînd copilul sub piept. Andrei sări din vagon, atunci cînd avionul luă înălţime. Nu mai era timp să fugă peste cîmp, să se ascundă în ierburi. Julindu-şi genunchii pînă la sînge, se strecură sub vagon, tupilîndu-se lîngă roata masivă de oţel. Mai auzi larma cîmpului, apoi vuietul crescînd al sirenei şi pîrîitul mitralierelor astupară totul. O grindină de pietre se abătu asupra trenului, ciocănind lemnul vagoanelor ; roţile zăngănira plin, se auzi o ţîşnitură prelungă, şuierătoare, hăulitul unui om, avionul se depărtă, reveni foarte jos, trenul se cutremură şi o explozie răbufni în faţă. Mult timp după ce avionul plecase, făcîndu-se nevăzut în albastrul senin al dimineţii, nimeni afară de Andrei nu se ridică. El ieşi de sub vagon, rupîndu-şi pantalonii de la genunchi pînă jos, şi privi. Cămăşile oamenilor puneau pete alburii pe verdele cîmpului. Cazanul locomotivei era ciuruit şi dîre subţiri de aburi ţîşneau din găuri, ca din răni. Neavînd bombe, pilotul aruncase un mănunchi de grenade chiar pe cabina mecanicului, nimicind-o. Apoi Andrei se întoarse spre femeia din şanţ. Nu mai mişca. De sub umărul ud de sînge se vedea capul zdrobit al copilului, creier, oase şi bucle subţiri amestecate. Andrei se dădu un pas înapoi, se împletici şi rămase nemişcat multă vreme.

Din toate părţile oamenii veneau în goană, strigînd. Formară un cerc în jurul fierăriei care fumega şi Andrei trebui să dea din coate ca să poată ieşi din mijlocul lor. Îl zări pe Ardeleanu, care striga disperat :

— Andreeei ! Unde eşti, Andrei !

— Aici ! flutură el din mînă. Aici !

Ardeleanu goni dintr-o răsuflare pînă la el şi-l strînse în braţe. Buzele, muşcate pînă la sînge, îi tremurau.

— Măi, măi, am crezut că n-ai putut să te sui... Tocmai voiam să mă dau jos. Şi acuma... iară... of, mama lui de bandit. Aşa au făcut în toate părţile. In Franţa, în Rusia... Trăgeau asupra convoaielor. Eh, cînd o ajunge războiul la ei acasă !

În jurul locomotivei distruse se adunaseră călătorii. Mecanicul se învîrtea buimăcit în jurul ei, lovea cu piciorul în roţi, scuipa necăjit. Ardeleanu îl strînse de braţ pe Andrei şi începu să privească iscoditor în toate părţile.

— Nici nu ştii cine-i în tren, spuse el. Mitru Moţ, măi!

— Nu vorbi! strigă Andrei. Unde-i?

Începură să alerge în lungul trenului, pînă îl găsiră. Mitru arunca de sus bagaje şi geamantane, dar cînd îi văzu sări jos şi începu să-i scuture mîna lui Andrei. Era îmbrăcat în ţinută de campanie, cu pieptul încins cu tot felul de curele galbene, cu cască în cap şi raniţă. În sfîrşit, îşi regăsi graiul:

— Andrei! Vărule! Uite unde ne fu dat să ne întîlnim! Tulvai, doamne! Apoi grijuliu: Da' mătuşa, şi nana Ană, şi vărul Dan nu-s pe aici? Văzîndu-l pe Andrei cum se posomoraşte, se sperie şi se întoarse spre Ardeleanu.

— Au rămas în sat. O să-ţi povestim noi. Vorba e, ce facem acuma?

— Apoi, mai întîi ne aşezăm şi ne umplem burţile, hotărî Mitru. Am neşte conserve, numai bune or fi. Nu ştiu ce facem de apă. Eu, în bidon, am vin.

Andrei era atît de mulţumit că se întîlnise cu el, că nu ştia ce să facă. Tropăia în jurul lui, strîmbîndu-se mereu din pricină că pietrele ascuţite ale terasamentului îi răneau tălpile, îl bătea pe umăr, apoi îi sări de gît:

— Măi Mitre, maica ei de viaţă!

Uitase de Suslănescu, şi cînd acesta, după ce-l căutase înnebunit de groază printre răniţi şi morţi, ajunse lîngă ei, tremurînd, Andrei clipi din ochi, mirat aproape:

— Dumnealui este un profesor de-al meu, de la liceu. Ne-am întîlnit în tren.

Mitru îl cercetă cu milă („Vai de mama lui în ce hal îi", îşi spuse), apoi îl pofti şi pe el să mănînce.

— *Merci, merci,* bîlbîi Suslănescu, lihnit, şi înghiţi de cîteva ori în sec, ruşinat.

Se depărtară de trenul în jurul căruia oamenii foiau, plîngeau, învîrtindu-se încoace-încolo, şi se aşezară la marginea unei porumbişte, pe o bucată de pămînt acoperit cu iarbă măruntă, uşor pălită şi galbenă. În timp ce spărgea cu baioneta cutia de tinichea, Mitru vorbea întruna:

— Da' eu prin cîte trecui, Cristoase, dumnezeul nostru! După ce m-au luat la cătănie, m-au dus la Deva. Acolo am fă-

cut un fel de manevră. Era vorba să plecăm spre Iaşi, cînd o venit 23 August, ziua păcii. Atunci ne-am dus la hotar... Se încruntă şi ridicînd vîrful unsuros al baionetei îl şterse, îndîrjit, cu o coajă de pîine. Colonelul nostru o fugit dincolo, din prima zi cînd am ajuns pe hotar. Se temea de ruşi, dumnezeul lui, că omorîse un sat întreg în Ucraina. Aşa vorbeau soldaţii care fuseseră cu el. Şi de soldaţi se temea, că mulţi au jurat că-l puşcă la prima bătălie. Muniţie n-am căpătat nimic, tunuri n-am avut. Ne-am bătut pînă seara, numai dracu ştie cum... Un sublocotenent, care rămăsese să comande regimentul, ne-a scos de vreo trei ori la atac, cu baioneta. Da' ce poţi face ? Am păfugat infanteria, pe urmă or venit tancurile. Ne-au vîndut ofiţerii cei mari, asta-i !

Suslănescu mînca hămesit, fără să-i pese că sucul conservei i se scurge pe bărbie şi de acolo în jos, pe gît. Se înecă de cîteva ori şi sughiţă. Rupea bucăţi mari din pîinea neagră, în formă de cărămidă, care prinsese mucegai pe la colţuri.

— Mîncaţi, mîncaţi, îi îndemna Mitru. Mai am vreo cinci cutii. Le-am luat de la neşte camarazi morţi, spuse el, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru foarte obişnuit.

— Şi ce facem acuma ? întrebă Ardeleanu, arătînd cu capul spre vagoanele rămase pe linie.

— Eu mă tot duc, pînă ajung la vreo unitate, spuse Mitru. Asta-i datoria mea.

Suslănescu îl privi cu admiraţie năucă.

— Pe unde putem fi ? se interesă Andrei. Şi încotro o luăm ?

— Păi, uite, spre dealuri. Acolo-i Ineul. E şi tren pentru voi, ca să mergeţi mai departe.

Mitru adună resturile de mîncare, îşi săltă raniţa pe spate, puse puşca deasupra ca pe o cobiliţă şi strigă :

— Drepţi ! Cu dumnezeu...

— Pînă mîine la amiază ajungem, dacă-i dăm drumul serios, zise Ardeleanu.

Un timp, Andrei merse fără să scoată un cuvînt. Trecură peste cîteva mirişti. Tălpile goale, umflate, îl chinuiau ; capătul retezat al unui fir de grîu îi făcu o rană şi el strigă de durere. Mitru se întoarse, înţelese ce se întîmplase şi, deschizîndu-şi raniţa, scoase o cămaşă murdară, pătată de sînge pe mînecă ; o rupse în două şi-l chemă pe Andrei :

— Hai, vărule, să-ţi fac neşte opinci de cîrpă.

Î le legă cu sfoară şi, dîndu-se un pas înapoi, îl admiră din cap pînă în picioare:

— Cînd s-or rupe, facem altele. Mai am cămăşi.

— Tot de la morţi? întrebă Andrei, silindu-se să rîdă.

— Tot. Lor nici aşa nu le mai face trebuinţă.

Acum, că mergea mai uşor, Andrei privea mereu în zare crestele zimţate ale dealurilor, dar ele nu se apropiau, păreau poate mai depărtate decît de pe taluzul de cale ferată. Suslănescu şonticăia în urma lui şi făcîndu-i-se milă de el Andrei se întoarse şi-l aşteptă:

— Şi prietenii? Lucian, ceilalţi, ce-i cu ei?

— Nu ştiu, răspunse Suslănescu. Familia Varga a plecat la Moneasa. Domnul Varga era să fie ucis în automobil la Pîncota. Ne-am pierdut la urcarea în tren... Şi de el, şi de părintele Crăioc... Nu ştiu, Andrei, ce-o să fie... Pînă cînd va merge aşa? Totul e o porcărie! De ce am făcut noi armistiţiul? De ce? Urmările vor fi incalculabile...

— Aseară am vrut să te arunc afară din tren pentru cuvintele astea! spuse rar Andrei.

Suslănescu păli.

— Tu erai? Îşi lăsă capul în piept şi nu mai zise nimic.

Pe la vreo patru se opriră, zdrobiţi de oboseală. Mîncară şi-şi făcură ţigări din mustăţi de porumb, răsucite în hîrtie de ziar. Cu ochii închişi, bătut în faţă de soarele fierbinte, Andrei îşi aminti că tot din porumb au fost primele ţigări pe care le fumase în viaţa lui, de mult, pe malul Teuzului. După aceea, ca să nu-i simtă acasă, mîncau cîte trei, patru cepe fiecare şi se spălau pe dinţi cu nisip.

Cu toate că era obosit, se sculă îndată ce Mitru dădu semnalul plecării. Coborîră printr-o vîlcea adîncă, dar foarte domoală, pe fundul căreia şerpuia un fir de apă negricioasă. În faţa lor se întindea cîmpul tăiat în felii de drumeagurile înguste şi albe de colb uscat. După ce trecură pîrîiaşul, Mitru se opri şi le propuse s-o ia pe un duleu care pornea drept spre răsărit. Îl urmară tăcuţi. Nerăbdător, Andrei se silea s-o ia înainte, dar nu putea ţine pasul cu Mitru. Drumeagul se lărgi, iar pe marginea lui se ivi un gard viu, verde şi încîlcit.

— Ne apropiem de sat, spuse Ardeleanu. Care-o fi? Habar n-am pe unde sîntem.

— Om vedea noi, răspunse Mitru, fără să se întoarcă.

Drumeagul se înfunda prin livezi de pruni şi ei îşi umplură buzunarele cu poame. Soarele începea să se aplece spre apus, într-o irizare sîngerie. Nu se vedea încă nici o aşezare. „Să nu ne fi rătăcit", gîndi Andrei. Îşi tîra cu greutate picioarele ; muşchii îi ardeau, încinşi. In tăcerea în care umblau se auzea numai gîfîitul greu al lui Suslănescu. Lac de sudoare, mergea maşinal, cu dinţii încleştaţi. Soarele îi pîrlise ceafa şi el îşi ţinea capul într-un mod ciudat, ferindu-şi gîtul de atingerea gulerului scorţos al cămăşii. Cînd se întunecă, Mitru se întoarse spre ei şi le spuse cu o voce răguşită din pricina oboselii şi a prafului :

— Dracu ştie pe unde-am luat-o ! O să înnoptăm aici.

La stînga lor era o vie, unde se hotărîră să intre. Săriră gardul de spini. Andrei îşi rupse vestonul pînă la mijlocul spatelui. Căutară o colibă, dar fără folos. In sfîrşit, se lăsară pe iarbă, sub un nuc înalt, cu frunziş bogat. Frunzele începuseră să pălească şi să cadă ; stăruia puternic un miros amar, înţepător. Mitru veni peste puţin timp cu un braţ de crengi şi aţîţă un foc. Curînd crengile trosniră vesel, iar fumul era şi el amar şi aromat. Erau cu toţii aşa de rupţi de oboseală, că abia mîncară, în silă. Andrei, cu coatele pe genunchi şi obrazul slăbit strîns în palme, privea ţintă jocul gălbui, pîlpîitor, al flăcărilor care alungau pale fugare pe fruntea lui.

— Mitre, — vorbi Ardeleanu, — îţi aduci aminte de serile pe care le-am petrecut împreună, la mine-n colibă ?

— Da, cum de nu ? rîse Mitru. Multe nu pricepeam noi plugarii. De aceea or făcut domnii ce-or vrut cu noi... N-am uitat, Gligore, cum să uit ? Şi-apoi şi la armată şi pe unde-am mai umblat am văzut destule. Acuma numai atîta aşteptăm, să se gate războiul.

— Şi cum crezi că are să fie după război ? întrebă Andrei.

Mitru, care-şi curăţa baioneta cu un şomoiog de iarbă, îl privi mirat.

— După război ? întrebă el, tărăgănat. Are să fie altfel ! Tăcu, plecîndu-şi capul, apoi zise surd : Am răbdat prea mult şi prea multe... Vezi dară, domnii ne-au luat de la casele noastre, ne-au dus pe front. Ne-or învăţat cu mînuirea armei. Rîse înfundat, ameninţător : Iaca şi eu. De atîta vreme tot ţin puşca în brîncă şi iaca m-am învăţat cu ea... Palma asta bătătorită s-o învăţat. Is alte bătături decît cele de la coarnele plugului.

Avea o înfăţişare ciudată, cu casca dată pe ceafă, ca o oală dogită. Cu o mişcare bruscă înfipse baioneta în pămînt, pînă la mîner. Cînd o trase afară, lama luci scurt, argintiu. Îi privi pe toţi, roată, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă au înţeles pilda lui.

— Adică dumneavoastră vreţi să faceţi revoluţie? întrebă încet Suslănescu.

— N-ar strica! Mulţi ostaşi cu care am vorbit tot aşa gîndeau.

— Daaa? făcu Suslănescu, privindu-l fix. Şi contaţi pe ruşi?

— Ce zice? se întoarse Mitru spre Andrei.

— Vă bizuiţi pe ruşi, pentru revoluţie?

— Ba, ne bizuim pe multele noastre amaruri, domnule! spuse moale Mitru. Se aude că în toată lumea are să fie altfel după război... Dacă ne-aţi scos din rosturile noastre, apoi acuma şi noi ni-s alţii! Nu mai poţi poronci cătanei care a văzut moartea cu ochii. Nu se mai poate... Uite, eu de pildă, vărul Andrei ştie, am fost om de pace şi omenie...

— Ei, nu chiar, rîse Andrei.

— Adică, — urmă Mitru foarte serios, cu fruntea încreţită, — am fost eu zvăpăiat pe vremea fecioriei, dar după ce m-am aşezat, n-am atins pe nimeni, nici c-on pai. M-au luat de la casa mea şi m-au mînat în război. Cum ajung acasă, mă duc la Cloambeş şi-l împuşc şi pe el şi pe umflatul de fecioru-său, Ioşca. Asta fac, spuse el liniştit, ca unul care a rumegat acest gînd foarte multă vreme şi acum vorbeşte despre el fără patimă, ca despre ceva ce intră în rînduielile lumii.

— Dar nu vă gîndiţi că şi pe dumneavoastră poate să vă ucidă cineva? Vreun duşman, cineva pe care, involuntar, l-aţi fi năpăstuit...

— De ce să mă ucidă? N-am năpăstuit pe nimeni; pe mine m-au năpăstuit destui! O venit vremea ca să plătească!

Suslănescu tăcu, stînjenit. Îşi întinse mîinile murdare şi le încălzi la flacăra ce începea să scadă. Beţele uscate de nuc pocneau.

— Da, — dădu din cap Ardeleanu, — o să-i trăsnim la mir pe burghezi şi pe grofi. Aşa au făcut şi ruşii în '17. O să se schimbe lumea.

Altceva nu mai vorbiră. Fiecare se întinse pe spate, privind cerul. Pămîntul era răcoros. Mitru mai aruncă un braţ de crengi

pe foc şi flacăra sări iar, luminînd pe dedesubt frunzişul nucului. Cu mîinile împreunate sub ceafă, Andrei încercă să adoarmă. „O să se schimbe lumea", rosti în gînd cuvintele lui Ardeleanu. „Cum o să se schimbe, nu ştiu... Poate nu ştiu nici ei, dar aşteaptă acest lucru liniştiţi, ca pe un anotimp. Poate că după atîtea suferinţe va veni fericirea... Libertatea... Dacă nu ne vom lăsa înşelaţi... Cred că acelaşi lucru l-au gîndit oamenii şi după războiul celălalt. După fiecare război. Dar în setea de viaţă au uitat totul. Lumea s-a obosit de eroi, de cei care s-au jertfit." Mai auzi trosnetul crengilor, pîlpîirea flăcării, foşnetul plin al frunzelor ce se uscau. Căldura jarului se scurgea în el, de la picioare, ca un fior.

Nu ştia de cît timp dormea cînd o mînă temătoare îl scutură prudent de umăr. Sări în capul oaselor, crezînd că e dimineaţă şi că a sosit vremea plecării, dar Suslănescu îi puse mîna pe gură. Treaz de-a binelea, Andrei îi văzu silueta strîmbă, cu un umăr mai ridicat, profilată pe fondul galben, jucăuş al focului.

— Ce s-a întîmplat? întrebă el în şoaptă.

— Andrei, — spuse, plin de suferinţă, Suslănescu, — trebuie să-ţi vorbesc.

Era în vocea lui ceva atît de deznădăjduit, o aşteptare aşa de umilită, de supusă şi de imploratoare, că Andrei nu se supără. Se tîrî lîngă foc şi scoase din buzunar o bucată de ziar, să-şi răsucească o ţigară.

— Nu, nu e nevoie, şopti repede Suslănescu. Mai am patru ţigări, le-am păstrat pentru noi. Poftim.

Aşa cum stăteau unul în faţa altuia, jumătatea obrazului lui Andrei era luminată din plin. „Cît s-a schimbat de cînd nu l-am văzut", se gîndi Suslănescu îndurerat, şi poate şi cu oarecare spaimă, pentru că ceea ce voia el să-i spună se potrivea vechiului Andrei, nu acestei feţe ciudat de aspre, cu o cută adîncă la colţul gurii, cu ochii înfundaţi în orbite şi fruntea brăzdată între sprîncene... „S-a făcut bărbat", constată înfricoşat Suslănescu. Îi părea rău că-l trezise. Andrei îl fixa nerăbdător şi Suslănescu simţi că acum nu mai poate da înapoi.

— Andrei, — spuse el, — ce are să fie?

Andrei nu răspunse. Suslănescu se juca cu ţigara pe care o fărîmiţa între degete.

— Aş vrea să mă înţelegi... I-am auzit pe aceşti doi oameni... Nici numele lor nu le cunosc. Pentru ei, tot ceea ce va

fi e foarte limpede, e ceva ce trebuie să vie. Nu ştiu dacă ai remarcat încrederea cosmică a acestui soldat. O să se întoarcă acasă, o să omoare. O să-şi facă dreptate. Dreptatea lui ! Dar care este, Andrei, dreptatea celui pe care vrea să-l omoare ? Alta. Care este dreptatea noastră, a celor ce gîndim ? Iarăşi alta. Iartă-mă că te-am trezit, dar aveam atîta nevoie să vorbesc cuiva ! Atîtea lucruri asupra cărora am tăcut, mă sufocă !

Îşi trecu febril mîinile prin păr. Andrei nu-l îndemna cu nimic să continue. „Tace aproape cu răutate", se gîndi Suslănescu.

— Mă tem de viitor, şopti.

— De ce ? întrebă Andrei, privindu-l fix.

— Nu ştiu... Nu ştiu cum va fi viitorul, dar prevăd atîtea lucruri noi, teribile, pentru care nu ne-a pregătit nimeni... Epoca ne-a surprins în pielea goală. Idealurile tinereţii mele se prăbuşesc cu un zgomot de tunet...

— Care au fost aceste idealuri ?

Tonul ironic al întrebării îl făcu pe Suslănescu să tresară. Zîmbi cu tristeţe :

— Ştiu ce vrei să spui. Şi ai dreptate. N-am avut idealuri gălăgioase. Unii numesc asta laşitate, alţii înţelepciune...

— Şi cum numeşte asta... conştiinţa dumitale ?

— Conştiinţa ! ridică din umeri Suslănescu. Ce caută conştiinţa aici ?

Tăcu, aşteptînd. Dar Andrei nu-i răspunse.

— Da, — continuă Suslănescu, — sînt şi alte drame decît cele generate de existenţa noastră cotidiană. Lucruri obscure care ne tulbură...

— Şi ce te tulbură, anume ? întrebă Andrei, pe acelaşi ton egal.

— Înţeleg, zîmbi trist, Suslănescu. Şi se pare că m-ai prins cu o cantradicţie. Voi, adolescenţii, sînteţi aşa de exigenţi ! Inuman de exigenţi... Dacă vrei, drama mea e că nu pot răspunde conştiinţei de care vorbeai.

— O, fericit negustor, se strîmbă Andrei.

Suslănescu îl privi cu ochii holbaţi. Ce voia să spună ?

— Într-o zi o să vă tragem la răspundere. Pe toţi. Pe dascălii noştri mult respectaţi... Ce m-ai învăţat ? Ce ? Ştiam că atunci cînd Napoleon s-a predat pe vasul Bellerophon purta uniforma verde a chasseurilor de gardă. O droaie de nimicuri... Dar nu ştiam de ce trăim ca nişte cîini ; simţeam asta, dar nu ştiam

și nu înțelegeam nimic. Toate lucrurile mi se băteau în cap, mi se bat și acum... Mi-era scîrbă de tot ce se petrecea în școală... în viață...

— Și mie, pentru dumnezeu! Și mie!

— Atunci de ce ai tăcut? Și dumneata, și ceilalți „gînditori" pentru care trebuie să existe o dreptate specială? După ce calapod ați vrut să ne formați?

Suslănescu tăcea încremenit. Se întreba cu spaimă: „Ce să-i răspund? E cu totul neașteptat ce-mi spune..."

— Andrei, noi am fost și... sper că sîntem aceiași buni prieteni.

— Nu știu. Nu mai știu. Ne chinuiau poate aceleași întrebări, dar ne temeam să ni le spunem. Sau poate... rușinea. Sau prudența negustorului care-și ocrotește taraba? Ridică din umeri. Toate astea-s fără rost. Acum numai faptele... Iartă-mi discursul. Dumneata l-ai vrut. Intinzîndu-se lîngă foc, spuse ca pentru sine: Uneori îmi vine să rîd de bîjbîielile mele ridicole. Viața era la doi pași... Oamenii... Nu înțelegeam nimic. Lucrurile păreau că stau cu picioarele în sus. Noapte bună... Mîine avem mult de mers.

Suslănescu nu dormi toată noaptea. Umblă prin vie, culese un ciorchine acru ca oțetul, care-i strepezi gura, adună vreascurile și ațîță mereu focul. Pe la patru, cînd frigul se făcu pătrunzător, își scoase haina și-l acoperi pe Andrei, apoi, numai în cămașă, rămase întins lîngă foc, întorcîndu-se de pe o parte pe alta. De cîteva ori vru să-l trezească pe Andrei, să-l scuture și să-i strige: „E inuman ceea ce mi-ai spus! Dă-ți seama! E numai intransigența adolescenței, vîrsta însetată și cu neputință de împăcat! Pentru dumnezeu, Andrei, nu te lăsa dus de impulsivitatea celor optsprezece sau nouăsprezece ani cîți ai! Să nu ne acuzăm reciproc, să nu căutăm vinovați, să strîngem rîndurile noastre în fața groaznicului veac care vine... Eu nu sînt vinovat! Ce puteam face? Toate astea-s prostii, prostii de adolescent care-și închipuie că... Sigur, să schimbi lumea! Prostii... Să fim trași la răspundere!... Prostii... Atunci de ce senzația asta de frică?"

Ca să scape de aceste întrebări, încercă să și-o închipuie pe Mimi. „Unde poate fi? De sigur, cu vreun ofițer care o duce în mașină și seara, după ce a inspectat cazarea trupei, vine în patul ei. Un pat țărănesc, plin de perne, care înăbușă oftaturile și scîrțîitul... De ce n-am tras oare pînă la capăt concluziile neîncrederii mele în oameni? Am preferat să par un prost, un neaju-

torat, un slăbănog. Asta trebuie să se sfîrşească! Am să mă schimb după chipul şi asemănarea lumii... Am să fiu lichea, dacă trebuie, o să ajung, o să mă caţăr". Se întrebă, speriat, din ce fund al sufletului ies la iveală asemenea gînduri, care acum o săptămînă l-ar fi îngrozit? Poate de la strămoşi, de la boierii puternici, hrăpăreţi, care cu spada în mînă... Asta era. Găsise. „La dracu cu „delicateţea", cu cinstea! M-au lovit toţi, din toate părţile!"

Îi era frig. Se sculă, merse lîngă Andrei şi-i luă vestonul de pe piept. O flacără străluci viu înainte de-a se stinge şi la lumina ei văzu trăsăturile destinse de somn ale lui Andrei. Zîmbea. Îl privi multă vreme, ca şi cum ar fi vrut să descifreze ceva pe faţa lui. Nu, trebuia să recunoască, nu-l înţelegea... „De unde să ştii cine are dreptate?! Fiecare în felul lui, desigur, gîndi Suslănescu. Doamne, fie-ţi milă de noi".

Plecară de dimineaţă, după ce se spălară într-o băltoacă de pe marginea drumului. Cînd Andrei îşi scoase cămaşa, găsi la o cusătură un păduche. Rîzînd, îl arătă celorlalţi:

— Cred că-i de la mine, spuse, roşindu-se, Mitru... Înţelegi... atîtea zile pe front!

— Nu-i nimic, numai pe morţi nu sînt păduchi, spuse Ardeleanu, vesel.

Suslănescu se ţinea la o parte, evitînd privirile lui Andrei. Pe furiş, căuta însă pe faţa lui un răspuns la cele ce discutaseră azi-noapte, dar Andrei, odihnit, se agita nerăbdător.

— Haideţi, haideţi, îi îndemna. O să ne spălăm cînd om ajunge acasă.

După numai un ceas de mers intrară într-un sat, Buteni, ai cărui locuitori se pregăteau şi ei de plecare. De la un ofiţer care-şi căuta plutonul rătăcit în timpul nopţii aflară că nemţii înaintau vertiginos, după ce zdrobiseră slabele linii de apărare de la graniţă. În seara zilei de 13 septembrie oraşul fusese ocupat. De acolo o coloană motorizată se îndrepta spre Timişoara, în timp ce alta venea, cu motoarele la maximum, spre Ineu. Apărarea fusese stînjenită de nesfîrşitele convoaie de refugiaţi ce împînzeau drumurile, şi pe care avioanele germane le mitraliau fără întrerupere, aruncînd asupra lor mănunchiuri de gre-

nade și mine, mai distrugătoare în înghesuială decît bombele. Tot ofițerul le mai spuse să trupele sovietice erau, după unele informații, în apropiere de Lugoj, așa că toată retragerea aceasta nu va mai dura mult. Trecînd pe ulița satului care șerpuia printre vii, văzură cum în mijlocul unei curți spațioase, podită cu cărămidă galbenă, se încinsese o bătaie. Stăpînul striga că vreo patru familii de refugiați, cărora le dăduse adăpost peste noapte, i-au furat o vadră mare plină cu pere uscate și cerea să i se plătească. Oamenii îi ascultară un timp înjurăturile și amenințările, dar cînd văzură că nu mai pot scăpa de el, deoarece gazda poruncise slugii să încuie poarta, tăbărîră pe el cu bicele, snopindu-l în bătaie. O mulțime de oameni se adunase pe la gard, privind și strigînd :

— Așa, bată-l dumnezeu să-l bată, că niciodată nu-i sătul !

Nevasta, o femeie înaltă, frumoasă și grasă, ridică mîinile spre cer și strigă după ajutor :

— Hei, măi buteneni, veniți măi că-l omoară vandrocii pe Ilarie ! Lua-v-ar dracu să vă ia că n-ați putut sta la cășile voastre ! Ați venit ca lăcustele să sărăciți oamenii ! Săriți, buteneni !

Nimeni nu se mișca de la gard, parc-ar fi fost la panoramă. În curte, un sătean înalt, cu un suman rupt și cîrpit cu zeci de petice de toate culorile, îl croia pe Ilarie cu codorîștea biciului pe unde apuca.

— Eu îs hoț, măi, crucea mă-ti azi și mîine ? Am lăcomit la perele tale ?

În sfîrșit, Ilarie, mic, îndesat și vînjos se repezi la ușa unei lemnării de unde veni, urlînd, cu săcurea ridicată. Oamenii care-l bătuseră fugiră care-ncotro, numai țăranul înalt îl așteptă și cînd celălalt ajunse lîngă el îi prinse mîna în care ținea săcurea. Se rostogoliră amîndoi pe pietriș.

— Îl omoară pe tătuca ! striga un copil zdrențuros, cu mucii atîrnîndu-i pînă la bărbie. În pumnul mic și osos strîngea cu putere cîteva pere uscate. Atunci oamenii săriră să-i despartă.

— Să-mi... plă-hă-teascăă ! răcnea Ilarie smucindu-se și stropind în toate părțile sîngele care-i curgea gîrlă din nas. Palid ca varul, țăranul care-l bătuse se repezi la el :

— Stai că-ți plătesc, maica ta... Stai numai !

După ce zvîrcoala din curte se mai potoli, cei patru plecară. Pînă la Ineu mai aveau, după spusele oamenilor, vreo cincisprezece kilometri, așa că socoteau că pe la prînz o să fie acolo.

Andrei ar fi vrut să cumpere lapte proaspăt, dar nimeni nu-i vîndu.

— Pe aici oamenii-s ca șerpii, zise Mitru, scîrbit. Le merge bine, bată-i dumnezeu, au vii și în fiecare toamnă vînd cîte cincisprezece, douăzeci de hecto pe puțin. Sînt pe aici niște bogătoi ca grofii, parcă-s herțogi...

După ce ieșiră din sat, săriră gardul unei vii și-și umplură buzunarele cu pere mari, zemoase. Paznicul, cînd văzu un soldat cu armă, îi amenință cu pumnul, de departe, dar nu îndrăzni să se apropie. Suslănescu nu voise să intre în vie și-l refuză pe Andrei cînd acesta-i întinse o pergamotă galbenă ca ceara și moale. Dar văzîndu-l cum mușca lacom, începu să saliveze, să înghită în sec și la urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, îl rugă stîngaci :

— E bună ? Dă-mi te rog și mie una. Mi-e foarte sete...

— Poftim, rîse Andrei.

Era o zi minunată, de început de toamnă. Pe o dolmă strălucea în lumina soarelui un pîlc de plopi ca niște săgeți de aramă ; cîțiva fazani trecură drumul. Pămîntul încălzit mirosea puternic ; bătea un vînt care adunase pe cer valuri albe de nori, bolovănindu-le spre miazăzi.

Pe la prînz, Mitru le spuse că ar fi bine să se urce pînă la creasta viilor, să vadă dacă nu cumva se zărește de acolo Ineul. Sus, se opriră uzi de sudoare să răsufle. Departe lucea șoseaua pe care curgea un fluviu de căruțe, îndreptîndu-se spre un orășel ale cărui case albe se iveau din cînd în cînd printre norii opaci de praf cărămiziu.

— Am ajuns, așadară, zise Mitru, scoțîndu-și casca.

Luîndu-se după el, coborîră printr-o livadă de pomi. Tot timpul drumului, Suslănescu căutase să întîlnească privirea lui Andrei, dar acesta se uita cu încăpățînare numai în jos. „Enigme, își spuse Suslănescu. Nu sîntem decît semnele convenționale ale unor forțe de neînțeles. Nimic altceva. Patru oameni, reuniți printr-un hazard, o încrucișare de drumuri, nici o comunicare, ca între muți..."

— Andrei ! strigă el, aproape fără voia lui.

Cînd Andrei se întoarse, mirat, îi făcu semn să vină lîngă el. Își încetini pasul, să nu-l audă ceilalți, și vorbi repede, ca să-și dea curaj :

— Andrei, te văd îngrijorat... Aș vrea să știi că... poți conta pe mine. N-are rost să-ți fie teamă de nimic. („Ce prostii spun?"

se întrebă) De aici vom lua trenul, vom merge mai departe. Am bani la mine... şi...

— Ce te face să crezi că eu aş vrea să merg mai departe? întrebă Andrei.

Abia atunci Suslănescu se uită la el atent: în privirile lui Andrei mocnea ceva ciudat, o flăcăruie primejdioasă.

— Nu înţeleg, făcu, descumpănit.

— Am să rămîn aici, zise Andrei, rar.

— Pentru dumnezeu!... Dar de ce? Îşi aduse aminte de felul insistent în care Andrei întreba cam unde poate fi vreo linie de rezistenţă şi atunci înţelese: Te-ai gîndit bine la asta? şopti el.

— Da.

„Ce-aş putea să-i spun? Şi în fond, de ce mă leg de el?... Îşi aminti de lucrarea lui Andrei, de tot ce se întîmplase şi roşi, ca şi cum Andrei i-ar fi putut citi gîndurile. Da, sînt groaznic de vinovat faţă de el. De aceea..."

— Doamne, Andrei, şi ce importanţă crezi că o să aibă... „aportul" tău?

Andrei se întoarse spre el, smucit, cu atîta mînie, încît Suslănescu se temu că are să-l lovească.

— Nu pricepi că la asta mă gîndesc mai puţin? Că trebuie s-o fac... pentru mine!

„Idealist"! îşi spuse Suslănescu, dar îl întrebă numai:

— De ce?

Andrei schiţă un zîmbet fugar. Suslănescu îl privea cu o dureroasă curiozitate. Ar fi dorit ca Andrei să nu-i poată răspunde.

— Ai putea să-mi spui ce înseamnă pentru dumneata... patria?

Suslănescu tresări şi se opri în loc, stupefiat. Cum Andrei nu-l aşteptă, făcu repede cîţiva paşi şi i se alătură. Şi el îşi pusese odată aceeaşi întrebare, în ziua cînd Vîslan îi vorbise despre comisia germană şi-l rugase să scrie un articol patetic. Ce mult era de atunci! Şi acum aceeaşi întrebare... Dar în ce împrejurări... Nici o eschivare nu era cu putinţă.

— Nu, — gîfîi el, — n-aş putea să-ţi spun.

— Ciudat, rînji Andrei. La cursuri ne vorbeai cu atîta emoţie...

— O, — murmură Suslănescu, — la cursuri... Apoi dîndu-şi seama de impresia monstruoasă pe care o făceau aceste cuvinte

încercă să-şi adune gîndurile: Patria, spuse el... Îi dădură lacrimile aproape, de enervare şi ciudă. Ce rost are aici această noţiune generală?

Andrei oftă şi se întoarse spre Suslănescu:

— Vezi, n-are nici un rost să-ţi mai explic. Totdeauna m-am simţit un străin... nu ştiu de ce... Nu mi-aş ierta niciodată dacă n-aş face acum ceea ce cred că trebuie să fac. Mi-e ruşine că noi, oameni în toată firea, fugim ca o turmă...

Curînd ieşiră la şosea şi fură învăluiţi în praful şi gălăgia ei. Cu cît se apropiau de intrarea orăşelului, învălmăşeala se mărea. Căruţele treceau anevoie prin obstacolul antitanc, acelaşi ca în fiecare sat: stîlpi groşi de lemn bătuţi în pămînt şi un gard de nuiele în zig-zag, cu ajutorul căruia comandanţii regiunii militare îşi închipuiseră că vor opri carele de asalt. Spre stînga se înălţa panta unei coline, pe care clădirea şcolii de ofiţeri albea în soare. În jurul zidurilor strălucitoare forfoteau soldaţii, se săpau adăposturi şi tranşee.

— Acuma să tragem undeva, să ne spălăm şi să ne întremăm oleacă, apoi eu m-oi duce la unitate, spuse Mitru, care mergea înainte, strecurîndu-se ca o şopîrlă prin mulţime.

O luară pe o uliţă mai îngustă, mărginită de salcîmi cu frunzişul bogat. Casele erau frumoase, mari, cu cerdacuri de lemn vopsit cafeniu, roşu sau albastru, iar pereţii împodobiţi cu plăci de faianţă colorată. Deasupra porţilor grele, din stejar afumat, se vedeau iniţialele stăpînilor şi anul ridicării casei.

— Asta-i uliţa găzdoilor, de bună seamă, zise Mitru.

Porţile erau încuiate şi cete de refugiaţi umblau de colo pînă colo, fierbînd.

— Nu vor să ne deschidă, bată-i dumnezeu...

Odată cu un grup de căruţe se opriră în faţa unei clădiri ciudate, cu ziduri groase şi un fel de turn sprijinit de contraforturi de cărămidă. Pe fronton se arcuia o tablă de tinichea cenuşie, pe care scria: *„Veni-ţi la mine toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi eu vă voi hodigni pre voi"*.

După ce bătură degeaba, un timp, cîţiva ţărani se apucară să spargă poarta cu topoarele. Atunci se auzi scîrţîitul zăvorului şi un om între două vîrste, roşcat, chel, cu ochii şaşii foarte apropiaţi de rădăcina nasului, se ivi în poartă şi începu să urle:

— Mereţi în treabă-vă! Ce vreţi? Aci-i templul penticostal. Nu-i voie... Mereţi! Cine v-o chemat?

Un cor de sudălmi îi răspunse:

— Ie te uită ! Umblăm de şase zile...
— Templu !
— Dă-te la o parte !
— Măăăi, — strigă omul, — nu-i voie ! Apoi se dădu la o parte şi făcu loc unui moşneag zdrenţăros, scheletic, cu o barbă gălbuie, murdară, împrăştiată pe piept. Acesta-şi ridică braţul ; mîneca largă a cămăşii fugi în jos, dezgolindu-i-l ca pe un vrej noduros, presărat cu fire albe. În jur se făcu tăcere. Moşneagul căscă gaura neagră a gurii şi mugi ca o trompetă :
— Fugiţi, oamenilor, zic vouă adevărul, fugiţi, că iată ceasul al nouălea are să bată cu vifor şi cu lapoviţă de sînge, care grăiesc cărţile... Ce nimeni nu ştie care iaste ceasul şi cînd bate, fără de numai bătrînii... Şi astă-noapte mi s-au ivit în somn moş înalt şi din ochi îi curgea sînge şi din mîini şi din picioare, şi erau îmbrăcat în aur şi stropit de sînge... şi ziceau... fugiţi... Iară eu am vorbit în limbi cu el, despre multe...
— Asta-i Izrail Trifuţ din Gurba, şopti cineva. Sfîntu'...
Din urmă, mulţimea năpădi uliţa.
Atunci un ţăran dădu bici cailor şi se năpusti asupra porţii. Moşneagul sări în lături şi în clipa următoare curtea templului se umplu de lumea care striga şi se îmbrîncea. Apoi fu deschisă curtea casei alăturate şi toţi se repeziră la fîntînă. De pe tărnaţ, moşul blestema şi scuipa ca o mîţă.
— Ii sfînt, îl lămuri cineva pe Andrei, care-l privea curios pe moşneag. A fost în America. De acolo a venit sfînt. Vindecă boli. Ii tare bogat, aşa zic unii, dar el trăieşte numai din ce-i duc oamenii şi ei îi duc de toate, că are mare putere asupra laptelui din vaci. Are har de vorbeşte în limbi, aşa să ştiţi...
Tîrziu, le veni şi lor rîndul să se spele la jgheab, printre vaci şi cai care se adăpau, hulpavi. Ardeleanu intră în casă să cumpere ceva de mîncare, dar nimeni nu-i deschise uşa. De la geam, moşul fulgera veninos şi ameninţa cu pumnul.
După ce mîncară din conservele lui Mitru, îşi căutară un loc să se odihnească. Ograda mare a templului era plină de lume şi zgomot. Se adăpostiră în fund de tot, lîngă un gard viu, stufos. Soarele după-amiezii de toamnă era moleşitor. Andrei îi simţi pe piept mîngîierea uşoară ca a unei fiinţe vii. Închise ochii, toropit de căldura aceasta difuză, bună. Mirosea a ierburi uscate, a frunze arse... Işi simţi ochii plini de lacrimi.
Îi fusese totdeauna ruşine ca de o slăbiciune de emoţia aceasta bruscă ce-l încerca uneori, dar acum era pur şi simplu

fericit că trăia. Toate acestea vor trece, viaţa va începe iar, oamenii se vor întîlni, ca după o îndelungată despărţire... În clipa aceasta, la zeci de kilometri depărtare, pe o şosea prăfuită de soarele toropitor al toamnei acesteia întîrziate, Sonia...

„Nu i-am spus nimic, nu i-am dat niciodată nimic din mine... Aşteptam ca pe un fel de minune prostească să ne înţelegem fără cuvinte... poate din comoditate, poate din teamă... Pînă acum, cu toate nobilele noastre frămîntări, n-am izbutit să fim decît nefolositori, într-un mod perfect.

Spre seară, Ardeleanu veni cu ştiri. Oraşul căzuse. Nemţii şi ungurii se apropiau. Azi-dimineaţă erau la Gurba. Şcoala de ofiţeri se pregătea de rezistenţă, oamenii erau scoşi la săpatul tranşeelor şi bunkerelor.

— Acum, — îi spuse el lui Andrei, — eu nu mă mai duc mai departe. Aci îi aştept pe sovietici.

— Bine, răspunse Andrei. Rămîn şi eu...

Ardeleanu îl privi lung şi nu zise nimic.

— Andrei, — spuse slab Suslănescu, care-i ascultase, — nu fă prostii. Se întoarse spre Ardeleanu: De ce vrei să-l ţii aicia? Nu vezi că e un copil? Îţi iei această răspundere faţă de părinţii lui?

Ardeleanu tuşi încurcat. Andrei nu dădu nici o atenţie cuvintelor lui Suslănescu, ca şi cum nu le-ar fi auzit.

— Rămîn, asta e tot.

— Atunci, — zise Ardeleanu, — haide să ne odihnim. Am găsit un pod cu fîn în curtea vecină. Poftiţi şi dumneavoastră, dom' profesor.

Îl sculară pe Mitru, săriră gardul şi se urcară pe o scară şubredă într-un pod înalt. Mitru adormi îndată, ca trăsnit. Andrei se întinse alături.

Cînd se trezi, în jurul lui era întuneric. Din pricina miresmei tari a fînului, îl durea capul. Gura-i era coclită şi limba îngroşată, vîscoasă. Se întinse. Fînul foşni prelung. Il trezise ceva, dar nu ştia ce. Auzi afară strigăte, bocănituri şi un glas tăios, tineresc:

— Hai, hai, bade, fără vorbă, e ordin, nu mai discuta...

— Bine, domnu' elev, dar eu sînt...

— Nimic! Dă-i drumul! Ordin!

— Da' asta ce mai poate fi? întrebă Suslănescu.

Îl treziră şi pe Mitru.

Cînd coborîră scara subţire văzură în curtea luminată un elev al şcolii militare cu un carnet în mînă, zorind oamenii îngrămădiţi în jurul lui.

Zărindu-i, elevul se opri o clipă mirat, apoi se îndreptă spre Andrei :

— Refugiaţi ?

— Da.

Elevul îi lumină faţa cu lanterna şi îi spuse pe un ton mai blînd :

— O să trebuiască să ieşiţi la lucru. Inamicul e aproape.

— Bine, răspunse Andrei. Unde ?

— O să mergeţi cu mine, zise elevul foarte satisfăcut. Mai avem de scos oamenii din vreo trei, patru case, apoi ne îndreptăm spre locul unde se vor face amplasamentele. Hai, bade, nu te tîrgui, se întoarse el spre omul şaşiu, care voise să împiedice năvălirea refugiaţilor în curtea templului. N-avem vreme, şi de luat tot te iau. Adu lopeţi şi arşauă... Un, doi !

Atunci Mitru, care în timpul acesta îşi aranjase ţinuta, păşi în faţa elevului, duse mîna la viziera căştii şi spuse milităreşte :

— Să trăiţi domnule elev ! Sînt soldatul Moţ Dumitru din regimentul 14 Vînători de Munte-Deva. M-am pierdut de unitate în timpul retragerii.

— Aşa ? Bine. Vii cu noi. O să intri în efectiv. Armă ai ?

— Da, să trăiţi !

— În regulă. Să-i dăm drumul.

După ce colindară vreo patru case, unde întîmpinară aceeaşi rezistenţă sau scuze („Sînt bolnav, domn' elev, iaca, am gălbinare, de-abia mă mişc, mi s-o umflat maiul cît o bute...") porniră spre marginea satului, încrucişîndu-se în drum cu alte şiruri de săteni care purtau pe umeri sape, lopeţi, tîrnăcoape.

Elevul îi spuse lui Andrei :

— Vom rezista pînă vin trupele sovietice. Azi-dimineaţă am primit patru tunuri, cărora trebuie să le săpăm amplasamente încă în noaptea asta. Mai sînt şi nişte tranşee neisprăvite. Cred că mîine în zori începe... De cînd ne-au atacat am tot aşteptat să fim trimişi în prima linie... E altceva acum. In definitiv ne-au cotropit şi trebuie să-i batem, deşi ştim că ne sînt deocamdată superiori şi ca număr, şi ca armament. Atacul lor e un semn de disperare. De la Stalingrad nu i-au putut opri pe ruşi, o să-i oprească acuma ?

Îi mai povesti că pretutindeni școlile de ofițeri au rezistat foarte bine, mai ales la Lipova, unde nemții n-au putut trece decît după ce efectivul elevilor a fost redus la un sfert. Elevii s-au retras în ordine și au format un detașament de partizani, împreună cu vreo sută de muncitori din oraș. Chiar ieri a venit de acolo un sublocotenent să ia ordine și spune că se petrec lucruri grozave; un convoi german a fost nimicit pe șoseaua dinspre Timișoara, au fost capturate arme și muniții, au aruncat în aer un tren, într-un cuvînt flăcăii se poartă foarte bine.

— Și noi o să facem față. Comandantul școlii, locotenent colonelul Maxineanu, Biță, cum îi spunem noi, e un om fenomenal, extraordinar. Cînd s-o apuca el să înjure, se opresc apele în loc... O figură grozavă! Adevărat ofițer. Nu i-a putut suferi pe nemți niciodată. Povestesc soldații care au fost cu el în Rusia că la Sevastopol ar fi împușcat un ofițer german, iar în timpul retragerii, cînd un camion nemțesc a refuzat să-i ia cîțiva răniți, a dat ordin să se deschidă focul asupra lui... Groaznic de aspru, nu-i poate face nimeni pe plac, dar cu asemenea om te simți în siguranță. A fost grozav rănit la față, pare un monstru, dar de la un timp nici nu te mai uiți la asta.

— Ascultă, — făcu Andrei, lipindu-se de el și vorbindu-i la ureche, — n-aș putea căpăta o armă? Înțelegi... Aș dori să...

— O să vedem, răspunse prudent elevul. O să vedem...

Ieșiseră din sat și mergeau tăcuți pe marginea unui iaz în care se oglindeau, tremurînd mișcătoare, stelele cerului senin. Din desișul negru de sălcii, ca dintr-o perdea de întuneric, orăcăiau dezlănțuit broaștele. Întorcîndu-se, Andrei auzi pașii oamenilor care frămîntau pămîntul moale. Ici și colo licărea cîte-o țigară, sau răsuna zăngănitul sapei lovite de altă sapă.

— Pe aici, pe aici, zise elevul, luînd-o înainte.

Urcară de-a bușilea panta dealului, apoi coborîră printre niște pomi, izbindu-se de trunchiuri, încîlcindu-și picioarele în buruieni, poticnindu-se la fiecare pas. În fața lor se auziră voci și elevul strigă:

— Detașament... stai! Se făcu nevăzut în întuneric, numai glasul i se auzi, oficial:

— Să trăiți domnule locotenent colonel, am sosit cu detașamentul!

— Bine! tună un glas aspru. Bine! Tu ai fost pe ulița sfinților, nu? I-ai luat pe sus, nu? Bine! Ar trebui, templul mamei lor, să se înghesuie! Să vie și să ceară arme, soarele cui i-a

fabricat! Bun! Începeţi! Căpitan Popescu, indici locul unde se va săpa amplasamentul fiecărui obuzier. Reg-le-men-tar! S-a-nţeles? Elev Scorţan! Unde eşti, Scorţosule? Aici erai? Vii cu mine la observator! Ia zece oameni! Marş!

— Andrei! se auzi un glas din spate.

— Aici îs. Ce-i?

Mitru veni lîngă el, se opri o clipă, apoi îl strînse în braţe, lipindu-şi faţa bărboasă, înţepătoare, de obrazul lui.

— Eu mă duc, spuse. Mă duc... No dară, atunci noroc bun, să ne vedem cu bine, sănătoşi... Dacă meri acasă să-i spui toate cele de cuviinţă Floriţii şi să n-aibă nici o grijă. Noroc, vărule dragă... Uite... ia astea, că v-or prinde bine... Îi vîrî în mînă trei cutii de conserve, îl mai sărută o dată, apoi se întoarse şi pieri în întuneric.

Cu o strîngere de inimă, Andrei se întoarse spre Ardeleanu. Acesta, rezemat în hîrleţ, privea şi el în urma lui Mitru.

— Om dintr-o bucată. Cînd s-o întoarce în sat o să facem treabă bună, să ştii.

— Începeţi lucrul! strigă cineva.

Pămîntul moale, afînat, se săpa lesne, dar îndată dădură de un strat pietros şi trebuiră să ia cazmalele. Andrei simţi curînd că umerii încep să-l doară; săpă mai departe, cu un fel de îndîrjire. Din cînd în cînd venea cîte un ofiţer, aprindea o lanternă, lumina săpătura şi le ordona s-o rotunjească, să aibă grijă să fie exact de o jumătate de metru adîncime, şapte diametru, să aibă în stînga şi în dreapta cîte o nişă.

Oamenii lucrau în tăcere. Se auzeau numai icniturile lor şi izbiturile seci ale sapelor în pămînt. Încet, încet se încălziră.

— Aici o să-şi rupă colţii, rîse cineva.

— Da' cînd s-or întîlni cu ruşii?

— Ho, ho! O să-şi arunce şi bulendrele de pe ei, ca să fugă mai iute... Am mai văzut eu aşa ceva...

Din vreme-n vreme Ardeleanu întreba:

— Andrei, mai poţi? Hodineşte-te, că sap eu.

Andrei scutură din cap. Da, aşa era bine, să faci ceva, să simţi că eşti o părticică a unui mare efort... Lovea pămîntul aproape cu veselie.

Pe la unu noaptea, o bucătărie de campanie le împărţi o supă chioară, fierbinte. Lui Andrei i se păru că niciodată nu mîncase ceva mai bun.

Cerul devenise cenuşiu-lăptos cînd ultimele tranşee fură gata. Oamenii porniră spre sat. Andrei şi Ardeleanu se rezemară de trunchiul unui pom, alături de cîţiva soldaţi, şi închiseră ochii. Aici îi găsi Suslănescu, care-i căutase în toate părţile. Luă mîinile lui Andrei şi-l imploră, pentru ultima oară, să vie cu el. Un domn locotenent, care mergea cu un camion spre spatele frontului, după muniţii, binevoise să-l ia în maşină pe el şi pe „fratele său."

— Am spus că eşti fratele meu, Andrei, spuse Suslănescu.

Fără să se ridice de jos, Andrei îi întinse mîna bătătorită, în palma căreia apăruseră băşici mari, ce-l usturau cumplit:

— Drum bun şi... noroc.

Atunci Suslănescu se aplecă spre Andrei, îl ridică de mînă şi-l duse cîţiva paşi mai încolo.

— Andrei, şopti. Te înţeleg. Adică nu, nu te înţeleg. Dar... nu pot face nimic... Trebuie să-ţi spun însă ceva... Te rog să mă asculţi. Lucrarea aceea, ştii... lucrarea ta... Eu am dus-o directorului... Eu... Mi-a fost frică... Ştiu, e un gest murdar... Îţi spun asta ca să mă urăşti pe mine... Suslănescu... Ai de ce... Pe mine poţi să mă urăşti, ţi-am dat un motiv, dar nu extinde ura ta, n-o generaliza asupra tuturor. Eşti tînăr, impresionabil. Ai căzut sub influenţa acestui Ardeleanu care e comunist, nu?

Andrei tăcea, obosit.

— Ştiu, înţeleg. Cred însă în tine. Te vei trezi... Andrei, mă dispreţuieşti, nu ?

— Nu puteai face altceva, spuse Andrei.

O clipă, Suslănescu crezu că asta e o scuză, apoi înţelese.

— Nu-ţi cer să mă ierţi... Dumnezeu cu tine, Andrei.

Plecă repede, cu umerii zgribuliţi.

Mai tîrziu un soldat, văzîndu-i pe Andrei şi Ardeleanu ghemuiţi lîngă pom, îi chemă la el.

— Îi plin de lăzi cu amoniţie. Puteţi dormi pe ele. Na-vă şi o pătură de la cai, să nu vă ia dracu de frig. Numai nu duhăniţi, că ne trezim în slava cerului.

Niciodată lui Andrei nu i se păruse mai moale un pat, decît lada de scînduri neşlefuite care adăpostea obuzele.

CAPITOLUL XVI

Bătălia începu pe la zece dimineaţa. Coloanele nemţeşti şi ungureşti înaintau în formaţie de marş pe şosea. La început se auzi, foarte stins, venind de departe, duduitul camioanelor şi motocicletelor umplînd valea cu bîzîitul lor monoton, obsedant. În poziţia de artilerie domnea o linişte încordată, ca suspendarea unei respiraţii imense. Spre dimineaţă fusese foarte frig; frunzele pomilor, iarba erau umede şi reci. O pasăre trilui zglobiu într-un pîlc de aluni, apoi ţîrîi telefonul şi se auzi vocea încleştată de emoţie a operatorului:

— De la supraveghere... stînga 0-15... înălţător 54... unghi de teren 0-0-2... o lovitură... foc...

De după boschet, unde stăteau în genunchi, pătrunşi de umezeală, cu inimile bătîndu-le repede, înfundat, Andrei şi Ardeleanu urmăreau mişcările agitate ale servanţilor: un elev sări la tun, controlă înălţătorul, apoi ridicînd mîna urlă din răsputeri:

— Fooooc!

Ţeava se smuci înapoi, bubuitura plesni asurzitoare şi un vuiet metalic se năpusti asupra pomiştii, clătinînd frunzele. Năucit, Andrei crezu că i s-au spart timpanele. Din stînga şi din dreapta porniră aproape în acelaşi timp două lovituri. Ecoul hăuli prelung în vale. Departe răbufniră cîteva izbituri surde. Servanţii strigară „uraaa". Din nişe se auzi vocea telegrafistului:

— Înălţător 55, patru lovituri, vijelie, foc...

Ardeleanu strigă ceva, dar Andrei nu-l auzi. Bubuiturile se succedau cu furie, neîntrerupt. Un nor acru de pulbere se răspîndi, greţos. Tunul sălta, înfigîndu-şi sapele în pămînt; tuburile goale, de alamă arsă, zbucneau din ţeavă, răsunînd cînd se loveau de fălcelele de fontă.

Zăpăcit, Andrei nu mai putu sta locului. Se ridică şi făcu cîţiva paşi, clătinîndu-se ca beat. Elevul care conducea tragerea îl văzu, se sperie şi fu dintr-o săritură lîngă el, apucîndu-l de piept:

— Ce cauţi aici? răcni, voind să-şi scoată pistolul din toc. Ce cauţi?

— Sînt refugiat! zbieră Andrei ca să se facă auzit. Am săpat aici azi-noapte... Şi repede, ca să nu-i dea timp celuilalt să intervină: Aş vrea să ajut... Nu se poate?

Elevul, încurcat, se scărpină pe frunte, apoi îi spuse răstit:

— Ia găleata aia şi udă poziţia. Să nu fie praf... Să nu ne descoperim!

Andrei înhăţă găleata, vărsă jumătate pe picioare, grăbindu-se, şi începu să stropească. Lîngă tun nu se putea sta: zgomotul era aşa de puternic, de parcă se spărgeau table colosale de sticlă. Înfierbîntaţi, servanţii îşi scoseseră vestoanele. Un soldat tînăr purta obuzele în braţe, grijuliu, ca şi cum ar fi fost nişte purcei. Toată lumea striga, dar nu se putea auzi nimic. În zgomotul asurzitor, soldaţii păreau nişte manechine mute.

— Staaai! strigă telefonistul. Avioanele! Adăpostiţi!

Andrei rămase cu găleata în mînă, asurzit de liniştea ce urmă. Elevul sări în poziţie şi începu să azvîrle tuburile goale, lovindu-le cu piciorul. Un sergent negricios trase o plasă peste tun, apoi săriră toţi în gropile săpate în apropiere. Elevul comandant îl trase pe Andrei de mînă:

— Hai, domnule!

Acum se auzea limpede răpăitul mitralierelor, împuşcăturile în lanţ neîntrerupt. Aerul tremură, tulburat de zumzetul motoarelor. Andrei sări într-o groapă îngustă, adîncă şi se ghemui lîngă peretele de pămînt. „A cîta oară?" se întrebă, în clipa cînd sirena avionului vui, sfîşietoare. Ceva fluieră scurt, o clipă scurtă de linişte, apoi pămîntul se cutremură, lovit, schijele străbătură frunzişul şi o ploaie de bulgări, de pietre şi de pămînt tocat se abătu asupra pomilor. Andrei închise ochii şi-şi încleştă pumnii. „Numai să nu ne descopere", se auzi glasul gîtuit al elevului. Îşi scoase capela; părul ud de sudoare i se lipea de fruntea palidă. Erau patru în groapă. Sergentul negricios asculta încordat, dar liniştit, apoi după ce a doua bombă explodă, mai departe, rîse, dezvelind un şir de dinţi foarte albi, mărunţi.

— Îndată trece. Nu ştie unde sîntem. Cîte de astea n-am văzut eu... Care ai o ţigară să-mi dai după ce trece avioanele?

— Eu, dom' sergent, — bîigui flăcăul înalt care purta obuzele, — eu... şi două vă dau.

Fluierătura se auzi iar, ca trecerea unei lame printr-o pînză uriaşă. Andrei se lipi mai strîns de pămînt.

— Doamne, şopti elevul.

Bomba căzu foarte aproape, rupse un alun tînăr, aruncîndu-l în aer; pămîntul grohăi şi se revărsă peste ei. Andrei înghiţi praf şi începu să tuşească, înecîndu-se şi lăcrimînd.

— Asta a fost spre poziţia doua, comentă sergentul. Da' tu, civilule, ce cauţi aici?

Într-un tîrziu, Andrei îndrăzni să-şi ridice privirile, tocmai cînd avionul trecea deasupra lor, foarte jos: văzu burta cenuşie a aparatului, aripile vrîstate cu galben, crucea neagră, sinistră, mărginită cu alb şi sclipirile roşiatice ale tunurilor de bord, care trăgeau la întîmplare în luminiş. Din spate venea un nor negru de fum înecător.

Andrei n-ar fi putut să spună cît timp dură bombardamentul. De fiecare dată cînd avionul se năspustea în picaj, se ghemuia, ca şi cum ar fi vrut să se înşurubeze în pămînt, cu sen-

zația că n-are nimic deasupra capului, apoi, după ce ecoul exploziilor se stingea, își dădea seama că-și ținuse răsuflarea și e pe punctul să se sufoce. In scurtele răstimpuri de liniște, se auzeau zvonurile bătăliei care se desfășura acolo în vale, pîrîituri scurte, împușcături, și un hîrîit egal, tulburător.

— Astea e tancurile, spuse sergentul. Are și tancuri, dumnezeii... care va să zică...

Umbra avionului trecu iar peste ei și în clipa următoare soldatul tînăr sări din tranșee, țipînd. Sergentul abia avu timp să-l înhațe de picioare și explozia tună, schijele țiuiră, sfîșiind coroana pomilor. Soldatul căzu moale în șanț: o tăietură adîncă i se căscase în gîtlej. Sîngele țîșnea în valuri groase, purpurii, îi înroși cămașa, udă mîinile sergentului și curse de-a lungul peretelui de humă, care-l supse ca un burete lacom.

O gheară rece, dușmănoasă, scormoni în pieptul lui Andrei; icni de cîteva ori mușcîndu-și buzele verzui. Tăcerea aceasta era mai groaznică decît gălăgia de mai înainte; timpul părea să se fi dizolvat într-un gol mort. Atunci se auziră motoarele tancurilor și pufnetul scurt, îndesat, al unui anticar, care trăgea lovitură după lovitură.

— Ce faceți aici? zbieră cineva de afară.

Ridicîndu-și ochii văzură pe marginea gropii două cizme uriașe. Săriră afară din șanț. Un ofițer, în cămașă, cu casca prea largă umbrindu-i fruntea, nelăsînd să se vadă decît cicatricea groaznică a bărbiei zdrobite, cu oasele măcinate, gesticula cu un pistol automat:

— V-ați băgat în groapă ca în aia a mumelor voastre. Vin tancurile peste voi, măgarilor!

Soldații se repeziră la tun, în timp ce ofițerul răcnea înecîndu-se de furie:

— Scoateți-l din poziție! Afară! Foc direct! Elev Mureșan!

— Ordonați!

— Le distrugi, ai înțeles? Eu intru cu rezerva. Primești ordine de la căpitan Popescu. Executarea!

Telefonistul învîrtea disperat de manivela aparatului, strigînd în pîlnie:

— Crișule... Crișule... mă auzi?... Aici Mureșul... Crișule... Crișule... mă auzi? Apoi, cu fața descompusă, se întoarse spre ofițer: N-am legătura!

— Vrei să ți-o fac eu? țipă acesta, și fugi cu pași mari, aplecat de mijloc.

Sergentul își scoase vestonul gros, păros, de dimie, și zise:

— Mă duc să văd ce-i cu firul... Scoateți tunul.

Toți se repeziră la roțile mari, grele, și începură să împingă. Andrei puse mîna pe țeavă și și-o retrase cu un țipăt. Frigea. De trei ori roțile alunecară înapoi și ei se opintiră cu ochii ieșiți din orbite.

— Dom' elev, dom' elev! Tunul trei a fost distrus! Ce ne facem? A murit dom' elev Crișan și ochitorul! Muniția a scăpat!

— Hei, tu! Măi, tu! îl zgudui elevul comandant pe Andrei. Și tu, — se întoarse spre Ardeleanu, a cărui față era acoperită de un strat subțire de noroi, — mergeți cu Burghelea și aduceți muniția. Acolo-i, în spate.

Telefonistul repeta în pîlnie:

— Crișule... Crișule... Crișule...

Zgîriindu-și obrazul, mîinile, Andrei se repezi orbiș printre pîlcurile de pomi. Fumul se agăța în falduri de crengile rupte, plutea, înecăcios și negru ca un nor, deasupra păduricii. În toate părțile pămîntul era răscolit; trunchiurile rupte, cojite, ale pomilor, păreau niște ciolane curățate de ciori. Andrei alerga, spunîndu-și: „numai să aducem muniția la timp..." și făcu semn lui Ardeleanu să se grăbească. Acesta își strîmbă obrazul într-un fel de surîs. Andrei se împiedică. La picioarele lui era întins un elev tînăr, cu părul blond, zburlit în jurul tîmplelor. Căzuse pe o rînă. Mîna zgîrcită strîngea un binoclu spart; ochii deschiși, albaștri și tulburi, păreau nespus de triști. Mai departe, dintr-o groapă pe jumătate astupată, răsărea un picior rupt de la genunchi, cu stofa pantalonului arsă, neagră. Tunul nu fusese lovit în plin, dar schijele îi zdrobiseră aparatele de ochire și scutul era ciuruit ca o sită. Țeava se înfundase în pămînt. Culcat pe fălcele, un soldat gras părea să caute ceva cu mîinile întinse și degetele rășchirate. Un caporal cu sîngele curgîndu-i șiroaie din obraz le strigă:

— Muniția! Aici...

Fără să-i aștepte se înfundă într-un boschet. Il urmară.

Andrei sări în groapa puțin adîncă, deasupra lăzilor de lemn, și înhăță una. Era foarte grea și fu cît pe ce s-o scape.

— Stai că-ți ajut! strigă Ardeleanu, dar Andrei, cu o sforțare, și-o puse pe umăr. Muchiile colțurate îi zdreliră pielea și i se păru că aude cum îi scîrțîie clavicula. Clătinîndu-se, gata să cadă mereu înainte sau înapoi, fără să-și găsească echilibrul, începu să alerge, gîndindu-se: „Dacă o scap, am zburat

în aer". Picioarele-i deveniseră dintr-o dată slabe şi i se împleticeau. Cînd ajunse în poziţie, sudoarea sărată îl orbise. Puse lada jos şi goni înapoi. Tîmplele-i zvîcneau, gata să plesnească. Cu un vîjîit prelung, ceva trecu deasupra lui, apoi auzi bubuitul tunului care începuse să tragă direct asupra tancului. Andrei mai cără trei lăzi şi, epuizat, se lăsă să cadă pe iarbă. Îşi lipi faţa udă de pămîntul rece. Într-un tîrziu, îşi ridică privirile. În faţa lor, pe porţiunea de cîmpie care se vedea, tancul, trăgînd mereu, înainta într-un nor alburiu-albastru. Cu ochii holbaţi, Andrei îl privi ţintă. Încercă să se scoale şi s-o ia la fugă, înnebunit, oriunde, numai să scape de această matahală care venea spre ei. In jurul tancului explodară cîteva lovituri. Tancul se opri, îşi roti turela, căutîndu-şi adversarul.

— Lipeşte-te de pămînt! urlă un soldat, azvîrlindu-şi lada de pe umăr şi adăpostindu-se după ea.

În clipa aceea, chiar de lîngă tanc se ivi o mogîldeaţă sprintenă, ridică mîna, aruncă ceva şi un fum cenuşiu învălui totul. Apoi ţîşni o flacără roşcat-verzuie. Elevul sări la tun, ochi îndelung, şi cînd fumul se risipi, lovitura porni precisă. Tancul începu să se învîrtească în loc, şi o şenilă ruptă se desfăşură ca o limbă neagră.

— Asta a fost Maxineanu! strigă sergentul negricios, care, aşezat lîngă tun, îşi lega moletierele. Trageţi, nu staţi, — ţipă el, — că acuma ies servanţii...

Dar elevul privi cu binoclul tancul care ardea, şi îşi flutură capela, nebun de bucurie.

Împinseră tunul înapoi în amplasament. Telefonul de la observator nu mai răspundea. Peste un timp trecu pe lîngă ei un pluton de elevi, cu armele în cumpănire. Un sublocotenent rezervist, cam bătrîior, încerca să alerge în frunte, dar era mereu depăşit. De la el aflară că alte patru tancuri nemţeşti forţează şoseaua spre Ineu, iar husarii unguri încearcă o manevră de învăluire.

Descumpănit, elevul comandant începu să se agite. Curînd sosi un curier de la Maxineanu. Li se ordona să se retragă imediat şi să ia poziţie la marginea satului.

Încărcară muniţia pe chesoane, apoi fură aduşi caii care sforăiau neliniştiţi.

— Suie-te, civilule! îl împinse sergentul pe Andrei. Suie-te!

Biciuiţi pînă la sînge, caii goniră prin luminiş, trecură pe lîngă poziţia distrusă, de unde luară doi răniţi, străbătură ima-

şul şi intrară pe uliţa satului pustiu. Privind în urmă, Andrei văzu că toată păduricea era înecată în fum, iar sus, pe colină, ardea cu vîlvătăi clădirea şcolii militare. Din tranşeele săpate acolo peste noapte răsăreau, deşi, norişorii albi ai împuşcăturilor.

— Sînt mulţi, se încruntă Ardeleanu. Toată faţa îi era neagră de funingine şi-şi muşca buzele... Da, îi uşor să te baţi cu cîteva sute de soldaţi cînd ai tancuri. Să-i vezi cum au să fugă ca iepurii îndată ce o să vină ruşii...

— Te cred şi eu, rîse sergentul. Mie-mi spui ?

Se opriră în piaţă şi desperechează tunul, aşezîndu-l astfel ca să supravegheze şoseaua.

Cerul, pînă atunci senin ca sticla, se acoperise de o pîclă subţire de nori, din dosul cărora soarele strălucea rece, stins.

Andrei se culcă într-un şanţ. Capul îi ardea, respiraţia şuierătoare şi fierbinte îi frigea buzele uscate, plesnite. Ardeleanu îi întinse o ţigară aprinsă, dar el nu simţi gustul fumului pe care-l sugea nesăţios.

Pe şosea se iviră primele eşaloane care se retrăgeau în ordine: soldaţii erau acoperiţi de praf, de funingine, de noroi. Multora, uniformele rupte le atîrnau în zdrenţe. Andrei văzu şi cîţiva răniţi ; un băieţandru cam de vîrsta lui, cu obrazul livid şi murdar, era purtat în spate de un plutonier gras, asudat. Din umărul rănitului se scurgea un şiroi de sînge negricios. Soldaţii treceau în pas alergător, pe sub salcîmi. Apoi se ivi al doilea tun. Servanţii călăreau pe deşelate, biciuind caii cu capetele frîielor. Trecură duruind pe şosea, împrăştiind pietrele în toate părţile. Elevul le făcu semn, dar ei nu se opriră ; îşi urmară galopul spre marginea satului.

— Înhămaţi ! strigă sergentul. Plecăm !

În clipa aceea un călăreţ se opri lîngă ei. Alunecă din şa şi se rezemă de crupa calului. Trăsăturile tăioase îi erau scuturate de un tremur pe care încerca zadarnic să şi-l stăpînească.

— Plecaţi, spuse el. Ordin de la colonel. El a rămas cu ariergarda... Cel mult peste un ceas nemţii sînt aici. A dat ordin să ridicaţi toţi răniţii.

Îşi trecu mîna peste buze, scuipă şi începu să plîngă cu sughiţuri :

— Nu mai putem ţine, crucea şi... De trei ori a ieşit Maxineanu la contraatac, în picioare. Mai are vreo sută de elevi, pe care i-a ţinut acolo... Uite ordinul.

Intinse o foaie de hîrtie, pe care elevul o luă în mîna lui tremurătoare. Citi:

— Ordon: culegeți rănițîi, retrageți-vă în ordine spre Gurahonț, unde se face joncțiunea cu Armata Roșie. Locțiitorul meu: căp. Popescu.

Max.

Aproape de marginea satului, se auzi bubuitul înfundat al grenadelor.

— Moisă, ia căruța de muniții și du-te după răniți! ordonă elevul sergentului. Ne întîlnim pe șosea, spre Gurahonț. Pleacă!

— Cine mai vine cu mine?

— Eu! strigă Andrei... Noi doi!

— Mă civilule, tu ești un herou, măi. Haidem.

Intr-o clipă scoaseră toate lăzile din căruța lungă, verde; sergentul sări pe capră și-și puse pușca între genunchi: în clipa aceea un obuz explodă în mijlocul șoselei. Geamurile unei case plesniră, făcîndu-se țăndări. Caii de la tun se cabrară.

Andrei și Ardeleanu se agățară de căruța care porni spre marginea satului, acolo unde duruia încă, neîntrerupt, mitraliera.

Șoseaua se umpluse de soldații care se retrăgeau.

Sergentul plescăia din buze, furios, înjurînd sălbatic caii. Cum n-avea bici, se sculă de pe capră și lovi cu călcîiul bocancului trăpașul din stînga, apoi sucindu-se spre cei doi le spuse, ciudos:

— Am fugit de la Stalingrad, civililor, am tot fugit, dar acuma... eh, parastasu'!... Atunci ne părea bine, că veneam spre casă... Dar acuma! Să se mai primenească ofițerimea noastră... Da, ce vă uitați? De aia fugim ca iepurii, că ne-au trădat ofițerii cei mari, grangurii.

Un alt obuz ridică în fața lor un perete de pămînt, schijele se auziră fluierînd și caii, înnebuniți, o luară la goană, coborînd pe șosea, prin șanț, peste imaș. Andrei abia avu vreme să se agațe de marginea trăsurii, ca să nu fie azvîrlit afară. Din păduricea unde fuseseră ei de dimineață ieșeau pe rînd grupele de soldați și alergau încovoiați spre primele case ale satului. Sergentul opri căruța lîngă un arțar scorburos, sări jos și-i spuse lui Andrei:

— Tu vii cu mine, iar tu, al'laltu', păzești caii.

Porniră grăbiți. Andrei se apleca instinctiv, ori de cîte ori auzea piuitul gloanțelor, dar sergentul îl liniști:

— N-are rost, civilule, astea-s gloanțe rătăcite. Dacă e să te lovească, te lovește... Așa... îmi aduc aminte...

Nu isprăvi. Rezemat de trunchiul retezat al unui pom, un soldat încerca să-și lege cu dinții bandajul care-i aluneca mereu de pe cot.

— Du-te într-acolo! îi arătă sergentul locul unde era căruța... Ceilalți răniți unde-s?

— Is o mulțime, gemu soldatul. Acolo, își întoarse el capul spre deal. Au venit niște brancardieri... au... uu... mi-i rupt de la cot...

— Alții nu sînt pe aici?

— Ba da... Vreo zece, printre pomi...

Ii întîlniră într-un luminiș scormonit de obuze. Cu mîini tremurătoare, Andrei îi sprijini, amețit de mirosul dulceag al sîngelui care curgea. Un om de vreo patruzeci de ani era culcat pe spate și-și ținea cu amîndouă mîinile intestinele, de sub care mustea un sînge negru, cu clăbuci. Il luară binișor, unul de cap, altul de picioare și porniră spre căruță, urmați de convoiul celorlalți. Sergentul îi vorbea rănitului în șoaptă, cu o ciudată duioșie:

— Nici o grijă, taică, scapi. Cinstea mea că scapi. La Gurahonț e medici. Te taie, scoate gloanțele, și gata... Ai să-ți mai încaleci muierea, nu te teme.

Rănitul, lucid, clipea din ochii mari, aburiți de apropierea morții și încerca să spună ceva. Cînd ajunseră lîngă căruță, un ofițer trecu călare și le strigă:

— A căzut Maxineanu!

Sergentul se făcu palid, apoi strigă în urma călărețului:

— Unde, dom' sub'lent? Unde, dom' sub'lent?

— Acolo, făcu acesta un gest în urmă.

Sergentul o luă la fugă înapoi, peste imaș, în zig-zag.

Andrei se luă după el, dar îi fu peste putință să-l ajungă pînă în clipa cînd intrară din nou în luminiș. Doi elevi, opintindu-se, duceau un trup lung, greu. Capul ofițerului atîrna, ca de lemn, într-o parte, pe jumătate acoperit de cască. Cămașa îi era roșie de sînge și degetele mîinii drepte zdrobite i se tîrau pe jos.

— Dom' colonel! strigă sergentul. Dom' colonel...

— Gata, făcu unul dintre elevi, lăsîndu-l jos și începînd să se șteargă pe frunte. Gata...

Plîngînd cu hohote, sergentul se aplecă asupra trupului întins, îi căută inima, apoi își ridică spre Andrei fața plină de lacrimi :

— A murit... A murit... Ce știți voi ! El mi-a dat gradele de sergent... Niciodată nu mi-a spus, ca alții, cioară, țigane, baragladină...

Sări în picioare, și cu o putere care nu i se putea bănui în trupul firav îl puse pe umeri și porni în goană spre căruță, urmat cu greu de Andrei și de cei doi elevi.

In urma lor, împușcăturile se răriseră. Privind spre clădirea școlii, acoperită de perdele galbene de flăcări, Andrei văzu cum un șir de soldați iese din tranșee și se repede spre vale. Auzi iar zornăitul de fierărie al tancurilor. Grăbi pasul. Ajunși lîngă căruță, ajutară răniților să se urce. Omul cu pîntecele zdrențuit își ținea strîns acoperită rana și încerca mereu să vorbească. Intinseră cadavrul lui Maxineanu de-a lungul căruței și, plîngînd, sergentul se urcă pe capră. Unul dintre elevi își smulse automatul de pe umăr și strigă :

— Ungurii, măi ! Dă-i drumul !

Departe, pe șosea, se vedeau galopînd călăreți, care creșteau din ce în ce. Sergentul lovi caii. La marginea satului ardeau cîteva case. Intr-o curte, un țăran scotea deznădăjduit apă din fîntînă și alerga cu găleata să stingă flacăra care coșcovea pereții casei.

— Mai încet, boule ! îi țipă sergentului un elev, dar își mușcă limba și scuipă furios un firicel de sînge.

Sergentul coti pe o uliță goală, desfundată, îndemnînd mereu caii, pe țigănește. Cînd ajunseră la capătul ei, văzură că podețul care trecea peste baltă fusese aruncat în aer. Innebuniți, caii se răsuciră în loc, se încurcară în hamuri și Andeleanu sări jos, îi apucă de bot și-i întoarse. Impușcăturile se auzeau acum foarte aproape, la marginea satului. „Ne-au prins“, se gîndi Andrei și, strecurîndu-și mîna în buzunar, pipăi plăselele revolverului. Dar șoseaua era goală. Numai departe, spre cealaltă margine a satului, se vedeau siluetele mărunte, verzi ca niște lăcuste ale soldaților care fugeau. Podeaua căruții se acoperise cu sînge : cîțiva răniți leșinaseră, ceilalți, cu dinții strînși, albiverzui la față, șopteau mereu :

— Hai, hai, dă-i drumul, dă-i drumul...

Casca alunecase de pe obrazul colonelului, descoperindu-i ochii negri, cu pupila uriașă și rictusul sălbatic al gurii. Andrei

își scoase vestonul și-l acoperi. Îi venea să sară din căruță. I se părea că pe jos ar alerga mai repede.

Cînd trecură pe lîngă primărie, poarta mare, albă se deschise repede, și cîțiva oameni le ieșiră înainte. Andrei îl văzu pe moșneagul cel sfînt ținînd în mînă o tavă de lemn cu pîine și sare și un popă scheletic care bîlbîia de groază.

Buimăcit, sergentul opri căruța, trăgînd cu putere de frîie. O clipă se priviră în ochi, apoi sfîntul bîigui :

— Am crezut că... au intrat dușmanii și...

Sergentul își luă pușca de pe genunchi și-o puse la ochi. Delegația se făcu nevăzută pe poarta primăriei, numai popa se împiedică în prag și căzu cît era de lung, scăpînd pîinea și sarea. Împușcătura pocni sec și glonțul se înfipse în lemnul proaspăt jiluit.

Un elev se chinuia să-și smulgă grenada de la brîu, dar sergentul, dezmeticindu-se, porni căruța.

— Trădători !... Porci !... scrîșnea Ardeleanu. Numai să vin înapoi, că eu îi spînzur, cu mîinile astea !

După ce ieșiră din orășel, nu-și încetiniră fuga. În urma lor, vîlvătăi de fum se înălțau, zvîrcolindu-se. Cerul era spălăcit, cenușiu și un vînt subțire, tăios, făcea să cînte sîrmele de telegraf. Tăceau cu toții. Andrei își îngropă fața în palme.

Ocolind șoseaua, luînd-o pe dulee și drumeaguri lăturalnice sau drept peste cîmpuri, prin miriști, de-a lungul văii secate a unei bălți, prin ierburile înalte de la liziera unei păduri, căruța merse zdroncănind toată după-amiaza și toată noaptea. Spre dimineață cerul cenușiu se sparse și o ploaie măruntă, țîrîitoare, înmuie drumurile ; atunci sergentul scoase iar căruța la drum. Pe capră, Andrei adormise puțin încovrigat, rezemîndu-și capul de umărul osos al sergentului, zdrobit de oboseală și deznădejde. Cînd căruța se opri, se trezi brusc.

— Trebuie să-l dăm jos, îi spuse sergentul, făcînd un semn cu capul spre omul cu pîntecele zdrențuit.

De nesomn, trăsăturile i se subțiaseră și se întunecaseră parcă, numai albul ochilor lucea viu, sticlos. Îl treziră și pe Ardeleanu (cei doi elevi se dăduseră jos, după cum îi informă sergentul) și împreună coborîră din căruță soldatul care murea. Nu-și pierduse cunoștința, sau poate tocmai se trezise, deoarece repeta, cu încăpățînare : „Jos... pe pămînt..." Îl întinseră cu băgare de seamă pe marginea șanțului și el se zgîrci tot, aducîndu-și convulsiv mîinile pe pîntecele sfîșiat, care răspîndea un

miros greu, insuportabil, de putreziciune. Voia să spună ceva, dar nu mai avea putere și, strîngînd din dinți, căuta să-și ridice capul. Andrei îi trecu binișor mîna sub ceafă și-l ajută. Soldatul privi lacom cerul sur, uniform, pomii împrăștiați pe pustă, dealurile care răsăreau departe, ca dintr-o abureală vineție, apoi luînd mîinile de pe burtă își încleștă degetele în pămîntul șanțului, scormonind neputincios. Deodată se întinse. Sergentul îngenunchie lîngă el, îi desfăcu vestonul păros, prea mic, ieșit de soare și transpirație și-l căută de acte. N-avea nimic afară de o plăcuță coclită pe care scria 11.947.

Se întoarseră tăcuți la căruță. Ceilalți răniți moțăiau, scuturați de friguri. Numai unul dintre ei, cu mîna înfășurată în pansamentul prin care răzbătuse sîngele, pătîndu-l, îi privea rugător și speriat.

— Nu ți-e sete? îl întrebă sergentul, și-i întinse bidonul. Rupse o nuia dintr-un pom care creștea prin apropiere și îndemnă caii:

— Haideți, haideți, harameilor, să ajungem odată.

Andrei ațipi iarăși și se trezi de două ori: odată cînd sergentul îi dădu să mănînce niște prune pe jumătate coapte, iar a doua oară, cînd se auzi zgomotul unui avion. Sergentul trase la marginea șoselei, într-o porumbiște, și le făcu semn să coboare. Andrei se culcă pe burtă, între niște lujeri uscați de dovleac, dar auzi țipătul de bucurie al sergentului:

— E rus! E rus, măi! E rus, civilule!

Andrei și Ardeleanu săriră în picioare, dar avionul se pierdea spre Ineu. Sergentul începu să joace halaripu, bătîndu-se cu palmele pe tureacul pantalonilor.

— Sturmovik! căscă el gura mare, sticlindu-și dinții. Il cunosc, de cîte ori i-am mîncat papara! Sus, în căruță! Rușii-s aproape!

Rănitul cu mîna bandajată încuviință și el:

— Nu era nemțesc... avea o stea roșie pe coadă... parcă și sunetul era altfel...

Sergentul urni căruța, biciuind cu nuiaua spinările cailor, ale căror picioare tremurau. Andrei nu putea vorbi din pricina zguduiturilor, de aceea privea mereu în lungul șoselei: la fiecare cot spera să vadă apărînd tancurile rusești.

Spre amiază ajunseră la Gurahonț. Peste tot cîmpia era acoperită de căruțe, de coviltire și de oameni: ici-colo se ridicau fumuri firave, albăstrii. Părea o imensă șatră, poposită acolo, prin-

tre salcîmii prăfuiţi, de-a lungul şanţurilor, pe uliţa cea mare a satului, în ogrăzile localnicilor, sub pomii care se desfrunzeau încet; pînă în zarea întunecată de zidul unei păduri nu se vedeau decît refugiaţi.

— Trebuie să fie şi luncanii pe aici, spuse Ardeleanu, şi punînd mîna pe umărul sergentului, îl rugă să oprească.

— Bine, civililor, zise acesta, zîmbind trist. Lasă, lasă, nu-mi mulţumi. Mi-a plăcut cum v-aţi purtat. Drum bun...

Abia după ce căruţa porni, Andrei îşi dădu seama că uitase să-l întrebe cum îl cheamă.

Inainte de a intra în sat îl mai văzură cum mîna, încet acum, ca să nu le facă rău răniţilor.

Ei doi săriră şanţul şi se îndreptară spre cel mai apropiat om: un moş care frigea un ştiulete de porumb, încălzindu-şi totodată mîinile pergamentoase.

— Nu ştii, matale, luncanii nu-s pe aici, cumva?

— Ba. Aici îs. Mergeţi dumilorvoastre tot înainte. Cam pe acolo unde se văd pomii ceia s-au aşezat... Toţi ne-am aşezat aci, mai departe nu merem. Ori vin ruşii, ori murim aci. Da' ruşii nu-s departe, poate chiar astăzi sosesc...

Oamenii îşi scoseseră boarfele din căruţe, întinseseră pe jos pernele şi dunele de puf, o sobiţă fumega lîngă o căruţă cu coviltir de stuf pe jumătate uscat, mai încolo cîţiva oameni măcinau porumb între două pietre mari, rotunde; o femeie cu mînecile suflecate frămînta pîine într-o albie de spălat rufe; în jurul unui ceaun, în care clipocea mămăliga, se adunase o familie întreagă: bărbatul ţinea în mînă o oală de pămînt cu mujdei în care întingeau toţi, pe rînd, în ordinea vîrstei, şi un bătrînel firav se agita, temîndu-se că n-are să-i rămînă şi lui; într-o băltoacă proaspătă se zbenguia un porc murdar şi costeliv; pe un pat de paie mucede o vacă bălţată îşi lingea viţelul proaspăt fătat; un ţăran afumat îşi croia feciorul cu codorîştea biciului, muştruluindu-l: „De astea îţi arde acum, mucosule?"; iar în toate părţile, ghemuiţi în poziţiile cele mai ciudate, dormeau claie peste grămadă, oameni, femei, copii: o întreagă mulţime dezrădăcinată foia sub bolta posacă a cerului plumburiu.

Primul cunoscut cu care dădu ochii Andrei fu cantorul Grozuţa, acela care strigase mereu, pe drumul Şupreuşului: „Pruncii mei... Muierea mea!"

Grozuţa rămase uluit, fără grai, ridică doar o mînă spre cer, reculegîndu-se, şi scoase un strigăt înalt:

— Tulvai, doamne, Andrei, în ce stare te aflu!

Andrei se sili să zîmbească, dar bărbia începu să-i tremure. Strînse tare mîna cantorului, care, întorcîndu-se, începu să cheme oamenii:

— Măi muiere, Ioane, Lenţă, Creiţar, Lădoi, veniţi, măi, să vedeţi cine-o venit... Tulvai, Andrei, îţi fi flămînzi. Măi, cum o plîns doamna în noaptea aceea cînd aţi luat-o la fugă, vai şi amar, credeam că iese sufletul din ea...

— Unde-i mama? strigă Andrei, făcîndu-se alb ca hîrtia.

— O luat-o pe alt drum cu Turculeţ, şeful gării. Nu ştim nimic de ea... Apoi băgînd de seamă paloarea lui Andrei, încercă să-l înveselească: N-avea nici o grijă. Poate s-or întors la Lunca. Dac-ar fi dat dumnezeu să rămînem şi noi, că iaca, mi s-o prăpădit iosagu. Nici nu ştiu ce-oi da pruncilor şi muierii să mănînce...

Andrei şi Ardeleanu fură înconjuraţi de o mulţime de feţe cunoscute. Fiecare luncan voia să le strîngă mîna şi să se mire de halul în care erau. Abia atunci Andrei îşi privi hainele. Vestonul, rupt în spate pînă aproape de guler, îi atîrna; jos, pantalonii erau numai franjuri, picioarele — goale, murdare, învelite în cîrpele cămăşii pe care i-o dăduse Mitru Moţ să-şi facă obiele. Fu luat pe sus şi se trezi aşezat cu o cană fierbinte de lapte în mînă, lîngă un foc care mirosea a scoarţă de salcîm.

— Mîncă, Andrei, mîncă. Dacă te-ar vedea doamna Ana în ce hal eşti...

— Cum a slăbit, se mira o femeie, al cărei nume Andrei nu şi-l amintea.

Se aplecă asupra cănii şi sorbi o înghiţitură de lapte cald. Ochii-i înotau în lacrimi şi umerii îi tremurau. Deodată văzu o arătare ciudată, sărind ca o barză peste oamenii culcaţi pe pămînt: popa Scarlat, în haine ţărăneşti, cu o căciulă uriaşă trîntită pe frunte *à la* Mihai Viteazul, cu obrazul pe jumătate săpunit, se repezi la el, îl sărută şi începu să ţipe:

— Uite, uite... Ai venit şi tu? Iar după această constatare începu să-i explice de ce se rade: ştie el prea bine că ruşii au ce au cu popii, de aceea îşi taie mustăţile... De unde să ştie ruşii că el e democrat, ateu şi anarhist? Ecaterina e sănătoasă, a mai slăbit ceva, numai cu socrul are de furcă: plînge într-una şi se dă de pămînt că şi-a lăsat casa, la sfatul lui. Lăboşoaia

scuipă sînge, mult nu mai are, a răcit azi-noapte cînd a plouat. După ce-i înşiră toate astea, se sculă şi plecă grăbit, gesticulînd cu briciul.

— Slab domn îi şi dumnealui, zise Cloambeş Lădoi, care se aşezase aproape de Andrei. Slăbise mult, dar era îmbrăcat curat şi îşi lustruise cizmele de box cu tureacul îngust. Apoi i se plînse lui Andrei că era foarte neliniştit din pricina lui Ioşca, pe care-l trimisese la Bucureşti. Nu ştia nimic de el.

— Acum vă culcaţi... V-am făcut loc în căruţa mea, spuse Cula, un acar care locuia lîngă şcoală, după ce aşteptase răbdător ca Andrei şi Ardeleanu să isprăvească de mîncat. Ruşii-s aproape, cum trec ei o luăm şi noi spre casă pe urmele lor. Nu vă mai lăsăm să plecaţi. Mergem toţi împreună. De mîncat om găsi noi...

Andrei îi mulţumi. Se sculă şi le spuse că vrea să dea o raită prin împrejurimi, apoi vine să se odihnească.

Întrebă în stînga şi în dreapta, căutînd să afle ştiri despre ai lui; dar ultimul om care se întîlnise cu ei, Buşcu Mihăluţii, îi văzuse la Gurba, de unde căruţele au scăpat cu greu, fiindcă husarii au încercuit satul, unde bănuiau că se află trupele retrase de la graniţă.

Frînt de oboseală, Andrei se întoarse la căruţa lui Cula. Acesta-i aşternuse o dună albă şi îi pusese trei perne la căpătîi. Aşternutul moale avea un miros răcoros, amărui, de ierburi uscate. Îşi lipi de pînza aspră obrazul bătut de vînt. Auzea, ca printr-o ceaţă care deformează glasurile, cum vorbeau oamenii, jos, lîngă căruţă. Continua o discuţie începută pesemne înainte de venirea lui.

— Mă mir de tine, Culă, — zicea înţepat Lădoi, — că vii cu astfel de vorbe. Dacă te-ar auzi taică-tău, bietul Clondor...

— Lasă-l tu pe tata să se hodinească în groapă. Da-i aşa cum spun! Alte vremuri vin acuma...

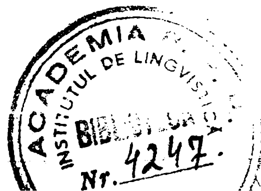
— Şi-ţi pare bine, ha?

— Nici rău nu-mi pare. Că destul or huzurit unii, iară alţii şi-or supt degetele.

— Nană Mărie, auzi cum vorbeşte? se întoarse Lădoi spre mama lui Cula, o femeie foarte bătrînă, uscată şi galbenă, înfofolită într-un şal gros de lînă neagră.

— D-apoi, măi Cloambeş, vorba ceea... V-am lins destul în c... Amu mai lingeţi-ne şi voi!

— Nu te temi de dumnezeu! se indignă Lădoi.

— Da' tu te-ai temut să-l trimiţi pe front pe bietul Mitru Moţ a Iancului?
— Cine l-o trimis?
— Tu!
— Nu vorbi luzii, muiere bătrînă!
— Nici o luzie nu-i aici, spuse Cula, acarul. Cunoaşte tot satul ce-ai făcut cu el, tu şi cu Sofron. Şi dacă are să vie Mitru, apoi nu ştiu ce-a fi cu voi, că s-o jurat înaintea bisericii că vă taie pe toţi.
— Om mai vedea noi, rîse silit Lădoi. Iară cu ruşii aşa să ştii. Bine că vin acuma, că iaca ne merge greu, fugari pe drumuri, aşa că dumnezeu să-i aducă... Dar pe urmă, dacă nu ne-o place de ei...
— Cui, mă? se miră batjocoritor Cula. Poate ţie şi feciorului tău! Că viteaz te-ai mai trezit...
— Eu atîta-ţi spun, Culă, bagă-ţi tu minţile-n cap, că n-a fi pe socoteala voastră. Hop-ţop, veniţi cu vorbe slabe, se vede că ţi-o băgat bolşovismul în cap Ardeleanu, că tare ai umblat pe la el prin casă...
— Bine că n-am umblat ca tine, bot în bot cu Blotor, gardistul cel legionar...
— N-am umblat eu cu el! strigă supărat Lădoi. Ce mama lui să fi făcut, că mi-i nepot? Să-l scot cu cîinii din ocol? Eu am fost dimocrat, ştie lumea... Cu Maniu...
— Da, asta aşa-i, încuviinţă cineva.
Clondoriţa hîrîi cu vocea ei tremurătoare:
— Mai lăsaţi-le astea, că avea-îţi vreme acasă. Culă, caută după iaga ceea cu pălincă. M-o biruit frigu... Nu vă mai certaţi. Ţine-ţi şi tu gura, Lădoi, nu-l zădărî, că puţi de bun ce eşti...
De departe se auzi un chiot prelung:
— Ruuuuuşiiiii! Oamenilooooor, vin ruuuşiiii!
Andrei se ridică în capul oaselor: toată cîmpia se pusese în mişcare, mulţimea alerga claie peste grămadă, rostogolindu-se spre şosea. Îl zgîlţîi pe Ardeleanu care sforăia, cu capul înfundat în perne:
— Scoală, măi, scoală-te... Ruşii...
— Ce? Unde? strigă mecanicul, şi sări din căruţă.
Porniră şi ei, pierzîndu-se în mulţimea celorlalţi, dar cînd ajunseră la şanţul care mărginea şoseaua, trebuiră să-şi facă loc cu coatele şi cu pumnii, pentru că un zid gros de trupuri le împiedica vederea. Din urma lor veneau strigînd şi gesticulînd

mereu alții... Cînd Andrei ajunse în primul rînd, dînd la o parte o femeie care plîngea cu cîrpa la gură, apăru o motocicletă albă de praf. Pe atașul în care stătea un mitralior tînăr, cu un moț de păr blond, răsucit, răsărind de sub boneta mică, se vedea o stea mare, roșie. Un ofițer cu epoleți lați, aurii, conducea încet, privind spre mulțimea de pe margine și făcînd semn cu mîna. În clipa următoare zidul se sparse și cu un strigăt asurzitor lumea începu să se înghesuiască în jurul motocicletei, oprind-o. Andrei se silea să ajungă lîngă ei. În fața lui, Clondorița cea bătrînă lovea voinicește cu pumnii uscați în spatele oamenilor care nu voiau să se dea în lături, strigînd din toată puterea pieptului ei slab :

— V-au adus rugăciunile noastre... Faceți-mi loc să-i văd și eu...

Pe șosea se ivi botul pătrat al unei mașini mici, descoperite, plină cu soldați prăfuiți, obosiți și foarte tineri, acoperiți cu flori, cu crengi de pomi. Într-o clipă cercul se închise și în jurul lor ; mulțimea îi scoase afară din mașină pe sus, ridicîndu-i pe umeri. Din toate părțile li se întindeau căni cu apă, cu lapte, bucăți de slănină, pîine, ciorchini de struguri, ori numai mîini aspre, bătătorite, care voiau să-i atingă. Un timp se auzi doar un vuiet confuz de glasuri, ca un murmur, apoi cineva strigă din răsputeri :

— Trăiască rușii !

— Să trăiască !

— Trăiască !

— Să trăiți !

Nu mai voiau să-l pună jos pe soldatul pe care-l ridicaseră, și el rîdea, ștergîndu-se cu mîna de sudoare și făcînd semne cu pistolul automat.

În sfîrșit, Andrei ajunse lîngă motocicletă și, ca toți ceilalți, puse mîna pe atașul prăfuit și fierbinte. Cu un gest spontan întinse mîna ofițerului, care, rîzînd, se ruga de oameni să elibereze drumul. Acesta i-o strînse puternic și urmă să facă semne, încercînd să le explice oamenilor că trebuie să pornească mai departe. Cineva-i vîrî în mînă cîteva pere mari, mustoase, și el, încurcat, le întinse celui din ataș, apoi apăsă pe accelerator, făcînd o mișcare hotărîtă. Mulțimea se dădu la o parte. Motocicleta și automobilul plin de soldați porniră încet. Din toate părțile se aruncau crengi, flori de cîmp pe jumătate

uscate. Un ţăran negricios, masiv, fugi alături de maşină, scuturînd mîinile fiecăruia; punîndu-şi palmele la gură, strigă:

— Să trăiască Stalin...

Alţii se îndreptau grăbiţi spre locul unde poposiseră.

— Gata-i şi războiul... Gata...

— Hai să prindem caii şi să pornim spre căşile noastre...

— Bine zici!

— La căruţe!

— Acasă!

— Războiul s-o gătat!

— Da' alţii nu mai vin?

— Taci, prostule! Asta-i *vangarda!* Patrula, da! Peste vreun ceas să vezi, mulţimea pămîntului!

— Măriee, du-te şi adună pruncii, că plecăm acasă!

— Acasă!

— Todoreee! Unde-ai fost, Todoree, că or vînit ruşii.

Andrei stătea pe marginea şanţului. Praful stîrnit de sutele de oameni care se agitau pe şosea îl învăluia ca o baie călduţă, uscată. Un singur gînd stăruia în el, umplîndu-l de o fericire vie: „Războiul s-a terminat... Războiul s-a terminat... Acum e, într-adevăr, pace..." Ar fi vrut să pornească spre casă. Războiul s-a terminat. Restul era fără însemnătate, ca un coşmar pe care trebuie să-l uiţi.

Ardeleanu, care-l strigase în toate părţile, alergă spre el cu faţa radiind de bucurie.

— Pe unde erai, Andrei? Ei, ai văzut? I-ai văzut? Ce flăcăi, frate! Îl strînse în braţe, nestăpînit, apoi strigă: Ascultă aici, Andrei. Oraşul a fost eliberat ieri, aşa vorbesc oamenii. Ar fi venit o ştire la poştă. Uite ce zic eu: nu mai mergem cu căruţele, cine ştie cît o să dureze drumul. Cu trenul e mult mai bine. O luăm spre Mădrigeşti, ăsta-i un sat la vreo şase kilometri, de acolo tăiem dealurile spre Vîrfuri, unde e o gară. În trei-patru zile, cel mult, sîntem acasă... Ce zici?

— Cum vrei tu... cum vrei tu, rîse Andrei, încercînd să i se smulgă din braţe.

— Măi, acuma să vezi tu cînd or începe tunurile şi tancurile sovietice să ţi-i snopească! Pînă la Berlin nu se mai opresc, pe cinstea mea!

Incepură să alerge spre căruţe. Deodată Andrei se opri şi, înhăţîndu-l pe Ardeleanu de pulpana hainei, îi strigă:

— Războiul s-a terminat!

Cîmpul fusese cuprins de neastîmpăr. Oamenii alergau după caii pe care-i duseseră la păscut, îi despiedicau şi, încălecînd, goneau spre căruţe; un băiat de vreo zece ani se chinuia să adune un cîrd de gîşte, alţii strîngeau de pe jos boarfele şi le aruncau la întîmplare în căruţe, zorindu-se.

Cînd îi spuseră lui Cula, acarul, că vor să plece spre Vîrfuri, de unde vor lua trenul, acesta se opuse, dar ei nu voiră să-l asculte. Ardeleanu îi explică:

— Nici voi n-o să puteţi merge aşa cum credeţi. Gîndiţi-vă, grosul trupelor sovietice abia trebuie să înceapă să treacă. Pe urmă se vor întîlni cu nemţii, îi vor bate măr, asta înseamnă totuşi cîteva zile. Mai bine aţi veni cu noi, spre Mădrigeşti, şi să aşteptaţi acolo.

— Nu, strigă mama lui Cula, Clondoriţa. Noi nu merem nicăieri, fără decît acasă! Tu, Culă, lasă-i pe dumnealor să facă cum or vrea. Dă-le o pită mare, neşte cîrnaţi, să aibă de drum. Şi scoate iaga cu pălincă, să cinstim!

Sticla călători din mînă în mînă. Andrei, slăbit, se ameţi dintr-o dată şi ochii începură să-i sticlească, zglobii. Rîse şi mai trase un gît. Îşi luară rămas bun, se sărutară, apoi porniră spre Gurahonţ.

Porţile tuturor caselor erau deschise, lumea aştepta pe uliţe să vadă cînd vor veni ruşii. Din toate părţile, refugiaţii se adunau, fericiţi că pot porni spre case. Intrară în clădirea şcolii. Voiau să vadă o hartă a judeţului, să-şi plănuiască un drum mai potrivit. Clasele erau pline de lume, peste podelele unse cu catran fuseseră împrăştiate paie, în băncile înguste se instalaseră paturi. Cu greu Andrei găsi harta şi, scoţînd o bucată de hîrtie, desenă drumul spre Vîrfuri. Ar fi vrut să-i strige lui Ardeleanu în fiecare clipă că în curînd vor fi acasă, dar nu era nevoie: ştia că şi el se gîndeşte la acelaşi lucru.

Ieşiră din clădirea şcolii, cînd un om mărunţel, cu ochelarii groşi, aburiţi, se opri în faţa lor. In prima clipă Andrei nu-l recunoscu, deoarece fruntea îi era acoperită de o şapcă uriaşă, cafenie, cadrilată.

— Andrei! făcu notarul Meliuţă, trîntindu-şi şapca de pămînt, popular. Parcă ai fi Old Shatterhand, sau mai bine Sam Hawkins... Cum ai ajuns aici? Ce bine-mi pare că te-am întîlnit! Hai să te vadă Cornelia. Îi fi flămînd... De onorata doamnă Sabin nu ştiu nimic. Haide, omule, noi sîntem aici, în ogradă. Ne-am făcut un *Wigwam* într-o şură de paie.

Fără să le lase timp să protesteze, Meliuţă îi tîrî după el. Privirile îi străluceau de bucurie, că poate povesti.

— Ce de lucruri fantastice s-au petrecut în vremea asta, spuse el. Nu ştiu dacă aţi aflat... Ieri ai noştri au eliberat oraşul. A fost o nenorocire acolo! Nemţii au adunat pe toţi evreii, i-au dus în Cetate şi i-au împuşcat. Au jefuit oraşul, ceva teribil! Noroc că n-au avut timpul să-i dea foc înainte de a se retrage! Păcat că n-am fost acolo! Zice că ultimul neamţ s-a suit în turnul bisericii catolice şi de acolo a tras mereu cu mitraliera, pînă cînd i s-au isprăvit muniţiile. Atunci a strigat „Heil Hitler" şi s-a aruncat de sus. Zob s-a făcut... Şi la Timişoara garnizoana a rezistat pînă ce au venit sovieticii. Nemţii au ajuns pînă la Deva. Acolo au fost nimiciţi... Noi plecăm spre casă chiar azi, numai să treacă tancurile, că în spatele lor nu mi-i frică de nimic... Te uiţi la şapca mea? Părintele Scarlat m-a sfătuit s-o pun pentru orice eventualitate. A! Prin cîte am trecut! Închipuie-ţi situaţia mea... Fetiţa rămasă la oraş... ştii, se logodeşte. Credeam că o să înnebunim... Şi într-o zi, dormeam în căruţă. Aud vocea ei de aur: „Tăticule!" Era Neli... Fugise din oraşul asediat... Doamne! De ce nu spui nimic? Cum arătaţi! Ce mai faci, domnule Ardeleanu? Bine v-am găsit, bine v-am găsit! Veniţi, am nişte vin, facem un chef şi o luăm spre casă. Am ajuns...

Pe o pătură întinsă în faţa unei jirezi de paie în care Meliuţă scobise un fel de colibă, nevastă-sa aşternea masa. Era o femeie frumoasă, ca o spaniolă. Tot satul nu vorbea decît de aventurile ei scandaloase. La început nu-l recunoscu pe Andrei, apoi strigă:

— Neli dragă, vino repede! Vai, cum arăţi, Andrei!

— Ca un *Trapper!* făcu Meliuţă.

La uşa colibei apăru Neli, în patru labe. Era înfofolită într-un şal mare de lînă; îşi ascunsese părul sub o broboadă. Lui Andrei i se păru foarte frumoasă: avea ochii mari, negri, lucioşi, un ten arămiu şi mişcări suple, ca de felină. Cînd fuseseră copii se jucaseră împreună pe malul Teuzului. Pe urmă, după ce Andrei crescuse, îşi dăduse seama, într-o zi, că Neli era frumoasă. Ar fi vrut să încerce să-i facă curte, dar se izbea de tăcerea ei grea, stînjenitoare. Într-un timp i se păruse că ar fi îndrăgostit de ea. Era colegă cu Sonia.

Ea îi întinse mîna. Avea degete subţiri, umede. Se aşezară turceşte în faţa unui castron mare cu supă de cartofi. Neli îşi

strînse rochia în jurul coapselor. Notarul Meliuță începuse o discuție cu Ardeleanu, dar Andrei nu-i asculta.

— Știi că Sonia a rămas în oraș, spuse Neli, fără să-l privească.

— Da? îngînă el, prostește. Bău repede un pahar de vin, ca ea să nu-i bage de seamă tulburarea asta neînțeleasă.

— În cinstea victoriei! strigă Meliuță. Se amețise și căuta mereu degetele soției pe pătura moale.

Atunci de pe șosea se auzi un uruit pătrunzător și strigătele mulțimii. Toți se sculară în picioare și ieșiră în stradă.

Scormonind praful cu șenilele, își făcură apariția primele tancuri sovietice, uriașe, masive, cu tunuri lungi, vărgate cu alb. Pe fiecare tanc scria cu var: „Za rodinu, za Stalina!"

Treceau zguduind pămîntul, unul după altul, și soldații adunați ciorchine pe turelă zîmbeau, fluturîndu-și bonetele. Uruitul lor asurzitor înghițise toate celelalte zgomote, răscolea aerul, făcînd să tremure pomii, gardurile, geamurile. Pe turela unui tanc un soldat mai în vîrstă cînta din acordeon, bătînd tactul cu călcîiul țintuit. După fiecare cuplet se oprea și striga din răsputeri, cu o voce de bas:

— Na Berlin! Na Berlin!

Deodată, tancul se opri brusc și acordeonistul alunecă de pe turela care se deschise.

— Idite! Idite! striga cîntărețul, strîngîndu-și grăbit acordeonul. Nemețkie samalioti... Pașli! Pașli!

Meliuță păli, o luă pe soția sa de mînă și fugi spre *Wigwam*. Neli rămase lîngă Andrei, agățîndu-se de brațul lui. Pe cerul cenușiu se iviră trei avioane, zburînd sus; cel din cap se lăsă pe o aripă, căzu ca o piatră și din nou răsună vaietul sfîșietor al sirenei. Înainte de a fugi văzu cum, de pe turelele tancurilor, mitralierele grele, antiaeriene, deschid focul, iar soldații se așază în grupe, foarte calmi, și trag asupra avionului în picaj.

Bomba răbufni undeva la capătul șoselei. Tancurile trăgeau în salve, fără să se oprească. Strîngînd puternic degetele lui Neli, Andrei alergă de-a lungul ogrăzii, trecu printr-un gard viu, străbătu o curte care foia de lume. În stînga lui văzu un șanț, acoperit cu bălării și se culcă acolo, fără s-o lase de mînă pe fată. Se lipi strîns de ea, acoperind-o cu brațele. „Nu te teme, îi șopti cu vocea uscată. Nu-ți fie frică... Trece... Trece și asta..." Ea își ascunse capul la pieptul lui, tremurînd. Primite de focul

intens de pe şosea, avioanele ocoliră, făcînd un cerc larg şi aruncară bombele la întîmplare, pe cîmp. Andrei îşi ridică faţa şi văzu cum un cal, care galopa înnebunit în curtea vecină, face o săritură uriaşă, bate aerul cu picioarele dinainte, scoţînd un nechezat îngrozitor. O schijă îi retezase botul dintr-o lovitură. Sîngele ţîşni ca dintr-o fîntînă. Calul se năpusti asupra coridorului unde erau îngrămădiţi o mulţime de oameni. Un soldat trase un foc de armă, nu-l nimeri, şi fugi prin curte după el. Calul se prăbuşi într-o băltoacă de sînge, dînd sălbatic din picioare. Lipind ţeava puştii de ochiul lui, soldatul îl omorî, apoi fugi înapoi. Avioanele se întoarseră iar, împroşcînd o grindină de gloanţe asupra cîmpului unde erau căruţele. Ţiglele acoperişurilor răpăiau, spărgîndu-se. Neli se agăţă cu unghiile de ceafa lui Andrei.

— Sst... taci, o mîngîia el pe braţul gol, cu pielea înfiorată... Taci... trece...

Un avion se abătu deasupra şoselei: focurile mitralierelor grele bubuiră ca o ploaie imensă. Avionul, lovit în plin, lăsă să-i scape o coadă de fum şi se prăbuşi peste o casă, explodînd într-o flacără orbitoare. Celelalte două luară înălţime, dar în clipa aceea, venind dinspre dealuri, apărură trei avioane mici, strălucind ca argintul.

Cerul fu brăzdat de dîrele armelor de bord. Un avion german încercă să vireze, dar vînătorul sovietic îl urmări încăpăţînat şi cînd ajunse în dreptul ampenajului pe care se vedea zvastica, trase.

— Vino să vezi! strigă Andrei şi o trase pe Neli în mijlocul curţii. Din case, de sub garduri, din pivniţe ieşiră toţi oamenii, urmărind cu pumnii încleştaţi bătălia care se desfăşura acolo sus. Se auzeau strigăte:

— Dă-i... tu-i mama lui!

— Aşa!...

— S-a aprins!... Uite, lasă fum!...

Ca o pasăre lovită, greoaie, cu aripile tăiate, avionul german, un Dornier de asalt, se lăsă pe o parte. Un ghemotoc alb se dezlipi de el şi ceva mărunt căzu vertiginos.

— A sărit cu paraşuta!

— Să-l împuşte!

— Lasă-l să ajungă jos, că-i facem noi de petrecanie! Uite, se deschide umbrela.

— Cade...

Urmărit de avioanele sovietice, celălalt bombardier fugea alunecînd din ce în ce spre pămînt.

„Unde o fi Ardeleanu?“ se întrebă Andrei neliniştit şi începu să alerge. Dar Neli îi cuprinse mijlocul şi-l rugă:

— Andrei... să nu pleci! Să vii cu noi, te rog... Andrei... Te rog...

El o dădu la o parte. Trecu în goană printr-o curte unde, sub un pîlc de pomi, văzu o femeie zvîrcolindu-se, apoi ieşi în stradă. Pereţii caselor erau ciuruiţi, pistruiaţi de găurile gloanţelor. În jurul tancurilor şoseaua era semănată cu mii de tuburi de alamă. Ruşii coborîseră şi mergeau spre capul coloanei. Andrei intră în mijlocul lor. Îi auzea vorbind înfuriaţi.

Tancul din faţă fusese avariat de o bombă, care explodase în apropiere. Avioanele nu putuseră trece deasupra şoselei, din pricina pînzei de foc. Ieşind din sat, Andrei rămase încremenit. Tot cîmpul era acoperit cu morţi, semănat cu gropi de bombe, ca nişte supuraţii.

În şanţ, un bou zăcea ciuruit de gloanţe: pielea albă îi era acoperită de răni. Boul nu murise încă şi ochii întunecaţi îi pîlpîiau mai dureros decît un strigăt. Un ofiţer în salopetă neagră de tanchist se apropie şi-l împuşcă. Mai încolo era întins un bărbat înalt, cu piciorul zdrobit, de sus, de la coapsă şi capul întors într-o parte; alături de el, doi copii cu spatele măcinat ca o tocătură. Căruţe desfăcute în bucăţi, un pom cu crengile rupte, atîrnînd, oameni alergînd în toate părţile, strigîndu-se. Carele se amestecaseră, vitele fugiseră pînă departe spre pădure, răniţii urlau încercînd să-şi oprească sîngele cu palmele...

— Să mergem de aici, scînci Neli. Să mergem, pentru dumnezeu, Andrei!...

Dar el stătea nemişcat, împietrit; numai degetele i se frămîntau nervos. Porni peste cîmp în căutarea lui Ardeleanu. Luncanii nu erau de găsit nicăieri.

Tancurile porniseră iar, gonind cu toată viteza. Apoi urmară camioane, pline de soldaţi, trăgînd tunuri lungi, grele. Pe deasupra zbura, în formaţie strînsă, o escadrilă de vînătoare.

Ceasuri întregi Andrei îl căută pe Ardeleanu, dar fără să-l găsească. Cîţiva oameni pe care-i întrebă, descriindu-li-l (un om slab, în negru, cu o pălărie nouă pe cap) clătinau din cap, buimaci, neînţelegînd. Numai unul îi spuse: „Parcă l-am văzut“,

dar nu izbutea să-şi amintească unde. Andrei mai văzu cum un grup de soldaţi sovietici duc în mijlocul lor pilotul german care sărise cu paraşuta: un băiat slab, cu părul năclăit de sînge, aruncînd priviri îndobitocite în toate părţile. Cîţiva oameni săriră asupra lui cu furcile şi topoarele, şi ruşii trebuiră să-l apere. Un ofiţer scund, negricios, explica ceva mulţimii înfuriate, dar nimeni nu se dădu înapoi:

— Să-l omorîm!

— Bagă furca în el, dumnezeul cui l-o făcut!

— Cu pruncii se războieşte?

Un ţăran mai în vîrstă, cu cămaşa ruptă fîşii şi pieptul brăzdat de unghii se azvîrli ca un berbec în mijlocul soldaţilor, îl înhăţă pe pilot de piept şi-l lovi cu pumnul greu ca un mai între ochi. Il traseră la o parte, dar el îşi rupea hainele şi striga, cu bale la gură:

— Nevasta mea! Hîîî... Muierea mea... Lăsaţi-măăăă...

Ofiţerul sovietic se întoarse spre pilot şi-i spuse ceva. Acesta izbucni în plîns şi-şi ridică mîinile împreunate ca pentru rugăciune.

— Andrei... să mergem... nu ştiu ce-i cu mama... Andrei, să vii cu noi. Sînt aşa de singură! îl ruga Neli, dar el n-o auzea, parcă ar fi fost surd.

Merseră împreună pînă la casa unde era Meliuţă şi-l găsiră plîngînd cu hohote, de nelinişte. Andrei le strînse mîna (toate gesturile acestea părea că le face prin vis), şi plecă, în timp ce Neli ţipa în urma lui:

— Unde te duci? Rămîi! Tată, spune-i să rămînă!

Pe şosea coloanele sovietice treceau mereu: tancuri grele, camioane pline cu soldaţi, tunuri anticar, nişte platforme aşezate de-a curmezişul pe camioane, căruţe lungi, înalte, încărcate cu muniţie, maşini mici, verzi, cu bot pătrat; tractoare cu şenile trăgînd mortiere uriaşe, de mare calibru, ambulanţe de cruce roşie, bucătării care fumegau, apoi iar tancuri, încărcate cu soldaţi.

Toate gîndurile lui Andrei se îndreptau către Ardeleanu: „Unde poate fi?" Işi spuse că, desigur, a scăpat (nu se putea altfel) şi o fi pornit-o spre Vîrfuri, nădăjduind că se va întîlni cu el pe drum. Se aşeză pe marginea şoselei, îşi potrivi cîrpele din jurul picioarelor şi porni înainte, spre răsărit. Era sigur că are să-l întîlnească pe mecanic.

Drumul lui Andrei dură aproape o săptămînă. Timpul se stricase: un vînt rece, tăios, spulbera praful drumului, întinzîndu-l de-a lungul pustei care se ofilea, străbătea cu un plîns subţire sîrmele de telegraf, smulgea frunzele pomilor... Peste tot iarba îngălbenise; nopţile erau friguroase, iar dimineaţa ploua mărunt, monoton. Atunci o culoare de cenuşă arsă pogora, ca o curgere difuză de aburi; numai ici şi colo, semănînd cu o flacără întunecată, luceau opac coroanele pomilor ruginiţi, stropiţi parcă cu pete de sînge uscat.

Andrei mergea fără încetare. Nu mai nădăjduia să-l găsească pe Ardeleanu şi-i părea rău că nu rămăsese la Gurahonţ, dar acum era prea tîrziu să se mai întoarcă. Nu mai avea putere.

Nimeni nu-l văzuse pe mecanic. În satele prin care trecea, căruţele cu refugiaţi plecau înapoi, spre casă, luînd-o pe marginea şoselei, care rămînea liberă. Pe cealaltă margine, într-un şuvoi neîntrerupt, înaintau trupele sovietice în coloane fără sfîrşit. O singură dată un avion german apăru deasupra şoselei pe care o mitralie. Andrei sări într-o baltă vîscoasă, verde, din apropiere. Era spre seară, şi sute de ţînţari îl înţepară, iar cînd ieşi era acoperit peste tot cu o crustă de nămol gras, lipicios ca cleiul. Mitralierele cvadruple de pe camioane incendiară avionul. Acesta zbură cu greu, lăsînd o coadă de flăcări în urma lui şi se prăbuşi într-o jerbă de flăcări la liziera unei păduri.

În noaptea aceea, ud leoarcă, cu dinţii clănţănind, Andrei dormi în curtea unei biserici, strecurat într-o claie de fîn umed, muced. Se trezi curînd: o lumină orbitoare brăzda cerul, ca o grapă uriaşă, incendiară, şi un vuiet prelung, tăios şi sfîşietor hohotea deasupra nopţii. Înspăimîntat, Andrei o luă la fugă, dar un soldat sovietic îl opri, rîzînd de el:

— Katiuşa, — îi explică mîndru, — Katiuşa daragaia...

Tragerea nu dură mai mult de un sfert de ceas, dar niciodată Andrei nu mai văzuse ceva asemănător: părea că furtuni despletite se năpustesc iscate dintr-un vulcan în erupţie. O lumină orbitoare, ca de magneziu, smulgea din întuneric casele, pomii, gardurile, dîndu-le proporţii fantomatice, apoi, brusc, liniştea se lăsă asurzitoare; numai ecoul hăuli multă vreme deasupra dealurilor, ca un geamăt al pămîntului. Spre seară,

Andrei poposi într-un pătul singuratic, plin cu dovleci uscaţi, printre care mişunau şobolani.. Ingheţat de frig se încovrigă sub acoperiş. Jos, lîngă drum, se oprise un regiment de cazaci: auzea sforăitul neliniştit al cailor, zăngănitul zăbalelor, glasurile şi paşii oamenilor. Un foc viu se înălţă pe marginea şoselei. Andrei se tîrî pînă la uşa pătulului: jos, în jurul focului, se încălzeau cazacii. Erau îmbrăcaţi în haine negre cu cartuşiere de metal, aveau căciuli de astrahan, cu o cruce de argint pe fundul albastru sau roşu şi săbii cu mîner de alamă, în teci negre de lemn. Işi întinseseră pe pămînt burcile miţoase şi începură să cînte. Andrei mai auzise melodii ruseşti, dar acum singur, departe de casă, nostalgia bărbătească a cîntecului care răsuna puternic, îl cuprinse ca niciodată. Stătea ghemuit la uşa pătulului înalt şi ochii-i înotau în lacrimi. La început tremura vocea unui singur cîntăreţ, un tenor grav, apoi toţi reluau melodia în cor: părea că se aude vîntul cutreierînd stepa fără de sfîrşit, aşa cum o descrisese Gogol, şi pe urmă fierberea unei ape tumultuoase, rostogolindu-se măreaţă într-un amurg însîngerat, purtînd cu ea ultimele raze roşiatice ale soarelui, în timp ce un călăreţ singuratic, cu gluga fluturînd în vîntul serii, se profilează pe o movilă rotundă... Şi apele curg... şi murmurul lor se stinge, departe...

Adormi.

Spre ziuă, picuri mari de ploaie răpăiau în frunziş. Cazacii plecaseră. Pe şosea se auzea duruitul camioanelor şi tancurilor. Vuietul şoselei revărsă în el un val de energie. „Haidem, — îşi spuse, — să-i dăm drumul. Trebuie să ajung acasă..."

Umblă toată ziua, pe ploaie. Trecu printr-un sat, unde se duse la primărie să se încălzească şi să se orienteze. Clădirea era pustie. Andrei văzu că se rătăcise (pierduse schiţa pe care şi-o făcuse la Gurahonţ) şi ca să ajungă la Vîrfuri trebuia să taie nişte dealuri împădurite, să treacă printr-un sat unguresc, Varseg. Işi căptuşi cămaşa cu hîrtii pe care le rupea din registrele aruncate pe podea.

Ploaia nu se oprise. Se temea grozav că are să se îmbolnăvească aici, pe drumuri. Un sătean, căruia i se făcu milă de el, îi vîndu o pătură groasă, aspră, care mirosea a cal şi o pereche de bocanci cu talpă de lemn, foarte mari, scorojiţi şi crăpaţi în toate părţile. Andrei îi îndesă cu hîrtii şi avu o senzaţie dumnezeiască încălţîndu-i. Infofolit în pătură începu să urce pieziş dealul clisos, alunecînd mereu.

De departe se auzea foşnetul pădurii biciuite de ploaia măruntă care plesnea frunzele. Andrei merse mereu pe marginea ei, încercînd să nu piardă direcţia. Nădăjduia că se va întîlni cu cineva care-l va scoate la Varseg, dar o pustietate deplină îl înconjura. Intorcîndu-se de cîteva ori, privi şoseaua pe care şerpuiau camioanele sovietice. Se întuneca din ce în ce, ca şi cum s-ar fi apropiat o furtună. Spre apus cerul era vînăt-negru şi vîntul şfichiuia de acolo, întinzînd zidul de nori. Mlădiţele subţiri se aplecau, iarba se zbuciuma, parcă ar fi fost un păr fluturat de vînt, pădurea foşnea ameninţător şi tainic.

Noaptea se lăsă şi Andrei, mort de oboseală, se gîndi dacă n-ar fi mai bine să rămînă aici, să-şi caute un adăpost undeva. Işi aduse aminte de poveştile pe care le auzise pe drum, despre paraşutiştii nemţi care se ascund prin păduri şi omoară orice civil să-i ia hainele şi porni mai departe. Işi scoase revolverul din buzunar şi-l despiedică. Ţinîndu-l în mînă, se simţea parcă mai liniştit. Nu-şi dădea seama de cît timp umbla — ceasul i se stricase de mult, îl spărsese în timp ce fugea la Ineu cu lăzile de muniţii — aşa că habar n-avea ce oră poate să fie. Aştepta din clipă în clipă ca norii să se rupă şi ploaia să se reverse asupra lui. Ii era frig. La un monent dat piciorul i se agăţă într-o buruiană uscată şi el scoase un ţipăt de spaimă, smucindu-se cu putere. Alunecă şi căzu. Degetele i se înfundară în pămîntul moale, acoperit de un covor ud de frunze. Cînd se ridică, văzu o luminiţă sclipind undeva în vale şi fu gata să cedeze primului îndemn, să se repeadă, rostogolindu-se, într-acolo. Se scutură şi-şi trecu degetele pe fruntea care ardea. Acum îi era cald. Işi luă pătura de pe umeri şi vîntul îi răcori plăcut trupul încins. Bîjbîind, începu să coboare, rezemîndu-se din vreme în vreme într-o mînă. In sfîrşit ajunse pe drumul de ţară. Luminile se apropiau. La intrarea satului desluşi o tablă de lemn, dar nu putu să citească nimic altceva decît un „V“. Işi închise ochii. Nu mîncase nimic în ziua aceea şi totuşi îi venea să verse. „Nu vreau să fiu bolnav !“ spuse cu voce tare şi se miră cît de străin îi sună glasul. Cînd intră în sat un cîine lătră, dar văzînd că trecătorul nu se sperie, nu-l ameninţă şi nici nu-l loveşte, îl lăsă în pace. Andrei merse drept spre prima casă, la geamurile căreia ardea lumina. Cînd ajunse aproape, văzu că era din piatră foarte masivă. „Aici trebuie să găsesc de bună-seamă un pat, îşi spuse. Trebuie să dorm într-un pat.“ Poarta era deschisă şi în curte, nimeni. Urcă treptele de piatră, străbătu un coridor lung

pardosit cu ciment, apoi, ajungînd la o ușă, se opri să-și tragă răsuflarea înainte de-a bate. Își netezi părul care crescuse peste măsură. Nu voia să-i sperie pe locuitori și își dădea seama că înfățișarea lui nu poate inspira nici o încredere. Bine că știa ungurește. Apăsă pe clanța de fier masiv. Ușa se deschise scîrțîind și Andrei se pomeni într-un antreu, unde mirosea puternic a haine ude și a cîine. Văzu o dîră de lumină portocalie strecurîndu-se pe sub pragul unei uși și îndreptîndu-se într-acolo se izbi cu șoldul de o masă. Un obiect de fier căzu greoi. Andrei tresări. Ușa se deschise și în cadrul ei răsări statura unui om gras, numai în cămașă.

— Cine-i acolo? întrebă el pe ungurește, bănuitor și speriat.

— Un refugiat, făcu Andrei repede. Vă rog, dacă se poate să...

— Vino încoace! porunci omul.

Andrei se apropie. Vorbi repede, tot ungurește:

— Sînt de o săptămînă pe drumuri. Dacă s-ar putea să... un loc unde să mă odihnesc...

Omul se dădu la o parte și-i făcu loc pe prag, dar nu-l lăsă să treacă dincolo. Odaia, foarte mare, era luminată numai de o lampă cu petrol, pusă pe masa grea și lungă, acoperită cu hîrtii. În jurul ei stăteau oameni bărboși, privindu-l țintă pe Andrei. Tuturor sticla afumată a lămpii le lumina doar partea de jos a obrazului. Erau vreo cinci: unul îmbrăcat într-un suman păros, negru, vreo doi în bluze de camuflaj, verzi, pătate, ceilalți în scurte negre. Pe un colț al mesei, cîteva grenade și un pistol automat cu trei încărcătoare. Lîngă sobița de tuci roșie, încinsă, dîrdîia un tînăr chel, cu ochelari, acoperit cu o pătură vărgată. Omul cu suman se ridică încet, greoi, sprijinindu-se cu mîinile de marginea mesei. Împinse scaunul la o parte. Umbra uriașă i se proiectă pe perete, de sus pînă jos, măturîndu-l. Se apropie de Andrei și-l privi pătrunzător, apoi se întoarse spre ceilalți.

— Sînt zdrobit de oboseală și de frig, murmură Andrei, vorbind ungurește. Dacă s-ar putea...

— Ieși afară! zise încet omul cu suman. Ieși și așteaptă acolo! O să te chemăm noi. Să nu pleci din curte, auzi? Hai, du-te!

Andrei ieși de-a-ndaratelea. Se întreba cine puteau fi oamenii aceștia și ce vor. Totul i se părea misterios, ciudat. Bîjbîind, cu mîinile întinse, ieși din coridor și se opri în mijlocul curții. În-

cepuse iar să plouă. Pătura se muiase și picuri reci i se scurgeau pe ceafa înfierbîntată. Căută un adăpost, dar nu văzu nimic. Porni înainte cu pași mari pînă cînd se izbi de un gard. O luă de-a lungul lui. Genunchii i se muiaseră și-i tremurau, sleiți. Se lovi de un coteț de scînduri și cînd întinse mîna să pipăie, o țandără ascuțită îi intră în deget. Se lăsă în genunchi și se strecură înăuntru, fără să-i pese de mirosul acru și de paiele murdare. Învelindu-se bine cu pătura umedă, se încovrigă, cu genunchii la gură. „Să mă vadă mama", se gîndi trist. O mulțime de imagini, ca de caleidoscop, începură să i se învîrtă prin fața ochilor : cîmpul găurit de bombe, petele de sînge, căruțele zdrobite, tancurile zguduind șoseaua, senzația aceea de gîtuire cînd auzea deasupra lui fluieratul ascuțit al bombelor... Cu o strîngere de inimă își aduse aminte de Ardeleanu — de sigur, murise — de Dan, de profesori... O mulțime de fețe cunoscute se roteau, ca la bîlci, la roata norocului, se ridicau, se scufundau, surîdeau sau piereau încruntate, verzui, schimonosite de frică, de cupiditate, de foame...

Ochii-i ardeau, parcă ar fi fost două globuri de metal încins ; în schimb, degetele-i amorțiseră, înghețate ; dacă le-ar mișca acum, s-ar rupe ca un țurțur... Ploaia țîrîia deasupra lui — seamănă cu cîntecul greierilor, dar e mai egal... La pașa vine un arab... — versurile astea îi evocau totdeauna nisip fierbinte, așa de fierbinte, că atunci cînd pășești pe el te străbat fiori, la fel ca și cînd te scufunzi dintr-o dată într-o baie prea caldă... Oh, o baie caldă, un săpun nou, parfumat....

Heeei ! răsună un glas gros. Unde ești, mai ?

Nici nu știa dacă auzise sau i se păruse numai. Tăcu. Era bine și aici, nu mai avea putere să se scoale. Da, era foarte bine aici...

— Ți-am spus, Iancule, că trebuia să-l achiți, ce dracu !... O fi ascultat...

„Ciudat, vorbesc romînește. Ei și ? Probabil am febră, se gîndi. Să dorm... Asta e din pricina oboselii."

Oamenii mai tropăiră prin curte, apoi unul zise :

— Dă-l dracului să-l ia ! Mă mir că n-a lătrat cîinele. O fi auzit ceva...

— Du-te și spune-le băieților să-l caute. O fi plecat... Marș, nu te holba la mine ! Vezi cum îs cazați flăcăii. Să nu se îmbete ca porcii. Hai, șterge-o !

Toată noaptea Andrei se zbuciumă, într-un coșmar : văzuse

odată, de mult, călătorind cu trenul, un loc straniu, între nişte stînci. Alături de peretele drept, cenuşiu, vrîstat cu negru, sclipea o apă neagră-verde, în care o furtună culcase un mestecăn tînăr. Apa, nemişcată ca o gheaţă, părea de o adîncime grozavă. O apă din timpuri preistorice... Acum visă că e pe marginea ei, alunecă, se scufundă, apa e călduţă dar îl trage mereu la fund şi, ciudat, poate respira din ce în ce mai puţin, se scufundă, apa devine roşiatică şi jos, spre fundul pămîntului, e o gură neagră care suge. Apoi scufundarea se preface într-o plutire de frunze şi, legănîndu-se, cade pe un pat de flori uscate. Un trup păros e alături de el, cald ca un cuptor. Poate fi o maimuţă, dar şi o blană de urs — nu, e o sobă. Şi deodată încep să tragă clopotele, într-o dungă, ca la incendiu...

Andrei se trezi, se ridică în picioare, lovindu-se cu capul de acoperişul coteţului. Un cîine mare cît un viţel, lăţos, se întinse şi mîrîi şi, plesnindu-şi coastele cu coada, se strecură afară din coteţ.

Era dimineaţă. Clopotul se auzea, într-adevăr, tînguindu-se, tras fără încetare. Se auziră cîteva ţipete de femeie, un urlet de copil şi o împuşcătură. Tulburat, Andrei se strecură afară, mîngîie în treacăt spatele cîinelui, care-şi lipi capul mare de mîna lui. Din dosul unor pruni îngălbeniţi şi desfrunziţi se ridica un fum negru, înecăcios. „Intr-adevăr, arde satul", îşi spuse Andrei. Amintindu-şi obscur de cele petrecute azi-noapte, nu ieşi prin curte, ci străbătu ograda întinsă, noroioasă. In fundul ei era o uşiţă mică. O deschise şi trecu în altă ogradă. In clipa aceea auzi un strigăt şi văzu cum o femeie îşi înhaţă copilul în braţe şi fuge dinaintea lui, ţipînd mereu. Nedumerit, străbătu curtea şi ieşi în uliţă, unde o mulţime de oameni alergau în neştire. Dintr-o dată se risipiră. Venind din capătul celălalt al uliţei, doi oameni îmbrăcaţi în mantale militare trăgeau un ţăran care se zvîrcolea, le muşca mîinile, urla şi se împotrivea din răsputeri. Infuriat, unul dintre cei care-l duceau se dădu la o parte şi, ridicînd arma, îl lovi cu toată puterea între umeri. Omul căzu, înfundîndu-şi faţa în noroi. Atunci îl înhăţară de picioare, trăgîndu-l mai departe. Capul gol lăsa o dîră adîncă în noroi.

Fără să stea pe gînduri, Andrei se repezi după ei, îi ajunse şi strigă:

— Ce faceţi cu el?

Luaţi prin surprindere, îi dădură drumul şi se întoarseră spre el, ameninţători.

— Ce... mă-ti, vrei ? se încruntă unul, ridicînd pistolul, dar celălalt, un flăcău roșcat, gras și mort de beat, își dădu cușma pe ceafă, făcu un pas spre Andrei și țipă, stropindu-l cu o ploaie de scuipat.

— Măi Andrei ! Serbus, feldi meu, serbus, măi...

Era Ioșca Cloambeș. Roșu la față, cu ochii mici înfundați în fundul capului, rîdea prostește, scuturîndu-l pe Andrei de piept. Acesta-l privea uluit. Sub mantaua militară, fără epoleți, Ioșca purta o haină maron, demodată. Peste brîu era încins cu un tricolor romînesc, pătat de noroi.

— Ia te uită unde ne fu dat să ne întîlnim ! Lasă-l, frate, se întoarse spre celălalt, nu mai puțin beat decît el, care-și făcea mereu de lucru cu închizătorul armei.

Țăranul întins în noroi gemu și dădu să se ridice în patru labe. Individul îl lovi cu bocancul în ceafă.

— Stai, boanghenă, în noroi ! Cu nasul în noroi să stai în fața romînilor !

— Ce faceți aici ? întrebă Andrei.

Ioșca se legănă de pe un picior pe altul, scuipă printre dinți și dîndu-și capul pe spate începu să rîdă gutural, plin de sine :

— He, he, he, ai să vezi tu, feldi. N-ai văzut așa ceva de cînd te-o făcut doamna mă-tă ! Să nu te mînii pe mine, că eu îs țăran prost, n-am școli, se strepezi el. Nu-ți fie greață de mine, feldi, că nu-i frumos. Sîntem din același sat noi... He, he, n-am uitat că m-ai bătut odată în pruncie. Te precepeai la box... Da, vicleșuguri de-ale voastre, domnești... La București am mai prins și eu... Acuma să te legi de mine !

— Nu mă leg eu de nimeni, spuse Andrei încet. Ce faceți aici ?

— Dreptate, camarade ! salută în chip roman celălalt individ, slab, cu umerii largi acoperiți de o manta de ploaie neagră, ruptă. Plătim hunilor suferințele noastre. Hai, boanghenă, hai ! și lovi cu vîrful bocancului în tîmpla omului întins pe jos. Haide !

— Așa, feldi, vorbea împleticindu-se Ioșca. Am scăpat de front. P-ormă m-am dus la București... Ei, cîte n-am văzut și n-am învățat ! Acuma venim și stîrpim pe toți ungurii din Ardeal... Mă Andrei, păcat că n-ai fost cu noi astă-noapte. Mă vezi cam tras la obraz, de ! Toată noaptea am călărit la muieri... Doi le țineau... Ce de-a muieri... de care ai vrut... Și de treisprezece și de douăzeci și cinci, cum îi mai bună femeia... Grăsuță, să ai unde pune brînca...

La capătul străzii un om strigă ceva şi făcu semne cu braţele, apoi, nebun pesemne, trase o rafală scurtă cu pistolul automat.

— Haide, măi Cornele, că începe. Că n-om sta aici pînă mîine, mai avem de mers. Scoală-l... Vino şi tu, se încruntă el spre Andrei. O să 'vezi ce n-ai văzut de cînd ai ieşit din... Nu te uita la mine, că-s băut... Eu te iubesc, măi.

Il sculară din noroi pe ţăranul care-i privea buimăcit. Buzele-i erau strivite şi pleoapa ochiului stîng, ruptă, atîrna sîngerînd.

— Vină ! strigă Ioşca. Vină odată, ce stai ? Ori ţi-i cumva greaţă de noi ? Află că sîntem dimocraţi noi, garda Maniu, aşa să ştii... Cînd am plecat din Bucureşti, ne-au strîns labele domnii cei mari, miniştri. Mergeţi, — au zis, — şi arătaţi-le maghiarilor cu ce fel de lemn ne încălzim noi." Faină zicală ! Le plătim acuma, nu-i aşa, camarade Cornel ?

— Ce fel de gardă ? întrebă Andrei.

— Garda Maniu, se întoarse spre el omul care răspundea la numele de Cornel. Rîse dezvelindu-şi dinţii gălbui, laţi, ca de cal. Aşa-i zice acuma... Hei, boanghenă ! La biserică ! Templon... căci cu no-hooq-i este dumneeeezeeu...

Cînd ajunseră pe uliţa mare, Andrei văzu cîţiva indivizi în costume ciudate, mantale de piele, scurte, negre, sumane, sau numai cu plapume puse pe umeri în chip de pelerine. Mînau în faţa lor femei, copii, bărbaţi, trăgînd mereu în sus cu puştile mitraliere.

— Şi ce vreţi să faceţi, omule ? ! strigă Andrei, zgîlţîindu-l pe Ioşca de umăr.

— Ai să vezi ! rîse acesta tîmp. Ai să vezi ! O să primim şi dicoraţie... Să vezi cum or fugi după noi domnişoarele cînd ne-om întoarce la Bucureşti cu capete de unguri legate de curea... Ştii ce zic eu ? se înveseli el. Eu zic că să vii cu noi. Eşti ca un văndroc. Iţi dau eu haine, că am într-o ladă, unde ni-s căruţele şi camioanele... Ce crezi ? Cu camioane am venit ! Vorbesc cu domn' căpitan Sarca şi el te primeşte cu dragă inimă... Ce om dom' căpitan !... Cînd or intrat ruşii în Bucureşti s-o cam ascuns, că... nu ştiu ce ! P-ormă o ajuns mare şi tare. E ca un părinte, buun... Un om buun... Şi bea ! Şi ce face cu muierile, doamne, maică ! N-ai să crezi... Cînd aude de unguri îi curge sînge din nas, aşa-i iubeşte... Iacătă-l acolo, uită-te numai.

In faţa bisericii se agita omul înalt, cu suman, care azi-

noapte îi spusese lui Andrei să aştepte în curte. Era în capul gol. Părul negru cobora într-un unghi ascuţit pînă aproape de sprîncene. Gura-i era ascunsă de o mustaţă mare, haiducească. Îşi pusese sumanul pe umeri şi ţinea degetele înfundate sub cureaua lată de care era agăţat un revolver greu şi un săculeţ cu grenade. Poruncea ceva, biciuindu-şi carîmbii cizmei cu cravaşa. Trăgînd mereu rafale scurte, gardiştii împingeau mulţimea care se bulucea, îngrozită, strivindu-se de poarta prea îngustă a bisericii. Ridicîndu-şi ochii, Andrei văzu că pe acoperişul plat se instalaseră două mitraliere, pe care le îndreptaseră asupra oamenilor. Apoi auzi un răcnet şi se întoarse. Pe marginea drumului, vreo zece gardişti aduceau un grup de ţărani tineri. Îi legaseră unul de altul cu o frînghie şi-i smuceau furioşi, lovindu-i pe unde apucau cu paturile armelor.

Lui Andrei îi căzu pătura de pe umeri, dar el nu se aplecă s-o ridice. Se agăţă de braţul lui Ioşca :

— Ascultă, Ioşcă, spune-mi odată ! strigă el. Ce faceţi cu oamenii ? Îi bateţi ? Sau ce...

— Ai să vezi... Este la noi unul Goguţ... Fănică... Ptiu ! A fost ucenic la abator, la Bucureşti. Cînd ţi-a povestit cum a agăţat pe jidani de limbă, ai să te cruceşti. De limbă ! În cîrlige ! Aşa le trebuie... dacă-s jidani ! Nu ?

Văzînd că Andrei tace, se întoarse spre el, bănuitor :

— Nu-i fi cumva cu jidanii ?... Ori cu comuniştii ? Mă ă ă !

— Ia taci din gură ! se încruntă Andrei, împingîndu-l la o parte. Eşti beat !

Intimidat, Ioşca tăcu, apoi se repezi la ţăranul pe care-l duceau şi-l lovi cu picioarele în spate.

— Marş !... Moghior... moghior... Marş !

Andrei îl înhăţă de spate şi, trăgîndu-l lîngă el, îi scrîşni în obraz :

— Nu-l lovi, Ioşca, auzi ?

Ioşca se smuci, dar Andrei nu-i dădu drumul.

— Ssst ! făcu atunci Ioşca, ridicîndu-şi mîinile şi strîmbîndu-se îngrijorat. Sst ! Taci din gură, că ăştia te omoară îndată !... Nu ştii ce fel de oameni îs... Şi eu... hîc... vreau să... Mi-o fo' destul... M-am alipuit cu unele şi altele. Asta n-are să se gate bine, ascultă ce-ţi spun. Da' taci şi fugi cum poţi.

Ajunseseră lîngă poarta care ducea în curtea bisericii. Andrei înfruntă privirile „căpitanului" ; atunci acesta făcu un pas spre el, încruntat :

— Unde ai dispărut, vrabie? Hai?

— E prietenul meu, interveni Ioşca. Dintr-un sat cu mine. Băiatul învăţătorului.

„Căpitanul“ izbucni într-un hohot de rîs.

— De ce mama dracului ai vorbit ungureşte, atunci? Puteai s-o paţi... Ia te uită!

Andrei simţea cum un nod i se încleştase în gîtlej, împiedicîndu-l să scoată un sunet. „Căpitanul“ îi întinse o mînă mare, neagră şi foarte moale.

— Sînt Sarca, spuse. De unde eşti?

— Refugiat...

— Aşa... Şi ce dracu-ţi veni să vorbeşti ungureşte? Noi sîntem stăpîni aici, poruncim! O să-i învăţăm noi pe boanghine, o să arătăm că legendara milă romînească are şi ea o limită! Unde-ai dormit?

— În curte... (Fiecare cuvînt îl durea pe Andrei, ca un dinte scos.)

— Îmi pare rău... Eşti student?

— Da...

— Domn' căpitan, — raportă un ins bondoc, cu barba nerasă de o săptămînă, luînd o aproximativă poziţie de drepţi, — am adus pe cei scrişi pe liste. Scoase o hîrtie: Juhos Sándor, Szabó Lajos, Szilágyi Gyurka, Farkaş József... Sînt în curte.

— Bine. Marş!

„Căpitanul“ îi întoarse spatele lui Andrei şi păşi peste pragul înalt, tocit. Sătenii fuseseră aşezaţi într-un careu, în colţurile căruia stăteau grupe de gardişti cu pistoalele întinse. Cei mai mulţi erau foarte palizi şi clănţăneau mereu din închizătoarele armelor.

O tăcere grea, ca o lespede, sufoca mulţimea. Un bătrîn, care era aşezat în faţă, se lăsă uşor în genunchi şi începu să-şi facă cruci mari. Un copil întrebă curios:

— Maică... Ce fac cu tăicuţa?

Andrei îşi şterse maşinal fruntea asudată. Simţea că aici trebuie să se petreacă ceva îngrozitor şi, neputincios, se rezemă de peretele zgrunţuros al zidului. Din spatele bisericii se auzeau lovituri dese de secure. Şirul de oameni fu dat la o parte, cu brutalitate, şi un tînăr cu o căciulă de lînă trasă peste urechi începu să rostogolească un butuc greu. „Căpitanul“ îşi săltă

sumanul pe umeri și, fără să-și scoată mîinile din curea, păși în mijlocul careului.

— Boanghinelor! strigă și, din pricina iritării, vocea i se sparse caraghios. A venit vremea să plătiți pentru crimele voastre milenare! Ip, Trăsnea, martirii noștri cer răzbunare. Se opri descumpănit și privi spre grupul de gardiști care păzea careul. Întîi zbieră unul, apoi ceilalți, într-un cor de voci dogite, de bețivi:

— Răz-bu-na-re! Răz-bu-na-re!

— Acum nemții care v-au protejat nu mai sînt! Ardealul e al nostru, pe vecie! Veți plăti! Veți plăti!

— Veți... plă-ti... Veți plă-tiii!

Bătrînul care nu se sculase din genunchi și urmărea cu capul tactul cuvîntării își împreună mîinile și spuse rugător:

— D-apoi pentru bunul dumnezeu, dragă domnule, vorbiți cumva să pricepem și noi oarece!

— Învață! Bou bătrîn!...

— Da... da, — clătină din cap moșul, — bou bătrîn...

— Vorrrba!

— Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte! răcni „căpitanul". Clopotele!

— Clooopooteeleee! făcu un gardist de pe acoperiș.

Dangătul prelung se revărsă hăulind peste adunare.

— Acuma! Uit-te acuma! gemu Ioșca, trăgînd percutorul automatului...

Un flăcău cu mîinile legate la spate, pînă sus spre umeri, fu adus de doi gardiști. Îl aruncară lîngă butuc și-l siliră să-și lipească obrazul de el.

— Imreeeeee! zbieră o femeie, și rîndul de oameni tălăzui.

Speriați, gardiștii traseră cîteva focuri în sus; unul dintre ei sări în față, agitînd o grenadă.

— Ăla-i Goguț, horcăi Ioșca, arătîndu-l pe omul slab, cu nas coroiat și căciuliță de lînă, care-și scosese vestonul, îl împăturise și, după ce-l puse ceva mai departe, se apropie și ridică securea.

O perdea neagră se lăsă în fața ochilor lui Andrei, totul se învîrti cu el. Se rezemă de zid, să nu cadă. Tăișul luci prin aer, apoi se auzi o izbitură înfundată și un val se sînge țîșni stropind butucul, mîinile călăului și obrazul lui crispat de încordare. Mai lovi de cîteva ori și capul se rostogoli, iar trupul se întinse, frămîntîndu-și picioarele.

Un urlet prelung se ridică din rîndurile adunate acolo: bătrînul se ghemuise cu fața la pămînt, femeile își acopereau ochii, o bătrînă își rupse bluza de cînepă soioasă, sfîșiindu-și sînii fleșcăiți.

Cu picioarele crăcănate „căpitanul" se oprise la doi pași de butuc. Împinse cu cizma cadavrul și urlă, răgușit:

— Altul! Altul! Mai repede!

— Horváth Lászlo! țipă insul bondoc, fluturînd lista.

Din dosul pomilor fu îmbrîncit un om cu păr cărunt și mustață lungă, sură. Pășea cu pieptul scos, ca la defilare, lovind apăsat cu tălpile goale.

— Așa ai făcut și tu în revoluție, bestie roșie! tună „căpitanul", dar omul se întoarse spre el, semeț, și spuse doar:

— Nu! Minți!

Nu voi să îngenunchieze și trebuiră să-l țină patru oameni. După ce capul căzu, se traseră la o parte, murdari de sînge de sus pînă jos. Unul dintre ei nu se putu stăpîni și începu să verse.

— Muierotcă! îl batjocori „căpitanul".

Deodată șirul de oameni se sparse și năvăli spre butuc. Un gardist fu călcat în picioare, ceilalți deschiseră focul, din plin, apoi se năpustiră rotind armele.

— Altul! Altul! zbiera „căpitanul" vînăt la față, cu buzele acoperite de o spumă albicioasă.

Andrei se strecură de-a lungul zidului și, ieșind din curtea bisericii, făcu cîțiva pași în neștire. În urma lui se auzeau urletele mulțimii, împușcături, apoi o tăcere scurtă, icnitul gros, silit, al călăului și izbitura aceea înfundată, plesnitul oaselor sfărîmate.

Începu să fugă. Vedea ca printr-o ceață casele dănțuind pe amîndouă marginile drumului. Simțind că se sufocă își rupse gulerul cămășii. Cît timp alergase așa? Nu știa. Se trezi pe o piatră udă, cu picioarele înfundate în noroi pînă la gleznă. Își pierduse un bocanc, o piatră ascuțită îi tăiase talpa goală și sîngele curgea peste crusta de noroi. Nu putea fi adevărat... Nu putea fi... Cerul întunecat, casele mărunte, ulița noroioasă, pomii negri, scheletici, jucau în fața ochilor lui. Era peste putință să fie adevărat... Se întoarse. Pășea clempănind prin mîzga rece, fără să simtă nimic. Clopotul încetase să mai bată. Numai dinspre biserică răzbăteau, rare, împușcături răzlețe. Cînd ajunse acolo, mulțimea se risipise. În curtea goală erau semănate cinci trun-

chiuri boante, asupra cărora, mînjindu-se de sînge, se aruncaseră femeile. Butucul roşu fusese împins lîngă zidul alb al bisericii şi culcat acolo. O femeie tînără, cu rochia ruptă de sus pînă jos, îşi smulgea zadia, acoperind cu ea trupul bărbatului. O siluetă înaltă, neagră, fugi prin curte, trecînd pe lîngă cadavre fără să se uite. Purta în mîini o lădiţă de lemn şi un crucifix.

— Părinte... părinte... i se agăţă o femeie de picioare, îmbrăţişîndu-i-le. Părinte... părinte... părinte...

Andrei trecu pe lîngă femeile care nu-l văzură şi intră în biserică. Se ghemui în firida de la intrare, dar alunecă şi se întinse pe lespezi, lipindu-şi fruntea de ele. Şi dintr-o dată, ca o străfulgerare, un gînd îi străbătu creierul.

Se sculă repede şi, ieşind din biserică, porni pe uliţă, clătinîndu-se. Mai văzu cum cîţiva oameni iau trupurile decapitaţilor, le întind pe pături şi pleacă urmaţi de femeile care păşeau ameţite, într-o tăcere îndobitocită.

Intră în curtea primei case pe care o văzu. Un ţăran voi să se facă nevăzut dar, dintr-o săritură, Andrei îl ajunse şi-l înhăţă de mînă :

— Au să vă omoare pe toţi ! îi strigă pe ungureşte. Trebuie făcut ceva ! Ruşii nu-s departe... Pentru dumnezeu, fă rost de un cal, omule ! Mă duc eu după ei ! Dar nu sta aşa ! Haide, haide, haide odată !

Ţăranul îl privi lung :

— Intră în casă ! Vin cu calul.

Poticnindu-se, Andrei intră într-o bucătărie întunecoasă. La vederea lui o fetiţă mică începu să ţipe, dar omul urlă de afară :

— Taci, Iuliş ! Taci !

Sfîrşit, Andrei se lăsă cu capul pe masă. Fetiţa veni lîngă el şi-l întrebă :

— Şi ţie-ţi taie capul ? Dar el nu răspunse.

Nu-şi dădu seama cît timp trecuse, cînd omul veni şi-i spuse:

— Puteţi pleca. Repede. O luaţi prin vale. Intr-un sfert de ceas aţi ajuns la Şubleş. Aprind casele. Mînaţi calul cît puteţi, chiar dacă crapă. Au batjocorit-o pe Eva a învăţătorului. Scot tot din case.

Un căluţ mic, păros, necheza în curte. Ţăranul aruncă o pătură pe el, îl ajută pe Andrei să se urce şi-i întinse o nuia.

— Mînă ! Mînă ! strigă el.

Andrei nu ştia să călărească şi de fapt se cam temea de cai, dar acum îşi încleştă mîinile în coama lungă a calului şi îl

lovi nebuneşte cu călcîiele. Intorcîndu-se, văzu fumul ridicîndu-se dintr-un stog lung de paie.

Clopotul începu să bată iar.

Greabănul calului îi îndurera furca picioarelor. De cîteva ori fu gata să alunece, dar nu-şi încetini goana. Trecu ca o furtună printr-o baltă mică, împrăştiind stropi de noroi, străbătu un hăţiş care-i biciui faţa, însîngerîndu-i-o. Vîntul stîrnit de galopul calului îi răcorea tîmplele, îi făcea bine. „Numai să ajung odată! Numai să ajung odată!" se ruga. La un hop îşi muşcă buzele şi simţi pe limbă izul sărat al sîngelui. Se aplecă mai mult pe coama calului, îngropîndu-şi aproape obrazul în ea.

Călări peste două ceasuri, fără să încetinească, pînă cînd văzu casele unui cătun. Abia acum îşi dădu seama că plîngea; lacrimile-i şiroiau pe faţă şi se uscau, zbicite de vînt. Străbătu o porumbişte. Calul se poticni, aruncîndu-l de-a berbeleacul, dar Andrei nu se lovi prea rău. Încălecă iar.

— Haide! Haide odată! îi vorbea copilăreşte, calului, ale cărui coaste şiroiau de sudoare. Prin trosnetul porumbului rupt auzi vuietul coloanelor care înaintau, pufăitul camioanelor, tropotul cailor. Scoase calul la drum, sări şanţul şi se îndreptă spre cătunul ale cărui uliţe mişunau de soldaţi. Opri calul brusc, ridicîndu-l în două picioare. Se tîrî pînă la o bucătărie militară, care scotea aburi fierbinţi, plăcuţi, de ciorbă, şi strigă:

— Comandatura! Unde-i comandatura?

Un soldat tînăr îl privi atent, apoi îi făcu semn să-l urmeze. Andrei umbla cu greutate, abia trăgîndu-şi picioarele. Intrară într-o căsuţă scundă, deasupra căreia se încrucişau o mulţime de fire de telefon. Soldatul spuse ceva santinelei, care îi lăsă să intre. Înăuntru, la o masă acoperită cu o hartă, şedeau cîţiva ofiţeri. Un fum des, albăstrui de ţigară plutea peste tot. Clătinîndu-se, Andrei se îndreptă spre un ofiţer înalt, cu ochelari, care-i făcu semn să şadă. Veni şi tălmaciul. Andrei încercă să vorbească, dar în prima clipă nu izbuti să scoată nici un sunet.

— Liniştiţi-vă, spuse tălmaciul. Luaţi o ţigară.

Andrei trase adînc în piept primul fum, se ameţi şi capul îi vui, ca şi cum ar fi fost gol. Apoi, în fraze scurte, întretăiate, povesti tot ce se întîmplase în Varseg:

— Cred că sînt încă acolo. Dacă ne grăbim îi ajungem. Trebuie!

— Dumneata eşti ungur? întrebă ofiţerul prin traducător.

— Nu. Romîn. Elev... Poftiţi actele.

Îşi scoase carnetul de elev decolorat de transpiraţie şi i-l întinse. Ofiţerul cu ochelari îl cercetă cîteva clipe, apoi se ridică şi spuse ceva, pe ruseşte, celorlalţi.

Un ofiţer se ridică, se încinse şi ieşi repede. Andrei, nerăbdător, bătea darabana pe colţul mesei. Tălmaciul îi puse o serie de întrebări: în ce număr erau bandiţii, cu ce erau înarmaţi, cînd sosiseră. In timpul acesta ofiţerul cu ochelari vorbea la telefon, raportînd pesemne unui superior.

— Da, zise, punînd jos receptorul. Mergi cu noi.

— Da, da, dădu din cap Andrei. Merg.

Incerca să-şi stăpînească clănţănitul dinţilor şi se mira de ce tremură, deoarece-i era foarte cald. Afară se auzi duduitul unui camion, voci, tropăituri.

Andrei ieşi după ofiţer. Acesta se urcă într-o maşinuţă mică, verde, şi-i făcu semn să vie lîngă el, apoi îi întinse o manta. Porniră repede, urmaţi de camionul plin de soldaţi, pe platforma căruia se instalase o mitralieră. Ofiţerul scoase carnetul şi-l rugă să mai povestească odată, notîndu-şi totul. Dîndu-şi seama că băiatul e îngheţat, îi întinse un bidon, făcîndu-i semn să bea vîrtos. Andrei trase vreo trei înghiţituri. Spirtul îl făcu să tuşească. Ceva fierbinte îi fugi de-a lungul trupului, ca argintul viu. Dar cînd voi să mai vorbească, nu izbuti: se îmbătase pe loc.

Botul maşinii arunca în lături două valuri de noroi galben. Ofiţerul se apleca mereu spre şofer, grăbindu-l, dar lui Andrei i se părea că merg totuşi prea încet. Cînd maşina urcă pieptiş colina ce ducea spre sat, văzură înălţîndu-se cîteva fuioare de fum negru. Cineva strigă din camion:

— Tavariş capitan... smatrite!

Pe o uliţă lăturalnică se ivi un camion galben, acoperit cu pete de noroi, plin cu oameni care împuşcau focuri în toate părţile, apoi o birjă orăşenească trasă de vreo patru cai, plină cu păsări, porci, perne, haine şi cojoace. Mitraliera de pe camionul sovietic începu să duruie. Cel care mîna trăsura se prăbuşi bătînd aerul cu mîinile, alunecă în şanţ şi rămase acolo nemişcat. Caii se încurcară în hamuri şi răsturnară birja prea uşoară. Camionul galben se întoarse greoi, în vreme ce gardiştii trăgeau aiurea o ploaie de gloanţe. Se repeziră după ea. Trecînd pe lîngă boarfele răspîndite în drum, Andrei îl văzu pe Ioşca Cloambeş întins cu braţele în cruce, deasupra unei perne pe care o înroşise de sînge.

Oamenii începură să iasă din case, tăind drumul maşinilor. Femeile, plîngînd, se agăţau de caroserie, trăgeau de mîinile ofiţerului. Camionul galben se mai ivi, departe, căţărîndu-se cu greu pe colina care ducea la pădure. Cînd ajunse sus, derapă, se lovi cu marginea de un pom singuratic şi se răsturnă cu roţile în sus. Văzură cum oamenii se strecoară de sub el şi o iau la goană spre liziera pădurii. Mitraliera mai trase o rafală lungă în urma lor, dar fără efect. Erau prea departe.

— Nu-i nimic, spuse tălmaciul. Au fost semnalaţi. Cel tîrziu mîine îi prindem pe toţi.

Lumea se îmbulzea în jurul maşinilor, gemînd şi plîngînd. Fiecare voia să explice ce s-a întîmplat.

Porniră încet spre curtea bisericii.

— Fascişti! îi spuse tălmaciul lui Andrei, cu scîrbă.

În curtea bisericii ofiţerul începu să ia declaraţii de la toată lumea. Andrei se rezemase de peretele neted. Îi era foarte rău. Cineva se opri în faţa lui şi-i strînse mîna.

— Mulţumim... Au vrut să spînzure tot satul. Dacă nu veneaţi, era vai şi amar...

— Calul, — şopti Andrei cu greu, — l-am lăsat acolo... în sat... Poţi să-l iei şi... dacă vrei...

Pe urmă nu mai ştiu ce se întîmplă cu el.

O singură imagine îl urmări în timpul delirului: butucul brăzdat de dîre de sînge, umerii care se apleacă, securea ridicîndu-se cu o strălucire ştearsă, repede. Atunci ţipa şi se zvîrcolea, mototolindu-şi aşternutul. Pe urmă, lîngă butuc se ivea spatele lat, acoperit cu sumanul negru, al „căpitanului". Sarca şi el trăgea cu tunul asupra lui, dar bubuitura nu răsuna. Tunul era stricat. Un rănit agita un ciot de braţ, făcîndu-i semne prieteneşti, dar Andrei nu înţelegea ce spune: omul vorbea într-o limbă necunoscută. Din cînd în cînd îl lovea în obraz o pală de aer rece, cineva îl sprijinea şi cînd se culca din nou, aşternutul era proaspăt, uscat şi foşnea ca hîrtia. Se trezi într-o seară. Lumina gălbuie a unei lămpi îi bătea în ochi. O faţă bărboasă se aplecă spre el:

— Faceţi bine şi spuneţi-ne cum vă cheamă. Dacă muriţi, să ştim unde să trimitem veste. Aveţi friguri. Am adus nişte chinină.

Andrei îşi spuse maşinal numele şi adresa, apoi întrebă:

— De cît timp sînt aici?

— De trei zile...

Adormi iar. Timpul se măcina încet; afară ploua. Cînd se trezi, Andrei privi mirat în jur. Era într-o cămăruță scundă, spoită, într-un pat foarte înalt, aproape de tavan. În colț se vedea un păianjen legănîndu-se ca un pendul la capătul unui fir subțire, invizibil aproape.

O fetiță măruntă, legată bătrînește peste față cu o cîrpă neagră, îi întinse o sticlă:

— Bea... Pălincă de brad... Bună...

Andrei se dădu jos din pat. Odaia începu să se învîrtă cu el, la început foarte repede, apoi din ce în ce mai încet, ca apa tulburată într-un pahar.

Ușa se deschise și, aplecîndu-se, intră iar omul acela care-i făcuse rost de cal. Rîse, văzîndu-l sculat, și dădu din cap:

— Am crezut că... gata... Atunci, lîngă biserică, ați întors ochii pe dos și v-ați lăsat moale.

Își scoase scurta ruptă, șiroind de apă, și o scutură.

— Ploaia, bat-o dumnezeu, nu se mai gată... Pe a lui Maniu i-o prins în pădure. I-o dus la București, legați cu lanț... Să-i spînzure... Ce cîini îs romînii, putrezi-le-ar oasele...

— Și eu sînt romîn, șopti Andrei, slab.

Omul roși și-și frecă obrazul cu palmele.

— Iertați... Vorbă ludă... Mama lui Ioji, pe care l-or tăiat, îi amu bolundă. Umblă ziua și noaptea prin sat, își strigă băiatu' și se culcă în tină. Beți pălincă. Îi bună... Eu n-am muiere, îs văduvoi. Zice părintele că acuma tot așa or veni și ne-or tăia capetele.

— Nu-ți fie teamă, spuse Andrei. Oftă, încercînd să-și alunge greutatea de pe piept. Îți mulțumesc, continuă după un timp. Eu o să pornesc spre casă.

— Tulvai, doamne! Unde?

— La Lunca...

— Nu se poate, domnișor, nu se poate. Muriți pe drum... Sînteți slab ca o cioară... Iuliș, dă oglinda de pe obloc... Ia uitați-vă...

O figură stranie, suptă, verzuie, cu cearcăne adînci, negre, cu cute la colțurile gurii îl privi pe Andrei. El făcu o grimasă, puse oglinda jos și spuse hotărît:

— Trebuie să plec acasă.

De altfel, nimic altceva nu-i venea în minte. Trebuia să plece.

— Şi cum îţi umbla? strigă omul, necăjit. Cum? Doamne, doamne, ce vorbe!

— Am să merg.

Ţăranul se uită la el lung, apoi înţelese că îi vorbeşte în zadar.

— Ştiţi ce? Aşteptaţi oleacă. Mă duc în sat să văd, n-are cineva drum spre Lunca, ori încolo? Poate vă ia. Pînă atunci vă dă fata ceva de îmbucare. Clisă, ceapă, ouă, să aveţi putere... Iuliş, auzi? Adă de mîncat; Staţi aici, pînă atunci.

După ce omul plecă, repede, aruncîndu-şi din mers scurta pe umeri, Andrei încercă să se plimbe prin odăiţă. La fiecare pas genunchii i se îndoiau, sub greutatea trupului. Se tîrî pînă la masă şi luă iar oglinjioara afumată, plesnită într-un colţ. Se îngrozi: părea de treizeci de ani. In timpul bolii cineva îi tunsese scurt părul şi cîteva şuviţe, neîndemînatic tăiate, se ridicau ţepoase, ca la arici. Puţina mişcare îl storsese de vlagă. Se rezemă de masă şi, încleştîndu-şi fălcile, se gîndi: „Trebuie să mă duc acasă!“ Cuvintele acestea nu deşteptau în el nici o imagine. Faţa mamei sale, a lui Dan, pluteau într-o negură care se destrăma.

Fetiţa îi puse de mîncare şi-l trase de mînă, fără să se sfiască:

— Mîncă. Mîncă.

Andrei înghiţi cu greu cîteva bucăţi. Fetiţa azvîrli pe foc nişte găteje şi se ghemui lîngă cuptor. Avea ochi mari, trişti, plini de seriozitate.

Andrei auzi tropăitul bocancilor afară, uşa se deschise şi omul apăru în prag, vesel.

— Aveţi noroc! Tocmai e în sat un om din Ineu. Şi-o lăsat aici un viţel beteag şi-o venit după el. O zis că vă duce. De la Ineu doară vi-ţi descurca cumva.

— Doară, încercă să rîdă Andrei, dureros.

Se ridică şi-şi trase vestonul aşezat pe spătarul unui scaun grosolan de lemn, cioplit cu barda.

Omul intră în cealaltă odaie şi veni cu o manta militară, nemţească.

— Iaca... Luaţi asta. A rămas aici, de la omorîtori.

— Cum să-ţi mulţumesc? Uite, nici nu ştiu cum te cheamă.

— Horváth Péter, îşi ciocni ţăranul călcîile. Pe vărul meu l-or tăiat. Şi pe mine or vrut să mă taie, dacă m-or fi găsit.

Ne-o pîrît cineva că bacea o fost comunist... Încălţaţi cizmele astea. Is vechi, da bune. Am băgat paie-n ele...

Rezemîndu-se de umărul lui, Andrei porni pe uliţă. In faţa cîrciumii era o căruţă în care fusese culcat un viţel slab, cu coastele împungîndu-i pielea. Pe capră, un bătrînel cu obrazul neras, năpădit de ţepi albi, rotea priviri nerăbdătoare în toate părţile.

— Uite, bade, pe dumnealui îl duci, făcu Horváth. Strînse mîna lui Andrei, cu băgare de seamă. Drum bun...

Il ajută să se urce. Căruţa porni.

— Că niapiţ eşti, îl căină bătrînelul care mîna, după ce-l cercetase atent. Mie-mi zice Vasalie a Petrii Simii, nu ştiu dacă ai auzit de mine. Am fost şi la Bucureşti... Acuma am fugit, ne-am refugiat, cum zic domnii... Pînă aci am tot vinit, în satul aista cu unguri. Ai auzit doară cum i-o bătut dumnezeu cu nişte vandroci şi oameni cu suflet de cîine... Mi-am lăsat aci viţelul, tăuraşul. Ii beteag de picioare... Amu am venit să-l iau, că mare nădejde pun în el, are să iasă taur de prăsilă, te gîndeşti? Cînd o fi mare, îl vînd şi împătur bani... N-ai văzut dumneata atîţia bani de cînd eşti... Imi fac căsuţă şi o viuţă, nu mare, atîta cît să am ce bea între două culesuri, nici puţin, nici mult, numai să văd două căciuli în loc de una.

— Ascultă, — şopti Andrei, — n-aş putea eu să mă culc de-a lungul căruţei? Am fost tare bolnav...

— Cum să nu! făcu mărinimos moş Vasalie. Biju! Dă-te-ncolo, împinse el trupul viţelului, apoi trase nişte paie şi-i făcu repede un fel de culcuş lui Andrei, rezemîndu-i capul de scîndura ilişului.

— Te-am pus aşa să mă auzi cum vorbesc. Eu îs om bătrîn, n-am cui spune o vorbă. Am avut o fată, am măritat-o şi acuma nu vrea să audă de mine. Cînd mă duc la ei, îmi ţîpă ceva de mîncare, da' nu mă lasă să vorbesc. Şi eu îs om tare înţălept. Atîtea ştiu, că mă mir şi eu de unde le scot. Da' îi bai, am rămas sîngur şi mă luzesc... Acuma, dacă a fi iară politică, mă scriu la dimocraţi, doar m-or pune primar...

Călătoria dură, aşa, vreo trei zile. Andrei, întins în fundul căruţei, lîngă viţelul care sufla greu, asculta, ca de la o mare depărtare, poveştile fără de sfîrşit ale moşului. Acesta vorbea mereu, despre cîte în lună şi în stele: despre una, Floriţa Toaii, femeia cea mai frumoasă din lume, pentru care, pe vremuri, s-au omorît domnii cu săbiile şi a văzut-o şi el cînd era prunc

iară ea bătrînă și zbîrcită, despre războiul din Italia unde fusese și el și vorbise romînește cu italienii, care pricepeau tot; despre ginere-său care e un porc de cîine, fierar, cîștigă bine, dar lui nu-i dă nimic, iar pe muiere — fată-sa — o bate din cînd în cînd, la necaz; îi înșiră neamurile lui, care pe unde sînt și ce ranguri au (ba portari la Craiova, ba servitori la o școală din Bacău, unu-i cheferist la Teiuș, pe altul l-a trăsnit dumnezeu din senin în Vinerea patimilor) apoi își aduse aminte de un popă care l-a năpăstuit pe el, acuma-s vreo cincisprezece ani, cu niște pămînt ce i-l lucrase în parte. Păcat că popa a murit, fiindcă el l-ar aduce, acum, în fața judecăților.

Seara, bătrînul trăgea la cîte-o casă, jeluindu-se cu mare glas:

— Oameni buni, găsiți-mi un locșor mie și feciorului meu. Ii domn cu școli și trage să moară... O avut friguri. Atîția bani am cheltuit cu el pe la școli, și iaca acum nu știu ce are să mai fie!

Andrei dormea în paturi calde, era hrănit cu mîncare bună, iar bătrînul povestea gazdelor, pînă noaptea tîrziu, prin cîte peripeții trecuseră. Cînd noaptea îi prindea pe marginea drumului, bătrînul ducea căruța la adăpost și pleca să fure fîn sau paie de undeva. A treia zi, vițelul muri. Ajutat de Andrei, care se mai întremase, moș Vasalie îl dădu jos din căruță, se așeză lîngă el și-l privi îndelung, cu amărăciune, smiorcăind pe nări. Pe urmă se apucă să-l jupoaie, ciopîrțindu-i pielea. Cînd porniră la drum, își recăpătase încrederea:

— Așa a vrut domnul... Ce să-i faci? I-o fost scris lui Biju să moară în rezbel. Acuma, din pielea asta, care o vezi și dumneata, mi-oi face eu o bundă, de care n-o avut nici primarul, în viața lui. Lungă și creață... La urma urmei, s-ar fi putut să nu iasă taur bun că era cam moale, de cînd l-o fătat mumă-sa, Șarga, pe care mi-au omorît-o cu aeroplanele la Gurahonț... Se întîmplă să ții așa vite și la sfîrșit să nu iasă nimic din ele.

După care începu să-i istorisească o încîlcită întîmplare cu niște lupi turbați.

La Ineu se despărțiră, după ce moș Vasalie îl duse cu sila într-o cîrciumă, unde în schimbul pieii de vițel căpătară un chil de vin.

— Te-am îndrăgit ca pe băiatu-meu, îi spuse moșul, afumat, strîngîndu-i mîna și înclinîndu-se adînc. Te-aș duce la

mine să te hodineşti, dar eu n-am casă, eu mi-s sîngur pe lume...

Andrei găsi o căruţă care se ducea spre Şupreuş. De la căruţaş află că trupele sovietice se băteau în împrejurimile oraşului, şi mai ales că omul văzuse cu ochii lui trupe de voluntari romîni, alcătuite din foşti prizonieri. Au dat chiar o serbare în Ineu şi a vorbit un învăţător din împrejurimi.

— Trebuie să-l cunoşti dumneata... Teodorescu din Lunca.

— Dar e unchiul meu! strigă Andrei. Unchiul meu...

— No, îmi pare tare bine, domnişor... Erau frumos îmbrăcaţi... aveau steaguri romîneşti... Se aude că s-or luptat fain la Oradea... Eh, romînii, săracii.

Îi mai spuse că în Lunca au ars cîteva case, dar că nu ştie care anume.

— Oamenii au venit din pribegie şi s-au apucat de treburile lor. Podul cel mare de peste Criş l-au aruncat în aer cu dinamită. Au lucrat sătenii zile în şir ca să-l pună la loc... Acuma zi şi noapte trec ruşii, fără de sfîrşit. Atîta mulţime de soldaţi n-a văzut nimeni, de cînd îi lumea lume... Altfel toate-s bune, numai că om cam răbda de foame. S-au prăpădit bucatele şi duşmanii au dus tot, ca lăcustele. Nu-i bai, numai pace să fie, că le punem noi pe toate aşa cum au fost...

De la Şupreuş, Andrei porni pe jos, spre casă. Drumul era desfundat, săpat pînă-n temelii de şenilele tancurilor, de roţile camioanelor. Pe ogoare, porumbul rămas neculeş foşnea în bătaia aspră a vîntului. Neguri sure pluteau pe sus, iar în pomii goi ciorile cîrîiau asurzitor, ridicîndu-se ca într-o izbucnire de bulgări de cărbune cînd Andrei trecea prin apropiere.

Istovit, mergea mereu, cu ochii aţintiţi înainte. Trecu pe lîngă cîteva hodăi arse, ocoli pădurea întunecată şi pusta cunoscută se ivi în faţa ochilor.

Departe se vedea satul, micşorat în pîcla tomnatică, străjuit de turnul bisericii deasupra căruia, ca un nor zgomotos, pluteau ciorile.

Andrei începu să fugă. Se urcă pe dolmă. Teuzul, crescut, curgea mîlos şi brun printre stufărişuri uscate. În jur totul era pustiu. Nici un car, nici un om, nici o vietate nu se vedea nicăieri. Numai ciori se ridicau din toate părţile, croncănind mînioase.

Cu inima bătînd, Andrei intră în sat şi porni pe uliţa care

ducea spre școală. Mai repede... mai repede... mai repede... Peste cîteva minute va fi acasă. In mijlocul curții înnegrea urma unui foc; gardurile cotețelor, ușa grajdului, șopronul fuseseră arse; pe coridorul școlii se uscaseră urme de pași țintuiți. Iată locuința. Nu mai avea ușă. Intră în bucătărie și rămase înlemnit: cuptorul mare, alb, fusese dărîmat. Cărămizi și paie murdare zăceau împrăștiate în toate părțile. Ceasul vechi al bunicăi atîrna strîmb de perete, cu lanțurile încîlcite, găurit de gloanțe. In dormitor paturile, dulapurile sfărîmate în bucăți, covoarele tăiate în fîșii. Pe pereți tot felul de desene obscene, de inscripții și semnături. In jurul pereților soldații își făcuseră nevoile. Geamurile erau sparte, perdeaua pătată de sînge.

— Mamă! strigă Andrei. Mamă!

Ecoul răsună, spart.

Ieși în curte. Atunci văzu cum pe coșul bucătăriei de vară se strecoară un fir subțire de fum. Se năpusti acolo și intră împiedicîndu-se de pragul înalt. Ghemuită lîngă o sobiță, bunică-sa prăjea o bucată de slănină. Untura căzînd pe cărbunii aprinși sfîrîia, împrăștiind un miros înțepător.

— Bunică!

Ea se ridică încet, se apropie de el, pipăindu-i fața cu mîinile zbîrcite și cu o tărie neașteptată îl îmbrățișă. Lacrimile i se scurgeau din ochii înroșiți, de-a lungul sbîrciturilor.

— Puiul meu... Puiul meu... șopti, apoi, strîngîndu-l din răsputeri la pieptul firav, apăsîndu-și mîinile pe umerii lui, îi spuse: Maică-ta au răposat...

CAPITOLUL XVII

Greoaie ca piatra, cioara se așeză pe o ramură. De pe crengile negre, cianozate, căzu o ploaie măruntă de boabe strălucitoare, clipocind în noroi. Mormintele erau despuiate de iarbă, ca și cum ploaia le-ar fi spălat, căutînd să străbată prin movilele lor, adînc, pînă la sicriele de lemn care dospeau în umezeala zumzăitoare a pămîntului. Peste tot mustea apa, pe cărăruile aproape șterse, sub trunchiurile subțiri, zgrunțuroase ale salcîmilor goi; pînă departe, acolo unde pusta se îneca

într-o înnegurare tulbure, luceau stins ochiuri de apă, încreţite de vînt, ca o piele umedă, înfiorată...

Învelit în mantaua militară, lungă şi largă, Andrei rămase multă vreme lîngă mormîntul mamei sale. O cruce cioplită îngrijit cu securea, pe care o mînă neîndemînatică scrisese cu catran:

ANA SABIN născ. Moţ.
1899-1944
Hodin. în pace.

Ploaia înmuind pămîntul strîmbase crucea, culcînd-o. Cu grijă, ferindu-se să nu calce pe mormînt, Andrei o îndreptă, o înfipse adînc, apăsînd din toate puterile, apoi îşi vîrî în buzunar mîinile jilave. Hîrtia pe care i-o adusese ieri un cheferist foşni. Îi scrisese tatăl său: „Andrei, vino, tata e singur şi foarte nenorocit".

Trecuseră aproape trei săptămîni de cînd se întorsese acasă. Dormise ca un butuc, zile întregi, sculîndu-se doar să mănînce, absent. Mătuşă-sa nu ştia ce să mai facă cu el. Se învîrtea în jurul lui, vorbindu-i în şoaptă ca unui grav bolnav, îl implora să se hrănească şi pe neaşteptate izbucnea în hohote de plîns, îşi ştergea repede ochii şi-l ruga s-o ierte. Nu voia să-l lase singur o clipă, apoi îşi spunea că băiatul are nevoie să plîngă şi pleca de acasă, prin sat, de unde se întorcea noaptea tîrziu, oarecum înviorată, dar îndată ce intra în casă îşi reamintea totul şi cădea în deznădejde. Se trezea noaptea şi venea lîngă patul lui Andrei, plîngea şi, mîngîindu-i mîinile slabe, vorbea fără întrerupere:

— Să n-ai nici o grijă, scumpul tuşicăi, să n-ai nici o grijă... Noi o să ne îngrijim de tine, o să-ţi dăm totul... Tu eşti acuma... copilul meu, aşa cum ai fost totdeauna... Tu eşti inteligent şi frumos, o să ajungi foarte departe... Peste doi ani o să mergeţi cu Dan la facultate, la Bucureşti. Am să vă caut o locuinţă ca la prinţi, o să vă îmbrac cu tot ce s-o găsi mai bun. Ştii că unchiul George a scăpat. Se va întoarce în curînd. O să muncim amîndoi pentru voi...

Andrei privea tavanul întunecat şi-i trecea uşor degetele peste braţul rotund, moale, dar nu putea spune nici un cuvînt.

Zile întregi stătea întins, acoperit pînă la bărbie, simţind cu palmele ţesătura cearşafului. Dan venea să-l vadă, se oprea

încurcat în mijlocul camerei, tușea, își dregea glasul, surîdea stingher și, în sfîrșit, îl întreba :

— Măi, nu vrei să-ți dau o țigară, sau o carte de aventuri ? Părerea mea este că ți-ar face foarte bine.

Dar Andrei nu-i răspundea. Nu se gîndea absolut la nimic : asculta tăcerea încordată din el.

Într-o zi ușa se deschise încet, scîrțîind. Auzi cum un scaun era tîrșîit pe podelele goale, apoi vocea bătrînei răsună uscată :

— Deschide-ți ochii, fătul meu și te uită la mine.

Uimit, Andrei o privi. Bunica se așezase pe stinghia scaunului, își încrucișase mîinile subțiri în poală, ținîndu-și trunchiul foarte drept. Așa de măruntă era, că părea o pitică, topită în sine.

— Vreau să-ți spun cum au murit maică-ta. Șezi, șezi, hodinește-te, nu te scula. De la Gurba i-or prins ungurii și s-or întors înapoi. Ne-am alipuit pe la vecini, că aici or stat ungurii cinci zile. Toată ziua plîngea, că ce-i cu tine, nici noaptea nu avea somn. Se temea că ți-i prăpădi. O slăbit, nu mai mînca. În ziua cînd ne-am mutat înapoi acasă o picat în curte și o murit. O tot dorut-o inima, ca pe moșu-tău, Mihai, dumnezeu să-i odihnească pe amîndoi întru sînul său, în loc cu verdeață. Așa au murit mama ta, Andrei.

Tăcu și-și aplecă încet capul, rezemîndu-și bărbia de piept.

— Neamul nost' Țulea i-o făcut copîrșeu de brad. I-am pus pe piept un chip de al tău de cînd erai mic, ca să-i fie somnul ușor. La o săptămînă i-am făcut parastasul cel de cuviință. Mai bine ar fi fost să mor eu. Acuma, fătul meu, ai rămas singur ; trebuie să te grijești și de taică-tău, că, doamne, slabă minte are. N-o fost el în stare să se alipuiască cu o căsuță, ca orișicare om... Are inimă tare bună. Cînd o fost aici, la o săptămînă după îngropăciune, am crezut că iese sufletul din el, așa plîngea și zocoglea. Nu știu ce-a fi cu el amu, că nu-i maică-ta să se uite în urma lui... Acuma iacă ce m-am gîndit eu... Mie mi-or rămas cîteva iugăre după Palli. Cînd oi muri, ți le las ție, să fii și tu om.

— Nu-mi trebuie mie ! șopti Andrei, dar ea urmă ca și cum nu l-ar fi auzit :

— Nu vorbi ca pruncii. Trebuie să ai cîteva iugăre, să nu se uite nimeni la tine ca la ciovîrgăi. Îmi pare bine că i-am spus și Anuții gîndul meu.

Încet, liniștit, Andrei începu să plîngă, suspinînd copilărește.

— Eu am îngropat pe mulți, murmură bătrîna. Pe mama, pe

tăicuța, pe Mihai, șase prunci, pe soră-mea, pe Todor, pe Palli, pe maică-ta... Toți murim... Dumnezeu are să ne ierte păcatele, că am fost oameni săraci. Dormi și vină-ți în fire, iară colo — mîine, poimîine — ti-i duce acasă... Ți-om pune de toate, clisă, cîrnați, șoancă, făină, să nu răbdați de foame, că la oraș foametea-i mare...

Cînd se sculă pentru prima oară, într-o dimineață, și ieși în curtea desfundată, Andrei avu impresia că-i lipsește ceva. Da, trebuia să răspundă la o întrebare care-l plictisise de cînd crescuse : „Cum ai dormit, Andrei ?"

Atunci înțelese că mamă-sa murise. Bucătăria era pustie, rece, într-o groaznică neorînduială : vase murdare, cești sparte, linguri coclite aruncate în toate părțile.

Se ghemui pe patul tare din colțul de lîngă cuptorul stins. Trebuia să plece.

La despărțire, mătușă-sa îl încărcă cu tot felul de bunătăți, un sac întreg. Îi strecură în buzunarul mantalei cîteva mii de lei atît de încurcată, de parcă Andrei i-ar fi făcut un bine primindu-i. De la oraș urma să scrie cînd încep școlile, ca să plece și Dan. Bunică-sa îl trase la o parte, îi dădu cu solemnitate toți banii ei, numărîndu-i-i în palmă, apoi îi spuse :

— Să treci prin cimitir. Mormîntu-i lîngă al moșului tău, Mihai. Să te rogi pentru ea, că puțină au fost viața ei în bucurii... Numai pe tine te-a avut.

Dan îl petrecu pînă la marginea satului. Ținea cu stîngăcie un pachet învelit în hîrtie de ziar. Tăceau. În fața bisericii, Andrei îi spuse încet :

— Acuma du-te, Dan.

Îl îmbrățișă și văzu că ochii mari, căprui ai vărului său înoată în lacrimi.

— Uite... îi spuse Dan, întinzîndu-i pachetul. Aici e... stofa cea albastră... eu am haine destule...

I-o vîrî sub braț și, întorcîndu-se repede, plecă stropind noroiul în toate părțile.

Andrei găsi cu ușurință mormîntul. Puse jos sacul și pachetul și rămase nemișcat, cu brațele atîrnînd, legănîndu-se ușor.

...„Puțină au fost viața ei în bucurii", auzi, ca dintr-un străfund, glasul femeii foarte bătrîne, care era bunică-sa.

Și amintirile începură să se smulgă chemîndu-se una pe alta... Pe la șase ani fusese bolnav și părinții plecaseră la un bal al chefereului. Tatăl său, pudrat, parfumat, se agita, temîn-

du-se că o să întîrzie, zorind-o mereu pe mamă-sa, care nu se putea dezlipi de lîngă pat. („Toţi copiii au asemenea amintiri... mici dureri, mici umilinţe, cînd simt că nu ei sînt centrul pămîntului", se gîndi). Nu putuse dormi, avea febră. Pe la unsprezece, mamă-sa se întorsese, grăbită.

— Unde-i tata? întrebase Andrei.

— El a mai rămas puţin, ştii tu cum e tăticul... Îi place să se distreze. Are să-ţi aducă prăjituri cu şocolată... Nu vrei să încerci să dormi?

— Nu vreau... De ce nu m-aţi dus la bal?

— Să-ţi citească mama poezii?

— Da...

Şi glasul ei se îneca de emoţie:

Peste vîrfuri trece lună,
Codru-şi bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună...

— Ce înseamnă „melancolic"?

— Ceva trist, foarte trist, Andrei... Nu vrei să dormi?

— Nu. Citeşte acolo cum îi bate pe turci. Mie aceea-mi place.

Dimineaţă, tatăl său sosise grăbit, presărat peste tot cu confeti, se oprise lîngă pat şi, lăcrimînd de grijă, îl întrebase:

— Cum te simţi tu, puiul tatei? Nu-i aşa că eşti mai bine? Şi pusese pe noptieră patru kilograme de mandarine, pe care le cumpărase împrumutînd bani din stînga şi din dreapta.

Curînd, mamă-sa a renunţat să mai meargă la vreo petrecere. Andrei aflase, tîrziu, mica lor tragedie în privinţa asta: Octavian, îndată ce intra în sala luminată, se simţea în largul lui: prietenii năvăleau spre el, strigînd şi făcîndu-i semne. Într-o clipă era instalat la o masă, unde se adunau repede lăutarii, cunoscîndu-i gusturile. Cînd primaşul începea „Steluţa", „Călugărul din vechiul schit" sau „Pe marginea gropii mele", Sabin se uita repede împrejur — să nu-l vadă soţia — apoi îi strecura în buzunar toţi banii şi, uşurat, îşi înălţa vocea lui frumoasă şi plină. Cînta şi golea pahare, într-o dulce euforie, pînă cînd, după cîteva ceasuri, Ana venea plictisită şi îngrijorată din pricina copilului lăsat acasă şi-l ruga să plece. El se posomora, îşi topea iritarea într-un surîs şi-i spunea încet:

— Mămică, numai cîteva minute... un sfertuleț de ceas... Ianci dragă, zi tu aceea... știi care... „In rariștea de lîngă vii". Se apleca la urechea soției, șoptindu-i înduioșat: Îți amintești, mamă, cum ți-o cîntam...

„Acuuum uuun aaan eee luungă vreeemeee..."

Și ea îl lăsa în pace. Cu toate că era gras, Octavian dansa neobosit. Cînd auzea „Valurile Dunării", îl treceau fiorii... In vremea aceea făcea curte unei funcționare foarte drăguțe, căsătorită cu un prieten vechi al familiei, Andru, un om urît, ursuz și nefericit. Nici Andru, nici Ana nu știau dansa. Stăteau la o masă, într-un colț, cu cîte o prăjitură în față și-i priveau pe cei doi care se învîrteau, îmbătați, transportați.

Pe urmă, mama lui Andrei nu s-a mai dus nicăieri. Stătea mereu cu Andrei, îi povestea, îi citea din Jules Verne, făceau planuri de viitor. Sabin venea în zori, fluierînd de răsuna strada pustie. În apropierea porții se oprea și începea să meargă în vîrful picioarelor.

Pe la paisprezece ani Andrei a priceput, cu amărăciune, că părinții săi nu se înțeleg, că nu se potrivesc, că poate, dacă n-ar fi fost el, și-ar fi putut aranja altfel viețile, dar acum era prea tîrziu.

Andrei creștea și se schimba. Citise foarte mult, știa multe, nu mai găsea ce să-i spună mamei sale: în viața lui apăruseră dintr-o dată atîtea drumuri noi, prima prietenie, prima dragoste, îndoielile despre dumnezeu... I se părea că mamă-sa n-are destulă cultură ca să-l înțeleagă. Simțea că o rănește prin distanțarea asta, dar n-avea ce face, așa credea, cel puțin. Devenise rece, tăcut, grosolan uneori cînd mamă-sa, uitînd că el nu mai e copil, îl mîngîia și-i vorbea duios, ca pe vremuri. Odată, pe cînd mergea cu Sonia de braț, se întîlniseră și, în ziua aceea, mamă-sa a fost foarte tristă. Andrei fu supărat... „De ce nu înțelege că acuma sînt mare, că am și eu dreptul să-mi trăiesc viața"... Și rămăseseră atîtea și atîtea lucruri nespuse...

„Viața ei a fost foarte puțină în bucurii"... Acum nu se mai putea îndrepta nimic.

Andrei plecă încet, trăgîndu-și cu greu picioarele din pămîntul moale. Șoseaua udă se întindea în fața lui. Satul rămăsese departe, mic, întunecat. Numai pe cerul uniform se des-

chidea, chiar în mijloc, un luminiş prin care se munceau să răzbată raze gălbui, vlăguite.

Călătoria, care altădată ţinea cel mult două ore, dură acum două zile întregi. În fiecare gară sau staţie trenul, încărcat pînă la refuz de o mulţime care mugea căţărată pe tampoane, pe scări, pe acoperişuri, era tras pe linia moartă. În compartimente, catifeaua sau pielea de pe banchete fusese tăiată, geamurile sparte şi înlocuite cu şipci bătute de-a curmezişul. Călătorii dormeau cu zilele, peste saci, geamantane, boccele, îşi făceau nevoile pe unde apucau, iar îndată ce trenul se oprea, năvăleau prin sate căutînd să cumpere orice: slănină rîncedă, ouă stricate, făină mucegăită, cepe încolţite sau prune uscate. Majoritatea bărbaţilor erau beţi: toţi aveau sticle cu ţuică sau cu spirt de cereale, tare ca focul şi greţos. Izbucneau certuri, bătăi şi din cînd în cînd focuri de revolver, sau urlete de femeie. Noaptea, pe acoperişuri, se încingeau chefuri cu dans; lumea simţea nevoia să petreacă. Cîte o femeie desmăţată guiţa, trecînd de la unul la altul... Pe marginea liniilor se aprindeau focuri cu pomişori smulşi din rădăcină, cu paie furate de prin ogrăzi sau cu scînduri din vagoane. Flăcările pîlpîiau, lingînd pereţii trenului, dar nimeni nu se sinchisea. Un tînăr îmbrăcat într-o uniformă militară, dezertor pesemne, cînta dintr-un acordeon splendid Hohner, cu şase registre. Era eroul trenului. Lumea venea la el cu mîncare, cu băutură, aşa că militarul era în permanenţă beat mort, dar cînta tot mai frumos cîntece foarte triste.

Andrei se urcase într-un vagon de marfă, neacoperit, plin cu grîu, pe care trenurile îl cărau de colo pînă colo. Se înfundă pînă la gît în grăunţe şi nu răbdă de frig. Pe linia principală treceau mereu trenuri pline cu soldaţi sovietici, cu tancuri, tunuri, camioane, maşini, bărci lungi şi grele, pontoane, mitraliere antiaeriene, ambulanţe, bucătării, staţii de radio, cai, căruţe. A doua zi, pe marginea terasamentului începură să apară urmele războiului. Schelete de tancuri carbonizate erau semănate pe cîmpia răscolită, tunuri distruse îşi ridicau spre cer ţevile ruginite şi pline de apă, mormane de muniţie, de obuze, grenade şi lăzi cu cartuşe erau împrăştiate în toate părţile, la fel cu arme rupte, carcase arse de avioane, căşti nemţeşti găurite, chesoane fără roţi. Ici şi colo, cadavrul umflat cît un butoi al unui cal, pe care ciorile-l curăţau de carne... Haite de cîini flămînzi, cu părul zburlit şi coastele împungîndu-le pielea, dădeau tîrcoale, amuşinînd mi-

roşul cadavrelor îngropate la două-trei palme adîncime abia... Săpau repede cu ghearele, apoi înhăţau cîte un picior încălţat cu cizmă şi smulgeau, sălbăticiţi de foame. Departe, pe marginile cîmpiei cafenii sfîşiate de parcă o greblă uriaşă ar fi scormonit-o nebuneşte, se iveau sate arse, pomi cu crengile rupte, turle pe jumătate dărîmate... Şi în fiecare gară, mulţimi de oameni foiau, se aruncau asupra trenului, se încăierau, muşcau, zgîriau, ca să-şi facă loc. Doi oameni beţi care se băteau se rostogoliră de pe acoperiş. Unul fu tras sub roţi, celălalt rămase privind idiotit grămada de carne sîngerîndă, dar trenul nu se opri.

La Şimand li se spuse că garnitura nu merge mai departe. Un cor de zbierete se înălţă, cîţiva indivizi săriră de pe vagoane şi se repeziră să-l ia la bătaie pe şef, îl urmăriră, agitînd ciomege, pînă în birou, de unde acesta apăru cu o puşcă de vînătoare, pe care o îndreptă asupra lor. Andrei ieşi din grîu, amorţit, îşi puse sacii pe umăr şi porni pe şoseaua asfaltată, în mijlocul unui covoi care se formase. Avea un singur gînd, ca o obsesie : să ajungă odată acasă.

In jurul lui oamenii vorbeau, îşi povesteau păţaniile, îşi comunicau satele de unde se pot aproviziona, dar mai ales povesteau, aşa că Andrei, mergînd printre ei, află o mulţime de lucruri : cum apăruseră dinspre Lipova tancurile sovietice, acolo unde nu le aştepta nimeni şi cum începuse goana haotică a trupelor germane, ungureşti şi a nemţilor din oraş. Spre Curtici coloanele au fost întîmpinate de detaşamente de partizani comunişti care au deschis focul asupra lor. Fritsch, farmacistul, despre care se spunea că ar fi agent al Gestapo-ului, fugea într-o maşină lungă, ofiţerească, împreună cu fata sa, Erika, pe care o îmbrăcase în uniformă de SS-ist. Maşina fu ciuruită de gloanţele unei puşti mitraliere, fata ucisă. Urlînd, Fritsch o dezbrăcase, dar Erika era moartă. Pornise spre oraş, ţinînd încleştat în braţe trupul ei greu, alb... Andrei o cunoştea pe fată de la patinaj, unde venea mereu însoţită de un ofiţer tînăr, german... Era distantă şi orgolioasă şi patina într-o rochiţă scurtă de catifea, care-i dezvelea picioarele lungi, frumoase, îmbrăcate în ciorapi de mătase cenuşii.

Se mai vorbea de partizanii sîrbi care umpluseră oraşul, de dezastrul unei divizii de husari la Beliu, unde fuseseră bombardaţi de avioanele Stukas, capturate atunci cînd romînii ocupaseră aeroportul, de jafurile şi crimele din cartierele mărginaşe, unde nu era lumină, de o bandă care asasina şi dezbrăca pe

toată lumea, viola femeile. Poliţia şi detaşamentele sovietice umblau după ei de o săptămînă, fuseseră chiar cîteva încăierări cu morţi şi răniţi.

Pe la prînz, convoiul se aşeză pe marginea şoselei, în noroi, şi lumea începu să mănînce şi să bea.

— Bine că-i pace!

— Doamne ajută!

— Hai, noroc şi la mulţi ani!

— Amin...

— Spune, da' de legionari ai auzit? Zice că ar fi fost o divizie care au venit cu nemţii şi au rămas aici prin păduri... S-ar fi îmbrăcat în haine ruseşti, şi-i vai şi amar...

— Bea din pălincuţa asta...

Andrei mîncă repede. Voia să plece. O femeie într-un palton albastru cu blăniţă de astrahan şi o capelă militară, soioasă, înfundată pînă peste urechi, veni clătinîndu-se, se aşeză nestînjenită lîngă el şi-l pişcă de bărbie:

— Sîntem amărît, puişor? Aşa de dulce şi amărît?

Andrei îşi ridică faţa spre ea şi-i zîmbi ciudat. Intimidată, ea se uită la el, apoi plecă, silindu-se să se ţină dreaptă.

După vreo două ceasuri de mers, pe cînd se însera, apăru oraşul. Din coşurile fabricii, din gară, pluteau, leneşe, valuri negre de fum, lăbărţîndu-se, şi deasupra întregului oraş părea că apasă o aureolă mohorîtă, sură. Mahalalele erau pustiite, casele fără garduri, fără uşi, cu acoperişurile ciuruite de schije, cu geamurile hîindu-se ca nişte orbite din care ochii s-au scurs, cu zidurile şpriţuite de găurile roze pe care le lăsaseră gloanţele. De-a curmezişul şoselei era răsturnată o tanchetă, iar alături de ea, ca scheletul unei cămile, caroseria galbenă a unui turism plin de apă. Străzile erau pustii.

— Oamenii s-au mutat în centru, pe la rude şi cunoscuţi, îi spuse lui Andrei un om care asuda cărînd un sac uriaş cu cartofi. Pe aici nu se poate locui. S-au aciuat tot felul de inşi, care mai de care...

Andrei porni spre casă, străbătînd partea bombardată a oraşului. Călca pe cioburi pisate mărunt, pe cărămizi îmbucătăţite şi paşii lui se auzeau neobişnuit de puternic, ca şi cum el ar fi fost singura fiinţă vie. Dintr-o îngrămăditură de moloz văzu ridicîndu-se un firicel de fum, apoi în vitrina mare a fostului magazin de fierărie şi arme: „Bulzan şi fiii“, zări instalată o familie. Îşi făcuseră patul într-o cadă de tinichea şi tocmai tră-

geau roloul pe jumătate ars şi răsucit. Cînd trecu prin parc auzi paşi în urma lui şi o voce aspră, poruncindu-i :

— Hei, ăla, ia stai !

Îşi scoase repede revolverul din buzunar şi se întoarse. Un vagabond în zdrenţe, cu o barbă roşcată năpădindu-i pomeţii obrajilor pînă sus, spre ochi, se opri speriat, îşi atinse cozorocul şepcii unsuroase şi mormăi :

— Un chibrit... care cumva...

— N-am ! spuse Andrei răstit.

Plecă mai departe. Auzi paşii individului lipăind pe o alee, apoi o fluierătură. Începu să alerge. Numai cînd ieşi din parc se opri să-şi tragă răsuflarea, lac de sudoare.

Străzile goale, întunecate, erau lugubre. Nici o licărire de lumină nu sclipea la geamuri, toate porţile erau încuiate.

Ajunse pe strada lor. Şi aici pereţii fuseseră găuriţi de gloanţe, pomii scoşi din rădăcini de şenilele tancurilor, felinarele strîmbate. Auzi pe cineva închizînd repede poarta, se repezi şi începu să bată cu pumnii. Strigă : „Deschideţi !... Eu sînt... Andrei... Sabin..."

— Domnu' Andrei ! ţipă dinăuntru nevasta lui Iurcovici. Stai... stai... că-ţi deschid.

Cînd îl văzu, rămase înmărmurită, apoi începu să plîngă :

— Vai, domnu' Andrei... săraca doamnă... Bine că aţi venit. Ce lucruri se petrec pe aici... Toată lumea-i nebună... Şi Ludovic s-a scris la comunişti... I-am spus : „Stai, omule". El, nimic !

— Tata...

— O, vai şi amar. Nu ştiu ce are să fie cu bietul domnu' Sabin. Toată ziua bea, şi bea, fără încetare... Singur. Bea şi cîntă. Toată curtea plînge de jalea lui. L-am trimis pe bărbat să stea de vorbă cu el ca nu cumva... doamne fereşte... Trebuie să vă crească pe dumneavoastră. Şi v-a căutat într-o zi cineva, o domnişoară şi un domn.

Uşa coridorului era deschisă. Toate gemuleţele colorate fuseseră sparte. In bucătărie, lumină. Andrei se repezi ca o furtună, deschise larg uşa şi strigă :

— Tată... Tatăă... Am venit !

De la masa acoperită cu sticle, damigene, cepe şi bucăţele de slănină, un obraz buhăit, cu ochii mici înfundaţi adînc în orbite, cu părul rar, lipit de creştetul trandafiriu, se ridică spre el.

— Tată !

Sabin dădu să se scoale, dar răsturnă o sticlă şi vinul se scurse de-a lungul mesei, apoi curse jos, licăind.

Un hohot de plîns, fără lacrimi, îl zgudui pe Sabin. Îşi întinse amîndouă mîinile spre Andrei şi acesta se ghemui la pieptul lui.

Tîrziu se desprinse uşor din braţele lui Sabin, care-l căutară bîjbîind. Murdar, neras, cu ţepii roşiatici ai bărbii crescîndu-i deşi, pînă la gît, Sabin părea o umbră a ceea ce fusese odinioară. În bucătărie era frig şi mirosea, insuportabil, a vin şi a stătut.

— N-am fost lîngă ea... să-i spun... gemu bătrînul, apoi căzu moale pe scaun. Îşi turnă un pahar plin ochi şi-l bău, udîndu-se pe pieptul cămăşii.

— Tată, să facem foc...

Sabin dădu din mînă, indiferent, şi îl întrebă cu limba încleioşată :

— Ţi-i foame, cumva ?

— Da, foarte foame, minţi Andrei.

— N-ai nici o grijă... Îţi face tata şi foc şi de mîncare... uite acuma... numai să se scoale tata... că-i beat... Să nu te temi, puiul meu, are să se îngrijească tata de tine, toate are să ţi le facă tata, n-ai să duci lipsă de nimic...

Încercă de două ori să se ridice, dar căzu înapoi, pe pătuţul cel mic. Atunci, încruntîndu-se, îşi adună toate puterile şi se sculă, păşind prin bucătărie fără să se clatine. Aţîţă focul.

Andrei se aşezase pe un colţ de scaun, fără să-şi scoată mantaua. Îşi rezemă fruntea în palme. Auzea sfîrîitul unturii în tigaie şi poticnelile tatălui său. Nu era obosit, dar ar fi vrut să doarmă, să doarmă la nesfîrşit. Mîncară tăcuţi. Lui Sabin grăsimea i se scurgea pe bărbie, dar nu se ostenea s-o şteargă. Scoase din bufet un pahar mare, îl puse în faţa lui Andrei, i-l umplu şi-i spuse :

— Bea cu tata... Acuma eşti mare...

Vinul greu, dulceag şi unsuros îl ameţi pe Andrei. Durerea ascuţită care-i tăia respiraţia i se risipi cu mii de ace în tot trupul, o dată cu o căldură moleşitoare.

— Cum ai îmbătrînit, Andrei, spuse Sabin, încreţindu-şi pleoapele, ca să-l vadă mai bine. Ai slăbit... Are să-ţi facă tata rost de mîncare bună, să te îngraşi. Şi întinzîndu-se peste masă, voi să-i mîngîie mîna, dar se încleştă de ea. Degetele tatălui său

erau fierbinţi şi foarte moi, catifelate. Andrei turnă iar în pahare. Era bine aşa, să bea, să nu trebuiască să spună nimic.

Pereţii, spoiţi cu verde-deschis, începură să danseze; becul chior clipea în răstimpuri. Sîngele bătea rar în artere, egal, ca un ceasornic...

— Să bem, făcu Andrei.

Tatăl său îl privi cu reproş:

— Să nu te înveţi cu băutura. Nu-i bine... Şi adormi, pe neaşteptate.

Andrei, adunîndu-şi puterile, îl întinse pe patul mic, de lemn, şi-l acoperi cu mantaua lui şi cu o scurtă veche, îmblănită, roasă de molii.

Intră în dormitor: de săptămîni întregi nu fusese aerisit, dar acum nici el n-avea puterea s-o facă. Deschise dulapul. Cămăşile, hainele, rochiile mamei sale erau aşezate în ordine, presărate cu buchețele uscate de levănțică, un parfum discret şi trist, care însoţise fiecare mişcare a Anei. Işi înfundă obrazul între rochiile vechi, de zeci de ori modificate, îşi trecu degetele peste ţesăturile moi, roase pe alocuri. Ar fi vrut să plîngă, s-o cheme, s-o strige, dar nu putea. I se părea că tot trupul lui e un clopot gol, în care sîngele, dezlănţuit, se zbate cu un vuiet prelung.

CAPITOLUL XVIII

În fiecare zi, trenurile care veneau anapoda vărsau mulţimi de oameni în gara distrusă, pe peroanele răvăşite, acoperite cu tot felul de murdării. Ultimii refugiaţi se întorceau, fără bagajele cu care plecaseră, zdrenţuroşi şi murdari, precupeţi transportînd tot felul de alimente veneau să facă afaceri, soldaţi care se pierduseră de unităţi umblau să le caute în dorul lelii. În piaţa asfaltată din faţa gării, printre rămăşiţe de maşini şi tancuri ruginite, se începeau tîrguri, se vorbea de

vagoane de zahăr rămase undeva pe linii, de cisterne încărcate cu spirt sau de vite rătăcite, culese de pe cîmpuri şi lăsate la vreo moşie părăsită, sub paza unor oameni înarmaţi. Se făceau tot felul de schimburi: biciclete militare contra unui kilogram jumătate de cartofi, un geamantan de lame de ras suedeze pe o damigeană de ţuică, cinci găini contra unui pistol automat fără încărcător, un coş de ouă pentru o manta de piele găurită toată de gloanţe. De cele mai multe ori, comerţul se termina cu împuşcături trase în plin, pentru întărirea cererii sau ofertei. Mulţimea se împrăştia urlînd, ca să se adune îndată în jurul mortului sau rănitului: mîini grăbite îl cercetau de acte şi cu acest prilej îi luau ceasul, banii sau revolverul. Din cînd în cînd treceau claxonînd camioane pe care era scris cu var: TOTUL PENTRU FRONT, TOTUL PENTRU VICTORIE. Lumea le privea mirată: aici războiul se terminase doar... Acum se purta undeva spre Debreţin sau Szegedin. Noaptea, două sau trei avioane germane veneau şi aruncau bombele la întîmplare, să producă panică. Artileria sovietică deschidea focul, cerul întreg era o mare de văpăi, scrijelită de dîrele roşii ale trasoarelor sau de lamele drepte ale reflectoarelor. Cîteva avioane fură doborîte, unul căzu în Mureş, lîngă pod, celelalte — dracu ştie unde, pe cîmp.

Peste podul distrus care ducea în Cetate treceau în fiecare zi cîţiva curajoşi. Mulţimea se aduna pe mal să-i vadă, ca pe Stroszneider acrobatul. In Cetate erau mii de biciclete, de arme, de muniţii, furaje şi uniforme militare ungureşti, părăsite în grabă cînd Katiuşele începuseră să tragă. Cu revolverele, mai ales, se făcea un comerţ foarte bun: toată lumea voia să fie înarmată. Noaptea, de peste tot, pocneau împuşcături... Cîţiva copii, jucîndu-se pe cîmp, fuseseră rupţi în bucăţi de explozia unui obuz; un învăţător dintr-un cartier mărginaş voise să pescuiască cu grenade în Mureş şi — neştiind smulge focosul — sărise în aer; unui domn elegant i se aprinsese o rachetă în buzunar şi el fugise înnebunit pe stradă, cu hainele arzînd, zbierînd să i se aducă o găleată cu apă.

Şi toată lumea bea, ca şi cum o sete colosală ar fi devorat-o; căuta să uite în beţie grozăviile prin care trecuse. Seara, trupurile de beţivi erau culcate peste tot: lîngă rigolele trotuarelor, în noroi, pe treptele bisericilor, în maşinile avariate, în lăzile cu gunoi sau în mijlocul trotuarului. Cîrciumarii făceau afaceri strălucite. Se bea orice: spirt denaturat, odicolon, tot

felul de ţuici, vinuri şi coniacuri, pritocite cu ce cădea la mînă. Zvonurile cele mai fantastice circulau şi li se dădea crezare: se vorbea despre un măcelar care prindea copii, îi omora şi făcea din ei salamuri şi cîrnaţi, de vulpi mari cît tigrii care ar fi apărut la marginea oraşului, de organizaţii secrete adunîndu-se prin adăposturile părăsite; foştii nazişti se salutau simbolic cu cifrele: 88 (adică de două ori a opta literă din alfabet: HH = Heil Hitler), se auzea de nişte înfiorătoare arme noi, germane, printre care o oglindă colosală capabilă să adune toată căldura soarelui şi să pîrjolească oraşe, la orice distanţă, de „razele morţii", de o bombă fenomenală, de ţărani răsculaţi care ar fi omorît un moşier, după unii ungur, după alţii romîn, şi ar fi împărţit moşia („Ca în '19, domnul meu, ca în '19, cu hoardele lui Béla Kun... Ne aşteaptă vremuri teribile"); se zvoni că Rommel n-a murit, ci a fost numit comandantul suprem al frontului de răsărit şi varsă benzină pe Dunăre ca să aprindă toţi afluenţii; cineva văzuse un vampir care tăia cu briciul sînul unei femei şi-i sugea sîngele; vampirul purta pelerină violetă şi avea bot de liliac. Pe urmă lumea se linişti aflînd că un ofiţer de cavalerie, căruia monstrul îi furase logodnica, l-a ucis în duel.

Şi oraşul petrecea... Cele mai deşănţate cîntece fără perdea făceau furori.

Într-o zi, un avion american avariat deasupra Vienei ateriză pe aeroport. Piloţii, băieţi înalţi, cu pistoale de cow-boy bătîndu-le coapsele, trecură prin oraş, urmaţi de un convoi de elevi şi copii, muţi de admiraţie, holbîndu-se la un negru atletic, care fuma, demn, un trabuc. Seara se auzi că americanii s-ar fi încăierat cu ruşii, împuşcîndu-se reciproc (au fost şi martori), dar spre marea decepţie a unora, a doua zi piloţii americani se fotografiară în mijlocul pieţii de braţ cu aviatorii sovietici.

Ameţit de mirosul fetid al compartimentului în care călătorise, Suslănescu coborî în gară chiar în clipa cînd o procesiune cu prapori, crucifixe şi baldachine străbătea piaţa, îndreptîndu-se spre Maria-Radna. Rămase pe marginea trotuarului scărpinîndu-se furios — îl mîncau păduchii — privind şirul

lung care înainta cîntînd tărăgănat. La marginea convoiului şonticăiau ologi, legănîndu-se între cîrji. Femei cu cîrpele trase pe ochi strigau plîngăreţ: „Maarie-Maarie", un popă roşcovan cădelniţa, vorbind peste umăr cu cantorul ştirb, care se scremea să cînte... Se auzea un tîrşîit monoton întrerupt de vaietele babelor sau de bocănitul tălpilor de lemn. Şirul de oameni nu se mai isprăvea şi Suslănescu trecu prin mijlocul lui, apoi se îndreptă spre casă, privind cu ochi uimiţi oraşul atît de schimbat. O vitrină îi trimise imaginea lui grotescă. In loc de haină purta un sac, căruia-i făcuse găuri pentru cap şi mîneci. Pantalonii, ferfeniţă, atîrnau peste carîmburile unor jambiere de piele. Era încălţat în tenişi rupţi, soioşi, din care-i ieşeau degetele. Mergea repede, pe lîngă ziduri, mort de spaimă că s-ar putea întîlni cu cineva, dar se oprea mereu, căutînd să-şi umple ochii cu priveliştea caselor, a oamenilor, a trotuarelor. Curiozitatea cu care privise primele detaşamente de soldaţi sovietici acum trei săptămîni nu-l părăsise: ori de cîte ori îi vedea se dădea la o parte, se lipea de zid, dar îi urmărea după aceea. Ar fi vrut să înţeleagă ce vorbesc, ce pot gîndi nişte soldaţi victorioşi. Şi faptul că nu pricepea nimic, îl făcea să-şi închipuie întrucîtva tainici, veniţi foarte de departe, dintr-o lume necunoscută.

Era aşa de slab, că abia mai umbla. Călătorise în zeci de trenuri, fusese mitraliat, azvîrlit dintr-un vagon, dormise pe marginea drumurilor; ca şi ceilalţi furase, împins de foame. Singurul lui vis, acum, era o cameră curată, foarte încărcată cu tot felul de nimicuri, o baie fierbinte şi apoi trupul cald al Mariei, o zvîrcolire în care să se piardă, să se ascundă, să se uite... De cînd pornise spre casă se gîndea la ea ca la femeia lui, care trebuie să-l aştepte, înfiorată de dorinţă.

Mohorala şi murdăria străzilor îl făcură să fugă aproape. Cînd recunoscu gardul, grădiniţa, treptele, uşa cu perdeluţe albastre, un val de lacrimi îl podidi, orbindu-l. Se repezi ca un nebun, lovindu-şi umărul în poartă, se căţără pe trepte, apăsă cu toată greutatea trupului uşa antreului, prăbuşindu-se înăuntru. Mirosul familiar, nespus de scump, îl năuci. In clipa aceea uşa biroului lui Velceanu se deschise şi un ofiţer sovietic apăru în prag. Suslănescu încremeni, se făcu livid. Ofiţerul, ameninţător, făcu un pas spre el. Neştiind ce spune, Suslănescu voi să-i explice pe franţuzeşte:

— *J'y demeure, monsieur, je suis l'un des locataires... Je reviens... du reffuge... Permettez... professeur Souslanesco...*[1]

— Gospoja! strigă ofiţerul şi, întorcîndu-se, intră în birou.

Mimi se ivi în uşa bucătăriei, îmbrăcată într-un taior foarte elegant. Suslănescu se repezi spre ea, Mimi ţipă, apoi, recunoscîndu-l, începu să rîdă:

— Ia te uită, domnul Suslănescu! Aurel, Aurel, vino repede să vezi cine ne-a sosit!

Velceanu îşi scoase capul palid, învăluit într-un turban de mătase multicoloră, îl privi şi-i spuse calm:

— Ai venit? Mă iartă că nu-ţi dau mîna, dar... trebuie să fii plin de păduchi... Şi înţelegi, epidemiile... O s-o rugăm pe Fira să-ţi facă imediat o baie. Tu pleci, dragă? se întoarse el spre Mimi, care-şi trăgea mănuşile.

— Da, sînt invitată... Schimbă-te repede, — surîse ea lui Suslănescu, — culcă-te, dormi, fă ce vrei. Mîncaţi cu Aurel *au hasard de la fourchette*; azi am fost frivolă, nu gospodină...

Suslănescu privea ţintă uşa biroului.

— A, — rîse Mimi, — e Mihail Alexandrovici, locotenent de aviaţie. E în cvartir la noi, cum se spune azi. Tot cartierul e plin. Un băiat admirabil, delicat şi rezervat... Pa, pa, amîndurora, am întîrziat.

Plecă. Velceanu se retrase, lăsîndu-l singur, apoi peste un timp veni Fira, o moţogană zbîrcită. Se bătu cu palma peste gură:

— Tulai, domn profesor, gîndeşti că sînteţi Laie ţiganu', vai de mine... V-am încălzit apă; să vă firdeliţi... Tulai, — începu ea să rîdă, — ca un bohoţ, aşa sînteţi. Ţîpaţi ronghiurile aestea, să le dau foc în ogradă. La baie mereţi dăr' sîngur.

Cînd îşi scufundă în cada de porţelan trupul negru, Suslănescu crezu că are să moară de plăcere. Îl durea inima. O dorise atît de mult pe Mimi, pe *Marie* a lui, încît abia se putea stăpîni. Şi ea... Oare totul va fi cum a fost? Oare războiul, haosul, animalitatea dezlănţuită n-au însemnat o baie purificatoare? Ori poate ceilalţi nu înţeleg? Da, asta era, aşa se explica totul. Mimi pleacă în vizită, acum cînd s-a întors el, amantul ei, ca şi cum nu s-ar fi văzut decît ieri sau azi dimineaţă... Plecarea ei, taiorul, ciorapii, mănuşile, lingeria fină

---

[1] Locuiesc aci, domnule, sînt unul dintre locatari... Vin... din refugiu... Permiteţi... profesor Suslănescu...

i se părură simbolice, anacronismul disperat dar inconştient al eternului feminin. „Peste cîţiva ani, femei ca Mimi vor fi numai amintiri sau poate nici atît... Ne vom îmbrăca în blănuri, vom devora carne crudă şi ne vom acupla în boschete, primăvara şi toamna..." Imaginea aceasta îl îndurera, dar îi făcea şi o plăcere ciudată, în acelaşi timp. Pe cînd se ştergea, se gîndi la ofiţerul încartiruit la ei şi inima începu să-i bată, de teamă. Cine ştie ce poate fi... vreun comisar... sau de la GPU... şi în acest caz... „Dar pentru dumnezeu, — se gîndi, — eu am o mulţime de cărţi periculoase, de studii istorice, am o bibliotecă întreagă despre Napoleon, duşmanul ruşilor!" Se îmbrăcă repede, fără să mai guste plăcerea hainelor curate, moi, fine. „Cultura va fi cel mai mare duşman al timpurilor care vin", îşi spunea, încercînd să ogoiască durerea ascuţită pe care o simţea în piept.

Intră în camera lui şi, aşezîndu-se pe parchet, începu să scoată cărţile de prin lăzi. Dumnezeule, ce de cărţi subversive, albume germane de istorie şi arhitectură, picturi religioase italiene din Renaştere... Cum spunea Marx? „Religia e opiu pentru popor"; sau poetul acela — nu-şi mai amintea numele: „Ne vom sui la cer să împuşcăm pe dumnezeu"... Rafael, Leonardo da Vinci... Dürer, neamţ! Arno Brecker cu Siegfried-ii şi Brunhildele lui, nazist!... Cînd le adunase toate acestea? În fond nu era vinovat, un istoric trebuie să ştie totul... Ei, şi istoria...

Adună toate cărţile, umplîndu-se de praf şi fugi în bucătărie, după ce pîndi uşa biroului. Deschise uşiţa sobei de tuci şi începu să le îndese. Flăcările roşii, vii, cuprinseră foile. De pe o pagină lucioasă, răsucită de căldură, imaginea lui Napoleon îl privi distantă. Înghiţind în sec, Suslănescu vîra cărţile în foc, una după alta. Dogoarea îi încinse obrazul ras proaspăt, care-l ustura... În foc! În foc cultura! În foc arta! În foc...

— Tulai, domnişor, doar n-aţi luzît! ţipă din uşă Fira. Se repezi la plită şi scoase o tavă în care fumegau resturile unui pui carbonizat. Ce-a zice domnu' că rămaserăm fără mîncare?

Suslănescu o privi cu ochii înroşiţi de fum:

— Să ardă! strigă. Să ardă totul!

Cînd din toate cărţile nu mai rămăsese decît un morman de cenuşă, Suslănescu o răscoli cu vătraiul, apoi se duse să se culce. Uşile deschise ale dulapurilor, cu rafturile văduvite de

cărţi păreau că rînjesc, înduioşător şi scîrbos, ca un bătrîn căruia i s-au scos toţi dinţii şi a uitat că nu mai are voie să rîdă. Dormi, fără vise, pînă a doua zi dimineaţă, cînd, înfrigurat de dorinţă, intră în dormitorul lui Mimi. Din uşă se dădu însă înapoi, deoarece Velceanu era în pat şi citea. Mimi îşi ascunse leneşă piciorul dezgolit sub plapumă şi-l îndemnă:

— Haide, haide, domnule Suslănescu, apropie-te! Avem atîtea să ne spunem! Să ştii că n-am crezut nici o clipă că ai murit acolo, sub tramvai, rîse ea. Eu am trecut printr-o groază de peripeţii, după aceea. M-am întors acasă şi am stat tot timpul aici. A fost groaznic, făcu, fără nici o umbră de gravitate. Te uiţi la Aurel? (Velceanu era legat la cap). A avut un mic accident. S-a aprins o lampă cu petrol. Era să-i ardă toată faţa... Şi dumneata?

— Am trăit, doamnă, reedită el răspunsul abatelui de Siéyès. („O, dacă ai fi singură, să mă strecor lîngă tine, Marie, Marie, să-ţi sărut trupul sfînt şi cald... să uit... Am atîta nevoie să uit... Sufletul meu este o paragină pustiită de vînturi, inima mea o rană în care n-a mai rămas loc decît pentru tine, pentru un pic de duioşie a sîngelui... şi ţi-o cerşesc, Marie, cu tot ce a mai rămas omenesc în mine...")

— Eu cer atît de puţin, şopti, fără voia lui şi se sperie.

— Pardon? zise Mimi.

— Nimic, nimic. Voiam să spun că în curînd vor începe cursurile... la liceu, exact, la liceu, şi va fi ca înainte...

— S-o crezi dumneata, spuse rece Velceanu, nedezlipindu-şi ochii de pe carte. Înseamnă că istoria pe care-o ştii nu face, iartă-mă, două parale. Se aude de epuraţii radicale, în toate domeniile vieţii. Noi, care ne-am făcut datoria, vom fi traşi la răspundere pentru crimele celor mari, care aveau *jus deliberandi* [1]. Eu am spus, dacă-ţi aminteşti, încă în noaptea lui 23 August, că n-avem a ne bucura de, hm... „abilitatea" noastră în întoarcerea pelerinei...

— Vin *„les aages de plour et de damnacion"* [2], cum spune Joachim du Bellay, zise Suslănescu. Se ridică: Mă iertaţi, trebuie să mă duc, vreau să văd ce mai e prin oraş, să mă întîlnesc cu colegii...

Plecă. Era atît de trist, de descumpănit, încît gîndul de-a trece pe la părintele Potra îi păru salvator. El era destul de

---

[1] Dreptul de a hotărî.

[2] Anii de plîns şi de osîndă.

fanatic să poată găsi cuvinte de încurajare, care-ţi fac bine chiar dacă rîzi de ele.

Îi deschise chiar Potra, care rămase o secundă uimit de schimbările de pe faţa lui Suslănescu, apoi îl strînse în braţe, tăcut, cu o figură gravă, funebră.

— Pofteşte înăuntru, dragule, pofteşte...

Înduioşat, Suslănescu îi spuse, în timp ce urcau scările:

— Ce bine a fost atunci cînd ne ascundeam la dumneata, îţi aminteşti? Aşteptam ceva şi...

— Bine, dar acest ceva a sosit! spuse Potra, destupînd o sticlă de vin. Acum, datoria noastră, a dascălilor, e să ne luăm în serios misiunea, nu numai să propovăduim, dar să practicăm virtutea... („Virtutea e o nerozie", se gîndi, eminescian, Suslănescu, în timp ce dădea din cap, să nu-l întrerupă). Generaţii noi se vor ridica. Ele trebuie să fie foarte curate sufleteşte. Noi înşine trebuie să fim curaţi.

— Ce mai e nou prin oraş?

— Mai nimic. Lumea se reculege, nu ştie ce să creadă. Alaltăieri a sosit familia Varga. Am fost pe la ei. Sînt încă zăpăciţi, derutaţi. Au avut pierderi grele, sărmanii...

— Las' că le-a mai rămas! pufni Suslănescu.

— Da, au, desigur...

Tăcură. Ceva străin era între ei, şi simţeau amîndoi acest lucru. Suslănescu îi propuse să facă o vizită directorului şi Potra primi. Pe drum nu-şi vorbiră. Acasă la Lucaci era mare adunare; Drăgan, Burtea, Blaga; Nicuşor Spinanţiu, care-şi lăsase o barbă neagră, ascuţită, perora în mijlocul salonului, plimbîndu-se.

Intrarea celor doi trecu aproape neobservată. Directorul le strînse mîna, îl întrebă pe Suslănescu ce mai face şi-l anunţă că prietenul său, Corian, plecase voluntar pe front.

— Vă spun ca un fapt pozitiv, se agita Spinanţiu, că ni se interzice să luăm Ardealul în stăpînire! Pretextul: că noi nu sîntem *democraţi* în mod suficient! Că nu prezentăm suficiente garanţii de democraţie, noi — care am luptat împotriva naziştilor! Noi — care am fost prigoniţi de Gestapo!... E un abuz!

— *„C'est le droit du plus fort, vous savez"* [1], îşi ridică degetul Drăgan. *Du-plus-fort!* punctă el, ca la lecţie.

---

[1] E dreptul celui mai tare, ştiţi.

— Nici nu-i sigur, spuse Blaga, tuşinîndu-şi mustaţa castanie.

— Ba da, este! Domnul baron Papp a plecat azi dimineaţă la Bucureşti să capete o confirmare. În caz că e adevărat, nouă, intelectualităţii de la graniţa de vest, ne revine sarcina să opunem protestul nostru vehement, astfel ca să se audă pînă unde trebuie!

„Iar proteste? Iar „acţiuni"? Iar lupte? Iar frămîntări? Împotriva cui? De ce? La ce bun? În loc să ne bucurăm că trăim..." se gîndea stupefiat Suslănescu. Îi părea rău că venise şi se uita aiurit la colegii lui, la oamenii pe care-i cunoştea şi nu-i mai recunoştea.

— Mă mir, de vreme ce acuma şi noi luptăm împotriva Germaniei, spuse Potra cu ochii aprinşi. În caz că e adevărat, atunci trebuie să nu ne lăsăm, pînă la ultima picătură de sînge. („Dar ăştia-s nişte inconştienţi!" îi veni să strige lui Suslănescu.)

— În orice caz, domnilor, vă rog, cea mai absolută discreţie pînă la întoarcerea domnului baron. Avem un guvern democrat, generalul Sănătescu se bucură de încrederea aliaţilor, în Capitală sînt destui corespondenţi străini.

— N-avem nevoie de străini ca să ne rezolvăm problemele noastre vitale! zise înfierbîntat Potra. Prin noi înşine!

— Pentru asta v-ar pupa domnul general Mîndru, rîse Spinanţiu. Cum mă găsiţi, domnilor, cu barbă? Am jurat să n-o tai pînă nu intrăm în Cluj şi nu dărîmăm statuia lui Matei Corvin.

— De ce s-o dărîmăm? Doar a fost romîn! interveni Blaga.

Suslănescu se ridică.

— Da, domnilor, vorbea Spinanţiu, simţindu-se în centrul atenţiei generale. Ungurii nu s-au potolit şi faptul acesta, dacă e adevărat, e de natură să le dea nas. Ieri chiar am văzut un grup de unguroaice în costum naţional, pe stradă. Un grup de tineri le-a pus la punct, magistral. Mi-a părut rău că poziţia mea mă împiedica să mă amestec... Pe de altă parte, dumneavoastră nu citiţi ziarul comunist „Patriotul." Sub tonul foarte politicos şi „patriotic", un anume Radu Stîncă, alias Robber, ne ameninţă cu spume la gură. Îndrăzneşte să critice guvernul, voalat, dar precis totuşi. Cum, domnilor, nu mai sînt lagăre?

— Ştii dumneata prea bine că nu, clătină din cap directorul.

Mai bine spune-mi de unde aş putea cumpăra nişte cartofi, că n-avem ce mînca. Ori făină, ori altceva!

Intr-o clipă discuţia se încinse asupra acestui subiect. Suslănescu profită de ocazie şi plecă, după ce mai înainte întrebase pe Burtea ce ştie despre începerea cursurilor sau despre plata salariilor.

— Nimic... La liceu e spital militar, o harababură întreagă. Lefurile? Dumnezeu ştie... Ce? Doreşti atît de mult să te apuci de lucru? Apropo, să nu uit. S-a întors Răducanu... E mare comunist... Mare... O să avem de furcă, zău.

Pe Suslănescu îl cuprinse teama.

De cînd intraseră trupele sovietice în oraş, Vîslan stătuse ascuns, împreună cu Horia Baniciu, într-o vie părăsită. Noaptea, trecîndu-şi pistolul automat şi grenadele, făceau de pază, cu schimbul, tresărind la cel mai mic zgomot, dar chiar dacă i-ar fi surprins cineva, n-ar fi avut curajul să deschidă focul. A treia zi, după ce ajunseră aici, veni un plutonier dezertor, Borţan, care-i năuci cu un potop de veşti trăsnitoare. Noroc că plutonierul avea un sac mare plin de conserve de carne pe care le mîncară fără pîine, deranjîndu-şi stomacurile. Baniciu dormea toată ziua, într-un pat fără saltele, învelindu-se cu mantalele pe care le lua de la ei. Spunea că e bolnav şi le interzisese să facă cel mai mic zgomot. Vîslan ar fi vrut să stea de vorbă cu el; simţea că tăcînd mereu şi rumegîndu-şi teroarea are să înnebunească foarte curînd. Cînd începea să-şi spună: „Dacă aş fi plecat de dimineaţă, sau dacă nu m-aş fi dus la gară", îi venea să urle ca şacalii. De cîteva ori se gîndi să-l omoare pe Baniciu în somn. Îi ura de moarte faţa lată, albă, părul cînepiu, lung ca la fete şi privirea rece a ochilor care semănau cu nişte solzi. Apoi îşi spuse că, desigur, Baniciu aşteaptă ceva. Şi la rebeliunea din '41 tot aşa a fost: cînd l-au arestat soldaţii, l-au dus la prefectură, unde l-a luat în primire ataşatul militar von Eck, l-a suit într-un avion, îmbrăcîndu-l în uniforma de pilot german şi l-a expediat la Berlin, de unde a venit cu o unitate de legionari SS-işti. Asta era tot ceea ce ştia despre el. Mai mult nu putuse afla. Nici despre o serie de foşti camarazi care dispăruseră, nici despre planurile lor, despre speranţele lor, sau, mă rog, ceva care să

justifice calmul lui Baniciu. Pînă la urmă încercă să-i explice, spunîndu-şi că fostul Sturmbandführer SS Banicz era complet cretin, un caz patologic, un sadic, un înapoiat mintal.

După ce nemţii ocupaseră oraşul, la 14 septembrie, Baniciu îl silise să scoată un ziar, cu titlul verde: „GARDA, CAPITANUL". Era mai mult un manifest decît un ziar. Avem doar o singură foaie, cu un articol de fond, comunicatul german şi lozinci antisemite şi anticomuniste. Vîslan îl scria singur, la sediul comandaturii germane, chinuindu-se şi asudînd, dar nimeni nu-i comenta nici frazele şchioape, nici inadvertenţele gramaticale, nici incoerenţa. La orele şase, Baniciu venea să-l ia, îl citea repede, presărîndu-l cu cîţiva : „Moarte jidanilor ! Victoria finală e aproape", şi-l dădea unui legionar, Holban, care-l ducea la tiparniţa militară germană. Baniciu nu-i spunea nici un cuvînt, nu-l ameninţa, nu striga la el, nu-i amintea de activitatea lui. Părea să-i fi uitat şi numele; îl privea doar ca pe o maşină care fabrică ziarul. Cum îl vindeau, cui îl vindeau, Vîslan habar n-avea. Ar fi vrut să bea, să chefuiască, şi — într-o zi — nemaiputînd răbda, îi spuse asta lui Baniciu. Acesta-l privi mirat, apoi zise :

— Azi vii cu mine, *ferştef ?* (Işi presăra cuvintele cu expresii nemţeşti pronunţate pocit.)

— Unde ?

Baniciu se uită la el ca la un fenomen.

— Maşina-i afară. *Şnelăr, şnelăr.*

Vîslan păşi după el pe coridoarele fostului liceu catolic de fete, „Notre Dame de Sion", prefăcut în comandatură. La uşile albe ale claselor stăteau crăcănaţi şi nemişcaţi soldaţi foarte tineri, în bluze de camuflaj, cu cizmele pline cu grenade. Vîslan se sui într-un Mercedes Benz deschis şi-şi trase repede pălăria pe ochi. Se temea că Baniciu are să-i spună, batjocoritor: „Ce-i, camarade, te temi să nu te recunoască cineva ?", dar celălalt tăcea, răsturnat pe pernele de piele ale maşinii, şi-şi bătea carîmbii cizmelor cu mănuşile galbene. Vîslan nu ieşise de loc în oraş, aşa că, de la un timp, începu să privească pe furiş, plin de curiozitate. Casele păreau pustii, părăsite, la unele balcoane atîrnau steaguri nemţeşti şi ungureşti. Nu se vedea nici un trecător. Maşina, urmată de un camion plin cu soldaţi, gonea grăbită, ieşind din oraş, pe pustă. Era frig, stătea să plouă. Ciorile cîrîiau în toţi pomii.

— Ştii fotografia ? întrebă Baniciu.

— Da.

— Ține! și-i întinse un aparat, într-un toc de piele fină. Fotografiezi!

— Ce?

Mașina porni direct peste cîmp, ocoli un lăstăriș de aluni uscați și se opri. Vîslan văzu cîteva sute de oameni, femei, copii înșirați pe cîmp, păziți de cîteva plutoane de mitralori germani. Mașina se opri, frînînd brusc. Baniciu sări jos. Un Feldwebel se apropie de el, salută hitlerist și raportă ceva.

— Hai, coboară odată, spuse aspru Baniciu. Caută-ți o poziție bună, cum crezi.

Vîslan privea oamenii înșirați pe vreo sută de metri, apoi cu o tresărire începu să-i recunoască, unul cîte unul: avocatul Bartmann, doctorul Mannstein, dentistul Rainay și alții, pe care nu-i știa, oameni îmbrăcați în haine răpănoase, jigăriți, plini de nisip și de var. În mijlocul lor se agita o siluetă înaltă, subțire... („Doamne, Robber!") Zbiera, se bătea cu pumnii în piept. Părul aspru, uscat, i se ridicase tot în creștetul capului. Un soldat german, să fi avut cincisprezece ani, încerca să-l țină în loc, punîndu-i pușca de-a curmezișul pieptului. Robber plîngea, scuipa și urla mereu pe nemțește. „Are să-i împuște, se gîndi îngrozit Vîslan. I-au ridicat de prin case și are să-i execute". Înapoia lor văzu un șanț lung, proaspăt săpat.

Urmat de Feldwebel, Baniciu străbătu cîmpul, se apropie de șirul de oameni și-i făcu un semn lui Robber. Acesta împinse la o parte pe soldățelul care-i ațnea calea, se repezi la Baniciu și-l luă de rever, explicîndu-i ceva cu gesturi mari, dezlînate (chiar de aici de unde era Vîslan, se vedea cum toată pielea feții îi joacă în valuri). Baniciu îl plesni cu mînușile peste mînă, apoi spuse cîteva cuvinte unui soldat; acesta-l luă pe Robber și-l duse în dosul aluniștii. Se auzi duduitul unei motociclete depărtîndu-se. Mort de curiozitate, Vîslan fugi spre Baniciu și-l întrebă:

— Ascultă, camarade Baniciu, dar ce-i cu el? Ce s-a întîmplat?

— Ia-ți o poziție bună, că începem, spuse Baniciu impacientat.

Din șirurile de oameni se smulse un răcnet lung, acoperit îndată de țăcănitul unei mitraliere, apoi al alteia, din flanc. Vîslan apăsă mecanic pe buton, fără să schimbe clișeele. Ca niște păpuși, oamenii se prăbușeau în șanț. Veni în pas alergător o

grupă de soldați cu sape, un sergent le strigă ceva și ei începură să arunce pămîntul în groapă.

— Hai acasă, zise Baniciu, care mînca o tartină cu unt. Mai mușcă o dată, după care i-o întinse lui Vîslan : Na, mie nu-mi mai trebuie...

În seara aceea, Vîslan participă la o petrecere monstră, la restaurantul Pallace. Erau numai ofițeri, majoritatea foarte tineri, avînd în ochi luciri ciudate, de alienați. Mîncară animalic, enorm, băură în neștire, pe urmă începură să se joace de-a prinsa. Unul fusese legat la ochi și alerga după ceilalți. I se puse o piedică, el căzu, se lovi cu tîmpla de colțul mesei și-și sparse capul. Altul îi luă locul. Pe la unu noaptea, toată pardoseala era acoperită de vărsături și de trupuri întinse. Un ofițer tînăr, blond, foarte frumos, se dezbrăcase în pielea goală, își atîrnase de gît crucea de Cavaler al crucii de fier și se scălămbăia într-un dans al buricului. Baniciu întinsese pe un colț de masă o hartă a orașului și Fritsch, farmacistul, îi nota locuințele evreilor. Spre dimineață începură să împuște, dar nu după becuri, ci așa aiurea, pe unde nimereau.

A doua zi, Vîslan tipări în rezumat un discurs al lui Horia Sima, în care se spunea că Ardealul cedat ungurilor trebuie să le rămînă lor de drept. Peste o săptămînă, niște unități de partizani ocupară aeroportul, dădură foc avioanelor germane și capturară cîteva Stukas-uri în care se urcară piloți romîni.

Trupele unguerești defilară prin centrul orașului, se efectuă o mare slujbă la catedrala catolică, un colonel ținu un discurs care fu însă întrerupt de apariția aviației sovietice care bombardă piața, malul Mureșului, Cetatea. A doua zi, dimineață, se auziră tunurile sovietice și retragerea începu, într-o debandadă înspăimîntătoare. Vîslan se ținea de cîte un ofițer german, încerca să se facă înțeles, dar nimeni n-avea vreme de el. Spre seară, Baniciu îl luă într-o mașină încărcată cu tot felul de lucruri : casete cu bijuterii, sfeșnice de argint, tacîmuri, bibelouri, covoare și porniră într-un șir lung de automobile. Spre Curtici, pe neașteptate, de pe marginea șoselei, din pomi, din casele părăsite, începură să tragă mitraliere, să explodeze grenade. Cum și pe unde a fugit, Vîslan nu-și putea reaminti. Se agățase de Baniciu care-și dezbrăca uniforma din mers, aruncînd grăbit casca, vestonul... Călcau peste cadavre întinse în mijlocul drumului, printre mașini care ardeau, peste cuțite, furculițe, rame

grele, aurite, sticle cu lichioruri, într-un iad de împuşcături, de fluierături şi de ţipete.

— Nu-s ruşii ! gesticula un legionar. Îs partizani, comunişti. Tăcu brusc şi căzu în şanţ, zvîrcolindu-se.

Trecînd prin curţi, uliţe întunecate, livezi, umblaseră toată noaptea. Tunurile sovietice bubuiau mereu, tot cerul era aprins spre răsărit, iar dinspre oraş se înălţau valuri de flăcări. Spre dimineaţă ajunseseră la Pîncota şi descoperiseră via. Baniciu spuse laconic :

— Aici intrăm. Dacă-i cineva, îl împuşcăm.

Sălaşul era părăsit, fără geamuri, fără uşi, numai un singur pat de lemn era răsturnat într-un colţ. Baniciu se culcă îndată, apoi trăgînd aerul pe nări zise :

— Mă, vezi că e un hoit pe aici, pe undeva. Pute al dracului. Du-te de vezi.

În dosul casei, pe o grămadă de gunoi, zăcea un soldat ungur cu capul crăpat. Vîslan scoase un par din gard şi, astupîndu-şi nasul, acoperi cadavrul cu gunoi, apoi intră şi se culcă jos. Sudoarea-i îngheţase pe spinare.

De atuncea trecuseră trei săptămîni.

Aproape turbat de plictiseală, Vîslan încerca să mîzgălească pe zid harta Europei, în nenumărate variante : una semăna cu o balenă, alta cu fosta lui pălărie calabreză, dar în toate distanţa între Romînia şi Elveţia sau Suedia era foarte mare.

Intr-o zi Borţan spuse :

— Care va să zică, domnule Mihalache, (aşa se prezentase Vîslan) eu o s-o-ntind. Mă sui pe tren şi tot merg pîn-acasă. Tii, să-mi văd eu mahalaua şi apoi Borţan să trăiască... Vă spun adio şi *bonjur* — la revedere...

După ce plutonierul dezertor plecă, Vîslan se simţi singur şi bătut de dumnezeu. Cînd începu să se însereze şi să cadă o ploaie monotonă, Baniciu ieşi de sub mantale, îşi aruncă pe spate părul lung şi spuse :

— Acuma pleacă şi tu...

— Unde să plec ?

— Acasă... Şi vezi-ţi de treabă.

— Şi dumneata ?

— Şi eu plec... hehe... n-ăi fi crezînd că am să putrezesc aici. O să-mi adun încetişor băieţii. Şi ei trebuie să iasă acum la iveală... O să ne mai întîlnim.

— Să dea dumnezeu, răspunse fără chef Vîslan.

— Ceva bani ai ?
— Am, am, făcu repede Vîslan. Nu voia să-i fie obligat cu nimic.
— Ia dă-mi ceva... *Danche*... Na, ţine revolverul ăsta... Şterge-o... Şi cînd Vîslan ajunse la uşă : Nu trebuie să-ţi spun că dacă-ţi umblă gura...
— Ba trebuie ! răcni Vîslan scos din fire. Că am să umplu tot oraşul pe unde am fost şi ce-am făcut, altă treabă n-am ! Speriat de propria lui îndrăzneală, o luă la fugă din vie.
Pe drumul spre oraş fu strigat de cîteva ori, cineva trase două focuri în urma lui, dar el nu se opri. „În fond, — îşi spuse, — vin din refugiu, asta-i ! Tot ce s-a petrecut pare un vis. Cine ce ştie ? Poate nici n-a fost adevărat, ci am visat numai... O să-mi găsesc un post undeva. Ceva modest, umil..."
Pipăi cu degetele murdare căptuşeala hainei ude, unde avea clişeele. „Asta fac de o mie de ori greutatea lor în aur curat, se gîndi. Şi Varga şi Motzeanu au să fie fericiţi să-mi găsească un serviciu sau să-mi dea bani să deschid o revistă literară săptămînală". Ideea aceasta i se păru atît de măreaţă, încît se temu să nu fie irealizabilă. Nu ştia nimic despre ce se petrece în oraş, dar bănuia că totul intrase în normal : politică, partide, frecuşuri, deci ocazii de-a trăi. Nenorocirea era că n-avea nici un ban şi nu voia să-şi întrebuinţeze atuurile cele mari pentru ciupeli. Ajuns acasă, urcă în grabă treptele şi deschise uşa. Apartamentul rămăsese în dezordinea în care-l lăsase în dimineaţa fugii. Scotoci repede într-un bufet mic, de nuc lăcuit, şi scoase o sticlă de lichior, din care bău jumătate, simţind cum îi cresc aripi. Se spălă şi se îmbrăcă. Tocmai atunci sună telefonul. Vîslan se sperie, apoi îşi dădu seama că reintrase în civilizaţie. Ridică receptorul, simţind o adevărată voluptate să poată răspunde :
— Aici Ion Vîslan.
— Bine că te găsii, frate Vîslan, răsună vocea hîrîitoare, bătrînească, a baronului Papp. De cînd tot cobîrlesc tot oraşul după dumeta !... Nimenea nu ştie unde eşti, ce faci, tară eu te caut.
— Domnule baron, făcu măgulit Vîslan.
— Nu ţi-i frică să vii pînă la mine ?
— Frică ? De ce ? S-a întîmplat ceva ?
— Da' de unde, numai uliţele-s periculoase la acest ceas...
— Aaa !

— Nu-i bai. Mîn otomobila acuma chiară. Trebuie să vorbim.

Incîntat, Vîslan se tolăni într-un fotoliu, apoi bău restul sticlei. Grozav ce se aranjează lucrurile. Desigur, baronul vrea să repare greşeala din septembrie. Auzi claxonînd maşina, îşi luă paltonul şi coborî, remarcînd elegantul automobil albastru, Crysler. „Ia te uită! A început aşadar să funcţioneze democraţia" — se gîndi, răspunzînd distrat la salutul şoferului.

In două minute ajunseră la locuinţa lui Papp. Feciorul îi deschise, îi luă pălăria, mănuşile şi paltonul, apoi îl conduse printr-un şir de camere întunecate. In fiecare sobă ardea focul. In cabinetul lui de lucru, Papp, îmbujorat la faţă, veni la el şi-i strînse amîndouă mîinile — semn de deosebită preţuire. Un necunoscut cu ochelari cu ramă de aur şi o cravată dumnezeiască, ca o pictură impresionistă, stătea tolănit lîngă foc, fumînd o ţigară cu miros de miere şi de smochine.

— Dumealui este James F. Warte, reporter de la „Christian Science Monitor" — America, îl prezentă Papp. Un confrate... Şezi, iubite frate Vîslan. O ţuică, un vischi cu sodă?

— Un vischi, se cutremură de plăcere Vîslan. Un vischi.

Sorbi religios, dar nu se putu opri să nu constate că ţuica bătrînă e totuşi mai bună. Asta mirosea a ploşniţe. Americanul îl cerceta curios, apoi, mulţumit pesemne, veni la el, îl bătu pe umăr şi-i spuse într-o romînească foarte bună:

— Sînt încîntat că vă cunosc....

— Dumealui, — explică Papp, — a fost multă vreme la noi, în Bălcani. Se uită la ceasul de aur, tuşi şi începu deadreptul: Scumpe al meu pretene, te-am căutat cu atîta aziduitate, deoarece avem nevoie de luminile dumetale. Ceasurile-s tîrzii, eu mi-s om bătrîn, aşa că om amîna pe altădată să convorbim despre toate prin cîte am trecut, de pildă pe duminecă, cînd sper că-mi vei face onoarea de-a fi mosafirul meu la masă. Vine şi prea sfinţia sa Vasilie... Nutresc nădejdea că vei fi al nostru...

— Domnule baron... făcu Vîslan, copleşit.

— Uită despre ce este vorba, începu Papp. Partidul nostru îşi reia acuma activitatea sa. Ne aşteaptă lupte grele. Dară nu vom da îndărăpt...

— Nu, nici gînd, spuse cu convingere Vîslan.

— Avem intenţia să scoatem o foaie de adevărată democraţie, de adevărată cultură, de adevărată romînitate.

— La un nivel tehnic O.K., interveni Warte.

— Ne-am gîndit la un om cu ecsperienție, cu praxă... Fiscărășii noștri îs buni de gură, dară nu-s paroliști, în vreme ce dumetale îți compete să duci această muncă. Nu-ți vor lipsi fondurile, nu vei fi ca... hm, pe vremuri. Noi îți vom da mînă liberă. Te știu inteligent și descurcăreț. Asta-mi place mie. (Vîslan roși) Va trebui să combatem pe dușmanii nației... Cu toate mijloacele, precepi ?

— Da !

— Asta va fi o foaie serioasă. Ți-om aduna și ți-i aduna o echipă de tinări culți, cu diploame, un aparat de împărțire, mă rog, ca un Ocțident... Acuma eu mă duc să mă culc, iară domniile voastre îți pune la cale partea tehnică. Am poroncit lacheului să-ți aștearnă aici și să-ți pună de cină.

Le strînse mîinile și plecă.

Warte scoase bloc-notesul, se apropie de masă și desenă o foaie de ziar. Vîslan își făcea mereu cruce cu limba în cerul gurii.

*

* *

O sete de viață, de bucurie și de dragoste îl cuprinsese pe Lucian Varga. Trăise războiul de la depărtare, închipuindu-și grozăvia lui doar din cele auzite, pînă în ziua cînd tatăl său apăruse la Moneasa într-un hal fără hal, rupt, zdrențuros și bolnav. Toată casa intrase în fierbere, îl îngrijise, se învîrtise în jurul lui. Invelit într-un halat de mătase, Varga petrecuse ceasuri întregi în șezlong, pozînd în martir. Nu povestise niciodată mizeriile prin care trecuse, făcea doar un gest preoțesc, ca și cum aventurile sale i-ar fi conferit o superioară înțelepciune. In zilele acelea Lucian își dăduse seama că tatăl său nu e nimic mai mult decît un cabotin și descoperirea asta îl făcu să se poarte frumos cu el, protector și delicat, și-l apropie în același timp de maică-sa, în care descoperi comori nebănuite de stoicism și abnegație. Infrigurarea zilelor acelora îi apropiase pe toți unul de altul, sudînd unitatea lor familiară. Chiar Larisse nu mai era privită ca o intrusă și doamna Varga se purta frumos cu ea, părintește aproape. Lucian, care citise mult despre viața femeilor, își spuse că mamă-sa intră într-o nouă fază a vieții ei și fu mîndru de resemnarea și simplitatea cu care înțelegea să renunțe la prerogativele ei de femeie. In atitudinea ei față de

soţ era foarte multă maternitate, în schimb cu Lucian vorbea ca şi cu un prieten. Cîteva discuţii fură tulburătoare. Intr-o seară, mamă-sa îi reproşă stîngăcia lui faţă de femei :

— Da, scumpule, nu trebuie să sameni cu mine. Pe mine, chestiunile sexuale m-au lăsat întotdeauna foarte rece. Am acceptat... atenţiile tatălui tău, fiindcă trebuia să devin mamă, atît. Dar pe tine, ca bărbat, această răceală nu trebuie să te influenţeze în rău. Teddie e mult mai dotat în privinţa asta, mai simpluţ... O să fie fericit... Fă-i curte Larissei, distrează-te.

Lucian, roşu la faţă, se juca cu ciucurii feţei de masă. Sfatul mamei sale însă îl urmări, şi de altfel, franţuzoaica îl tulburase întotdeauna. Era tocmai pe punctul de-a se îndrăgosti de ea, de a o idealiza, tot atît pe cît o urîse înainte, cînd sosi la ei familia Belega, într-un camion mare, militar, plin cu tot felul de lucruri. Generalul, plin de importanţă, le ţinu o savantă conferinţă despre mersul războiului, făcînd tot felul de pronosticuri. Desena cu un chibrit ars hărţi pe faţa de masă, învăluia flancuri, manevra divizii de blindate. Varga încerca să întoarcă discuţia pe făgaş politic. Incepuse să se refacă, să se îngraşe, şi viitorul îl interesa din ce în ce mai mult. Dar generalul era preocupat numai de latura militară a chestiunilor. Vorbea de un anume „plan Churchill“ de invadare a Balcanilor, pentru stăvilirea influenţei ruseşti, calcula numărul efectivului romînesc şi bea nenumărate pahare cu vin.

Din prima seară, Lucian fu copleşit de Gipsy Belega. Fata asta avea o frumuseţe exotică, americănească, semăna cu Scarlett O'Hara, era tot atît de lipsită de preocupări şi tot atît de inocent şi inconştient senzuală. Ameţit de paharul de vin pe care-l băuse, îşi mută scaunul lîngă al ei şi începu o discuţie despre viitor, îmbătat de parfumul ei cald, ca de ţigancă. In zilele următoare umblă tot timpul împreună cu Gipsy, se căţărară pe dealuri, se extaziară de frumuseţea obosită a soarelui — „ca un profil ostenit de meridională“ — îl fixase Lucian într-o imagine. Ea îşi descheiă bluza pînă jos, şi Lucian, tulburat, îi văzu sînul mic, zvîcnind. Căuta să rămînă mereu în urma ei, să-i poată admira pulpele subţiri, aurii şi netede. I se părea că toată natura, cu risipa ei de arămiu şi soare, participă la febra care-l cuprinsese. Se aşezau pe culmi golaşe, privind tălăzuirea brazilor. Ea îşi strîngea genunchii cu braţul şi prin rochia albastră i se mula tot trupul, zvelt şi nervos. Odată, Gipsy îi spuse, cu ochii aprinşi :

— Ştii că prietenul tău Andrei e un erou? L-a văzut Micky la Ineu împingînd un tun, sau aşa ceva. Zice că era groaznic la vedere, păros, murdar, negru ca dracu' şi îndîrjit. N-a putut să-i spună nimic, fiindcă l-a zărit numai în treacăt, dintr-un automobil. Andrei e... foarte misterios.

— Îl iubeşti? întrebă prosteşte Lucian.

— Nu ştiu, îi răspunse ea. Mă tulbură.

Lucian îşi dădu seama că dacă discuţia alunecă pe panta asta, el va deveni un confident, *l'ami de la famille.*

— Există două genuri de oameni, spuse. Aceia care-şi consumă aventurile exterior şi lumea-i numeşte eroi, deoarece e impresionată de gesturile lor vizibile, şi alţii — puţini — care trăiesc totul subiectiv... Dar furtunile acestea nu se văd şi nu se spun.

— Recită-mi o poezie, îl rugă Gipsy. Toate fetele spun că tu eşti aşa de cult...

Lucian roşi şi-i răspunse la fel ca odată părintelui Potra:

— Nu sînt cult, Gipsy...

— Dar cum eşti?

— Habar n-am...

Pe urmă începură ploile, şi într-o zi apărură căruţele cu refugiaţi, năpădind staţiunea. Generalul Belega se tot pregătea să plece după informaţii (nimeni nu ştia unde), dar între timp sosiră trupele sovietice. De la geamurile vilei priveau cu toţii scurgerea neîntreruptă a tancurilor, camioanelor şi soldaţilor. Apoi, într-o seară, fură încartiruiţi la ei un maior şi cîţiva ofiţeri. Îi serviră cu tot ce aveau mai bun, iar Belega discută situaţia frontului. Lucian crezu că observă bărbătescul dispreţ cu care ruşii îl priveau pe acest general fără armată, care se agita, le turna în pahare şi îi ruga să servească. După ce se culcară, Belega veni în odaia fiecăruia, spunînd ranchiunos că ruşii sînt nişte ageamii în ale tacticii şi că au învins datorită exclusiv superiorităţii lor numerice. A doua zi începură mari pregătiri pentru plecare, Belega oferindu-se să găsească o maşină. În ziua cînd toată casa răsuna de zgomotul lăzilor tîrîte, de sudălmile soldaţilor şi de ordinele maiestuoase ale generalului, Lucian o sărută pe Gipsy. Ea se lipi de el, înlănţuindu-l, strîngîndu-i trupul la pieptul ei. Lucian murmura, în neştire:

— Mă iubeşti, Gipsy?... Pe urmă aşezîndu-se alături, pe canapea, îi vorbi despre alte meleaguri, despre palmieri care foşnesc, despre fugi şi uitări. Se simţea fericit, mîndru, băr-

bat. Îi confecţionă pe loc o sumedenie de poveşti mici, romantice, inspirate de adagiul horaţian: „*Carpe diem, quam minimum credula postero*[1]“, şi în timp ce-i strîngea degetele subţiri, nerăbdătoare, fierbinţi, îşi spuse că a obţinut mai mult decît dacă ar fi avut-o; într-adevăr, fata îl privea uimită, ca şi cum ar fi descoperit în cuvintele lui limanuri noi, peisaje necunoscute şi nebănuite. In timpul călătoriei spre casă, ea se lipi de el, oferindu-i linia uşor rotunjită a coapselor sau mirosul tulburător al părului creţ şi-i şopti cald, în ureche:

— Lucy, mi-eşti drag...

În primele zile după ce se întorseseră acasă, o mulţime de cunoscuţi veniră să-i vadă, să le povestească cele petrecute în lipsa lor. Teddie începuse să frecventeze clubul Y.M.C.A, proaspăt înfiinţat. Acolo se ascultau plăci noi, se dansa, se bea, se juca ping-pong şi se puteau întîlni fete drăguţe. Lucian aştepta o veste de la Gipsy şi tresărea la fiecare sunet al telefonului, dar era ori Motzeanu, ori baronul Papp, ori Spinanţiu... Interogîndu-l cu discreţie pe Teddie, află că Gipsy era o asiduă vizitatoare a clubului Y.M.C.A., unde se purta ca o desmăţată, se încurcase cu un inginer, fost agent al Intelligence Service-ului după cîte se spunea, băiat minunat, plin de bani. Atunci Lucian îşi aduse aminte de Andrei şi se duse să vadă dacă nu venise. Casa era încuiată, nimeni nu ştia nimic de el. S-ar fi putut foarte bine ca Andrei să fi murit: simţea realitatea atît de îmbîcsită de neverosimil, de ceva teatral şi forţat, încît gîndurile cele mai paradoxale păreau cuminţi şi blînde în raport cu ea, aşa că, într-adevăr, era posibil ca Andrei să fie îngropat undeva pe un cîmp devastat de toamnă. În oraşul acesta înnebunit, nădejdea părea o pasăre bearcă... Unii oameni, cei mai mulţi, fugeau de golul din ei, îmbătîndu-se şi cîntînd. Gipsy uitase fiorul intelectual pe care-l încercase poate în apropierea lui şi el era un prost, ca totdeauna, dar constatarea asta în loc să-l mîhnească îl umplu de o stranie mulţumire. Ca să păstreze această stare de iraţional, de absurd (căci ea se risipea spre seară, făcînd loc unor spaime oarbe, fără motiv) se îmbătă odată, cu ţuică din cămară, dar trezirea fu prea crudă, dezgustătoare, aşa că renunţă la asemenea paliative.

---

[1] Bucură-te de ziua de azi şi încrede-te cît mai puţin în cea de mîine.

Regăsindu-şi caietul cu versuri, atît de dispreţuit de părintele Poura, rămase uimit de neliniştea ce se zbătea în ele. Era ca şi cum cineva i-ar fi pus în faţă o oglindă. Scrise:

Prietenie

ipoteticului Andrei.
Din senin ne-au îngheţat toate gîndurile...
Poate sîntem alţii, poate-am plecat,
Oraşul acesta, plictisit, s-a spînzurat,
Cărţile şi-au ştirbit rîndurile.

Rîsul ni se sparge alături,
Dospind în mirare, ca-n pături.

Mîna a putrezit ca un lemn,
Bătînd nebuneşte în toate uşile;
Au năpădit-o, viclene, căpuşile.
Alungă-le. Eu nu mă îndemn.

În patru labe lumea-i mai aproape,
Şi semenii-ţi se războiesc sub pleoape.
De mai cădelniţăm uneori cum se cade,
Ne-apucă o sfîntă ruşine,
Şi ca doi popi printre ruine,
Prohodim dărîmatele baricade.

Puse întregului caiet un motto din Hölderlin:

„Ich verstand die Stille des Aethers;
Die menschlichen Wörter verstand ich nicht" [1]

Asta era tot ce-l interesa.

În schimb tatăl său stătu încuiat în birou cîteva zile, făcîndu-şi tot felul de planuri, încercînd să pună de acord zvonurile, informaţiile şi concluziile sale, pentru ca atunci cînd îşi va face intrarea în arena oraşului, să poată adopta îndată o ţinută consecventă.

Unii din prietenii familiei (profesori, doctori, ingineri) erau foarte optimişti. Nu se gîndeau absolut la nimic, se adunau

[1] **Înţelegeam liniştea eterului, cuvintele oamenilor nu le înţelegeam.**

în fiecare seară la partide foarte vesele de rummy sau bridge, beau şi plănuiau vesele excursii în Europa. Alţii vedeau totul în negru; preziceau o răsturnare violentă şi bruscă a raportului de forţe („Doar şi nemţii atunci au început să degringoleze cînd erau mai puternici", argumentau ei) şi se ţineau retraşi, făcînd provizii de alimente, de haine călduroase şi exagerînd peripeţiile refugiului. Varga nu accepta niciuna din aceste sugestii. Citind ziarele din Bucureşti înţelese că acolo fierbe ceva şi în curînd se vor produce mari răsturnări. Pentru el, faptul că partidul comunist se organizase militar, se bătuse cu nemţii în gară, îi hărţuise nimicindu-i la Curtici, era foarte elocvent: de acum încolo va pretinde, evident, drepturi, iar în caz de refuz şi le va impune cu forţa. Era foarte curios să afle care este atitudinea baronului Papp, dar amîna mereu vizita, paralizat de teamă. La apelurile repetate ale bătrînului politician răspunsese o dată, de două ori, de trei ori că e grav bolnav, că se teme să nu fie tifos exantematic. O făcuse aproape instinctiv, fără să stea pe gînduri, dar trebui să tragă concluzia acestei atitudini: se temea, se temea îngrozitor. Energia moştenită de la mamă-sa, care-l însufleţise pînă acum, îl părăsise dintr-o dată; chiar povara casei, grijile coşniţei i se păreau prea grele în perspectivă. Deocamdată, mulţumită lui dumnezeu, n-aveau a se plînge de nimic. In sfîrşit primi o scrisoare de la fratele său Crişan (trimisă printr-un individ foarte misterios, părînd deghizat) în care acesta-i spunea că va veni acasă, deoarece, ca fostă notabilitate în guvernămîntul Transnistriei, se aştepta să fie arestat din clipă în clipă şi deferit tribunalului ca criminal de război. Il ruga să facă tot posibilul, să ia legătura cu un medic bun, ca să-l interneze într-un sanatoriu de boli nervoase. Individul care-i adusese acest mesaj tulburător ceru foarte degajat să i se dea de mîncare şi spuse că era locotenentul Dumitreanu, fost ajutor de comandant de lagăr la Golta, şi-i atrase respectuos atenţia lui Varga asupra post-scriptumului:

„Fii bun şi fă-i o situaţie lt. Dumitreanu. Băiatul riscă să-şi piardă capul. Dacă ai rezolvat problemele orezăriei noastre de la Cefa, trimite-l acolo".

— Acest post-scriptum se bucură de asentimentul dumneavoastră? întrebă, nu fără oarecare ironie, locotenentul.

— Evident, evident, se grăbi să răspundă Varga. Numai că... vezi dumneata... chestiunea orezăriei n-am rezolvat-o încă.

Înțelegi... a fost în teritoriul cedat, am făcut eu o combinație cu un țăran ungur, Kardos...

— Cel mai bun lucru ar fi să-mi dați o procură, spuse Dumitreanu. Am urmat un an de drept la București, sper că n-am uitat chestiile astea... Iar dacă da, apoi am experiența războiului, și se bătu pe buzunarul de la spate al pantalonilor.

În noaptea aceea, Varga nu închise ochii. Nu se mișca, să n-o trezească pe soția sa, dar ofta din vreme în vreme, nemaiputîndu-se stăpîni. La un moment dat ea îi spuse, mîngîindu-l pe frunte, în întuneric, cu mîna ei uscată :

— Salvator... de ce nu vrei să împărțim grijile noastre ?

— Dar... mammy... nici o grijă, bîigui el.

— Vezi tu, Salvator, am impresia că va trebui să luptăm pentru copiii noștri, pentru viitorul lor. Tu ești un om excelent, plin de inițiativă ; nu te recunosc în apatia asta. Acum cînd relațiile noastre... nu-i așa... cînd viața le-a făcut să pășească pe un făgaș nou, eu înțeleg să-ți dau toată libertatea, dar vreau să te ajut, să ducem crucea împreună.

Varga nu se mai putu stăpîni și, punîndu-și capul pe pieptul ei, cu sînii căzuți ca niște cîrpe, începu să plîngă, sufocîndu-se și înecîndu-se cu lacrimile.

— Sst... taci... Salvator... liniștește-te... Îl dădu ușor la o parte și-i aduse din baie un pahar cu apă, apoi aprinzînd veioza, își luă un capod și se așeză rigidă pe marginea patului.

— Trebuie să iei legătura cu domnul Papp, să începi să activezi. La anul vreau să-i trimitem pe băieți la Paris, la Sorbona.

— Da... da...

— Îmi promiți, iepuraș ?... (Vechea alintare, de ani de zile uitată, îi revenise pe buze, făcîndu-l pe Varga să tresară, parcă l-ar fi atins o șopîrlă.)

— Îți promit, îți promit... hai să dormim. Îi părea rău că o lăsase să-i vadă slăbiciunea. Niciodată nu avusese încredere în ea; era ceva absurd, nemotivat, un sentiment meschin și inuman, dar nu i se putea împotrivi.

Cu toate că luă o tabletă de somnifer, nu putu să doarmă. Crișan, criminal de război ! Acest Dumitreanu în casă !

A doua zi îi veni să turbe cînd văzu obrăznicia cu care ofițerul se lega de Larisse. Îi arunca ochiade irezistibile, îi presa piciorul pe sub masă, îi căuta degetele. După dejun îl trase deoparte pe Varga și, luîndu-l familiar de braț, îl întrebă :

— Cine-i puiculița ? Sper că nu-i o sfîntă. Are niște burlane baroșane, ceva baban. Cum se spune la dumneavoastră în Ardeal ? Da, da, țîmbi, grozav !

— Am să-ți fac rost de acte chiar azi, îi reteză Varga elanurile. Și îmbrăcîndu-se în negru, cu gambetă, galoși și umbrelă, deoarece ploua, se duse să-i facă prima vizită baronului Papp de Zerind. Cînd trecu prin piața mare, văzu trupe sovietice adunate acolo, în fața unei tribune, apoi muncitori, da, muncitori înarmați pînă în dinți ! Maistrul Jurca Mihai, Horváth și alte figuri cunoscute... Muncitorii purtau o tablă mare pe care scria:

Trăiască a XXVII-a aniversare a Marii Revoluții din Octombrie !

Impresionat, Varga ocoli piața. Desigur, în costumul acesta foarte elegant ar fi atras asupra lui atenția mulțimii. Baronul îl primi cu brațele deschise, îl sărută pe frunte, declarîndu-i că-l așteptase, că avea nevoie de luminile lui, pentru salvgardarea adevăratei democrații, adevăratei libertăți și romînități. In salonul cel mare erau adunați o duzină de necunoscuți. In capul mesei trona Vîslan, care scria ceva într-un registru. Un tînăr îi prezenta facturi, spunîndu-i respectuos „domnule director".

— Ne pregătim de luptă... Asta-i arteleria... Ziarul ! își ridică degetul Papp. Cred că ești la curent.

— Nu știu nimic, își luă fruntea în palme Varga. Sînt distrus.

— Dar ce s-a întîmplat ? Ii bolnav oarecine, onorata doamnă, drăguții copilași ? Să-i aduci pe la mine pe iubiții tineri, să-i inițiem, să le călăuzim primii pași.

Varga îi povesti drama fratelui său Crișan și despre locotenentul Dumitreanu. Rămase uluit cînd Papp începu să rîdă cu poftă, de-i dădură lacrimile.

— Da' tu pe ce lume trăiești, scumpul meu ? Da' crezi că sîntem pe vremea dictaturii ? Ce-i psihologhia asta ? Frate Salvator, scrie fratelui Crișan să vie, mi-i dor să-l văd. Județul are trebuință de el. Să vie, nu în casa de bolunzi, *mein Gott,* o să-l alejem deputat au senator... Iar pe leitenantul acela mînă-l la mine. Am nevoie de-un secretar, om cu mîna iute... He he... frate Varga, cînd îi auzi directivele lui Gyula, ai să te crucești. Omul aesta e un ghenius, are politica în *kleinem Finger,* cum crezi ? No, apoi așa nu mai mere. Vino mîine la adunarea conziliului executiv, scutură-te, dragule, ne așteaptă zile mari !

Varga îl sorbea din priviri; era ceva simbolic în acest bătrîn: părea alegoria vie a forței, înțelepciunii și experienței partidului național-țărănist.

* * *

Și orașul petrecea...

În centru se deschisese o tavernă, unde se intra printr-un gang murdar. Interiorul fusese amenajat în formă de corabie: în mijloc un catarg, cu velele strînse, de la care porneau frînghii cu steguleţe și lampioane. Geamurile erau rotunde, colaci de salvare fuseseră agățați pe pereți. In fund, pe „puntea de comandă", erau separeurile. Patronul, îmbrăcat în uniformă de amiral, iar chelnerii în tricouri albe cu dungi albastre și pantaloni largi, circulau în toate părțile. Orchestra excelentă cînta ultimele noutăți americane: In the Mood, Chattanoga Choo Choo, Symphonie, Boogie-Woogie și un dans nou care înnebunise lumea: Conga. Pe la miezul nopții se producea un mulatru, fost boxer, Ray Sugar Johnson. Bătea două bețe de tack și cînta gutural și trist. Urma o dansatoare goală care se frămînta în raza albastră a unui reflector, într-o tăcere religioasă, ca să erupă la urmă în zbierete, în zgomote de pahare sparte, îndată ce lumina se reaprindea. Aici se puteau vedea tot felul de oameni, majoritatea îmbrăcați în scurte de piele, cu cizme bürger și cămăși cadrilate. Aveau portofelele burdușite de bani. Pe deasupra meselor se aruncau oferte, se formau trenuri cu sare pentru Ungaria, se schimbau semne misterioase, masonice: din cînd în cînd se auzeau răcnetele vreunei femei bete, pe care partenerul o stropea cu sifonul pe ceafă.

— Iei legătura cu Cincă, el are să te ducă la „loc".

— Nu, nu prin Salonta, pe la Ciumeghiu e mai sigur... șoseaua bună...

— Camion Ford? Suportă...

— Am aranjat cu șeful gării: 200.000 și s-a făcut. Căpătăm și soldați pentru pază.

— Da, dacă ai dolari, bine, în regulă... Hai să te pup. Să nu mă tragi pe sfoară...

— Dinți de aur spui, cîți?

— O ladă. Marfă garantată, de la oltenii barați...

— Domnule, să fiu al dracului, era o bibliotecă întreagă. Ceva fain! Am umplut tot furgonul și am alimentat locomotiva

cu cărţi... Măi, să vezi ce poze, tot oameni cu cămăşi de noapte, cu ramuri pe cap... Ceva franţuz, Corneliu... Hîrtie bună, dar era cam veche... Şi ruşii după noi... Pîr... pîr cu balalaica lor... Noroc de cărţi...

— Dragă... Trăiască!...

Un grup de fete apăreau pe „punte", în ii naţionale, dar în chiloţi de baie şi cîntau, în hohotele de rîs ale asistenţei:

Ecaterinooo vedeeaa-te-aaaşi moartăăăă...

În centru, oraşul petrecea...

În cartierul gării, al fabricilor, toate zidurile erau acoperite cu inscripţii:

Jos Germania hitleristă! Trăiască Armata Roşie eliberatoare!

Jos fascismul! Trăiască Partidul Comuniştilor din România!

Totul pentru front, totul pentru victorie!

CAPITOLUL XIX

Nu așa-și închipuise Andrei viitorul. Crezuse că după groaznicele încercări prin care trecuseră, oamenii se vor schimba : așteptase un fel de înfrățire generală, o ofensivă a vieții care să mături toate prejudecățile, egoismul... Peste tot era însă mizerie. Abia aveau ce mînca. Tatăl său stătea în gară pînă seara tîrziu, cînd se întorcea cu un săculeț de cartofi sau de făină de porumb. Mîncau în tăcere mămăligă plină de boțuri. Andrei își dădu seama de unde făcea tatăl său rost de toate astea : vindea

în gară, precupeţilor, rochiile rămase de la mamă-sa. Intr-o seară Octavian îi spuse, privind în altă parte, cu vinovăţie:

— Andrei, nu ne putem lăsa muritori de foame... Şi tu eşti mare acum...

— Ce trebuie să fac? întrebă Andrei, simplu.

— Uite... Sabin îşi trosnea degetele, ruşinat. Mulţi pleacă în Ungaria, cu sare, cu ţigări. O să încerc şi eu. Unchiul Gavril îmi dă un mic capital... Vino şi tu cu tata. Ne-ar fi mai uşor, împreună. Iţi trebuiesc atîtea lucruri, haine, pantofi... Ştii, mulţi s-au îmbogăţit dintr-o călătorie numai...

Andrei nu răspunse. Tatăl său crezu că era de acord.

Iurcovici venea des pe la el. Aducea de fiecare dată un braţ mare de scînduri culese de prin garduri sau din gară, făceau foc în sobiţa din bucătărie, fumau mahorcă, încălzindu-şi mîinile. Iurcovici era furios.

— Acuma ar trebui să lichidăm pe toţi burjuii. Să-i scoatem din casă şi să ne mutăm noi în locul lor... Cine nu vrea — la zid! Dracu s-o ia de viaţă! Tot burjuii-s tari şi mari. Şi cum îl plesneşti pe unul, te ia partidul la rost. Apoi nici aşa! Ştii, eu încă din revoluţia ungurească din '19 am fost roşu... Pe urmă am pierdut legătura... Iţi spun însă, nu aşa am crezut. De burjui nu trebuie să-ţi fie milă, ci să-i dai la cap!

Prin el Andrei afla ce se petrecea în oraş. In jurul partidului ţărănist se strîngeau toţi foştii legionari; în fiecare noapte atacau sediul partidului comunist, spărgeau geamurile, încercau să pătrundă înăuntru. Ieri seară, dintr-o birjă, un individ aruncase o grenadă, dar, din fericire, uitase să-i smulgă focosul. Şi tot ei erau cu gura mare. Chemaseră un ziarist american ca să constate „abuzurile" comuniştilor. La fabrică, directorul angajase un fel de vătaf, în locul căpitanului Prodan care fugise cu nemţii. Unul Sarca...

— Cum ai spus? strigă Andrei. Il cunoşti?

— L-am văzut. Un tip înalt, negru, cu mustaţă.

In ziua aceea, Andrei ieşi pentru prima oară din casă.. Informaţia care i-o dăduse Iurcovici îl zguduise. Dacă era adevărat, dacă acelaşi Sarca — şeful bandei aceleia... N-avea dreptul să tacă. Il va căuta şi dacă, într-adevăr, e acelaşi...

Ritmul oraşului îl năuci. Oamenii umblau grăbiţi; cei mai mulţi, îmbrăcaţi ciudat, ca pentru expediţii, cărau saci, boccele, lădiţe de campanie. In colţul străzii, în jurul unei căsuţe ţărăneşti, lumea se înghesuia, strivindu-se. Zeci de mîini, moto-

tolind bani de hîrtie, se întindeau spre vlăjganul de pe capră, care rîdea şi ridica din umeri...

— Bani nu-mi treabă! Hăinet... ceva lucruri, da...

Pe strada principală, acoperită de hîrtii, cutii goale de conserve, zdrenţe şi sticle sparte, un vînzător de ziare fugea grăbit, urmărit de o ceată de domni. Se opri lîngă biserica catolică, urcă cu agilitate treptele şi de sus începu să zbiere cu un glas piţigăiat:

— Primu' număr din Ardealu' dimocrat! Senzaaţie şi articole! Declaraţiile lu' domnu' Papp... Reepede un pol, că se gată marfa!

Mîini înmănuşate, grăbite, îi smulgeau foile cu cerneala încă umedă, apoi în jurul cumpărătorului se formară cercuri. Oamenii se înghesuiau, privind peste umărul fericiţilor posesori ai ziarului. Se ridicau glasuri indignate:

— Ştiam că e adevărat, domnule. Mi-a spus Moglescu, cumnatu-meu de la P.T.T.!

— Dar ăsta-i abuz!

— Ce se întîmplă? întrebă Andrei pe un omuleţ care pufnea indignat.

— Cum ce? Iaca, ruşii nu ne lasă să intrăm în Ardeal!

Dorea din toată puterea sufletului să-l vadă pe Lucian, aşa că fugi aproape pînă la locuinţa lui. „Acum trebuia să ne strîngem toţi, alături. Toţi... Nu putem, n-avem dreptul să rămînem singuri. Depinde de noi ca visurile pe care le-am nutrit să se realizeze“.

Sună lung, dar nimeni nu-i răspunse. „Să nu se fi întors încă?“ se întrebă dezamăgit. In sfîrşit auzi o voce de la etaj:

— Cine-i acolo?

Se dădu un pas înapoi.

— Pentru numele lui dumnezeu! Andrei! Andrei! Stai, o să-ţi deschid! strigă Teddie. Il auzi alergînd prin curte, apoi se pomeni cu el în braţe.

— Măi, măi... Tu eşti? Lucian are să leşine! Oi, mama ta! Ţinîndu-l strîns de braţ, Teddie tropăia de bucurie. Numai tu lipseai. S-a adunat toată banda... Măi, ce-o să mai petrecem! Şi la anul, ţuşti la Paris! In ce hal eşti!

Cînd Andrei intră în salon, toţi băieţii şi fetele se opriră din dans, se repeziră la el, îl înconjurară. O clipă, el se făcu alb ca varul, crezînd că şi Sonia era acolo.

— It's the long way to Tiperrary, it's the long way to go! cînta Micky Belega, ţopăind în jurul lui Andrei. Măă, te-am văzut la Ineu, mi se pare... Erai cu soldaţii...

Andrei încerca să-şi înghită nodul care i se pusese în gîtlej, apoi dintr-o dată se împurpură. Surîse strîmb.

— O duceţi bine, voi...

— Ei, să vezi ce urmează! strigă Văgălău. Să vezi cum ne-om face de cap în şcoala democrată. Uite aici... Se apropie de el şi, desfăcîndu-şi vestonul, îi arătă un revolver prins de curea. Să îndrăznească mister Drăgan să-mi mai dea doi cu minus.

— Lucian? întrebă în şoaptă Andrei.

— Hai, du-te, du-te, ştiu că arzi de dorul filozofiei, surîse Teddie. Da' pe urmă vii jos. Trebuie să te învăţ o droaie de dansuri... Conga, Wigoomba... Hai, hai, îl împinse de spate. Lucian e sus...

Cu inima bătînd, Andrei urcă treptele, regăsind atmosfera atît de familiară, covoarele moi, mirosul de ceară de parchet şi de tutun fin. Se opri în faţa uşii lui Lucian să-şi recapete răsuflarea. Bătu uşor.

— Cine-i? se auzi un glas plictisit.

Mai bătu odată. Uşa se deschise.

In prima clipă nu putură spune o vorbă, apoi Lucian îl cuprinse în braţe. Il sărută pe amîndoi obrajii şi îşi lipi faţa de umărul lui. Pe urmă se smulse brusc din îmbrăţişare şi merse la geam. Işi scoase ochelarii şi-i şterse maşinal cu batista. Andrei se dezbrăcă şi se lăsă să cadă într-un fotoliu. Spătarul înalt răspîndea un miros stins de parfum... „Acum o să mă întrebe ce-am făcut în timpul acesta şi eu o să caut cuvinte potrivite"... Atunci simţi nevoia să se ridice, să meargă alături de Lucian la fereastră şi aşa, privind acoperişurile cenuşii, peste care alunecau norii, să-i spună tot ce s-a petrecut cu el. De altfel, cui altcuiva putea să i se destăinuie?

— Andrei, — şopti Lucian, aproape ostenit, — am aşteptat atîta să vii! De atîtea ori m-am gîndit că singurul lucru curat în anii aceştia a fost prietenia noastră... Şi poate... e tot ce ne-a mai rămas...

Işi ridică spre el obrazul slab, osos şi palid. In ochii căprui, obosiţi, pîlpîia o nelinişttită aşteptare. Incercă să rîdă:

— Hai să ne aşezăm. Vrei să-ţi aduc ceva? Vin, prăjituri? Iartă-mă, spun tîmpenii...

Il luă de mînă cu gestul lui obişnuit, timid şi protector în

acelaşi timp, şi-l sili blînd să se aşeze pe divanul larg, în colţul în care se aşeza Andrei totdeauna.

— Cînd te-ai întors? îl întrebă sfios. Andrei ghici reproşul ascuns: „De ce n-ai venit pînă acum la mine?"

— Acum cîteva zile. Dar erau atîtea de făcut... Ştii...

— Ştiu, Andrei. Te-am căutat şi mi s-a spus...

„Doamne, — se gîndi Andrei, — cît de chinuitor ni se leagă gîndurile"...

În clipa aceea se auzi de la uşă o voce aţîţată:

— Lucian! Lucian! Eşti aici, dragă?

Lucian se ridică înciudat.

— Da!

Salvator Varga intră ca o furtună. Era extrem de elegant şi părea în prada unei agitaţii puţin obişnuite. Cînd dădu cu ochii de Andrei, luă o înfăţişare care exprima cea mai adîncă mirare:

— Dumneata? A! Trăsăturile i se posomorîră, îşi curbă umerii şi, luîndu-i amîndouă mîinile, şopti cu gravitate: Condoleanţele mele, dragă... Ce nenorocire!... Se pare că asupra noastră s-au năpustit toate loviturile sorţii. Fie ca acest lucru să aducă o cît de mică alinare suferinţei dumitale.

Păstră o secundă de reculegere, apoi întorcîndu-se spre Lucian izbucni:

— În sfîrşit, s-au dat pe faţă! Închipuie-ţi, au găsit, în sfîrşit, pretextul! Un pretext tot atît de stupid şi de revoltător, ca toată situaţia asta absurdă...

— Da... da... da... murmură Lucian nervos. Dar tatăl său nu-l luă în seamă.

Se întoarse spre Andrei:

— Închipuie-ţi, dragă! Nu sîntem lăsaţi să luăm în stăpînire Ardealul... Acum, cînd sîntem iarăşi alături de aliaţii noştri fireşti! E o presiune abilă, ca să ni se impună un guvern comunist!

— Da, desigur, scrîşni Lucian. Buzele îi tremurau.

— Şi acum, ţineţi-vă respiraţia să auziţi o chestie de *grand guignol!* Noi, romînii, partidul naţional-ţărănist, am fi masacrat... da! da! nu vă cruciţi, am fi masacrat, cu securea, dragii mei, nişte ţărani unguri.

Tăcu, pregătindu-se să savureze efectul spuselor sale. Dar Lucian bătea nervos cu degetele pe genunchi. Numai Andrei îl privi în ochi, îndelung.

— E adevărat, spuse după o tăcere.

Varga înlemni. O clipă, pe fața lui, dorința de-a fi politicos, mila pentru acest copil orfan luptară cu indignarea. Apoi făcu un pas înainte și-și puse mîna pe umărul lui Andrei:

— Copile dragă, cum poți da crezare acestor infamii? Pentru dumnezeu...

— Nu e nici o infamie. Și eu am fost de față... acolo...

— Nu-i adevărat! Cum poți să spui una ca asta!? Se înroși tot și-și îndreptă umerii, zvîcnit. Cum poți să afirmi una ca asta, domnule Sabin?

— Cred că în asemenea ocazii privirea nu te înșeală, spuse Andrei. Simțea cum clocotește în el mînia și revolta care-l cuprinseseră încă jos, acolo unde petrecea Teddie cu banda.

— Nu este adevărat! strigă Varga amenințător. Și... iartă-mă, te rog, dar îți interzic... îți interzic formal să faci asemenea aluzii... Dumneata... Dar cum poți să azvîrli la gunoi, în aceste clipe cruciale, simțul demnității și mîndriei naționale! „A fost de față!"

— Am fost de față!

— Nu este adevărat! Ia te uită! Nu este adevărat!

Andrei începu să rîdă încet și asta-l scoase din sărite pe Varga.

— Te pomenești că te-ai și înscris la bolșevici! se strîmbă el batjocoritor. Nu te gîndești ce-ar fi spus sărmana dumitale mamă...

Andrei se ridică în picioare:

— Mă gîndesc doar că am văzut aceste lucruri și e datoria mea să nu tac!

— Chiar dacă ar fi adevărat ce spui, datoria dumitale e să-ți ții gura...

Lucian se foia pe divan.

— Tată!... Andrei!...

Andrei ridică din umeri:

— Asta îmi depășește puterile.

Stăteau față în față, înfruntîndu-se.

— Cum? bîlbîi Varga. Adică... dacă înțeleg bine...

— Am să fac tot posibilul ca să se afle adevărul. Șeful bandei e în oraș. Il cheamă Sarca...

— Cum? Varga se sufoca. Atunci... sînt silit să-ți spun...

— Nu e nevoie.

Andrei își îmbrăcă haina, încurcîndu-se în mîneci.

— Va să zică... aici ai ajuns, zise Varga, disprețuitor. Cu comuniștii...

Din ușă, Andrei se întoarse:

— Și cu dracu, domnule Varga, dacă nu seamănă cu...

Trînti ușa. Mai auzi strigătul lui Varga:

— Nu te mișca! Lasă-l! Să nu-l mai prind...

Andrei porni pe străduța care ducea spre malul Mureșului, urcă digul și se opri, trăgînd în piept aerul ușor înțepător din pricina frigului. Simțea nevoia să respire adînc, ca și cum s-ar fi zbătut multă vreme într-o atmosferă fetidă.

Peste noapte brumase și ierburile se închirciseră; jos, lîngă apă, pămîntul era alburiu, iar Mureșul gălbui avea în curgerea lui o tristă solemnitate; numai la picioarele podului distrus, acolo unde se ridicau fiare încolăcite, răsărind din apă ca niște colți negri, vrăjmași, valurile fierbeau, plesneau în bulboane albe, ca niște bășici; curenți subterani căscau pîlnii adînci, pînă aproape de fund, limbi lungi de apă plescăiau lingînd stîlpii de beton, încolăcindu-se în jurul lor, întorcîndu-se din drum, dar rîul care venea din urmă le lua, înlocuindu-le cu frămîntarea altor ape. Dincolo, în Cetate, pomii erau întunecați și goi, numai turnul bisericii strălucea în razele anemice ale unui soare rotund, azvîrlit pe cerul rece, ghețos. Aproape de pod, un pescar înfofolit în palton, cu căciula trasă peste urechi, arunca undița, făcînd parcă gesturi largi de binecuvîntare deasupra apelor.

Tîrziu, Andrei se întoarse, cu inima grea, și în clipa aceea dădu cu ochii de Schwartz; acesta, îmbrăcat într-o scurtă văturită, albastră, se rezema într-o cîrjă și privea în jur.

La început nu-l recunoscu pe Andrei, apoi voi să se repeadă și să coboare digul.

— Andrei! Măi Andrei!

— Eu, răspunse Andrei, urcînd repede treptele.

Il strînse în brațe și se depărtă puțin, să-l privească. Schwartz era tras la față, palid; la fiecare mișcare făcea o grimasă de durere.

— Imi pare așa de bine că te-am întîlnit, spuse Andrei. Voiam să trec pe la tine chiar acuma.

— Nu m-ai fi găsit. Nu mai locuiesc acasă.

Porniră alături. Cimentul răsuna sub cîrjele lui Schwartz.

— Ce-ai pățit, Iani?

— Am fost rănit, răspunse acesta evaziv. Și tu?

— Is multe de povestit... Multe și... nu-mi place.

— Ne potrivim. Nici mie. Toată lumea se laudă cu aventurile, ca și cum ar avea vreun merit din asta. E drept, i-a scos un pic din călduța banalitate în care se bălăceau...

— Același, rîse Andrei. Cu ce te ocupi acum?

— Lucrez la U.T.C., spuse Schwartz cu o anumită solemnitate. Și tu?

— Stau...

Schwartz îl privi pieziș, scrutător:

— Nimeni nu „stă" azi. N-avem acest drept. Ori poate...

— Ce?

— ...ești și tu ca ceilalți? „Regele și patria, Anglia și America"?

— Nu înțeleg...

Schwartz se opri și-l cercetă:

— Cum nu înțelegi? Unde-ai fost în timpul acesta?

— Am venit abia de două zile. Acum ies prima dată din casă. Voiam să te caut.

— De ce?

După o tăcere, Andrei spuse privindu-l drept în ochi:

— Tu ai auzit de masacrele de la Varseg?

— Cum să nu! Gărzile Maniu... Azi, ziarul țărăniștilor a publicat un articol grosolan, plin de injurii. Ar vrea să li se dea Ardealul în stăpînire, să masacreze mai departe, sub steagul „democrației"...

— Eu am fost acolo, spuse încet Andrei. De aceea te căutam.

Incremenit, Schwartz îl privi atent. Fața lui Andrei, subțiată, neagră de vînt, cu două cute adînci în jurul gurii, era așa de schimbată, de îmbătrînită, încît nu se îndoi o clipă. Își încleștă degetele în jurul brațului lui.

— Ai fost acolo? Ai văzut?

— Da.

Schwartz își mușcă buzele. Cînd se întoarse spre Andrei, vocea îi tremura ușor:

— Ascultă, Andrei... poți să scrii un articol despre asta? Vrei?

— Da, răspunse Andrei simplu.

— Vino...

Coborîră de pe mal, tăcînd amîndoi. O luară pe bulevard. Andrei mergea încordat, nerăbdător. Se opriră în fața unei clădiri moderne, ai cărei pereți erau ciuruiți de gloanțe. La

parter, casa n-avea nici un geam și pe trotuar erau împrăștiate grămezi de lemn.

— E fosta clădire a lui Deutsche Buchhandlung, zise Schwartz, luînd-o înainte.

Spuse cîteva cuvinte omului de la poartă, care le făcu semn să intre. Străbătură un coridor lung, pardosit cu ciment spart pe alocuri de explozii.

— Nemții au încercat să reziste aici, dar n-au stat nici o jumătate de oră.

Cîțiva oameni îl salutară pe Schwartz. Erau îmbrăcați sărăcăcios și păreau grăbiți.

Intrară într-o odaie mare, foarte luminoasă, dar fără geamuri. Pe jos erau cîțiva butuci de lemn. O măsuță sfărîmată fusese aruncată într-un colț. La un birou șchiop stătea un om înalt, încă tînăr. Purta o scurtă de piele și un jerseu negru închis la gît. În fața lui, doi soldați. Unul dintre ei, cu obrazul învinețit, arunca priviri speriate celuilalt, care-l îndemna ațîțat:

— Spune, Marine, ce dracu, de ce te temi?

— Măi, mai bine să...

Tînărul de la birou făcu un semn spre Schwartz.

— Ascultă aici... Îi bate de-i usucă. „Dom" colonel Gheorghiu de la 14 Cavalerie...

— Să nu scrieți că eu v-am spus, se foi soldatul bătut.

— Nici o grijă. Nici o grijă...

Tînărul se ridică, le întinse mîna, apoi se întoarse spre Schwartz. Acesta făcu prezentările:

— Tovarășul Robber, redactor... Andrei Sabin, un coleg de liceu...

— Libertate! salută Robber, măsurîndu-l din cap pînă în picioare. Strîngi forțe? zîmbi el către Schwartz. Foarte bine, foarte bine. Ocupă loc pe marginea biroului. Scaune n-avem. Reacțiunea nu vrea să ne lase mijloace de odihnă. Noi în schimb, nu peste multă vreme — vremea e foarte relativă în perspectiva revoluționară — îi vom pune pe ei la locul cuvenit. Just, nu?

— Prietenul meu, — spuse Schwartz rar, — a asistat la masacrele făcute de Gărzile Maniu.

Robber holbă ochii, își plesni palmele și ridică mîinile spre tavan:

— Co-lo-sal! Cum de te-ai întîlnit cu el, tocmai azi! Fantastic! Chiar azi-dimineață tovarășul Jurca mi-a trasat sarcina să combat articolul banditului Vîslan. Am scris ceva, evident,

— spuse el cu modestie, — dar un martor ocular... nu-i aşa... Trăirea directă dă un fior de autenticitate...

— Ţi-am vorbit de el, continuă Schwartz, fără să bage de seamă că Andrei se simţea stînjenit. Ştii, despre teza aceea... A fost eliminat din toate şcolile din ţară.

— A, da, da ! îmi aduc aminte... Păi, tovarăşe, tu eşti un element de viitor. Terenul pentru încolţirea ideilor revoluţionare e pregătit. Ai avut ceva legături cu partidul în ilegalitate ?

— Nu, spuse Andrei. Nu-i plăcea volubilitatea lui Robber, încercările lui silite de familiaritate.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, făcu Robber, consolator. Aşadar, o să ne scrii un articol. Povesteşti ce-ai văzut, atîta tot. Concluziile o să le tragem noi... Politizarea adică...

— Atunci... zise Andrei.

— O, neastîmpăr tineresc ! Cît eşti de folositor revoluţiei ! Uite, tovarăşe, aici ai hîrtie, toc. Eu o şterg să anunţ pe tovarăşul Jurca. Scrie, tovarăşe, nu-i cruţa pe fascişti. Soarta lor e pecetluită.

Ieşi repede, gesticulînd.

— E un om foarte interesant, spuse Schwartz, ca şi cum ar fi simţit că lui Andrei nu-i plăcea. Cînd o să-l cunoşti mai bine... Are o cultură extrem de serioasă. Ne-a făcut o mulţime de servicii în ilegalitate. Cît au fost fasciştii aici, m-a ascuns la el. Fusesem rănit la gară... Într-o zi l-a prins o razie pe stradă. A evadat după două zile. Nici el nu ştie cum. Cunoaşte foarte bine marxismul.

— Lasă-mă acum să scriu, Iani...

Rămas singur, Andrei îşi dezbrăcă mantaua, o aruncă pe jos şi se duse la geamul spart, prin care venea din stradă un curent de aer rece. Se auzeau paşi tîrşiţi, vocea unui vînzător de ziare :

— Articolul de fond a lu' domnu' Papp ! Ardealu' e a romîniloooor ! Ardealu' democrat număru' unuu ! Un pol foaia !

„Da, îşi spuse Andrei, Ardealul"... Îi reveniră în minte argumentele şcolii latiniste împotriva tezelor grosolane ale lui Rösler, poveştile bunicăi sale despre alegerile de deputaţi, cînd jandarmi cu pană de cocoş loveau în stînga şi în dreapta cu paturile armelor, poeziile lui Goga : „Şi să-ţi aduni apele toate, să ne mutăm în altă ţară !..." Nu, oamenii nu trebuie să se mute în alte ţări, oamenii trebuie să trăiască pe pămîntul unde s-au născut, de care-i leagă toate suferinţele şi nădejdile. Şi

deodată-și aminti: pe geamul clasei se strecura atunci un soare fierbinte, de primăvară. Și colțurile clasei erau reci, miroseau a petrol, a mucegai. Scrisese fără să se oprească, murdărindu-se de cerneală pe degete. Vedea în fața ochilor obrazul tras al unchiului Palli, care-i spusese într-o seară, cînd se așezaseră amîndoi pe băncuța din grădină, privind venirea domoală, prăfuită, a vitelor:

— Ce căutăm noi în Caucaz? Mor bieții plugari în stepa calmucă... Crucile putrezesc, pămîntul îi acoperă, nici urmă nu rămîne din ei. Nici urmă. În ziare-i fotografiază călare pe cămile, aducînd zebre, iar ei rămîn acolo să-i acopere vînturile stepei. Ce căutăm noi în Caucaz? Cine are să ne plătească tinerețea prăpădită pe acolo?

Și unchiul său pierise la Nalcik, „lovit în inimă de un proiectil A.C.", cum spunea înștiințarea pe care-o primiseră. Ce legătură aveau aceste amintiri cu ceea ce voia el să scrie? Aveau. Și atunci ni se vorbea de războiul sfînt, de țara Basarabilor eroi, așa cum vorbesc astăzi țărăniștii de Ardeal.

Pe geamul spart veneau în valuri, zgomotele străzii... Andrei începu să scrie.

Nu-și dădu seama cît timp trecuse, în clipa cînd isprăvi. Privi coalele acoperite cu scrisul lui mare, cu litere neregulate, apoi, ca după o trudă, își trecu dosul palmei peste fruntea asudată. Abia acum se întrebă ce-o să zică cunoscuții despre articolul acesta. Lucian? Ridică din umeri. Nu-și putea închipui... Cu tatăl său o să fie mai grav. Nutrea doar un respect nemărginit față de Maniu, „marele romîn".

Cînd intră Robber, îi întinse hîrtiile fără să le mai citească.

Robber luă foile, le cîntări în palmă. Își aprinse o țigară.

— Așa, va să zică ai fost acolo... Bine... Te-ai hotărît deci să intri în rîndurile noastre?

— Nu știu...

— Cum nu știi? Dar articolul acesta e o luare deschisă de poziție. Ai să vezi cum va tuna burghezia istorico-isterică!

Andrei îl privi deschis:

— Trebuia s-o fac, nu?

— Evident, evident... Ia spune-mi: ceva marxism cunoști? Te orientezi?

— Nu, răspunse Andrei. Aș vrea...

— O să-ți dau să citești „L'ABC du communisme". O carte

foarte interesantă, a unui autor căzut puțin în desuetudine... Și, bineînțeles, biblia, manifestul bătrînilor dascăli... Însușirea dialecticii e foarte importantă... Necesară. Pentru noi, intelectualii, e o armă care suplinește multe. Îmi ești foarte simpatic... Ivan — așa-i spun lui Schwartz — mi-a povestit de bravada ta. Acuma uite ce-i: secretarul Jurca vrea să te vadă. E în biroul alăturat. Vezi, nu-i nevoie să „teoretizezi". Răspunzi simplu. Asta se prețuiește la noi, la comuniști. Înainte de-a pleca, vino să-ți dau cărțile... Libertate!

Andrei ieși pe coridorul plin de oameni și bătu în ușa vecină.

— Intră! îi răspunse o voce groasă.

Odaia era mare, sau poate părea așa, fiindcă în afară de o masă și două scaune n-avea nici un fel de mobilă. Un om îndesat, cu umeri largi, stătea la fereastră, bătînd darabana într-un ciob de geam. Auzind scîrțîitul ușii se întoarse. Era încă tînăr, cu toate că părul aspru începuse să-i încărunțească. Părea foarte obosit, de aceea zîmbetul lui fu puțin trist. Îi strînse mîna puternic și îi făcu semn să se așeze.

— Mi-a povestit Schwartz despre dumneata. Stai jos...

Andrei se așeză, adunîndu-și pulpanele mantalei.

— Fumezi? îi întinse Jurca tabachera de lemn.

Puse la îndemînă o cutie de chibrituri, apoi lăsîndu-se greoi pe spătarul scaunului îl cercetă nestînjenit.

— Da, spuse de la un timp. Uite ce-i... tovarăşe... Nu știu dacă dumneata îți dai seama de importanța articolului dumitale...

— Am scris doar ce-am văzut...

— Maniștii au început o campanie foarte serioasă. Unul din răspunsurile noastre e acest articol. Te rog, povestește-mi faptele...

Încet, cu oarecare oboseală, Andrei îi spuse totul. Jurca îl asculta dînd din cap. Fața îi devenise întunecată, aspră.

— Bine, zise, cînd Andrei termină. Răspunzi de fiecare cuvînt?

— Da.

— Mi-a spus Schwartz că ai fost eliminat din liceu. De ce?

— Pentru o... pentru o copilărie, spuse încet. Am scris într-o teză... o mulțime de prostii.

— Ce prostii?

— Nu erau prostii! se corectă Andrei. Scriam că mi-e

scîrbă de tot ce se întîmplă în liceu... între noi... Nu știu cum să spun... A fost o ieșire... un fel de supapă...

— Acum ai de gînd să urmezi mai departe la liceu?

— Habar n-am... Dacă o să mă primească, poate.

— Vor trebui să te primească. În ce clasă ai fost?

— În a VII-a. Știți... Andrei se opri.

— Spune, tovarășe...

— Am auzit că șeful bandei aceleia... Unul Sarca...

— Cum? făcu Jurca, încruntîndu-se.

— Sarca... Ar fi în oraș...

Jurca se ridică în picioare.

— Treci deseară pe aici... Să-ți vezi și șpalturile... Îți mulțumim, tovarășe. Mai vorbim atuncea. Cu ce se ocupă tatăl dumitale?

— E funcționar la C.F.R.

— N-o să ai neplăceri pentru...?

— Cred că da, rîse Andrei. Dar nu face nimic.

Robber îl aștepta cu cîteva broșuri.

— Poftește, tovarășe. Ce-am găsit pe la noi... O să-ți mai dau altele, de-ale mele. Ce limbi cunoști?

— Franceza și ceva germană.

— Harașo. Cînd vii pe la noi?

— Deseară. La revedere.

— Libertate!

Andrei se grăbi spre casă, ținînd strîns cărțile subsuoară. Drumul i se păru cam lung. Era și asta o senzație veche, nerăbdarea ce-l cuprindea ori de cîte ori avea o carte nouă. Se întindea pe sofa, mamă-sa îi punea înainte o farfurie cu prăjituri mărunte și vorbea încet în bucătărie. „Andrei citește".

În casă era frig și mirosea a stătut. Se dezbrăcă repede și se strecură sub plapuma murdară. Privi lung cărțulia cu coperțile roșii și marginile roase. „O carte care a dat o altă direcție lumii", se gîndi. Iată un lucru extraordinar: să ai conștiința că ai putut schimba ceva. Deschise cartea. „O stafie cutreieră Europa..."

Tîrziu, spre seară, cînd lumina sărăcăcioasă făcea ca paginile să pară cenușii, cineva începu să bată în ușă, cu pumnul. Andrei se ridică buimac și merse să deschidă. Era atît de impresionat de tot ce citise, încît lucrurile din jur i se păreau ireale. În prag se oprise un om slab, negricios, cu șapca trasă adînc pe frunte. Tropăia nerăbdător.

— M-a trimis tovarăşul Jurca să veniţi la sediu, spuse cu un puternic accent unguresc.

— Bine, vin, răspunse Andrei.

Îşi luă mantaua şi plecară.

Păşea fără să ia aminte unde calcă.

— Pe mine mă cheamă Horváth, spuse omul oprindu-se şi întinzîndu-i mîna. Sînt ungur. Repetă cu oarecare agresivitate: Ungur, da!... Ai fost la Varseg? Nu aşteptă răspuns. Scrîşni: Şi eu îs de acolo. Acolo-s neamurile mele. Am un frate care s-a ascuns în sat, umbla poliţia după el.

— Poate că... şopti Andrei.

— Şi eu m-am bătut cu fasciştii unguri, înţeles? Am puşcat în ei... am omorît! No, nu-i bai! Dacă-i aşa, atunci nu-i bai! Gărzile Maniu... No, numai să aud eu pe cineva că-i cu Maniu... Îi sfărm capul ca la şerpi! Cum a fost? Povesteşte...

— Nu pot, răspunse Andrei.

Horváth îl privi cu mînie.

— Nu pot... am scris tot...

Nu-şi mai vorbiră. În faţa sediului partidului, Horváth îl părăsi grăbit. O clipă, Andrei avu impresia că toate acestea sînt prea mari pentru el, îl depăşesc. Se scutură: „Ei, la dracu!" Intră în biroul lui Robber. Schwartz îi veni în întîmpinare, cu mîna întinsă.

— Foarte bine scris, Andrei. Sobru, aşa cum trebuie. Îţi prezint pe tovarăşul Holtzmann.

Un om încă tînăr, dar cu faţa obosită şi ochii încercănaţi, clipind des din dosul ochelarilor, se apropie de el:

— E cinstit ceea ce ai făcut dumneata.

— Da! Da! strigă Robber, împingînd în faţă şpalturile. Numai că eu... aş fi pus mai mult patos demascator... un stil dantesc trebuia aici... Un torent de lavă să-i ardă!

— Faptele ajung, zise Andrei.

— Tu, Robber, eşti puţin pe panta demagogiei, zîmbi Holtzmann.

Robber se înroşi; vinele frunţii i se umflară. Sări în picioare:

— Există glume care... Cum vrei să-l înflăcărezi pe muncitor? Cu un stil stendhalian, de proces-verbal?

— Cu adevărul simplu, răspunse Holtzmann. Andrei îl privi cu simpatie.

Robber îşi muşcă buzele:

— Să-l lăsăm pe tovarăşul să lucreze, spuse rece. Aşteaptă la tipografie.

Se retraseră în colţul de lîngă geam şi începură să vorbească în şoaptă. Andrei îşi revăzu articolul : aşa, tipărit, părea scris de altcineva şi mult mai bine. Rămase cîteva minute privind în gol : afară se aprindeau luminile oraşului. Făcuse ce trebuia să facă.

Robber fugi la tipografie.

— Să mergem şi noi, zise Schwartz. Ai ceva treabă, Andrei ?

— Nu.

— Hai cu noi, spuse Holtzmann. În fiecare seară punem lumea la cale.

Afară era frig şi începuse să burniţeze. Păşeau tăcuţi tustrei. Andrei se gîndi : „Mîine mă duc la Sonia". Îl învălui parcă o uşoară nelinişte. Ar fi vrut ca toate să se petreacă simplu, fără întrebări şi uimiri, ca şi cum nu s-ar fi despărţit decît ieri, dar asta nu se putea. În mod obscur îşi dădea seama că s-a petrecut ceva nou în viaţa lui : nu ştia încă ce anume îi va aduce ziua de mîine; prevedea o ceartă groaznică cu tatăl său, după apariţia articolului, sau poate nici n-o să bage de seamă.

În zilele acestea, Octavian îmbătrînise. Înainte de asta, Andrei nu-şi dăduse seama cît era de copilăros bătrînul. Acum trebuia să fie prevenitor, să ocolească orice ciocnire, să evite amintirile. Şi cum amîndoi se gîndeau la aceleaşi lucruri, se simţeau stînjeniţi. Unchiul Gavril le trimisese o trăsură cu de-ale mîncării ; Sabin lăcrimase de emoţie şi-i poruncise lui Andrei să meargă şi să-i mulţumească. Andrei amîna vizita de pe o zi pe alta.

— Cînd o să începeţi cursurile, — spuse Holtzmann, — o să ai mult de furcă. Ai făcut cerere să fii reprimit ?

— Nu... Şi nici nu cred că o să fac, răspunse Andrei după o pauză.

— De ce ?

— Mi-e scîrbă de şcoală. Zîmbi, ironizîndu-se : Şi pe urmă, îmi face impresia că sînt prea... bătrîn, ca să mă ghemuiesc într-o bancă.

— N-ai dreptate, spuse Holtzmann. Şcoala e un teren serios de activitate.

— Nu mă atrage. Vorbea din vîrful buzelor, fără să se

gîndească mult la ceea ce spune: Tot ce se va întîmpla acum e prea interesant, prea nou. Liceul înseamnă lucruri vechi, pe de rost știute, meschinării sure...

Holtzmann îl asculta atent, cu fața întoarsă spre el.

— Te înțeleg, zise. Și, bineînțeles, nu te aprob. Schwartz mi-a spus aproape aceleași lucruri. Dar epoca va fi constructivă, practică. Romantismul n-are să țină mult. Înțeleg un romantism cam copilăresc, ca al vostru. Vom avea nevoie de multă tenacitate. Există un eroism al faptelor mărunte, care le pregătesc pe cele mari. Am citit o carte sovietică foarte interesantă: „Cimentul". Acolo e vorba de unii oameni care se ostenesc, cărora atmosfera li se pare irespirabilă, dacă nu e plină cu pulbere... Voi o să fiți constructori...

— Și tu? rîse Schwartz.

— Și eu. Uite, am ajuns. Mulțumesc că m-ați condus.

Andrei se plimbă multă vreme cu Schwartz. Ascultă cu oarecare invidie tot ce-i spunea acesta despre activitatea lui ilegală: cum tipăriseră manifeste, cum le împărțiseră în fabrică, cum se luptaseră cu fasciștii. Fusese rănit și căzuse din camion, tocmai în clipa cînd nemții intrau. Se tîrîse cu greu într-o casă părăsită, iar noaptea următoare ajunsese cu chiu, cu vai pînă la locuința lui Robber, pe care-l cunoștea dinainte. Acesta îl adăpostise, ascunzîndu-l într-o cămăruță cu intrarea mascată de-o bibliotecă. Robber fusese prins pe stradă de o razie germană, stătuse două zile în lagărul din Cetate și evadase cu o zi înainte de execuție.

— De ce nu mi-ai spus toate astea atunci cînd am venit la tine? întrebă Andrei cu ciudă.

Îi era rușine că nu știuse nimic, că bîjbîise în gol. De Ardeleanu nu avusese timp să se apropie, bănuise numai cîte ceva. Și pe atunci nu avea nevoie de speranțe, ci de certitudini. Dacă Schwartz ar fi fost sincer față de el, din clipa cînd se cunoscuseră...

— Holtzmann are dreptate, totuși, zise Schwartz. Va trebui să ne înscriem la școală, să activăm acolo. Vom putea lupta împotriva ticăloșiilor care te înfuriau pe tine... Ce zici? De ce ești tăcut?

— Nu știu. Mi se pare că vin de undeva dintre cețuri. Știu că sînt acasă și totuși nu mă simt așa de mulțumit cum credeam. Poate din pricină că așteptăm totdeauna să se realizeze totul dintr-o dată...

— Iar începi? Lasă-le dracului astea. Ție-ți trebuie un alt aer... Vino mîine la noi, la U.T.C. E o atmosferă bărbătească și o să cunoști oameni adevărați.

— Am să vin.

În seara aceea se gîndi pentru prima oară că, în fond, el era un timid. Îi venea greu să se dezvăluie în fața unor oameni pe care nu-i cunoștea suficient, ca și cum s-ar fi temut de ei, dracu știe din ce pricină.

La parterul clădirii unde locuia baronul Papp, într-o odaie foarte spațioasă, fostă pe vremuri reședința unei întreprinderi de construcții italiene, se instalase clubul P.N.Ț. Baronul îl mobilase elegant și modern: lămpi care ieșeau din calicii zidite în perete, mese de fumat, fotolii adînci de marochin vișiniu, un dulap pentru cărți — deocamdată gol (baronul aștepta să se realizeze făgăduiala lui James F. Warte, care-i promisese o mulțime de broșuri, reviste ilustrate și prospecte; toate, lucruri care interesează tineretul în cel mai mare grad). Pereții fuseseră tapisați cu o mătase grea, în tonuri de tabac; pe jos așternuseră un frumos covor persian. Baronul mai achiziționase de la București un picup modern, care schimba automat discurile cu muzică de jaz: singurul inconvenient era că tinerii nu îndrăzneau să danseze aici. Se adunau însă în fiecare zi și, înfundîndu-se în fotolii, ascultau cu religiozitate, bătînd tactul cu picioarele și plescăind din limbă, în ritm. După-amiază, pînă seara, era un fel de permanență a partidului: o idee scumpă baronului Papp care aștepta mereu delegații sau, în lipsa lor, oameni devotați cărora să le poată vorbi și trasa directive.

Unul din musafirii bine primiți era meșterul Filoftei. Acesta adusese cîțiva muncitori, foști legionari, nemulțumiți de activitatea comuniștilor din fabrică. Prima dată, Papp îi primi aici, în club, purtîndu-se foarte amabil cu ei, a doua și a treia oară îi duse sus, în cabinetul său. I se părea cel mai potrivit loc pentru conciliabulele în care nu voia să amestece pe niciunul dintre colaboratorii săi apropiați, afară de Vîslan. Acesta devenise un fel de factotum, spre marea nemulțumire a avocaților. Motzeanu nu se sfii să atragă atenția baronului, dar acesta-i răspunse:

— Frate Motzeanu, nice eu nu dau on filer pe el. Ce dracu, mîzgălitor de hîrtie acolo... Acuma însă ne face multă trebuință.

E bine, — își ridicase la înălțimea tîmplei degetul îngroșat de artritism, — să scrie el țicurile din foaie.

Motzeanu înțelesese imediat și-l admirase o dată în plus: nu voia să arunce în foc cadrele de valoare, era clar. Motzeanu fusese greu lovit în timpul războiului. În gară, voind să fugă, cineva-l trăsnise cu o cărămidă în cap, lăsîndu-l leșinat printre picioarele mulțimii cuprinsă de panică. Cu greu soția sa l-a putut scoate de acolo și duce la spital. În casă, rămasă pustie, se instalase un ofițer german, pesemne descreierat, deoarece găurise totul: mobile, tablouri, pereți, cu focuri de revolver, iar la plecare nu numai că încărcase lucruri de valoare, dar spărsese și rupsese tot ceea ce nu putea duce. Așa că Motzeanu aștepta, cu multă nerăbdare, normalizarea timpurilor și sosirea binecuvîntată a unei sinecuri oarecare, spre a „se mai pune pe picioare", cum spunea eufemistic.

Spre deosebire de Varga, care tăcea mereu, enigmatic, Motzeanu era plin de elanuri, combativ și energic: spumega împotriva comuniștilor, iar cînd trecea prin fața sediului P.C.R. privea uluit secera și ciocanul. De fapt, el nu crezuse niciodată că Germania va pierde războiul, iar comunismul i se păruse un fel de legendă, bună pentru înspăimîntat mamele cu fete de măritat (care urmau să fie violate zilnic de hoardele proletare), sau ca excelent ingredient în vreun articol. Sub pretextul aprinderii țigării sau a legării șireturilor, privea îndelung clădirea sediului: ferestrele — sparte de „băieți" în fiecare noapte — păreau că ascund în dosul lor secrete groaznice, iar oamenii care intrau și ieșeau, mulți, foarte mulți, îi făceau impresia unor anarhiști, desigur înarmați, clocind tot felul de revoluții. În oraș se povesteau multe despre Garda patriotică, aceea care ținuse piept nemților în gară. Nimic nu-l putu supăra mai mult pe Motzeanu decît afirmația medicului primar, Borza: „Au luptat cu vitejie, și la urma urmei au fost singurii care au știut ce trebuia făcut în acele clipe cînd noi..." Motzeanu, vînăt la față, se sculase și strigase pierzîndu-și șirul vorbelor, din pricina mîniei:

— Da! Admiră-i! Admiră-i, domnule doctor!... Ei o să te întrebe... cînd vor veni să te scoată din casă, cu arme și bombe, să-ți ia tot... dacă i-ai admirat! O, sacră inconștiență a intelectualului romîn!

Borza se răstise la el, Motzeanu îi ripostase, iar la urmă dr. Remus Pordea, asumîndu-și rolul de mediator, intervenise

în stilul său alambicat, al cărui rezultat era că agasa pe toată lumea :

— Evident, considerînd aspectul pur formal al acestei manifestaţiuni, în care vă rog să fiţi de acord cu mine şi să găsim împreună modalitatea de-a o caracteriza drept ostentativă, agravată de un factor de intenţionalitate politică, atunci nu ne vom putea opri să nu mărturisim că este un act, totuşi, impresionant, din moment ce dogmatica marxistă afirmă că proletarii n-au voie să aibă patrie... patria, familia, şcoala, biserica şi celelalte instituţiuni fiind burgheze, în timp ce anarhia nu recunoaşte nimic....

— Faceţi apologia anarhiei, atunci ! urlase Motzeanu, gata să arunce o scrumieră în creştetul roz al lui Pordea. Faceţi, domnilor, apologia bestialităţii... Aş dori să vă văd îmbrăcaţi... cu pistoale şi bombe, aşteptînd în anticameră ca tovarăşii proletari să-şi satisfacă instinctele cu doamna Pordea şi cu doamna Borza, pentru a putea reintra în drepturile de soţ.

— Domnule Motzeanu ! ţipaseră cele două doamne, ultragiate.

Pe Motzeanu îl scoteau din fire toate manifestaţiile comuniştilor : „Scînteia“, cu tonul ei combativ, îl făcea să spumege şi să urle, cuvîntul „democraţie“ i se părea acum încărcat cu dinamită, victoriile Armatei Roşii îl dureau de parcă ar fi fost neamţ. Făcea apologia soldatului german :

— Da, domnilor, am fost nedrepţi. Acel soldat tînăr, blond, care a adunat pe tălpile cizmelor praful întregii Europe, merita o soartă mai bună. Dacă n-ar fi fost nebunul de Hitler, vedea-l-aş în cuşcă, generalii ar fi ştiut cîştiga războiul... Dar nu-i nimic ! Vom trăi şi vom vedea lucruri mari. De altfel, Statele Unite ale Americii, United States of America, cum li se mai spune, sînt un popor civilizat, un mare popor. Nu se poate ca acest măreţ popor să nu fie şocat de avantajele teritoriale ale ruşilor pe front. Veţi vedea. Eu nu spun nimic. *Yankee doodle kep at ob, yankee doodle dandy...*

Cînd citea în presă termenul „fascist“, se repezea în bucătărie şi, vîrînd ziarul în ochii soţiei, vocifera :

— Poftim ! Fascist ! Cum nu le face cineva pe plac — fascist. Dar ştiu ei ce înseamnă cuvîntul „fascist“ ?

Şi îşi luă el sarcina să explice acest lucru opiniei publice din oraş, într-un articol din primul număr al „Ardealului Democrat“.

...„Fascist, — scria Motzeanu (după ce, cu prudenţă, arătase că nu e bine să se facă abuz de acest cuvînt în polemica politică), — vine de la fascia: adică un mănunchi de nuiele, legate de-a curmezişul cu altă nuia şi în care lictorii romani înfigeau o secure, simbol al puterii lor judiciare. De aici vine şi cuvîntul nostru, modern, fascicol. Iar fascismul a fost o anumită orientare politică italiană, din secolul al XX-lea, care-şi alesese ca simbol mai sus-descrisul instrument judiciar". Articolul se încheia cu o poantă de spirit: „Ar fi ridicol ca nemţilor să li se spună „svasticişti" — şi mai ales să se facă abuz de acest cuvînt — iar persanilor, care au un leu pe steag, „leişti".

Mai multă cultură, domnilor noi democraţi, mai puţină patimă care orbeşte.

Sine ira et studio.

Dr. Emil P. D. Motzeanu.

Scriind acest articol, Motzeanu era convins că pune bazele solide ale viitoarei sale ascensiuni politice; teoria sa era că, mai curînd sau mai tîrziu, o mare mişcare anticomunistă va izbucni în lumea întreagă. Ca să-i poată combate, cumpără în secret cîteva broşuri comuniste, ale lui Marx şi Engels, ca să le studieze. Dar spre marea lui mirare nu înţelese absolut nimic: era vorba acolo de chimie, de fizică, de economie, de istorie, de nişte chestii filozofice aşa de încurcate, că-l apucă durerea de cap. Seara îi spuse soţiei:

— Dragă, aşa şi eu aş putea scrie. Albu-i negru, negru-i alb, cine nu pricepe e fascist, *bonjour* popor, *merci* că m-aţi ales.

Cu toată această persiflare, neliniştea lui Motzeanu crescu, mai ales după apariţia articolului. Toţi cunoscuţii îl felicitară călduros, iar cîţiva se întrebară, prudent, dacă n-a fost prea tare, prea limpede; toată lumea putea înţelege uşor împotriva cui se îndreaptă ironia lui tăioasă. Motzeanu ridica din umeri, dar ajunse să se convingă că a fost trecut pe lista neagră a comuniştilor. De aceea scoase din fundul dulapului pistolul său militar, Steyer, îl curăţi şi începu să-l poarte în buzunar, cu toate că-i deforma haina, îl împiedica să şadă cumsecade şi-i actualiza mereu teama: cînd voia să scoată batista sau chibriturile, îşi aducea aminte că poartă asupra lui o armă de foc, ca să se apere de atacurile haitelor de nihilişti.

În ziua cînd apăru în ziarul „Patriotul" articolul lui Andrei Sabin: „Masacrele de la Varseg", Motzeanu crezu că are să turbe de indignare. Îl citi cu greu, ţipînd la fiecare rînd:

— Acest individ imund trebuie să fie ungur sau jidan! Iar la sfîrşit, răcni: E şi ungur şi jidan! şi-şi notă numele lui într-o agendă.

La sediu era mare fierbere, toată lumea comenta atît articolul acesta, cît şi cel redacţional. Motzeanu află, spre totala lui consternare, că Andrei Sabin era romîn! Elev! Fiu de funcţionar romîn!

— Uite cum se nasc trădătorii! spumegă el. Călăii noştri viitori! Ăsta are să-şi spînzure tata şi mama, ca Sile Constantinescu! Trebuie să fie eliminat imediat din toate şcolile din ţară...

— A fost, răspunse gînditor baronul. A fost... Uite, pe băiatul ăsta l-am scăpat din vedere. E prieten bun cu Lucilius Varga.

— Aha! jubilă Motzeanu. Acuma îmi explic de unde anumite ieşiri, cel puţin stranii, ale lui Salvator! Îmi explic...

Papp se plimbă tacticos prin birou, merse la masă, luă paharul cu citronadă şi vîrî în el o lingură de sare, apoi îl bău încet, strîmbîndu-se.

Toată lumea tăcu, cutremurată. Baronul se autopedepsea. Era un obicei mai vechi al lui, ca, ori de cîte ori făcea o greşeală, s-o marcheze printr-o astfel de autopedepsire scevoliană, obicei păstrat încă din anii petrecuţi ca elev la Theresianum, în Viena. Prin '34, un ziarist liberal aflase prin indiscreţie de această metodă şi „Viitorul" publicase o caricatură grosolană, în care Papp era înfăţişat mîncînd... în urma unui discurs la Cameră. La cafenea, caricaturistul fusese bătut măr, cu bastoanele, de doi membri tineri ai partidului.

— Ce facem, domnule baron? întrebă Vîslan, speriat. Campania pe care o prevedea îi depăşea puterile. Sugeră totuşi: Eu cred că un vast articol, în mai multe serii, în care cu exemple istorice... Se gîndea că va apela la Suslănescu, pe care-l întîlnise ieri, fără bani, pricăjit ca un cîine de pripas.

— Da, şi asta, încuviinţă Papp. Şi asta... Dară... tinerul acesta va trebui să scrie la noi un articol de dezminţire, precepeţi? Să arete că n-a scris el, sau că a fost răpit de acasă, ţinut flămînd şi însetat...

— Fantastic! strigă, teatral, Pordea, sincer entuziasmat.

— De asta am să mă ocup eu. Toţi înclinară din cap. Dumeta, frate Vîslan, începi articolul. Dezminţi. Energic. Spui că te îndoieşti: milostivenia cunoscută a poporului romîn, tolerenţia sa creştinească... etţetera... Te întrebi: cine are interes să inzulte pe romîni cu astfel de... monstrualităţi? Şi, prudentissimus et discretissimus, anunţi că pregătim o noată de senzaţie...

— Am înţeles, se aplecă Vîslan. (Începuse să se teamă de baron. Pentru prima dată în viaţa lui se temea de cineva şi nu-l putea înţelege: ieri, intrînd în biroul lui, fusese cît pe ce să cadă jos de mirare: la masă şedea, foarte comod, Horia Baniciu, discutînd cu baronul. Păru să nu-l recunoască pe Vîslan. Din clipa aceea, redactorul îi aplică baronului adagiul biblic: necunoscute sînt căile tale, baroane...)

Varga veni şi el, indignat, fîlfîind ziarul. Strigă de la intrare:

— Cînd mă gîndesc că pe acest monstru l-am primit în casa mea, în preajma copilaşilor mei, îmi vine să înnebunesc...

Se lăsă să cadă într-un fotoliu, transpirat şi dezolat.

— Domnule baron, — gemu, — generaţia aceasta nouă e înfricoşătoare... Închipuiţi-vă, fiul meu, Lucian, s-a exprimat azi, la masă: „Andrei are dreptate. Dacă a văzut aşa ceva, era obligat să nu tacă." L-am pălmuit, pentru prima oară în viaţa mea...

Tăcu, părîndu-i rău că nu se stăpînise. Ce-o să creadă ei acum despre pedagogia sa paternă?

— Gheneraţiile iune sînt hăibate, consimţi baronul. N-au poandere, n-au disţernămînt, n-au respect... Va trebui să întronăm o educaţiune spartiană sau prusăcească...

— Am să scriu despre acest lucru, sări Pordea.

— Să-şi batjocorească el neamul său sfînt, — vorbi Motzeanu, — să îndrăznească să profaneze memoria strămoşilor noştri! Vai, vai, ne pîndeşte anarhia!... Copiii noştri au să ne ducă la eşafod, au să se spele în sîngele nostru. Bine că n-am copii...

— Să-i spui lui Lucilius, — interveni Papp, — să-l cheme la voi pe acest tiner.

— Cum? sughiţă de uimire Varga.

— Cum am zîs. Iară eu am să vorbesc cu părintele său. Să-mi dai adresa lor.

— N-o... n-o... ştiu, bîlbîi Varga. Am să vi-o telefonez.

Se uită stupefiat la ceilalţi, dar nu întîlni decît o admiraţie mută, totală.

A doua zi apăru articolul de fond, intitulat: „Înfricoşatul vifor al vremilor răzbunătoare". Suslănescu se întrecuse pe sine. Articolul lui Andrei îl înfuriase peste măsură. Dintr-o dată, în locul sentimentului complex cu care-l privise pe acest băiat, rămase în el numai o ură aprinsă. În urma acestui gest, Andrei ieşise din rîndul oamenilor cinstiţi, azvîrlise cu obişnuita lui inconştienţă singura pavăză care l-ar fi putut salva în aceste vremuri oribile, conştiinţa pătimaşă a naţionalităţii lui.

„Să facă asta, acum, cînd sub pavăza „democraţiei", toţi străinii de neam încearcă să-şi impună dominaţia!" Velceanu îi povestea în fiecare zi de epurări, de măsurile ce se vor lua împotriva romînilor, şi Suslănescu simţea că un cerc se strînge în jurul lui, silindu-l să iasă în arenă, să acţioneze.

Nu fusese legionar. Colegii lui care aderaseră la mişcare îl înspăimîntau prin brutalitate sau prin vitalitatea lor animalică, pur fizică; rămăsese însă antisemit. Din copilărie i se explicase că răscoalele din 1907, în care a fost ucis bunicul lui, fuseseră provocate de arendaşii evrei; în locul lor plătiseră cu viaţa boierii de sînge, rămaşi să apere ocinile străbune. Aşa că scrise cu patimă articolul, răsturnînd în focul inspiraţiei sfaturile pline de diplomaţie ale lui Vîslan: înşirase barbaria milenară a ungurilor, moartea lui Gelu şi Menumorut, a lui Horia, Cloşca şi Crişan, tragedia lui Avram Iancu, procesul Memorandului, crimele contelui Urmánczy, la Beliu, în 1919, masacrele de la Ip şi Trăsnea. „Cine va îndrăzni să ridice un singur cuvînt împotriva acestui neam îndelung martirizat, care şi-a pierdut răbdarea sa mioritică?" Nu, acum orice toleranţă ar fi criminală! Trebuia să se arate lumii întregi că blîndeţea romînului are margini. „Nici o milă faţă de aceşti „monştri umani" (cum zice episcopul Otto de Freissing) care devorează carnea crudă (cum scrie într-o cronică inedită, ce se păstrează în arhiva din Assisi)". Şi încheie: „Nici un compromis! Romînia se află *inter victoria mortesque!*"

Îi citi articolul lui Vîslan, înecîndu-se de emoţie, şi izbucni în plîns la final. Vîslan era beat şi într-o dispoziţie patriotică; îl dădu la tipografie, iar a doua zi primi felicitări din partea baronului. Articolul îl semnase el, de comun acord cu Suslănescu.

— Ai găsît tonul iust! zise Papp, strîngîndu-i mîinile. Sîntem fermi pe poziţie, asta trebuie să le-o arătăm boanghinelor! Brava, frate Vîslan, brava ţie.

Mahmur şi liric, Vîslan crezu că a sosit momentul să-i expună lui Papp unul din planurile ce-l urmăreau de multă vreme: un supliment literar, în jurul căruia să se grupeze talentele din oraş. Baronul îl privi cu mirare şi sprîncenele îi fugiră în sus.

— Da că de aestea n-avem noi vreme, frate Vîslan, acuma. Ce gînduri te bat? Acuma pornim o mare acţiune de blamare a comuniştilor. Ce poezele, ce talente? Pentru numărul de mîne îţi dau o idee: ce-ar fi să sugherăm că Iurca, insul aesta aşa de gălăgios, ar fi fost leghionar, pe vremuri? Cunosc eu un avocat cu acelaşi nume, care au fost... Aşa că avem şi dezminţirea, dacă omul face zgomot...

— Da, domnule baron, se înclină Vîslan, şi-i păru rău că vorbise; desigur, prin propunerea sa scăzuse cu ceva în ochii baronului.

Articolul lui Suslănescu făcu o mare vîlvă: era purtat ostentativ, în buzunarele paltoanelor elegante, împăturit astfel încît să se vadă titlul tipărit gras; împreună cu cocardele tricolore, mari cît crizantemele, deveni un fel de emblemă.

În după-amiaza aceleiaşi zile, Motzeanu stătea în club, aşteptîndu-l pe Pordea, cînd afară, în stradă, se auziră zgomote, voci, apoi un strigăt:

— Jos fasciştii!

— Jos fas-ciş-tii! Jos fas-ciş-tii!

Uşa se deschise cu zgomot şi un om înalt, slab, cu faţa negricioasă şi părul ieşindu-i în şuviţe lungi de sub şapcă se ivi în prag. În urma lui se vedeau alţii, în salopete, murdari de ulei, încruntaţi. Din mulţime se auzi un glas răguşit, duşmănos:

— Uite-l pe fascist!

— Ce doriţi? întrebă Motzeanu, simţind că genunchii încep să-i tremure.

Se ridică, sprijinindu-se cu mîinile de masă. Mustăţile groase îi tremurau, agitate de un fior.

— Bine-o mai duc fasciştii, vorbi acelaşi ins. Uite ce de frumuseţi!

— Aici la voi se tipăreşte fiţuica asta? întrebă muncitorul negricios, vîrîndu-i sub nas ziarul mototolit în pumn. Aici se fac agitaţii şovine? Ha?

— Dă-i în cap, ce mai vorbeşti cu el ?

— Tu ştii, bestie reacţionară, că pe frate-meu l-au tăiat cu săcurea ? Ha ?

Ceva gîlgîi în pieptul lui Motzeanu ; o durere ascuţită îl săgetă în inimă. Se afla în faţa anarhiştilor, a oamenilor cu bombe ! Îşi strecură încet mîna în buzunar, prinse bine plăselele de lemn crestat ale revolverului şi cu degetul mare îndepărtă piedica.

— Afară ! răcni cu o voce dogită... Afară !

— Ia te uită !

— Poronceşte ! De, e domn, ce vrei... Hai să-i lingem tălpile, să zicem în cor : săruuu mînaa...

Pumnul negru al lui Horváth se ridică, ţinînd mereu ziarul spre obrazul lui Motzeanu :

— Şi acuma agitaţi, ha ? Să ne omoare pe toţi, ha ?

Năucit de frică, Motzeanu nu vedea decît feţele acestea trase, ochii strălucind ameninţători de sub cozoroacele îmboţite ale şepcilor şi pumnul osos înălţat în faţa ochilor lui.

— Afară ! urlă şi smulse pistolul din buzunar, ridicîndu-l, să-l vadă toţi.

— Vrea să tragă !

— Jos cu fascistul !

— Huooo...

— Afară... vagabonzilor ! zbieră Motzeanu : Afa...

În clipa aceea, pumnul greu al lui Horváth îl lovi între ochi. Motzeanu se clătină şi trase. Candelabrul, atins, plesni, o ploaie de cioburi de cristal căzură clincănind ; fumul acru al pulberii se răspîndi prin club.

— Trage ! Trage în muncitori, mama lui...

— Pe eeeel !

— Dă-i !

Cineva înhăţă un fotoliu greu şi-l aruncă cu toată puterea în dulapul cu cărţi. Motzeanu mai apucă să tragă o dată. Glonţul se înfipse în perete, atingînd în treacăt tîmpla unui muncitor. O rangă scurtă de fier zbură, azvîrlită cu toată puterea. Lovit în mînă, Motzeanu scăpă pistolul şi îngenunchie. Cineva înhăţă de pe masă colecţia ziarului „Dreptatea" şi-l lovi cu ea în cap. Întins pe podele, Motzeanu bîjbîia, cu stînga, după revolver, urlînd cît îl ţinea gura :

— Ajutoooor ! Ajutorr !

În jurul lui, oamenii, înfuriaţi, smulgeau tapetul de pe pe-

reți, sfîșiindu-l, loveau cu scaunele în tăblia mesei. Motzeanu apucă în sfîrșit pistolul și, proptindu-se într-un cot, trase la întîmplare. Se auzi un țipăt, apoi pumni, picioare se abătură asupra avocatului. Al doilea fotoliu îl izbi cu putere în creștet. Motzeanu se întinse, degetele i se zgîrciră, o ceață roșie îi acoperi ochii. Dădu de cîteva ori din picioare, slab... De sub fotoliul sfărîmat, care-i acoperea capul, se lățea o baltă de sînge, suptă îndată de covorul gros.

— Spargeți! striga un om mărunt, roșcat, învîrtindu-se și rotindu-și brațele scurte. Spargeți tot!

Cioburile cădeau afară, pe asfalt. In fața sediului se adunase lume, răsunau strigăte. O mașină mică se opri în fața clubului, scîrțîind din frîne și Gheorghe Jurca, în cămașă, se năpusti înăuntru, făcîndu-și loc cu coatele.

— Ce faceți? strigă el din prag. Era alb ca varul la față. Oamenii se opriră dintr-o dată. Cîțiva se clătinau pe picioare. Dînd cu ochii de omulețul roșcat, Jurca se repezi la el și-l înhăță de piept, scuturîndu-l:

— Ce cauți aici, Ferke?

— Jos fasciștii! scrîșni acesta, și încercă să-i scape din mîini.

Jurca se stăpînea cu greu. Cineva mormăi amenințător, în spatele lui. Pe un perete, o mînă neîndemînatică scrisese cu litere stîngace de tipar: „Jön Szállasy!“ [1] Abia atunci Jurca îl văzu pe Horváth, rezemat de un colț al mesei. Își mușcase buzele pînă la sînge și clipea des, buimăcit. Jurca își descleștă degetele de pe pieptul lui Ferke și veni spre el.

— Horváth! strigă. Tu... aici?

Se lovi de trupul întins al lui Motzeanu, se aplecă, ridică fotoliul, apoi se sculă în picioare, cu greutate.

— Horváth!

— Fascistul a tras, spuse cineva. Noi voiam să-l batem numai...

— Tovarășe Horváth! Ce cauți aici? Ce-ai de împărțit cu provocatorul Ferke?

Ferke se dădu înapoi, pînă la ușă, și de acolo strigă batjocoritor:

— Apoi dacă sîntem unguri ne-om lăsa omorîți, ce?

[1] Vine Szállasy!

— Jos fasciştii!

— El a tras... uite pistolul... Pe Juhász Gyuri l-a lovit în picior.

Jurca îl privea mereu pe Horváth. Spuse rar, apăsat:

— Pentru asta ai să răspunzi cu calitatea de membru, să ştii.

Din stradă se auzeau zbierete, tropăituri.

— Să meargă cineva să anunţe autorităţile, spuse încet, obosit, Jurca. Restul, rămîneţi aici...

— Ia uite, ţipă Ferke... Dumnezeii mă-ti... te dai cu manîştii, hai?

În uşa spartă apăru un om înalt, blond, îmbrăcat într-o manta de piele, urmat de cîţiva vlăjgani. Dînd cu ochii de Jurca se năpusti asupra lui. Horváth înhăţă repede un scaun şi sări, apărîndu-l pe Jurca. Într-o clipă bătaia se încinse.

— Să meargă cineva la fabrică! Să vie muncitorii!

Jurca se apără numai. Individul în haină de piele căuta să-l lovească cu un box între ochi. De vreo două ori îl atinse în umăr şi Jurca simţi cum braţul îi amorţeşte. Işi dădea seama că vor să-l despartă de ceilalţi. Omul în haină de piele încercă să-i pună o piedică şi în clipa aceea Jurca îl înhăţă de mînă. I-o răsuci pînă cînd boxul scăpă dintre degetele celuilalt. De afară se auziră bocănituri de bocanci.

— Vine armataaaa!

— Reegele şi patria!

— Jos comuniştii!

Jurca îl împinse cît colo pe individul blond şi păşi în faţa ofiţerului care privea uluit.

— Te arestez, şopti acesta, aproape temător.

— În regulă. Te urmez.

Doi soldaţi se postară în spatele lui, scuturînd descumpăniţi armele.

— Faceţi loc! Faceţi loc! striga ofiţerul, încercînd să-şi taie drum prin mulţimea care se îngrămădise compactă în faţa sediului.

De pe o străduţă alăturată tunară vocile unui grup de muncitori:

— Jos fas-ciş-tii!

Ofiţerul, înfricoşat, nu ştia ce să facă.

— Să mergem, spuse Jurca.

*
* *

Andrei ieşi de la şedinţă cu capul vuind. Trase adînc în piept aerul pişcător al nopţii de noiembrie; un cer negru se scurgea deasupra oraşului, în valuri de întuneric, parcă lichid. Îl auzi pe Schwartz, în urma lui, vorbind cu cîţiva tineri:

— Da, tovarăşe, ai făcut foarte bine. Adu-i pe tineri. Avem nevoie de tineri cinstiţi, devotaţi... Andrei, aşteaptă-mă! Vin îndată.

Andrei făcu cîţiva paşi şi se opri sub un felinar stins. Îşi trecu degetele peste fierul umed, zgrunţuros, apoi îşi frecă tîmplele care-i ardeau, zvîcnind. Încercă să retrăiască, grăbit, după-amiaza aceasta, dar simţi că orice evocare ar fi sărăcit-o. Sala mare, simplă, în care plutea un fum greu, aspru, de tutun, mirosuri de fabrică, de uleiuri, de fier, de trupuri asudate, tinerii aceştia slabi, prost îmbrăcaţi, urmărind cu priviri arzătoare fiecare mişcare a celor de la masă... Alături de el se aşezase un ucenic de vreo şaisprezece ani, blond, pistruiat. Nu-şi găsea astîmpărul, se uita mereu spre celălalt colţ al sălii, căutînd pe cineva, apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, îi şopti lui Andrei:

— Tovarăşe, eu am venit pentru prima oară...

— Şi eu, surîsese Andrei.

Din toate părţile se ridicau mereu băieţi: vorbeau de organizare, de producţia fabricii, de meşterii fascişti care sabotau. Unul propuse ca aceşti bandiţi să fie daţi afară sau arestaţi. Schwartz răspundea calm şi Andrei îl invidie pentru siguranţa asta, pentru practica pe care o vădeau cuvintele lui. Se simţi, la început, oarecum străin. Toate lucrurile care se discutau i se păreau de proporţii copleşitoare. Cineva spuse că la ei, la moara INDAGRARA, cîţiva huligani unguri au bătut un inginer romîn. Se lăsă o tăcere apăsătoare, apoi altcineva strigă:

— E un bandit inginerul acesta. Nici nu-i romîn, e pe jumătate neamţ...

— Da' de ce să-l bată?

— Linişte, tovarăşi, să discutăm disciplinat.

— Da, să păstrăm disciplina revoluţionară!

Holtzmann, care stătea alături de Schwartz la masa lungă, acoperită cu pînză roşie, spălăcită, se ridică sprinten:

— Ăsta-i tovarăşul Holtzmann, secretarul U.T.C.-ului, şopti tînărul pistruiat. Să-l auzi numai... Vorbeşte ca Engels... E marxist...

— Tovarăşi, — începu Holtzmann cu o voce subţire, dar nesilită, — principala problemă care stă în faţa noastră, a uteciştilor, acum, e lupta împotriva şovinismului. Şovinismul e o armă otrăvită, pe care duşmanul de clasă, ungur sau romîn, o mînuieşte în perioada actuală împotriva noastră. Cui îi foloseşte ca muncitorii romîni să urască pe muncitorii unguri?

Se opri, aşteptînd parcă un răspuns.

— Duşmanului! strigă cineva.

— Într-adevăr, ai dreptate, tovarăşe, dar să vedem mai adînc problema. Duşmanul nostru de clasă vrea să ascundă un singur lucru proletariatului: că avuţia lor, buna lor stare, este făcută din sudoarea şi sîngele muncitorilor. Muncitorii, acum ca întotdeauna, sînt nemulţumiţi, trăiesc în mizerie, se luptă cu mari greutăţi. Ei ar descoperi mai curînd sau mai tîrziu cauzele sărăciei lor. Atunci atenţia lor trebuie întoarsă de la aceste probleme. Cine sînt astăzi campionii şovinismului?

— Maniştii!

— Da, ei. Aceiaşi manişti care se înţeleg foarte bine în consiliile de administraţie cu fasciştii hortişti, cu burghezia maghiară. De ce nu s-ar înţelege? Doar au acelaşi scop: îmbogăţirea pe spinarea clasei muncitoare! Noi, tovarăşi, trebuie să luptăm din toate puterile, să lămurim pe muncitorii înapoiaţi că, însuşindu-şi lozincile şovine, devin sclavii burgheziei, se dau cu mîinile legate în braţele burgheziei... Muncitori romîni, unguri, evrei, sîrbi n-avem decît un singur ţel: o viaţă mai bună, libertate, pîine, cultură, democraţie. Acum, cînd toate puterile noastre se îndreaptă pentru aprovizionarea frontului, pentru victoria împotriva fascismului, duşmanul de moarte al omenirii, burghezia încearcă să vă întoarcă de pe drumul pe care am apucat după eliberarea noastră de către Armata Roşie. Aţi auzit cu toţii de masacrele de la Ip şi Trăsnea, cînd hortiştii au ucis sute de ţărani romîni. După eliberare, bandele maniste s-au dedat la crime împotriva ţăranilor unguri. Este în mijlocul nostru un tovarăş care a asistat la masacrele de la Varseg. Îl rog să vă povestească cine au fost criminalii, pe cine au omorît ei. Pofteşte, tovarăşe Sabin.

Andrei se ridică buimăcit.

— Am scris despre asta.

— Spune, tovarăşe, spune de zeci de ori, niciodată nu-i de ajuns.

Ca de fiecare dată cînd își amintea, toate păleau în fața lui Andrei, luminile se stingeau, ochii care-l priveau din toate părțile se ștergeau; rămînea numai cenușiul acela intens al cerului, fumul, strigătul mulțimii.

Vorbi încet, cutremurat de amintiri, într-o tăcere grea, întreruptă doar de răsuflările aprinse ale tinerilor din jurul lui. Povesti tot, iar cînd încheie, un val de sînge îi îmbujoră obrajii. Se așeză repede. Cineva șopti, în spatele lui:

— Adevărat...

Acum stătea, mîngîind cu degetele fierul umed al felinarului. Ar fi vrut să adauge celor spuse înainte rugămintea lui caldă, plină de speranță: „Oameni, primiți-mă între voi... v-am întîlnit în drumul meu, care se oprește aici, în această regăsire."

Privi îndărăt: în cadrul luminat al ușii, Schwartz nu putea scăpa de tinerii care-l înconjuraseră. Porni încet, spre casă, dar cineva îl strigă: era Holtzmann. Il ajunse și-i puse mîna pe umăr:

— Ai vorbit frumos... Te-ai hotărît?

— Da, șopti Andrei... Nici nu aveam altceva de făcut.

— Să treci mîine pe la mine, să stăm de vorbă... Să completezi adeziunea la U.T.C.

— Bine. La revedere... tovarășe...

— La revedere, Andrei.

Pe cînd străbătea străzile întorcîndu-se spre casă, Andrei ar fi vrut să fie împreună cu Sonia. Ceva prea plin clocotea în el, se simțea puternic ca niciodată.

Ajuns acasă, descuie poarta, străbătu curtea tăcută, întunecată. Atunci băgă de seamă că în bucătărie ardea lumina. Intră repede. Tatăl său stătea la masă, cu ochii lipiți de somn. Pe sobița de petrol fierbea o cratiță cu apă.

— Am sosit și eu, tată, zise Andrei, dezbrăcîndu-și repede mantaua și atîrnînd-o într-un cuier.

— Andrei, tata vrea să-ți vorbească, făcu solemn bătrînul Sabin. Ia-ți un scaun și așează-te în fața tatei.

— Da' ce s-a întîmplat? încercă să glumească Andrei. Il izbi gravitatea întipărită pe fața buhăită a tatălui său. Luă un scaun și se așeză pe marginea lui, silindu-se să nu zîmbească.

— Andrei, — începu Sabin, — noi sîntem și am fost totdeauna buni romîni. Eu n-aș fi crezut niciodată că tu... băiatul tatei...

— Dar ce s-a întîmplat? izbucni Andrei, nerăbdător. (Nu discutase niciodată cu tatăl său probleme mai grave. Era o convenţie tacită în familie: tata e un om de treabă, dar cam mărginit.)

— Tata nu vrea să te influenţeze cu nimic, tata nu vrea decît binele tău, fericirea ta. Pentru mine viaţa... cum să zic... nu mai înseamnă nimic, decît să fii tu fericit, Andrei, puiul tatei.

Tăcu, încreţindu-şi fruntea.

— Spune direct, tată. Văd că ai ceva pe suflet.

— Am! De ce ai scris articolul acela? Nu ţi-e ruşine, tu, romîn, fecior de romîn!

— Tocmai pentru că sînt romîn l-am scris, se încruntă Andrei.

— A fost astăzi pe la noi domnia-sa domnul baron Romulus Papp de Zerind, preşedintele partidului naţional-ţărănist din oraş. A venit cu maşina. Noroc că am fost acasă... Voia să stea de vorbă cu tine, Andrei. Te preţuieşte foarte, foarte mult...

— N-am nevoie, azvîrli Andrei.

Obrajii tatălui său tremurară, se acoperiră de o reţea de vinişoare roşii.

— Cum vorbeşti! strigă. Ştii tu cine este domnul baron Papp de Zerind? Andrei, tata nu vrea să influenţeze cu nimic...

— Nici n-ar putea, zîmbi Andrei. Îi păru rău.

Tatăl său se sculă în picioare şi făcu un pas spre el.

— Cum vorbeşti tu cu tata?

— Tată, n-are nici un rost... Eu mi-am ales drumul...

— Ce drum? ţipă Sabin. Ce drum? Tu ştii că azi comuniştii au omorît pe domnul avocat Emil Motzeanu? Pe doctorul Emil Motzeanu? Au venit la clubul ţărănist, în camioane ruseşti, cu soldaţi ruşi şi l-au împuşcat cu mitralierele!

— Nu-i adevărat!

— Domnul baron Papp de Zerind mi-a spus: băiatul dumneavoastră, domnule Sabin, este un element de mare valoare, un element romînesc pe care noi l-am urmărit cu atenţie, în care am pus mari nădejdi... Aşa a vorbit domnul baron.

— Îl bag în mă-sa!

Octavian rămase uluit, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Ceea ce am scris acolo sînt lucruri pe care le-am văzut cu ochii mei! strigă Andrei. Dumneata înţelegi ce înseamnă să tai capul oamenilor în faţa mamelor, a taţilor?

— Nu-i adevărat! strigă Sabin. Romînaşii nu fac aşa ceva.

— Am văzut eu!... Şi n-o să tac! N-o să tac, înţelegi? N-o să tac, chiar dacă nu Papp, ramolitul ăsta, ci dumnezeu însuşi mi-ar porunci să tac! Nu pot tăcea!...

— Ai să taci! urlă Sabin, repezindu-se la el. Ai să taci, că dacă nu...

— Dacă nu? îl privi înfuriat Andrei.

— Nu mai ai ce căuta în casa mea de romîn cinstit. N-ai ce căuta! Ai să mergi mîine dimineaţa, tata îţi porunceşte, ai să mergi la domnul Papp, ai să scrii în ziarul domniei-sale că nu-i adevărat, că nu-i adevărat, înţelegi?

— Nu! răspunse Andrei, scos din fire.

— Nu? ţipă Sabin. Nu? Atunci ascultă aici: nu mai ai ce căuta în casa tatei! Pleacă la comuniştii tăi, la jidovii şi ungurii tăi! Pleacă! Ieşi! Ieşi din casa mea. Nu mai eşti copilul meu!

— Bine... răspunse Andrei. Bine.

Se ridică de pe scaun, îşi înhăţă mantaua. Mai văzu obrazul livid al tatălui său, apoi deschise uşa:

— Am plecat! N-o să mă puteţi face să mă reneg nici tu, nici dumnezeu... Nimeni!

— Ieşi! urlă Sabin. Ieşi! Ieşi!

Andrei trînti uşa, de zăngăniră geamurile. Nu se mai întoarse şi nu-l văzu pe tatăl său prăbuşindu-se cu fruntea pe masă. Descuie poarta şi aruncă furios cheia pe trotuar. O durere ascuţită îl străbătu. „Acum... încotro?" Ii era grozav de foame. Nu mîncase nimic de la prînz. Se căută prin buzunare. Mai avea o mie de lei, din banii mătuşii Emilia. Se hotărî să meargă la restaurant. Şi apoi? Strada, castanii desfrunziţi, geamurile întunecate, dincolo de care burghezii făceau dragoste sau cinau — lucruri care aparţin trecutului...

Nu găsi nici un loc liber la restaurant. Incepu să se întrebe unde va dormi şi îşi spuse că va merge la Schwartz acasă. Cu greu izbuti să urce în tramvaiul aglomerat. Se comenta moartea lui Motzeanu; unii călători înjurau pe comunişti. Cineva spuse că Motzeanu a tras cu pistolul şi s-a împuşcat singur, din greşeală, dar fu înjurat cumplit, făcut trădător de naţie, aşa că omul tăcu, impresionat.

Andrei coborî din tramvai, străbătu străzile noroioase, intră în curtea lui Schwartz şi pîndi geamul camerii lui. Era întunecat, cu jaluzelele coborîte. Incepu să fluiere, dar nimeni nu-i răspunse. Atunci se duse în faţă şi apăsă pe sonerie, ascultînd

ecoul țîrîitului prelung, enervant. Într-un tîrziu, ușa se întredeschise și o voce de femeie întrebă :

— Ce poftiți ?

— Îl caut pe Schwartz, pe Iani.

— Iani ? Nu mai locuiește la noi... A plecat... S-a supărat pe noi, Iani... și eu i-am spus... Ianika, dragul mamei, nu te băga tu în treburi de astea. Vecinii spun că s-ar putea să te spînzure într-o zi, nu te băga, Ianika. Ne-am certat și a plecat... Vai, vai, domnule, ce are să fie cu noi ? Eu sînt mama lui, doamna Schwartz. Soțul meu a murit, așa că sînt singură, singurică... n-am putut să mă ocup de Ianika... a trebuit să cos, să cîrpesc... și el... A plecat, stă la domnul Robber, pe strada Independenței nr. 74... N-aș fi crezut ca fiul meu să ajungă comunist, tocmai acum cînd se aude că și noi vom avea o țară a noastră, că vom putea pleca, că, doamne, greu a fost. Jidan în sus, jidan în jos.... Ianika a suferit atîta, cînd l-au dat afară de la liceu !... Pe strada Independenței nr. 74 stă domnul Robber. Dacă mergeți acolo... Stați, poftiți în casă, să vă dau ceva pentru el. Am niște salată de vinete, pusă pentru iarnă, cu bulion. Poftiți, așteptați o clipă. La domnu' Robber stă...

Femeia fugi grăbită, lipăind cu papucii pe scările șubrede. Veni îndată, îi îndesă în mîini cîteva sticle și-i strecură o bancnotă.

— Spuneți-i, vă rog, să vie acasă, să se lase de comuniști, că, doamne, rău are să fie... Toți vecinii îl înjură. Bietul Ianika, el n-ar face rău niciunei muște, dar oamenii sînt așa de ticăloși astăzi... Să vie acasă, că i-am găsit un loc la domnul Sonnenbrun... Am vorbit și cu rabbi Sielbermann... A zis că îl primește, dacă vrea Iani... Vorbiți cu el...

— Bine, doamnă, noapte bună !

— Spuneți-i, — strigă în urma lui mama lui Schwartz, — că am să lucrez, că are să aibă tot ce-i trebuie, numai să vină, să se lase de...

Cu sticlele de salată în brațe, Andrei se simțea ridicol. Îi era foame. Aproape de miezul nopții ajunse la adresa indicată. Sună. După un timp, care i se păru lung, ușa se deschise și un craniu chel se ivi...

— Pe tovarășul Robber îl caut, spuse Andrei, jenat.

— Robber ? Nu stă aici... E la Petersburg, de mult, de cîțiva ani de zile. Joacă acolo în piese de teatru, ehei... Du-te, du-te... La Petersburg, acolo-i...

— Cine mă caută? răsună glasul sonor al lui Robber. E cineva de la partid, papa?

— Nu ştiu, scînci bătrînul. Are ceva în braţe... sticle...

— Eu sînt, tovarăşe Robber... Andrei Sabin...

— Dumneata? Ce s-a întîmplat? Papa, lasă-l să intre!

— Îl las... Pofteşte, domnule... Pofteşte... Eu sînt bătrîn... Acuma m-a pus Jacquot să tai etichetele de pe cărţi... Ştii cîte cărţi avea? Multe... Schiller, Goethe, Heine, Klopstock, Ossian... Multe, multe... Pe toate o să le traduc... Rebeca o să se bucure. Dar acum tai etichetele jos... cu lama le tai... Ehei... *Kennst du das Land wo die Zitronen blühn...*

— Intră, tovarăşe Sabin, îl îndemnă Robber. Vino odată!

Andrei păşi pe covorul gros care acoperea coridorul. În urmă se auzea, obsedant, glasul bătrînului:

— Pe toate le traduc! Pe urmă plecăm în Eretz!

Robber îl privi mirat pe Andrei, apoi se dădu la o parte, ca să-i facă loc să intre. Odaia destul de mică era înţesată de cărţi. Schwartz, aşezat pe o canapea, se uită întrebător la Andrei:

— Ce-i cu tine?

— Ţi-am adus astea de acasă, de la maică-ta, zise Andrei, supărat. Poftim.

Aşeză sticlele pe masă, printre dosare şi hîrtii, apoi rămase nemişcat.

— Dar ce s-a întîmplat? De ce m-ai căutat?

— M-am certat cu bătrînul, înţelegi? Credeam că la tine o să pot rămîne...

— Asta-i bună! începu să rîdă Schwartz, lăsîndu-se să cadă pe pernă, zguduit de hohote. Va să zică amîndoi... am rupt relaţiile cu clasa... Perfect! Jacquot, la tine o să se instaleze un azil de noapte! Ai unde să-l culci pe Andrei?

— Da, desigur, spuse netulburat Robber. Îi fac un pat pe cărţile astea... uite aici.

Repede, îndemînatic, desfăcu un balot cu cărţi, le aşternu pe jos, în cîteva rînduri, scoase un aşternut murdar dintr-un dulap şi-i făcu semn lui Andrei să se dezbrace.

— Ai să dormi pe comorile culturii universale, se strîmbă el, amabil. Ţi-am pus operele complete ale lui Shakespeare. Dacă preferi alt pat, Voltaire, Tolstoi, Balzac — spune. Opera acestor clasici este destul de monumentală...

Din această clipă nu-i mai dădu nici o atenţie. Se aşeză pe marginea patului lui Schwartz şi continuă o discuţie începută :

— Eşti copil încă, Schwartz, de aceea judeci cu inima ; asta-ţi face plăcere. In general în Romînia se judecă puţin, în adevăratul înţeles al cuvîntului, puţin şi prost... Nu vorbesc de filozofia inexistentă, dar de literatură, de artă. Geniile noastre au descoperit, cu un binecuvîntat sentiment pueril, de orgoliu, adevăruri care în Franţa erau banalităţi în secolul al XVI-lea, iar în Orient, pe vremea cînd noi nu ieşiserăm încă din maimuţă... Nu e desigur vorba numai de influenţe — de acel circuit subteran, tainic — circuitul sangvin al artei, ci de faptul că noi, romînii, — n-am descoperit niciodată lumea pe cont propriu... Nici o revoluţie a noastră n-am avut, niciuna, afară poate de nenorocitul 1848, şi asta în Ardeal, deoarece în Regat a fost o parodie, ceva rizibil... N-avem limpede noţiunea de revoluţie...

— De ce, după părerea ta ?

— Pentru că o judecăm subiectiv, cu inima şi cu stomacul ; ideile ne încălzesc, cu cît sînt mai simplist exprimate, foamea ne mînă... Fă o experienţă : explică unui grup de oameni dialectica marxistă, principiile ei şi vezi apoi dacă sînt gata să se urce pe baricade... Nu vor fi ; îi va cuceri contrarevoluţia, cu fîlfîirea unei cîrpe tricolore, cu o muzică militară zgomotoasă şi cu un popă, orator talentat... O litografie banală : patria în chip de femeie în costum naţional, cu sînul sfîşiat de un şarpe, îi va mişca pînă la lacrimi, mult mai tare decît zguduitorul principiu dialectic al morţii şi naşterii, îngemănate în aceeaşi unitate...

— Atunci după părerea ta... spuse Schwartz, descumpănit.

— Bine, părerea mea nu contează, mai ales acum. Sînt totuşi vremuri agitate, duşmanul acţionează făţiş, te atacă, te bate, îl ataci, îl baţi. Dar mai tîrziu, cînd, mă rog, burghezia va fi nimicită...

— Atunci ?

— Iţi imaginezi, desigur, că în clipa aceea va fi intronat raiul pe pămînt... Te înşeli, micuţul meu. Abia atunci vei asista la mari lupte, obscure, de neînţeles. Fericit de cel ce le va şti contempla rece, ca pe nişte furtuni împietrite.

— Dar Lenin spune...

— Lenin este un geniu incomparabil, dar nici un geniu omenesc — sper că în alte forme nu crezi — nu va fi în stare să cuprindă sau să prevadă tot viitorul... Nu uita că, vai, revoluţia o

fac oamenii şi nu hippermenii lui Nietzsche, care au ajuns dincolo de bucurie sau durere.

— În fond, nu înţeleg ce anume vrei să-mi demonstrezi. Pornisem de la un lucru clar.

— Da, zise Robber, întorcîndu-se spre Andrei, care-i asculta atent. Tovarăşul Schwartz mi se plîngea azi. Spunea că în timpul ilegalităţii, fiecare sarcină ce i se dădea devenea imediat *a lui*, o integrantă. Şi acum, cînd partidul a ieşit din ilegalitate, problemele zilnice, mărunte, cum ar fi înfiinţarea unei cantine la INDAGRARA, i se par, *oarecum*, străine. M-am exprimat clar ? Da... Iar eu îi spuneam că în loc să-l îngrijoreze, acest simpton ar trebui să-l bucure nespus ; e o manifestare a maturizării politice, a unei înţelepciuni politice. Dacă sarcinile revoluţiei ţi se aprind în cap, ca paiele, rişti să fii devorat de flăcări, să cazi, rişti să te ataşezi unei sarcini, ca unii artişti mediocri unei singure opere... Ca şi artiştii, revoluţionarii n-au discernămînt, atîta timp cît fenomenele ce se petrec îi incendiază...

După cîte ştiu eu, un revoluţionar trebuie să unească în el spiritul practic cu pasiunea arzătoare.

Robber urmă, cu o nuanţă de îngăduinţă :

— Evident, sînt formulări care se adresează maselor, nu-i aşa ?

— Tu faci deosebire între conducători şi mase ? strigă Schwartz.

— Eu ? Vai de mine... O face realitatea însăşi... Aşa că realitatea trebuie sulemenită niţeluş, ca să devină măgulitoare... Ideile lui Platon sînt cam... rebarbative.

— Îmi face impresia că întorci lucrurile cu capul în jos, spuse, nesigur, Schwartz. (Lui Andrei îi fu ciudă : tocmai asta o gîndise şi el în clipa aceea.)

— Nu. E o impresie, clătină energic Robber din cap. Studiaţi amîndoi dialectica, singurul sistem a-sentimental, riguros ca o maşină de calculat ce nu greşeşte. O să-mi daţi dreptate... Hai să dormim. E aproape două.

Se dezbrăcă şi stinse lumina, apoi se strecură în pat, căscînd.

— Spre fericirea noastră, — spuse, — burghezia e incapabilă să priceapă marxismul. E o limbă complet străină pentru ea ; altfel ne-ar fi cam greu.

Deodată, Andrei îşi aduse aminte de cuvintele tatălui său în legătură cu omorîrea lui Motzeanu.

— Ce s-a întîmplat azi în oraş? întrebă. Am auzit că pe avocatul Motzeanu...

— Nu ştii? L-au bătut groaznic nişte muncitori unguri. A murit în spital... O chestie foarte urîtă. S-a vîrît între ei un provocator binecunoscut, unul Ferke. Tragic e că în toată afacerea asta e amestecat tînărul Horvàth. Pe Jurca l-au eliberat de la poliţie imediat. Am auzit că vor să-l excludă pe Horváth... In fond, ce vrei? Revoluţia nu se face cu mănuşi de catifea. Şi pe ei cine dracu-i pune să publice articole provocatoare. Hai să dormim odată.

Andrei se zvîrcoli multă vreme. Era decepţionat. Toată discuţia asta, infatuarea lui Robber, îl supărau. Ii era scîrbă de vorbe şi situaţia în care se găsea îl nelinişte. Incercă să nu se gîndească la ceea ce se va întîmpla cu el începînd de mîine, la tatăl său singur în casa pustie, suferind groaznic pentru că lumea lui se dăduse de-a berbeleacul... „De ce nu putem comunica nici cu cei mai apropiaţi nouă? Atîtea bariere, atîtea ziduri care trebuiesc dărîmate pentru ca oamenii să se cunoască... Da, pentru asta merită să lupţi..."

A doua zi, Robber se sculă foarte devreme, deschise geamul şi începu să facă o gimnastică ciudată, ca un ritual. Răsufla adînc, de i se umflau vinele, îşi împreuna degetele ca pentru rugăciune, se lăsa să cadă pe covor, îşi atingea genunchii cu fruntea.

— E o meteahnă a lui, rîse ironic Schwartz. Yoga, pentru întărirea capacităţii de concentrare... Ce vrei? Fiecare om mare e niţel într-o ureche.

Mîncară grăbiţi pîine prăjită în ulei, băură un ceai anemic, apoi Schwartz, scărpinîndu-şi fruntea, se întoarse spre Andrei:

— Ce faci azi? Eu am şedinţă de comitet, pe urmă trebuie să mă duc la INDAGRARA, toată ziua-s ocupat.

Stînjenit, Andrei nu-şi ridica ochii din podele.

— Vino cu mine, zise Robber. Am să vorbesc cu Jurca despre tine. Poate că... Inţelegi, partidul nu-i prea bogat...

— Nu-i vorba de asta! N-am intenţia să devin rentierul niciunei instituţii.

— Ei, ei, mai lasă orgoliul acesta mic burghez, zise Robber încruntat. Situaţia ta e destul de dificilă...

Pe drum, după o tăcere, Robber continuă:

— Destul de dificilă situaţia intelectualului, în general.

„De ci de là pareil à la feuille morte.“ [1] Gîndirea noastră este liberă, în abstract, dar asta nu te hrăneşte. N-avem duşmani la stînga, vorba lui Anatole, a bătrînului France, dar... Dar... De multe ori îl invidiez pe papa. Trăieşte în lună. I se pare că e la Iaşi... Ieri îmi spunea că s-a întîlnit cu domnul N. Budurău, ministrul Justiţiei în 1904. Ei, nu-ţi fă griji. Dacă eşti dispus să renunţi la personalitatea dumitale, viitorul ţi-e asigurat.

— Nu-s dispus de loc!

— Bine... bine... Mai vorbim. Cu binecunoscuta capacitate a clericului de-a-şi justifica toate abdicările, o să ajungi să glorifici negrul, spunînd că-i roz, sau viceversa.

— Eu n-o să fac asta niciodată, spuse Andrei, înciudat.

— Studiază dialectica, prietene. Jos sentimentalismul!

Andrei nu găsi ce să-i mai răspundă. Fără îndoială, Robber era mult mai inteligent decît el; jongla familiar cu unele noţiuni tulburătoare pentru Andrei prin noutatea lor. Îi spuse acest lucru. Robber rîse măgulit:

— Există epoci —, nu ştiu dacă sînt fericite sau nu — în care problemele esenţiale, marile coordonate — viaţa şi moartea — devin subiecte zilnice ale salahorului şi conducătorului de stat. Sfîrşeşti prin a te obişnui. Ba la urmă îţi şi place. E, dacă vrei, *l'attrait du précipice,* de care vorbesc alpiniştii. Uite, am ajuns. Am să vorbesc cu Jurca despre tine. Să-ţi spun ceva: nu-ţi fă probleme de conştiinţă, vino între noi, lui Jurca spune-i că lectura broşurilor te-a convins, că vrei să-ţi verşi şi sîngele pentru cauza clasei muncitoare. E limpede că, pentru o perioadă care poate fi foarte lungă, viitorul e al comuniştilor... De ce să nu...

Andrei se încruntă:

— Asta ar fi necinstit din partea mea...

Robber se înroşi de mînie:

— Fă cum crezi. Treaba dumitale, la urma urmei...

Îl lăsă pe coridor şi intră într-un birou. Ieşi curînd, informîndu-l cu răceală că Jurca e într-o şedinţă, dar că Schwartz l-a anunţat. Ezită o clipă, apoi îi spuse:

— Dumneata ai făcut un pas care te exclude pentru totdeauna din tagma-ţi socială. Meditează asupra acestui lucru.

Andrei se rezemă de perete. Aşteptarea asta i se părea prea lungă. Era obosit. Gîndi încet: „Acum nu mai am unde

[1] De ici colo, asemeni unei frunze moarte.

merge. La noapte..." Nu voia să se întoarcă la Robber: cinismul acestuia îl scîrbea. Părea că tot timpul gîndește altceva decît spune, dar la un moment dat se înflăcărează de propriile lui cuvinte și le crede.

Tîrziu, ușa se deschise. Muncitorul acela care venise să-l ia de acasă ieși clătinîndu-se. Era palid, cu obrazul plin de vînătăi. Dădu cu ochii de Andrei. Întîi nu-l recunoscu, apoi scăpă cu greu printre buzele încleștate:

— No, pe mine m-au exclus din partid. Am căpătat scrisoare de acasă... Pe frate-meu l-au tăiat... Da, da...

Andrei vru să meargă la Holtzmann, dar acesta era cufundat într-o discuție cu un bătrînel pleșuv, care-și smulgea nervos mustața lungă, cînepie.

— Acuma să ai grijă de el, baci Horváth.

— Da... da... da...

— Noi n-o să-l pierdem din vedere, știi asta...

— Da... da... da...

Bătrînul își îndesă căciula pe cap și fugi cu pași repezi.

— Ia, uite-l pe fugar! Jurca ieși pe coridor însoțit de un om în vîrstă, cu părul și mustața argintii și fruntea încruntată.

— Noroc, tovarășe Sabin. Ăsta-i tata...

— Serbus, băiete, îi strînse mîna bătrînul Jurca. I-o ținu îndelung în palma lui bătătorită, ca și cum i-ar fi cîntărit-o. Andrei se simți puțin stînjenit.

— Te-a gonit taică-tău?

— Cam așa ceva, încercă să rîdă Andrei. A fost pe la el baronul Papp.

— Aha... Îl știu pe taică-tău de la gară. Om de treabă. Atunci cînd a fost bătaia aceea cu nemții s-a purtat frumos... Frumos... Mde... — bătrînul își îndesă pipa scurtă și arsă, — îl știu pe Sabin, cum să nu. Naționalist mare... romîn, rîse el fără răutate. Și acuma ce faci?

— Nu știu.

— Știi ce? se întoarse spre fecioru-său. Îl bag la noi în fabrică. Scurt.

Jurca se scărpină pe frunte.

— Om mai vedea...

— Eu m-am dus, făcu bătrînul. Vreau să-l caut pe Horváth ăl tînăr. Ce zărghit! Te pomenești că devine al doilea tătuc Mahno. Știi cine a fost Mahno? se întoarse el spre Andrei. Nu știi. Da' unde sta, ai? N-ai. Vino la mine acasă, pe strada Sol-

fegiului 5. Ţii minte numele. Ii destul de tîmpit. Vină, nu te sfii. Serbus.

— Vorbeşte cu tovarăşul Robber, îi spuse Jurca. Poate îţi dă ceva de scris. Tu ai mare talent. Ai să poţi umbla pe teren, să cunoşti o mulţime de lucruri. Asta-i acuma şcoala noastră. Te căleşti în focul luptei. Bani... leafă adică... nu ştiu cum va fi, deocamdată. Sîntem săraci...

— Nu-i vorba de...

— Peste trei zile deschidem o cantină. Ai să mănînci acolo. Şi acuma, eu mă duc. Noroc.

Rămas singur, Andrei îşi spuse: „O să mă duc la Sonia... A trecut atîta vreme de cînd nu ne-am văzut, şi de atunci s-au întîmplat atîtea... Puţină linişte, puţină uitare, aşa cum după un drum te opreşti. Abia atunci lucrurile din jur îşi capătă contururile... viaţa."

Schwartz se ivi urmat de vreo zece tineri. Purtau subsuoară teancuri de ziare.

— Andrei! strigă el. Nu vii cu noi? Acţiune revoluţionară de difuzare a presei de partid! Ori te jenezi cumva să-ţi începi cariera de ziarist vînzînd ziare? Ai vorbit cu Jurca? E cea mai bună soluţie... Omul acesta le rezolvă pe toate din mers. Straşnic! Ei, ce faci? Vii?

— Haidem, zise Andrei.

Schwartz le explică pe unde să treacă. Lui Andrei îi dădu un sector periferic. In prima clipă, acesta fu mulţumit, apoi înţelese: Schwartz voia să-l cruţe de o întîlnire cu fostele cunoştinţe.

— Dă-mi altă stradă! Undeva mai în centru. Înţelegi, lume mai multă... E mai uşor, cînd n-ai experienţă.

Schwartz îl privi cu căldură şi începu să rîdă:

— Bine, ia-o pe bulevard şi pe Episcopiei. Vezi, că nu-i tocmai aşa de simplu. Noroc. Ne întîlnim aici la prînz. Te iau la masă.

Afară, un soare slab îşi revărsa lumina alburie pe străzile murdare. Andrei crezuse că vor merge în grupuri. Acum, singur, începu să nu se simtă tocmai bine, dar alungă, înfuriat, această senzaţie. Se grăbi să ajungă pe bulevard, apoi începu să-şi rotească privirile: uitase să întrebe cum trebuie să vîndă ziarul, aşa că se îndreptă spre un ins înalt, blond, cu o manta de piele neagră, nouă.

— Cumpăraţi ziarul „Patriotul", spuse roşindu-se.

Omul îl privi cu răceală și scrîșni :

— Du-te în...

Andrei rămase încremenit. Tot sîngele i se adună în obraji și o clipă fu tentat să pună jos ziarele și să se repeadă asupra lui. Atunci se apropie de el un om în vîrstă, care-și aprinsese țigara la cîțiva pași mai încolo și-i spuse cu veselie :

— Ia să vedem ce marfă ai, flăcăule ? „Patriotul" ? Foarte bine... Ia dă încoace trei bucăți, că mă duc la atelier și mi le smulg tovarășii din mînă... E nou ? Foarte bine, așa... Lucruri interesante ?

— Da, răspunse Andrei cu voce slabă.

Omul îi întinse banii, luă ziarele, apoi, aplecîndu-se spre el, îl întrebă confidențial :

— U.T.C., hai ?

— Da... dădu din cap Andrei... Da... Mulțumesc...

— Libertate, îl salută omul, cu pumnul strîns.

Pînă la unsprezece vîndu vreo douăzeci de ziare. Unii le cumpărau grăbiți și plecau citind, alții îi aruncau printre dinți : „Lepră, șterge-o", dar Andrei nu se mai înfuria. Unui domn în vîrstă, căruia nu-i oferise ziarul, dar care-l apostrofă, îi răspunse brutal, să meargă în mă-sa. Domnul, stupefiat, făcu un gest cu bastonul, dar întîlni ochii verzi ai lui Andrei scăpărînd și plecă bodogănind ceva despre bandele comuniste. Mai încolo, Andrei se întîlni cu un alt vînzător, care striga în gura mare :

— Mîine înmormîntarea domnului avocat Moțatu, ucis de anarpiști ! Mare demonstrație, mare, popi, cruci, parastas, colivă... Sicriu de argint... Poate că și bătaie... N-are să plouă, bistoș... Mare înmormîntare, mare.

După ce scăpă de înghesuiala care se iscase în jurul lui, îl văzu pe Andrei și-i dădu cu tifla :

— Ei, concurență, văzuși ? Așa să strigi : marea senzație... muncitor omorît de maniști. Crimele lui Maniu ! Amantele lu' dom' Maniu, senzație... Într-o clipeală ai vîndut tot cu supra... Îți rămîne și de țigări. Zău... Vino cu mine și te învăț. Ia dă încoace o foaie.

— I-o smulse din mînă și se apropie de o doamnă în blană, privind-o încruntat :

— Poftiți ziarul „Patriotul"... Numai dușmanii poporului nu-l cumpără, cei care ne urăsc... reacțiunea. Ia, luați ! Un pol. Mersi, în numele poporului...

Veni lîngă Andrei și începu să rîdă:

— Dai ceva pentru lecție? Te uiți ca Bill Baxter, să creadă burjuii că ai pistol în buzunar. Tare se tem de pistol... Cît dai?

— Mulțumesc... tovarășe... zîmbi Andrei.

— Hm, ia te uită, mormăi băiețandrul. Nu-i nimic... tovarășe... am plecat. Și se depărtă strigînd cît îl ținea gura: Mare înmormîntare, plîns cu lacrimi! Discurs a lu' domnu' Papp: Către romînii de bine! Numai un pol, la înmormîntare gratis!

Îi mai rămăseseră cîteva ziare și trecu pe strada Episcopiei, cînd, la un colț, se izbi piept în piept cu Teddie Varga. Acesta purta un pardesiu excentric, pepit, o pălărie plată ca o farfurie și o cravată înflorată și înfoiată. În primul moment nu-l recunoscu, apoi se întoarse și strigă:

— *Hallo, boys! Come on... come on...* Veniți să-l vedeți pe Andrii Sabinoff, vînzător de ziare... Nu ți-e rușine, scuipă el la picioarele lui Andrei, în clipa cînd alături de el apărură Văgălău, Micky Belega, Gigi Moldoveanu, Horia Spinanțiu, toți foarte eleganți.

— Măă, vocifera subțire Teddie. Ia uitați-vă la trădător! Te-ai dat mă, cu bolșevicii, le scrii articole... Barem te plătesc bine, că te văd răpănos și slab ca o capră?

— Fă-mi loc!

— „Ia te uită, ți-o fi rușine de fostele tale relații „burgheze"... *tovarășe!* Da' să înjuri pe romîni nu ți-a căzut obrazul? *Thunder and devil!* Bine că te-am întîlnit să te scuip în obraz... Știi că prietenii tăi au asasinat pe domnul Motzeanu? Răspunde, *tovarășe!* Hai, *tovarășe...*

— Treci la o parte, — scrîșni Andrei, — că...

— Că ce? Mă omori și pe mine? Îmi dai cu ranga? Întinse mîna și, smucind ziarele de sub brațul lui Andrei, le aruncă în aer. În clipa următoare, Andrei îl pocni cu sete, în bărbie. Teddie căzu pe spate, în brațele lui Văgălău. Sîngele îi țîșni din gură, scurgîndu-i-se pe cravata galbenă, cu flori de lotus.

— Ce dai, mă? înaintă Văgălău, suflecîndu-și mînecile pardesiului. Ce dai?

Andrei nu mai așteptă. Luîndu-și vînt îl lovi cu putere în față, dar Văgălău făcu o eschivă rapidă, lipindu-se de zid. Pumnul îl atinse ușor, lîngă ureche. Gigi Moldoveanu făcu un

salt de rugbist şi-i cuprinse amîndouă picioarele, de la genunchi; Micky Belega îl lovi în piept, iar Văgălău, cu buza de jos atîrnînd, îi dădu un pumn în nas. Andrei nu simţi durere. Căzu, ca retezat, pe asflat, agăţîndu-se de pantalonul îngust al lui Vagălău. Se răsuci, reuşind să scape de Micky Belega şi să plaseze un pumn îndesat în stomacul lui Horia.

— Bateţi-l! fornăia Teddie Varga, stropindu-se tot cu sînge. Bateţi-l, mama lui!

Banda sări asupra lui, imobilizîndu-l. Văgălău îl încălecă şi începu să-l lovească metodic în faţă. Capul lui Andrei se zbătea de la dreapta la stînga, ca o bilă dezarticulată.

Cînd Văgălău se ridică de pe el, Andrei se întinse pe o rînă.

— Staţi! Staţi să mă piş pe el, zbiera Teddie, silindu-se să-şi descheie pantalonii cu mănuşa roşie de sînge.

Andrei îşi adună puterile şi se ridică în genunchi, dar Văgălău îl lovi cu piciorul în ochi.

Cineva strigă, cu o voce răguşită:

— Heeei! Ce faceţi acolo, măă! Haideţi, fraţilor!

Se auziră tropăituri pe asfalt.

Un tînăr slab ca o scîndură, cu părul blond ieşind vîlvoi de sub o bască veche şi găurită, se năpusti agitînd o bidinea cu vopsea. Il lovi cu ea pe Văgălău peste obraz, vopsindu-i-l în verde, apoi, învîrtind-o ca pe un buzdugan, pătă costumele impecabile ale celorlalţi. Un om mai în vîrstă, alb ca un morar din pricina varului, îi trăsni o palmă lui Micky Belega, care o rupse primul la fugă, urmat de ceilalţi. Tînărul cu părul zburlit îl ridică pe Andrei, rezemîndu-l de zid. Ochiul stîng îi era închis, iar din gura şi nasul spart curgea un şuvoi de sînge.

— Care ai o batistă curată? întrebă tînărul, ţinîndu-l în braţe.

N-avea niciunul.

— La mine... în buzunar... şopti Andrei.

Tînărul îl şterse cu grijă. Ca printr-o ceaţă, Andrei îi vedea faţa slabă, suptă, plină de riduri, cu cearcăne aproape negre în jurul ochilor.

— Unde locuieşti?

Andrei încercă să spună ceva, dar nu putu. Ii venea să verse, tot capul îi era gol ca o cutie de tinichea. Scuipa mereu sînge. Trecîndu-şi degetele amorţite peste ochiul stîng, simţi o umflătură dureroasă, tare ca o prună.

— Uite uişagurile, zise unul dintre zidari, întinzînd ziarele murdare şi rupte. Tu-le muma lor de bandiţi...

— Măi Dodi, — zise tînărul, — eu îl duc acasă la mine. Faceţi voi şi-n locul meu.

— Bine...

— Poţi să mergi? îl întrebă pe Andrei.

— Da... Îşi adună toate puterile, dar trebui să se lase greu pe umărul tînărului.

— Ai bani să chemăm o birjă?

— N-am.

— Nici eu... mă-si. Luăm una pînă la mine. Imprumută nevasta de undeva.

Dar nici un birjar nu voi să-i ia. Se temeau că le murdăresc pernele. Se tîrîră aşa ceasuri întregi, oprindu-se la fiecare pas. Tînărul înjura mereu, din ce în ce mai înfuriat. De la un timp, Andrei nu-şi mai dădu seama pe unde merg. Păşea mecanic, silindu-se să pună un picior după celălalt. Ieşiseră spre periferie. Case mărunte, triste, în cenuşiul murdar al toamnei tîrzii...

— Pentru dumnezeu, Ştefan... ce-i? Ce s-a întîmplat?

— E un tovarăş. L-au bătut huliganii...

O fetiţă înspăimîntător de slabă, îmbrăcată într-o rochie scurtă, prea largă, se repezi înaintea lor, îl luă pe Andrei de braţ şi-l ajută să treacă pragul înalt. Intrară într-o cameră podită cu lut. Un pat fără saltea, un dulap, o masă, un scaun şi un leagăn în care ţipa un copilaş.

— Întinde-te, îi spuse tînărul. Se aşeză pe o ladă şi-şi şterse fruntea leoarcă de sudoare.

— Illi, — întrebă, — avem ceva de mîncare?

— Am cerut împrumut două ouă. Vă fac o ratotă.

— Nu... — spuse Andrei, — nu trebuie...

— Ia taci din gură, se răsti tînărul.

Abia acum Andrei observă că „fetiţa“ era o femeie tînără, aproape un copil.

— Nevastă-mea, o prezentă tînărului. Pe mine mă cheamă Ştefan Gherasim.

Femeia reveni, aducînd un lighean cu apă caldă.

— Lăsaţi-mă să vă spăl pe obraz, şopti ea şi, îngenunchind lîngă el, îi trecu peste faţă colţul muiat al unui ştergar moale. Fără să ridice ochii vorbi: De ce nu vă lăsaţi de poli-

tică? Mai bine am avea de mîncare, decît să vă bateți și să vă omorîți...

— Parcă poți avea de mîncare dacă nu te bați? spuse Gherasim sentențios. Și mie să nu-mi vii cu chestii de astea, auzi?

Copilul țipă ascuțit.

— E flămînd, spuse femeia. Îi dau îndată supă de fasole. Nu vrei să-ți scoți haina? îl întrebă pe Andrei. Hai, ajută-l, ce stai! strigă către Gherasim, care începuse să citească ziarul.

Pe urmă, o toropeală călduță îl cuprinse pe Andrei. Își simțea sîngele curgîndu-i încet, cu greutate, prin tot trupul, și la fiecare bătaie a inimii ochiul rănit îl durea. După un timp, femeia îl scutură cu blîndețe de umăr:

— Ți-am adus să mănînci ceva...

— Nu...

— Mănîncă, te rog...

Îl ajută să se ridice în capul oaselor și-i puse pe genunchi o tavă de porțelan, spartă, pe care era un ou, o felie subțire de pîine și o bucățică rîncedă de unt. Îi dădu un șervet curat. Dar Andrei nu putu înghiți nimic. Ștefan mîncă repede, hămesit. Își aprinse o țigară.

— O să mă angajez la textile, spuse, privind în altă parte. Deocamdată zilier.

— Să dea dumnezeu. Globek cînd îți dă banii?

— Mîine...

— Mîine... mîine... în fiecare zi mîine... Sîntem plini de datorii. Vecinii nu ne mai dau.

— Ce vrei să fac? strigă el. Să mă spînzur? Asta-i situația!

— În fiecare zi... șopti ea, apoi tăcu. Ieși din cameră.

— Nici nu mi-ai spus cum te cheamă, se apropie tînărul de pat.

— Andrei Sabin.

— Aha! Tu ai scris articolul acela în ziar. De aceea te-au bătut.

Tot sîngele îi năvăli în obraz lui Andrei:

— Nu-i nimic! scrîșni el. Am să...

Ștefan începu să rîdă:

— Acum ai vrea să ai o mitralieră și să-i cureți, nu? Lasă, le vine vremea. Ești în partid?

— La U.T.C...

— Eu m-am înscris săptămîna trecută. Unde locuiești?

— Pe strada Mărășești, dar tata m-a... dat afară din casă...
— Ihîm... O să dormi aici la noi...
— Unde?
— În pat! Unde, dracu', în altă parte?
— Și... voi?
— Pe jos. Avem două plăpumi foarte bune... Încă nu le-am vîndut.
— Nu pot să...
— Ia ține-ți gura!

Ziua trecu încet. Andrei adormi de cîteva ori, chinuit de coșmaruri. Auzi ca prin ceață ce-și vorbeau cei doi:

— N-are unde merge, Illi. L-a dat afară taică-său... un burghez. Rămîne aici la noi...
— Dar bineînțeles. Numai să facem rost de ceva pentru cină.
— Mă duc la Globek. De două săptămîni nu mi-a plătit nimic.

Mai tîrziu, Ștefan tuși chinuit și Andrei deschise ochii.

— Mă tem să nu-mi fi luat dracu' plămînii, spuse Gherasim, stînjenit. Asta ar mai trebui... Tocmai acum!...

Spre seară, Andrei avu febră mare. Îi puseră cîrpe ude pe față și femeia spuse îngrijorată:

— Numai să nu i se fi rupt ceva pe dinăuntru. Ar trebui să mergi pînă la tată-său, Ștefan.
— Nici nu mă gîndesc... Burghez scîrbos!

„Bietul tata... își spuse Andrei. Dacă ar ști..."

A doua zi dimineață, Ștefan veni cu bani și cu doctorul din cartier, un om gras și jovial. Acesta-l ciocăni în spate, îl puse să spună 33 și-i prescrise o alifie pentru ochi, apoi zise suav:

— Doi sutici vizita. O bătăiță la chef?
— O bătaie cu dușmanul de clasă, declară Ștefan, grav.

Doctorul se intimidă și plecă, repetînd că nu era nimic, că tinerilor nici nu le strică, la urma urmei... din cînd în cînd... Așa le vin mințile la cap... La revedere, la revedere... ca prieten, nu ca medic... la revedere...

Cu toate încercările lui, Andrei nu se putu da jos din pat. Îi era rușine că trebuie să se lase îngrijit așa, de niște oameni necunoscuți, și i-o spuse lui Ștefan. Acesta-l repezi și brutalitatea lui, evident forțată, îi făcu bine lui Andrei. Ștefan stătu lîngă el toată dimineața. Îi povesti viața lui. De la zece ani încercase tot felul de meserii, dintre cele mai ciudate: crescuse

canari, vînduse semințe, fusese brutar, om-sandwich, măturător de arenă într-un circ, pictor de firme, hamal la Brăila, pe urmă marinar pe Dunăre, tot timpul războiului. 23 August îl prinsese la Budapesta, și ungurii îl băgară într-un lagăr, de unde evadă. Trăise tot asediul într-o pivniță, împreună cu nevastă-sa. Acolo, în pivniță, la 7 noiembrie li se născuse copilul. După eliberare veniseră spre Romînia, deoarece la Budapesta se murea de foame. Erau în oraș de patru luni și trăiau vînzînd puținele lucruri ce le mai rămăseseră.

Pe Andrei îl cuceri felul aspru în care-l trata Ștefan; sub repezeala lui încerca să-și ascundă duioșia. Îi mărturisi că citise mult, mai ales pe vas, cînd n-avea ce face. Încercase să scrie și versuri, copiind pe Eminescu, și voia să ajungă pictor. N-avea astîmpăr, nu putea sta o clipă locului, fuma fără încetare, răsucind țigări din foaie de ziar. Mucurile le culegea nevastă-sa și le aduna într-o cutie. Ștefan avea o încredere pătimașă în viitor. Cînd vorbea despre asta, ochii lui albaștri începeau să strălucească, acoperiți de o pîclă străvezie de lacrimi. Se repezea la leagănul copilului, îl lua în brațe și dansa cu el prin odaie, spunîndu-i ba „inginerule“, ba „generalule“, ba „savantule“.

— Un boț mic, o bucățică de om, și nici nu-și dă seama cît de departe are să ajungă, mama lui! În timpul asediului, după ce s-a născut, nevasta n-avea lapte. L-am hrănit cu mămăligă și cu zeamă de fasole și n-a avut nici pe dracu. E ca fierul... soarele lui, că azi-mîine începe să vorbească. Are doi dinți! Al treilea e pe drum.

În schimb, Ștefan n-avea nici un dinte în gură. I-i zburase cu un pat de pușcă un gardian german, în lagăr. De aceea rîdea cu sfială, ca femeile bătrîne, și mai mult cu ochii.

Seara citiră din „Manifestul comunist“.

— Viitorul este al proletarilor, asta-i limpede! dădu Ștefan cu pumnul în vînt. Simplu ca oul lui Columb, dar a trebuit să vină Marx și să documenteze.

— Da... Burghezia noastră și-a trăit traiul... Eu îi cunosc... Ticăloșie lustruită... Capabili de orice murdărie... Ceea ce e groaznic, e că acești indivizi au monopolizat noțiunea de patrie, și-au însușit-o, sau mai bine zis au furat-o.

— O s-o dea înapoi! strigă Ștefan.

— Ce tot vorbiți voi acolo? interveni Illi, care cîrpea niște ciorapi. N-a fost bine mai de mult? N-am avut ce mînca? Tai-

că-meu a fost frizer. Avea o prăvălioară, singur. Şi ce bine am dus-o... În fiecare sîmbătă mergeam în excursie... Şi cînd ne-am cunoscut noi, Ştefan, n-a fost bine? Spune! N-aveam nici o grijă... Dansam, eram fericiţi...

— Dar pînă la urmă a venit războiul, se încruntă Ştefan. Şi războiul tot ei l-au făcut. Şi taică-tău, frizerul cel cumsecade, a fost părtaş.

— Nu vorbi prostii şi lasă-l pe tata în pace!

— Nu... Viaţa pe care am dus-o noi era nedemnă, zise Andrei, gînditor. Poate nu eram vinovaţi pe de-a-ntregul. Mulţi dintre noi n-au ştiut nimic... Dar adevărul e acesta.

— Şi mama dumneavoastră ce zice? îl întrebă Illi.

— Mama a murit acum două luni.

— Ce fel de om e bătrînul? întrebă Ştefan repede.

Andrei se gîndi mult înainte de a-l descrie. Îi povesti viaţa lor, încăpăţînarea, în fond copilărească, a tatălui său, acţiunea din gară...

— Trebuie să mergi la el, îl sfătui Ştefan, după ce Andrei isprăvi.

— Niciodată! Să-l ia...

— Taci! spuse Illi.

— Niciodată! se întărîtă Andrei.

— E neomenos să-l părăseşti astfel, îl privi Ştefan cu asprime. Dacă e aşa cum mi l-ai descris, n-ai voie...

Andrei îşi dădea seama că Ştefan are dreptate, dar nu voia să cedeze. Îl rugă pe Ştefan să meargă pînă la partid şi să-i spună lui Schwartz ce s-a întîmplat. Ştefan se întoarse împreună cu Schwartz. Acesta-i strînse tare mîna. Îi adusese cîteva prăjituri din oraş, ca unui bolnav, ceea ce-l făcu pe Andrei să rîdă.

— Ne întrebam ce s-a făcut cu tine. Credeam că ai dezertat. O să lucrezi la ziar, s-a aranjat. Pune-te cît mai degrabă pe picioare. Ţi-am găsit adăpost. În fostul liceu Notre Dame s-a organizat un fel de cămin, pentru noi, cei fără căpătîi. O să fim împreună. E bine?

— Foarte bine...

— Pune-te pe picioare. Se vor petrece lucruri mari. Am început o campanie împotriva bătăii în armată, împotriva sabotării epurărilor. „Istoricii“ turbă. Şi tu? se întoarse spre Ştefan. Ai aranjat cu angajarea?

— Cred că da.

— Ei, eu am dispărut. Am o şedinţă. Se apropie de Andrei şi-i şopti: Ţi-am adus ceva bani...

— Dar...

— Gura! Noroc.

În seara aceea mîncară şi băură împărăteşte: slănină friptă cu ceapă, mămăligă şi două kile de vin. Niciodată nu i se întîmplase lui Andrei să se apropie atît de repede de cineva. Prietenia cu Lucian fusese chinuită, pînditoare, ca şi cum fiecare s-ar fi temut ca celălalt să nu-i ascundă ceva. O sete stupidă de absolut, de ceva care să rezolve între ei doi toate întrebările mari ale lumii...

Acum, încălzit de vin, Andrei se simţea mai bine ca niciodată.

— Epoca viitoare, spuse, trebuie să fie o epocă a creaţiei. Inginerul, profesorul, muncitorul să fie creatori în munca lor, la fel ca Beethoven... Cred că în afară de asta, fericirea e imposibilă.

— Comunismul asta înseamnă...

— Mai bine ar însemna pîine, zîmbi Illi.

— Pîine... Ştefan dădu din cap. Asta e de la sine înţeles.

Stătură pînă noaptea tîrziu, după ce Illi se culcă. Cam ameţiţi amîndoi, vorbeau sărind de la una la alta, despre război şi despre pictură, despre felul cum trebuiesc ridicate noile oraşe şi despre poezie. Ştefan îi citi lui Andrei cîteva versuri. Erau naive, dar Andrei le găsi frumoase. Pe urmă se ciorovăiră un pic, deoarece Ştefan îi înjura pe ţărani. Acuma le merge bine, fac afaceri, se îmbogăţesc şi oraşele crapă de foame. Ar trebui, ca în Rusia după revoluţie, un fel de comunism de război.

Furios, Andrei îi povesti despre Mitru, despre Ardeleanu.

— N-ai dreptate. De veacuri ţăranul stă în întuneric... Intelectualii l-au trădat, asta-i!

Tot ce spunea i se părea cutremurător de nou. Simţea fierbînd în el o energie neobişnuită. Da, Jurca găsise bine soluţia. Va fi ziarist, va umbla peste tot, are să infiereze ticăloşia, fără menajamente pentru nimeni.

— Spune-mi, Andrei, eşti îndrăgostit? îl întrebă Ştefan.

Andrei roşi pînă în vîrful urechilor:

— Nu!

— Minţi...

— Nu ştiu dacă sînt îndrăgostit sau nu. Cred că nici nu e timpul pentru asemenea...

— Vorbeşti măgării. Cine nu iubeşte nu e om.

Asta-l obligă să-i povestească despre Sonia. „Dacă ai fi aici, acum, — gîndi, — ţi-aş putea spune totul şi tu m-ai înţelege. Am trecut prin atîtea amîndoi, încît nu ne mai putem ascunde unul de altul. S-a întîmplat ceva nou şi asta ne obligă să fim noi înşine".

— N-am fost s-o văd, — spuse, — de cînd am venit. Ne-am despărţit astă-vară.

— De ce n-ai fost ?

— Habar n-am...

— Ciudată fiinţă eşti şi tu, se miră Ştefan. Te duci mîine ?

— Poate...

— Apoi, nici un poate. Mîine te duci la ea.

— Mă duc...

Se culcară. Dar niciunul nu putea dormi. Abia aşteptau să se facă ziuă.

CAPITOLUL XX

A treia zi, cu toate încercările nevestei lui Ştefan de a-l reţine, Andrei se dădu jos din pat, se îmbrăcă şi ceru o oglindă. Se îngrozi de felul în care arăta. Slăbise, oasele feţei îi împungeau pielea negricioasă, buzele strivite îl dureau. Cu ochiul stîng vedea ca printr-un fel de ceaţă. Părul îi crescuse peste măsură. Încercă să şi-l potrivească la tîmple cu foarfeca, dar se poci. Îi era ciudă că trebuia să se ducă astfel la Sonia.

Cînd Illi intră şi îl văzu gata de plecare, se sperie :

— De ce nu mai stai? Nu vezi în ce hal ești?
— Trebuie să plec, spuse Andrei serios.
— Știi? Afară a nins. Ia te uită!
Dădu la o parte perdeluța subțire și ruptă. Peste toată mahalaua se așternuse un strat subțire de zăpadă, care se topea, lăsînd să apară pete negre, ca niște mari păsări căzute din zbor, cu aripile larg desfăcute. Cum să-i mulțumească acestei femei? Orice cuvînt ar fi fost de prisos. Îi luă mîna mică, de copil, și i-o sărută. Ea se fîstîci și-și făcu de lucru cu perna.
— Să mai treci pe la noi... oricînd... Andrei. Cu Ștefan te întîlnești la manifestația de azi.
— Ce fel de manifestație?
— Nu știu... Împotriva guvernului, mi se pare...
Afară era un frig umed și Andrei își strînse umerii, zgribulindu-se. În oraș zăpada se topise, măcinată de roțile mașinilor și de pași; devenise o mîzgă brună, murdară. Andrei mergea repede și în curînd, încălzindu-se, își descheie mantaua.
În fața sediului partidului se adunase o mulțime de oameni, dar cînd voi să intre, se auzi strigat. Se întoarse mirat și o văzu pe vară-sa, Rodica. Purta un elegant mantou de astrahan cenușiu, cizmulițe și o pălărie cu borul foarte lung în față. Rămase o clipă uimit, neștiind ce să facă. Ea nu se mișca de pe trotuarul celălalt. Îi făcea doar semne insistente să se apropie. Cînd îl văzu, holbă ochii, îi sări de gît și începu să plîngă.
— Ce-i cu tine, Andrei? Cum arăți, Andrei! Vai, tu... Îngrozitorissimo... Cu cine te-ai bătut?
Mirosea a parfum fin; era ceva provocator în felul cum tropăia. Își șterse repede ochii și spuse prea grăbită ca să fie mustrătoare:
— Andrei, tu, de ce l-ai lăsat pe unchiul Tavi? A ajuns o umbră. A fost ieri pe la noi, a plîns. Spune că nu mai are de ce să trăiască. Că numai pentru tine... Înduioșată de propriile-i cuvinte, lăcrimă iar. Te roagă mult de tot să vii acasă... N-are să se mai amestece în ce faci tu... Tu, — îi șopti confidențial, — cum poți fi prieten cu cizlicii ăștia? Uite ce mutre au!... Nu ți-e frică de ei? Vai, tu, dacă ar trăi biata tușa! Și tata a spus să vii. Vrea chiar să vorbească cu tine. Zicea unchiului: „Băiatul, adică tu, știe ce face. E bine să avem un comunist în familie."
Andrei simți că începe să se înfurie. Își strînse pumnii, în buzunarul mantalei.
— Tata îți trimite niște bani.

— N-am nevoie. Am început să-mi cîştig pîinea... Să-i spui tatii, că poate... am să vin acasă... Dar nu acum. Pentru el am să vin. Cît despre rest, să nu contaţi pe mine. La revedere !

Rodica nu înţelese ce voia să spună.

— Cum vrei... Uite, mi-a dat taică-tău o scrisoare... E pentru tine. De la unchiul tău George... Tii, dragă, şi ăsta a ajuns comunist ? E ca o boală... Apoi schimbă repede vorba : Tu nici nu ştii cît e de bine acum. Avem bani mulţi... Tata face nişte afaceri cu sare. Il iubim cu toţii, mult. Şi Liuţ s-a lăsat de profesorie. A fost concentrat pe loc. E vorba să meargă în străinătate cu o comisie pentru repatrierea prizonierilor. Dacă se poate, mă ia şi pe mine. Nu ne mai întoarcem. Ne stabilim în Franţa sau în Italia. Aici nu mai e de trăit. Vor să facă şi la noi ca în Rusia...

— Dacă nu te văd pînă la plecare, îţi spun adio de pe acum, spuse Andrei.

Ii strînse mînă înmănuşată şi plecă. Se opri cîţiva paşi mai încolo şi citi carta poştală a unchiului George :

„Dragă Andrei,

A trecut atîta vreme de cînd nu te-am văzut... V-am lăsat copii. De multe ori mă întreb cum veţi fi arătînd tu şi Dan... Bărbaţi. Eu am trecut prin multe, o să vă povestesc cînd ne-om revedea. Am fost rănit în luptele de la Debreţin. Sînt în spital. Peste o lună mă întorc acasă. Aş vrea să fiu mai repede alături de voi în clipele acestea.

Pentru mine prizonieratul a însemnat mai mult decît toată viaţa pe care am trăit-o pînă azi. Acum aş vrea să vă spun doar atît : cumpăniţi bine totul, nu repetaţi greşelile generaţiei mele, vinovată în parte de tot ce s-a întîmplat, generaţie obtuză, indiferentă şi egoistă. Noi am trăit fără să ştim de ce, am trăit prost şi a trebuit să vie războiul şi toate grozăviile anilor acestora, ca să înţelegem în sfîrşit că există un singur drum care-ţi justifică viaţa : alături de poporul tău, cu toată inima, cu toate puterile. In curînd vom fi împreună. Te sărută

unchiul George."

Andrei intră în sediu. In timp ce străbătea coridorul lung, se gîndi la unchiul său. Şi-l amintea ca pe un om măsurat, scump la vorbă, zgîrcit în mîngîieri, gata însă oricînd să discute serios orice problemă. Vorbea cu gravitate despre principii : modestie, economie, muncă ; credea în ele şi le punea în aplicare

simplu, fără ostentație. Toți cei ce vorbeau despre el îl dădeau exemplu demn de urmat, dar aceste idealuri i se păruseră lui Andrei inaccesibile și prea puțin atrăgătoare. „Deci și el își dă seama că acum e nevoie de altceva, își spuse. De un lucru, poate, elementar: că viața are nevoie de sens, ca să poată fi trăită. Ca să n-o cari în spate, ca pe un sac, ci s-o trăiești..."

Intră în biroul lui Robber, care-l primi cu exagerate manifestații de simpatie:

— Așadar te-ai întîlnit cu dușmanul de clasă... în mod concret? glumi el. Nu-i nimic, nu-i nimic. Le-om scoate noi bulionul pe nas, măi frate. Uite, ai o scrisoare de la un cititor... Te felicit! Așa încep marile cariere. Poftim!

Andrei luă plicul, îl deschise. Scria doar atît:

„Rușine, Andrei! Rușine! Rușine! Rușine! Ioachim Potra, romîn."

— Ce-i?

— Nimic.

— Ei, tovarășe Sabin, atunci îți pui pana în serviciul clasei muncitoare? Te-ai hotărît?

— Da. O să fac tot ce mi-o sta în...

— Bine, bine... Modestie... Frumos... Prevestește carieră... După ce scrii vreo două-trei chestii și te familiarizezi cu problemele, faci cerere de înscriere în partid. Ai optsprezece ani? Ai. Just. Acuma uite ce e. După masă, mare manifestație împotriva guvernului sabotor Sănătescu. Scrii un flec de impresii: mulțimea, entuziasmul, elanul, furia poporului. E impresionant, o să-ți placă. Dar vezi, simplu, simplu. Asta-i linia aici. Pînă atunci, ai ceva treabă?

— Da. Trebuie să mă duc undeva.

— Liber. La trei să fii în curtea fabricii Dărnescu. Îl cunoști pe Jurca *le vieux*? Da? Bun. E un tip, să știi. Un tip numărul unu. Te-am salutat!

Andrei merse agale, luînd drumul cel mai ocolit spre casa Soniei. Încerca să privească vitrinele sărăcăcioase, casele cu pereții jupuiți de schije, oamenii care umblau grăbiți, ca și cum toți ar fi fost flămînzi, dar toate acestea treceau prin fața lui neclare, parcă ar fi privit lumea cu ochi miopi. Încerca o senzație cunoscută din copilărie, aceea că acum, peste puțin timp, se va întîmpla ceva hotărîtor. Și totuși îl încerca o neliniște difuză, stăruitoare.

În colțul străzii se opri. Văzu grădina părăginită, sulițele ruginite ale gardului, pomii desfrunziți, plini de ciori.

Îi trecu prin minte gîndul că poate ea nu era acasă. Ar fi mai bine să... da, să-l roage pe Iurcovici să-i ducă un bilet. Așa va fi cruțat de tot drumul pe care nu voia să-l străbată: întrebările albe pe care și le pun toți oamenii cînd se revăd: „Ce-ai făcut?" „Pe unde-ai fost?"

Se așeză pe un gard jos de ciment, își aprinse o țigară și rămase așa, ascultîndu-și bătăile inimii neliniștite. Și, ca și cum sufletul lui ar fi găsit, în sfîrșit, un popas după atîta zbucium, stătu acolo privind casele cenușii, vîrfurile scheletice ale pomilor răsărind din spatele gardurilor înalte, cerul incolor și greu, ca o lespede.

Îl pătrunse frigul, dar nu se putea hotărî să se ridice de pe gardul scund de ciment. Niciodată nu putuse suferi începutul iernii, zilele acestea incerte, umede, cînd toate lucrurile par reci, dușmănoase. Îi plăcea să stea acasă, cu obrazul lipit de teracotă, să asculte vuietul înăbușit al focului. Mamă-sa îi aducea un ceai cald... În casă era curat, liniștitor de curat... Se sculă hotărît. N-are nici un rost să...

În clipa aceea, Sonia ieși pe poartă și o luă în direcție opusă. Porni grăbit în urma ei, privindu-i mersul cunoscut, părul castaniu, cu reflexe de aur.

— Sonia! strigă. Sonia!

Ea se întoarse speriată. În primul moment nu-l recunoscu, apoi se făcu palidă. Andrei ajunsese lîngă ea, îi luase amîndouă mîinile și le strîngea, încercînd să-și recapete graiul.

— Sînt eu, — murmură, — sînt eu... am venit...

Nu putu suporta strălucirea nefirească a ochilor ei lacomi. Își plecă fruntea. Cu o mișcare grăbită, ea îi alungă șuvița de păr de pe frunte. Degetele ei trecură într-o mîngîiere ușoară peste obrazul lui slăbit, peste ochi, peste buzele crăpate. Andrei îi auzea tulburat răsuflarea șovăitoare. O luă de mînă și porniră alături, pășind încet, ca pentru un drum lung.

— Andrei...

— Da, Sonia...

— Andrei... Am vrut... am fost odată pe la tine... mi-au spus că... ești plecat... că n-ai venit încă... Pe urmă... Mi-era așa de frică... știi... mama mi-a interzis să te mai văd...

Cuvintele ei îl loviră dureros.

— Și tu? șopti el. Și tu, Sonia?

— Te-am tot aşteptat... Ieri m-am întîlnit cu Teddie Varga. Spunea că...

Andrei strînse fălcile. Voi s-o lase de mînă, dar ea se agăţă de degetele lui.

— Era tare speriat. M-a rugat, dacă te întîlnesc, să-ţi spun că era beat. Te roagă să-l ierţi..

— Nu ! Am să plătesc tot, fiecăruia. Atitudinea asta e cea mai simplă şi singura.

— Taci, şopti ea, strecurîndu-şi braţul sub al lui... Taci... In lunile acestea m-am gîndit de atîtea ori la tine ! Cred că nu te-am înţeles înainte... şi acum... mai puţin decît oricînd. Spune-mi : e bine ceea ce faci ? Vreau să spun... tu eşti fericit acum ?

— E singurul lucru pe care-l puteam face, Sonia. Toate s-au petrecut în aşa fel, încît nu-mi rămînea de ales. E un sfîrşit firesc... Nu, nu ! se corectă repede. E începutul.

Ea îşi strînse umerii, ca şi cum i-ar fi fost frig.

— La noi vin în fiecare zi atîţia ! Profesori, colegi de-ai mei. Vine şi cineva care te cunoaşte bine, domnul Suslănescu. Discută numai despre catastrofe. Viitorul e îngrozitor, fără ieşire...

— Pentru ei, da !

— Şi pentru noi, Andrei ?

— Va fi aşa cum ni-l vom face. Cum îl vom înţelege.

Şi simţea asta mult mai puternic decît ar fi putut să i-o spună ei, şi poate nici nu era nevoie acum de cuvinte. Singurul lucru care mai avea însemnătate era încrederea aceasta nouă.

— Ceea ce-ţi spun e foarte banal, Sonia, dar realitatea e că noi am bîjbîit căutînd lamentabile iluzii... Şi chiar dacă visurile noastre de atunci s-ar fi împlinit, cred că n-am fi fost fericiţi decît foarte puţină vreme... Ca omul care a fost multă vreme flămînd şi se satură o singură dată...

Fără să-şi dea seama pe unde merg, ajunseseră în dreptul liceului. Acum se instalase aici un spital militar. Deasupra frontonului clădirii, care semăna cu o închisoare, sau cu o primărie din secolul al XIX-lea, străjuia statuia de ipsos mîncat de ploi a unei Minerve fără un braţ. Dedesubt, săpată în marmură, o inscripţie hilară :*Repetitio mater studiorum est.* Fără s-o lase pe Sonia de mînă, Andrei urcă treptele şi pătrunse în hol. Plutea un miros ascuţit de formol, de medicamente. Ceasul mare cît un dulap se oprise, ciuruit de gloanţe. Printre busturile pen-

tru lecţiile de desen se ridicau mormane de pansamente însîngerate, bucăţi de gips. Închizîndu-şi ochii, Andrei se rezemă de unul din stîlpii grosolani, care dădeau holului un aer de atrium de operetă.

Cînd se întoarse spre Sonia, ochii lui verzi străluceau de o lumină nouă, pe care ea n-o cunoştea.

— Sonia!

Glasul lui vibra. Ea se strînse lîngă el.

— Tu ştii, Andrei... Tu trebuia să ştii şi înainte de asta. Nu numai cuvintele spun unele lucruri.

Stătură aşa, în umbra coloanelor, ascultînd zvonurile stinse ale spitalului.

Curtea mare a fabricii era plină de muncitori. Tot timpul drumului, prin cartierul muncitoresc, Andrei nu văzuse decît mulţimi adunîndu-se, la fabrica de vagoane, la textile, la trustul de conserve Loeder. Mergea repede, să nu întîrzie cumva. Îşi cumpărase un bloc-notes şi un creion, ca să-şi noteze pe loc impresiile, dar îşi dădu seama că era ridicol. La „Dărnescu" întrebă pe cîţiva muncitori:

— Nu l-aţi văzut pe tovarăşul Jurca?

— Ba da. Uite acolo, vezi? Lîngă clădirea direcţiei.

Făcîndu-şi loc cu greu ca să ajungă pînă acolo, auzea frînturi de dialog:

— Aşa-i cum spui! Nu vor burjuii să-i batem pe hitlerişti... Asta-i buba... Pămînt ţăranilor nu vor să dea...

— Vorba ceea: democraţie, democraţie, da să fie cum a fost înainte, pe vremea lui Antonescu...

— Numai că mai sîntem şi noi p-aci...

Baci Jurca, cu o brasardă roşie, lată la braţ, făcea ordine:

— Hai, armată proletară! Daţi-i drumul!

Îl văzu pe Andrei şi-i făcu semn:

— Eşti aici, băiete? Bine! Priveşte şi învaţă... „Hai la lupta cea mare"...

Cineva auzi cuvintele şi începu să cînte. O clipă, peste mulţimea adunată se lăsă o tăcere încordată. Numai glasul răguşit al celui ce cînta, răsuna cu încăpăţînare:

Curînd vocile aspre se uniră într-un cor enorm, cum Andrei nu auzise niciodată.

Cineva îl trase de mînecă. Era Ștefan Gherasim. Obrazul slab îi strălucea și ochii-i erau umezi.

— Hai, Andrei! Să tune!

Cîntînd, coloana se puse în mișcare. În frunte, bătrînul Jurca purta un steag mare, roșu, ținîndu-l ridicat deasupra capului. Vîntul umfla pînza, desfășurînd-o ca pe o mare aripă purpurie. Miile de pași grei se auzeau măcinînd zăpada. Ștefan, agitat, îl strîngea de braț pe Andrei.

— Poate iese și burghezia. Atunci îi aranjăm noi... Se ridică în vîrful picioarelor și privi. Pînă departe tălăzuiau capetele.

— Nu, — rîse el, — n-o să iasă. Nici nasul n-au să și-l scoată.

Cînd ajunseră pe bulevard, de pe toate străzile se scurgeau coloane lungi, compacte, unindu-se, și în curînd toată strada largă se umplu de un tumult amenințător.

— Jos guvernul!

— Vrem guvern democrat!

— Jos fasciștii!

— Jos Brătianu și Maniu!

Mergînd, Andrei avea senzația că aceste clipe sînt unice. Se simțea în același timp mic, neînsemnat și totodată puternic, prin simplul fapt că se afla acolo, în mijlocul unei forțe care exista.

— Trăiască Partidul Comunist din Romînia!

— Urrrraaaa!

— Trăiască Frontul Unic Muncitoresc!

— Urrrraaaa! Trăiascăăă!

Coloanele se opriră în piața mare, îngrămădindu-se în jurul unei tribune roșii, foarte înalte. Mitingul începuse. Deasupra mulțimii plutea vocea răsunătoare a lui Gheorghe Jurca:

— Toate puterile noastre împotriva Germaniei hitleriste, dușmanul numărul unu al omenirii! Acum, cînd poporul nostru a pășit pe drumul adevăratei sale libertăți, cîștigată prin sîngele Armatei Roșii și romîne, dușmanul intern caută să ne lo-

vească pe la spate, încearcă să întoarcă viaţa din drumul ei firesc!

— Jos guvernul! Moarte fasciştilor!

— Jos cu ei! strigă Ştefan, făcîndu-şi palmele pîlnie.

— Zi-i, flăcăule, îl îndemnă un muncitor mai în vîrstă. Zi-i că ai glas.

„Eu sînt aici... se gîndi Andrei, tulburat... Eu sînt aici acum... eu sînt aici..."

Jurca urmă, ridicîndu-şi pumnul:

— Ne aşteaptă bătălii grele, tovarăşi. Avem de înfruntat duşmanul intern, fascismul, care în spatele frontului îşi ridică fruntea... Trebuie să învingem mizeria, să ne reconstruim ţara, s-o ducem pe făgaşul libertăţii şi independenţei! Cerem guvern democrat, care să îndeplinească cinstit prevederile armistiţiului, să conducă bătălia pentru front! Vrem guvern democrat şi-l vom avea, chiar de s-ar zvîrcoli în calea noastră mii de domni Maniu şi Brătianu! Orice piedici ne vor pune în cale le vom zdrobi şi-i vom zdrobi! Intîmple-se ceea ce trebuie să se întîmple, viitorul este al nostru.

Şi începu să cînte din toate puterile:

Sculaţi voi oropsiţi ai vieţii,
Voi osîndiţi la foame, sus!

„Eu sînt aici, — repetă Andrei, eu sînt aici..."

Furtuna cîntecului răscolea piaţa, mugea deasupra clădirilor.

...Voi nu sînteţi nimic în lume...
Luptaţi ca totul voi să fiţi!

Andrei începu să cînte.

Sfîrşitul volumului I

Dragi cititori,

Vă rugăm să ne comunicați părerile voastre despre această carte și despre prezentarea ei artistico-grafică.

Adresa noastră este: Editura tineretului, *str. Nikos Beloiannis nr. 25, raionul I. V. Stalin, București.*

Nr. 1988
Redactor de carte: C. Gheorghiu
Redactor artistic: Riza Adrian
Corector: V. Tunschi

Dat la cules 22.IV.955. Bun de tipar 13.VI.955. Tiraj 9080 broşate + 3020 cartonate. Hîrtie tipar de 52 gr. m.p. pt. ex. broşate, s. velină de 65 gr. m.p. pt. ex. cartonate. Coli de tipar 36,50. Coli de editură 36,82. Ft. 16/61×86. Com. editurii 1458. Ediţia I. Planşe 11. A. 01183. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 R.)

Tiparul executat sub com. nr. 1509 la Combinatul poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN“, Bucureşti R.P.R.